ALEX MIHAI STOENESCU

ARMATA, MAREŞALUL ŞI EVREII

Cazurile DOROHOI, BUCUREŞTI, IAŞI, ODESSA

RAO International Publishing Company
RAO International Publishing Company S.A. P.O. Box 2-124 Bucureşti, ROMÂNIA
ALEX MIHAI STOENESCU Armata, Mareşalul şi evreii
Coperta DONE STAN
Ediția I
Copyright © 1998 RAO International Publishing Company S.A.
Tiparul executat de
ALFOLDINYOMDA AG
Debrecen, Ungaria
Februarie 1998 ISBN 973-576-184-x

CUPRINS

CUVÎNTUL AUTORULUI / 7 PREAMBUL/9
I. PROBLEMA EVREILOR ÎN ROMÂNIA Studiu cronologic /13
D. tnmiATUMUL SOVIETIC / 56
m. RETRAGEREA ARMATEI ŞI ADMINISTRAȚIEI ROMÂNE/66 Culegerea de informații şi propaganda / 69 Atitudine ostilă/79 Alte mărturii / 90 Mărturia autorității supreme /114 O analiză contradictorie / 116
IV. CAZUL DOROHOI /120 Faptele/123
Reacția oficială în cazul Dorohoi /133 Agresiunile antievreieşti din Moldova / 135
V. REBELIUNEA LEGIONARA /143
Bipolaritatea Antonescu - Mişcarea legionară /144 Crime împotriva evreilor / 164
VI. MAI MULTE FELURI DE EVREI / 177 Decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor din România nr. 2 650/8 august 1940/189
Emigrarea în Palestina / 197 Mentalități/205
VII. MASACRUL DE LA IAŞI -„TRENURILE MORȚII"/219 înțelegerea militară româno-germană / 220
Evenimentele de la Iaşi din 25-30 iunie 1941 /229 Desfăşurarea evenimentelor / 243 „Trenurile morfii" / 274
VID. SOARTA LOCUITORILOR
DIN TERITORIILE ELIBERATE/281 CazulChişinău/313
K. CAZUL ODESSA/340
Cîteva considerații militare / 342
Evenimentele de la Odessa, 16-23 octombrie 1941 /347
Cine au fost cei executați / 373
Baza legală a represaliilor şi comentarii asupra legislației internaționale / 380 Cazul Dalnic/401 Considerente asupra procesului / 404 Varianta oficială sovietică / 406 Soarta evreilor de la Odessa / 422 O posibilă reconstituire /445 X, UN POSIBIL PORTRET AL
MAREŞALULUI ANTONESCU/449
Eroism şi orgolii / 450
Cariera militară / 455
Cazul medical/470
Schife de portret contemporane / 485
Antonescu şi evreii / 491
BIBLIOGRAFIE SELECTIVA/501

CUVÎNTUL AUTORULUI

Numai ideea că aş putea scrie o carte cu un astfel de subiect mi-a alertat cîtiva prieteni şi i-a pus pe aljii într-o postură dubitativă: Ce urmăreşte? Pentru că, într-un mediu cu istorie viciată, exploatată propagandistic între postura eroico-mitică şi naționalismul de ultimă oră, a scrie despre evrei poate însemna crearea unei platforme

politice sprijinite de aceştia, o înregimentare în rîndul forfelor sănătoase ale naţiunii - adică a deveni un „bun român" -, o distrugere a oricărei cariere în orice domeniu sau pur şi simplu o nebunie.
Motivaţia mea este departe de orice astfel de calcule si teorii. Refuz isteria zonelor obscure. Am pornit să cercetez arhivele -şi, vai.', ce oprelişti stupide am întîmpinat - din convingerea că avem o „problemă" şi că ea constă de fapt în imaginea falsă pe care o alimentăm despre continutul ei. Am mai constatat că vechile acuze aduse evreilor au fost reluate în forme primitive la o jumătate de secol după evenimentul tragic al războiului, ca şi cum întîrzierea noastră economică ar fi doar expresia unei încremeniri într-o istorie care curge doar prin vecinătatea poporului român. Acestor atacuri h' se răspunde cu la fel de vechi şabloane ale propagandei sovietice.
Am curajul să afirm că subiectul tine astăzi în esenţă doar de istorie şi că este exploatat numai de cei care au interesul să trăiască din cadavrul unei propagande păguboase. Pe de o parte sînt acei extremişti români care caută iar un vinovat, un complice sau un planificator misterios al situatiei critice pe care o străbatem, iar pe de altă parte sînt extremiştii evrei care profită de remanenta propagandei sovietice în istoriografia română pen-

tru a acoperi cu un strat de frivolitate fenomenul aderenţei la comunism a unei părţi importante din comunitatea evreiască şi a impune o imagine de participantă la Holocaust din partea României. Acuzaţiilor că evreii au omorît, că au distrus şi au ocupat ţara li se răspunde că armata, eventual Antonescu şi românii au omorît, au distrus şi au exterminat. România a fost un caz particular în Europa şi mai toate fenomenele legate de conflictul dintre evrei şi autorităţi trebuie nuanţate. Altfel, tratarea maniheistă a problemei va naşte un conflict artificial în interiorul democraţiei şi în absenţa evreilor. Mai adaug şi credinţa că sentimentul de teamă al unor români faţă de „puterea mondială" a evreilor, care ar fi dispusă să „pedepsească" România este exagerat, ieşit din sfera realităţilor politice. Mă declar îngrijorat mai degrabă pentru faptul concret că, în ciuda imaginii dilatate despre această putere mondială, problema fundamentală a evreilor - existenţa sigură în teritoriul naţional - nu este nici astăzi rezolvată. Am greşi grav dacă am adăuga acum alte argumente - mai ales pentru că sînt artificiale - într-o luptă dusă de un stat care, în fond, are în substratul său existenţial acelaşi principiu cu statul român: legitimitatea istorică. Este ciudat cum nu se observă că, silită să străbată o lungă perioadă tranzitorie, România are nevoie de un aliat care să înţeleagă dificultăţile transferului de mentalitate de la conceptul legitimităţii istorice - depăşit prin consistenţa marilor tratate internaţionale - spre cel al performanţei politice faţă de un standard democratic.
Prin această carte încerc să arăt extremiştilor de ambele semne că brutalitatea antisemită şi şantajul imagologic exersat pe evenimente necunoscute în desfăşurarea lor complexă, ci numai prin ecoul unei propagande insidioase, nu fac decît să se alimenteze reciproc. Pînă la urmă, la fel ca în faptul tragediei româno-evreieşti din anii războiului, fiecare dintre părti ajunge să servească o nouă ideologie străină şi să alimenteze o nouă tragedie. Aşez, aşadar, acest studiu în spaţiul gol dintre românul dezinformat şi evreul salvat în România de la Holocaust şi care continuă să tacă.
Noiembrie 1997

PREAMBUL

O analiză asupra comportamentului Armatei române şi al conducătorului ei între anii 1940—1944 nu poate fi condusă coerent decît exclusiv printr-o proiecţie în contextul epocii. Acesta a fost dominat de starea de război şi de legile sale. Evaluarea conjuncturii care a determinat anumite atitudini (responsabile sau iresponsabile) porneşte de la principiul că decizia politică a influenţat şi influenţează atitudinea armatelor. Chiar în situaţia unei dictaturi militare intervin condiţionări politice interne şi externe care impun conducerii de circumstanţă să acţioneze ca factor politic, oarecum specific în formele sale de manifestare, dar supus pînă la urmă aceleiaşi reguli. Cazul în care şeful statului este şi comandantul armatei a fost şi continuă să fie comun, regimul fiind acela care scoate în proeminenţă diferenţele. România a avut, între 1940 şi 1944, un regim autoritar al cărui defect principal a fost lipsa vieţii politice interne legal constituite şi liber desfăşurate, iar consecinţa cea mai gravă a acestui defect a fost slăbirea substanţială a rezervei politice viabile. Dar perioada antonesciană din istoria României a reprezentat pînă la catastrofă doar faza finală a unei crize politice acute, care şubrezise în timp democraţia parlamentară, diminuînd-o pînă la figuraţie. Nu a fost vorba de o enormă fatalitate, ci de construcţii eronate, conjuncturale şi organic fragile la nivelul structurilor politice, cu rădăcini adinei şi strîmbe la începuturile statului modem român. Nedreptăţile făcute României în 1940 au găsit un teren slab, ruinat de partizanatul ilogic şi de prăpăstii insurmontabile între partide şi personalităţi; pe scurt — o democratic incompletă, minată în orice moment de abuz. Abia

după analiza slăbiciunilor statului român, putem discuta despre tensiunile şi presiunile externe, la care ţara a reacţionat în conformitate cu idealurile naţionale cunoscute ale poporului român, cu practica şi experienţa sa juridică sau cutumiară. România suferise un cataclism politic în iunie 1930, cînd lovitura de stat anticonstituţională (cunoscută cu termenul impropriu de ,.Restauraţie") a reprezentat în fapt ruperea echilibrului politic intern şi debutul degradării treptate a instituţiilor fundamentale ale regimului democratic. Atunci, regele

legitim al tării a fost detronat şi România a fost aruncată *într-o* aventură politică. Dacă putem admite că dictatura regală instaurată în 1938 a avut cu preponderentă o motivație în criza politică internă, tot ceea ce a urmat în cadrul regimului totalitar din România, în timpul şi după al doilea război mondial, a fost puternic condiționat din exterior.

Agresiunile politice şi militare ale marilor puteri europene îndreptate împotriva României au găsit în statul nostru un partener slab pregătit politic şi militar, o fără cu activitate externă defensivă şi nu ofensivă, cu alianțe inoperante şi cu o structură economică dezordonată.[1]

Participarea României la războiul împotriva U.R.S.S. a avut o justificare foarte bine definită în epocă, dar transparentă abia astăzi, iar modul de abordare şi durata acesteia s-au înscris în categoria generală a legilor războiului.

Nici o analiză care se doreşte profundă şi obiectivă nu poate ocoli erorile politice şi militare ale mareşalului Antonescu, la fel cum nu le poate expune fără prezentarea contextului în care au fost luate deciziile sale strategice. Ca eveniment dramatic, sîngeros şi brutal, războiul nu a scutit nici un stat beligerant de încălcări ale normelor dreptului umanitar, de la reactii şi riposte dure fată de acțiuni, atacuri şi agresiuni desfăşurate în afara legislatiei internaționale, într-o situatie în care întreaga lume se afla angajată direct sau indirect în conflagrație. Asupra statelor funcționau condiționări teritoriale, economice şi tradiționale cu

l Sublinierile din text aparțin autorului.

impact determinant pentru comportamentul militar, îi acelaşi context, legislatia intemațională a timpului era extrem de fragilă şi în bună măsură depăşită de modificarea conceptelor militare, precum şi de evolutia armelor. Este deja cunoscut că în Procesul de la Niirnberg, amiralul Donitz, ultimul şef al Reichului, a fost condamnat doar la 10 ani închisoare, deoarece s-a constatat că „germanii ar fi dus un război pe mare mai curat decît Aliatii".[1] Bombardarea oraşelor şi dreptul de represalii rămîn încă în discutie şi astăzi. Raportul între terorist şi partizan continuă să fie o interpretare politică şi mai putin juridică.

încercarea de a reglementa situatia geopolitică a lumii după al doilea război mondial a stabilit direct cedarea statului român în sfera de influentă comunistă, cu toate consecințele rezultate din acest act convenit între Marile Puteri. Condițiile concrete în care s-a hotărît destinul României pentru următorii 45 de ani sînt deja cunoscute, dar ele pornesc indubitabil de la situația României de inamic al Statelor Unite, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice, cu care a luptat şi cărora le-a produs pierderi, îndeplinind toate atributele beligerantei. Dacă dorim să evidențiem o situatie particulară a României în acest conflict, arătînd că a fost forțată fără altă solutie la această poziție -anormală de fapt şi de drept - , va trebui să privim cu toată obiectivitatea ansamblul actelor de politică externă ale Marilor Puteri în legătură cu România şi să arătăm în ce măsură pot fi interpretate ca acte juridice care au influențat politica tării noastre. Astfel, insistenta pentru recunoaşterea caracterului oneros al Pactului Ribbentrop-Molotov şi pentru identificarea tuturor consecințelor acestuia pînă la aspectele sale ultime caută să anuleze decizia intemațională asupra unei vinovății totale, necondiționate a statului român la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial. Dar, din păcate, imaginea de agresor este cea pe care continuăm să o purtăm, în bună măsură nemeritat.

Atît Germania actuală cît şi Rusia actuală au recunoscut formal ilegalitatea şi caracterul nedrept ale Dictatului de la Vîena

l Joe Heydecker, Johannes Leeb, Procesul de la Niirnberg, Bucureşti, Orizonturi, 1995, p. 553.

şi ale Pactului Ribbentrop-Molotov, dar substanța acestor recunoaşteri este complet diluată şi inoperantă în istoria imediată. Problema frontierelor a fost rezolvată prin Actul final de la Helsinki (1975) şi reconfirmată la summitul de la Paris din 1990, unde U.R.S.S. a primit atestarea asupra modificărilor de graniță şi'a deplasărilor masive de populație făcute în interiorul imperiului său. Cheia uşii false în fata căreia se găseau statele din centrul şi estul Europei la momentul liberalizării perestroika, s-a numit status-quo-ul configurației stabilite de U.R.S.S. în interiorul spațiului de dominatie. Poate că acesta a fost chiar prețul reunificării Germaniei, în timp ce pe teritoriul Poloniei rămîne o enclavă rusă la Kaliningrad (Konigsberg) - situată la l 500 km de Rusia, peste Belarus şi Lituania -, sudul Basarabiei rămîne la Ucraina după ce a fost colonizat masiv cu rusofoni, Tiraspolul este lipit Republicii Moldova, Peninsula Crimeea Ucrainei etc. Practic, acolo unde Marile Puteri au avut interesul să rezolve problemele lăsate moştenire de război, au făcut-o, unificînd Germania şi dînd garantii de securitate Poloniei, printr-un tratat care a reunit principalii învingători din război. Nimeni nu s-a gîndit ca, anultad efectele Pactului Ribbentrop-Molotov pentru Polonia, ele să fie anulate şi pentru România. Astfel, se reconfirmă tacit după aproape o jumătate de secol calitatea României de agresoare împotriva U.R.S.S. fără să se tină cont cum a ajuns în acea situatie. Astăzi, argumentele istorice au foarte putină importanță; importantă este performanța politică în coordonate enunțate de doctrina democrației modeme. România rămîne să-şi clameze nevinovăția, aşa cum rămîne un stat învins la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial şi care si-a plătit toate datoriile. De la Sarajevo, trecînd prin Bucureşti, Chişinău, Nagomo-Karabah, Groznîi şi pînă în Insulele Kurile,

al doilea război mondial continuă din păcate să vegeteze încă viu în problemele sale nerezolvate. Una dintre ele este relatia între cazul particular al evreilor din România, care nu s-a înscris în ceea ce numim convenţional Holocaust, şi cazul evreilor din provinciile răsăritene, unde evreii au fost declaraţi populaţie inamică.

L PROBLEMA EVREILOR ÎN ROMÂNIA Studiu cronologic

Pentru a înţelege exact raporturile evrei-români sau cele dintre unii evrei şi unii români, aşezînd pe o suprafaţă analitică largă atît atitudinile oficiale, cît şi cele particulare, găsesc potrivite cîteva considerente de ordin istoric. Acestea mi se par necesare, deoarece starea conflictuală a diferitelor tipuri de relatii nu a apărut peste noapte sau, şi mai incorect, prin influenţarea directă şi unilaterală din partea nazismului. „Problema evreilor" din România are rădăcini vechi şi s-a format pe un fond psihologic, economic şi politic cu accente contradictorii. Afirmînd drepturile inalienabile ale poporului român în teritoriul său national, nu putem ignora condiţia dramatică a populatiei evreieşti, ca entitate fără stat, risipită într-o diaspora întinsă pe aproape întreg globul şi urmărită de o tragedie multiseculară. După unii analişti, nu întotdeauna exacti în aprecieri, evreii ar fi fost ultimii migratori ai Europei, ceea ce nu este corect în planul terminologiei istoriografice, chiar dacă a fost vorba de mai multe deplasări de populaţie. Noi continuăm să înţelegem prin migratori popoare barbare, prin semiti doar pe evrei, prin naţionalişti pe extremiştii xenofobi. Nu caracterul eventual agresiv al prezentei evreieşti *în* Europa, ci, dimpotrivă, agresiunile repetate la care au fost supuşi evreii descriu fundamental trăsătura acestor deplasări. Aşezarea lor într-un spatiu teritorial a reprezentat însă întotdeauna o decizie europeană, luată între Marile Puteri, şi a fost solutia improvizată, vremelnică a unei contradicţii între situaţia popoarelor europene stabile, constituite în natiuni, state naţionale sau entităti statale esenţial definite, şi o populaţie atipică, alo-

genă, privită de regulă drept extracontinentală. Altfel spus, nişte intruşi de care fiecare căuta să scape într-un fel. în cazul României „chestiunea modificării statutului de străini şi a acordării de drepturi evreilor nu a apărut ca o consecinţă a evoluţiei normale a societarii româneşti în faza ei de modernizare, după modelul Europei occidentale, ci a fost impusă, în mare măsură din afară, de către puterile europene".[1] Secolul al XlX-lea, decisiv pentru întreg centrul şi estul Europei, a fost rupt în două de anul 1848, care a produs răsturnări fundamentale în conceptul de imperiu laic sau ecleziastic, astfel că evoluţia politică a celei de-a doua jumătăţi a fost mult mai accelerată decît în primele cinci decenii.

Micile comunităţi evreieşti prezente în statele feudale româneşti nu au reprezentat vreodată pînă atunci „o problemă". Aceasta a apărut mult mai tîrziu.[2]

1. încă din prima jumătate a secolului al XlX-lea, mase compacte de evrei sînt presate de regimul ţarist către vest, populaţia fiind terorizată şi în parte decimată prin „pogromuri sistematice de mare amploare".[3] O autoritate recunoscută pentru istoria evreilor, Josy Eisenberg, consemna: „Evreii nu fuseseră niciodată admişi în Rusia propriu-zis. Faptul anexării Ucrainei, în secolul al XVJJ-lea, a noii Rusii şi a Crimeei, apoi a teritoriilor poloneze în secolul al XVQI-lea, a fost cel care i-a introdus, prin forţa lucrurilor, pe evrei în Imperiul ţarist. /.../ Evreii au fost de fapt cantonaţi într-un fel de vast ghetou, numit zonă de rezidentă (Ucraina, Crimeea, Bielorusia, Lituania); Ie era interzis să se stabilească în Rusia Mare. Densitatea şi omogenitatea maselor evreieşti puneau ta *fafa* regimului o problemă politică. Acesta a fost de părere că, pentru a-i integra, evreii tre-

1 Leon Volovici, Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască", Bucureşti, Humanitas, 1995, p. *27.*

2 Această cronologie urmăreşte informaţii selectate, sprijinite pe autoritatea morală şi ştiinţifică a surselor, eliminlnd informaţia partizană.

3 Radu loanid (directorul Registrului National al supravieţuitorilor din Muzeul Holocaustului de la Washington), Radio Contact, 17.03.1994.

Armata, mareşalul şi evreii

buiau întii rusificati. în acest scop, {arul Alexandru I a vrut să impună în 1804 un vast program de reforme social-economice, culturale şi religioase. Evreilor li s-a interzis îndeletnicirea de hangiu; ei trebuiau expulzări din sate; erau încurajări să practice agricultura; cei care se apucau de activităţi industriale sau meşteşugăreşti beneficiau de reduceri de impozite; şcolile le erau deschise; studierea unei limbi (care putea să fie rusa, polona sau germana) devenea indispensabilă pentru exercitarea unor functii de răspundere; prerogativele rabinilor erau diminuate, iar activităţile lor strict controlate. Acest plan a favorizat promovarea socială şi culturală a unei minoritari de evrei, a mărit mizeria economică a majoritarii evreilor, dar, lovindu-se de nenumărate rezistente (mai ales din partea evreilor), a eşuat. După 1815, tarul a luat o serie de măsuri represive şi a redus zona de rezidentă".[1]

2. Sub domnia farului Nicolae I (1825-1855) prigoana evreilor ia dimensiunile calvarului, dublat şi de recrudescenta violentă a antisemitismului european, care n-a avut doar o componentă rusească, ci o adevărată psihoză în Occident (Franţa, Germania, Austria au excelat), în privinţa Rusiei însă este de subliniat că antisemitismul a atins cotele masacrului sistematic spre sfîrşitul secolului al XlX-lea, după cum afirmă tot Josy Eisenberg: „începînd din 1881 şi pînă la primul război mondial, istoria evreilor din Rusia înregistrează un şir aproape neîntrerupt de legi excepţionale (mai ales, diverse numerus clausus) şi violente populare. Pogromurile

au avut loc cu complicitatea, cîteodată activă, a autoritarilor guvernamentale. Desfăşurarea lor era mereu aceeaşi: o răscoală populară, animată de cîtiva conducători, devasta cartierul evreiesc pe o perioadă care putea merge pînă la mai multe zile. Trupele sau politia interveneau în general atunci cînd masacrele, jafurile şi violurile atingeau paroxismul.

l Josy Eisenberg, O istorie a evreilor, Bucureşti, Humanitas, 1993, p. 260-261.

Evreii din Rusia au trăit într-o teroare continuă, într-o atmosferă care aminteşte cele mai îngrozitoare jafuri din Evul Mediu".[1]

Este suficient să ne imaginăm masa de evrei care refuza rusi-ficarea, ocuparea în agricultură, interzicerea tradiţiilor şi obiceiurilor de cult, deplasîndu-se către vest, ocupînd teritorii aflate în afara „zonei de rezidentă" impuse de ţarism. Simultan, ţâri central-europene se opun imigraţiei masive, Polonia fiind un stat cu grave probleme naţionale, mutilat şi sfîrtecat de Marile Puteri, Ucraina generînd o violentă mişcare naţionalistă, iar Ungaria, conform unei doctrine clasice, fiind statul cu cea mai mare forţă coercitivă de asimilare. Ea îi obliga pe evrei la adoptarea limbii, tradiţiilor şi educatiei maghiare, politică la care se adăuga, evident, influenta atitudinii antisemite austriece. Emigrările în America au fost favorizate la timp.

La 12 martie 1939, încercînd să justifice legile rasiale, guvernul român a emis un document denumit Memoriu, adresat statelor occidentale de care România se simtea legată şi obligată, dorind să arate dinamica emigraţiei evreieşti: „fii România veche, la începutul secolului al XlX-lea, de abia se constată prezenţa a vreo trei mii de familii evreieşti, îi 1820, acest număr de abia ajungea la 4 855. Din acest moment, teritoriul românesc devine teatrul unei adevărate invazii, îi 1859 numărul lor a atins deja cifra de 118 922 de persoane, îi 1899, el s-a dublat din nou, atingînd cifra de 269 000 de persoane, îi mai putin de un secol, prin urmare, elementul evreiesc din Vechiul Regat a sporit cu peste două mii la sută (Telement juif de TAncien Royaume s'est accru de plus de deux miile pour cent) şi aceasta nu printr-o creştere normală a populaţiei, ci printr-un aflux neîncetat de noi imigranţi".[2]

3. Riscul unei emigrări masive *în* Occident, precum şi unele considerente politice internaţionale, determină o reacţie a Marilor Puteri, în sensul blocării elementului iudaic în ţările din

1 Ibidem, p. 283.

2 Biblioteca Academiei Române (în continuare se va cita: B.A.R.), Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3 342, f. 16 (originalul în Ib. franceza).

Armata, mareşalul şi evreii

Est, dincolo de Imperiul austro-ungar. Acolo se aflau ţâri în faze incipiente ale statalităţii moderne. România era în această situaţie, cu un teritoriu al marilor sensibilităţi naţionale, cu aspiraţii majore pentru unitate naţională şi cu importante probleme legate de obţinerea suveranităţii şi independentei sale. La polul opus, Anglia se situa în fruntea eforturilor pentru drepturi şi libertăţi acordate evreilor, atit datorită influentei financiare a acestora în insulă, cît şi pentru pericolul pe care-1 reprezentau oscilatiile teritoriale ale unei populaţii compacte într-un spatiu european sau oriental, care puteau pune serioase probleme relatiilor Imperiului britanic în interiorul zonei sale de interese şi vizavi de Imperiul otoman.

4. Imigrarea unui număr exagerat de evrei pe teritoriul românesc (raportînd cifrele estimate de istorici la populatia de atunci a Moldovei) a avut o cauză: violentele Imperiului ţarist, şi un context favorizant: natura tolerantă a poporului român, dar privită ca spatiu spiritual încă *relaxat,* cu dezvoltări economice şi sociale lente, cu o religie tradiţională care ieşise de cîteva secole din coordonatele sale militante. Statutul internaţional al provinciilor româneşti era expresia aranjamentelor strategice ale Marilor Puteri, *în* special ale Imperiului ţarist şi ale celui otoman, care priveau teritoriile locuite de români drept spaţiu de manevră politică, de negociere şi schimb, în 1810, Marea Britanie negocia cu Imperiul ţarist un schimb între Basarabia şi cîteva insule din Marea Caraibelor. „Căutînd mai tîrziu o altă soluţie, de data aceasta de ordin politic, Adair (Şir Robert Adair, ambasadorul Marii Britanii la Constantinopol - n.m.) informa Poarta la 23 martie 1810 de intenţiile sale de a supune cabinetului britanic o propunere de compromis menită a determina Rusia ţaristă să încheie pace cu otomanii şi să obtină totodată ieşirea lui Alexandru I din alianţa cu Napoleon: «Situaţia în acest moment este următoarea: Rusia insistă asupra (stăpînirii) provinciilor dunărene. Turcia refuză categoric să (i) le cedeze. Nu există nimic altceva ce ar putea fi acceptat de Rusia în locul lor? Şi nu ar putea Anglia să-i găsească un echivalent în alte părţi ale lumii? Rusia a privit adesea cu ochi jinduitori spre Indiile de

Vest (coloniile britanice din regiunea Mării Caraibelor - n.n.). Ele, sigur, ar putea fi de cea mai mare importantă pentru ea. Independent de valoarea lor intrinsecă, Rusia ar putea, prin posedarea lor, să-şi recupereze propriul comerţ, care este acum în întregime în mîinile Americii»."[1] Iar doi ani mai tîrziu Rusia reuşea să smulgă jumătate din trupul Moldovei istorice „fără o umbră de legitimitate".

Pe fondul acestui tratament, împingerea populaţiei evreieşti din Imperiul ţarist spre Moldova a reprezentat o

manevră abuzivă, de forma unui debuşeu, dar, de data asta, „vărstod" într-un spafiu național sute de mii de oameni, în acelaşi secol, Cecil Rhodes declara: „Ideea mea cea mai scumpă este rezolvarea problemei sociale, anume: pentru a salva de la un război civil ucigător cele 40 de milioane de locuitori ai Regatului Unit, noi, oamenii politici colonialişti, trebuie să cucerim noi teritorii pentru plasarea prisosului de populație, pentru a dobîndi noi piețe în vederea desfacerii mărfurilor produse în fabrici şi *în* mine".[2] Sigur că într-o astfel de concepție, fenomenul migrator semnalat în secolul al XlX-lea la granițele Moldovei părea un fapt minor pentru imperii cu vaste dezvoltări teritoriale, dar foarte important pentru cei care reprezentau obiectul acestor strategii. „Papa Pius al X-lea, care 1-a primit pe Herzl (scriitor evreu-ungur, promotorul sionismului prin Congresul de la Basel -1897 - n.m.) după al şaselea Congres, a declarat că nu poate să se opună acestei mişcări, dar refuza s-o sprijine: «Evreii nu 1-au recunoscut pe Domnul nostru; în consecință, nu putem recunoaşte poporul evreu». Cu toate acestea, după ce proiectase un timp să facă din El-Arish, în peninsula Sinai, un cămin evreiesc, Chamberlain a propus mişcării sioniste Uganda. Aceasta a constituit *ocazia,* unei dezbateri dramatice la cel de al şaselea Congres. Herzl, care, dacă definim sionismul prin continutul său istoric şi cultural, e fără îndoială cel mai putin sionist dintre

1 Paul Cernovodeanu, Basarabia, în .Memoria", nr. 1/1990, p. 61.
2 Camil Mureşan, Imperiul britanic, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 313.

sioniști, s-a alăturat acestei propuneri. Credinciosul său secund şi prieten, Max Nordau, a exclamat: «Avem nevoie de un azil de noapte, loc de odihnă pentru persecutări». Majoritatea Congresului 1-a aprobat."[1] Fuseseră Țările române alese pentru un astfel de azil? Argumentele pro sînt mult prea numeroase.
5. O reacție oficială împotriva pătrunderii elementului alogen s-a înregistrat sub domniile lui Alexandru Vodă Ghica şi Alexandru Moruzi, aşa cum consemnează loan Lupaş: „Ca o nouă năpastă se abătură asupra țăranilor jidovii, căci prin veacul al XVH-lea începură a cumpăra moşii de la răzeşii sărăciți, iar în veacul al XVDI-lea se întilnesc ca orîndari/arendaşi luînd în arîndă şi dreptul de crîşmăriL Traiul rău şi lipsa de treabă în timpul iernii alungau pe țărani în crîşmă. Aşa se iciură în satele româneşti aceşti oameni stricăcioşi. Plîngeri s-au ridicat destule împotriva lor şi s-au găsit voievozi ca Alexandru Vodă Ghica şi Alexandru Moruzi, care au oprit aşezarea evreilor la sate, dar fără folos".[2] O altă reacție a fost înregistrată în primul proiect de Constituție a Moldovei (1822) care cuprindea 77 de articole şi 1-a avut ca autor probabil pe tînărul boier Ionică Tăutu. Prin acest proiect se cerea: „să fie opriți străinii să cumpere moşii, mai ales evreii, «nefiind lucrători de pămînt, să nu fie îngăduiți a se mai înmulti cu venirea din alte părti»!"[3] Textul acesta impune un comentariu explicativ. Tipul de reacție este nuanțat; el vizează proprietatea asupra pămîntului, ca formă de expresie a apartenenței naționale, pe de o parte, iar pe de alta ilustrează raportul real între autohton şi imigrant, primul acceptînd prezența celuilalt, dar pronunțîndu-se împotriva înmulțirii numărului celor nou-veniti- Textul reprezintă un exemplu al mentalităților, care operau o distincție clară între drept imuabil şi tolerantă. Astfel, indiferent că pe teritoriul românesc sentimentul național se manifesta în forme culte (la intelectualitate) sau profane (în

1 Josy Eisenberg, op. cit., p. 307.
2 I. Lupaş, Istoria Unirii Românilor, Bucureşti, Fundația Culturala Regala „Principele Carol", 1937, p, 195-196.
3 Ibidem, p. 224.

rîndul țărănimii), proprietatea asupra țării, a celei asupra moşiei sau a celei asupra pămîntului individual reprezentau aspecte ale națiunii în ansamblul său. Precizarea mi se pare importantă, deoarece unii analişti evrei înclină să privească fenomenul emi-grafionist din Moldova - şi, mai ales, reacția populației româneşti -, ca pe ceva firesc, în ce priveşte deplasarea evreilor, şi cu totul nefiresc în ce priveşte atitudinea românilor. Pe aceste teze se lansează imaginea unui român care nu prea ştia cărui popor şi cărei fări îi aparține, precum şi aceea că românii au devenit o națiune undeva între secolele al XVTfl-lea şi al XlX-lea, Tezele fundamentează o teorie aberantă, care pune în simultaneitate şi drept aşezarea evreilor în România şi formarea națiunii române. Acest gen de teorii alimentează cu predilecție reacțiile naționaliste. Istoricii evrei au posibilitatea să înțeleagă că premisele false nasc întotdeauna „false probleme", care n-ar trebui să-i mai mire! Eroarea persistă şi datorită confuziei între termenul „națiune", interpretat de ideologia comunistă drept o formă istorică de comunitate umană, apărută în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, şi expresia „națiune modernă", căreia îi este proprie exclusiv definiția de mai sus, națiunea fiind o mare comunitate umană instalată de regulă pe acelaşi teritoriu şi care posedă o unitate istorică, lingvistică, culturală, economică, ceea ce împinge adecvarea termenului la perioadele statalității incipiente a poporului român (secolul al Xffl-lea).
Ultima definiție a natiunii din Dicționarul explicativ al limbii române combină formula veche cu concepte noi, ale ultimelor decenii, pentru a acoperi şi expresia națiune modernă, între națiunea română din secolul al XITJ-lea şi cea de astăzi există deosebiri importante doar în registrul numeric - în ce priveşte poporul român şi minoritățile semnificative - şi în privința dispariției unor etnii vechi, precum şi în aportul de etnii modeme, dar nesemnificative. De asemenea, evoluția limbii a însoțit conştiința etnică. Fundamental este că şi atunci, ca şi

astăzi, naţiunea română se structurează în jurul poporului român, nucleu istoric inatacabil. Naţionalismul secolului al XlX-lea n-a contestat propriu-zis statutul minorităţilor, ci apariţia şi

dezvoltarea condiţionată a unei noi populaţii, atipice, chiar în momentul în care elita intelectuală a poporului român definea naţiunea modernă. Grupuri iudaice existau pe teritoriul României cu multe secole în urmă şi nu avem temei să contestăm că evreii trăitori pe pămînt românesc începînd cu secolul al Xm-lea n-ar fi fost parte a natiunii române constituite atunci, fie că se găseau în Ţara Românească, în Moldova sau în Transilvania, alături de saşi, secui, greci, tătari etc. Confuzia care se mai face este între poporul român, ca entitate etnică, şi naţiunea română în forma sa de comunitate constituită istoriceşte într-un stat medieval începînd cu secolul al XHI-lea. Aşadar, definiţia oficială acoperă întregul proces istoric, dar şi realitatea actuală: „Comunitate stabilă de oameni, istoriceşte constituită ca stat, apărută pe baza unităţii de limbă, de teritoriu, de viaţă economică şi de factură psihică, care se manifestă în particularităţi specifice culturii naţionale şi în conştiinţa originii şi sorţii comune". Dacă am încerca acum să folosim acest concept la cazul concret al problemei evreieşti din timpul marii imigrări, am putea reconstitui cumva cîte ceva din substratul mentalităţilor naţionaliste româneşti din secolul al XlX-lea:
a. Evreii nu erau considerări comunitate stabilă; chiar evreii afirmau că tara lor este în altă parte şi se îndreaptă spre ea.
b. Evreii fuseseră istoriceşte constituiţi într-un stat propriu, dar au fost izgoniti din el (sec. I d. Ch.), aceasta fiind în esenţă drama emigraţiei milenare; comunitatea evreiască tradiţională şi istorică din România - întîlnită, de exemplu, în actele oficiale ale marilor domnitori români - era constituită ca parte a natiunii române, iar cea venită în ultimul val imigrationist - nu.
c. La acea epocă (secolul al XlX-lea) se putea vorbi de asimilare în interiorul conceptului unităţii de limbă şi de teritoriu doar în privinţa evreilor pămînteni.
d. Faptul atestat deja în mod concludent că evreii nou-sositi au ocupat numai o parte a valorilor naţionale româneşti, şi anume un fragment al economiei, îi transformă în ceea ce numim astăzi imigraţie economică, concretizată prin suportul imediat şi fundamental al aşezării/stabilirii în România şi mai

putin prin cauzele imigraţiei; priviţi din acest punct de vedere, integraţi lingvistic sau nu, evreii sosiţi recent s-au constituit fără dubiu în parte a naţiunii române modeme pe măsură ce au devenit rapid creatori ai unui segment din valorile fundamentale ale naţiunii române moderne.
e. Rezistenta mentalităţilor şi structurilor feudale a transformat acest proces economic într-un subiect politic adoptat de noua burghezie românească, perpetuat prin realimentare demagogică, cu toate că, pe măsură ce se dezvoltau structurile statului democratic în România, evreii îşi diversificau contribuţia şi în domenii neeconomice (spiritual, sănătate, imobiliar etc.).
f. Conştiinţa originii comune a fost iarăşi un prag psihologic greu de trecut, valabil însă pentru întreg spatiul european, care asimila comunităţile evreieşti în cel mai bun caz drept populaţie tolerată, deşi era vorba de evrei locali.
g. „Soarta comună" nu a funcţionat ca un concept politic, ci ca unul istoric, deşi, în momentul în care istoria „a venit peste tară", dramele teritoriale, politice şi sociale i-au lovit în egală măsură pe români şi evrei.
O viziune liberală asupra naţiunii a existat, dar ea s-a izbit de aceleaşi rezistenţe psihologice, la care - nu trebuie neglijat -chiar evreii europeni au contribuit atît prin inconsecventă - în privinţa opţiunii liberale-, cît şi prin consecventă, în privinţa rigidităţii religioase. Spre sfirşitul secolului al XlX-lea, filozoful francez Emest Renan dădea expresie unei imagini proprii despre naţiune: „Să ai o glorie comună în trecut şi o voinţă comună în prezent Natiunea aşadar este o mare solidaritate, constituită pe sentimentul sacrificiilor făcute împreună şi pe cel al sacrificiilor la care este dispusă încă să mai facă. Ele presupun un trecut şi pot fi rezumate printr-un fapt tangibil: consimţământul, dorinţa clar exprimată de a continua să trăiască împreună".[1] în aceeaşi epocă, politicilor naţionaliste li se opuneau liderii comunităţilor evreieşti care refuzau integrarea:
l „Revue Encyclopedique", 1892, Paris, p. l 569.

„Emanciparea nu este o soluţie pentru poporul evreu. Nu au nevoie de ea, pentru că «patria» lor nu este Ungaria, ci Palestina",[1] iar „elementul religios ortodox (de orientare extremă) socotea dăunătoare atît emanciparea, cît şi direcţia sionismului politic".[2] Alimentînd un conflict de interese nationale, atît liberalii cît şi evreii au fost striviţi de componenta dinamică a politicilor naţionaliste în două războaie mondiale, cu toate că iudaismul european se reformase fundamental prin opera lui Moses Mendelssohn (1729 - 1786) în structura religioasă mozaică mai laxă.[3]

Unele surse evreieşti, prezentînd de o manieră obiectivă realitatea imigrationistâ, îi scot practic pe evreii nou-veniti din terminologia consacrată a natiunii: „Aceste trei comunităţi (din Transilvania, Basarabia şi Bucovina - n.m.) erau în mod substanţial străine de limba şi cultura române; erau despărţiţi de istoria lor, de perspectiva asupra tradiţiei iudaice, de organizarea lor internă, de statutul civic şi de compoziţia lor socială."[4] La momentul formării statului naţional unitar toate minorităţile aveau o traditie de existenţă pe pămînt românesc şi se integrau perfect principiilor dreptului pozitiv (situaţie, de altfel, recunoscută prin declaratia de la Alba lulia). Masa de evrei străini din nordul şi nord-estul tării fusese însă încorporată în mod natural, o dată cu provinciile revenite, la patria mamă. Pentru a combate un drept al acestora la emancipare a fost lansat termenul de invazie, ca eveniment nedorit, artificial şi „agresiv" (componenta economică) pe care România Mare 1-a moştenit. Reacţia naţionalistă se întemeia pe dreptul istoric, adică tocmai pe acel principiu care, la masa unde Marile Puteri trasau noile frontiere în Europa, îşi trăia începutul agoniei.

l. Moshe Cannilly-Weinberger, Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994, p. 148.
2 Ibidem, p. 149.
3 Heinrich Heine, Contribuţii la istoria religiei şi filozofiei în Germania, Bucureşti, Humanitas, 1996, p. 120.
4 Leon Volovici, Romanian-Jewish intelectuals after World War I: Social and Cultural Trends, în Jewish Problems in the U.S.S.R. and Eastem Europe (SHVUT 16), Tel Aviv, 1993, p. 313.

în fapt, populaţia evreiască s-a aşezat pe teritoriul românesc în contextul unor evoluţii politice violente din Imperiul ţarist, forţată să emigreze, agresată şi masacrată, găsind aici un spaţiu tolerant, un cămin vremelnic pentru un destin cutremurător, con-siderîndu-se ca nefiind nici în drept, nici în ordinea morală să emită pretenţii care să-i ofere un statut naţional teritorial. Ea a fost privită întotdeauna ca o minoritate alogenă, privată de drepturi în mai toate regiunile Europei, ghetoizată sau îngrădită în „spaţii rezidenţiale", asimilată forţat sau expulzată. „Comunităţile evreieşti integrate recent sînt cu adevărat străine, prin cultură şi limbă, de mediul românesc, cu un procent ridicat de burghezie integrată în viaţa economică."[1] Drama evreiască a secolului al XlX-lea a fost aceea că ultimele mişcări de populaţie iudaică s-au suprapus pe fenomene sociale şi politice europene care conturau trecerea la statalitatea modernă pe continent. Aceasta a fost marcată peste tot de naţionalism. Negarea acestei realităţi cu argumentele legislaţiei internaţionale actuale, cu drepturile fundamentale ale omului, care în acea epocă abia se năşteau într-un întreg proces revoluţionar, reprezintă o eroare cu consecinţe negative asupra procesului de eliminare completă a fenomenelor antisemite, xenofobe, în momentul în care inaugurezi un text cu formula: „Originea latină, «descoperită» cultural cu un secol în urmă (al XVU-lea - n.a.), la care s-a adăugat ulterior şi asumarea unei descendenţe dacice, au fixat componentele unei identităţi etnice, devenită un adevărat «mit al identităţii», datorită poziţiei particulare a românilor, izolaţi într-o masă de popoare de origine slavă"[2] sau foloseşti surse de mîna a treia pentru a susţine o conştiinţă naţională foarte tîrzie la români, sigur că nu te poţi aştepta la îmbrăţişări, în cele mai multe cazuri, afirmaţiile de acest gen se adaugă altor concepte eronate, care fac un serviciu enorm extremismului antisemit. Teoriile „întîrzierii" conştiinţei naţionale sînt contrazise de papii care au avut orgoliul să scrie în secolul al XM-lea despre

1 Idem, Ideologia naţionalistă.....p. 42.
2 Ibidem, p. 23.

„natiunea valahilor" şi credinţele lor: „Dar Roma a înţeles şi partea de rezistenţă «naţională» care se ascundea sub refuzul de a accepta ierarhi străini şi de aceea a preconizat instituirea unui ierarh catolic, vicar episcopal, «potrivit acelei naţiuni». Observaţia papei e de însemnătate capitală nu numai pentru că semnalează rezistenţa românilor din afara Carpatilor împotriva dominaţiei străine şi a manifestărilor ei pe plan bisericesc, dar mai ales pentru că dezvăluie, fie şi numai indirect, legătura strînsă dintre «confesiune» şi «naţiune» încă din acea vreme"[1] sau de situaţia în care trebuie să se fi aflat (conform teoriei conştientizării ttrzii) Nicolaus Olahus atunci cînd a primit de la Ferdinand de Habsburg, în 1584, diploma de înnobilare cu următorul conţinut: „Aşa sînt începuturile tuturor neamurilor celor prea lăudate, între care românii, neamul tău, nu sînt cei mai de pe urmă, despre care se ştie că sînt prăsiţi din Roma, doamna şi stăpîna împărăţiilor, şi s-au aşezat într-o parte a Daciei cele prea bogate, care se zice Ţara Muntenească sau Valahia".[2] îşi poate închipui cineva o scenă în care marele umanist român află care sînt originea si identitatea sa de la Ferdinand de Habsburg?! Absurd şi inoperant pentru analiza lucidă, obiectivă a fenomenelor de incidenţă între români şi evrei. Istoria tragediei evreilor din Europa nu are nevoie de invenţii doctrinare şi legitimări teritoriale, atît timp cît substanţa ei era întoarcerea pe teritoriul naţional, în Palestina.

Teoria falsă a conştientizării tifzii se sprijină pe confuzia dintre „conştiinţa naţională" (denumită ca atare sau altfel, în forme fruste, populare) şi „comportamentul naţionalist" apărut foarte tîrziu — ca reacţie —, confuzie care provine din necunoaşterea istoriei sau din rea-voinţă, cu scopul de a proiecta românilor o imagine de popor naţionalist, pe fondul deteriorării modeme a

1 Şerban Papacostea, Românii în secolul al XlII-lea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993, p. 182. (Asupra recunoaşterii românilor ca

națiune -națio - de către Sfântul Scaun, vezi prof. dr. Ion Dumitru-Snagov, Monumenta Romaniae Vaticana, Bucarest, 1996).
2 N. Stoicescu, I. Hurdubețiu, Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română şi străină, Bucureşti, Editura Politică, 1984, p. 10.

semnificației acestui termen. Istoricii evrei oneşti sînt înşelați în analizele lor obiective de faptul că la această premiză falsă nu s-a răspuns decît cu propagandă de tip comunist şi cu naționalism ilogic.
Una din erorile „clasice" făcute de unii istorici evrei este interpretarea daco-românismului drept un sindrom al „obsesiei" identității naționale la români, a dorinței de a-şi justifica existența ca natiune printr-o istorie foarte îndelungată, activă şi continuă, printr-o legătură directă între daci şi români. Astăzi este ridicol să mai pui sub semnul întrebării această continuitate, care nu mai are decît relevante istoriografice. Confuzia provine din faptul că fenomenul daco-românismului este privit ca un concept produs de afirmarea identității naționale din secolul al XlX-lea, cînd el a fost în realitate un concept al afirmării unității naționale. A apărut în Transilvania şi a îmbrăcat forme multiple, de la onomastica de sorginte romană, existentă în mod curent în celelalte provincii şi refolosită în semantica originală, pînă la procesul complex al Marii Uniri din 1918. Marea apropiere a celor două concepte - folosite în lupta pentru emancipare națională într-un continuu coerent şi eficient, pînă la urmă - a fost speculată pentru a se încerca o justificare a implantului imigrationist.
Esențial pentru erorile legate de fenomenul consemnat în secolul al XlX-lea este că, prin afirmarea unui drept de apartenență la națiunea română istorică, analiştii evrei enunță implicit o discontinuitate între națiunea română istorică şi cea modernă, astfel încît evreii „noi" s-ar fi instalat în România în virtutea unui drept istoric şi ar fi trebuit să fie tratați ca atare. Prin aceeaşi eroare ei continuă să acuze burghezia naționalistă că s-a comportat injust
Privirea critică pe care trebuie să o arunce un cercetător obiectiv asupra naționalismului care a construit şi potențat statul român modem nu are voie să-i proiecteze pe acesta dintr-o extremă în alta. Putem fi ironici şi necruțători cu exagerările demagogice şi cu legislația protectionistă, dar avem obligația să căutăm şi sursele raționale ale atitudinilor care le-au generat.

Armata, mareşalul şi evreii

Personalitățile politice româneşti ale secolului al XlX-lea n-au manifestat un antisemitism întemeiat pe ura de rasă, cu toate că recent au apărut şi astfel de aserțiuni necontrolate: „sentimentele antiiudaice au acompaniat naşterea identității naționale colective şi au persistat şi după realizarea eliberării şi unificării tuturor provinciilor țării"[1] sau „întreaga structură politică a României era pervertită de bigotism antisemit".[2] în același text, relația privilegiată româno-franceză ar fi avut un caracter „schizofrenic". Scriind Istoria românilor sub Mihai-Vodă Viteazul, Nicolae Bălcescu avea ocazia să construiască paralele istorice între masacrarea creditorilor de către domnitorul român la 13 noiembrie 1593 şi încercarea de îndepărtare a elementului evreiesc din Principatele române în timpul său. Dar intervenția sa menajează sensibilitățile:, *f e* lîngă turci, vreo cîtiva evrei fură măcelăriți. Aceasta nu izvorî dintr-o netoleranță, dar căci evreii, atunci în mare favoare pe lîngă turci şi sultan, se împreunau cu turcii, prădau țara şi făceau stricăciuni"[3], cu toate că în cronica lui Baltazar Walter, pe care o folosea des drept sursă, se preciza că evreii s-au purtat după datina lor, ca totdeauna[4], în corespondența sa cu Dimitrie Sturdza, marele scriitor şi om politic Ion Ghica îi trata pe evrei de la individ la individ, după caracterul şi comportamentul fiecăruia, fără generalizări etnice. La 11/23 octombrie 1871 îi scria din Ghergani: „Le Juif que j'ai pris â Adgiud m'a admirablement conduit jusqu'â Rimnic ou j'arrive â huit heures le lendemain".[5] Şapte ani mai tîrziu, scriindu-i lui Sturdza de la Paris, Ion Ghica făcea alt portret unui evreu: „Son
1 Jean Ancei, Antonescu şi evreii, University Tel Aviv, 1990, p. 214.
2 Ibidem, p. 215.
3 Nicolae Bălcescu, Opere, voi. II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1953, p. 43.
4 Şlomo Leibovici-Laiş, Pagini de istorie a evreilor în „Response" rabinice şi alte surse istorice, în „Studia et acta historiae iudaeorum Romaniae" (în continuare se va cita: SAHIR), voi. II, Bucureşti, Hasefer, 1997, p. 51.
5 Victor Slavescu, Corespondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza (1860-1880), în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice", seria III, tomul XXV, mem. 28, 1943, p. 78.

ami Bleichroder qui m'a fait l'efret du Juif le plus sale, le plus vaniteux et le plus bete de la tene".[1]
în ciuda insistențelor demagogice ale vremii, care accentuau segregaționismul evreilor, la nivelul deciziei fenomenul integrării evreilor în statul român primea mesaje clare din partea lui Mihail Kogălniceanu: „Tineretul de religiune izraelită trebuie de a fi crescut în vedere de a face parte din națiunea română şi, prin urmare, trebuie ca şi învățămîntul său să fie românesc".[2] Iar în circulara din l decembrie 1860 Kogălniceanu făcea o invitație directă: „şi voi tineri de origine izraelită, lăsați prejudețele şi fiicele părinților voştri. Cum v-am mai spus altă dată, v-o zic şi acum: pe băncile şcolilor noastre, în şirurile armatei noastre, stă viitorul vostru. Intrați dar în oaste; camaraderia ce sub steag veți contracta cu românii creştini va fi chipul cel mai nimerit ca să ştergeți antipatiile ce insuflă coreligionarii voştri".[3] Această invitație oficială a fost urmată în prea mică măsură. Apoi,

după ce fenomenul asimilării a luat o anumită amploare[4], a fost exagerat „pericolul economic".
încheind această paranteză, sînt de consemnat şi cîteva aspecte interne, care au ținut de viața politică a românilor în acelaşi veac agitat. Astăzi este acceptat că prevederile privind „emanciparea izraeliților" din Proclamația de la Islaz (1848) erau un reflex al sprijinului masonic acordat revoluționarilor români, din care numeroşi erau afiliați unor astfel de ordine. Ruperea acestor legături, pe fondul confruntării grupărilor politice moderne, a adus în prim-planul vieții politice româneşti partida liberalismului radical, națională şi naționalistă. „Acțiunea de constituire a unui puternic partid liberal se izbea, tot în Moldova, de existența unor organizații masonice, care fiinţau încă de la începutul anului 1866 în numeroase oraşe şi se bucurau de con-

1 Ibidem, p. 97.
2 Apud Dumitru Vitcu, Emanciparea evreilor români în gîndirea şi practica politică kogălniceană, în SAHIR, voi. II, p. 131.
3 Ibidem, p. 133.
4 David Schaary, Jewish Culture in Multinațional Bukowina between the World Wars, în SHVUT 16, Tel Aviv, 1993, p. 283 şi urm.

cursul unor elemente moderate şi conservatoare. /.../ Un partid liberal puternic n-ar fi putut exista paralel cu o asemenea organizație, bazată printre altele şi pe puternice legături în mediul politic francez. De aceea, cei doi fruntaşi liberali (I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti - n.m.) îşi propuneau s-o submineze din interior, urmărind ca apoi să netezească drumul constituirii Partidului Liberal".[1] în acelaşi timp, latura naționalistă, radicală a programului „partidului roşilor" avea destule accente nerealiste, forțate, care depăşeau posibilitățile practice de emancipare ale tânărului stat român. Mai mult decît atît, ele ar fi putut deveni periculoase, generînd o intervenție străină, dacă n-ar fi existat factorul ponderator al liberalismului centrist şi al Partidului Conservator. „Cu excepția lui Alexandru loan Cuza, nici un politician nu a putut face o serioasă carieră politică mizînd pe un program exclusiv antisemit, pentru că antisemitismul era, în grade diferite, implicat în politica marilor partide naționale, de direcție liberală sau conservatoare."[2] Demersul „roşilor", deşi exagerat, avea totuşi o bază reală: „După cum remarca şi consulul francez de la Iaşi într-un raport către ministrul său de externe din 17 iulie 1867, prezența masivă a evreilor în economia Moldovei devenise o problemă acută. Ei ocupau poziții importante în mai toate sectoarele vietii economice, în oraşe deveniseră proprietari a numeroase imobile, fiind grupul cel mai puternic care poseda capitaluri disponibile împrumutate în condiții cămătăreşti. Dacă legislația în vigoare le-ar fi permis să dobîndească bunuri rurale -mai sublinia diplomatul francez - o bună parte din solul Moldovei ar fi încăput în mîinile lor".[3] Adăugînd că liberalii radicali au introdus în politica statului român modem manevra mişcărilor de stradă, a revoltelor locale şi manifestațiilor violente, este totuşi de precizat că evreii nu constituiau obiectul expres al acestor mişcări, dar că „problema evreilor" făcea parte

1 Apostol Stan, Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independență (1859-1877), Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979, p. 192-193.
2 Leon Volovici, op. cit., p. 39.
3 Apostol Stan, op. cit, p. 192.

din enunțurile lor. Scopurile politice erau cu mult mai înalte şi vizau modificări structurale ale statului, astfel că aspectele antisemite se compuneau în argumentații secundare, de foarte multe ori demagogice. Astăzi putem ajunge la concluzia că poporul român şi Biserica sa națională intrau într-o nouă perioadă militanta, zgomotoasă - e adevărat şi o dovedeşte Caragiale cel mai bine -, dar cîştigarea independentei cu arma în mînă -n-a fost nici pe departe un act demagogic. Qricît de severă ar fi o analiză asupra istoriei românilor, aceasta a fost creată şi parcursă de români.
Cauzele apariției „problemei evreilor din România" au fost, în aceeaşi măsură, interne şi externe. Populația evreiască era eterogenă social, fiind compusă din indivizi şcoliti, aşa cum am arătat - cunoscători ai regulilor administrației, ai unor meşteşuguri, erau practicanți ai comerțului şi ai cametei, de regulă bucovineni - şi dintr-o majoritate săracă şi greu adaptabilă la activități agricole propriu-zise, asociată cartierelor mărginaşe ale oraşelor, mahalalelor sau satelor limitrofe. Şi unii şi alții au găsit, mai ales în Moldova, o structură economică feudală învechită şi conservatoare, o proprietate agricolă concentrată la vîrf şi o masă țărănească pauperă şi foarte slab alfabetizată, în studiul istoric emis de Ministerul pentru Minorități în 1939 şi prin care se argumentau legile de românizare există recunoaşterea realistă a tabloului socio-eco-nomic al României din momentul „invaziei" evreieşti: „Principatele române se găseau la acea epocă la începuturile vieții lor sociale şi politice datorită dominației turceşti şi nesiguranței în care se desfăşura viața lor nationalâ. Din această pricină nu existau decît două clase sociale bine determinate: clasa conducătoare formată din boieri, mari proprietari de pămînturi rurale, şi clasa țărănească ce ducea o viață aspră de iobăgie fiind înfeudată marilor proprietari. O clasă intermediară, o burghezie propriu-zisă, nu exista. Nici nu avea cine s-o formeze".[1]

l Arhiva Națională Istorică Centrală (în continuare se va cita: A.N.I.C.), fond Ministerul pentru Minorități, dosar nr. 30/1939, f. 109.

Practic, nu se poate vorbi despre aparitia şi dezvoltarea comerţului şi a industriilor modeme în Moldova fără elementul evreiesc, acela care a reprezentat vectorul dinamic al evoluţiei economice provinciale. S-a adus uneori argumentul că evreii practicau o camătă veroasă, dar lucrurile trebuie nuanţate. Ca să faci camătă, ai nevoie de un capital solid, dobîndit sau adus. Nefiind angajaţi direct în principala activitate economică: agricultura, este de presupus că a existat o importantă parte de capital adus în Moldova (individual sau al comunităţii) şi că, prin camătă, în lipsa unui sistem bancar coerent, s-au pus la dispoziţie sume destinate investiţiilor. Că este vorba de investiţii şi mai putin de mari -cheltuieli neproductive, pare cel mai probabil, deoarece a proliferat sistemul ipotecilor, evreii neputînd deveni proprietari agricoli. Aşa s-ar explica inclusiv dobîndirea proprietăţilor imobiliare. Un studiu din 1946 arăta: „Capitalul străin a venit sub formă de mărfuri aduse de negustori şi diverse firme, dar şi sub formă de numerar lichid. Printre primii bancheri, se aud nume consacrate: Derussi, Halfon, fratii Elias, Hilel Manoach, lacob Marmorosch ş.a /.../ toată opera de dotare, înzestrare şi modernizare a ţării pînă în primul război mondial a fost subvenţionată, dacă nu în întregime datorată capitalismului străin".[1]
Pe de altă parte, frecvenţa nemulţumirilor fată de „falsificarea rachiului" de către cîrciumari evrei dezvăluie şi o altă sursă de capital, indubitabil ilicită. Totuşi, mi se pare incorect să se afirme că evreii au „acaparat" comerţul şi mica industrie, că „au pus mîna" pe structurile incipiente ale capitalului moldovean, atît timp cît nu „le-au luat" de la cineva. A fost un*proces acumulativ, care a avut acelaşi ritm cu procesul de capitalizare, în momentul în care Kogălniceanu a afirmat că două mii de mari proprietari de pămînt nu pot reprezenta o naţiune şi că naţiunea îşi are adevăraţii reprezentanţi în ţăranii români, se identifica astfel intrarea poporului român într-o nouă etapă istorică, deoarece marii proprietari feudali ai românilor - boieri, dregători

l „Independenţa economică", nr. 3-4/1946, p. 3.

şi domnitori - fuseseră timp de secole adevăraţii reprezentanţi ai naţiunii, politica şi interesele lor naţionale fiind argumentele decisive ale supravieţuirii în condiţiile geografice şi politice date. în momentul în care poporul devenea, prin liberalism, factorul de „protecţie" naţională, prin proprietate şi educaţie institu-tionalizată, proprietatea în sine crea clase şi straturi sociale ale unei noi puteri naţionale, iar instituţiile culturale, instrumente ale afirmării acesteia. Incapabilă de asimilare (forţată sau paşnică) a elementului evreiesc, administraţia românească s-a rezumat la reacţii legislative pentru a proteja proprietatea agricolă de înstrăinare şi circulaţia monedei. N-a fost o fatalitate, n-a fost un „război naţional", ci o realitate istorică: statul român modem s-a născut cu acest corp străin în trup, pe care a încercat în mai multe rînduri şi feluri să-i elimine şi nu a reuşit, românii şi evreii rămînînd să convieţuiască astfel. Ceea ce nu s-a acceptat cu încăpăţînare a fost realitatea că formarea naţiunii modeme române - în sensul procesului complex, revoluţionar din a doua jumătate a secolului al XlX-lea - a fost un salt istoric care a impus şi caracterul legitim şi participativ al minorităţii naţionale evreieşti, în momentul în care regimul proprietăţii a fost stabilit, România a devenit stat independent, iar comunitatea evreiască a acceptat permanenţa relativă pe teritoriul român, integrîndu-se lingvistic, social şi economic, încît nu a mai existat nici o justificare pentru a considera această minoritate ca „antinaţională". Eroarea politicii româneşti a fost că nu a încercat să folosească această situaţie ca pe un avantaj şi a speculat intensiv particu-larităţile religiei iudaice.
Dar mai exista o componentă a „problemei evreieşti", cea externă. Tratînd România ca pe un spatiu pentru debuşeu etnic, Marile Puteri au exercitat presiunile politice şi economice cunoscute, care într-adevâr făceau din problema evreiască un „caz", inclusiv un subiect de reacţie. Un proces economic şi social lent, dar cu avantaje de ambele pârti, cu tendinţele asimilatorii şi integratoare vizibile, s-a transformat într-un „caz naţional" cu efecte negative atît pentru români, cît şi pentru evrei. Tot ceea ce îi diferenţia a fost îngroşat, tot ceea ce depăşea

firescul unei convieţuiri normale a fost hiperbolizat; dinspre Occident veneau semnale alarmiste, exagerate, uneori scandalos de false, veneau mesajele unei prese proaste şi tot felul de presiuni insistente, în timp ce în ţară se construiau politici, platforme electorale şi deputăţii care, lovind în statutul improvizat al evreilor, vizau sursele externe ale acelor presiuni.
1. Primul puseu reactiv serios a fost Constituţia din 1866. Foarte lăudată astăzi, ea s-a structurat ca un act fundamental şi esenţial, minat parţial de contradicţii. Prima a fost aceea că prezenta (cum se întîmplă astăzi cu Constituţia din 1991!) o imposibilitate practică de trecere imediată din domeniul normei ideale la nivelul realităţilor sociale, economice, politice şi culturale ale ţării. A doua, că excludea anumite minorităţi de la drepturi publice. Este vorba de două articole:
, ,Art. 7 - însuşirea de român se dobîndeşte, se conservă şi se pierde potrivit regulilor statornicite prin legile civile.
Numai străinii de rituri creştine pot dobîndi împă-mîntănirea. /.../
Art. 10 - Nu există în stat nici o deosebire de clasă. Toti românii sînt egali înaintea legii şi datori a contribui fără deosebire la dările şi sarcinile publice. Ei singuri sînt admisibili în funcţiunile publice, civile şi militare". *
Cu toate acestea, nu este corect să se afirme că statul modern român îşi făcuse din evrei un subiect de restricţii,

vizînd direct o atitudine națională antisemită, deoarece afirmarea națională a poporului şi statului român modern a cuprins un ansamblu de măsuri spectaculoase şi dure, care a atins sfere ce n-aveau nici o legătură cu evreii: lupta pentru unitate națională şi teritorială, reformă agrară, reformă legislativă, secularizarea averilor mînăstireşti, sprijinirea mişcărilor revoluționare bulgăreşti sau a colonizării bulgarilor, culminînd apoi cu un război, toate acestea împotriva voinței Marilor Puteri sau cu folosirea în interes național a intereselor acestora. Aşadar, problema evreiască doar se înregistra într-o lungă listă.

l „Monitorul. Jurnal oficial al României", nr. 142 din 1/13 iulie 1866.

Pe de altă parte, imaginea evreului opresat, miel al unui sacrificiu crud, este şi ea departe de realitate. Poporul evreu nu este fundamental diferit de alte popoare, are propriii săi nonconformişti, savanți şi infractori.

2. Rămîne unanim acceptat că principele Carol I a reprezentat una din marile şanse ale României. Dotat cu calități incontestabile, Carol I a fost conducătorul inteligent şi răbdător al unei mari revoluții naționale. Iată ce consemna la prima întîlnire cu evreii din Moldova: „Apoi, plecarea mai departe, la Focşani. Aici, primise flori, arcuri de triumf şi discursuri; participă şi evreii cu obiceiurile lor ciudate. Aceşti neplăcuți conlocuitori ai Moldovei se înfățişează aici întu'a oară prințului şi el începe a înțelege cum a putut ajunge atît de puternică antipatia locuitorilor tării împotriva acestui neam străin".[1]

La 28 mai/8 iunie 1870, prințul regal de Prusia îi scria domnitorului român: „Veşnicele agitații evreieşti de la tine din țară sînt o adevărată calamitate; ştiu bine, cum îndeobşte evreul trebuie deosebit de evreul vagabond din România şi de aceea mă supăr totdeauna din nou, cînd vin ştiri de tumulturi levitice, în contra cărora puterile garante din afară ridică protest".[2]

La 17/29 iunie 1872, Carol I scria tatălui său: „N-am decît o teamă, ca evreii să nu sfredelească şi stăruiască atît de mult pe lîngă puteri spre a căpăta drepturi politice pentru coreligionarii lor din România, încît să ne silească a li le da. Asta ar duce la căderea actualului minister (guvern) şi a oricărui alt cabinet. Acum cîteva luni, izraeliții se mai bucurau aici de cîteva simpatii în unele cercuri, dar de cînd au făcut atîta tămbălău în Europa, de cînd presa evreiască din toate țările atacă cu înverşunare România şi vrea să obțină cu sila emartciparea evreilor, ei n-au nimic de sperat aici deocamdată".[3]

1 Memoriile Regelui Carol I al României de un martor ocular, voi. I, 1866-1869, Bucureşti, Scripta, 1992, p. 100.
2 Ibidem, p. 102.
3 Ibidem, p. 237.

Armata, mareşalul şi evreii

La 16/28 februarie 1873, o altă scrisoare către tatăl său: „Sîntem învinuiți prin ziare că prigonim pe evrei, fiindcă noua lege a licențelor opreşte pe evrei de a ține debite la țară. Dar aceasta este o măsură înțeleaptă şi sîntem hotărîți a respinge orice reclamatie sau intervenție în privința aceasta. Trebuie să cunoască cineva satele din Moldova, ca să poată aprecia ce acțiune vătămătoare are evreul asupra populației țărăneşti cu rachiul lui falsificat".[1] Presiunile au mers pînă la cazuri extreme şi grosolane, cum a fost declarația lui Leon Gambetta: „Franța nu va recunoaşte independența țării voastre fără ca voi să fi recunoscut drepturile civile tuturor evreilor, fără nici o distincțiune".[2]

Printr-o continuitate regretabilă, dar şi din cauza restricțiilor perioadei comuniste, istoriografia română a ocolit o realitate dură: recunoaşterea independenței României în urma războiului ruso-turc (1877 -1878) şi a României Mari, după primul război mondial, au fost condiționate direct, inflexibil şi pe alocuri brutal de acordarea cetățeniei tuturor evreilor intrați în România prin marile valuri imigraționiste. în Nota comună adresată de reprezentanții Marilor Puteri ministrului român al afacerilor străine la 20 februarie 1880, rezervele acestora erau transparente: „Guvernul (imperial, al M.S. britanice şi al Republicii Franceze) nu consideră noile dispoziții constituționale, aşa cum le-au fost aduse la cunoştință, ca răspunzînd în întregime punctelor de vedere ce au animat Puterile semnatare ale Tratatului de la Berlin şi, în particular, pe acelea din care rezultă necesitatea ca persoanele de rit necreştin domiciliate în România, neapartinînd niciunei naționalități străine, să se supună formalităților unei naturalizări individuale.

Cu toate acestea, încrezători în voința Guvernului princiar de a se implica din ce în ce mai mult în aplicarea acestor dispozitiuni, la gîndirea liberală care a inspirat Puterile, luînd act

1 Ibidem, p. 264.
2 A.N.I.C., fond Ministerul pentru Minorități, dosar nr. 30/1939, f. 115.

de asigurările formale care i-au fost date, Guvernul (imperial, al M.S. britanice şi al Republicii Franceze), dorind să dea națiunii române o mărturie a sentimentelor lor de prietenie, a decis să recunoască, fără întîrziere, principatul României ca Stat independent

în consecință, Guvernul (imperial, al M.S. britanice şi al Republicii Franceze) se declară pregătit să stabilească relații diplomatice oficiale cu Guvernul princiar".[1]

După impunerea prin Tratatul de la Berlin, această nouă condiționare a introdus în viața politică românească o nouă frustrare, care a contribuit fundamental la construcția primelor forme organizate de antisemitism politic.
3. îi toată perioada scursă pînă la sfîrşitul secolului al XlX-lea, în timpul domniei principelui şi apoi regelui Carol I, manifestări antisemite s-au declanşat şi stins sporadic, fără amploare. Aşa cum am arătat, la situația economică grea a țării se adăugau intervențiile grosolane ale Alianței Izraelite din Occident, care acționa de o manieră greu de conciliat. Totuşi, pentru sfîrşitul secolului sînt de semnalat două fenomene noi: a) orientarea unor vîrfuri ale comunității evreieşti către socialism şi partide socialiste şi b) decizia administrației române de a proteja populația evreiască de la injoncțiuni. Pentru primul fenomen, s-ar putea dovedi suficient un citat dintr-o lucrare apărută în Israel: „încă în 1893, sub influența ideilor lui Karl Marx, fusese creat Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România, la întemeierea căruia rolul determinant 1-a avut evreul Constantin Dobro-geanu-Gherea, fost Katz (este autorul primului program socialist în România). N-a rezistat mult acest partid, vreo şase ani. A fost reconstituit în 1910, sub denumirea de Partidul Social Democrat din România, cu sprijinul esențial şi al unor evrei (amintesc doar cîteva nume, dintre conducători): C. Dobrogeanu-Gherea, David Fabian, Ilie Moscovici, Max Vecsler, dr. Ottoi Călin, Max

l Affaires etrangeres. Documents diplomatiques. Questions de reconnais-sance de la Roumanie (Livre Jaune), Paris, Imprimerie Naționale, 1880, p. 15.

Goldstain, dr. H. Aroneanu-Bacău, dr. L. Ghelerter, Chită Moscu, Janeta Maltus, Leon Gheller-Iaşi, Constantin Graur, S. Emil, A. Toma, Barbu Lăzăreanu, Jacques Conitz, Lupu Morgenstern-Galati, Poldi Filderman-Bacău, doamna Brănisteanu (şotia ziaristului), Paul Marc, A. Zalic, J. Lichtblau, I. Mayer, losif Reiter, dr. Sandu Lieblich, Jack Lespezeanu-Bacău, Ion Felea, George Silviu ..."[1] „Sprijinul esențial" va trebui luat ca o expresie peiorativă, fiindcă se pare că acesta era cam tot partidul. Cel de-al doilea fenomen este ilustrat de o altă scrisoare a principelui Carol către tatăl său: „Opoziția a pus la cale prigoniri de evrei în județele Basarabiei, dar guvernul a luat îndată măsuri energice spre a restabili ordinea. *Ziarele* exagerează iar în chip extraordinar şi vorbesc de sute de familii fără adăpost şi de emigrări în masă de evrei în Dobrogea. Toate acestea stat iar scornituri. Toți reprezentanții marilor puteri trebuie să ateste că guvernul şi-a făcut datoria".[2]
4. Aspectul legendar al mişcărilor țărăneşti declanşate din satul Flămtozi în 1907 a fost potențat de propaganda comunistă în scopuri doctrinare şi populiste, evitîndu-se implicarea componentei etnice a acestui eveniment violent, care ducea inevitabil la evrei. Iată cîteva extrase din raportul prefectului de Botoşani, Vasescu: „în ziua de 15 februarie ac. am primit o notă telefonică de la Inspectorul comunal din plasa Hîrlău, prin care îmi comunică că locuitorii din comuna Flămînzi, Frumuşica şi Rădeni s-au răscultat în contra arendaşilor respectivi, cerînd să se depue la Primărie contractele de angajamente agricole ce nu fusese depuse pînă atuncea, cu toate recomandatiile făcute de mine. Am dispus trimiterea a 20 geandarmi în localitățile sus citate şi în ziua de 16 a.c. împreună cu dl Procuror local am păşit în localitate spre a ancheta, în comuna Flămînzi, la reşedința comunei, am găsit vreo 400 locuitori. La întrebarea ce le-am făcut de ce se agită şi ce caută în număr aşa de mare la Primărie mi-au

1 Marius Mircu, Dosar Ana Pauker, Bucureşti, Gutenberg-Casa Cărții, 1991, p. 23 (după Glob, Bat Yam, 1991).
2 Memoriile Regelui Carol I..., voi. II., 1869-1875, p. 217.

răspuns: Dl Mocni Fischer, actualul arendaş al moşiei Flămînzi, pe cînd se afla în proces cu Berman luster, care şi el lucra în arendă moşia de la proprietarul, prințul D. Sturdza, a pus pe fratele său Avram Fischer şi pe administratorul său Gh. Constantinescu de ne-a făgăduit că ne va da falcea de pâmînt cu 25 lei şi falcea de imaş cu 15 lei, că vom fi bine tratați de administrație şi ne va îndeplini nevoile noastre, ademenindu-ne cu rachiu şi vin pentru a stărui şi noi pe lîngă proprietarul moşiei D. Sturdza de a-i da lui moşia. Asemenea promisiune şi asemenea mijloace a întrebuințat şi Berman luster pe lîngă noi. Astăzi ne vedem în ajunul timpului de pus plugul pentru primăvară, fără contract de învoială pe la anul viitor, fără să ştim unde vom putea semăna popuşoii noştri de hrană şi unde vom putea paşte vitele noastre. Şi cînd ne-am adresat Administratorului moşiei, G. Constantinescu, el ne-a spus că timpurile de promisiuni au trecut, că acum Dl Mocni Fischer a luat în arendă moşia, că a fost obligat să deie despăgubire un milion lui Berman luster şi că acest milion cine are să-i plătească decît țăranii /... / Vedeți, domnule ministru, ce mijloace întrebuințează aceşti jidani pentru a specula şi înfricoşa pe bieții locuitori. Locuitorii cer ca să vie singurul proprietar să agriculteze moşia, căci cu arendaşul acesta nu mai pot trăi, că i-a sărăcit complectamente".[1] Motivul a fost, aşadar, dorința de emancipare a arendaşului, încercarea sa de a înfrînge legea şi a deveni proprietar de pământ
Jandarmeria Botoşani raporta la 23 februarie 1907:,.Locuitorii din comunele Frumuşica, Flămînzi, Rădeni şi Deleni iar sînt agitați pentru terenurile agricole cu arendaşii de origină evrei, pentru care Domnul Prefect al Județului, avînd în vedere aceste agitații, a cerut Ministerului de Interne să dispună a se trimite de către Compania Ilfov un număr de 30 geandarmi cu un ofițer pentru care eu anume raportez: Comandant Comp. Botoşani, maiorul Vasilescu".[2]

1 Arhiva Ministerului de Interne (în continuare se va cita: Arh. M.I.), Fond Registrul General, 1907, Telegrama nr. 13 935/22 februarie

1907.
2 Arh. M.I., Fond Inspectoratul General al Jandarmeriei Bucureşti, Telegrama nr. 4 589/23 februarie 1907.

Prefectul revine cu un raport adresat ministrului de interne: „Răspund telegr. M. 9 791. Mai mulți locuitori din Deleni s-au prezentat la casele lui Itic Aronovici, Leib Itic, Moisa, cerindu-le a se muta din comună, căci lor nu le trebuie dughengii jidani, prevenindu-i că, dacă nu se vor muta de bună voie, îi vor muta ei singuri, punîndu-le la dispoziție carele necesare fără plată; alte amenințări nu le-au făcut şi nici nu i-au maltratat, nici furat, aceste fapte s-au constatat de însuşi directorul prefecturii care cu ocazia recrutării, se află în Hîrlău".[1]
Ulterior, răscoala a luat amploare, dezvoltîndu-se în teritoriu din motive strict sociale şi economice, cu toate că atitudini antisemite, ca parte a conflictului social, au mai fost înregistrate pe o fişie lungă de moşii administrate de arendaşi evrei, din nordul Moldovei pînă la Galați. Dezvăluirea hărții reale a administrației agricole conduse de evrei pe o suprafață imensă a declanşat o reactie în Parlament, unde situatia a luat proporțiile unei duble amenințări: țărăneşti şi semite. Titu Maiorescu însă găsea cauzele răscoalei într-o gravă greşeală politică petrecută în 1898, atunci cînd ministrul-prezident Sturdza a încheiat o alianță electorală la Iaşi cu grupul socialist „mic la număr, dar primejdios prin fermentul de agitări țărăneşti".[2] Titu Maiorescu sugerează o legătură între evrei şi grupările socialiste, cu toate că scopurile erau divergente şi este cel putin ciudat ca persoane care se luptau să devină proprietari aderau la ideologii de stingă! Aici se atinge poate unul din acele puncte foarte sensibile ale „problemei evreieşti", deoarece ideea opresiunii, invocată de unii analişti evrei drept cauză a aderenței la socialism a conaționalilor lor, mi se pare inoperantă atît timp cît esența luptei pentru drepturi era proprietatea, subiect aflat în socialism într-o pozitie opusă aspirațiilor minorității evreieşti. Unii analişti văd o apropiere între religia evreilor şi ideea comunitară, extrasă din Vechiul Testament şi adoptată de ideologii evrei ai secolului al XlX-lea:
1 Ibidem., Fond Registrul General, 1907, Telegrama nr. 14 361/24 februarie 1907.
2 Titu Maiorescu, Istoria politica a României sub domnia lui Carol I, Bucureşti, Humanitas, 1994, p. 252.

„Legea mozaica, operă a unor utopişti exaltați şi posedați de un puternic ideal socialist, cei mai putin politici dintre oameni, era, ca şi islamul, exclusivă unei societăți civile paralele cu societatea religioasă /.../ Destinul poporului evreu nu era să constituie o naționalitate separată; acest popor visează întotdeauna ceva internațional".[1]
Eu văd mai degrabă o comunitate lipsită de drepturi şi, în consecință, o pradă uşoară pentru propaganda comunistă. Acolo unde au existat reacții la prezența lor, s-a accelerat şi procesul de adopție de către evrei a ideilor utopice. Lipsa unei patrii şi drama permanentului exil au dat în Estul Europei speranța unei lumi a egalității, cu toate că şi comunitățile Vestului au cunoscut acelaşi miraj. Dar acolo, statele erau foarte puternice.
5. Cu totul independent de particularitatea semită a declanşării răscoalei din 1907, s-a petrecut si episodul ofițerului de roşiori Ion Antonescu.
în ziua de 12 martie 1907, un grup de săteni - aproximativ 200, numiți în documentele vremii mahalagii - a încercat să pătrundă pe strada Domnească din Galați pentru a ajunge la Prefectură, în vederea „parlamentarilor" asupra învoielilor agricole. Sătenii au fost opriți la aproximativ 100 metri de Prefectură de o grupă (12 soldați) condusă de Ion Antonescu. Misiunea ei era să-i însoțească pe procurorul Danielepolo, desemnat să discute cu sătenii, şi să-i apere, în conformitate cu ordinele Ministerului de Război, în urma unei altercații între procuror şi săteni, Ion Antonescu a ordonat deschiderea focului. Au murit pe loc 12 săteni şi s-au înregistrat 3 răniți grav şi 8 răniți uşor. Din telegrama nr. 7 488/12 martie 1907 trimisă de procurorul general Tătaru ministrului de justiție se reține descrierea sumară a incidentului: (Generalul Vartiadi, comandantul lui Ion Antonescu) „mi-a declarat că nici el, nici vreunul din soldați nu au fost atacați, dar că a dat foc (a deschis focul - n.m.), văzîndu-se cu 12 soldați
l Ernest Renan, L'Antechrist, Paris, Calman-Levy, 1924, p. 227.

în fața unei mulțimi furioase, şi deci în legitimă apărare". Textul nu este deloc convingător.
Analiza raportului întocmit de procurorul implicat direct în caz introduce o serie de amănunte importante: „La Galați, manifestanți din Vadu Ungurului şi Lazoveni au pătruns în oraş, pînă la o distanță de 150 metri de Prefectură, care veneau să devasteze orașul şi să facă ravagii diferiților arendaşi ce se aflau în oraş. M-am dus printre ei, am căutat să-i liniştesc, mi-au opus rezistență, punîndu-mi mîna în piept. Le-am făcut de 3 ori cîte 3 somatiuni şi nu au voit să se retragă. Atunci, în imposibilitatea de a-i potoli şi văzînd starea gravă în care se află orașul, amenințat de manifestanți, am ordonat să se dea focuri. Primul foc a fost dat cu cartuşe oarbe: manifestanții nu s-au retras; a doua salvă de puşcă a fost dată direct în manifestanți. Au căzut 5 morti şi 7 răniți. Manifestanții erau în număr de 200-250".[l]
Incidentul are reflexe stranii în evenimente de debut ale revoluției din decembrie 1989, datorită unor particularități ale raportului autoritate - cetățean şi, mai ales, militar sub jurămînt -manifestant Este vorba, în

particular, de folosirea armatei în tulburări civile interne, în condiţiile în care regulamentele militare destinate misiunilor de luptă nu fac distincţie între inamic (pe care-1 întilneşte în condiţii de front sau în cele de incursiune) şi manifestările mai mult sau mai putin violente ale propriului său cetăţean. Folosirea armei este şi ea extrem de delicată, ca soluţie instantanee, în faţa unei mulţimi fără arme, cu arme albe sau atipice (topoare, bîte, coase, pietre ete.) sau cu arme vătămătoare, dar pe care nu le foloseşte. Şi mai complicat este cazul în care doar cîtiva au arme, le folosesc sau nu, dar se află în mijlocul unei mulţimi neînarmate. De aceea, nu armata este cea mai autorizată să intervină în astfel de situaţii, datorită riscurilor prea mari care pot afecta imaginea ei. Astfel, a rămas pentru istorie că armata a înăbuşit în sînge răscoala ţăranilor, adică a celor care „reprezentau poporul", majoritatea sa, adică exact ceea ce armata

l Arhiva Ministerului de Justiţie (în continuare se va cita: Arh. M.J.), Registru general, 1907, nr. 7 493/12 martie 1907 şi rezoluţia nr. l 245.

apără prin misiune naţională. La care se adaugă şi tragedia că tocmai ţăranii formau armata şi apărau ţara la nevoie. Iresponsabilitatea politică, influenţa nefastă a intervenţiei politicului în armată şi lipsa unui cadru legislativ elastic şi inteligent au dus la drama din 1907. în cazul particular de la Galaţi s-au produs mai multe erori:

a. o subunitate militară cu ordin să apere clădirea Prefecturii trebuia să se limiteze exclusiv la apărarea acesteia, unde, prin eventuala forţare a pătrunderii se îndeplinesc condiţiile regulamentare pentru ripostă; ieşind în stradă pentru a interveni într-o manifestaţie, subunitatea îşi asumă riscurile unei forţe poliţieneşti, substituindu-se prerogativelor acesteia, dar pentru care nu are mijloace: reţineri, arestări, arme specifice de combatere, folosirea autorităţii recunoscute (ţăranii erau familiarizaţi cu prezenţa şi autoritatea jandarmilor, cu care urmau să trăiască mai departe în satele lor);

b. apropierea imprudentă de manifestanţi este periculoasă, în condiţiile în care o formaţiune militară se comportă rigid, implacabil, execută o succesiune de ordine, acţionează ca un grup compact, fără altă personalitate decît cea a comandantului, şi se expune riscurilor injuriei, agresiunii sau pierderii armelor, la care nu poate răspunde decît prin foc nediscriminatoriu;

c. folosirea focului cu gloanţe oarbe este extrem de riscantă, prin efectele sale psihologice; dacă salva nu produce imediat efectul împrăştierii de teama vătămării, reacţia manifestanţilor trece brusc în temeritate şi aversiune, cu consecinţe dintre cele mai grave asupra autorităţii;

d. în aceste situaţii responsabilitatea revine în totalitate comandantului, de a cărui pregătire, inteligenţă şi corectitudine depinde întreaga dezvoltare a evenimentului.

Pentru cazul din Galaţi, Antonescu a beneficiat de circumstanţe atenuante (agresiunea fizică, trei somaţii), care nu şterg însă impresia de impulsivitate cu care a acţionat. Este adevărat că el a reacţionat la agresiunea împotriva procurorului

Danielepolo, dar a existat indiscutabil o discrepanţă vizibilă între dimensiunea agresiunii şi proporţia ripostei.

Dar pentru a lua contact încă de pe acum cu elementele constitutive ale personalităţii viitorului conducător al statului, voi reproduce şi declaraţia fantezistă a lui Antonescu despre aceste evenimente: „Jn 1907, singur cu şapte oameni în contra a cîtorva mii de răsculaţi, în lupta corp la corp, pe străzile Galatiului şi printre gloanţe am salvat, peste un morman de cadavre, şi oraşul, şi prestigiul unei instituţii grav compromise cu o zi înainte, într-o acţiune similară în Vlaşca".[1] în astfel de incidente, singura autoritate care poate stabili adevărul este Procuratura. Iată ce raporta procurorul general Tătaru la 10 zile după evenimente:„Am rămas cu încredinţarea că ofiţerul, numai cu 12 soldaţi ce-l însoţesc, văzîndu-se în faţa unei mulţimi, a ordonat focuri. Unul dintre manifestanţi a înaintat chiar lîngă ofiţer; acela a fost împuşcat cel dinţii. Procurorul deja parlamentase cu manifestanţii, dar unul îl apucase de piept şi atunci s-a dat îndărăt. Aceasta însă tulburase calmul ofiţerului. Repet că manifestanţii n-aveau arme şi nu făceau nici o devastare. Ei voiau să vie la Prefectură, iar prefectul, deşi manifestanţii se apropiau, nu a ieşit înaintea lor, ci a trimis pe procuror, care prin coincidenţă venise la Prefectură cu altă afacere. De asemenea, este cert că, cu două zile înainte, autorităţile administrative se aşteptau la mişcarea mahalagiilor din Lazoveni, dar măsurile luate s-au dovedit insuficiente".[2]

încheind acest tragic episod, soldat în final cu 14 morţi şi 9 răniţi (doi decedînd ulterior), precizez că situaţia politică în perioada declanşării răscoalei din 1907 a marcat grave anomalii, cu adevărat derutante pentru instituţiile statului, deoarece Partidul Liberal, acela care ducea o puternică propagandă în favoarea ţăranilor, avea programe agricole îndrăznețe, a fost şi acela care a înăbuşit răscoala în sînge. Aceeaşi grupare politică,

1 Adrian Pândea, Eftimie Ardeleanu, Un produs sută la sută al armatei române, Ion Antonescu, in „Viaţa Armatei", nr. 3/1993, p. 7.

2 Arh. M.J., Registru general, 1907, nr. 8 765/22 martie 1907.

deşi avizată de periculozitatea propagandei socialiste, a numit prefecţi din rîndul foştilor socialişti şi şi-a compromis „prestigiul de apărători radicali ai intereselor ţărănimii".[1] Dimensiunile răscoalei din 1907 şi adevăratele cauze sociale ale acesteia au făcut ca natura antisemită a incidentului Fisher din Flămînzi şi natura excesivă a celui Antonescu din Galaţi să rămînă doar episodice.
6. Sfîrşitul primului război mondial a provocat în România un nou puseu antisemit, datorat exceselor coercitive ale Marilor Puteri învingătoare. Componenta externă a acestei probleme a avut întotdeauna un rol nefast, dînd de cele mai multe ori impresia de for tutelar şi imixtionist. O personalitate de primă mărime în cultura română, membru al comunităţii evreieşti din România, prezenta recent o cronologie a acestui fenomen. După Războiul de Independenţă (1877-1878), Marile Puteri au iniţiat o nouă campanie de presiuni asupra României, impunîndu-i prin Conferinţa de Pace de la Berlin (1878) rezolvarea problemei evreieşti, în sensul împămîntenirii: „Cercuri din Apusul Europei, de a căror influenţă nu era străină «Alianţa Izraelită Europeană», cereau, ca preţ al recunoaşterii de către marile puteri a independenţei României, revizuirea articolului 7 din Constituţie. /.../ Articolul 44 al Tratatului de pace prevedea: «în România deosebirea de credinţe religioase şi confesionale nu poate fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau incapacitate în ceea ce priveşte accesul la drepturi civile şi politice, admiterea la ocupaţii publice, funcţiuni, şi onoarea sau exercitarea diferitelor profesiuni şi industrii în oricare localitate aleasă», în consecinţă, era necesară punerea de acord între articolul 44 din Tratatul de pace şi articolul 7 din Constituţia României, ceea ce însemna încetăţenirea în masă a evreilor aflători în ţară. Ca reacţie, în faţa
l Zigu Omea, Viaţa lui C. Stere, Bucureşti, Cartea; Românească, 1989, p. 405.

acestui dictat, s-a produs în ţară un val de împotrivire, pornit din mediile politice şi intelectuale, cu extraordinare ecouri în presă. Că această cerinţă a Conferinţei de Pace era un amestec în treburile interne ale ţării e incontestabil".[1] Problema în sine ţinea de raportul între cadrul juridic internaţional definit prin Congresul de la Berlin (1878) şi prin Conferinţa de Pace de la Paris (1919-1920) - în interiorul căruia România era recunoscută ca stat independent şi obligată să aplice dreptul pozitiv minoritar, aşa cum i se recunoscuse şi ei, ca parte „extrasă" din Imperiul otoman - şi construcţia politică internă a statului, care căuta cu încăpăţînare să se definească, în calitate de subiect de drept internaţional, fără evrei. Politicienii români - mai ales guvernanţii - au reacţionat pe calea ocolirii duritătii prevederilor impuse, adoptînd o formulă subtilă, de natură juridică, prin acceptarea naturalizării pe bază de cerere individuală: simultan, au fost naturalizaţi cei 888 de evrei care luptaseră în Războiul de Independenţă. Deliberarea acceptării sau nu a fiecărei cereri de naturalizare se prelungea pe durata a... 10 ani!, astfel că pînă în 1912 primiseră cetăţenia română numai 4 000 de evrei.[2]
Cîteva noi episoade ale impunerii încetăţenirii evreilor s-au adăugat frustrărilor mai vechi, apărute după Războiul de Independenţă. Chiar şi ocazia Războiului balcanic (1912-1913), în care 23 000 de evrei au luptat sub drapelul României, a născut o revenire în forţă a cazului: „Problema emancipării evreilor din România se punea din nou pe scena internaţională la începutul secolului al XX-lea cu ocazia emigrării în masă, însoţită de aspectul de cea mai tristă notorietate: emigranţii pe picioare
1 Idem, Problema evreiasca, în „Dilema", anul II, nr. 55 din 28 ianuarie -3 februarie 1994, p. 4.
2 Ibidem, nr. 56 din 4-10 februarie 1994, p. 4.

(fussgeier) şi intervenţia Statelor Unite cu faimoasa Notă Hay".[1] Apoi, forţarea României să semneze Tratatul de la Bucureşti din 7 mai 1918 a fost însoţită paradoxal (şi paranoic, fiind vorba de unul din cele mai grele momente ale istoriei românilor) de o nouă impunere a problemei evreieşti, prin articolul 27 şi articolul 28 din capitolul Vin, care emana de la organizaţiile evreieşti germane Vereinigung Judendischer Organisation Deutschlands. Ne putem închipui starea psihică a politicienilor români şi a armatei, refugiaţi în Moldova, trădaţi de ruşi, cu Bucureştiul ocupat, cu tezaurul ţării evacuat, cu epidemia de tifos declanşată la Iaşi, urmînd să accepte discutarea problemei evreilor în prezenţa trupelor germane. Este imposibil să nu descifrezi aici imaginea de şantaj politic, imagine rămasă foarte puternic imprimată în memoria suprastructurii politice şi militare române. Extremismul antisemit s-a realimentat atunci cu noi argumente. La Conferinţa de Pace de la Paris din 1919, Alianţa Izraelită Universală şi Jointul au înaintat un memoriu în care evocau garanţiile primite de la Marile Puteri: .Aceste garanţii sînt că emanciparea evreilor va fi o condiţie prealabilă recunoaşterii oricărei anexări teritoriale de către Regatul României şi că drepturile astfel obţinute de evrei vor fi plasate sub înalta protecţie a Ligii Naţiunilor".[2]
Altfel spus, inclusiv recunoaşterea revenirii Transilvaniei şi Basarabiei la patria-mamă a fost condiţionată de rezolvarea problemei evreieşti, în acest context internaţional, mişcarea antisemită a avut un argument forte, bine definit şi perfect integrat în mentalităţile conservatoare populare.
Reactia clasei politice faţă de „problema evreiască", aşa cum era ea văzută mai ales din Apus, se întemeia pe

realitatea valu-
1 Carol lancu, L'Emancipation de Juifs, în SHVUT 16, Tel Aviv, 1993, p. 259.
2 Ibidem, p. 265.

lui imigrationist din secolul al XlX-lea, asupra căruia existau fie o memorie proaspăta, fie consemnări care, prin faptul evoluției statului român modern, desemnau o linie politică foarte consecventă în legătură cu o problemă de stat nerezolvată, contrară intereselor politice interne şi, în acelaşi timp, subiect de presiune externă. Adică, evenimentul era prea recent istoric şi pentru o asimilare şi pentru a se uita cum a fost impus din afară. Apoi, valul imigrationist a avut dimensiuni apreciabile, nu a fost vorba de simple penetrări, de grupuscule sau mici comunități. „Statisticile arată că în Moldova, în 1803 erau 12 732 evrei, în 1859 - 118 922 (la o populație creştină de l 206 906 locuitori) (adică un aport de aprox. 10% din populație - n.m.), iar în 1899 -195 887 (la o populație creştină de l 630 219 locuitori), (adică 12% raportat la populația Moldovei - n.m.). în structura demografică a populației laşiului, în 1899 evreii reprezentau 51,2% din total (!). Recensământul general al României din 1930 atesta existența a 756 930 evrei, reprezentînd 4,2% din structura populației țării"[1] (e vorba însă de România Mare - n.m.). Astfel, sporul de populatie evreiască imigrată pentru această perioadă (1830 -1930) este estimat la peste o jumătate de milion, din care majoritatea se stabilise în județele estice. Pentru Basarabia, în particular, o altă sursă evreiască furnizează alte date spectaculoase, a căror simplă lectură ne poate sugera imaginea de „invazie" pe care o vehiculau mediile naționaliste:, .Anexată în 1812 de către țarul Alexandru I, Basarabia a văzut concentrîndu-se pe solul ei o importantă populatie evreiască, datorită faptului că politica rusească a epocii urmărea să împiedice răspîndirea acesteia în întregul imperiu, aşa încît, de la 20 000 în 1812, evreii au trecut la 43 000 de persoane în 1836, apoi la 94 500 în 1867 şi la 228 000 în 1897. Aproximativ 110 000 locuiau în oraşe, 60 000
l Zigu Omea, op. cit., în „Dilema", anul II, nr. 56 din 4-10 februarie 1994.

în ştetl (tîrguşoare), iar 58 000 la sate. Ei constituiau un procent de 37,4 din populația urbană şi 55,7 din cea rurala şi a tîrguşoarelor".[1] în al doilea rînd, a existat o evidentă rezistență la integrare: „După 1919, o majoritate semnificativă a evreilor din România privea România drept un stat gazdă cu care aveau foarte putin în comun. Istoria, limba, cultura şi mentalitatea României şi a națiunii române le erau străine".[2] Privind din punctul de vedere al acestei afirmații, refuzul integrării echivala cu autoexcluderea din națiunea română, fenomen care a justificat atitudinea corpului politic românesc şi a scos în evidență şi mai mult caracterul presant al intervențiilor străine. Fenomenul are o explicație în deciziile superioare europene, care au îndepărtat ideea constituirii statului evreu în teritoriul istoric şi au ales soluția autonomismului în Estul Europei.
Pentru momentul primului război mondial, soarta evreilor de pretutindeni a luat şi aspectele dramei teritoriale, prin împărțirea ca la piață a Țării Sfinte - teritoriu de drept al evreilor -între Franța şi Marea Britanie. Este vorba despre trecerea Palestinei în stăpînirea Angliei: „în aprilie 1916, aşa-zisul tratat Sykes - Picot - un «exercițiu cartografic» - a împărțit anticipat zonele de influență franceză şi engleză în Orientul Apropiat, în teritoriile aparținătoare pînă atunci Imperiului otoman. Revolta arabilor, încurajată de agenți britanici, şi campania trupelor engleze întărite cu puternice unități coloniale au realizat acest plan în anii 1917-1918, aducînd sub influența sau directa
1 Jean Ancei, Introducere, în Alexandru Safran, Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România (1939-1947). Memorii, București, Hasefer, 1996, p. 17.
2 Raphael Vago, Romanian Jewry During the Interwar Period, in The Tragedy of Romanian Jewry, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 29.

stăpînire a Angliei, Arabia, Palestina, viitoarea lordanie, Irakul, în vreme ce Siria, conform tratatului amintit, a rămas Franței".[/] întregul demers presant al Marilor Puteri împotriva României, insistența cu care erau exercitate presiunile, toată campania de denigrare din presa străină, duc către imaginea unei decizii superioare care încerca să constituie pe teritoriul României un **cămin** pentru populația evreiască emigrată din zona marelui Imperiu țarist. Rezistența românilor şi eventuala expulzare a evreilor din România însemnau tot atftea probleme grave, de maximă importanță, în jocul de interese dintre Marile ' Puteri pe plan mondial.
în consecință, atitudinea antisemită a luat şi formele extreme ale „planului mondial de subjugare a popoarelor", precum şi ale primejdiei „Palestinei din România".[2] Acest lucru se va vedea foarte clar mai tîrziu, cînd Anglia se va opune cu vehemență ofertelor interesate ale regimului Antonescu de emigrare a evreilor în Palestina, pentru a-i scoate astfel din calea Germaniei naziste. Faptul că nu s-a ştiut ce se întîmplă în lagărele naziste de exterminare rămîne o simplă poveste! Situația maselor compacte de evrei din Europa a fost întotdeauna o „problemă" pentru Marile Puteri. Aşa cum este şi astăzi în Orientul Mijlociu!
Revenind la situația României de la sfirşitul primului război mondial, „problema evreiască" a rămas „agățată" în articolul 60 din Tratatul de pace cu Austria.[3] Acest articol condiționa din nou, sub forme juridice internaționale,

acordarea de drepturi civile evreilor. Deoarece obiectul şantajului era recunoaşterea statului naţional unitar România Mare, politicienii români au fost nevoiţi să cedeze. Toti evreii trăitori în Vechiul Regat înainte de
1 Camil Mureşan, op. cit., p. 361.
2 Leon Volovici, Ideologia naţionalista..., p. 35.
3 .Monitorul Oficial" (în continuare se va cita: M.O.), nr. 140 din 26 septembrie 1920.

2 august 1914, precum şi cei din teritoriile revenite la patria-mamă au primit cetăţenia română. Constituţia din 1923 a venit apoi să consfinţească un regim democratic normal timpului, printr-un act fundamental potrivit noii situaţii politice: poporul român îşi atinsese aspiraţiile sale naţionale. Constituţia din 1923 prelua şi preciza drepturile şi libertăţile democratice stabilite anterior, dar cu modificări substanţiale. Articolul 5 prevedea: „Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociaţie şi de toate libertăţile şi drepturile stabilite prin legi". Articolul 7 stabilea:, .Deosebirile de credinţe religioase şi confesiuni, de origine etnică şi de limbă, nu constituie în România o piedică spre a dobîndi drepturi civile şi politice şi a le exercita".[1] Din păcate, la fel ca şi în 1866, Constituţia din 1923 era în mod fundamental o normă ideală, cu destul de multe imposibilităţi de aplicare în practica politică. De la început, importante partide politice au respins acest act şi au anunţat că vor întreprinde orice acţiune pentru a-1 schimba. Mari personalităţi politice, între care luliu Maniu, s-au pronunţat împotriva acestei Constituţii şi n-au votat-o, neavînd alt motiv decît politicianismul mărunt, interese şi orgolii particulare.[2] Multe tensiuni au pornit şi de aici, apoi totul a culminat într-un act iresponsabil, la 8 iunie 1930, cînd, printr-o lovitură de stat, Constituţia României a fost atacată frontal, ridiculizată şi transformată într-un act formal, de aceleaşi forte politice şi aceiaşi politicieni care n-o votaseră., JDesigur, textul constituţional în sine îşi avea valoarea lui, dar esenţială era aplicarea prevederilor concrete. Din acest punct de vedere au existat multe inconsecvenţe şi chiar abateri
1 loan Scurtu, Ion Bulei, Democraţia la români 1866-1938, Bucureşti, Humanitas, 1990, p. 23-24.
2 Constantin C. Giurescu, Amintiri, voi. I, Bucureşti, Editura Sport Turism, 1976, p. 159.

de la litera şi spiritul Constituţiei. Neaplicarea fermă a unor articole privind drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, interzicerea unor organizaţii politice, arestările abuzive, introducerea stării de asediu şi cenzurii constituiau abateri evidente de la prevederile Constituţiei."[1] încă din 1892, de exemplu, Marea Enciclopedie Franceză introdusese deja în circuitul internaţional termenul bătăuşi, pentru a desemna agenţii electorali din România. Alegerile „libere", în care rru o dată au fost implicaţi şi comandanţi militari atinşi de partizanat politic, au dat prilejul întotdeauna în România la mascaradă. Iar după alte surse, România nu a cunoscut vreodată alegeri libere. Din păcate, memoriile unor mari personalităţi politice (I. G. Duca, Armând Călinescu, Grigore Gafencu, Gheorghe Tătărescu), precum şi ale unor generali cunoscuţi (Alexandru Averescu, Radu R. Rosetti, Ion Gheorghe, Constantin Sănătescu) vin să întărească această ipoteză.
7. Aşa-numitele „legi de românizare" de mai tîrziu îşi au originea în legislaţia protecţionistă din timpul guvernării ţărăniste (noiembrie 1928 - aprilie 1931), care, sub acoperirea unor proceduri democratice, a încercat să oprească prin alte căi decît cele ale forţei brutale şi zgomotoase continua imigrare evreiască, în Legea pentru proteguirea muncii indigene, la articolul 15 se hotăra: „Supuşii străini stabiliţi în ţară, cu domiciliul permanent dinainte de 1914, supuşii străini care exercită un comerţ sau o industrie, cu firmă înscrisă la tribunal şi profesioniştii străini care la l ianuarie 1930 se găseau în ţară, căsătoriţi cu române şi avînd copii, primesc de drept şi definitiv prelungirea valabilităţii livretului de exercitare a profesiei, cu obligaţia de a-şi viza livretul în fiecare an".[2] Prima parte a arti-
1 loan Scurtu, Ion Bulei, op. cit., p. 28.
2 M.O., nr. 76 din 3 aprilie 1930, p. *2* 426-2 427.

colului îi viza direct pe evreii sosiţi în România după 1914, iar a doua parte pe străinii occidentali, implicit şi firmele acestora. Legea contra cametei din 2 aprilie 1931 îngrădea substanţial posibilitatea capitalizării prin această practică a împrumutului, domeniu în care excelau evreii. Proiectele cooperatiste din agricultură ale lui Virgil Madgearu anunţau o scoatere treptată a influenţei evreieşti din domeniul rural: „Cercetîndu-se evoluţia agriculturii se constată că capitalismul ca sistem economic mondial nu pătrunde în masa largă a economiilor ţărăneşti prin transformarea modului lor de producţie, pe baze capitaliste, ci numai prin aparatul comercial, supunînd întreaga fiinţă a economiilor ţărăneşti poruncilor pieţii capitaliste şi trăgînd din munca ţărănească «plus valoarea», în forma cîştigului comercial /.../ există mijlocul ca toate căile care duc la piaţa mondială de mărfuri şi capital să fie aduse în stăpînirea economiilor ţărăneşti prin organizarea lor într-un sistem de cooperative /.../". *
8. Actul ireparabil al loviturii de stat anticonstituţionale din iunie 1930 a dărîmat într-o noapte tot ceea ce se

construise cu migală, sacrificii şi durere în aproape un secol. Urcat peste noapte pe tronul României cu numele "Carol al II-lea, Carol Caraiman a întors spatele sprijinitorilor săi şi a declarat scurt că înţelege să conducă ţara fără partide. Numai în aceste coordonate se poate percepe agonia politică şi teritorială a României în următorul deceniu şi jumătate. Iniţiat printr-o detronare ilegală a regelui legitim şi continuat printr-o distrugere sistematică a partidelor politice, deceniul patru a introdus în jocul politic mişcările naţionaliste extremiste. Acestea au fost aduse în prim-planul vieţii politice prin alianţe şi „pacte electorale" nedemne, pentru ca apoi

l loan Scurtu, Din viaţa politica a României (1926-1947). Studiu critic privind istoria Partidului Naţional Ţărănesc, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983, p. 77-78.

să ajungă şi la guvernare. „Maniu, în timpul alegerilor, mai făcuse un gest pe care îl consider complect lipsit de estetică (etică - n.m.) politică. A făcut cu Codreanu o înţelegere de control electoral, de control, de fapt, al cinstei alegerilor. S-a făcut mult zgomot împrejurul acestui aranjament, care a produs o confuzie şi care a făcut ca mulţi să creadă că a fost un pact de sprijin reciproc electoral. Părerea mea este că, în fond, acesta a fost scopul ei, deşi Maniu a dezminţit cu vehemenţă acest lucru, în tot cazul, aspectul oricărei înţelegeri politice între partide atît de diametral opuse ca program şi metode a fost şi aşa o lipsă de etică, care, în mentalitatea politicienilor, nu conta. Nevoia de a împiedica pe un rival să aibă succes şi de a lovi într-un inamic, în speţă eu, sub scuza liberală, justifică orice manevre, orice acuplare hibridă şi împotriva naturii. Poate dacă Maniu n-ar fi făcut acest gest, în care prea vădit a voit să facă şah regelui, aş fi fost mai bine dispus către el şi ai lui, am fi putut mai uşor să găsim un teren de înţelegere mutuală. Normal, după tabloul prezenţei electorale, aş fi trebuit să chem pe Codreanu. Nimeni, în afară de legionari, n-ar fi aprobat acest gest. Pentru mine era o totală şi absolută imposibilitate. Metodele teroriste ce le adoptase, antisemitismul violent, ideile lor vădit radicale în politica externă, răsturnarea alianţelor, legătura antinaturală de a se apropia numai de Germania, în general toate metodele lor radicale şi antisociale."[1] Deruta democratici româneşti poate fi ilustrată şi de situaţia revendicată de comunişti în 1931, a unei înţelegeri asemănătoare cu P.N.Ţ, prin Blocul Muncitoresc Ţărănesc, în urma căreia au cîştigat 5 locuri de parlamentari, anulate apoi printr-o procedură controversată.

l Regele Carol al II-lea, însemnări zilnice, voi. 1(11 martie 1937 - 4 septembrie 1938), Bucureşti, Scripta, 1995, p. 133-134.

La 21 ianuarie 1938, guvernul Goga-Cu/a decreta anularea unor drepturi sancţionate prin Tratatul de pace, astfel că un număr de 225 222 de evrei a pierdut cetăţenia română. Aproape un sfert de milion de oameni s-a trezit peste noapte apatrid. Nu putea exista un mediu mai bun pentru propaganda comunistă a Uniunii Sovietice, ale cărei scopuri vizau destructurarea statului român. Adăugind la această populaţie evreiască dezcetăţenită, pe aceea emigrată masiv din Polonia, Galitia şi Cehoslovacia, din faţa pericolului nazist (după instaurarea lui Hitler la putere şi „noaptea lui de cristal") putem dimensiona o imagine a crizei democraţiei române în faţa reacţiei din ce în ce mai violente a grupărilor naţionaliste extremiste. Deşi se admite că a fost vorba mai mult de politicianism, autorii acestei teze vor trebui totuşi să explice situaţia concretă a începutului de pogrom din Bucureşti, din timpul rebeliunii legionare, atunci cînd extremiştii ajunseseră la putere. Archie Gibson, corespondentul lui „The Times" în România, nota la l martie 1942: .Această situaţie în care se găseşte România astăzi derivă dintr-o succesiune de evenimente care îşi au originea în decăderea sistemului parlamentar. Obosiţi de convulsiile politice şi confuzionati de succesul regimurilor totalitare în Germania şi Italia, românii au renunţat de bună voie la libertăţile lor, acordînd puteri nelimitate regelui Carol al n-lea prin plebiscitul din februarie 1938. în ora fatală care a lovit România în iunie 1940, regele şi-a aplecat capul în faţa presiunii ruseşti, în timp ce un regim parlamentar, responsabil în faţa electoratului, n-ar fi făcut probabil acelaşi lucru. Cedarea Basarabiei'şi Bucovinei a fost primul dintr-o serie de dezastre care a rupt coloana vertebrală a României şi a tîrît-o în alianţă cu Germania, o ţară cu care ea nu avea nimic în comun. Politicienii şi presa de partid sînt primii de blamat pentru com-promiterea sistemului parlamentar şi pentru tîrîrea populaţiei

româneşti spre totalitarism, în Camera Deputaţilor şi chiar în Senat reprezentanţii naţiunii n-au făcut altceva decît să se injurieze unul pe altul, iar uneori au ajuns la bătaie. Principala preocupare a presei a fost să proclame cu glas tare bănuiala de corupţie a miniştrilor, senatorilor şi deputaţilor. Parlamentul şi presa au reuşit să creeze o falsă imagine a administraţiilor succesive prin exagerarea defectelor unor persoane care, deşi departe de a fi ireproşabile, reuşiseră totuşi să facă ceva pentru ţară".[1]

Pe fondul crizei generalizate, a paraliziei democraţiei în forme autoritare, debile însă ca structură, apoi dispariţia ei în dictatură regală, pe fondul slăbirii ansamblului administrativ al starului, neglijenţelor politice privind armata şi a căderii diplomaţiei române în figuraţie, s-au produs ultimatumul şi agresiunea Uniunii

Sovietice din 1940.

1 Dennis Deletant, Studies in Romanian History, Bucharest, Editura Enciclopedica, 1991, p. 243.

H. ULTIMATUMUL SOVIETIC

împrejurările geopolitice ale raptului teritorial comis de U.R.S.S. împotriva României în iunie 1940 sînt de notorietate. Se impune însă ca acestea să fie amintite - fără a cerceta în profunzime mecanismul complex creat de diplomația Pactului din 23 august 1939 în scopul izolării complete a României - pentru a explica acel context în care s-au derulat evenimentele ce fac oBiectul prezentului studiu.

Pregătirile diplomatice începuseră cu multă vreme în urmă. Un moment „cheie" în evoluțiile politice a fost semnarea primului Protocol adițional secret la Pactul sovieto-german de neagresiune (23 august 1939), în cuprinsul căruia „Partea Sovietică accentuează interesele sale în Basarabia".[1] Pe fundalul victoriilor germane în Franța, la 23 iunie 1940 - a doua zi după capitularea Franței -, Molotov îi comunică lui Schulenburg pretențiile Moscovei în legătură cu Basarabia şi îi menționează că guvernul sovietic intenționează „soluționarea pe cale paşnică, însă este decis să întrebuințeze forța în caz că guvernul român refuză o înțelegere paşnică". Pretențiile sovietice se extindeau „şi asupra Bucovinei, care are o populație ucraineană".[2]

Concomitent cu activitatea diplomatică, U.R.S.S. desfăşura ample dislocări de trupe la frontierele române, în ultima decadă

1 Documente on German Foreign Policy, 1918-1945 (în continuare se va cita: D.G.F.P.), Serie D, Volume VII, London, HMSO, 1956, p. 246-247 (Cf.Valeriu Florin Dobrinescu, Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918-1940, Iaşi, Junimea, 1991, p. 200-201).

2 23 August 1944. Documente, voi. I, 1939-1943, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1984, p. 77-78.

a lunii iunie, în districtele militare Liov, Kiev şi Odessa se aflau dislocate — conform datelor serviciilor de specialitate ale armatei române - 3-5 divizii infanterie, 10-11 divizii cavalerie, 10-11 brigăzi C.L., 9-10 brigăzi aviatic. Situația era de natură să îngrijoreze guvernul român, drept pentru care ambasadorul României la Moscova a primit instrucțiuni, în ziua de 26 iunie, să comunice ambasadorului Reichului că „în cercurile militare româneşti situația este considerată ca foarte serioasă, căci nimeni nu-şi poate explica prezența a 24 divizii sovietice la granițele noastre şi nici pregătirea efectuată pe teren de aceste trupe", astfel de pregătiri nefăcîndu-se „decît în ajunul unor operații ofensive".[1] Era vorba, în primul rînd, de capacitarea spionajului şi a diversiunii, în care forța militară sovietică se sprijinea pe ajutorul larg al minoritarilor din Basarabia.

Cu consimțamîntul Germaniei — Ribbentrop comunicase acceptul german la 25 iunie[2] - şi al Italiei, la 26 iunie, Molotov remite lui Gheorghe Davidescu, ministrul României la Moscova, după ora 22.00 prima notă ultimativă prin care „guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României:

1. să înapoieze cu orice preț U.R.S.S. Basarabia;

2. să transmită U.R.S.S. partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată"[3], aşteptînd răspunsul părții române în cursul zilei de 27 iunie.

în ciuda intenselor pregătiri ale sovieticilor - de altminteri, prompt sesizate de factorii responsabili români - regele Carol al n-lea nota în jurnalul său că ştirea ultimatumului „m-a trăsnit ca o lovitură de măciucă şi m-a revoltat în cel mai înalt grad".[4] Dar consemnarea regelui trebuie interpretată ca o meschinărie ieftină, pentru că numai de surpriză nu se poate vorbi cu întregul sistem

1 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita: Arh. M.A.E.), fond 71, U.R.S.S., dosar 91, 1940, f. 172 (Cf. Valeriu Florin Dobrinescu, op. cit., p. 151-152 şi n. 252).

2 23 August 1944. Documente, voi. I, p. 80-81.

3 Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente, coordonator loan Scurtu, Bucureşti, 1982, p. 408-409.

4 Carol al II-lea, între datorie şi pasiune, însemnări zilnice, voi. II (1939-1940), Bucureşti, Şansa SRL, 1996, p. 198.

democratic intern prăbuşit şi cu sistemul de alianțe căzut în fantasmagorie. Consultarea reprezentanților statelor Axei la Bucureşti va genera ideea acceptării ultimatumului sovietic, idee ce se va adopta la Consiliul de Coroană, convocat în 27 iunie la orele 12.00, datorită conjuncturii externe complet nefavorabile României. Carol al II-lea notează referitor la aceasta: „Ceea ce face pozitia noastră mult mai gravă este că n-avem siguranța pe granițele Ungariei şi Bulgariei şi riscăm o situație foarte critică dacă vom fi atacati pe trei fronturi".[1] Se impune a adăuga faptul că în aceeaşi zi guvernul maghiar înainta directorului Departamentului Politic German un memorandum în care se arăta că „Ungaria doreşte sau mai degrabă intenționează să realizeze îndeplinirea revendicărilor ei justificate cu privire la România /..V".[2] Tot la 27 iunie ministrul Bulgariei la Berlin prezintă şi el un memorandum prin care dorea să afle punctele de vedere ale guvernului german „cu privire la satisfacerea ulterioară a revendicărilor Bulgariei".[3]

în consecință, guvernul român va formula un răspuns prin care „declară că este gata să procedeze imediat şi în spiritul cel mai larg, la discuțiunea amicală şi de comun acord, a tuturor problemelor emanînd de la guvernul sovietic".[4] Răspunsul român nu a fost de natură să mulțumească guvernul sovietic, în seara zilei de 27 iunie, Gheorghe Davidescu transmitea la Bucureşti faptul că Molotov i-a comunicat lui Schulenburg că „guvernul

sovietic nu este dispus a se prelungi termenul şi că, în lipsa unui răspuns pozitiv, trupele sovietice îşi vor începe operaţiunile la miezul nopţii"[5], pentru ca în cursul nopţii de 27/28 iunie să-i fie remisă cea de-a doua notă ultimativă prin care se cerea guvernului român ca „în decurs de 4 zile, începînd de la ora 14.00, după ora Moscovei, la 28 iunie să se evacueze teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de trupe române", acesta fiind simultan ocupat de Armata Roşie. De asemenea, se cerea ca încă din prima zi, 28 iunie, „trupele sovietice să ocupe următoarele

1 Ibidem.
2 D.G.F.P, voi. X, doc. 38 (cf. loan Scurm, Un episod dramatic din istoria României, 30 august 1940, Bucureşti, 1990, p. 25).
3 Ibidem.
4 Istoria României între anii 1918-1944..., p. 409.
5 Arh. M.A.E., doc. cit. (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, op. cit., p. 218).

puncte: Cernăuţi, Chişinău, Cetatea Albă".[1] Răspunsul pârtii române era aşteptat „nu mai tîrziu de 28 iunie ora 12.00 ziua".[2]

Sfătuit de miniştrii Axei să cedeze, izolat în plan intemational de intensa activitate diplomatică sovieto-germană, guvernul român a fost nevoit să accepte condiţiile dure impuse de Moscova. Imediat după ora 14.00, în ziua de 28 iunie, trapele sovietice au trecut Nistrul ocupînd - pînă la 3 iulie - Basarabia şi nordul Bucovinei.

Din primele zile de la prezentarea notelor ultimative aii ieşit în evidenţă două aspecte. In primul rînd a fost vorba de ritmul rapid de înaintare al trupelor sovietice, care atinseseră cu elementele motorizate rîul Prut la 30 iunie, în loc de 3 iulie, ora 13.00, după cum se convenise. Trupele sovietice au avut o atitudine ostilă, deschizînd focul, luînd prizonieri şi dezarmînd unităţile române întilnite, capturând material de război în valoare de 2 750 900 803[3] lei şi sechestiind trenurile de evacuare.[4]

Un al doilea aspect a avut în vedere depăşirea cadrului teritorial fixat pe harta care însoţea nota ultimativă - „un teritoriu din Vechiul Regat".[5] Ministrul român la Moscova i-a arătat lui Molotov că problema Herţei „agravează considerabil situaţia, dat fiind că trupele sovietice au intrat adînc în teritoriul Vechiului Regat al României".[6] Molotov a replicat că problema va fi în atentia comisiei de la Odessa, deşi „rezolvarea ei i se pare dificilă".[7] Ulterior - cu toate că Berlinul s-a declarat de acord cu nemulţumirea României[8] - guvernul sovietic a precizat că „nu consimte la schimbarea liniei «acceptate» în Bucovina".[9]

în consecinţă, derularea evenimentelor, aşa cum a fost ea prezentată sintetic mai sus, permite formularea unei concluzii • importante pentru încadrarea exactă a atitudinii României şi a

1 Ibidem, (cf. Ibidem, p. 220-221).
2 Ibidem.
3 Arhiva Ministerului Apărării Naţionale (în continuare se va cita: Arh. M.Ap.N.), fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 766, f. 1.
4 Ibidem, fond 5 418, dosar nr. l 851, f. 123.
5 Arh. M.A.E., loc. cit., f. 235 (cf. Valeriu Florin Dobrinescu, op. cit., p. 161).
6 Ibidem, f. 237 (cf. Ibidem).
7 Ibidem.
8 Ibidem, f. 261 (cf. Ibidem, p. 162).
9 Ibidem, f. 252 (cf. Ibidem).

armatei sale în cursul perioadei 1939-1941: Presiunile şi acţiunile militare exercitate de Moscova s-au constituit într-un act de agresiune, asemănător celor împotriva Austriei şi Cehoslovaciei, făcute de Germania, chiar dacă au fost acoperite de -înţelegeri, acorduri şi cedări în faţa unui ultimatum. Gheorghe Tătărescu nota la l mai 1943: „Tactica Kremlinului a considerat în chip permanent chestiunea Basarabiei ca un izvor de agitaţie internaţională, ca o problemă destinată să fie actualizată după nevoile politicii externe a Sovietelor. Guvernul Uniunii Sovietice recunoscuse totuşi unirea Basarabiei în 1929, cînd semnează la Moscova Protocolul pentru punerea anticipată în vigoare a pactului Briand-Kellogg, care stabilea renunţarea la actele de război a statelor semnatare, şi în 1933, cînd semnează la Londra pactele pentru definirea agresorului. El recunoscuse din nou unirea Basarabiei cu România prin intrarea Sovietelor în Societatea Naţiunilor".[1] Mult mai important este însă faptul că între 1918 şi 1941, U.R.S.S. a încălcat în permanenţă legile internaţionale, provocînd 197 incidente de frontieră, cu deschiderea focului, omorând 31 de grăniceri români şi rănind 22.[2] In raportul înaintat de Corpul grănicerilor către Marele Stat Major în 1942 se sublinia: „Nu trebuie uitat şi posteritatea (trebuie) să ştie că, timp de 23 de ani, la frontiera cu Uniunea Sovietică nu a fost linişte, nici pace. Acolo, bravii grăniceri au înfruntat zi de zi provocările mîrşave şi atacurile laşe ale bolşevicilor".[3]

în timpul procesului său, mareşalul Ion Antonescu a înaintat Tribunalului Poporului un memoriu (15 mai 1946) în care făcea şi următoarea afirmaţie:, „Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu U.R.S.S. din 1940 iunie, cînd Rusia a fost agresorul. Acceptarea ultimatumului nu a fost decît o retragere strategică şi politică la care recurge orice ţară, orice om, cînd este surprins fără sprijin şi nu este în măsura de a se apăra".[4]

1 Gheorghe Tătarescu, Mărturii pentru istorie, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996, p. 248.
2 Adrian Brişcă, Raporturi de graniţă sovieto-române (nov. 1918 - iun. 1941),-în „Arhivele Totalitarismului", 10, anul IV, nr. 1/1996, p.

59.
3 Ibidem.
4 Procesul mareşalului Antonescu. Documente, voi. II, Bucureşti, Saeculum I.O., Europa Nova, 1995, p. 167.

Deşi aserţiunea mareşalului era exactă, în coordonatele sale generale, ea se oprea totuşi la jumătatea drumului. Şi anume, agresorul a fost indubitabil U.R.S.S. în 1940, dar trecerea Nistrului din ordinul mareşalului, de data asta împotriva unui stat aflat în alianţă cu Marea Britanie şi sprijinit de S.U.A., dincolo de graniţele statului, nu va putea fi niciodată calificată altfel decît ca agresiune. De altfel, României i s-a declarat război de către marile democraţii occidentale numai după acest act. Pînă atunci, România era considerată ţară ocupată, deşi ea purta războaie, însă doar pe teritoriul Basarabiei.[1] Dar la fel de clară este şi situaţia de stat agresat în care se afla România în 1940, prin încălcarea prevederilor Convenţiei pentru definirea agresiunii (Londra, 3 iulie 1933) şi Conventiei pentru definirea agresiunii, semnată între România, U.R.S.S., Cehoslovacia, Turcia şi Iugoslavia, la 4 iulie 1933. România a ratificat convenţiile şi a depus instrumentele de ratificare la Moscova, la 16 octombrie 1933, primul, şi la 17 februarie 1934, al doilea. Atît prima cît şi a doua convenţie stipulau la articolul 3: „Nici un considerent de ordin economic, politic, militar sau de altă natură nu poate servi drept scuză sau justificare pentru agresiunea prevăzută la articolul 2", iar articolul 2, alin. 2, mentiona:„în consecinţă, va fi considerat drept agresor într-un conflict internaţional, sub rezerva acordurilor în vigoare între părţile în conflict, statul care, primul, va comite una din următoarele acţiuni: /.../ 2. invadează cu forţele sale armate, cu sau fără declaraţie de război, teritoriul unui alt stat".

Anexele celor două convenţii (cu text identic) detaliază astfel articolul 3: (semnatarii - n.m.) „Declară că nici un act de agresiune în sensul articolului 2 al zisei Convenţii nu va putea fi justificat de vreuna din circumstanţele următoare:

A. Situaţia internă a unui stat, de exemplu:

Structura politică, economică sau socială; lipsurile pretinse în organizarea administrativă; tulburări provenite din cauza grevelor, revoluţiilor, contrarevoluţiilor sau războiului civil.

B. Comportarea internaţională a unui stat, de exemplu:

l Gh. Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, voi. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 222-223.

Violarea sau pericolul de violare a drepturilor sau intereselor materiale sau morale ale unui stat străin sau ale cetăţenilor săi; ruperea relaţiilor economice sau diplomatice; boicoturi financiare sau economice, controverse cu privire la obligaţiile economice, financiare sau de altă natură fată de statele străine; incidente de frontieră care nu formează nici unul din cazurile de agresiune prevăzute în articolul *2".*[1]

Citind cu atenţie ambele note ultimative trimise României de către U.R.S.S. se poate constata uşor încălcarea acestor convenţii; termenele fixe de reactie, tonul dur şi trecerea la acţiuni diversioniste, provocări şi propagandă pentru război s-au constituit în ameninţare cu folosirea forţei, iar prin depăşirea prevederilor înţelegerii convenite sub ameninţare, în folosirea efectivă a forţei, ocuparea de teritoriu străin şi agresiune.

în această privinţă, mareşalul Antonescu avea perfectă dreptate, *„în* dimineaţa zilei de *29* iunie, cînd ruşii au intrat în Herfa, comandantul garnizoanei, căpitanul român Boroş, şi-a permis să atragă atentia că sînt într-un teritoriu din Vechea Românie neprevăzut în ultimatum. Această «mare îndrăzneală» pe care şi-a permis-o bravul căpitan Boroş a fost «răsplătită» de către ruşi cu omorîrea lui, a încă doi ostaşi şi cu rănirea gravă a sublocotenentului Dragomir. Este momentul să menionăm aici că între cei doi ostaşi ce-au căzut aici, era şi sergentul T.R. Bercovici din Dorohoi./.../ în legătură cu acest moment, din telegrama nr. 5 871 a Armatei a 3-a expediată la data de 29 iunie 1940, ora 10, mai aflăm că ruşii la ora 12 aşteptau răspunsul comandantului de corp de armată de la Cernăuţi, unde fusese trimis un car de luptă după ordine noi".[2]

Mai mult decît atît, în afară de ocuparea tinutului Heiţa, care nu era prevăzută în ultimatum, Uniunea Sovietică a trecut şi la alte agresiuni armate, după termenul aşa-numitului acord: „Demersurile făcute de guvernul român la Moscova pentru a obtine retragerea trupelor sovietice din localitatea Herta, ocupată de tancurile sovietice la 29 iunie 1940, au fost respinse de sovietici.

1 Arh. M.A.E., fond 71: 1920-1944; U.R.S.S. - Relaţii cu România: 1933-1934, voi. 82, f. 80-83.
2 Ion Gherman, Cronica Ţinutului Herţa, Bucureşti, Viata Medicală Românească, 1996, p. 127-128.

în timp ce la Bucureşti se făceau eforturi diplomatice pentru retragerea liniei de demarcatie în această localitate, trupele sovietice din zonă încercau zilnic să ocupe noi teritorii din nordul Moldovei şi în sudul Bucovinei, dînd naştere la numeroase incidente, aşa cum au fost cele din Covul de Sus şi Sadău sau cele din sectorul Siret-Tereblecea-Sinăutii de Jos - Dersca. Trupele sovietice au provocat un incident între 26 - 28 octombrie 1940, în urma căruia s-au instalat în ostroavele Salangic, Dalerul Mare şi Dalerul Mic, la sud de braţul Chilia. Ocuparea

acestor ostroave a avut loc în urma unor scurte lupte în care sovieticii au atacat cu forte superioare şi în care românii au avut morti şi prizonieri. La 5 noiembrie trupele sovietice au ocupat ostrovul format din braţul Măsura şi canalul Gura Stari-Stambul care controla ieşirea la Mare", l
Dar chiar documentele sovietice *tratează* ocuparea teritoriilor româneşti drept act de război: îi Raportul actiunilor trupelor Frontului de Sud la eliberarea (sic!) Basarabiei şi Bucovinei de Nord, întocmit de mareşalul Timoşenko, la capitolul V se prevedea: „înştiinţarea trupelor despre punerea în stare de război a fost făcută de către Starul Major al Regiunii în răstimp de 15 minute prin consiliile militare ale armatelor şi prin comandantii marilor unităţi şi unităti subordonate nemijlocit. Direcţiile privind concentrarea trupelor spre linia frontierei au fost date pe 10.6.40 de la orele 15.04 pînă la 21.45".[2]
Mi se pare oportun ca în acest loc al analizei să menţionez că generalul losif lacobici, şef al Marelui Stat Major, â fost arestat la 18 mai 1946 sub acuzatia de participare la războiul,.imperialist" împotriva Uniunii Sovietice. Justiţia 1-a găsit nevinovat, chiar în mijlocul unei isterii războnătoare ce nu ierta nici soldat, nici general participant pe Frontul de Est. lacobici se opusese însă trimiterii de trupe numeroase peste Nistru, ceea ce face din demisia sa depusă la 17 ianuarie 1942 un act mult mai impor-

1 Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie - 26 iulie 1941), coordonatori: colonel dr. Alesandru Dutu; conf. univ. dr. Minai Retegan, Bucureşti, Editura Militară, 1996, p. 40-41.
2 Colonel Ion Jianu, Basarabie de dor şi sînge, în „Viaţa Armatei", nr. 4/1992, p. 7.

tant decît o oarecare disensiune în sînul conducerii armatei. Faptul că, sub ocupaţie sovietică, un tribunal românesc a judecat neparticiparea prin comandă directă a unui şef militar dincolo de Nistru ca pe o atitudine care-1 exclude din rîndul criminalilor de război devine extrem de semnificativ. Altfel spus, în mai 1946, graniţa de la care se judeca agresiunea era Nistrul.[1] Ulterior, la 12 august 1948, sovieticii au impus doctrina lor asupra „războiului imperialist" şi 1-au arestat din nou pe lacobici. Ei tocmai primiseră de la Conferinţa de Pace confirmarea zonelor de influenţă şi dominaţie.
Prin semnarea Actului final de la Helsinki (1975) şi a celui al Conferinţei de la Paris (1990), România a recunoscut statu-quo-ul frontierelor, dar încadrarea juridică a agresiunii U.R.S.S. v împotriva României are importanţă pentru a delimita exact în timp raportul agresor-agresat, astfel că istoriografia românească este îndreptăţită să afirme că războiul sovieto-român s-a declanşat la data de 28 iunie 1940 şi nu la 22 iunie 1941. Perioade lungi de nonbeligeranţă între inamici, între agresiune şi ripostă au mai existat în istoria modernă a războaielor, în funcţie de capacitatea celui agresat de a riposta. Japonia a atacat U.R.S.S. în 1938, iar aceasta a ripostat în 1945, pentru că, dacă nu se acceptă acest interval, înseamnă că, la 8 august 1945, | U.R.S.S. a încălcat prevederile Tratatului de neutralitate încheiat la 13 aprilie 1945 cu Japonia şi a efectuat un act de agresiune, ceea ce ar face din Insulele Kurile în mod clar un teritoriu japonez ocupat ilegal de Rusia!
în privinţa stării de beligerantă instaurate la sfîrşitul lunii iunie 1940 între U.R.S.S. şi România, Convenţia privitoare la deschiderea ostilităţilor - Haga, 18 X 1907 - articolul l precizează: „Puterile contractuale recunosc că ostilităţile între ele nu trebuie să înceapă fără un avertisment prealabil neechivoc, ce va avea forma unei declaraţii de război motivată, fie aceea a unui ultimatum cu declaraţie de război condiţionata".[2] Rusia era parte semnatară a acestei convenţii.

1 Dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, Drama generalilor români (1944-1964), Bucureşti, Editura Enciclopedica, 1997, p. 145.
2 M. O., nr. 272 din 11/24 martie 1912.

Privitor la evoluţia dreptului internaţional umanitar şi al conflictelor armate între 1907 şi 1933, Nicolae Titulescu consemna, cu referire directă la documentele care defineau agresiunea: „Convenţiile de la Londra constată că sînt făcute în scopul de a asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului ţării lor, iar părţile semnatare convin că prin teritoriu se înţelege teritoriul pe care o ţară îl are azi sub stăpînire".[1] Iar la 8 iulie 1933, comisarul poporului pentru afaceri externe, Maxim Litvinov, declara „că Uniunea Sovietică a «aderat la Planul Briand-Kellogg» şi că a acţionat «în vederea rezolvării problemei definirii agresorului, inclusiv prin semnarea Convenţiilor de la Londra», întrucît guvernul sovietic este «lipsit de orice dorinţă de expansiune teritorială în afara teritoriilor fixate» şi «nu are nici un interes să provoace războiul, ci, dimpotrivă, să-i evite»".[2]
După cum se cunoaşte, pretenţiile teritoriale sovietice reprezentau o sfidare la adresa realităţii istorice şi la adresa dreptului internaţional. Sprijinite pe fals istoric, notele ultimative s-au constituit în acte de ameninţare cu forţa ale unei mari puteri totalitare îndreptate împotriva unui stat independent Incapacitatea de ripostă diplomatică şi militară reprezintă însă erorile noastre, în timp ce alte state, Finlanda şi Iugoslavia, au reacţionat de o manieră care le-a asigurat un alt statut la sfîrşitul războiului. Chiar şi rezistenţa poloneză, lipsită complet de şansă, rămîne o onoare şi un act istoric memorabil.
Pe acest fond, problema evreilor aflati atît pe teritoriul României în Basarabia ocupată de U.R.S.S., cît şi dincolo de Nistru, a devenit parte integrantă a conflictului sovieto-român, sensul acestei participări fiind acela al folosirii prezenţei unei populaţii evreieşti în aceste teritorii drept masă de manevră îr|| scopuri militare agresive, în ce priveşte U.R.S.S., şi naţionalist* propagandistice, în ce priveşte forţele extremiste din România.™ Amplasaţi

între două forțe distincte, evreii s-au găsit istoric pe granițele de est ale Poloniei, Ungariei şi României, care se transformaseră, începînd din al treilea deceniu al secolului al XX-lea, într-o nouă frontieră europeană: cea dintre capitalism agresiv şi comunism agresiv, *"""""""

1 Nicolae Titulescu, Discursuri, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1967, p. 421.

2 Dr. Aurel Preda-Mâtasaru, Neagresiunea ;i negocierea: o ecuație a păcii, Bucureşti, Editura Politică, 1981, p. 91-92.

m. RETRAGEREA ARMATEI ŞI ADMINISTRAȚIEI ROMÂNE

în politica românească de după decembrie 1989, acolo unde s-au făcut referiri la acceptarea ultimatumului sovietic, a apărut şi o idee insuficient „digerată" (îmi permit să folosesc acest termen pentru jocul de semnificații al englezescului digest) şi anume cea legată de cedarea fără luptă din partea României. Este bine de ştiut că armata a vrut să lupte[1] şi chiar a luat unele măsuri operative în vederea unei rezistențe pe anumite aliniamente din Basarabia şi Bucovina, în conformitate cu ordinul Marelui Stat Major, valabil pînă la data de 26 iunie 1940[2]. De o parte şi de alta a Prutului se aflau trupe ale armatelor a 3-a şi a 4-a capabile să țină piept unei agresiuni în condiții normale, prin acestea înțelegîndu-se în primul rînd suportul populației. Este ceea ce, în mare măsură, armata nu avea, datorită sărăciei, »administrării proaste a provinciei şi formei mult mai organizate în care acționau minoritarii procomunişti. La acest aspect se adaugă cel geostrategic, România fiind amenințată atunci cu invazia din alte două direcții strategice: sud şi vest. Numai Germania, ca mare putere europeană, mai putea opri această agresiune generalizată, precum şi desființarea statului român (cum se întttmplase deja cu Cehoslovacia), situație critică ce şi-a găsit rezolvarea prin garanțiile acordate de statul nazist Astfel, problema nu se punea strict militar, prin rezistență în Basarabia, ci global, politico-militar, la granițele de est, sud şi vest ale țării. Vinovăția lui Carol al n-lea nu constă atît în laşitatea sa şi com-

1 Gheorghe Buzatu, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, voi. II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 244 şi urm.

2 Arh. MAp.N., fond 5 418, dosar nr. l 833, f. 4.

portâmentul iresponsabil cu ocazia cedării,'cît în faptele de subminare a statului, în distrugerea sistemului politic democratic român şi în debandada pe care a patronat-o în pregătirea şi înzestrarea armatei.[1] De altfel, chiar el previziona blamul personal: „Ştiu, pe de altă parte, ce risc personal iau primind această înfrîngere, ştiu că pentru cel putin mult timp eu sînt pierdut şi că tot ce voi face şi voi zice va fi considerat ca vorbele şi faptele unui trădător de neam şi unui vînzător de țară".[2] Revenind la aspectele militare, se cunoaşte faptul că, începînd cu ziua de 30 iunie 1940 mari unități şi unități române, constatînd că prevederile acordului nu sînt respectate, au trecut la pregătirea unei contraofensive. Corpul 3 armată a primit aprobarea din partea comandantului Armatei a 4-a să riposteze ofensiv pe direcția Hînceşti-Albița, Corpul de cavalerie primind întăriri cu Regimentul 46 infanterie pentru a asigura direcția Reni-Galati. La l iulie, Armata a 4-a în întregime a comunicat prin generalul Pantazi că „va declanşa o acțiune ofensivă" pe direcția Reni. Unitățile generalului Glogojeanu se pregăteau, tot în 30 iunie, să atace pe direcția Fălciu-Comrat, iar generalul Ciupercă cerea insistent Marelui Stat Major să-i permită trecerea la ripostă ofensivă, avînd în vedere slăbiciunile inamicului si dispersia forțelor acestuia. Abia astăzi ştim, din documentele lui Molotov[3], că armata sovietică nu era nici pe departe pregătită să ducă o luptă de cucerire în Basarabia şi că, asemănător germanilor din 1936 în regiunea Rinului, s-ar fi retras în fața unei rezistențe serioase. Toate tentativele de ripostă au fost însă oprite de la Bucureşti, deoarece informații de ultimă oră culese din zona deja ocupată, precum şi informații provenite pe căi diplomatice confirmau că armata sovietică nu intenționa să se oprească la Prut şi că urmărea să ajungă pe Carpatii Orientau'. Acest aspect important al tragediei retragerii este legat de o problemă cu dezvoltare în timp pentru arta militară, cazul fiind discutat şi cu ocazia analizei consecințelor actului de la 23 august 1944 pentru trupele din

1 General-maior de aviație inginer Gheorghe Negrescu, Din amintirile unui vechi aviator, Bucureşti, Editura Militară, 1977, p. 340-341.

2 Carol al Il-lea, însemnări zilnice, între datorie şi pasiune, voi. II, p. 251.

3 Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 245 şi urm.

aceeaşi zonă. Analiza militară arată că, atît în 1940, cît şi în 1944, un atac între Prut şi Carpații Orientali constituia una dintre cele mai riscante operații, deoarece inamicul trebuia să forțeze un rîu major (Prutul), să-şi aducă toate forțele pe malul drept sub focul artileriei şi să se înfrunte apoi cu o armată (cea română) al cărei „spate" era asigurat de un masiv muntos -Carpații. Loviturile ar fi fost primite de inamic aproape în totalitate din flanc, ceea ce, la nivelul armelor de atunci, echivala cu decimarea. Rezumînd teoretic, dezavantajul local al Armatei române în ambele situații a constat în faptul că nu putea pomi loviturile contraofensive din poziția de forță reactivă organizată din timp, ci din aceea de eşalon în retragere. Şi în 1940 şi în 1944, armata din Moldova se afla în retragere, fiind nevoită să efectueze o serie de activități prealabile, cum sînt cele de refacere şi regrupare, care îngreunează şi pot întîrzia decisiv riposta. Strategic vorbind, o armată este capabilă a rezista în Moldova, în timp ce o agresiune din sud sau o debarcare pe litoral poate pune în pericol legătura funcțională a acesteia cu Capitala. Este ceea ce Marele Stat Major nu putea ignora.

Pe fondul penetrării trupelor sovietice, atît în zonele unde acestea au atins rapid noile aliniamente, cît şi în zonele

unde • acest lucru s-a obținut mai tîrziu, minoritatea evreiască din l Basarabia şi nordul Bucovinei s-a manifestat partizan, primind l trupele comuniste cu mare entuziasm, exprimîndu-şi prin gesturi V elocvente, atitudini şi acțiuni ostile, precum şi cu expresii injurioase aversiunea față de Armata română, în unele zone în care trupele sovietice au depăşit aliniamentele stabilite - existînd nu numai contactul direct, ci şi încercuirea -, elemente agresive ale minorității evreieşti au atacat cu armele trupele române, care aveau ordin să nu deschidă focul, au făcut crime, dedîndu-se la torturări si mutilări, producînd pierderi în morti şi râniti.„în toate oraşele basarabene şi nord-bucovinene, ca la un consemn, s-au format grupuri de evrei înarmați, în majoritate tineret de ambele sexe, care numaidecît au început acțiunea teroristă. Au fost împuşcați cu predilecție funcționarii judecătoreşti, cei polițieneşti, slujitorii altarului, precum şi funcționarii financiari, aceştia din urmă cu ocazia devalizării diferitelor casierii ale Statului,

Armata, mareşalul şi evreii

69

întrucît în afara zelului revoluționar, bandele teroriste au arătat, în timpul desfăşurării acțiunilor, o pronunțată tendință pentru adunarea de capital, în flagrantă contradicție cu principiile anticapitaliste cuprinse în doctrina în numele căreia desfăşurau acțiunea. Nu a fost cruțată nici armata şi zilnic sosesc noi informatiuni despre ofițeri, subofițeri şi soldati care, chiar fără a fi contrazis intențiile comuniştilor evrei de a se manifesta, au fost împuşcați sau schingiuiți."[1]

Agresiunea sovietică a fost planificată şi pusă în practică cu folosirea elementelor procomuniste din rîndul unor minorități, acestea intrînd în calcul pentru toate activitățile pregătitoare invaziei şi pentru susținerea informativă şi logistică a acesteia.

Dar invazia a fost favorizată şi de proasta administrare a teritoriului şi de modul periferic în care era tratată provincia, Basarabia devenind un fel de Guyana franceză a Bucureştiului, unde erau trimişi toti funcționarii vinovați de corupție, polițiştii şi administratorii dovediți incapabili.

într-o notă a Comandamentului Gărzii Naționale a județului Orhei din 26 iunie 1940, găsim următoarea observație:, Jn general populația este nemulțumită de felul cum trupa se comportă cu ea şi în nenumărate rînduri s-a plîns mie despre aceasta".[2]

Culegerea de informații şi propaganda

Capul de pod înaintat al agresiunii sovietice a fost Partidul Comunist din România, condus şi dominat de minoritari, ale cărui directive vizau distrugerea statului român național. La 8 mai 1940, Directivele Cominternului trimise Partidului Comunist din România instruiau activiştii asupra intențiilor de viitor ale Uniunii Sovietice: „Rezolvarea pe calea paşnică a chestiunii Basarabiei şi a problemelor litigioase cu țările balcanice vecine pe baza autonomiei teritoriale pentru toate regiunile ocupate şi recunoaşterea dreptului lor la autodeterminare - pînă la despăr-

1 Arh. MAp.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 941, f. 558.

2 1940-1942: Perioada unei mari restriști, partea I, Bucureşti, Hasefer, 1997, p. 12.

70

firea de stat a naționalităților asuprite - constituie o condiție necesară pentru apropierea cu U.R.S.S".[1] Acest document a fost denunțat atît sub regimul Ceauşescu, pe fondul politicii sale naționaliste, cît şi după revoluția din decembrie 1989, în demersurile anticomuniste ale presei române libere. El certifică de o manieră incontestabilă caracterul antinațional şi criminal al comunismului în România, precum şi al agenturii comintemiste, reprezentate de Partidul Comunist Din păcate, demersurile s-au oprit în domeniul publicisticii cotidiene, fără investigații serioase care să dezvăluie opiniei publice felul cum era organizat şi finanțat acest partid şi cine erau oamenii lui.

Recent, istoricul Gheorghe Buzatu a adus la lumină din arhivele sovietice o serie de probe ale fondurilor şi surselor de finanțare: „Activitățile Comintemului au fost susținute - după cum dezvăluie documentele descoperite - cu fondurile puse Ia dispoziție cu larghețe de către Guvernul sovietic, precum atesta, între altele, un act din 28 mai 1919 ce notifica proveniența sumei de 300 000 ruble, prin evaluarea unor bijuterii şi briliante /.../ Tot pe atunci, secția de propagandă Odessa a «Biroului Sud», care avea în atenție şi România, îşi prezenta necesarul de cheltuieli pe luna ianuanie 1919, solicitind 112 500 ruble, iar pentru «propaganda în străinătate» se ridicau 153 000 ruble, din care 40 000 ruble pentru Basarabia, 60 000 ruble pentru România, 30 000 ruble pentru Turcia. /.../Pentru a exemplifica, reținem raportul pe luna iunie 1920 al «Biroului Sud» al Comintemului care consemna că plecaseră «în misiune» în România: tovarăşii Goldenberg, Rosenkranț, Brigadirenko, Stăncescu şi Panaitescu (nume reale ori false), cu totii dotati cu geamantane speciale cu fund dublu şi cu materiale de propagandă. Pentru fiecare se menționau şi sumele tacredințate (12 000 ruble sovietice şi 10 000 ruble romanov): Goldenberg (14 000 ruble sovietice, 7 000 ruble romanov şi 3 000 lei) iar pentru ceilalți cîte 5000 ruble sovietice şi 7000 ruble romanov".[2] Chiar şi spionajul american semnala Washingtonului finanțarea propagandei împotriva României, precum şi a Conferinței Federației Balcanice a Internaționalei

1 Arh. M.Ap.N., fond l, inv. 8, dosar nr. 167, f. l 718.

2 Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 58-59.

Comuniste: „Programul a prevăzut discutarea următoarelor probleme: coordonarea activității comuniste în Balcani, mişcarea sindicală, poziția Ungariei, desfăşurarea propagandei în favoarea retrocedării Ungariei a fostelor ei teritorii deținute acum de România, agitație antiromânească etc. /.../ Comitetul a alocat 80 000 de ruble aur pentru a fi date tovarăşului Max Hammer pentru propagandă şi pregătirea Congresului".[1]
Abia în ultimul timp au început să apară informații disparate despre principiile Internaționalei Comuniste şi ale unor „pui" ai ei, cum a fost, de exemplu Federația Comunistă Balcanică (F.C.B.). „O expresie a afirmațiilor că activitatea politico-ideo-logică şi propagandistică a federației slujea interesele *externe* ale U.R.S.S. o reprezintă şi Apelul Prezidiului F.C.B., publicat la începutul lunii mai 1924, intitulat: Către muncitorimea şi țărănimea cu conştiință de clasă! Către toate naționalitățile oprimate din țările balcanice. Acest document a fost prilejuit de eşuarea conferinței româno-sovietice de la Viena. După ce expune şi elogiază poziția U.R.S.S., acesta subliniază că: «Partidul Comunist din România s-a situat în această problemă, fără rezerve, alături de naționalitățile din țară, oprimate groaznic în toate privințele. Fidel principiilor Internaționalei Comuniste, el s-a declarat pe față, a apărat şi a luptat pentru dreptul la autodeterminare liberă, pînă la completa separare teritorială de statul existent, nu numai pentru populația Basarabiei, ci şi pentru toate naționalitățile din România»."[2] Numai un naiv n-ar putea să înțeleagă acum reacția dură a autorităților române față de acest partid.
în majoritate străini, membri cu carnet figurează în dosarele operative ale serviciilor secrete militare în număr de 106, restul pînâ la circa l 000, conform cifrei date de Ana Pauker, fiind compusă din simpatizanți, rude, gazde. Aceeaşi cifră aproximată de Ana Pauker este dată şi de Eugen Cristescu, fostul şef al

1 Arhivele Naționale ale S.U.A., raportul FWB Coleman, Riga, fond Lituania, 28 aprilie 1924, p. l si 4.

2 „Internationale Presse Korespondenz", nr. 53 din 9 mai 1924, p. 638 (apud Marin C. Stanescu, Moscova, Comintemul, filiera comunistă balcanica şi România 1919-1943, Bucureşti, Silex, 1994, p. 73).

S.S.I., cu precizarea că ea îi reprezintă pe toți, activişti şi colaboratori: ‚Au fost l 150! Mai mult de jumătate din aceştia erau agenții noştri informatori. Generalul Vînogradov, în ancheta de la Moscova, mi-a pus aceeaşi întrebare, cu privire la numărul comuniştilor, şi cînd i-am indicat cifra, mi-a spus: «Exact». Gîndeşte-te ce înseamnă 1150 de comunişti la o populație de 20 de milioane de oameni. Mai putin de l la 20 000 de locuitori, şi din acest unu mai putin de unu la 20 000 de locuitori, jumătate erau agenții comisarului Sava Dumitrescu, care era tehnicianul nostru în problemele comuniste".[1] Repet însă că aprecierea lui Eugen Cristescu nu-i includea pe informatorii armatei şi politiei, ceea ce măreşte considerabil numărul colaboratorilor. De exemplu, Gheorghiu-Dej era informatorul Poliției, Vasile Luca al S.S.L-ului, iar Alexandru Nicolschi (Boris Grunberg) era exploatat de Biroul 2 al armatei. Toti cei 106 membri cu carnet P.C.R. erau informatori ai serviciilor secrete române (Siguranța, S.S.I., Biroul 2) şi, ocazional, făceau un joc dublu, intoxicînd de cele mai multe ori autoritățile române. Se pune întrebarea: de ce nu au acționat instituțiile române împotriva acestei situații şi s-au lăsat descoperite în momentul de criză? Răspunsul se află în binomul agresor-agresat, ca termen general, unde părțile acționează din poziții diferite: dinamic - respectiv, static. Una din erorile serviciilor de informații interne este de a crede că avînd dosare compromițătoare, stăpînind cîmpul informațional prin calitatea de informatori şi colaboratori a subiecților, puțind să-i şantajeze în cazul unei defecțiuni, îi şi poate controla precis, uitînd că acțiunea unui agresor este întotdeauna dinamică, nu oferă prea mult timp de gîndire şi mişcare celui agresat, iar organismele şi instituțiile statului reacționează întotdeauna greoi. Cîmpul informațional se poate pierde ta cîteva ore, în care informatorii nu sînt de găsit sau au trecut deja la acțiuni ostile: intoxicare, dezinformare, sabotaj. Un serviciu secret poate sta pe mormane de informații despre pregătirea agresiunii, poate „bombarda" conducerea statului cu „covoare" de date despre viitorul

l Cristian Troncotâ, Eugen Cristescu, Asul serviciilor secrete românești. Memorii, mărturii, documente, București, R.A.I./Roza Vînturilor, 1995, p. 11.

atac, dacă acestea nu se transformă rapid în măsuri energice, totul este pierdut. Aşa se face că, deşi cunoscuți, membrii P.C.R. aflați în libertate au acționat la directivele Comintemului în toate cazurile de propagandă, diversiune şi sabotaj, cu toate că, astăzi, activitatea lor pare lipsită de spectaculozitate (găzduire de paraşutişti, culegere de informații despre efectivele armatei române, diversiune propagandistică, .sabotaj economic etc.). Subiectul este important şi impune un studiu mai adîncit, avînd ta vedere că, din cercetările proprii, am tras concluzia că aceleaşi „dosare grele" ale foştilor lideri comunişti au constituit esența loviturii de palat prin care cuplul Drăghici-Ceauşescu 1-a adus pe acesta din urmă la putere în 1965.[/] Afirm că numirea neaşteptată a lui Ceauşescu la conducerea partidului s-a datorat şantajului cu dosare, în care mai toti membrii Biroului Politic aveau „pete" de foşti agenți N.K.V.D., adepti ai

Mişcării legionare sau ai partidelor istorice, informatori ai serviciilor secrete „burghezo-moşiereşti" române.
Lumea este străbătută astăzi de flagelul stereotipurilor definitorii: homosexual = SIDA; arab = terorist; nord-irlan-dez = I.R.A.; sicilian = mafiot etc. Multe din imaginile mecanice cu care se confruntă astăzi istoriografia s-au format sub acțiunea marilor structuri informative şi de propagandă naziste şi sovietice ta timpul celui de-al doilea război mondial. Mecanismele lor au fost preluate şi amplificate apoi de serviciul de propagandă american, fie că a fost vorba de lupta anticomunistă, fie de noul domeniu al relațiilor publice comerciale. De aceea, este decisiv să înlăturăm orice stereotip şi să încercăm să înțelegem cum s-a format concepția conducătorilor politici ai României ta privința legăturii directe dintre evrei şi comuniști.
Cercettad un număr cît mai mare de documente, mai ales cele cu caracter informativ, vom constata că frecvența asocierii spionajului sovietic, a celulelor comuniste conspirative cu evreii era extrem de mare. Ne putem întreba onest dacă nu cumva, timp de decenii, serviciile de informații româneşti au intoxicat conducerea statului cu probe false ale adeziunii evreieşti la

l La aceeaşi concluzie ştiu că a ajuns şi ufl valoros analist politic român, Stelian Tănase.

activitatea subversivă, dar frecvența acestui tip de date a fost confirmată după război într-o realitate incontestabilă. Tot astfel, este important de ştiut ce informatii primea Antonescu în problema comuniştilor.
„G-ral C. Petrovicescu: în legătură cu comuniştii, s-a făcut un triaj la Caracal şi rezultatul a fost: s-au găsit internați acolo 26 unguri, pe care îi vom trece Ungariei, conform Conxentiei; trei bulgari, pe care îi vom trece Bulgariei; iar 193 vor fi puşi în libertate, pentru că nu s-a găsit nimic asupra lor. Vor fi mentinuti în lagăr 24 indivizi şi încă cinci intemati, cărora credem că le vom fixa domiciliul forțat
G-ral I. Antonescu: Ce situație socială au aceştia?
G-ral C. Petrovicescu: Sunt jidani.
G-ral I. Antonescu: Ține-i în lagăr. Domiciliul forțat cere o mulțime de cheltuieli Dacă sînt dubioşi nu poți să le dai o libertate absolută; trebuie să pui după ei agenți şi necesită o multime de cheltuieli."[1]
„G-ral Petrovicescu: La Rădăuți a fost descoperită o organizație comunistă de 49 de jidani, 37 bărbați şi 12 femei.
G-ral I. Antonescu: Aveau material la ei?
G-ral Petrovicescu: Da, aveau material de propagandă. Avem aici un manifest, pe care se vede semnul comunist"[2]
„G-ral Petrovicescu: Siguranța Generală mi-a arătat că, în tot acest interval, de la 15 decembrie pînâ astăzi, nu s-a întîmplat nimic altceva, în afară de faptul că la Suceava a fost descoperit un număr de 22 de jidani întruniți. La început *se* credea că este o întrunire comunistă, însă, din ancheta ulterioară, care s-a făcut nu s-a găsit nici o probă materială. Ei sînt încă sub supraveghere /.../De la 15 noiembrie ptaă la 15 decembrie au fost arestați 141 delicvenți, care s-au dedat la redactarea, imprimarea şi răspîndirea

1 Stenogramele şedințelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, voi. I, (septembrie-decembrie 1940), Bucureşti, 1997, p. 363 (şedința din 29 octombrie 1940).
2 Ibidem, p. 601 (şedința din 13 decembrie 1940).

de manifeste comuniste, colportarea şi răspîndirea de manifeste comuniste, conducători de cămine muncitoreşti la care s-au găsit manifeste, şablonări de manifeste pe ziduri, întruniri şi colecte de bani pentru comuniști, tipografii care au tipărit manifeste comuniste, propagandă prin grai, păstrarea la domiciliu de literatură comunistă, în acelaşi interval de timp, au fost descoperite şi două organizații comuniste. Din aceşti 141 delicvenți, 120 sînt jidani, 16 români şi cinci de diferite naționalități - după nume nu putem şti ce anume naționalitate au. Deci proporția delicvenților este de 90% jidani."[1]
„G-ral C. Petrovicescu: Astă-noapte au fost arestați la Giurgiu, în urma unei descinderi, 20 jidani care făceau parte dintr-o organizație comunistă, în legătură cu cei care au fost arestați pe 11 decembrie şi care sînt deja trimişi în fața instanțelor judecătoreşti. A mai fost arestat tot aseară, şi agentul care făcea legătura între organizația de la Giurgiu şi centrala comunistă de la Bucureşti."[2]
Pentru Basarabia, situația era şi mai dramatică, elementele cominterniste avînd şi sprijinul larg al comunității minoritare. Sensul real al formulei „autodeterminare pînă la despărțirea de stat a naționalităților asuprite" se adresa în primul rînd comunității evreieşti din Basarabia şi ea relua ideea mai veche, imperială şi colonială, a unui „cămin" evreiesc în Basarabia. Că totul era propagandă (de loc ieftină) nu mai încape îndoială, dar este de subliniat fondul propagandistic pe care au fost antrenați numeroşi evrei basarabeni în agresiunea antiromânească. Ideea unei „republici" evreieşti în Uniunea Sovietică a fost mult timp pusă în discuție de conducerea bolşevică şi aplicată parțial într-un spatiu din estul conglomeratului sovietic.
întreaga activitate îndreptată împotriva României a fost condusă de la Moscova prin intermediul „Anei Pauker, care în 1941-1944, cît timp România s-a aflat în războiul sfînt contra U.R.S.S., pentru respingerea agresiunii

comise de Armata Roşie
1 Ibidem, p. 628 (şedinţa din 17 decembrie 1940).
2 Ibidem, p. 687 (şedinţa din 20 decembrie 1940).

în 1940 prin ocuparea teritoriilor istorice din nord-estul ţării (Basarabia, Bucovina de Nord şi ţinutul Herţa) şi pentru lichidarea pericolului comunist, a dirijat întreaga acţiune a comuniştilor români. S-a dovedit, o dată mai mult, că P.C.R., ca secţie a Internaţionalei a Hl-a, era aidoma organizaţiilor omoloage de pe mapamond, un instrument al politicii imperialiste şi al ideologiei Kremlinului, iar, cu atît mai mult în vreme de război, a funcţionat şi ca oficină la dispoziţia serviciilor secrete moscovite, N.K.V.D. şi G.R.U. Ca forme concrete de manifestare, acţiunile au fost variate: operaţiuni informative clasice în România, diversiuni, sabotaje în spatele liniilor româno-germane (îndeosebi în Basarabia, Bucovina şi Transnistria), contra-propagandă radio- ' fonică de război şi ideologică prin postul «România liberă», intensă «muncă de lămurire» în lagărele de prizonieri români din U.R.S.S. pentru constituirea diviziilor de «voluntari» Tudor Vladimirescu şi Horia, Cloşca şi Crişan eto."[1]. Un studiu cu circulaţie redusă a reuşit să pătrundă în interiorul fenomenelor care au însoţit ocuparea Basarabiei şi nordului Bucovinei, aducînd la lumină suficiente dovezi pentru sustinerea tuturor formelor de colaboraţionism prezente înaintea şi în timpul agresiunii.[2] „Cu o lună înaintea începerii operaţiei militare din Basarabia, au fost chemati de Comintem M. Skortov (Leibovici) şi I. Morgenstern, membri ai secretariatului P.C. din România, care au prezentat rapoarte detaliate despre «capacitatea de luptă şi activitatea organizaţiei comuniste din Basarabia, ca şi asupra stării de spirit şi politico-morale a populaţiei». Nu este exclus ca printre informaţiile oferite atunci, ponderea să fi avut-o cele cu caracter militar, dacă avem în vedere planul de operaţii elaborat de sovietici pentru a-şi satisface pretenţiile teritoriale faţă de România. Elocvent în acest sens este un raport al Inspectoratului regional de politie al ţinutului Nistru, din mai 1940, în care se specifica: «Paralel cu acţiunile informative şi de paralizare a zonei de operaţii probabile ale armatei române, organizaţiile comuniste încep a desfăşura o activitate mai pronunţată prin propagandişti în favoarea regimului sovietic»."[3] Membri ai
1 Gheorghe Buzatu, op. cit., p. 61.
2 loan Scurtu, Constantin Hlihor, Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru, Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1992.
3 Ibidem, p. 38.
Armata, mareşalul şi evreii

P.C.R. împrăştiau manifeste („celebrele" manifeste ale legendelor ilegalităţii) fabricate în laboratoarele N.K.V.D.-ului şi G.R.U.-ului, chemînd populaţia la nesupunere civică, la ură împotriva „ciocoilor şi moşierilor români", la revoltă împotriva autorităţilor statului. Propaganda viza şi teritoriul din dreapta Prutului, mai ales oraşele şi, în special, laşiul. în noaptea de 23/24 august 1940, la două luni după agresiune, în curtea Atelierelor C.F.R. Nicolina încă mai erau aruncate manifeste incitatoare, care îndemnau la revolta: „Sîngeroasa dictatură regală fascistă, înciudată pe marele act al Uniunii Sovietice care i-a închis şi distrus un focar de război în Basarabia şi Bucovina de Nord şi a eliberat poate 3 milioane de suflete de exploatarea şi teroarea sub care gemeau, a pornit la o ultimă încercare de a rezista valului de revoltă a celor ce suferă".[1] Şi, în continuare, foarte bine informaţii autori ai studiului prezintă alte documente: „Un număr tot mai mare de comunişti, în special evrei originari din România, era instruit *în* U.R.S.S. pentru a fi în măsură să fie trimişi să culeagă tot felul de date cu caracter militar în spatiul românesc, unde evreii erau trecuţi în mod clandestin ca refugiaţi ce doreau să se repatrieze. Inspectoratele de politie şi jandarmerie din judeţele limitrofe U.R.S.S.: Suceava, Iaşi, Vaslui, Galati, raportau în lunile iulie-decembrie un număr sporit de treceri frauduloase ale frontierei /.../ Cu ocazia percheziţiilor s-au găsit asupra lor manifeste ce proslăveau anexarea Ţărilor Baltice, . a Basarabiei şi Bucovinei, considerat ca un act de «politică sănătoasă de pace» prin care «s-a eliberat de sub jugul capitaliştilor şi provocatorilor de război 23 de milioane de muncitori şi ţărani». Un astfel de manifest s-a găsit asupra cetăţeanului Bergman Leon, originar din Bucovina ocupată şi prins de politie pe raza judeţului Suceava. Multi dintre cei prinşi erau cunoscuţi de organele de politie şi siguranţă ale statului ca făcînd parte din Partidul Comunist din România sau simpatizanţi ai regimului comunist din U.R.S.S. De remarcat faptul că aceste elemente folosite pentru spargerea unităţii naţionale româneşti aparţineau în cele mai multe din cazuri unor minorităţi din Basarabia şi nordul Bucovinei".[2]
1 Ibidem, p. 39.
2 Ibidem, p. 40.

Sursa propagandei devine evidentă dacă ne întoarcem la documentul strict secret al comisarului poporului pentru apărare al U.R.S.S., raportul-directivă din iunie-iulie 1940, în care se menţiona: „Cît a durat îndeplinirea misiunii Guvernului, au apărut următoarele tipărituri:
a) Un număr special al gazetei «Krasnaia Armia» şi alte 5 numere ulterioare cu un tiraj total de 700 000 de exemplare.

b) Comunicatul agenției T.A.S.S. în limbile rusă, ucraineană şi română cu un tiraj de l 800 000, apelul către populație - 700 000 şi diverse lozinci -10 000 de exemplare.
c) Au fost traduse din ruseşte în româneşte şi publicate cu un tiraj de 270 000 de exemplare «Raportul tov. Stalin la Congresul VIE extraordinar al Sovietelor», Constituția URSS si biografia Comisarului Poporului pentru Apărare, tov. Timosenko.
Afară de asta, pentru populația Basarabiei şi Bucovinei de Nord au fost expediate: 156 000 de portrete ale conducătorilor partidului şi Guvernului; diversă literatură în limbile rusă şi ucraineană - 520 000 de exemplare; literatură în limba moldovenească (sic!) («Problemele leninismului», Scurtă biografie a tovarăşului Stalin, Istoria P.C. (b) al Uniunii Sovietice etc.) -8 000 de exemplare, afişe şi lozinci - 13 000 de exemplare".[1]
Documentele contrainformative aflate în Arhiva Ministerului Apărării Naționale dovedesc faptul că, în numeroase ocazii, minoritari evrei au fost folosiți pentru a pregăti şi facilita invazia sovietică. De asemenea, au deținut informații asupra momentului agresiunii, actionînd *în* consecință prin sabotaj economic şi propagandă prosovieticâ. în nota informativă, nr. 127/ 25. VII. 40, se preciza: „Evreii din România au fost informați de ocuparea Basarabiei înainte de darea ultimatumului de către U.R.S.S., dedîndu-se la o intensă propagandă şi pregătind din timp steaguri roşii şi placarde cu «Trăiască armata sovietică şi Stalin»".[2]
1 Colonel Ion Jianu, op. cit., in „Viața Armatei", nr. 4/1992, p. 7.
2 Arh. M. Ap. N., fond Corpul 4 armată, dosar nr. 69, f. 104.

în legătură cu faptul că incidentul de la Dorohoi s-a petrecut şi în zona unui cimitir evreiesc, este de menționat că acestea erau folosite de membri ai comunității în scopuri politice şi de sabotaj economic, aşa cum rezultă din rapoartele Secției a n-a (Biroul 2) a armatei, în nota informativă din data de 17 iunie 1940 este semnalată folosirea cimitirului evreiesc din strada Toma Cosma, Iaşi, pentru întruniri în care se comentau emisiunile posturilor de radio sovietice, precum şi pentru stocarea de alimente, l în nota informativă din 18 iunie 1940 se informează că populația evreiască „a început să boicoteze comerțul"[2], iar în nota Biroului Statistic Militar Iaşi din 25 iunie 1940, se menționa: „Unii angrosişti, în legătură probabil cu comunitatea evreiască, au depozitat mari cantități de untdelemn în cavouri la cimitirul evreiesc din Păcurari", în acelaşi document se consemnează şi declarația unui proprietar evreu de magazin: „era foarte necăjit pe chestia asta, făcîndu-i jidani nemernici pe toti acei care au profanat mormintele şi că din cauza a 10-20 indivizi se creează lor, la întreg poporul evreiesc, o situație critică".[3] Este una dintre cele mai lucide observații.

Atitudine ostilă

Atitudinea ostilă a evreilor comunişti față de Armata română este prezentă în numeroase documente. Informațiile proveneau atît de la informatori ai serviciilor secrete române, cît şi din rapoartele subunităților de cercetare.
1. Raport informativ telefonic, nr. 137/55 - l.Vn. 40 -ŞTEFÂNEŞTl:
„Din Glodeni şi pînă la Braniştea nu s-au văzut trupe sovietice. Acestea au fost raportate de plutonierul de jandarmi Baciu, de la Postul de jandarmi Sofia (Basarabia), ce a fost dezarmat de miliția civilă sovietică din Glodeni (evrei). La ora 16 s-a întrunit în satul Braniştea comisia noastră şi cea sovietică, pentru a discuta
1 Ibidem, dosar nr. 67, f. 314.
2 Ibidem, f. 354.
3 Ibidem.

diverse chestiuni în legătură cu trecerea refugiaților din Basarabia şi România, precum şi a militarilor care în unele puncte sînt opriți, iar în altele dezarmați, atît de populația jidănească, cît şi de armata sovietică". *
2. Buletin contrainformativ, nr. 336/30 iunie 1940, alin. b:
„în localitatea Ungheni-Iaşi, au sosit 20 de tancuri sovietice. La apariția lor comuniştii din oraş, în majoritate evrei, au manifestat ostil contra României, dedîndu-se la acte de violența față de armată. S-au tras focuri de armă şi sînt cîtiva morți şi răniți".[2]
3. Telegrama GRANIȚA, nr. 21 339/20.VI.1940:
, .Populația evreiască din Tîrgu Ungheni a fost foarte ostilă, atacînd chiar soldați care au făcut uz de armă".[3]
4. Telegrama TEI, nr. 13 845 din 1. W1940, către Marele Stat Major:
J.J 12) în toate satele s-au arborat steaguri roşii, şi în special evreii.
13) Populația şi în special evreii s-au înarmat cu armament luat de la unitățile noastre".[4]
5. Telegrama GRANIȚA-140, nr. 13 919 din 2.Vn.l940:
*J...1*4) Populația, în special evreii din Basarabia, continuă a ataca fracțiuni izolate la adăpostul trupelor ruseşti./.../
7) în general, armata şi populația evacuată din Basarabia îşi manifestă revolta contra evreilor. Nu sînt excluse manifestări antisemite mai grave din partea armatei".[5]
6. Nota nr. 13 968/3.Vn.l940, Statul Major al grănicerilor:
J.J 3) Parte din tancurile sovietice - care în majoritate nu au respectat ordinul de ocupare - au devansat trupele

noastre în retragere, folosind tancxirile ca mijloc de transport de arme pentru înarmarea populației ucrainene. Aceştia, înarmați, s-au dedat la atacarea convoaielor noastre, omorînd şi jefuind soldati care treceau izolati./.../ întreaga avere a subunităților a fost jefuită fie de trupele sovietice,

1 Ibidem, fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 40.
2 Ibidem, f. 46.
3 Ibidem, f. 49.
4 Ibidem, f. 66.
5 Ibidem, f. 75.

fie de populația ucraineană sau bandele de comuniști/.../ Puținul ce putuse fi salvat a fost prădat în timpul retragerii, fie de soldati sovietici, fie de populația comunistă".[1]

7. Declarația lui Mîrza loan - mecanic la Depoul Iaşi:

, AU mai ținut discursuri încă doi evrei, dintre care discursuri afirmînd cum că românii sînt nişte hoti şi pungaşi /.../ şi ar trebui ca sovietele să ia măsuri şi în timp de 5 zile să ajungă la Bucureşti, pentru că românul nu merită altceva decît distrus", în aceeaşi declarație se consemnează atacarea de către evrei a unor biserici româneşti din Ungheni: „La intrarea pe poartă în biserică, este arborat steagul sovietic; pe data de 5. VU, cînd a fost defilarea, toți jidanii s-au dus la biserică, spărgînd lacătul pentru a intra în biserică şi a devasta icoane /.../".[2]

8. Nota informativă, nr. l 454/5 iulie 1940 (original scris de mină):

„Sîntem informați de către numita Măria Sechelarie - originară din Tîrgu Neamț -, fostă angajată în ultimul timp la restaurantul Suiuz din Chişinău, că în ziua de 28 iunie 1940 - pe cînd se afla în tramvai - a fost martoră oculară, cînd un grup de evrei-comuniști din Chişinău au împuşcat în plin centru al oraşului un număr de patru ofițeri de politie români - recunoscuți de numita, precum şi un căpitan din Armata română, în prezent, Măria Sechelarie se află în cercetarea Biroului de Siguranță de pe lîngâ Chestura Politiei Iaşi".[3]

9. Cea mai amplă şi exactă analiză asupra comportamentului agresiv al unor elemente din minoritatea evreiască o prezintă raportul Biroului 2 din 3 iunie 1940, nr. 14 033. Acest document a fost întocmit pe principii profesionale, în baza culegerii, analizei şi verificării informațiilor conținute. Au intrat în calcul sursele directe ale serviciului militar secret şi surse credibile din rîndul colaboratorilor (între care s-au aflat şi evrei loiali), constatări la fața locului ale agenților militari sub acoperire, precum şi

1 Ibidem, f. 107, 108.
2 Ibidem, fond Corpul 4 armată, dosar nr. 67, f. 332, 333.
3 Ibidem, f. 310.

selecția cantității mari de rapoarte provenite de la unitățile atacate. Raportul lasă foarte puține locuri de interpretare:

„SECRET BIROUL 2 22 iulie 1940
Arhiva Marelui Stat Major
înreg. Nr. 14033
Anul '40, luna Vn, ziua 3
ACȚIUNEA EVREIASCĂ
L EVREH DIN BASARABIA ŞI BUCOVINA, ÎN TIMPUL EVACUĂRII

1. Comitete revoluționare

- La Cernăuți comisar al poporului este actualmente evreul Sale Briill de profesiune fotograf, primar este evreul Glaubach, ajutor de primar evreul Hitzig, iar prefect este alt evreu, Meer sau Beer.
- La Chişinău sovietul comunal este condus de avocatul evreu Steinberg, originar din Huşi.
— La Chilia Nouă s-a format un comitet local condus de evreul Dr. Rabinovici, medic primar al oraşului.
- Foştii gazetari evrei de la „Adevărul" şi „Dimineața", anume Teziman şi Cîndea au căpătat funcțiuni importante în Basarabia
- La Soroca, conducătorul acțiunii teroriste a fost evreul Leizer Ghinsberg, gardian public la poliția locală.

2. Atentate şi asasinări

- Bandele evreo-comuniste din Chişinău au jefuit pe refugiații care nu aveau posibilitatea să se apere.
— In diferite gări, evreii comuniști, în grupuri cu drapele roşii, încercau să facă presiuni pentru a determina pe călători să coboare, în unele cazuri au cedat, numai după ce călătorii s-au apărat cu focuri de armă.

- La Chişinău, o bandă de comuniști evrei a încercat să linşeze pe studenții teologi, care au scăpat numai datorită intervenției unui detaşament de jandarmi ce a făcut uz de arme.
- Inspectorul financiar Preoțescu şi fostul inspector financiar, pensionar, Pădureanu din Chişinău au fost împuşcați.

- La Chişinău, listele de executări au fost întocmite de intelectualii comunişti evrei avocat Carol Steinberg, avocata Etea Dinor şi Dr. Derevici.
- La Chişinău, avocatul evreu Stemberg în fruntea unui grup a aruncat cu pietre în trupele române care se retrăgeau.
- Perceptorul şi notarul din comuna Ceadar-Lung (Tighina) au fost omorîti.
- Preotul Dujacovschi din Tighina.
- Şeful postului de jandarmi din Abaclia (Tighina) a fost împuşcat de trei evrei.
- Perceptorul şi agentul de percepție din comuna Calaglia (Cahul) au fost reținuți timp de 9 ore şi condamnați la moarte, dar au reuşit să fugă.
- Comisarul ajutor Cheia Grigore de la poliția Vîlcov, sînt indicatiuni că a fost omorît.
- în comunele din județul Cetatea Albă locuite şi de bulgari, aceştia au făcut cauză comună cu comuniştii evrei, prilejuind incidente sîngeroase.
în Cazaclia şi Ceadarlunga au fost omorîti notari, preoti şi polițişti.
- La Reni au fost incidente grave între evreii care împuşcaserâ 2 marinari români şi autoritățile militare româneşti. Evreii purtau brasarde roşii.
Au fost împuşcați 15-20 terorişti evrei comunişti.
- în județul Cetatea Albă bandele comuniste evreieşti au .schingiuit preoti, le-au ars bărbile cu tigari, au devastat bisericile.
- La Cernăuți, un grup de evrei a asaltat şi lovit cu pietre două autocare în care se aflau soldați; evreii au cedat numai cînd aceştia au făcut uz de arme.
Față de toate aceste orori comise exclusiv de către evreii basarabeni, se observă o adîncă indignare a populației româneşti, care în unele cazuri nu-şi poate stâpîni sentimentul de revoltă.

Astfel, în ziua de l iulie a.c. la ora 18.35 din trenul personal Teiuş-Arad, în care se aflau un mare număr de soldați şi ofițeri ce veneau dinspre Cernăuți, au fost aruncați din tren în timpul mersului, între gările Teiuş-Alba lulia, trei evrei care călătoreau în acest tren, dintre care unul din cauza rănilor primite în timpul busculadei şi din cauza căderii din tren, probabil că a murit Pînă în prezent nu s-a putut încă verifica.
Militarii sus-menționați erau foarte revoltați contra evreilor, fiind hotărîți a linşa orice evreu ar întîlni în cale, întrucît asistaseră la agresiunea evreilor împotriva ofițerilor şi soldaților români pe linia Cernăuți-Dorneşti, cu care ocazie se afirmă că ar fi fost omorît un ofițer superior şi răniți mai mulți ofițeri şi soldați români.
Tot în ziua de l iulie a.c. la ora 18.30 la Bîrlad un grup de militari a împuşcat mortal pe evreul Poise Leib Goldstein, comerciant din acel oraş. Numitul a fost transportat la spitalul local în stare de comă.

3. Propaganda antinațională

încă înainte de retragerea autorităților româneşti s-au constituit de către evreii comunişti locali comitete orăşeneşti, care, pe lîngă faptul că au organizat primirea trupelor sovietice cu flori şi pavoazări de drapele roşii, s-au dedat la manifestațiuni ostile împotriva autorităților în retragere, patronînd şi îndemnînd în acelaşi timp acțiunea teroristă.
Conform instrucțiunilor acestor comitete, imediat ce s-a aflat de hotarîrea Consiliului de Coroană, evreii au înlocuit în grabă firmele româneşti cu altele ruseşti.
Cu ocazia trecerii trupelor române prin sate, oraşe şi gări, evreii manifestau ostil în unele cazuri, aruncînd cu pietre.
în exodul lor, refugiații au avut de întîmpinat vexațiuni, umilinti şi lovituri, iar în unele cazuri au trebuit să lase în urmă. morți, numai datorită comuniştilor evrei, care, în afară de acestea, i-au devalizat de puținele lucruri cu care mai scăpaseră.
Pe de altă parte, pentru a împiedica retragerea populației româneşti, evreii distrugeau vehiculele cu care se retrăgeau românii, iar în unele cazuri au încercat să incendieze traversele de cale ferată pentru a provoca deraieri.

înşişi copiii evrei, dintre unii chiar străjeri, aşteptau în gări trenurile refugiaților pentru a-i injuria şi a le arunca cu pietre şi orice obiecte ce le căzeau la îndemînă, creînd o impresie dintre cele mai oribile.
De asemeni, refugiații basarabeni comentează faptul că împreună cu românii de peste Prut care se retrag în interiorul țării sosesc grupuri de tineri evrei originari din Basarabia.
Aceşti tineri evrei au fost observați de refugiații români că au o atitudine de veselie şi satisfacție, ceea ce nu ar cadra cu situația celui ce îşi părăseşte avutul, cît de modest.
De asemeni, refugiații români afirmă a fi observat la aceşti tineri evrei că posedă valută forte, dolari şi lire sterline, care nu ar putea fi justificată nici de ocupațiile şi nici de veniturile lor normale, după cum nu ar fi necesară într-un caz de exod normal, cînd nevoile şi le-ar putea satisface prin lei.
Considerînd şi faptul că, actualmente, mişcarea populației evreieşti basarabene este înspre Basarabia, nicidecum în sensul părăsirii acestei provincii, cercurile menționate formulează presupunerea că aceşti tineri basarabeni au

de îndeplinit în țara noastră misiuni contra ordinei publice şi siguranţei Statului.
H. EVREH DIN RESTUL ȚĂRII
Comunicarea vestei acceptării notei ultimative sovietice a avut ca efect brusca schimbare de atitudine în totalitatea cercurilor evreieşti.
Părăsind teama şi atitudinea de rezervă manifestată pînă atunci, datorită măsurilor cu caracter naționalist luate în cadrul noii organizații politice de Stat, aceste cercuri au adoptat spontan o atitudine de accentuată veselie, manifestată îndeosebi prin comentarii zgomotoase în grupuri numeroase pe străzi şi în locuri publice, asupra evenimentelor în curs de desfăşurare, din care nu au fost excluse aprecieri jignitoare la adresa țării noastre, a conducătorilor Statului, a armatei şi a tot ce este românesc şi în acelaşi timp o vie simpatie pentru acțiunea Sovietelor, precum şi atitudini sfidătoare adoptate față de cetățenii români.

Acestei veselii i-au corespuns o altă serie de manifestări, exprimînd neîndoios brusca dar puțin justificata simpatie a evreilor față de comunism, Soviete şi Armata Roşie.
Astfel, cu acest trist prilej, în toate casele evreieşti, avînd aparate de radio-recepție s-au ascultat posturile emițătoare sovietice, neomițîndu-se să se deschidă larg ferestrele, îndeosebi în timpul cînd acestea transmiteau „Internaționala", care apoi a fost cu insistență îngînată de către ascultători.
S-a încercat apoi răspîndirea discretă a fotografiilor lui Stalin şi a celorlalți conducători sovietici, precum şi confecționarea de steaguri roşii.
Cu prilejul ultimelor examene, studenții evrei de la Politehnică au devenit provocatori față de colegii lor creştini.
Tuturor acestora li s-a adăugat o întreagă serie de zvonuri colportate cu insistență în toate straturile sociale, după care se încerca să se arate că acțiunea Sovietelor nu este limitată şi că, în scurt timp, Armata Roşie, depăşind limitele indicate, va ocupa diverse regiuni din țară.
în acest sens, evreii cunoscuți ca avînd legături cu mişcarea comunistă, discută că tendința reală a Uniunii Sovietice este de a extinde revoluția în primul rînd în Balcani, unde cadrele sînt pregătite dinainte şi unde se aşteptau numai prilejurile.
Ocuparea Basarabiei şi nordului Bucovinei - discută cercurile comuniştilor evrei - constituie o primă etapă pentru înfăptuirea planului sovietic, care actualmente urmăreşte cu perseverență să exploateze orice eveniment şi prin zvonuri abil lansate sau prin deformarea realităților să creeze o stare generalizată de nemulțumiri, iar la un moment dat să găsească pretextul pentru o intervenție a armatelor roşii în țara noastră, care să sprijine şi să fie paralelă cu declanşarea revoluției comuniste în România.
Ca şi la Bucureşti, în provincie şi îndeosebi la Timişoara, populația evreiască locală, la aflarea vestei, şi-a manifestat satisfacția prin aceleaşi gesturi şi manifestări.
După râspîndirea însă în opinia publică a ştirilor privind jaful şi acțiunea teroristă întreprinsă de evrei la intrarea trupelor sovietice în provinciile ocupate, veselia ce cuprinsese cercurile semite din Capitală şi provincie dispărînd, a făcut loc unei acute îngrijorări față de perspectivele unor ample represiuni ce se pre-

supunea că urmează a se întreprinde ca urmare a terorismului la care s-au dedat coreligionarii lor din Basarabia şi Bucovina.
Sesizînd indignarea ce a cuprins întreaga suflare românească la aflarea celor petrecute în Basarabia şi Bucovina, conducătorii evreimii, în frunte cu Dr. Filderman şi Şef Rabinul Alexandru Safran au recomandat expres coreligionarilor lor, prin intermediul comunităților, să se abțină de la orice manifestare ce ar putea crea incidente cu populația românească.
S-a insistat în acest sens asupra necesității ca evreii să se abțină în timpul liber de a circula pe străzi şi, stînd în case, să evite orice contact cu populația autohtonă.
Urmînd sfaturile primite, evreii s-au menținut (reținut -n.m.) în ultimele două zile de la orice manifestatii publice, luînd în acelaşi timp măsuri pentru a evita sau a reduce din efectele unor eventuale devastări.
în acest sens, evreii, atît cei din Capitală, cît şi cei din provincie, s-au retras din timp în cadrul cercurilor lor, negustorii şi-au închis magazinele, stingînd luminile şi trăgînd obloanele, iar diversele instituții şi-au întărit paza prin posturi de alarmă şi grupe de tineri sionişti.
Răspîndindu-se ştirea că autoritățile române ar studia modalitatea întreprinderii unui recensămînt al evreilor originari din Basarabia şi Bucovina, aflați în alte provincii, în vederea expedierii lor în localitățile de origină, cei vizați şi-au făcut pregătirile de plecare, lichidîndu-şi în grabă întreprinderile, şi, în numeroase cazuri, părăsind singuri localitățile unde îşi aveau sediul pentru a se duce în provinciile ocupate.
Teama de eventuale represiuni, precum şi propaganda, întreprinsă de evreii basarabeni de a imita gestul lor, au creat, îndeosebi în rindurile evreilor apartinînd micii burghezii, un pronunțat curent de emigrare în provinciile ocupate.
Această acțiune îşi găseşte în plus aprobarea unora dintre cercurile conducătoare evreieşti în frunte cu Dr. Filderman, Şef Rabinul Dr. Safran şi scriitorul Horia Carp, care întrevăd astfel posibilitatea descongestionării

teritoriului țării noastre de un important număr de evrei, ceea ce speră să aducă, într-o oarecare măsură, o ameliorare, cel putin temporară a problemei evreieşti din România.

în schimb se constată opoziția manifestată de către cercurile evreieşti sioniste socialiste, care militează pentru emigrarea evreilor în Palestina.
Deşi cuprinşi de panică, o bună parte de evrei continuă să păstreze, fără a-şi exterioriza însă prea mult sentimentele, o atitudine ostilă țării noastre, manifestată îndeosebi prin lansarea de zvonuri privind o eventuală agravare a actualei situații a țării noastre, precum şi în viata economică, printr-o categorică abținere de la îndeplinirea oricăror operațiuni comerciale şi de credit
In afară de acestea, se constată că evreii au refuzat în ultimele zile de a-şi achita obligațiunile ce au față de fisc, încercînd prin aceasta să creeze dificultăți Statului după sistemul practicat în timpul guvernării Goga-Cuza.
Excepție făcînd de la atitudinea generală manifestată de evrei în actualele împrejurări, membrii cercului „Mutualitatea", cu sediul în str. Spătarului, nr. 15, critică cu asprime acțiunea teroristă întreprinsă de coreligionarii lor în Basarabia şi sînt decişi să participe cu maximum de mijloace la acțiunea de ajutorare a refugiaților.
Explicația acestei atitudini constă în aceea că membru acestui cerc sînt în majoritate bine situați materialiceşte şi în totalitatea lor se recrutează dintre evreii refugiați în U.R.S.S. care au avut de suferit de pe urma instaurării regimului bolşevic în acest stat.
m. TRECEREA ÎN TERITORIUL OCUPAT DE SOVIETE
Acțiunea trupelor sovietice în Basarabia şi Bucovina a avut ca urmare o emigrare a numeroşi evrei basarabeni din Capitală către aceste provincii.
Se constată că totalitatea celor ce pregătesc plecarea din Capitală se recrutează din meseriaşi, mici comercianți, misiti şi unii studenți, lipsiți în general de o situație materială mai bună.
De asemeni, încearcă să părăsească țara şi o serie de liber profesionişti, intelectuali, majoritatea dintre aceia care au fost excluşi de la exercitarea profesiunilor lor din diverse motive sau care au fost decăzuți din drepturile de cetățenie. Motivul care îi

determină pe aceşti evrei să părăsească țara noastră îl constituie în majoritatea cazurilor credința abil susținută de propaganda comunistă că sub regimul sovietic vor reuşi să-şi creeze situații mai înfloritoare decît cele avute în România, nemaifiind totodată nici obiectul presupuselor represiuni antisemite.
Tendința de emigrare a acestor evrei, în general încurajată de către coreligionarii lor originari din Basarabia, este însă în parte combătută de către evreii originari din Vechiul Regat, ca şi de cei bine situați materialiceşte, care speră încă într-o ameliorare a situației lor în țara noastră.
în general, cadența trecerilor în Basarabia este în medie de aproximativ 10 000 persoane pe zi.
Printre cei cari şi-au manifestat intenția de a trece în Basarabia sînt şi următorii:
Zimcenko - Bucureşti, Cal. Moşilor 130 (la general medic Marosin);
S. Fomagi - Galați, str. Egalității 11;
Horovici - Galati, str. Pas. Mercur (la lunius Jean).
De asemenea Kratzman Raia, dactilografă la biroul de presă Luvru din Capitală, reprezentantul sovietic din țara noastră al publicatiunilor, domiciliată în Bucureşti, str. Poenaru Bordea 18, şi-a manifestat intenția de a pleca la Cetatea Albă, unde îşi are părinții. De la Biroul Luvru a mai plecat în Basarabia, de unde este originară, şi funcționara Steinberg D. Fania.[1]
Printre cei cari au trecut în Basarabia este fostul senator evreu din Tighina Moise Zipstein, care în ultimul timp domicilia în Capitală, unde conducea o tipografie.
De asemenea, se înregistrează plecarea din Bucureşti spre Basarabia şi Bucovina a unui număr de 70-80 studenți evrei de la Căminul Studenților Evrei Schuller din Capitală, cunoscut focar de propagandă comunistă.
Este de relevat că față de eventualitatea de a rămîne lipsit de cadre, care în bună parte şi peste aproape tot cuprinsul țării se recrutează din evrei basarabeni, Partidul Comunist din România a dat ordine severe în sensul ca membrii care, fără autorizația
l După toate probabilitățile, această lista cuprinde persoane aflate sub contract informativ cu Biroul 2, de aceea sînt nominalizate.

conducerii partidului, vor părăsi localitățile unde au însărcinări, vor fi socotiți trădători"[1].
Acest document important este completat şi confirmat de unele documente găsite în Arhivele Speciale de la Moscova de o echipă de istorici români.
Alte mărturii
1. Raportul contrainformativ nr. l 764 al locotenent-colonelu-lui Ion Palade, expediat la 30 iunie 1940 Secției a

Il-a a Marelui Stat Major:
„1. Oraşul Ungheni ocupat de trupele sovietice din dimineaţa zilei.
2. Batalionul 2/Regimentul 39 infanterie a fost dezarmat în gara Bălţi de trupe sovietice, în ziua de 29. VI. Soldaţii evrei şi basarabeni opriţi. Unii ofiţeri degradaţi. Maiorul Voicescu Constantin, comandantul Batalionului, prins de ruşi în împrejurări necunoscute. Populaţia evreiască a ajutai la dezarmare.
3. întreg personalul C.F.R. din staţia Drochia (exclusiv) şi Bălţi a derutat trupele din trenuri colportînd ştiri false despre distrugerea podurilor de la Ungheni. Şeful gării Bălţi, Dumitrescu (refugiat ulterior în Moldova), nu a dat nici un concurs ofiţerilor, fiind inexistent.
4. Evreii din Soroca înarmaţi au atacat camioanele destinate evacuării strînse de C.F.R., împiedicînd evacuarea funcţionarilor şi a familiilor militarilor.
5. La Soroca a fost împuşcat comisarul Murafa de către avocatul evreu Flecsor. De asemenea, administratorul financiar Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Georgescu de la C.R. Căpitanul Buruiană s-a spînzurat.
6. Comitetul terorist din Soroca este format din avocaţii Flecsor şi Pisarevschi, Brazuli etc.
l Arh. M.Ap.K, fond Marele Stat Major, Secţia 2, dosar nr. 155, f. 162-172.

7. Nu s-a reluat circulaţia între Pîrlita şi Ungheni întreruptă din cauza ciocnirii produsă aseară.
8. înainte de retragerea trupelor din Bălţi numeroase avioane făceau evoluţii lansînd manifeste şi foi din ziarul «Libertatea» cu conţinut comunist
9. Ciocniri între populaţia evreiască şi refugiaţi şi trupe au avut loc la Ungheni în cursul nopţii; sînt şi victime. Au fost reţinuţi de ruşi şeful staţiei C.F.R., şeful gării Ungheni etc., precum şi ofiţeri.
10. în gara Iaşi se găsesc mulţi evrei care vor să se refugieze în Basarabia.
11. în oraşul Iaşi populaţia evreiască, în majoritate simpatizantă comunistă, arată pe faţă bucuria vecinătăţii ruşilor pe Prut şi are o atitudine sfidătoare. Această atitudine nemulţumeşte şi îngrijorează populaţia românească, care vede o agravare a situaţiei în viitor.
Pentru menţinerea ordinii este necesar a se da în Iaşi o trupă activă, întrucît elemente aflate la P.S. (partea sedentară) nu sînt în măsură a face faţă nevoilor. Pînă în prezent nu s-au luat măsurile dictate de starea de mobilizare în ceea ce priveşte paza oraşului. Eventualitatea unor manifestări comuniste impune măsuri de siguranţă urgente.
Şeful Biroului Statistic Militar Iaşi
(ss) Lt. col. I. Palade"[1]
2. Telegrama nr. l 767 din 30 iunie 1940, orele 21.30, a aceluiaşi Ion Palade către Marele Stat Major şi care, suplimentar la cele raportate în aceeaşi zi prin nr. l 759 şi l 764, adăuga:
„ /.../ 3) Populaţia evreiască de pretutindeni a avut b atitudine ostilă şi de sfidare, batjocorind pe funcţionari, asasinînd pe unii din ei, furînd tezaurul instituţiilor statului etc. $i dedîndu-se la cele mai neaşteptate nereguli, unii funcţionari basarabeni avînd o atitudine asemănătoare. Astfel, în afară de cele raportate: s-a atacat camionul cu tezaurul administraţiei Soroca,
l Gheorghe Buzatu, Aşa a început holocaustul împotriva poporului român, Bucureşti, Majadahonda, 1995, p. 31.

furîndu-se circa 157 milioane lei şi asasinîndu-se administratorul financiar. Ofiţerul ce-1 întovărăşea şi un subofiţer, cei neasasinaţi, au fost degradaţi şi batjocoriţi. Avocatul Michael Flecsor din Soroca, conducînd bandele de evrei, a ocupat poliţia şi primăria, unde au făcut percheziţii. Tot el a asasinat în faţa statuii Generalului Poetaş pe avocatul Murata şi Eustatie Gabriel. La Prefectura de judeţ în asistenţa trupelor sovietice au luat cuvîntul instituitorul Gh. Lupaşcu, fost prefect, deputat şi membru în Sfatul orăşenesc F.R.N. Asemenea, Petre Sfecla, preşedintele F.R.N. din Soroca, împreună cu instituitorii Anop Alexandru şi Cutubar Ion, au ieşit cu drapelul roşu în întîmpinarea trupelor roşii, arborînd un steag sovietic la casa corpului didactic. Petre Hritzcu, fost preşedinte F.R.N., Alex. Anop, inspector şcolar, şi Toader Rusnac, secretar F.R.N., nu au voit să se refugieze. Impiegaţii de mişcare din staţia Lipnic au primit trupele sovietice cu drapele roşii.
Evreii din Chişinău au arborat drapele roşii, manifestînd pe stradă şi barînd străzile spre gară pentru a nu permite refugierea funcţionarilor români; au ocupat de asemenea localurile instituţiunilor, comisarii Pascal Nicolae, Mateescu Constantin, Severin şi Stol au fost executaţi de evrei în strada.
4) Populaţia refugiată din Basarabia manifestă o adîncă deznădejde pentru pierderea unor membri de familie şi a avutului lor; mai există refugiaţi năcăjiţi /.../"-[1]
Acest document pune în evidenţă şi adeziunea unor români la invazia sovietică, dar prezenţa lor în aceste situaţii este episodică. Trebuie totuşi remarcat că au existat destui români -numiţi în documentele epocii „renegaţi" - care aderaseră la comunism din diferite motive şi au fost parte a agresiunii. Fie că erau din rindul celor

„pedepsiți" în Basarabia, fie că au îmbrățișat din convingere ideile comuniste, aceşti români au fost la fel de violenți ca şi bandele organizate de evrei.
în unele localități din Basarabia şi nordul Bucovinei, bande înarmate de evrei au comis crime împotriva militarilor şi funcționarilor români, unele cazuri luînd aspecte bestiale.
l Ibidem, p. 33,
1.„în Cernăuți, astfel de elemente au împuşcat preotul bisericii catolice şi cîțiva gardieni de la penitenciar. Tot aici «un grup de evrei între 15 şi 16 ani - după cum mărturisea mai tîrziu un martor ocular al tragicelor evenimente, Minai Podleşiu din comuna Carapciu, județul Storojineț - au comis acte de barbarie, dezarmînd pe soldații români, pe ofițeri şi pe polițist, înfingînd baionetele asupra lor», în Soroca bande comunisto-evreieşti conduse de avocatul Michael Flexer, după ce au ocupat clădirea primăriei şi a poliției, au asasinat în fața statuii generalului Poetaş pe comisarul Murata şi ajutorul său Eustatiu Gabriel."[1]
într-un raport informativ al Secției a n-a din 7 iulie 1940, întocmit pe baza concentrării informațiilor de la trupe şi refugiați la Marele Stat Major, se dau amănunte asupra unui incident incalificabil petrecut în capitala Basarabiei: „La Chişinău, 400-500 evrei comuniști constituiți în bandă, înarmați unii cu puşti şi revolvere, iar alții cu pietre şi bastoane, au cerut directorului loneț, medicul spitalului de copii, ca imediat clădirea acestuia să le fie predată. La încercarea medicului de a calma spiritele 1-au împuşcat, după care au năvălit în spital devastîn-du-1 complet, iar pe copiii aflați internați, omorîndu-i şi aruncîndu-i afară pe geamuri".[2]
2. în raportul comandantului cavaleriei Corpului 3 armată se preciza:, Am avut ciocniri cu trupe motorizate sovietice şi cu bande jidăneşti. în regiunea Călăraşi, jud. Lâpuşna. Am pierderi în ofițeri, subofițeri, trupă şi mult material".[3]
3. Ciocniri între trupele române şi populația evreiască ce voia să sechestreze trenurile de evacuare au avut loc şi la Ungheni, soldate cu morți şi răniți.[4]
4. „La îndemnul trupelor sovietice, unii militari minoritari din cadrul Armatei a 4-a şi a 3-a române au dezertat cu armamentul şi muniția din dotare. Ulterior, aceştia au fost organizați
1 loan Scurtu, Constantin Hlihor, op. cit., p. 56 (asupra acestei informații exista dubii întemeiate).
2 Arh. MAp.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 941, f. 559.
3 loan Scurtu, Constantin Hlihor, op. cit., p. 60.
4 Ibidem, p. 61.

în bande înarmate şi au acționat împotriva fostelor unități."[1] (Informația este importanta pentru „cazul Dorohoi" - n.m.).
5. „Un alt soldat român bolnav, transportat într-o căruță, a fost împuşcat, după relatarea unui martor ocular: «Lâsați-ne măcar o căruță să ducă pe acest bolnav că nu poate merge. O luați după ce-i trece criza, îl prind frigurile», au cerut ofițerii regimentului (25 inf.) civililor care-i agresau, care au răspuns: «A bolnav! Nu trebuie bolnav» şi într-o clipă cîteva gloanțe sfarmă țeasta nefericitului soldat,"[2]
6. „Legiunea de jandarmi Cernăuți, care a fost evacuată la Rădăuți, are următoarele pierderi: plutonierul Iacob, şeful postului jandarmi Bărâuți - Cernăuți, omorît de evrei; 10 jandarmi militari în termen dispăruți; Legiunea jandarmi Rădăuți, din care au fost evacuate 9 posturi din secțiile Seletin şi Vicov la Dorneşti, are următoarele pierderi: şeful postului lablonița, mort în luptele cu evreii comuniști."[3]
Pentru a nu insista asupra unui lung şir de atrocități[4] comise împotriva armatei române, mă rezum să furnizez cifrele statisticii întocmite de Marele Stat Major la 6 iulie 1940 asupra pierderilor suferite de pe urma evacuării: „uciși, răniți şi dați dispăruți 356 de cadre şi 42 876 soldați şi gradați".[5] După o altă mărturie, Corpul 3 armată ar fi pierdut 138 ofițeri, 111 subofițeri şi 50 800 ostaşi, dar aceste ultime cifre nu au primit girul recunoaşterii oficiale. Cifra este enormă pentru o armată care se retrage în urma unui ultimatum şi a unui acord, în timp ce partea agresată are ordin să nu riposteze cu foc! A pierde 43 000 de oameni într-o astfel de situație reprezintă o catastrofă fără precedent pentru noi şi a stat, fără îndoială, la originea dorinței de răzbunare, care nu a întîrziat să se manifeste cu prima ocazie. Este însă foarte clar că atitudinea antisemită din Armata de Moldova avea surse atît în evenimentele reale - agresiunile, jafu-
1 Ibidem.
2 Ibidem, p. 66.
3 Ibidem, p. 72.
4 Am renunțat la publicarea unor documente despre atrocități 51 umiliri scandaloase, pentru a nu produce resentimente, scopul acestei lucrări fiind cu totul altul.
5 Arh. M.Ap.N., fond Cabinetul Ministrului, dosar nr. l 447, f. 195.

rile, crimele comuniştilor evrei din Basarabia şi Bucovina -, cît şi în amploarea pe care a luat-o ecoul acestor evenimente în rîndurile populației române, ale restului armatei, prin relatări, zvonuri, exagerări, propagandă extremistă. Astfel a apărut şi nevoia unui vinovat viclean şi grotesc pentru eşecurile politicii românești în Basarabia, un inamic perfid şi mult mai puternic care să acopere prin actele sale erorile statului român. Este

indiscutabil că, generalizînd atitudinea ostilă a grupurilor pro-comuniste evreieşti şi crimele lor la întreaga comunitate evreiască, a fost repede îndepărtată orice tentativă de judecată cu discemămînt, mai ales la nivelul celor mulţi şi simpli, care se vor regăsi curînd din nou în Armata română. Aceeaşi Armată de Moldova avea să treacă din nou Prutul în 1941. Jandarmii, aflaţi în contact permanent cu populaţia evreiască a provinciilor ocupate de U.R.S.S., cunoscîndu-i atitudinea ostilă şi înainte şi în timpul evacuării, au avut o memorie foarte vie asupra situaţiei. Generalul Antonescu, ajuns la conducerea statului şi luînd cunoştinţă de rapoartele detaliate ale crimelor comise de evreii basarabeni, a fost puternic „mobilizat" de acestea. Caracterul său impulsiv nu lăsa loc de alte interpretări asupra revanşei.
La 22 iunie 1941, în momentul în care trupele germane şi române treceau Prutul, motivaţia celor doi aliaţi era fundamental diferită, pentru că, în timp ce Germania atacaU.R.S.S. printr-o invazie masivă şi lipsită de echivoc, fără o provocare, fără să fi fost agresată, România răspundea unei agresiuni la fel de clare, îndreptată împotriva sa, Extrapolînd situaţia la nivelul atitudinii faţă de evrei, Germania conducea un program de exterminare, o acţiune vastă ce viza genocidul, concomitent cu mişcarea militară expansionistă, în timp ce România căuta să-şi redobîndească teritoriile pierdute. Pentru români, problema evreiască din i Basarabia şi Bucovina avea nu numai conotatii politice - datorită imaginii de adeziune la comunism a minorităţii evreieşti -, ci şi dimensiuni militare practice: bandele de evrei înarmaţi, indivizii şi comunităţile violente, grupurile unite pentru a injuria şi umili militarii români, zvoniştii şi diversioniştii au fost parte a agresiunii militare din 1940, au constituit un segment distinct al planului de invazie, au pus în aplicare misiuni precise ale acţiunilor

de luptă pregătite de U.R.S.S. împotriva României. Ele au avut toate trăsăturile unei coloane a V-a active, sprijinite pe atitudini de masă, în componenţa căreia acţiunile criminale propriu-zise au avut caracter izolat, dar de multe ori şi voluntar, trecîndu-se şi din iniţiativă la excese. De altfel, manifestele râspîndite în Basarabia şi Moldova asta şi îndemnau, să se ridice cu armele în mînă împotriva .jugului boierilor romani, moşierilor, capitaliştilor şi Siguranţei".
O informaţie înregistrată în documente militare şi confirmată de martori oculari aduce în prim plan un detaliu extrem de periculos pentru cazul acestor bande înarmate, şi anume organizarea lor în unele locuri pe criterii etnice, în Arhiva istorică a Bibliotecii Academiei Romane se găseşte un document informativ militar în care apare dovada acestei criminale inconştiente: „La Bolgrad, comuniştii circulau pe străzi avînd ca semn distinctiv steaua evreiască cu 6 colţuri si o panglică roşie".[1] Dîndu-se prin astfel de exemple un caracter etnic agresiunilor la adresa Armatei române a fost simplu ca statul sâ-şi argumenteze politica de identificare a comunităţii cu inamicul.
Am văzut din documentele de sinteză că fondul ideologic era preponderent în motivaţii; atitudinea generală rămîne de necontestat şi este legată, repet, de adeziunea la comunismul stalinist, întărită de erorile politicii naţionaliste din România, care nu puteau decît să-i împingă în braţele utopiei roşii. Preciza obiectiv sinteza Biroului 2 al armatei: „datorită măsurilor cu caracter naţionalist luate în cadrul nori organizaţii politice de stat". Iar servicii de informaţii militare ale Armatei a 4-a prezentau situaţia sec şi tragic, în acelaşi timp: „Spiritul populaţiei: ruşii indiferenţi, românii de la sate, surprinşi de evenimente, nu înţeleg ce se petrece. Evreii foarte bucuroşi".[2]
Contrar opiniei populare, care limitează o agresiune la schimbul de focuri, atacul militar este un fenomen complex în care pregătirea terenului prin diversiune, partizanatul armat, propaganda, spionajul, boicotul comercial, sabotarea liniilor de comunicaţii, a resurselor reprezintă misiuni intrinseci şi esenţiale

1 B.A.R., Arhiva istorica, fond XXIV, dosar nr. 3 377, f. 15.
2 Gh. Buzatu, Aşa a început holocaustul împotriva poporului român, p. 14.
ale actului de război. Atunci cînd un comandant militar dă hotărîrea, care este un document militar fundamental, stabilind misiunea forţelor angajate, unde şi cum vor acţiona ele, acesta prezintă întotdeauna la început situaţia informaţională, raportată în prealabil de şeful Cercetării, unde se menţionează toate acţiunile pregătitoare, care sînt grupurile diversioniste de sprijin, cum pot fi ele identificate, fişia lor de activitate şi urnita misiunii lor. Armata Roşie avea această metodologie, cunoscută apoi şi practicată inclusiv de Armata română, după 1947. Am subliniat voit termenii bande, detaşamente, grupuri pentru a arăta că armata română în retragere nu s-a confruntat cu acte individuale - deşi au fost şi din acestea -, ci cu acţiuni avînd caracter organizat; unii dintre evrei purtau brasarde roşii, mulţi aveau arme, au agresat şi au ucis în grup. Un evreu, a cărui noblețe de caracter trebuie respectată şi admirată, descrie participarea la aceste detaşamente: „O mulţime de tineri şi de adulţi - evrei, ruşi, ucraineni, cîtiva moldoveni - se înghesuiau în jurul unui grup - «vestita» Rozenberg, cu părul roşu ca flacăra (nu înţelegeam cum ea se afla aici, cînd se ştia că de ani de zile era în închisoare la «Penitenciarul Central»...), Bubiş, Klincinikov, Moraru ş.a. Se dădeau ordine patrulelbr (ale cui ordine? cu ce drept?) - cîte trei în patrulă - a «Autoapărării civile»: a opri şi a dezarma orice grup răzleţ de militari români! O mîrşavă născocire a ocupanţilor ce stăteau gata pentru năvălire, dincolo de Nistru!"[1] In urma eliberării teritoriilor ocupate, serviciile de informaţii

militare au trecut la identificarea, reținerea și cercetarea unora dintre autorii agresiunilor petrecute în 1940. Unul dintre ei avea să confirme: „Jn cursul anului 1940 înainte de evacuare, majoritatea evreilor comuniști s-a constituit în comitete de IMȚIATTVĂ PENTRU PROTECȚIA TERITORIULUI BASARABEAN, ordinul venind de la Moscova".[2]

Ținuți sub observație încă de la sfîrșitul secolului al XlX-lea, evreii socialiști și comuniști au intrat foarte devreme în caruselul principiilor leniniste, care încercau să fundamenteze intematio-

1 „Magazin istoric", nr. 5/1992, p. 24 (relatarea domnului Z.K. Gr. Vindeleanu, actualmente domiciliat în Haifa, Israel).
2 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P.II. 2.2179 (Nota inf., nr. 11.517/6 dec. 1942 - Acțiuni comuniste).

nalismul comunist sub forma unei „armate" prosovietice aflate pe teritoriul altor state, în vara anului 1921, Lenin declara: „Noi avem o armată comunistă în lumea întreagă. Ea este însă putin instruită, puțin organizată. A uita acest adevăr sau a refuza să-i recunoaștem ar aduce cel mai mare prejudiciu cauzei noastre. Trebuie ca, de o manieră concretă, combătînd cu cea mai mare prudență și vigoare, studiind experiența mișcării noastre proprii, să instruim convenabil această armată, s-o organizăm adecvat, s-o supunem probei prin diverse manevre, în diverse lupte, în operații ofensive și defensive. Fără această școală lungă și dură victoria este imposibilă".[1] Am subliniat toată terminologia militară a acestui mesaj, deoarece ea reflectă de o manieră indubitabilă „misiunea" dată tuturor comuniștilor din lume, între care foarte mulți erau evrei. Iar statul român nici nu-i trata altfel, decît ca „militari" ai unei armate străine: „Referitor la activitatea comuniștilor români, un studiu din 1942, întocmit la solicitarea Siguranței din București, consemna cu justificat temei că «membrii mișcării comuniste din România trebuie priviți nu ca fii ai națiunii române, adepți ai vreunui curent politic oarecare, ci ca elemente ale armatei inamice, acționând cu mijloace și în scopuri criminale pe teritoriul țării» A./'.[2]

Lunga listă a documentelor și mărturiilor (un volum uriaș se află în Arhiva MAp.N.) dovedește că grupurile organizate de evrei comuniști din Basarabia au îndeplinit toate atributele prevăzute de legile internaționale pentru **beligerantă.** Unele documente folosesc chiar termenul **miliții,** care este cuvîntul consacrat al Convenției a IV-a de la Haga -1907.

Probabil că nu vom ști vreodată cîti alți evrei au avut de suferit mai tîrziu de pe urma atitudinilor prosovietice (dar neviolente), din cauza acestor grupări paramilitare și a imaginii generale de minoritate comunistă.

Dar culmea ironiei și a cinismului cuprins în situația de fapt și-a arătat adevărata oroare în timpul „marelui miting" , urmat de o paradă militară, organizat la Chișinău, în ziua de 6 iulie, la

1 VI. Lenin, Opere complete, voi. 45,1, București, Editura Politică, 1967, p. 316 (apiid Marin C. Stănescu, op. cit., p. 17).
2 Gh. Buzata, op. cit., p. 58.

care au participat comitetele orășenești comuniste, împînzite de evrei, membri ai detașamentelor «de autoapărare», trupe sovietice și... trupe S.S.! Imaginea unui batalion S.S. alături de evreii comuniști trebuie să rămînă ca un exemplu de mutilare a conștiinței de neam și a unei erori cu semnificații macabre: „Ei, cum să nu! La 6 iulie 1940 marea «paradă» a eliberării se desfășura în sunet de fanfare și zongănitul coloanelor de tancuri, în funcția mea de «instructor al sovietului (primăriei) Chișinău» am primit invitație la tribuna oficială. Executîndu-mi functia de instructor, de nenumărate ori mă duceam să reprezint primăria la conflictele dintre cetățeni și putere: ocupare ilegală de locuințe, expropriere ilegală la grădini, livezi ș.a. Din toate răsputerile mele scriam dări de seamă în folosul cetățenilor, căci 90% din plîngeri erau îndreptățite. Chișinăuenii încă nu înțelegeau că s-a comis o năvălire, în care cei veniți își impuneau rolul de o-cu-panți!...

Tribuna de onoare era o enormă cutie de lemn, vopsită în roșu, răsturantă cu fundul în sus. Parada începea la 10, accesul la tribună se închidea la 9. Am ajuns prin strada Gogol, de jos, la colțul fostei Facultăți de Teologie. De cîteva ori am fost oprit de enchevediști (poliția politică) și controlat Și atunci am văzut ceva, ce nu credeam să văd: de la colțul străzii Gogol pînă în strada Mihai Viteazul, pe două părți ale străzii Alexandru cel Bun, stăteau înșirate «cordoanele de onoare» (distanța de 5 - 8 metri de la unul la altul) - un enchevedist, un S.S. (da, da, nu te mira, cititorule!) în vestita uniformă cenușie «Mausfarbe» (culoarea șoarecelui), înțelegerea Hitler-Stalin era în toiul execuției pe puncte. Unul din puncte era vizita în U.R.S.S. a unui batalion S.S. pentru a ajuta la repatrierea germanilor (dar și pentru a vizita lagărele de muncă forțată GULAG; a avut, se vede, S.S.-ul ce învăța în aceste lagăre...).

«Coloanele de onoare» din 6 iulie 1940 de la Chișinău erau poate unica «manifestare fizică» a regretabilei «prietenii hitle-risto-staliniste». Basarabia a căzut jertfă acestei prietenii împreună cu o jumătate din Bucovina și o parte din Transilvania...

Eu stăteam uimit și umilit, în fundul tribunei, în fața mea, în primele rînduri, se aflau între alții - Hruşciov, Mehlis (călăul

suprem al Basarabiei), mareşalul Timoşenko, în al doilea rind -fratele mareşalului, un ţăran analfabet din satul Furmanovka, judeţul Cetatea Albă, «cucoana din Hînceşti», fosta amantă şi agentă a lui Cotovsky, Crîlov - primarul Chişinăului, Sviridov, răzvrătitorul tineretului şi alte «personalităţi»... Nu am putut continua. Nu am vrut să iau parte la această «bucurie tragică». Am înscenat o vomitare, m-am dat jos din tribună, am trecut cîteva controluri, am pomit-o în jos pe Gogol, am trecut prin parc, apoi pe diferite străzi din josul oraşului, acasă... Eram într-ade-văr trist, foarte trist şi amărît.."[1]

Demenţă, delir ideologic, ură? Evreii s-au comportat de multe ori bizar, greu de înţeles pentru observatorul european fără o cunoaştere a motivaţiilor profunde care i-au mişcat. Imediat după ocuparea Poloniei de către germani şi sovietici între aceştia a intervenit o înţelegere prin care cetăţenii care doreau să se stabilească în cealaltă zonă de ocupaţie o puteau face într-o perioadă limitată de timp. I. A. Serov, comisar al poporului pentru afaceri interne în Ucraina, îi transmitea uimirea sa lui Hruşciov pentru faptul că majoritatea celor care trec în zona de ocupaţie nazistă, în cea mai bună înţelegere cu Gestapoul, este formată din evrei:, JEn y regardant de plus preş, je fus scandalise de constater que la plupart des gens qui faisaient la queue appartenaient â la population juive".[2]

Aici este poate locul unei precizări necesare, anticipative. Comunitatea evreiască din România a avut o şansă imensă în persoana Şef Rabinului Alexandru Safran, care şi-a scris în 1987 memoriile.[3] Procesul de rezumare a amintirilor sale - absolut subiective, dar autentice, ca informaţie istorică - pentru editia tradusă în română a determinat probabil o serie de inexactităţi. Să nu uităm că Eminenţa Sa, după o viaţă atît de zbuciumată şi un exerciţiu al curajului absolut remarcabil este atins şi el de inconsecvenţele memoriei. Sau, pentru a cita o formulă plină de umor şi candoare a actualului preşedinte al comunităţilor

1 „Magazin istoric", nr. 5/1992 (relatarea Vindeleanu), p. 25.
2 Khroutchtchev, Souvenirs, Paris, Robert Laffont, 1971, p. 145.
3 Alexandru Safran, Resisting the Storm, Ierusalem, 1987, rezumata în 1989 într-o ediţie franceză cu titlul Un tisan arrachă aux flammes.

evreieşti din România, academicianul Nicolae Cajal: „Te apuci de memorii, atunci cînd începi să le cam pierzi".[1]

Şef Rabinul Alexandru Safran relatează o întîlnire cu ministrul de interne, Mihail Ghelmegeanu, în data de 26 iunie 1940, audienţă prin care demnitarul român îl informa voalat asupra unei posibile cedări în faţa ultimatumului sovietic şi îi cerea să asigure comportamentul patriotic al evreilor din Basarabia: „«Vă avertizez, domnule Şef Rabin şi pe dumneavoastră, domnule Filderman, că aveţi datoria să încunoştinţati populaţia evreiască din aceste regiuni că nu trebuie să-i provoace pe.oamenii noştri». «Ce înţelegeţi prin aceasta, mai precis?» - 1-am întrebat eu. «Evreii trebuie să se comporte ca buni patrioţi» - a răspuns el, apoi a făcut aluzie la schimbări importante care ar putea să se producă în curînd".[2]

Această mărturie este extrem de importantă deoarece dovedeşte că autorităţile române au căutat să prevină comunitatea evreiască din Vechiul Regat şi Basarabia asupra retragerii şi să le ceară un comportament onest. Oricît de critic ar fi Şef Rabinul faţă de demnitarul român, este evident sensul profilactic al demersului. Din păcate, din motive greu de explicat, Şef Rabinul Safran face în continuare şi o confuzie de timp, în defavoarea autorităţilor şi armatei române: „în realitate chiar atunci cînd ministrul ne primea (26 iunie - n.m.), ordinele erau deja date, ca evreii să fie aruncaţi din trenuri în mers şi să se declanşeze pogromuri în satele şi oraşele din nordul Moldovei şi Bucovinei. Cîteva ore mai tîrziu, abia întorşi la casele noastre, am aflat că ai noştri erau masacraţi mai peste tot".[3] Informaţia este inexactă, deoarece agresiunea sovietică s-a produs două zile mai tîrziu, în 28 iunie: „La 28 iunie ora 14.00 trupele Frontului de Sud au trecut Nistrul prin cinci puncte şi au înaintat rapid pentru a ocupa principalele oraşe basarabene şi ieşirile imediate pe aliniamentul rîului PruL Concomitent, au început să acţioneze trupe specializate în diversiune şi terorism pentru a crea panică în rîndul populaţiei civile şi a dezorganiza operaţiunea de

1 TVR 2, Serata muzicala, 29 iunie 1996.
2 Alexandru Safran, Un tăciune smuls flăcărilor, p. 51-52.
3 Ibidem.

evacuare a trupelor şi administraţiei româneşti şi au fost activizate celulele comuniste formate, în special, din minoritari".[1] Abia în urma agresiunii împotriva eşaloanelor civile şi militare în retragere s-au petrecut pe teritoriul României acte de răzbunare, asupra cărora voi insista în capitolul următor. Fără această precizare ar rezulta că Ghelmegeanu premedita în loc de a preveni, ceea ce nu corespunde adevărului.

Punctele de vedere asupra acestui eveniment dramatic au fost pînă acum total opuse. Pe de o parte, naţionaliştii români acuză atrocităţile făcute de evrei împotriva armatei române şi minimalizează agresiunile ulterioare asupra evreilor, iar pe de altă parte unii istorici evrei sau adepti de ultimă oră ai acestora folosesc terminologia exact invers. Chiar şi în lucrări de înaltă ţinută apărute după 1989 se pot identifica reziduurile acestei abordări, motiv

pentru care voi analiza un text care se află deja la granița dintre cele două puncte de vedere: „Coloana a V-a sovietică locală, compusă în principal din minoritari nemulțumiți, a fost mobilizată. Această regiune formase o porțiune a «zonei de rezidență» în care fuseseră forțați să emigreze evreii din Rusia înainte de 1918 şi unde pogromurile țariste fuseseră escaladate la Chişinău în 1903 şi, imediat după acesta, la Odessa în 1905. Populația evreiască de aici era *în* mod implicit receptivă la ideologia intemationalistă. Implicarea unui număr semnificativ de indivizi apartinînd acestui grup etnic în hărțuirea trupelor române în retragere şi a fostelor autorități românești a fost raportată la București de contraspionajul militar şi de către observatori străini şi apoi amplificată de presa (aflată sub controlul - n.m.) regelui Carol şi de către aparatul de propagandă care, ignorând participarea şi altor minorități (bulgari, ucraineni etc.) şi ignorînd rolul instigator în mobilizarea lor de către paraşutiştii şi trupele sovietice, au publicat numai (informația - n.m.) că evreii sînt responsabili pentru această acțiune. Antisemitismul, deja o politică oficială a regimului, a crescut dramatic şi evreii din această regiune au fost identificați în percepția populară drept inamici ai României. Asta a dege-

1 Armata româna în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei Si â părții de nord a Bucovinei..., p. 28.

nerat imediat în serioase atrocități antisemite de-a lungul noii frontiere cu Uniunea Sovietică".[1]

Textul mi se pare exponențial pentru mixajul între informația istorică precisă şi terminologia inadecvată cu care continuă să se opereze şi după ce imaginea românilor asupra propagandei sovietice a devenit mai clară. Am subliniat în text cîteva cuvinte şi expresii asupra cărora îmi voi îndrepta comentariul.

a. „Coloana a V-a sovietică a fost mobilizată" este reflexul textual al activării elementelor militante aflate *în* legătură cu serviciile secrete sovietice - „instigarea" avusese loc mult mai devreme, nu în momentul atacului - şi ilustrează mecanismul organizării miliților locale mixte sau compuse exclusiv din evrei comuniști; aceştia s-au constituit ta parte beligerantă şi au primit denumirea justificată de inamic.

b. „Implicarea unui număr semnificativ de indivizi apartinînd acestui grup etnic în hărțuirea trupelor române" este o formulă riguros corectă, dar al cărei sens se pierde prin confundarea implicită din context cu milițiile arătate mai sus. Această frază se referă în mod general la grupul etnic evreiesc din Basarabia şi Bucovina din care un număr semnificativ a hărțuit într-adevăr armata română (injurii, gesturi provocatoare, au aruncat cu pietre, cu apă fiartă peste soldați, şi-au manifestat zgomotos bucuria, dar nu au ucis), în timp ce a existat şi o minoritate a evreilor de acolo care a regretat retragerea autorităților române (mulți evrei s-au refugiat în România o dată cu acestea). Fără precizarea de mai sus se produce o suprapunere incorectă de imagine între majoritatea evreilor, care doar s-a manifestat potrivnic, minoritatea care nu a intervenit şi milițiile care au atacat înarmate, facînd atrocități şi multe victime.în acelaşi timp, apare şi impresia falsă că evreii mobilizați de sovietici sînt cei care au hărțuit, adică cei care doar s-au manifestat zgomotos.

c. Situația „raportată la București de contraspionajul militar şi de către observatori străini" este formula bine documentată şi adevărată a sursei principale de informație credibilă pe care o are

l A History of România, Edited by Kurt W. Treptow, Iaşi, The Center for Romanian Studies, The Romanian Cultural Foundation, 1996, p. 468.

la dispoziție astăzi cercetătorul evenimentelor. După cum am văzut, serviciile de informații românești au înregistrat în detaliu şi la fața locului un număr mare de incidente. Ele nu s-au ferit să prezinte şi reacții ale militarilor români, pentru că un astfel de serviciu profesionist nu-şi poate permite să inventeze sau să ascundă informația. Declarațiile observatorilor străini se înscriu de regulă în categoria mărturiilor, care vin să certifice adevărul informațional al rapoartelor militare. De fapt, informațiilor precise din documentele oficiale românești nu li se opun alte documente, care eventual să le conteste conținutul, ci mărturii subiective ale unor evrei interesați să diminueze realitatea agresiunii antiromânești. De aici şi folosirea confuză a termenilor „hărțuire", „atitudine defavorabilă", „bucurie",, .injurii" etc. Tot de aici apare şi tendința de a prezenta exagerat şi fără motiv agresiunile la care au fost supuşi unii evrei pe teritoriul Moldovei (de la crimele din Dorohoi, la molestarea unui evreu în piață), în realitate, partea documentată care s-ar putea opune credibilității informațiilor furnizate de serviciile secrete românești ar trebui să fie actele oficiale ale U.R.S.S. Or, de aici nu provine deocamdată decît aceeaşi propagandă de tip sovietic, d. „Populația evreiască era în mod implicit receptivă la ideologia intemationalistă" este o afirmație care recunoaşte adeziunea evreilor basarabeni la comunism. Expresia folosită în text (understandably susceptible) sugerează o predispoziție acceptabilă pentru internaționalismul socialist. Ideea comportă cel puțin o explicație. Internaționalismul a fost o concepție folosită de bolşevism pentru apărarea statului sovietic de eventuala reacție occidentală la apariția sa şi la pericolul pe care îl reprezenta pentru civilizație. Fie că vorbim despre nucleul bolşevic de origine evreiască de la conducerea statului rus, fie că au existat alte forțe sovietice implicate în acest demers, este clar că el a vizat comunitățile evreieşti din întreaga lume, adică acea populație căreia i se refuza statul, lipsită de drepturi, injuriată şi segregată în interiorul unor imperii, democrații sau state naționale. Li s-a creat impresia, acestor evrei, că luptă pentru drepturile lor fundamentale, cînd în realitate erau folosiți pentru protejarea, consolidarea şi agresivitatea militară a statului

sovietic, a unei dictaturi comuniste. Dacă în America formula a prins puține rădăcini şi a fost decapitată în perioada maccarthistă, în România - ca şi în alte state apropiate geografic de U.R.S.S. - ea a acționat direct şi eficient pentru obținerea dominației sovietice, a ocupației teritoriale şi stăpînirii timp de 45 de ani. Reacția naționalistă a României n-a făcut decît să adîncească această credință a evreilor că sistemul comunist le asigură libertatea, în timp ce democrația le-o restricționează. De aici şi „predispoziția" minorității evreieşti pentru ideologia intemationalistă de ultimă oră, care reuşise să suprapună aproape perfect lupta mondială a comunismului (în esență, încercarea sovietică de a domina lumea) cu lupta mondială a evreilor pentru drepturi naționale.
e. „Serioase atrocități antisemite de-a lungul frontierei cu U.R.S.S." este exemplul (din păcate tipic) pentru jocul terminologiilor, în timp ce evreii doar au „hărțuit" armata, românii au făcut „atrocități". Realitatea documentară arată că incidentele au avut o dezvoltare cronologică uşor de identificat: atacuri violente (inclusiv atrocități) din partea milițiilor comuniste; transferul imaginii de inamic asupra întregii comunități evreieşti şi reacții violente (inclusiv crime) din partea unor militari şi civili români. Studiul de față urmează să le explice.
Cert este că, după consumarea evenimentelor şi a stării de euforie din rîndul unor cercuri evreieşti din România, s-a instalat o panică pe care cred că ne-o putem imagina, în timp ce peste 200 000 de evrei găseau „raiul" comunist în Basarabia şi Bucovina, pe teritoriul Vechiului Regat peste 400 000 de evrei se aflau în fața unei imagini de vinovăție de-a dreptul zdrobitoare. Motivele acestei proiecții nu mai necesită explicații. Situația comunității evreieşti în fața unui dezastru care, printre altele, rupsese în două masa populației iudaice în corpuri statale ostile, devenise şi mai dramatică în țară. Această retragere ruşinoasă a determinat recrudescența antisemită, plecarea lui Carol al II-lea şi venirea la putere a legionarilor. La scurt timp după retragerea din Basarabia, liderii comunității evreieşti din țară au luat o atitudine menită să protejeze populația iudaică de un val de violențe la care se aştepta, prin consecințele actelor

conaționalilor săi, această atitudine îmbrăcînd forme ce au mers de la disocierea netă de evreii basarabeni, pînă la declarația patriotică înflăcărată. Astfel, secretarul general al comunității evreieşti, Horia Garp, scria într-un editorial: „Nu cunoaştem decît din zvonuri fapte urîte care s-ar fi petrecut cu prilejul evacuării Basarabiei şi a nordului Bucovinei, fapte comise de unii locuitori din ținuturile evacuate, printre care ar fi fost şi evrei. Nu ştim în ce măsură sînt adevărate zvonurile, nici în ce măsură au participat evreii basarabeni la faptele reprobabile care s-ar fi comis acolo. Dar oricare ar fi adevărul, ce vină avem noi în aceste fapte de nebunie sălbatică, comise de oameni care s-au născut şi au trăit sub alt regim, care n-au avut vreme să se lege sufleteşte de popor şi de țara, şi cu care nu sîntem şi nu putem fi solidarizați la fapte care nu fac parte nici din credințele, nici din tradiția noastră istorică, din totdeauna şi pretutindeni unde ne-a aruncat destinul".[1] Chiar pusă sub semnul întrebării, la acea dată, disocierea este clară şi are drept argument recunoaşterea diferenței între evreii pămînteni şi cei comunizați din Basarabia, în ce priveşte dubiul asupra actelor de „nebunie sălbatică", acelaşi Horia Carp revine cu un alt articol al cărui titlu n-are nici o legătură cu conținutul textului: „Şi totuşi e adevărat", ca un răspuns la propriile întrebări şi ca un mesaj pentru întreaga comunitate, în acelaşi articol, el face un tur de forță jurnalistic şi reuşeşte performanța de a schimba o injurie foarte răspîndită în acel moment într-un act de loialitate: „Jidani = buni români! Da. Pentru marea masă a evreimii din țară, declarăm aceasta cu o sfîntă convingere".[2]
Documentul oficial al atitudinii comunității evreieşti față de violențele antiromâneşti din Basarabia şi pierderea teritoriilor a fost dat cu ocazia doliului național.
„Evreii din Vechiul Regat - evreii pămînteni români -născuți şi crescuți de generații pe pămîntul românesc sînt şi rămîn ataşați cu toată dragostea de glia românească, glie din belşug udată de sîngele celor mai buni fii ai lor, căzuți în

1 „Curierul israelit", nr. 22 din 10 iulie 1940, p.l.
2 Ibidem, nr. 23 din 28 iulie 1940, p. l.

războiul de neatirnare din 1877, în cel din 1913 şi în războiul de reîntregire din 1916-1918. Idealurile lor s-au împletit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor şi orice s-ar întîmpla şi orice ar suferi, aşa cum au fost şi aşa cum sînt, înțeleg să fie de-a pururi alături de poporul român, înțelegînd şi destinul indisolubil legat de acest pămînL
Preşedinte: dr. W. Filderman
Şef Rabin: dr. Al. Safran
Secret gen.: dr. I. Brucăr"[1]
Această declarație, pe care eu o numesc „a disperării", întăreşte un mesaj pe care comunitatea încerca să-i impună mai demult: ataşamentul față de armată. Apelul la războaiele României moderne nu este întîmplător şi se înscrie în lungul şir de cereri pentru sprijinirea'Armatei române, încă dinainte de 1940, din momentul declanşării

războiului în Europa, liderii comunității evreieşti au pornit o campanie de subscripții pentru armată, publicînd în fiecare număr al ziarelor „Curierul israelit" şi „Tribuna evreiască" anunțul de prima pagină, în clar: „Subscrieți bani pentru înzestrarea armatei" şi o serie de note critice la adresa celor care întîrziau să depună banii.[2] Evenimentele din iunie-iulie 1940 prăbuşeau aproape complet orice pod între structuri, armata devenind intens infuzată de antisemitism. Venirea lui Antonescu la conducerea statului a pus din nou în discuție relatia evrei-armată, şansa primilor găsindu-se în factorul ponderator pe care 1-a reprezentat generalul, în relația personală cu dr. W. Filderman şi în insistența inteligentă cu care comunitatea a acționat în continuare pentru apropierea de armată. Practic, toate mesajele lui Filderman către Antonescu conțineau aluzii la istoria de luptă a poporului român şi la contribuția evreilor în războaiele țării. Apoi, avem informația că Antonescu le-a promis protecție. Pe un memoriu înaintat de dr. Filderman la 16 septembrie 1940, Antonescu a pus următoarea

1 Ibidem, nr. 22 din 10 iulie 1940, p. 1.

2 *Vezi.* si I. Kara, Obştea evreiască din ... Bacău, Bucureşti, Hasefer, 1995, p. 153.

rezoluție: „Asigur pe dl Filderman că dacă coreligionarii Domniei-sale nu vor sabota pe fața şi din culise regimul, nici pe planul politic, nici pe planul economic, populația evreiască nu va avea nimic de suferit. Cuvîntul generalului Antonescu este cuvînt".[1] Schimbul de mesaje cu ocazia numirii lui Antonescu la conducerea statului este parte a acestei înțelegeri.

„Domnului general Ion Antonescu Minați de cele mai sincere sentimente față de Tron şi Țară, populația evreiască din România vă urează rodnică şi paşnică guvernare şi vă asigură că îşi va îndeplini cu credință şi loialitate îndatoririle ei.

Preşedinte: dr. W. Filderman Şef Rabin: dr. Al. Safran

Secret gen.: dr. I. Brucăr"[2]

La acea dată (21 septembrie 1940) Antonescu era conducătorul statului național-legionar, şef al unui guvern plin de legionari, a căror doctrină era cunoscută. De aceea, în unele exagerări textuale trebuie să vedem dorința de protecție şi nu o adeziune iresponsabilă la noul dictator. Telegrama comunității evreieşti din Bucureşti este, de fapt, strigătul unei mari speranțe.

„Domnului general Ion Antonescu

Adînc pătrunşi de înălțimea credințelor şi a simțului de dreptate cu care ati venit la conducerea Statului, ca să statorniciți în toate domeniile legea şi omenia, atributul acesta atît de frumos al tradiției şi al sufletului românesc, vă rugăm să ne îngăduiți ca, în numele Obştei evreieşti din Capitală, să vă exprim, prin jurămîntul de sfîntă credință, tot devotamentul şi dragostea cu care evreii români stau legați de pămîntul naşterii lor şi al străbunilor lor. îndreptăm către Atotputernicul ruga fierbinte ca

Armata, mareşalul şi evreii

1 Problema evreiască, voi. II, Stenogramele Consiliului de Miniştri, Bucureşti, Hasefer, 1996, p. 134.

2 Publicată în „Curierul israelit", nr. 26 din 21 septembrie 1940.

Pronia Cerească să vegheze la izbînda faptei de ridicare a Țârii, în slujba căreia ați venit cu credință, nădejde şi hotărîre.

Preşedintele Comunității evreilor din Bucureşti:

Sigmund Birman

Secretar general: Horia Carp"[1]

O serie de demersuri inițiate anterior de către liderii evrei, încă din timpul regelui Carol al n-lea, privind tratarea separată a minorității evreieşti din România față de cea din Basarabia, a fost reactualizată acum: „fruntaşii evrei din Capitală au ales o delegație în frunte cu Achile Şaraga, fost ajutor de primar, în scopul de a se prezenta Consilierului Regal, Dr. Alex. Vaida Voevod, ministru de stat, şi a-i înainta o motiune exprimînd solidarizarea evreilor la doliul țării, o dată cu protestul lor împotriva actelor de teroare săvîrşite de coreligionarii lor în Basarabia şi Bucovina".[2] Un document militar consfințeşte această atitudine: „încercînd totuşi o ameliorare a situației coreligionarilor lor, fruntaşii evrei intenționează să publice o «declarație de desolidarizare» a evreilor din Vechiul Regat de acțiunea criminală a consîngenilor lor din provinciile ocupate".[3]

Atitudinea de atunci a liderilor comunității evreieşti este importantă astăzi, cînd se încearcă amestecarea lucrurilor, adunarea evreilor din ambele zone într-un singur corp unitar, iremediabil şi fără discemămînt agresat de români.

Antonescu a răspuns printr-un document oficial, care se înscrie în primele sale „apeluri" către națiune, pe care le considera acte de guvernare, enunțuri ale programului său politic. Dintre numeroasele apeluri, acesta pare cel mai diplomatic, oarecum diferit de celelalte (asupra cărora voi reveni), fiind probabil opera unui consilier politic experimentat:

„Generalul Antonescu roagă toate autoritățile de Stat în subordine, publicul românesc din toate clasele sociale şi de toate categoriile, mai ales pe acelea din Transilvania, să-i dea răgaz să

1 Ibidem.

2 B.A.R., Arhiva istorică, fond XXIV, dosar nr. 3 377, f. 16-17.

3 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secția 2, dosar nr. 941, f. 560.

înfăptuiască tot ceea ce dorim cu toții. Pentru aceasta, este nevoie de ordine internă şi de relații corecte cu toți vecinii.
De aceea, roagă pe toți, de la mic la mare, de la tînăr la bătrîn, să se gîndească că orice act neuman şi de ilegal tratament aplicat individual sau colectiv elementelor minoritare care aparțin vecinilor, cărora au fost nevoiți, ca o ispăşire a greşelilor trecutului, să le cedam, creează dificultăți în primul rind Țarii şi nouă tuturor, dar şi atrage scumpilor nostru frați, care sînt astăzi sub alte stăpîniri, represalii dureroase.
Deci, fiecare să-şi măsoare şi gestul şi cuvîntul şi să se gîndească că orice gest sau orice cuvînt necugetat aici, creează dificultăți şi suferințe fraților de dincolo.
Cer la toti ca omul, orice limbă ar vorbi el, şi orice credință ar avea, să fie tratat ca om. Justiția este singură în drept să pedepsească, după lege, pe acei dintre străini care .sînt la noi, oricine ar fi ei, dacă greşesc fată de legile Țării /.../ ".J
Tragedia României a constat şi în faptul că „vecinii" n-au tinut cont de atitudinea guvernului român: horthyştii au continuat seria masacrelor în zona de Ardeal ocupat, iar sovieticii au trecut la asasinate şi deportări în Basarabia
Din toate aceste dovezi, Antonescu a văzut la trecerea Prutului, *în* concepția sa strategică, o sinteză a unor argumente politico-militare, tratată pragmatic: inamicul este armata sovietică şi populația evreiască stalinistâ, care se manifestase deja ca atare prin actiuni de natură militară şi prin atitudinea generală ostilă. *In* cazul României este absurd să afirmăm că trecerea Prutului a avut drept scop exterminarea evreilor. Atitudinea fata de ei a combinat viziunea politică anticomunistă cu ratiuni militare precise.
Ar fi însă nedrept să uităm că minoritatea evreiască trăia o tragedie zguduitoare în chiar substanța adeziunii sale la comunism. In (ările democratice au existat suficiente argumente pentru înțelegerea naturii inumane a totalitarismului comunist şi multi evrei s-au „trezit" la timp. La propagandă s-a răspuns cu

o puternică şi fără menajamente contrapropagandâ. Pentru cei din centrul şi estul Europei situatia a fost însă cît se poate de tragică, ei fiind chiar subiect al experimentului.
în anul 1988, cunoscutul scriitor Haralamb Zincă a publicat o carte autobiografică, dezvăluind faptul că a făcut parte din comunitatea evreiască din România asociată comunismului. Tentația identificării U.R.S.S.-ului cu o zonă a revoluției i aducătoare de drepturi largi evreilor este exemplificată prin cazul prietenului său, S.R.:„în vara anului 1940, a dispărut brusc din / Bucureşti, fără să-mi spună un cuvînt. Curînd, aveam să primesc, spre uimirea mea, o scrisoare timbrată din U.R.S.S.; fusese expediată din Bucovina şi era semnată S.R. Cînd, cum ajunsese în comuna Nepolocăuti, la vreo douăzeci de kilometri de Cemăuti, nu ştiu, că nu era nici bucovinean, nici basarabean. Scrisoarea exploda de entuziasm revoluționar, de mulțumire: în fine, se întîlnise cu visul de aur... Am mai primit apoi şi alte scrisori - toate exprimau aceeaşi bucurie, iar în încheiere, mă îndemna să nu mai stau pe gînduri şi să-i urmez pilda. Scrisorile şi apelurile, romantismul său înflăcărat au izbutit, în cele din urmă, să mă antreneze".[1] /.../ „La Nepolocăuti am ajuns în primele zile ale lui decembrie 1940 şi revederea cu S.R. a însemnat pentru mine şi primul şoc al întîlnirii cu necunoscutul. După acest pas înainte, aş fi executat imediat - aşa cum îşi sfătuieşte Lenin colaboratorii - cei doi paşi înapoi, dacă principalele căi de retragere nu mi-ar fi fost închise. M-am pomenit fată în fată cu un S.R. de nerecunoscut: jigărit, în zdrențe, cu o pufoaică veche, peticită, fără nasturi, legată peste mijloc cu o sfoară. Neavînd ciorapi, îşi înfăşurase picioarele în obiele ale căror margini noroite ieşeau din ghetele prea subțiri pentru iarna grea, cu troiene înalte. Purta pe cap un basc vechi, iar un fular, cules parcă din gunoaie, îi apăra urechile de frig. Aducea cu o sperietoare de ciori ieşită de la dentist. Fugise din Bucureşti în plină vară şi îşi lăsase acasă putinele lucruri de iama. în romantismul
l Ibidem.
l Haralamb Zincă, Fiecare om cu clepsidra lui, Bucureşti, Cartea Românească, 1988, p. 110.

lui naiv, de altminteri asemănător cu al meu, îşi imaginase că puterea sovietică se va apuca să împartă celor aflați în nevoie lucrurile ce prisoseau bogătaşilor. De ce un om să posede trei paltoane, iar un semen al său nici unul? Imaginea din mintea noastră infantilă nu se potrivea cu cea de la fața locului."[1]
Asupra soartei evreilor aflafi sub autoritate sovietică, precum şi a populatiei românești din teritoriile ocupate de U.R.S.S., Haralamb Zincă a venit cu informatii curajoase pentru timpul cînd au fost publicate:„De pildă, într-o dimineață de primăvară a anului 1941, ducîndu-mă la şcoală, am văzut pe străzile oraşului Soroca un convoi de căruțe, escortat de enkavedişti călări şi pedeştri - înaintau încet prin oraş, ca un cortegiu funebru, către gara

lampole de pe celalalt mal al Nistrului, în căruțe -femei, copii, bărbați, bătrîni, boccele. Vaietele femeilor întunecau cerul. Nu mai văzusem pînă atunci un asemenea tablou al durerii umane. Explicațiile se dădeau în şoaptă şi asta mi-a sporit nedumerirea. Aşa am aflat că oamenii aceia fuseseră ridicati de la casele lor peste noapte deoarece reprezentau o primejdie pentru securitatea Republicii Moldoveneşti, urmînd să fie deportați în Siberia. Se mai şuşotea că cei ridicati erau membri ai partidelor istorice, ai Gărzii de Fier, ai organizațiilor sioniste şi că, în eventualitatea unui război, toti aceştia n-ar ezita să lovească, pe la spate, în puterea sovietică. Două luni mai titziu, războiul izbucnea, scoțînd zeci de milioane de oameni din sînul familiilor, din vatra {arii lor, ducîndu-i pe cîmpurile de luptă, spre lagărele de prizonieri şi de exterminare..."[2] Chiar . Haralamb Zincă s-a trezit în scurt timp în... Uzbekistan.

Jean Ancei, un istoric evreu foarte bine documentat de la Yad Vashem - Ierusalim (dar nu întotdeauna obiectiv) confirmă de fapt un fenomen cu care ne vom întîlni mai tîrziu în acest studiu: evreii din Basarabia şi Bucovina de Nord au fost folosiți de Moscova drept masă de manevră antiromânească, urmînd a fi chiar ei „selecționați", „trădați" şi, într-un final, deportați.

1 Ibidem,p. 111.

2 Ibidem,p. 118.

„Ultimatumul sovietic din iunie 1940 şi anexarea de către sovietici a unui teritoriu cuprins între Prut şi Nistru au fost mai curînd bine primite de unii evrei comunişti, dar pentru majoritatea coreligionarilor lor, basarabeni, au constituit o dureroasă cotitură a istoriei. Sub tirania noilor stăpîni, viața evreiască, relativ autonomă (sub regimul românesc - n.m.), n-a mai rămas decît o amintire, grupările sioniste'şi legăturile lor cu organizațiile evreieşti internaționale au fost sever controlate. La 13 iunie 1941, concomitent, în Basarabia şi Bucovina, mii de evrei, conducători de comunități, oameni de afaceri, lideri sionişti au fost brusc arestați şi deportați în Siberia."[1] într-o scrisoare a comunității evreieşti din Cernăuți adresată în octombrie 1942 Centralei Evreilor se arăta: „în adevăr, abia instalate, prima măsură a autorităților ruseşti a fost naționalizarea proprietății rurale, arestarea, condamnarea şi deportarea a aproape tuturor proprietarilor, precum şi confiscarea oricărei alte averi a lor. între aceştia se aflau numai evrei, întrucît proprietarii creştini admişi de Consulatul german la repatriere au stat sub protecția Consulatului german, respectată de autoritățile ruse /.../Apogeul vexațiunilor îl trăim însă în noaptea spre 13 iunie 1941, în cursul căreia au fost ridicați şi deportati 3 000 de evrei, între care toti foştii preşedinti ai comunității evreieşti şi toti cei care activaseră pe teren politic, fie în partidele româneşti, fie ca sionişti. Cu începerea războiului la 22 iunie 1941, arestările şi deportările reînvie în măsura cea mai largă, făcînd cu adevărat ravagii printre populația evreiască, în total au fost arestați şi deportati cam 10 000 de evrei"[2] (numai din Cernăuți - n.m.). Dintr-o neglijentă regretabilă, istoriografia românească uită acest episod dramatic, suplimentar „problemei evreieşti", pentru că identificarea generală a evreilor de acolo cu comunismul continuă şi astăzi în forme nediferentiate. Este adevărat că elanul comunist a cuprins aproape toata comunitatea, dar după invazia sovietica a urmat şi drama evreilor. Iar răul făcut românilor fusese deja consumat şi se impregnase în conştiința populatiei româneşti.

1 Jean Ancei, Introducere, în Alexandru Safran, Un tăciune smuls flăcărilor, p.18.

2 Problema evreiasca, voJ. II, p. 386.

rfflf'fl suptcztic

în unele lucrări apărute după decembrie 1 989 se neagă total sau parfial acțiunea grupurilor înarmate evreieşti din momentul retragerii, încercîndu-se astfel să se ascundă o realitate care a avut consecințe directe asupra momentului eliberării teritoriilor invadate de U.R.S.S. Pentru a îngroşa violentele indubitabile ale armatei şi jandarmeriei la trecerea Prutului se încearcă anularea oricărei motivații şi a oricărei relații cu o eventuală revanşă, plătind evreilor cu aceeaşi monedă. Dar această soluție este naivă, pentru că o asemenea violentă este oricum condamnabilă - fie neprovocată, fie din revanşă - deoarece România se pretindea un stat democratic, structurat în respectul legii, ceea ce o diferența total de dictatura comunistă căreia i se opunea. Problema noastră este că nu atrocitățile şi încălcările flagrante ale normelor internaționale de către U.R.S.S. au fost judecate la sfîrşitul războiului, ci acțiunile învinşilor.

Cu toate că jurnalul său rămîne un document subiecți v-disi-mulant, Carol al n-lea, suveranul României, a consemnat totuşi stările sale sufleteşti, precum şi informațiile pe care le primea în calitate de conducător al statului, în privința atitudinii evreilor, cronologia nu lasă loc îndoielii.

„Vineri, 28 iunie: Primele ştiri ce ne vin sînt foarte triste, purtarea populației basarabene, îndeosebi a evreilor, a lăsat mult de dorit. Coloanele de refugiați şi trenurile au fost atacate de hoarde comuniste, ceea ce a întîrziat şi mai mult posibilitățile şi aşa ridicol de scurte de a putea evacua /.../

Sîmbătă, 29 iunie: Ştirile asupra evenimentelor din Basarabia şi Bucovina sînt din ce în ce mai triste, dezertări ale soldaților basarabeni, excese de orice fel ale populației minoritare, mai ales evrei, care atacă şi insultă pe ai noştri, ofițeri batjocoriți, unități dezorganizate etc., etc. Această ură mă înfurie în aşa hal, că, chemîndu-1 pe Tătărescu la telefon, am fost de o violentă neobişnuită, am țipat ca un disperat /.../

Duminică, 30 iunie: Ştirile din Basarabia sînt tot triste. Din păcate am avut dreptate cu aşa numita reorganizare a F.R.N.,[1] mulţi dintre conducătorii de acolo s-au arătat complet bolcevizaji, fiind cei dintîi care au primit cu drapele roşii şi flori trupele sovietice.[2] Incidente cu populaţia, mai ales evreiască, au avut loc peste tot Din această cauză, evacuările, care şi aşa au fost grele, în-multe locuri au fost făcute imposibile. S-au împuşcat funcţionari, s-au atacat şi dezarmat chiar unitari militare/.../
Luni, l iulie: Ştiri din Basarabia, tot triste sînt. Se pare că unii comandanti de mari unităti s-ar fi purtat destul de prost, lăsînd comandamentul lor, spre a se pune la adăpost S-au petrecut totuşi şi unele fapte frumoase, cum a fost, de pildă, aceea a plutonierului major Marinescu Petre, din l vînători RF, care, fiind oprit de o coloană sovietică de cisterne, a dezarmat-o cu ajutorul numai al cîtorva soldati. Tot aceleaşi ştiri asupra exceselor şi agresiunilor din partea minorităţilor şi comuniştilor. Agresiunile se fac, mai ales, asupra ofiţerilor, care sînt adesea bătuţi şi degradări /.../
Miercuri, 3 iulie: Ştirile din Basarabia sînt foarte triste. Astăzi a fost ultima zi a evacuării şi a fost hotarîtă zi de doliu national. Evreii şi comuniştii s-au purtat într-un mod oribil. Asasinate şi molestări ale ofiţerilor şi ale acelora care voiau să plece. Aceasta mă face să mă tem că va produce reacţii primejdioase.
Sîmbătă, 6 iulie: Ştiri din tară sînt unele îngrijorătoare: purtarea evreilor din Basarabia şi Bucovina a fost aşa de rea cu ocazia evacuării, încît a provocat o reacţie şi o indignare care se manifestă prin excese, asasinate şi devastări, la care, din păcate, participă şi soldati, semn de lipsă de disciplină.

1 Frontul Renaşterii Naţionale, partid unic înfiinţat de Carol al Il-lea.

2 Dorinţa de obiectivitate mă obliga să *precizez* ca din 43 000 de morţi, răniţi, dispăruţi s-a descoperit în 1941 că 11 000 erau dezertori, iar imediat după invazie, înainte de campania deportărilor făcute de U.R.S.S., erau 505 lideri comunişti locali români şi numai 69 evrei! Ulterior, au fost deportaţi masiv şi unii şi alţii (vezi Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola PII. 2. 2179, c. 779).

Annata, mareşalul şi evreii

117

Luni, 15 iulie: Proba, pentru mine, a mişcării comuniste, a fost nota informativă trimeasă astăzi *de Legaţia* sovietică, prin care cere anumite lămuriri privitoare la aşa-zise piedici şi brutalităţi ale autorităţilor fată de acei care vor să se reîntoarcă în Basarabia"[1]

O analiză contradictorie

Este neîndoios că dezastrul retragerii din provinciile estice s-a datorat, în ordine: politicii externe eronate, slăbiciunilor armatei, proastei administraţii şi succesului propagandei comuniste în regiune. Cercetarea arhivelor dezvăluie astăzi că multe incidente au fost exagerate şi că slăbiciunile unor comandanţi au fost acoperite cu justificări artificiale, vizînd găsirea unui vinovat - evreul. Dar oricît de selectivi am fi, eliminînd minciunile propagandei antisemite, dovezile agresiunii rămîn incontestabile. Aşa cum am mai arătat, pentru diversiune nu este nevoie de mase; ele sînt doar antrenate în evenimente pentru acoperirea operatiilor teroriste. Este o problemă concretă de mediu favorabil sau defavorabil.
O analiză recentă încearcă să construiască o nouă ipoteză, şi anume că agresiunea evreiască din timpul retragerii ar fi fost în totalitate o inventie a serviciilor secrete române şi a propagandei antisemite.[2] Autorul a avut acces la documentel6 militare şi politice ale vremii şi este un cercetător tenace. A constatat episoade autentice ale dezinformării, iară a reuşi însă o ieşire din confuzie. Pornind de la momentul asasinării lui Armând Călinescu, el afirmă: „Cu numai trei săptâmîni în urmă, sur-venise momentul declanşării celui de-al doilea război mondial, 'conflagraţie inaugurată prin zdrobirea Poloniei între ciocanul german şi nicovala rusească. Şi, totodată, s-a dezvoltat la hotarele nordice ale României un complex de împrejurări a căror cercetare atentă nu poate decît să spulbere diverse prejudecăţi

1 Carol al II-lea, între datorie şi pasiune, însemnări zilnice, voJ. II, p. 206-219.

2 Minai Pelin, Legendă şi adevăr, Bucureşti, Edart, 1994.

referitoare la un pretins ataşament nativ şi excesiv al evreilor fafâ de comunism".' *în* context, autorul amestecă situatia refugiaţilor polonezi cu cea a evreilor din provinciile răsăritene, ba considerîndu-i „pretext pentru a lovi în întreaga comunitate evreiască din România"[2], ba arătînd că „sub guvernarea mareşalului Antonescu evreii de origine poloneză au fost scutiti de soarta evreilor autohtoni".[3] Afirmatia centrală nu se sustine: ataşamentul la comunism al unei majorităti a populatiei evreieşti din provinciile estice nu era un fenomen apărut în momentul declanşării războiului, ci mult mai vechi. „Ataşamentul nativ" este o prostie care nu mai are nevoie de comentarii. Isteria antisemită a serviciilor de informatii româneşti este şi ea o formulă exagerată şi contradictorie, atît timp cît se admite activitatea de urmărire şi observare a tuturor elementelor şi grupurilor potential duşmănoase (germane, maghiare, bulgare, ucrainene).[4] Se mai afirmă că planuri de evacuare emise în mai 1940 şi care formulau o abandonare voită a evreilor, ar fi avut un efect demoralizator fiindcă informaţiile s-ar fi „strecurat" în rîndul comunităţii: „Efectiv, evreii în primul rînd, dar şi alte popularii minoritare, au fost aruncati în braţele ruşilor şi nu le mai rămînea nimic altceva de făcut decît să încerce să se acomodeze cu regimul politic, cu modul de viată şi, mai ales, cu capriciile viitorului ocupant".[5] Dincolo de afirmatia de o extremă naivitate, pledoaria autorului contine şi cazuri reale de minciuni propagandistice antisemite, dar şi scene de umor involuntar, *în ziua* de 28 iunie 1940 emisiunea postului de radio Chişinău a fost blocată deoarece „principala

lampă a emiţătorului fusese scoasă din uz încă din zorii zilei".[6] Sărise singură de la locul ei sau fusese un sabotaj? La 28 iunie, dimineaţa, nu era nici un militar rus în Chişinău! Un caz din Cîmpulung descrie sfatul dat unui român de nişte păstori să fugă „spre locurile baştinei sale, pentru că era un om cumsecade şi nu merita să aibe necazuri".[7]

1 Ibidem, p. J 3.
2 Ibidem, p. 9.
3 Ibidem, p. 16.
4 Ibidem, p. 24.
5 Ibidem, p. 27.
6 Ibidem, p. 39.
7 Ibidem, p. 48.

Greu de explicat, atît timp cît atitudinea evreilor „va deveni o problemă subit, peste noapte, fără semne prevestitoare".[1] Un preot din Balotina aude comunicatul guvernului la radio şi fuge imediat la o doctoriţă evreică pentru a cere un sfat. De ce la o evreică, şi nu la un ucrainean, la autorităţile române sau la alt conational, rămîne în continuare inexplicabil. La Soroca, exact atunci cînd se încerca evacuarea tezaurului administraţiei financiare locale, autocamionul „a fost scos din funcţiune de un grup extremist".[2] Acesta a fost compus din români renegafi şi evrei, încercarea moralizatoare a autorului de a justifica afirmatia că agresorii nu puteau fi comunişti pentru că au acceptat să fie mituifi cu 60 000 de lei este şi ea penibilă.[3]

Cu toate acestea, demersul pentru îndepărtarea imaginii de colaboraţionism a evreilor are şi efecte generale contrare, chiar dacă au nevoie absolută de nuanfă. Tabloul de ansamblu al lucrării în discuţie, insistînd pe acţiunea trupelor sovietice şi ale detaşamentelor sale de diversiune, nu face decît să întărească imaginea unei agresiuni deschise a U.R.S.S. împotriva României, ceea ce înscrie toate tipurile de acţiuni antiromâneşti din Basarabia şi nordul Bucovinei în starea de beligerantă, cu consecinţe în construirea legitimităţii reacţiei din 1941 şi în starea de isterie antisemită a presei.

în ce priveşte soarta populaţiei intrate în componenta U.R.S.S., inclusiv evreii, consider că un exemplu în grafie română deja alterată poate fi exponenţial: „Şi iacă-tă după 8 luni di stâpînire sovietică avem deamu în oblasta Cernăuţi 30 de colhozuri. Peste 4 500 de gospodării ţărăneşti s-au unit şi gospodăresc în mod colectiv".[4] în procesul său, Antonescu afirma „că se deportaseră în 1940,50 000 de *ţărani din* cei mai vrednici şi bogati şi nimeni nu ştia de ei".[5]

	Ibidem, p. 44.				p.
1	Ibidem, p. 82.				1.
2	Ibidem, p. 84.	,	28	194	
3	„Adevărul	Cemâufi,	fevrali ,	1, ,	
4	bolşievic" Procesul	Antones	voi. II,	169	
5	mareşalului	cu	p.	.	

Armata, mareşalul şi evreii

Pentru românii din (ară, ziua de 3 iulie 1940 a fost declarata *zi de* doliu naţional. Marele diplomat român Raoul Bossy consemna: „Ocuparea de către trupele sovietice a Basarabiei noastre şi Bucovinei de Nord devine o adevărată tragedie. Exodul populaţiei române constituie o dramă de nedescris, fără admirabilele sfaturi ale organelor noastre administrative. Locuitorii evrei organizează pretutindeni - şi pînă şi în Galaţi -o adevărată rebeliune cu jafuri şi omoruri. Le *ţin* piept corpuri de voluntari localnici".[1] Prin evacuarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord au intrat în componenta U.R.S.S. 44 500 km^2 şi o populaţie de 3 200 000 de locuitori din Basarabia şi 6 000 km^2 şi o populatie de 500 000 de locuitori din Bucovina de Nord.

O consecinţă în planul general politic al României a fost aceea a apropierii de Germania: „Ultimatumul sovietic a determinat poporul român să caute o nouă orientare în reprezentarea politică".[2]

Observînd astăzi români care, după 40 de ani de totalitarism roşu, încă mai cred în comunism, de ce nu am înţelege credinţa evreilor în această ideologie înainte de genocidul ultimei jumătăţi de secol? Pentru noi trebuie să rămînă această lecţie a istoriei: în lipsa sistemului democratic funcţional şi exersat în permanentă prin principiile statului de drept, iar nu prin politicianism veros şi naţionalism de paradă - aşa cum s-a întîmplat tot timpul în România din 1920 încoace -, toate fenomenele întîrzierii economice, destructurării sociale şi ale defazării politicii externe se acumulează în figurile paternale - Carol al II-lea, Averescu, Antonescu, Stalin, Ceauşescu - şi în utopia totalitară de ambele semne.

1 Raoul Bossy, Amintiri din viaţa diplomatica, Hoover, S.U.A., 1990, p. 638.
2 Mircea lonnifiu, Bessarabia and Bucovina, Humbold University S.U.A., p. 112.

IV. CAZUL DOROHOI

întregul calvar al retragerii armatei şi administraţiei române nu putea rămîne fără urmări, mai ales pe plan local, în Bucovina şi Moldova Centrală. De asemenea, zona Galaţi a cunoscut un puseu de resentiment antisemit. Dorohoi era un tîrg provincial cu populaţie majoritar evreiască, existând informaţii istorice că trecerea acestei

localități din stadiul de sat în acela de urbe se datorează exclusiv evreilor. Pentru analiza noastră este important un alt aspect: Dorohoi era singurul nod feroviar şi principala intersecție rutieră ale zonei, ceea ce, pentru gîndirea militară de atunci, reprezenta un punct de concentrare şi, în condițiile date, de regrupare. Este deci de bănuit că spre zona Dorohoi au afluit eşaloane militare în retragere, precum şi numeroşii refugiați civili, aflați într-o stare fizică şi psihică uşor de bănuit. Aspectul cel mai periculos al fenomenului era debandada sau chiar şi numai dezorganizarea unor unitățfi militare, ceea ce a dus la ruperea comenzii şi la inițiative neprofesioniste, în simultan cu atitudini echilibrate, lucide, în armată, actul de răzbunare este o formă a indisciplinei, dacă nu există un ordin expres şi superior de a ucide, cum a fost în cazul Germaniei naziste. Avînd în față documentele şi mărturiile incidentului de la Dorohoi, studiul acesta trebuie să identifice nu numai cauzele, dar şi comportamentul protagoniştilor, precum şi atitudinea oficială a autorității.

Una este să asasinezi din culpă şi alta să te faci că nu vezi, fiind astfel un complice imoral. Cu totul altceva este să condamni asasinatul. De aceea, amănuntele incidentelor nu trebuie

sub nici o formă ascunse sau ocolite, ci prezentate în lumina lor documentară veridică, privite attt din interiorul faptelor, cît şi din exteriorul desfăşurării lor.

Biroul 2 al armatei a dus o activitate de informații intensă în perioada 28 iunie - 3 iulie 1940 în spațiul de nord-est al țării, interesat nu numai de soarta unităților şi a populației refugiate, ci şi de perspectiva unei operații sovietice dincoace de Prut, a cărei avangardă trecuse deja, aşa cum am văzut, la acțiuni preparatorii. Astfel, a fost surprinsă şi atitudinea generală din zonă, psihologia armatei şi a locuitorilor. Iată cîteva documente informative ale momentului:

1. Notă informativă, nr. 137 din 17.VH.1940, Informatorul nr. 2 (alin. 4):

„Un puternic curent antisemit şi-a făcut loc în sinul armatei şi numai printr-o puternică disciplină morală si militară nu-şi i-a avînt spre a rezolva - prin sînge - insultele şi defăimările aduse armatei şi familiilor lor, de către acei de care pînă mai ieri erau exploatați şi care azi se prezintă oprimați ocupanților ruşi".[1]

2. Telegrama GRANIȚA-140, nr. 13 919/2. VH. 1940: „/../ 7) în general armata şi populația evacuată din Basarabia îşi manifestă revolta contra evreilor. Nu sînt excluse manifestări antisemite mai grave din partea armatei".[2]

3. Telegrama BUJOR, nr. 13 876/1. VH. 1940:

„*J.../* 3) Din cauza actelor ostile la care s-au dat evreii din Bucovina şi Basarabia împotriva militarilor români, toată popu-latia românească din teritoriul neocupat şi unii militari cu grade inferioare mai ales execută represalii contra evreilor; sînt bătuti, aruncați jos din trăsuri etc."[3]

4. Telegrama nr. 78 BRUMAR, nr. 13 962/3. VH. 1940: „/../ 2) între incidentele dintre evrei şi soldați şi populația românească se semnalează cel din trenul Botoşani-Dorohoi-Iaşi sosit aseară la ora 21 - a fost oprit prin tragerea semnalului de

1 Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 armată, dosar nr. 69, f. 95.
2 Ibidem, fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 73.
3 Ibidem, f. 85, 86.

alarmă lîngă stația Cucuteni, fiind scoborîti jos 10 evrei din care 2 au fost împuşcați şi aruncați într-o mlaştină;.restul au fost molestați.

Au fost aruncați din trenul Paşcani-Iaşi, ieri l.VH, 4 evrei şi doi coborîți la Ruginoasa şi molestați; raportat telefonic la Marele Stat Major. La Vereşti au fost bătuți 47 evrei, la Iaşi au fost devastate de soldați 4 prăvălii din cartierul evreiesc, în gara Bîrlad, un evreu fiind agresiv față de o santinelă a fost grav bătut, se fac cercetări de Comenduirea Pieței".[1]

Pentru incidentul din Cucuteni, deşi unii istorici evrei îl citează mereu, dar o fac numai pe jumătate, avem detalii într-o altă notă, prin care se descoperă situații grave, care, oricît de izolat ar părea cazul, denotă o stare conflictuală acută, cu argumente pentru acțiunile teroriste.

Telegrama GORUN nr. 11 307/3. VH. 1940:

„1) îi stația Cucuteni un evreu în haine militare a fost surprins cînd a scos un revolver din buzunar cu intenția probabilă de a trage într-un general ce se afla pe scara unui tren *în* trecere. Evreul a fost dezarmat de serg. Paveleanu din Reg. 6 vînători şi apoi bătut şi străpuns cu baioneta de mai mulți ostaşi, în această stație alți 2 evrei au fost aruncați din tren, trăgîndu-se asupra lor. 2) în stația Tîrgul-Frumos un alt evreu (civil) găsit cu un revolver şi o grenadă în buzunar a fost dezarmat şi apoi omorît. Evreul era medic în Tîrgul-Frumos".[2]

Rezidentul regal Traian Ionaşcu raporta la 8 iulie 1940: „Am reuşit să stăpînim şi stăpînesc complet populația civilă, neavînd nici un caz de dezordine provocată de vreun civil. N-a fost în puterea mea să pot stăvili din primul moment omorurile de evrei în trenuri, gări şi localități- Tot aşa devastările, jafurile, bătăile şi abuzurile

săvîrşite de către soldaţii trupelor ce s-au evacuat din Basarabia. Desigur aceste trupe, în timpul evacuăm, au avut de suferit diverse jigniri şi excese, săvîrşite asupra lor şi asupra populaţiei civile de către bandele de evrei, care căpătaseră curaj
Ibidem, f. 117. Ibidem, f. 125.
în prezenţa tancurilor sovietice. Se explică astfel tendinţa aceasta de răzbunare împotriva evreilor din Regat".[1] Şi în raportul controlorului general de stat Eugen Sturdza asupra incidentelor din Dorohoi găsim aceeaşi conexiune între evenimentele violente de dincolo şi dincoace de noua graniţă, neexistînd vreun dubiu asupra legăturii dintre acţiune şi reacţie: „Este adevărat că toate aceste mişcări antisemite pornesc dintr-un sentiment de răzbunare pentru ororile comise de populaţia ovreiască din teritoriile părăsite, asupra armatei române".[2]
Poziţia oficială poate fi însă identificată în ordinele de oprire şi pedepsire a actelor de răzbunare, aşa cum aflăm din raportul procurorului general din Parchetul general al Curţii de apel Suceava: „Raportez totodată că am dat ordin politiilor, jandarmeriilor şi Parchetului ca toate abuzurile săvîrşite de militari să fie urgent cercetate şi actele dresate în două exemplare".[3]

Faptele

în urma incidentului de la Herţa, cadavrele celor doi militari români, căpitanul Boroş şi soldatul lancu Solomon, au fost aduse la Dorohoi pentru a fi înmormîntate. Ceremoniile funerare s-au petrecut în acelaşi timp la cimitirele alăturate din oraş.
0 grupă de 10 militari români de origine evreiască[4] a cerut aprobarea comandantului garnizoanei pentru a participa la funeraliile camaradului lor şi militarii au primit acest drept, fiind conduşi de sergentul T.R. Emil Bercovici. După o mărturie locală, în acest grup s-ar fi aflat şi un plutonier român, care, în ordinea firească a gradelor, conducea formaţia. Comunitatea evreiască din oraş a trimis şi ea o delegaţie la cimitir din care făceau parte
1 1940-1942: Perioada unei mari restriştl, partea a Il-a, Bucureşti, Hasefer, 1997, p. 49.
2 Ibidem, p. 51.
3 Ibidem, p. 56.
4 După unele surse, 10 soldaţi, după altele - 25 (vezi: Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente şi mărturii, Bucureşti, Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Hasefer, 1991, p. 39).

col. dr. Axler, preşedintele comunităţii, David Sechter, prim rabin, Aron Goldenberg, rabin secund, Aizic I. Aizic, secretar general, S. Şulimovici, secretar al comunităţii si alţii. La ceremonie participau cetăţeni evrei ai oraşului, între care bătrîni, femei, copii, înmormîntarea începînd la ora 16.00 şi fiind întreruptă brusc în jurul orei 16.30. Conform mărturiei secretarului comunităţii, Şulimovici „în momentul cînd scoborau sicriul în groapă, au auzit o detunătură de armă, urmată de o salvă. Asistenţa a crezut că este vorba de o salvă în onoarea ofiţerului, a cărui înmormîntare se făcea în acelaşi timp la cimitirul creştin. Focurile începură însă să se înmulţească şi atunci şi-au dat seama că nu e o simplă salvă. S-a produs o panică de nedescris. Au dat drumul sicriului în groapă fără a mai termina ceremonia şi au fugit cu totii să se ascundă în casa mortuară".[1] Cercetarea făcută ulterior de către Procuratură mută momentul declanşării panicii în cimitirul românesc, sugerînd astfel că alături, în cimitirul evreiesc, s-ar fi auzit salva de onoare, care ar fi determinat spaima de un atac rusesc, precum şi impresia că militarii evrei îşi folosesc armele împotriva eşaloanelor române în retragere. La un moment dat, rămăşiţele unui pluton conduse de un subofiţer pătrund în cimitir într-o stare de furie manifestă şi-i atacă pe evrei. Era vorba de soldaţi din compania căpitanului Teohari din Regimentul 3 grăniceri pază. De menţionat că militarii acestei unităţi veneau de la graniţa cu U.R.S.S., fuseseră hărţuiţi şi provocaţi în toată perioada premergătoare ultimatumului şi apoi suferiseră în ţinutul Herţa maltratările unităţilor ruseşti avansate şi ale bandelor comuniste locale, pe tot latul Bucovinei. Incidentul concret, care a declanşat starea de violenţă din partea militarilor, este consemnat în Sinteza Statului Major al Corpului grănicerilor din 2. VH 1940, ora 18.00:
„../ 6) în momentul retragerii trupelor noastre din Hotin, comuniştii şi evreii în număr foarte mare manifestau ostil contra Armatei române. Un ofiţer de cavalerie pentru a-i intimida a
l Marius Mircu, Pogromurile din Bucovina şi Dorohoi, Bucureşti, Viaţa literara, 1945, p. 121.

îndreptat o armă automată asupra lor. în acest timp, venind o patrulă sovietică, manifestanţii i-au făcut loc după care, au deschis focuri împuşcînd cîtiva soldaţi, calul şi mînzul căpitanului Teohari Gr., comandantul companiei gr. pază Hotin. Trupa întreagă dezarmată, cu foarte multă greutate s-a putut degaja pentru a se putea retrage".[1]
Din cercetări a rezultat că o grupă dintre aceşti soldaţi a omorît 15 evrei în cimitirul evreiesc din Dorohoi, iar 6 soldaţi evrei au fost duşi la nord de cimitir, în apropierea unei bariere, şi executaţi acolo, după ce în prealabil le-au fost sfişiate uniformele, pe motiv că nu merită să le poarte, împreună cu alti militari desprinşi de unităţile lor (unii din Regimentul 8 artilerie) soldaţii respectivi din Regimentul 3 s-au dedat şi la alte violenţe, inclusiv crime, în localitate, îndreptate împotriva unor evrei nevinovaţi; este de presupus că unii se bucurau, ascultau posturile de radio sovietice, poate printre ei se aflau şi colaboraţionişti, dar documentele nu fac o legătură între aceştia şi executii. Telegrama GORUN, nr. 162/4.7.1940, ora 21.50, conţine amănunte în baza cărora se poate reconstitui

imaginea unei asocieri între jandarmi locali şi militari ai trupelor în retragere: „Organele Jandarmeriei şi Curtea Marţială a Diviziei a 6-a au constatat că devastările diverselor prăvălii şi locuinţe, la Dorohoi, în ziua de l iulie a.c. s-a făcut de către soldaţii Legiunei de jandarmi Hotin şi Regimentul 3 grăniceri pe tot axul şoselei ce trece prin Dorohoi. Focurile au fost trase de soldaţi. Sînt 43 de morti dintre care 7 militari. Majoritatea morţilor au fost în regiunea cimitirului evreiesc, adică la eşirea sud-est Dorohoi. Victimele sînt evrei. Panica a fost provocată de zvonul lansat poate intenţionat, că la gară se găsesc tancuri ruseşti care trag. După circa o oră panica a încetat, populaţia reluîndu-şi calmul. Din cauza focurilor trase, unităţile ce eşiseră din Dorohoi spre Botoşani au început să fugă, lansînd şi ele zvonul că vin ruşii. Au fost Liniştiţi de un ofiţer trimis de comandament cu auto în urma lor".[2]

1 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 108.

2 Ibidem, f. 238.

Incidentul de la cimitirul evreiesc necesită însă o scurtă paranteză. Rămîne ca un fapt ruşinos atacul la adresa unor camarazi aflaţi în uniformă, care nu ceruseră să treacă în teritoriul ocupat de U.R.S.S. Coreligionari de-ai lor se retrăseseră odată cu unităţile, suferind pierderi la un loc cu colegii lor români. Avem toate argumentele să afirmăm că erau loiali statului român, iar comandantul lor nu-i arestase pentru vreun act partizan, ci le dăduse permisiunea să-şi îngroape fratele spiritual. Am putea chiar presupune că au existat militari evrei scuipaţi, înjuraţi, opăriţi, loviţi cu pietre de conaţionalii lor comunizaţi şi chiar ucişi. Morala acestei situaţii nu este deloc de neglijat.

Ansamblul documentelor cunoscute nu a putut lămuri dacă simultan sau pornind de la acest incident, în Dorohoi s-a declanşat un lanţ de violenţe împotriva evreilor: devastări de locuinţe şi prăvălii, molestări, arestări abuzive, crime. Din mărturia unui evreu, precum şi din ancheta Procuraturii rezultă că militarii violenţi au fost îndrumaţi şi sprijiniţi de cetăţeni cu atitudine antisemită din localitate. Printre constatările anchetei se afla şi aceasta: „Semnificativ este faptul că unele case creştineşti aveau în geamuri icoane creştine sau aveau pe pereţi cruci făcute de diferite boieli, acestea ca indiciu că acolo locuiesc creştini şi în consecinţă, să nu se tragă".[1] Iar mărturia pe care am amintit-o, deşi vădit subiectivă, vine să întărească opinia istoricilor evrei că la Dorohoi a fost iniţiat şi condus pentru un timp un pogrom: „Cert este că pogromul din iulie 1940 a fost organizat cu premeditare, în amănunţime. Se ştia că soldaţii care împuşcau aparţineau Regimentului 3 grăniceri. Ei erau îndrumaţi de agenţi ai politiei, ca şi de unii localnici. Soldaţii nu-i puteau cunoaşte pe evrei. Nici un neevreu nu a fost ucis".[2] Opinia că pogromul a fost organizat cu „premeditare, în amănunţime" nu se referă la ceea ce reprezentase cu adevărat programul în Imperiul ţarist, aşa cum a fost citat în acest studiu din Josy Eisenberg, pentru că în dezordinea acelei retrageri, cînd ea încă

1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 25.

2 Ibidem, p. 38.

nu se încheiase, acţiunile trebuie să se fi desfăşurat în pripă. Pentru o faptă urîtă îţi trebuie însă atît de putin timp! Cert este că extremiştii antisemiţi au acţionat rapid, informînd populaţia creştină, după ce au răsunat primele focuri. A fost un stimulent pentru o răzbunare. De altfel, analiza atentă a documentelor conduce spre ipoteza că violenţele au fost declanşate în oraş de militarii Regimentului 3 grăniceri, eventual în urma zvonului că la gară sînt tancuri ruseşti, şi au continuat în cimitir, unde este posibil să fi fost atraşi de salvele în onoarea militarilor înmormîntati. Apoi, mărturiile şi unele detalii ale rapoartelor Biroului 2 arată că în localitate şi, în general, pe toată zona s-au activat elementele legionare. Legionarismul avea adepţi şi în armată, mai ales în rîndurile studenţilor şi ofiţerilor de rezervă mobilizaţi. Mărturia de la Dorohoi (G. Brăilescu-Gotlieb) chiar descrie o scenă petrecută înainte de l iulie: „Legionarii organizau marşuri cu cîntece pe străzile oraşului, mai ales noaptea, pentru a impresiona mai mult populaţia evreiască şi a întreţine o atmosferă de teroare".[1] O informaţie secundară vine să dovedească indirect rapiditatea cu care s-a deteriorat situaţia în Dorohoi, unde, cu numai cîteva zile înainte era sărbătoare. Carol al II-lea introdusese Ziua Eroilor la 8 iunie a fiecărui an, pentru a sărbători în realitate întoarcerea sa pe tron din 1930, ocazie cu care primea felicitări şi u' gratifica pe cei care-1 ajutaseră atunci.[2] Comunitatea evreiască din Dorohoi a organizat în 8 şi 9 iunie o sărbătoare amplă, cu manifestaţie, discursuri, banchet, depuneri de coroane de flori la cimitirele creştin şi mozaic. A fost citit mesajul trimis de rege, apoi comunitatea a celebrat trecerea în rezervă a colonelului I. Axler (evreu), care a fost împroprietărit cu un loc de casă şi a primit o sumă de bani. Colonelul Axler a fost eroul acestei sărbători, decorat cu Coroana României şi panglică de Virtute Militară, iar sensul manifestaţiei a fost vădit patriotic şi ataşat armatei.[3] Nu militarii sositi din retragere au fost

1 Ibidem.

2 Carol al II-lea, între datorie şi pasiune, însemnări zilnice, voi. II, p. 69.

3 „Curierul israelit", nr. 21 din 23 iunie 1940, p. 2.

aceia care au premeditat pogromul şi rămîne să dăm crezare informației că acțiunile pregătitoare puteau fi opera unor extremişti locali. Dar prin premeditare trebuie să înțelegem acțiuni legionare în perioada 28 iunie -1 iulie, pe fondul intrării în vigoare a ultimatumului şi declanşării calvarului retragerii. De regulă, cu toate măsurile drastice luate sub regimul Carol al n-lea împotriva legionarilor, orice incident major declanşat de evrei era urmat aproape imediat de o reacție extremistă naționalistă. Debandada din nordul Moldovei a fost terenul lor propice. La trei săptămîni după incident, o notă informativă a Biroului 2 din 21 iulie 1940 atrăgea atentia că „printre populație se discută că membrii fostei organizații Garda de Fier au început a se reorganiza, atît la orașe, cît şi la sate pentru a începe o vie propagandă".[1] La Iaşi, Mcepînd din 20 iulie, rulau deja filme germane în limba română cu continui antisemit
îi incidentul de la Dorohoi au fost omorîti 50 de evrei, din care 34 de bărbati, 11 femei şi 5 copii. Printre barbari erau persoane foarte în vîrstă (Herşcu lonas, 94 de ani; losub Gherbis, 80 ani; Herşcu Mendelovici, 75 ani) şi copii de vîrste foarte fragede (Senlo Rotaru, 1-2 ani; Moise Rudik, 2 ani; Iţcu Abramovici, aprox. 5 ani),[2] care în nici un caz nu puteau fi agenfi sovietici. Nici măcar nu se puteau bucura de agresiunea acestora. Mai este de observat că cel putin 10 dintre victime purtau nume româneşti (Aclipei, Ceauşu, Groparu, Croitoru, Petrar), ceea ce este un indiciu al dorinței de integrare sau o indicație precisă că sînt deja integrați.[3]
Reconstituirea evenimentelor de la Dorohoi din ziua de l iulie 1940 este îngreunată de aproximația şi schematismul documentelor militare, de caracterul pasional al mărturiilor evreieşti şi de productia propagandistică a'regimului de ocupație sovietică
1 Arh. M.Ap.N., fond Corpul 4 armată, dosar nr. 69, f. 134.
2 Martiriul evreilor din-România 1940-1944..., p. 27 (Procesul verbal al anchetei medicale).
3 Dumitru Ivânescu, Jewish population of Jassy, în SAHIR, voi. I, Tel Aviv University, 1996, p. 48.
instalat după 30 august 1944. în volumul de documente editat de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România -Martiriul evreilor din România 1940-1944... - în 1991 se foloseşte drept sursă lucrarea lui Marius Mircu din 1945, o combinație de fapte şi nume reale, semnificații denaturate şi propagandă stupidă, în care, printre altele, se afirmă că „înainte cu cîteva zile, coloane mari - în căruțe pline cu bagaje - de civili basarabeni, care fugeau din ordinul şi spaima răspîndită de autoritătile române, au trecut şi ele prin orașul Dorohoi. Aceştia au creat atmosfera, aşa cum fuseseră învățați de elementele legionare din armată şi de autoritătile lui Antonescu".[1] Evident că „autoritătile lui Antonescu" nu aveau cum să existe la 28 iunie 1940, schimbarea regimului producîndu-se la 6 septembrie. Dar textul combină, ca şi în alte ocazii, informație interesantă cu afirmații hazardate. Reconstituirea logică a evenimentelor duce, aşa cum am arătat, la o succesiune realistă:
- refugiatii români din Bucovina aduc în oraş primele informatii despre atacurile milițiilor comuniste şi despre atitudinea ostilă a comunitătii evreieşti de acolo;
- ştirea activează încă din 28 - 29 iunie grupurile legionare, care pregătesc o „pedepsire" tipică, îndreptată declarativ împotriva evreilor comunişti, dar vizînd previzibil toată comunitatea;
- ocazia declanşării crimelor şi a unui început de pogrom este dată de aparitia în oraş a grupurilor răzlețe din Regimentul 3 grăniceri, care deschid focul la gară, pe strada principală şi apoi la cimitir.
Pentru a se acredita ideea unui pogrom organizat de armată, lucrarea lui Marius Mircu introduce o informație de ficțiune conform căreia Regimentul 3 grăniceri „cantonase peste noapte la marginea orașului".[2] Jurnalele de operatii arată că grupurile răzlețite ale acestui regiment au intrat direct în oraş după un marş lung şi că regruparea s-a produs mult mai tîrziu, la sud de
1 Marius Mircu, op. cit., p. 114.
2 Ibidem, p. 119.

Dorohoi. Cele mai multe crime au avut loc în zona străzilor I. C. Brătianu şi Regele Ferdinand. în strada Brătianu, Herşcu lonas „a fost scos din casă, i-au turnat gaz pe cap şi i-au dat foc, aprinzîndu-i barba. L-au împuşcat apoi şi i-au prădat casa".[1] Bercu Aclipei „a fost scos din beci şi silit să arate unde sînt banii. După ce a predat totul, 1-au împuşcat în curte".[2] Hana Petraru a fost împuşcată de un vecin: „îşi aştepta logodnicul, concentrat, care trebuia să vină cu armata în retragere. Auzind că vin soldatii, a scos, fericită, capul pe fereastră, să vadă dacă vine el".[3] Două cazuri prezentate în aceeaşi lucrare—Manole Witner, împuşcat în stradă, şi Isac Rabinovici, împuşcat în gură de un militar român călare - nu figurează în lista victimelor întocmită de Procuratură (au supraviețuit, au murit mai tîrziu, după întocmirea procesului verbal, sau sînt incidente inventate de propagandă).
*
în cursul acestui capitol a apărut un cuvînt straniu, intrat relativ recent în limba română: pogrom. Consider

necesare cîteva definitii şi explicații, pornind de la fenomenul deteriorării sensului unor termeni prin uz sau prin popularizare, uneori prin propagandă sau prin importul eronat al unor vocabule străine. Fără a avea pretenție și exactitate de filolog, mi se pare important să definesc sensul pe care îl dau eu terminologiei acestui text. De asemenea, fără a avea nici intenția să polemizez cu istoricii şi filologii evrei, consider că uneori termenii referitori la uciderea evreilor sfrit folosiți nerational, poate unde ilustrează fapte irație nale. Supraviețuitorii au tendința şi ei să instaleze incidente izolate, pogromuri, masacre în interiorul acelui larg şi înfiorător fenomen care a fost holocaustul. Este firesc să privească astfel, fiindcă a fost vorba de un popor, de acelaşi popor, chiar dacă locul şi conjunctura au fost diferite. Totuşi, mi se pare corect să existe nuanțe, în România nu s-a organizat o

1 Jbidem, p. 126.
2 Ibidem.
3 Ibidem.

exterminare în masă a evreilor, chiar dacă legionarii erau dispuşi să o facă.

Pogromul, după Webster's n New Riverside University Dictionary, 1988, vine din limba rusă şi îşi are originea în cuvintele po = asemănător, aproape de... şi grom = tunet. Termenul descria metaforic („precum tunetul") efectul loviturii aplicate de autoritătile țariste unor comunități evreieşti. Enciclopedia Wbrdsworth, 1995, dă cuvîntului următoarea explicație: „(în rusă: «distrugere») un atac violent neprovocat asupra unui grup etnic, în particular evrei, condus cu acordul autorității". Alte enciclopedii şi dicționare dau acelaşi sens, din care se conturează o nuanfă importantă: complicitatea oficialității la atentat.

Termenul care creează cele mai multe probleme este acela de masacru. El înseamnă peste tot a ucide sălbatic şi în masă ființe fără apărare. Explicatia are trei paliere de înțelegere, con-centrînd atît particularitatea modului în care se ucide (sălbatic), a dimensiunii crimei (în masă), cît şi a atitudinii victimei. De exemplu, John F. Kennedy a fost asasinat şi nu masacrat; crima s-a făcut de la distantă, cu o armă de foc, fără acte de sălbăticie, iar atentatul a vizat o victimă în mod individual, în război, confruntarea între două armate nu poate fi numită masacru, pentru că nici una dintre ele nu este lipsită de apărare. Problema acestui termen este a doua semnificație, care îşi are originea într-un substantiv colectiv: masă, în sensul larg, .mare număr de persoane", îi număr mare, dar cîte? într-un autobuz din Ierusalim au murit 18 persoane, în urma detonării unei bombe; a fost un masacru sau mai potrivit este termenul atentat? Dar dacă ar fi fost 100 sau mai multe, ca în cazul „masacrului a sute de civili inocenti în satul vietnamez My Lai prin mitraliere de către tineri soldați ai Statelor Unite"?[1] întrebările acestea oarecum insensibile nu şi-ar fi avut rostul dacă nu întîlneam termenii pogrom şi masacru în incidentul din Dorohoi, consacrați prin uz în toate lucrările pe

l Rodney Castleden, The Concise Encyclopedia of World History, London, Parragon Book, 1995, p. 586.

această temă, fără a li le judeca şi compatibilitatea. Semantica acestui domeniu propune un termen vechi, hecatombă, care provine din grecescul hekatombe (Le petit Larousse, 1995) şi care însemna sacrificiul a o sută de animale sacre (ființe, prin extensie), cifră peste care, dacă cineva doreşte cu tot dinadinsul să facă literatură, poate prelua termenul de masacru.

Holocaustul este „anihilarea a mai mult de 16 milioane de oameni de către regimul hitlerist, între 1933 şi 1945, în numeroasele lagăre de concentrare şi exterminare; cele mai cunoscute la Auschwitz, Sobibor, Treblinka şi Maidanek în Polonia şi Belsen, Buchenwald şi Dachau în Germania. Dintre victime: mai mult de 6 milioane erau evrei (peste 67% din evreimea europeană); 10 milioane ucraineni, polonezi şi ruşi -civili şi prizonieri de război -, tigani, socialişti, homosexuali şi altii" (Enciclopedia Wordsworth). Cuvîntul provine din holos (întreg, tot) şi kaeiein (a arde) şi însemna sacrificiu religios în care victima era arsă în întregime.

Termenul semnifică, aşadar, nu doar tragedia evreilor, ci a tuturor celor 16 milioane de victime ale nazismului, în ultimii ani, el include şi victime care au supraviețuit lagărelor, nu numai persoane ucise. Tatăl meu, de exemplu, a cunoscut regimul lagărelor de exterminare de la Luckenwalde şi Hemmer fără a fi evreu, ci doar prizonier de război. A fost victimă a acestui holocaust, doar pentru faptul că, student la Charlottenburg, a refuzat la 25 august 1944 să semneze un act de adeziune la statul german şi s-a solidarizat cu acțiunea din țară. Numeric şi, în continuare, cît se poate de rece - deşi situația îmi produce repulsie, fiindcă pare că număr cadavre - constat că în holocaustul nazist au murit mai multi neevrei decît evrei. De aceea, mi se pare normal să folosesc locuțiunea holocaustul evreilor (Shoat) pentru referirile la acest popor şi tragedia lui istoric recentă. La fel ar fi de preferat ca ansamblul crimelor sovietice, care depăşeşte orice imaginație (după unele surse, 30 de milioane de victime) să fie denumit holocaustul sovietic, față de care îmi exprim totala surprindere (sau poate ignoranța?), prin lipsa unei reacții evreieşti în a-1 descrie, publica şi răspîndi. Este un alt paradox de

neînțeles, cum scapă notorietății cel mai mare genocid din istoria omenirii! O teză de ultimă oră la Yad

Vashem lansează ideea că asasinarea evreilor de către U.R.S.S. ar fi avut un *caracter* politic, şi nu etnic, fiind vorba exclusiv de evrei înstăriți. Dacă ar fi să ne limităm doar la soarta sionişti1or, teza tot nu s-ar putea susține, într-un dramatic dicționar al persoanelor deportate din Basarabia după 1940 găsim o afirmație categorică: „în scopul reuşitei tuturor obiectivelor ce şi le propuseseră bolşevicii, au fost operate arestări şi deportări, dar nu numai pe criteriul de clasă, ci - spre deosebire de procesul similar petrecut cu ani în urmă în Uniunea Sovietică - şi în baza criteriului apartenenței etnice, urmărindu-se, deci, aici în teritoriul românesc, şi deznaționalizarea populației, nu numai epurarea claselor indezirabile regimului sovietic".[1] Se constată în continuare un fel de sfială evreiască în a trata atrocitățile sovietice, atitudine persistent inexplicabilă.

Reacția oficială ta cazul Dorohoi

Depăşind faza precizărilor notionale, devine credibilă afirmația că la Dorohoi a fost un incident antisemit însotit de asasinate, care nu se înscrie în categoria de masacru.

Care a fost reacția instituțiilor statului? în primul rîhd, armata Documentul care semnalează incidentul de la Dorohoi este prezentat in extenso:

„TELEGRAMA Nr. 11 310 GORUN

Către

MARELE STAT MAJOR, Sectia n

In dimineața de 2 iulie, Reg. 3 grăniceri pază venind din Basarabia unde a avut dificultăți foarte mari cu evreii de la nord

l Mircea Druc, Basarabia sub regim totalitar. Efectele social-politice ale deportărilor, în .Arhivele Totalitarismului", 10, anul IV, nr. 1/1996, p.185.

de Prut, trecînd prin Dorohoi, s-au răzbunat. Au împuşcat mortal 40 şi au rănit 15. S-au devastat cîteva prăvălii. Liniştea a fost restabilită imediat cu ofițerii şi trupa.

Regimentul 3 pază nu are nici o pierdere. Comunicarea o face colonel Haluga, şeful de stat major al lui Ghiocel.

D.O. Şeful de stat major

General Tătăranu".

Tot în legătură cu incidentul de la Dorohoi, Jurnalul de operații al Regimentului 29 infanterie precizează: *„în* ziua de 24 iunie 1940, la ora 0.30, s-a primit ordinul nr. 8 al Grupării tactice Dumbrava Roşie, ca să deplaseze o companie de puşcaşi pe directia şoseaua Maghera-Dorohoi cu misiunea de a întîlni o companie de grăniceri sub comanda căpitan Teohari plecată în directia Maghera (localitate dispărută în zona nodului de comu-nicatii actual Vîrfu Cîmpului - n.m.) şi a căuta prin tact să oprească şi să o tempereze, aducînd-o la Maghera, întrucît, din informatiuni, ostaşii din această companie s-ar fi dedat în Dorohoi la acte de violentă contra evreilor.

La ora 1.15 compania 10 sub comanda It. Petroşanu a plecat pe directia ordonată de unde şi-a îndeplinit în bune condiții misiunea primită, aducînd la ora 4 dimineața Comp. grăniceri, care şi-a continuat drumul spre Ițcani pe itinerarul Maghera - Zvo-riştea - Ifcani (directia nord-sud - n.m.).

în cursul zilei s-a făcut reorganizarea unităților, nr. pierderilor, oameni, armament. Unitățile au executat curățirea armamentului, echipamentului eto. Tot în această zi a sosit Compania aT-a".[1]

Mărturiile evreieşti legate de evenimentele sîngeroase de la Dorohoi menționează şi aspecte ale intervenției autorităților pentru izolarea şi oprirea violentelor. Secretarul comunității, S. Şumilovici, deşi rănit la braț, a reuşit să fugă de urmăritorii săi (soldați din Regimentul 3 grăniceri) şi să intre sub protecția unei

l Arh. M.Ap.R, fond l 050/4, f. 128, 129.

patrule trimise de comenduire „sub conducerea căpitanului Hergheligiu, care făcea ordine",[1] apoi a unui plutonier de jandarmi: „soldatul (din Regimentul 3 grăniceri - n. m.) avînd intentia să se opună, plutonierul a scos revolverul şi 1-a amenințat cî-1 execută pentru dezordinea făcută în oraş".[2] Un caz de colaborare între militari români şi evrei este intervenția locotenentului Isăceanu (Regimentul 29 infanterie), care a format un detaşament mixt cu care a încercat să oprească devastările şi crimele, locotenentul lăsîndu-1 pe caporalul T.R. Izu Abramovici să-i păzească propria casă şi şotia.[3] Se distinge şi atitudinea locotenent-colonelului Alexandru Marino, comandant adjunct al Regimentului 29 infanterie, care „i-a lovit (pe soldații vinovați) cu arma în cap şi-a trimis pe evrei acasă".[4]

Afirmatiile prin care se acreditează ideea unui pogrom organizat de armată şi a unui drept „ de a face ce se vrea cu evreii timp de 24 de ore" sînt o prelungire a altor afirmații hazardate, folosite de propagandă pentru momentul recuceririi teritoriilor din Est

Agresiunile antievreieşti din Moldová

Criza de autoritate şi debandada trupelor, incapacitatea unor ofițeri de a stăpîni eşaloanele în condițiile unui grav eşec politic şi militar au favorizat accesele de violență ale unor militari - de regulă, soldati şi grade inferioare -

care, odată ajunşi dincoace de Prut, au atacat evrei nevinovati, înregistrîndu-se în documente oficiale nu numai cu maltratări, ci şi cu crime. Ele s-au petrecut pe un fond antisemit latent
în stafia Lespezi de pe linia ferată Bucureşti-Domeşti (directia sud-nord) au fost aruncați din tren nouă evrei, din care patru şi-au găsit moartea (ceilalți au fost internați şi *li* s-au acor-
1 Marius Mircu, op. cit., p. 123.
2 Ibidem, p. 124.
3 Ibidem, p. 130.
4 Ibidem, p. 132.

dat îngrijiri medicale). Cazul are ciudățenia lui. Evreii au fost aruncați dintr-un tren care circula dinspre sud spre nord, adică invers decît deplasarea trupelor române în retragere, ceea ce ar presupune acțiunea criminală a unor călători sau militari din eşaloanele locale sau din cele trimise pentru acoperirea frontierei împotriva unei prelungiri peste Prut a agresiunii sovietice. Violentele trebuie să fi avut loc asupra unor evrei bănuiți sau poate chiar confirmați a se îndrepta spre Basarabia, fiind vorba în acest caz de acei evrei care au hotârît să plece în U.R.S.S. Aderenta la comunism a acestora era indubitabilă şi agresiunea împotriva lor ar primi astfel o motivație plauzibilă, nu şi o scuză. Dar chiar şi în cazul Paşcani, unde au fost împuşcați şapte evrei de către un sublocotenet şi doi soldati, s-a constatat că asasinii aparțineau unor unitari locale. Pentru anchetă şi cercetare s-a apelat la Parchetul militar Iaşi care-şi dezvolta jurisdicția doar asupra acestora. Ne-am afla aşadar în situația unei disocieri între crimele din Dorohoi şi cele din centrul şi sudul Moldovei. Acestea au avut drept suport - cu cea mai mare probabilitate -zvonurile, amplificările şi exagerările informațiilor aduse de trupele în retragere. Mesajul era: evreii (eventual, evreii comunişti) au atacat armata, au ucis, au pactizat complet cu inamicul. Evreii care pleacă în Basarabia stat complicii direcți ai acestora, sînt spionii, colaboratorii care au pregătit agresiunea
într-un proces verbal publicat pârtia! ta seria de documente referitoare la evenimentele din Dorohoi[1] se prezintă o listă de crime împotriva evreilor, săvîrşite de militari ai regimentelor 14 infanterie şi 16 infanterie. Informația, deşi cu toate semnele unor date autentice, nu poate fi controlată deoarece existau cîteva zeci de regimente 14 şi 16 ta armata română. E ca şi cum ai afirma că primarul a făcut o ilegalitate fără să precizezi orașul. Dar am constatat că ta numeroase documente emise de instituții sau persoane civile se confundau regimentele cu diviziile. Or, dacă este cumva cazul unei astfel de confuzii, lucrurile capătă un sens: Divizia 14, de exemplu, era dislocată chiar ta zona unde au avut
l Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 35

loc incidentele,[1] iar teoria mea poate primi o confirmare: Divizia 14 era dincoace de Prut şi n-a făcut parte din eşaloanele evacuate din Basarabia. Amănuntul este important pentru că el s-ar putea constitui ta principalul argument ta înțelegerea unei imagini folosite foarte frecvent cu referire la violentele împotriva evreilor din zonă: s-a căutat un țap ispăşitor pentru eşecul din Basarabia. Textul, căruia i se atribuie o valoare generalizatoare, se potriveşte răzbunărilor unor grupuri izolate de militari care n-au trăit evacuarea şi n-au cunoscut direct diferența între milițiile comuniste înarmate şi comunitatea evreiască basarabeană. Este clar că ei se diferențiază indubitabil de agresorii din cimitirul de la Dorohoi, unde a existat fondul psihologic favorizant al unei iminente prezențe militare a inamicului (tancuri sovietice). Nici unii, nici ceilalți nu au circumstanțe atenuante, dar asta este ceea ce s-a tatîmplat. Nimeni nu poate spune acum citi dintre cei omorîfi ta Moldova erau spioni autentici care se retrăgeau la bază şi citi erau cetățeni a căror vină era doar simpatia pentru comunism. Totuşi, ta toate cazurile semnalate autoritățile au luat măsuri de oprire a acestor „fapte dăunătoare ordinii şi siguranței statului"[2] şi au ordonat ca „autorii acestor incidente, imediat ce vor fi descoperiri, să fie reținuți şi înaintați organelor competente".[3] Afirmațiile unor istorici evrei că aceste asasinate au fost organizate de armată nu se sustin, iar faptul că din unele mărturii (G.Brăilescu-Gotlieb) au fost identificați legionari ta uniforme militare reprezintă doar particularități ale evenimentelor, neexisttad ptaă acum dovezi că toti criminalii militari erau nazişti români deghizați.
Cazul răzbunărilor pe evrei ar trebui analizat mult mai ta detaliu. Documentele care atestă tragedia românilor din 1940, precum şi consecințele ei asupra evreilor cuprind multe exagerări. Ele migrează partizan între afirmația categorică „toti
l Armata română în cel de-al doilea *război* mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi a părții de nord a Bucovinei..., p. 48 (harta).
2 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 35.
3 Ibidem, p. 34.

evreii erau înarmați"(Jurnalul de operații al Armatei a FV-a) şi afirmația la fel de categorică „toată populația românească execută represalii" (telegrama nr. l 225/1.7.1940- maior Bădărău). Analiştii credincioşi propagandei sovietice continuă să accentueze Atonul celei de-a doua limite a exagerărilor şi să folosească — aşa cum am

arătat — o terminologie speculativă. Realitatea documentară arată că agresiunile la adresa evreilor au fost reduse ca intensitate şi nu au avut un caracter organizat, aprobat de conducerea statului sau a armatei, în marea lor majoritate au fost răzbunări individuale. Insist însă pentru disocierea crimelor de la Dorohoi şi din alte localităţi făcute de militari în retragere şi cele făcute împotriva evreilor care emigrau în Basarabia

„TELEGRAMA Brumar-87,2.7.1940, ora 10.30

BRUMAR

Către MARELE STAT MAJOR, Secţia a 2-a

RAPORT INFORMATIV Nr. l 814/3 iulie 1940

1. Eri, 2.7.1940, la 15, în gara Scînteia,[1] doi soldaţi evrei au fost bătuţi de către militari şi aruncaţi pe fereastră, din tren, fără a H se cauza răni grave.

2. Un convoi de 35-40 căruţe cu soldaţi din Reg-tul 3 grăniceri, trecînd prin satul Săuceni-Botoşani[2], s-au dedat la dezordini, căutînd evrei spre a-i molesta. Prin intervenţia jandarmilor lucrurile s-au liniştit

3. în zilele de l şi 2.7.1940 pe distanţa Vereştj-Paşcani[3] au fost aruncaţi din tren 14 evrei.

4. Un vagon cu refugiaţi evrei spre Basarabia, ataşat la trenul Bucureşti-Iaşi din seara de 2.7.1940 a fost atacat cu focuri de

1 Direcţia sud-noid, linia Vaslui-Iasi.

2 Stauceni, direcţia vest-est, dar este cazul unei agresiuni asupra localnicilor avînd ca autori aceiaşi militari ai Regimentului 3 grăniceri.

3 Direcţia nord—sud.

armă dintr-un vagon alăturat, între staţiile Vaslui-Bălteni.[1] 3 morţi şi 6 răniţi.(Reconstituirea a arătat că incidentul s-a produs la intersectarea unui tren cu refugiaţi din Basarabia cu cel menţionat - n.m.)

5. La sosirea în Iaşi a unui vagon cu evrei ce veneau dinspre Galaţi[2], eri 2.7.1940, ora 16, aceştia au început să strige că au fost bătuţi de civili între staţiile Vaslui-Grajduri şi Bîmova, creind alarmă.

6. Urmare la raportul informativ nr. l 783 din 1.7.1940 Cu ocazia agresiunei produsă la Dorohoi, Regimentul 4 jandarmi informează că sînt 53 morţi şi 6 răniti

Şeful Biroului Statistic Militar Iaşi Lt-col. Palade"[3].

Fără intervenţia unor nuanţe şi precizări documentate un observator neavizat n-ar putea înţelege cum .jandarmii" ucid într-un loc şi salvează în alt loc, cum se face că „armata" omoară evrei într-o parte şi salvează evrei în altă parte. Folosirea fără discemămînt sau cu rea intenţie a termenilor generalizatori armata, evreii, jandarmii au maltratat, ucis, devastat etc. nu poate ajuta clarificarea evenimentelor în întreaga lor tragedie, în mod cert însă, nici un act de răzbunare nu poate fi justificat La acest comportament sîngeros s-a ajuns prin erori de ambele părti, erori ale căror consecinţe alimentează şi astăzi mesajul extremiştilor din ambele tabere. Atunci, în anul blestemat dintre iunie 1940 şi iunie 1941, se pregătea ciocnirea între două monstruozităţi ideologice sprijinite pe un singur şi acelaşi principiu cinic: masă contra rasă. Evreii din România care preferau să emigreze în statul agresor, chiar în timpul agresiunii, s-au expus celei mai imediate manifestări a acestui conflict. Preciza un raport al Biroului Statistic Militar Iaşi: „în timp ce trupele şi populaţia din Basarabia îndurau toate lipsurile şi batjocura evreilor, neavînd

1 Direcţia sud-nord.

2 Direcţia sud-nord.

3 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 155, f. 207.

unii din ei decît cămaşa, evreii ce se evacuau în BASARABIA erau îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, cu enorme cantităţi de bagaje şi însemnate sume de bani. Aceşti indivizi, precum şi bagajele lor au trecut necontrolate de nici o autoritate română. Acest fapt a produs indignare în mijlocul refugiaţilor şi trupelor româneşti, astfel că a fost nevoie să se instituie o pază severă la aceste trenuri spre a preîntîmpina eventuale incidente".[1] Reconstituirea imaginii locale generate de acest tip de evenimente ne poate sugera că, în psihologia românilor care au trăit tragedia retragerii, comportamentul corect şi legal al administraţiei a fost total inadecvat şi chiar stupid faţă de brutalitatea instalată dincolo de Prut şi care trebuia stîrpită.

Pe acest fond psihologic au fost asasinaţi şi oameni nevinovaţi. Leon Cohn (Faibiş) se deplasa la Dorohoi pentru a se prezenta la unitatea militară unde fusese mobilizat (Regimentul 29 infanterie). A fost aruncat din tren în staţia Văculeşti (5 km sud Dorohoi), murind împreună cu alti trei evrei.[2] în lista crimelor făcute cu ocazia retragerii din Bucovina este inclusă şi asasinarea sergentului Aroneanu din compania 12 mitraliere a Regimentului 27 dorobanţi din Bacău: „pe cînd mergea din satul Probotești (?) spre Herţa, unde instalase la regiment, pentru soldaţi, un cabinet dentar, a fost împuşcat din spate de un camarad de companie".[3] Aşa cum se prezintă incidentul, trebuie să se fi produs anterior ultimatumului sovietic sau este un caz de trecere la inamic, deoarece este greu de crezut că cineva putea străbate linia .frontului pentru a trata la nord soldaţii care se retrăseseră în Bucovina de Sud.

Alte documente ale Arhivelor militare aduc amănunte şi despre măsuri care se înscriu fără dubiu în categoria acţiunilor de oprire, împiedicare şi pedepsire a actelor de violenţă la adresa evreilor:

1 Ibidem, f. 123.

2 Marius Mircu, op. cit., p. 138.

3 Ibidem, p. 140.

1. Telegrama BUJOR, nr. l 255/1. VH. 1940: „Ofiţerii trebuiau să fie mereu în mijlocul trupei, să explice soldaţilor evenimentele care s-au petrecut pentru că soldaţii se întreabă de ce nu se trage".[1]
2. Raportul Statului Major al grănicerilor din 2. VII. 1940 ora 18, de sub comanda generalului de divizie Th. Şerb:
„Totuşi această măsură care li s-a explicat ulterior de ofiţeri că este generală şi hotărită în interesul statului, nu a avut nici o influenţă asupra spiritului de disciplină al ostaşilor, care s-au retras în ordine spre locurile de regrupare, cu toată oboseala şi peripeţiile înfruntate, cauzate în drumul lor de bandele de evrei comunizaţi".[2]
3. Telegrama nr 11 307, GORUN către Marele Stat Major, Secţia a H-a, nr. 13 963/3. VH. 1940:
„Din atitudinea şi discuţiile auzite între ostaşi s-a desprins hotărârea acestora de a se răzbuna pe evrei din cauza exceselor conaţionalilor din Bucovina şi Basarabia. Pentru a preveni asemenea acte şi a preîntîmpina chiar eventuale mişcări, comandantul Gorun a luat următoarele măsuri: în toate gările noduri de comunicaţie să se înfiinţeze imediat birouri de informaţii care să îndrumeze toti ostaşii ce nu-şi găsesc unităţile. Gărzile militare din gări să fie imediat întărite şi comandate de un ofiţer activ din garnizoana cea mai apropiată. Fiecare tren de persoane sau accelerat să fie însoţit de o gardă comandată de un subofiţer care va face politie în tren pînă la oprirea în statii".[3] Ordinul aparţine generalului Tătăranu. Chiar în seria de documente publicate de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România se află raportul procurorului V. Iordăchescu, de la Parchetul Tribunalului Baia, Fălticeni, adresat ministrului justiţiei, prin care se anunţa luarea măsurilor de arestare a celor vinovaţi:
.Autorii acestor incidente, imediat ce vor fi descoperiţi, să fie retinuti şi înaintaţi organelor compe-
1 Arh. MAp.N., fond Marele Stat Major, Secţia 2, dosar nr. 982, f. 86.
2 Ibidem, f. 108-109.
3 Ibidem, f. 125.

tente. Dacă aceste incidente vor fi descoperite după plecarea trenului *(e* vorba de aruncarea din tren a evreilor, crime şi maltratări - n.m.) din staţie să anunţe imediat staţiile dinaintea trenului pentru ca trenul să fie oprit, iar organele arătate mai sus (Garda Militară, Poliţia, C.F.R.) să facă cercetări pentru descoperirea autorilor".[1] în faţa acestor dovezi acuzaţia de pogrom - adică de participare a autorităţii la actele de violenţă - nu se mai poate susţine. Acceptind o departajare între evreii comunişti violenţi şi evreii neimplicafi în crime, trebuie să acceptam disocierea actelor criminale ale unor militari români de instituţia militară.
Incidentul de la Dorohoi rămîne un episod sîngeros, petrecut pe fondul căderii frontierei de est a tării, cădere ce nu reprezenta doar o cedare în faţa ameninţării cu forţa şi a forjei militare, ci începutul prăbuşirii României Mari. Acest mare stat românesc nu a fost un mit, a fost o existentă concretă, parte din viata fiecărui român, în mod dramatic, evreii basarabeni au fost părtaşi la acest furt teritorial, ocazie cu care s-au înregistrat pierderi de 43 000 oameni din rîndurile armatei, poliţiei, autorităţii provinciale, îngrozitorul holocaust evreiesc care a urmat în Polonia şi Germania a acoperit cu un val de sînge şi un fum de carne arsă orice diferenţă între evrei democraţi şi evrei comunişti. Dar diferenţa a continuat să existe!
l Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 34.

V. REBELIUNEA LEGIONARA

„Dacă evreii din Ţara Românească trăiesc, trăiesc datorită Mareşalului Antonescu" - declara el la proces. Iată o afirmaţie categorică la care 50 de ani de istorie consumaţi în ură, tăcere şi tentative naţionaliste de reabilitare n-au putut aduce o confirmare sau o infirmare la fel de categorică, lăsîndu-ne să contemplăm în continuare grafia îndoită a unui mare semn al întrebării, în anii de debut ai regimului comunist din România, imaginea unui mareşal odios a dominat propaganda prosovietică, fenomenul înscriindu-se în ansamblul campaniei de distrugere a oricărei credibilităţi a fostelor regimuri democratice şi autoritare pe care le cunoscuse România pînă în 1945. Un Antonescu în postură de criminal însemna un regim criminal, care i-a oferit complici. Aceştia au fost găsiţi pînă la urmă în toată structura politică burgheză, în rindul mişcării extremiste de dreapta, în timp ce extremiştii de stingă (unii legionari şi comuniştii) au triumfat. A mai avut de cîştigat noua suprastructură politică formată din evrei comunişti basarabeni, în timp ce evreilor de rînd nu h' s-a putut oferi altceva decît şansa emigrării, în decenii de emigrare, mai ales după înfiinţarea statului Israel în 1948, au părăsit România aproape 400 000 de evrei. Ei supravietuiseră lui Antonescu.
A urmat apoi o lungă perioadă de tăcere, cînd numele mareşalului nu se pronunţa decît în şoaptă, cu multă fereală, în locuri ce păreau sigure. Imaginea lui, îmbogăţită de amănunte necunoscute generaţiilor tinere, aureolată de atitudinea anticomunistă şi de tinuta sa morală, a coborît treptat în legendă, starea de „conspirativitate" a subiectului favorizînd extinderea mitului.

Aşa se explicare ce apariția sa ca personaj al unui roman de Marin Preda - acuzat astăzi că ar fi fost părtaş la o campanie de resurecție naționalistă - a produs un puseu de interes pentru figura mareşalului, transformîndu-1 din criminal în erou, pentru conştiința publică insuficient avizată. O contracarte menită să-1 acuze, scrisă de Eugen Barbu et Co, a eşuat în derizoriu -formele vechii propagande nu mai „țineau", iar reacția neinspirată a liderului comunităților evreieşti- n-a făcut decît să accentueze imaginea de nedreptate făcută celui ce murise salutîndu-şi plutonul de execuție. După 1989 pasiunile s-au stîmit din nou, şi mai violent, astfel că singura modalitate echilibrată de abordare a acestui subiect sensibil a fost „cartea de documente", publicația lipsită de comentarii, constituită din acte ale vremii, a căror selecție n-a putut ocoli însă subiectivismul. Studiul fără patimă încă n-a apărut, prea multi istorici căutînd mai degrabă evitarea sensibilităților politice actuale decît adevărul documentat şi expus ştiințific. Eu nu îmi propun să-i înlocuiesc şi nu sînt în dialog cu ei. Pe mine mă interesează atitudinea față de evrei a statului, a armatei, a instituțiilor - ca reprezentante ale poporului român în orice vreme. Nu în ultimul rînd, chiar atitudinea populației.

Şcolaritatea Antonescu - Mişcarea legionară

într-un fel de istorie a Mişcării legionare - în fapt, o selecție de texte partizane -, printre greşelile atribuite şefului acestei organizații extremiste, Horia Sima, era şi aceea că „nu şi-a dat seama că Antonescu urmăreşte compromiterea şi dărîmarea Mişcării" prin numirea legionarilor în comisariatele de românizare, consiliile de administrație, în comerț, „sfîşiindu-le astfel nimbul purității prin întinarea în cele materiale"[1], legionarii tentați astfel la jaf, estorcare, corupție fiind nişte

l Alexandru V. Di(â, Istoria Mişcării Legionare scrisă de un legionar (preot Ştefan Palaghitâ), Bucureşti, Roza VînturiJor, 1993, p. 146.

mieluşei care, dînd de came crudă, s-au transformat fără să vrea în lupi. Afirmația este ridicolă. Analiza atentă a evoluției raporturilor generalului cu Legiunea dovedeşte că Antonescu a văzut în ea sprijinul politic de care avea nevoie la conducerea starului, el fiind adeptul ideii că toate celelalte partide aşa-numite burgheze sînt iremediabil corupte, incapabile de guvernare şi vinovate de dezastrul general al țării. Personalitățile intelectuale ale Legiunii - prezența lor sub conducerea lui Codreanu sau Sima rămîne un penibil exemplu de cecitate - nu reprezentau nimic pentru el; „masa" de tineri era totul. Dar eroarea fundamentală a generalului Antonescu a constat într-o viziune aproape idilică despre această organizație - teroristă, în cele din urmă -, considerînd-o „drept singurul organ politic rămas nepătat şi necompromis pînă la acea dată", ceea ce friza inconştiența. La acea dată (1936), Mişcarea legionară se conturase deja ca o forță antidemocratică şi avea atit un trecut, cît şi un viitor indubitabil:

* 10 decembrie 1922: la Congresul studențesc de la Bucureşti se dă semnalul de luptă al mişcărilor studențeşti. Se alcătuieşte o moțiune prin care se cere numerus clausus pentru evrei în universități şi se veştejeşte acțiunea politică a democrației francmasonice, în cartierul Văcăreşti au loc conflicte sîngeroase cu evreii
* în octombrie 1923, la Iaşi, Corneliu Z. Codreanu şi alți legionari pun la cale un complot pentru pedepsirea miniştrilor care au dat drepturi politice evreilor, alcătuind o nouă Constituție.
* 8 octombrie 1923: Complotul din Dealul Spirii; se hotărăşte împuşcarea politicienilor trădători şi a plutocraților evrei.
* Martie 1924, Ion I. Moța îl împuşcă pe studentul Vemichescu; octombrie acelaşi an, Corneliu Z. Codreanu îl împuşcă pe prefectul Manciu.
.* Iulie 1930: legionarul Beza îl împuşcă pe ministrul Constantin Angelescu. '
* îi primele zile ale lunii mai 1933 se înființează Echipa Morții.

Annata, mareşalul şi evreii

* în seara zilei de 29 decembrie 1933, o echipă de legionari îl asasinează pe I. G. Duca, primul ministru în exercițiu al României.[1]

Aşadar, încă din 1923 gruparea nafionalist-extremistă a lui Comeliu Z. Codreanu viza asasinarea politicienilor români care votaseră Constituția democratică, înainte să fie supuşi „represiunii" autorităților statului, cum se plîng şi astăzi prin gazete. Natura teroristă a organizației a existat de la început, doar şi-a pus în aplicare intențiile în 1941, cînd a ajuns la putere. Concepția doctrinară a acestei organizații nu lăsa nici un dubiu asupra opțiunii pentru totalitarism. Antonescu era şi el adeptul regimului autoritar, al ordinii şi disciplinei, care limita accesul partidelor politice „vechi" la conducerea tării, „pentru a nu mai face alt rău". El avea viziunea unei „primeniri", a unei renaşteri naționale al cărei debut să fie marcat de el printr-o guvernare de sacrificiu, excepțională şi, evident, de forță, în 1937, Antonescu u' oferea regelui Carol al II-lea alternativa cea mai dubioasă: „dai o lovitură de stat, alegîndu-ti un om, cu care faci ce vrei!"[2] Că Antonescu a mizat pe Legiune şi i s-a asociat în vederea obținerii puterii, rezultă şi din Apelul către legionari din 12 septembrie 1940, emis la o săptămînă după ce obținuse îndepărtarea regelui Carol şi devenise conducătorul statului: „Cu ajutorul destinului, învierea patriei a

venit şi cu ea biruinţa voastră şi a mea".[3] Două proiecţii ale situaţiei de după 6 septembrie 1940 s-au conturat în viziunea generalului: a) că Legiunea este singura grupare politică viabilă (în lipsa Constituţiei democratice şi a Parlamentului) şi b) că trebuie să controleze această grupare. Cele două principii ale concepţiei sale politice simpliste erau însă zdruncinate de o contradicţie flagrantă: Legiunea dorea să conducă statul din pozitia unui regim fascist revanşard, decis să lichideze fizic elita politică a tării, să instaureze pe şeful ei, Horia Sima, la condu-

1 Vezi Alexandru V. Diţâ, op. cit., p. 16-25.
2 Pe marginea prâpastiei. 21-23 ianuarie 1941, voi I, Bucureşti, Scripta, 1992, p. 40.
3 Ibidem, p. 80.

cerea absolută a României şi să treacă la exterminarea evreilor. Acest program, cunoscut mai de mult şi interpretat superficial atunci, în ultimul deceniu şi jumătate, a devenit transparent în momentul declanşării rebeliunii (20.01.1941) în timpul marii manifestaţii din Piafa Universităţii: „Aici tin discursuri, se împart manifeste şi se răspîndesc cuvinte de ordine:

- Vrem guvern legionar.
- Trăiască Horia Sima, comandantul Legiunii.
- Moarte masonilor si jidanilor".[1]

La o cercetare atentă se va observa că legionarii - cu excepţia unor intelectuali iluzionaţi - n-au avut vreodată alt program, cu precizarea că, la momentul punerii sale în practică, n-âu mai ales „masonii" care votaseră Constitutia şi au ucis inclusiv foşti aliati electorali din P.N.Ţ. (Armând Călinescu, Virgil Madgeara), partid care, sub forma nucleului Partid National, nu votase legea fundamentală din 1923. Cum se ajunsese aici, este o istorie lungă în care unii vinovaţi au scăpat fugind, alţii au rămas şi au plătit pînă la capăt Nu trebuie să uităm că, înainte de venirea lui Antonescu la putere, România fusese o dictatură cu accente autoritare clasice, care asistase neputincioasă la prăbuşirea graniţelor! Pentru catastrofa naţională a dispariţiei României Mari nu erau vinovati nici legionarii, nici Antonescu. Ca si în alte regimuri totalitare, regele Carol al n-lea a „înghiţit" prin conducerea sa personală toată autoritatea statului, lăsîndu-1 fără alternativă, încercarea lui Ion Antonescu de a colabora cu fostele partide (P.N.Ţ. şi P.N.L.) a eşuat, şi oricum nu avea sorţi de izbîndâ, fiindcă orientarea politică externă, alături de Germania, se afla la polul opus orientării acelor partide, şi anume către statele care le finanţau: Marea Britanic şi Franţa. La 6 septembrie 1940, Anglia era în război cu Germania, iar Franţa era ocupată. Opiniile conform cărora partidele au refuzat puterea se înscriu în domeniul speculaţiilor facilei fiindcă puterea înseamnă să poţi guverna, ceea ce era exclus la acea dată în România. Grămada de formule politice încercate

l Ibidem, p. 158-159.

Armata, mareşalul şi evreii

de Carol al II-lea în ultimele luni dovedeşte cu prisosinţă această reali ţaţe. Apariţia la putere a lui Antonescu şi a Legiunii a fost consecinţa unor evenimente mai vechi, petrecute în faptul acţiunii iresponsabile din iunie 1930, cînd distrugerea principiilor constituţionale fundamentale a deschis drum aventurii.

Diletantismul lui Antonescu este ilustrat de programul său politic expus într-un Apel către ţară din 11 septembrie 1940: „Un regim nou de viaţă curată; un regim de viaţă armonioasă şi frăţească între conducători şi conduşi; un regim de viaţă plină de ideal, de cuget curat şi de forţă creatoare, în sfîrşit un regim în care de la cel mai tînăr dintre noi pînă la cel mai în vîrstă dintre noi să muncim cu patimă, să muncim cu dragoste, să muncim fără preget pentru a reclădi de la bază statul nostru, pentru a face din el ceea ce doriţi voi şi ceea ce am visat eu",[1] adică un paradis populist ce urma să fie creat prin ordine şi disciplină. Evident, btatuit de aceste himere, Antonescu a început m foarte scurt timp să piardă totul din mînă, pentru că „sprijinul său politic", Mişcarea legionară, avea o concepţie oarecum diferită despre paradis.

La 14 septembrie 1940, o dată cu proclamarea statului national-legionar prin Decret regal, s-a format un guvern condus de Antonescu, în care legionarii ocupau toate funcţiile, cu excepţia ministerelor militare şi economice. Important pentru studiul acesta este că Horia Sima îndeplinea funcţia de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, că ministrul de interne era generalul C. Petrovicescu, iar directorul general al politiilor era Al. Ghika, şi că ultimii doi preferau să primească ordine de la primul, decît de la Antonescu. încă de la instalare, ei au patronat înarmarea în secret a legionarilor şi numirea lor în tot sistemul poliţienesc. Prin ordinul nr. 93 342/1940 al Direcţiei Generale a Politiei se transmitea tuturor inspectoratelor regionale că „legionarii nu au voie să poarte arme, decît dacă sînt încadraţi în unităti constituite sub comanda unui şef care are răspundere. Toţi cei care vor purta arme contrar acestor dispozitiuni vor fi

imediat dezarmaţi şi deferiţi justiţiei".[1] Bineînţeles, ordinul nu a fost respectat, deoarece Antonescu nu avea controlul politic asupra Legiunii, în ţară, politia legionară trecuse deja la jafuri, descinderi ilegale, molestări, răzbunări. Raportul tardiv al generalului Antonescu venea doar să constate: „vina este cu arît mai gravă, constatfnd pe lîngă scop şi mijloacele şi procedeele prin care şi-au procurat armele şi muniţiile rebeliuni: de la delapidarea banului public şi călcarea tuturor legilor privitoare la purtarea şi posedarea armelor, la devize, vămi,

contabilitate publică, pînă la înşelarea bunei credinţe a publicului, care, dînd pentru «Ajutorul legionar», îşi procurau fără ştiinţă revolvere şi gloanţe contra existenţei lor proprii şi a copiilor lor".[2] Pe fondul luptei surde pentru putere absolută între Antonescu şi Horia Sima, fost informator al Serviciului Secret de Informaţii ajuns şef al Mişcării legionare, la sfîrşitul lunii noiembrie 1940 se declanşează seria atentatelor din răzbunare, în care îşi pierd viaţa profesorii Nicolae lorga şi Virgil Madgearu, 64 de detinuti aflati la Jilava - foste personalităţi politice, generali şi poliţişti -, precum şi o serie de persoane reţinute în celulele Prefecturii Politiei Capitalei. Antonescu, de teamă să nu „i se compromită regimul", intervine energic pentru oprirea asasinatelor. Avînd informaţii că se urmăreşte eliminarea tuturor oamenilor politici în noaptea de Anul Nou printr-un Sfîntul Bartolomeu legionar, el îi cere subsecretarului de stat Rioşianu să trimită ordinul telegrafic nr. 6 087/29 decembrie 1940, în care se preciza: „Ministerul, avînd informaţii că în ajunul Anului Nou şi în noaptea Anului Nou s-a hotărît executarea oamenilor politici ai vechiului regim din judeţul dumneavoastră, vă invit ca de urgenţă, împreună cu Comandamentul garnizoanei şi Comandamentul Legiunii de Jandarmi, să luaţi cele mai severe măsuri pentru garantarea vietii tuturor acestor oameni politici ce sînt în acel judeţ".[3] Conflictul latent cu Horia Sima este cel mai bine ilustrat de telegrama

l Ibidem, p. 76.
1 Ibidem, p. 110.
2 Ibidem, voi. II, p. 100.
3 Ibidem, voi. I, p. 111.

trimisă imediat de acesta, pentru a anula ordinul lui Rioşianu: *„f e baza* unei informaţii false s-a transmis un ordin din partea Ministerului de Interne prefecţilor de judeţ, ca să vegheze la viata foştilor oameni politici ai vechiului regim, care ar fi ameninţată. Ordinul, în forma aceasta, trebuie considerat nul şi neavenit".[1]

*

în vara anului 1990, pregătind apariţia primului număr al revistei „Memoria", am avut privilegiul să-1 cunosc pe domnul Radu Dumitru, fost comisar în Prefectura Poliţiei Capitalei, secfia 27 Albastru. El mi-a relatat că în seara de 28 noiembrie 1940 a primit misiunea ordonată de şeful secţiei să se prezinte la Cimitirul Bellu „pentru a păzi pe cineva". Comisarul şefa refuzat să-i dea alte amănunte. S-a deplasat la cimitir şi a încercat să ia legătura cu administratorul, pe care 1-a găsit jucînd table cu un legionar în cămaşă verde. Beti şi înarmaţi amîndoi, i-au comunicat pe un ton ironic că trebuie să păzească „un hoit" depus la capelă. Deplasîndu-se la locul indicat, domnul Radu Dumitru a constatat că aceasta era goală. S-a întors şi a cerut lămuriri. Pe acelaşi ton zeflemitor i s-a spus că trebuie să caute în beci. *în* sfîrşit, agasat de situaţie şi înfuriat pe „misterioasa" misiune, a coborît treptele spiralate ale beciului pînă în încăperea subterană. Aceasta era neluminată, lipsită de o instalaţie electrică. Aprinzîndu-şi lanterna, printre lăzi putrezite, butoaie cu var şi în *prezenţa* şobolanilor, domnul Radu Dumitru a descoperit cadavrul unui bănin, aruncat pe ciment cu faţa în sus. La lumina aceleiaşi lanterne, într-o stare cumplifâ de şoc, tînărul comisar a recunoscut figura inconfundabilă a profesorului său: Nicolae lorga.' Cadavrul fusese parţial despuiat, iarmîna dreaptă înţepenise depărtată de corp. După ce 1-a plîns cîteva minute, Radu Dumitru a încercat să-i tragă fîşiile din îmbrăcăminte la loc. Fusese informat că Nicolae lorga a murit asasinat la Strejnic, dar nu se aştepta să-i găsească trupul neînsufleţit în beciul capelei, aruncat în bătaie de joc. A urcat la suprafaţă pentru a

raporta, dar a constatat că şeful său cunoştea identitatea victimei şi nu avea curajul să discute cu cineva faptul că trimisese un comisar s-o păzească, în această situaţie, i-a trimis totuşi două ajutoare, deoarece detinea informatia că în acea noapte o grupă de legionari va încerca să *profaneze* cadavrul, într-adevăr, în jurul orei 23.00, un grup de aproximativ 50 de legionari pe motociclete s-a oprit în piafa mare din faţa Cimitirului Bellu. Domnul Radu Dumitru mi-a relatat că era hotărît să-şi folosească arma în apărarea acelui trup nefericit. Informati de legionarul de la administraţie că la capelă sînt trei comisari înarmati, dar şi pentru că cimitirul era neluminat, legionarii au preferat să claxoneze puternic, timp de mai multe minute, să dea ocol pietii, pentru ca apoi s-o părăsească în directia Jilava. Radu Dumitru a dus cadavrul lui Nicolae lorga în capelă, iar dimineaţa a plătit unor femei să pregătească locul pentru o slujbă. La ora 8 a predat familiei corpul neînsufleţit al celui ce murise făcînd semnul crucii.

Pentru Antonescu, asasinatul era ceva împotriva credinţei sale creştine şi a spiritului de dreptate, în dimensiunile văzute de el, în timp ce naivitatea nu-1 ocolea, crezînd că discută cu un partener rational: „Dv. ati lucrat înainte în întuneric, înfeleg să spargi geamurile, să dai zidurile peste cap, să faci revolutie pînă ajungi la putere, dar după ce prin revolutie ai ajuns la putere, lucrezi ziua, pe lumină */.../Lăsaţi pe* legionari să se ducă noaptea acasă, să se ocupe de familiile lor, să se odihnească. Numai masonii lucrează pe întuneric; or, dv. luptati contra masoneriei, în catacombe s-au rugat creştinii pînă cînd au triumfat, dar după ce au triumfat, au ieşit la lumina zilei".[1] *Şi,* âitr-adevâr, legionarii au ieşit la lumină, *în* dimineaţa zilei de 21 ianuarie 1941, detaşamente înarmate au ocupat

Siguranța Generală, Prefectura Politiei Capitalei, Cazarma Gardienilor Publici, Ministerul Economiei Nationale, Primăria de Albastru, alte clădiri din Bucureşti. Simultan, rebeliunea se declanşează şi în tară. Armata
l Ibideni, p. 112.
l Ibidem, p. 159.

este întîmpinată cu focuri de armă şi în curînd se declanşează lupte de stradă, cu morți şi răniți, fii timpul nopții se organizează noi centre de rezistență şi baricade; sînt folosite tramvaie, autobuze, autocisterne încărcate cu benzină. „Jafuri, omoruri, schingiuiri, furturi, incendii în toate coifurile Capitalei şi în toată {ara, îngrozesc populația liniştită care cere sprijinul armatei pentru a-şi salva viața şi avutul. Ororile comise de aceşti indivizi sînt de o brutalitate şi cruzime care depăşesc orice margini şi care arată adevăratul scop al acelora care pretindeau că luptă pentru salvarea neamului şi a patriei din mîinile asupritorilor".[1] în după-amiaza zilei de 22 ianuarie, Antonescu se hotărăşte să treacă la anihilarea rebeliunii care, după spusele sale, amintea de „vremurile şi procedeele revoluției comuniste"[2] şi ordonă armatei restabilirea ordinii. Clădirile baricadate sînt luate cu asalt, punctele de rezistență sînt distruse, străzile degajate.
Rebeliunea legionară, rămasă în conştiința publică drept un act al luptei pentru putere, drept expresia terorismului adus la rang de politică în stat, a fost însă un eveniment mult mai complex. Condițiile ciudate ale acestor violențe vor putea fi lămurite atunci cînd arhivele sovietice vor dezvălui rolul comuniştilor şi al serviciilor secrete din Răsărit în finanțarea şi dirijarea unei fracțiuni importante a Mişcării legionare. într-adevăr, analiza atentă a documentelor care descriu acțiunile premergătoare rebeliunii şi cele ale rebeliunii însăşi dovedesc existenta unei puternice grupări comuniste în interiorul Mişcării legionare. Ciudat la prima vedere este că Horia Sima a favorizat şi sprijinit această fracțiune ai cărei lideri erau comunişti cunoscuți şi ale căror „trupe" erau formate din muncitori de la Grivița, S.T.B., Malaxa, încă din decembrie 1940, avusese loc un contact între lideri legionari şi unii şefi comunişti din lagărul de la Caracal în vederea unei alianțe. Se pare că ateismul comuniştilor a reprezentat o piedică, dar şi faptul că şefii comunişti abordați erau din „garda veche" a socialismului
(Constantinescu-Iaşi, Mihail Gh. Bujor, Die Cristea). Gruparea muncitorească legionară era organizată în Corpul Muncitoresc Legionar, format în octombrie 1936, dar cu putini membri. Abia la începutul anului 1940, Corpul Muncitoresc Legionar se infuzează rapid cu peste 20 000 de muncitori, al căror fief principal era la S.T.B. Vechi celule de partid, active la Atelierele Grivița în timpul grevelor din 1933 şi la Uzinele Malaxa (viitorul „23 August"), trec la propagandă prolegionară, subliniind caracterul revoluționar al Mişcării, grupuri şi grupuscule de la alte întreprinderi adună adeziuni, în şedința Consiliului de Miniştri din 29 octombrie 1940, ministrul de interne îi raporta conducătorului statului:„/../ de multă vreme avem informația— spunea generalul Petrovicescu - că se produce o penetrație de comunişti în Mişcarea legionară. Am informat şi conducerea Mişcării. Pe aceşti comunişti îi urmărim îndeaproape".[1] Serviciile de informații atrăgeau atenția că „în cuiburi se face teorie şi aplicații pentru lupta de stradă după cursul predat în şcoala de propagandă din Moscova".[2] Un raport al Grupei I din Corpul Detectivilor din 30 iulie 1941 ne expune unele detalii asupra acestui fenomen: „Elementul muncitoresc comunist aduce în Mişcarea legionară un însemnat aport, muncitorul fiind un om încercat şi curajos, în genere bine pregătit pentru lupta politică, stăpînind o dialectică cu efect asupra nehotărîților din masa muncitorească, chemată sub drapelul verde. Aşa se explică că elementul terorist al Mişcării (legionare -n.m.) şi-a recrutat şi îşi recrutează elementele din rîndurile C.M.L. Argumentația că mai toate atentatele înscrise în istoria legionarismului au fost făcute de intelectuali, nu anulează valabilitatea acestei constatări, fiind fapt bine stabilit că echipele speciale, de sacrificiu sau teroriste, bine organizate şi prevăzute cu argumentul necesar, s-au întîlnit uneori în cadrele acestei organizatiuni (C.M.L.); iar rebeliunea şi desfăşurarea evenimentelor au dovedit că legiona-rismul n-a reuşit să asimileze elementul comunist. Educația
1 Ibidem, voi. H, p. 165.
2 Ibidem.
1 Ibidem, voi. I, p. 130.
2 Ibidem, p. 30.

comunista, tehnica şi tactica propagandei s-au dovedit superioare copiei imperfecte împrumutate de legionarism. Nu numai că n-au putut fi asimilați, dar comuniştii au reuşit să impună Mişcării legionare directivele sădite în sufletele lor de Internaționala a ni-a, din ordinul căreia se bănuieşte că s-au infiltrat în Mişcarea legionară. Astfel, au fost identificați fruntaşi şi conducători de unități muncitoreşti legionare, care în trecut au suferit pedepse

pentru activitate comunistă".[1] Raportul asupra rebeliunii înaintat generalului Antonescu continea afirmații surprinzătoare pentru noi: „21 ianuarie: Horia Sima dispune convocarea Corpului Muncitoresc Legionar înarmat. Agentii motocicliști circulă în mare agitafie, făcînd legătură între șefi și agenti. Coloanele armate de muncitori se îndreaptă spre str. Roma. La ora 11.00, Al. Ghika este la sediul C.M.L. și dă dispoziții /.../ Cadrele rebele erau de mult pregătite, nu însă complet; punerea în aplicare a planurilor, prin ocuparea autorităților publice, încadrarea în «alcazaruri» și lupta de stradă, s-a desfășurat după principiile trotehiste".[2]

Ziarele legionare abundau în provocări revoluționare, al căror sens ni se pare astăzi, după decenii de comunism și propagandă antidemocratică, cît se poate de familiar„Dacă ta zilele de apreciere a aurului s-a ajuns la dominatia capitalismului, la dominația exploatatorului, în această lume nouă de apreciere a muncii se va ajunge la dominatia cinstită a muncitorului. Pentru prima dată biruie producătorul muncii peste exploatatorul ei. Aceasta este prima mare biruință a dreptății. Pentru această biruință a mobilizat Căpitanul muncitorimea. Pentru desăvîrsirea acestei biruințe, ființa ne este stăpînită de același îndemn al Căpitanului: La luptă muncitori!"[3] Raportul generalului Antonescu menționa și acest aspect: „revista «Muncitorul legionar» are unele capitole întregi de cel mai curat comunism".[4]

1 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 68-69.
2 Pe marginea prăpastiei..., voi. I, p. 34.
3 „Muncitorul legionar", nr. 5 din 15 ianuarie 1941, p. 1.
4 Pe marginea prâpastiei..., voi. II, p. 65.

într-adevăr, cititorul de astăzi care ar face efortul să parcurgă presa legionară și, mai ales, „Muncitorul legionar", poate avea o mare surpriză: va găsi acolo toate poncifele propagandei comuniste, limba de lemn și poezia de „angajament". Iată cîteva exemple, pentru a înțelege mai bine ce s-a întimplat cu noi nu numai In regimul comunist, ci și înainte, subliniind legătura vizibilă între cele două forme de totalitarism:

LA LUPTĂ MUNCITORI
în trudă ne-am bătut și-n umilință,
Tiranii pîinea ne-au luat...
Destul ne-am încleștat în suferință,
Cu Neamu-ntreg am sîngerat .'...
Din greu și aspru vuet de ciocane, mcovoiati de foame și nevoi, Din sgură de furnale și cazane Flămînzi ne ridicăm și goi.
REFREN
La luptă, muncitori.'
Veniti, Legiunea ne adună
La luptă, muncitori.'
Veniti în crîncena furtună! La luptă, muncitori! Zidari de veacuri viitoare, Cu fiuntile în soare Ne-năltăm biruitori!
Din fabrici, din uzine și din mină,
Din toiul beznelor adinei,
Am izbucnit, năpraznic, spre lumină
Ca o năvală grea de stînci
Călcăm cu pași de flăcări spre Dreptate!
Pe drum de foc și cer isbăvitor!

Un clopot sfînt în pieptul nostru bate, S-aprind pe umeri aurori ...
Pentru dreptatea noastră legionară Și pentru'ntregul Neam sărac, Din fulger vom clădi o nouă Țară Pe nicovale mari de veac! Ca viforul vom trece prin prigoane, Marin și Moța ne veghează-n cer... Din jertfe și din trăznet de ciocane Ne-om făuri Destin de fier!
Radu Gyr[1]

Această revistă cu coperti verzi nu se prezintă doar ca o publicație aparte, scoasă de gruparea comunistă ca un act de inițiativă individualizat, deoarece ea a primit încă de la început „girul" conducerii Mișcării legionare, Horia Sima, Vasile lasinschi, Ștefan Palaghită și alții semnînd articole și editoriale. Deteriorarea mesajului inițial al Căpitanului este vizibilă chiar din paginile primului număr, unde este publicată Circulara de înființare a Corpului Muncitoresc Legionar din 25 octombrie 1936: „Se vor lua cele mai severe măsuri cu privire la recrutarea noilor elemente în așa fel încît să nu pătrundă decît acelea capabile de credință în Dumnezeu /.../"[2] Vasile lasinschi, care era deja ministrul muncii, publica un articol substanțial intitulat Lupta poporului român, în care afirma; „Pentru că întreaga clasă conducătoare de la noi era exploatatoare sau cîștigatâ de partea celor ce exploatau poporul, Mișcarea legionară, ridicîndu-se din mijlocul poporului și pentru popor, a însemnat în primul rînd lupta poporului român împotriva propriei sale clase conducătoare".[3] Așadar, era vorba și de lupta de clasă! „Garda a făcut, de asemenea, mult caz de intențiile sale de a stabili o

1 „Muncitorul legionar", anul I, seria D, nr.l din 8 noiembrie 1940, p. 4.
2 Ibidem, p. 7.

3 Ibidem, anul I, seria II, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, p. 9.

nouă ordine socială în care burghezia ar fi eliminată şi exploatarea capitalistă ar dispărea în consecinţă."[1]
Dar articolul cel mai interesant, cu certe aspecte programatice, făcea o analiză comparativă între comunism şi legiona-rism, ajungînd la concluzia că bolşevismul a căzut pe mîna evreilor şi din această cauză a fost deturnat de la misiunea sa sfîntă: „Muncitorimea din toate ţările a (răit pînă acum în necontenite frămîntări, a îndurat mai mult decît oricine, pe spatele ei s-au zidit palate pentru altii şi s-au sprijinit toate huzururile lumii şi n-a putut, cu tot sîngele vărsat, să cîştige dreptatea pe care o merită, pentru că de o sută de ani a luptat pe un drum greşit Pentru că din vina conducătorilor ce i-a avut, muncitorimea nu s-a putut ridica din mocirla sufletească a burgheziei capitaliste, care a exploatat-o pînă azi /.../Astfel, burghezia exploatatoare vorbea în numele democratici, adică în numele poporului, exploatind pe de altă parte fără cruţare muncitorimea şi poporul /.../Marx a înţeles foarte bine spiritul hrăpăreţ Şi exploatator al democraţilor de pe vremea sa pentru acesta era tocmai spiritul jidovesc care cuprinsese toată lumea. Marx a înţeles ce vrea să spue libertatea democratică, pentru că formula «libertate, egalitate, fraternitate» este de origină francmazonică şi jidovească, dar ca evreu nici el nu s-a putut ridica la o concepţie mai înaltă creatoare de dragoste, nu a putut eşi din mocirla materialismului jidovesc".[2] Şi, mai departe, acest articol intitulat Capitalistul şi Comunistul şi semnat George Macrin ajunge la o concluzie stupefiantă: „Comunistul e mai sincer; el luptă împotriva bisericii pe faţă!"
O informaţie din Buzău aducea amănunte asupra manifestelor răspîndite prin oraş: „unele cu titulatura A fost destul, de culoare galbenă, îndreptate în contra Mişcării legionare, şi altele cu titulatura Muncitori români, la arme, de culoare roşie, cu caracter comunist şi care termină: «Trăiască Stalin». Din cercetările făcute a reieşit însă că ambele aceste manifeste au
1 Keith Hitchins,România 1866-l947, Bucureşti, Humanitas, 1996,p.491.
2 „Muncitorul legionar", anul I, seria II, nr. 2 din 25 noiembrie 1940, p. 14-15.

aceeaşi proveniență şi că au fost lansate chiar de membrii Mişcării legionare".[1] Conducătorul Corpului Muncitoresc Legionar era un comunist notoriu, Dimitrie Grozea, unul dintre adjuncţii lui Horia Sima. Dimitrie Grozea a fost eliberat în septembrie 1939 din închisoarea de la Chişinău, unde executa o pedeapsă pentru activitate comunistă, şi a stat o lună de zile în munţii Făgăraş, unde este posibil să fi primit misiuni precise. El vine în Bucureşti, începe să organizeze echipe de legionari şi se oferă pentru asasinarea regelui Carol al Il-lea. „Cîteva /ile înainte de l septembrie (1940 - n.n.), Sima 1-a chemat din nou pe Grozea, comunicîndu-i că s-a hotărît să facă revoluţie, pentru care i-a cerut concursul. Grozea i-a pus la dispoziţie o echipă de 11 legionari înarmaţi pentru a da atacul la Braşov, în frunte cu Sultan Donat şi cu Sălceanu, care au şi murit în acea acţiune."[2]
Dimitrie Grozea a dispărut după rebeliune, refugi-indu-se în U.R.S.S.. Şi astăzi continuă acuzaţiile foştilor şi actualilor legionari de dreapta la adresa lui Horia Sima, pe care îl consideră pactizant cu comunismul. Legionarul preot Ştefan Palaghiţă îi făcea un portret de cameleon:„A lucrat cu germanii precum a lucrat şi cu comuniştii, iar atunci cînd n-a putut parveni la putere - singurul mobil al acţiunilor lui - a luptat şi contra germanilor, aşa precum afirmă azi că ar fi şi contra comuniştilor".[3]
Este greu de afirmat că Horia Sima ar fi fost un comunist sub deghizament El se prezintă în istorie drept un individ venal care a încercat să se folosească de orice forţe disponibile pentru a ajunge la puterea absolută. Liderii fascişti din ţările europene neocupate oficial de Germania au avut aceleaşi atitudini, asoci-indu-se cu toţi cei înclinaţi spre rezolvări violente. De altfel, numirea lui Dimitrie Grozea la conducerea Corpului Muncitoresc Legionar şi participarea legionarilor comunişti la rebeliune, era ilustrarea practică a alianţei sovieto-germane, o
1 Pe marginea prăpastie!, voi. II, p. 156.
2 Alexandru V. Diţa, op. cit., p. 137.
3 Ibidem, p. 45.
transpunere în teren a Pactului Molotov-Ribbentrop, România fiind încă o dată experimentul coincidenţei sau confruntării de interese între două mari puteri. Aparent aliate, Germania şi U.R.S.S. continuau să-şi ducă lupta în România: una, pentru ocupaţie stabilă şi control asupra resurselor (mai ales petroliere), cealaltă, pentru împiedicarea acestei strategii şi pentru trecerea statului român în sfera de influenţă sovietică. Distrugerea statalităţii române era un plan mai vechi. Ambele surse documentare citate în acest studiu — ca opinii venind de la inamici, în scopul definirii datelor asupra cărora concordă - arătau că Uniunea Sovietică se pregătea de un atac împotriva României şi era prevenită asupra dezordinilor ce urmau la Bucureşti şi în ţară.
„Atitudinea vecinului din Răsărit faţă de România, anterior rebeliunii de la 21-23 ianuarie 1941
a) Propaganda
Cu începere de la jumătatea lunii decembrie 1940, autorităţile militare şi instigatorii sovietici au dezlănţuit din nou o campanie de propagandă antiromânească în teritoriile ocupate, arătind în orice ocazie că în România viaţa este extrem de grea, că nemulţumirile sînt din ce în ce mai mari şi că guvernul român nu mai poate stăpîni

situația, cu atît mai mult cu cît întreaga acțiune de complicare a lucrurilor este organizată de germani.
Militarii sovietici răspîndeau ştirea că Rusia va ocupa întreaga Românie, motiv pentru care sovietele tin în Bucovina atîtea trupe. Momentul cînd se va trece la acțiune este aşteptat, dar nimeni nu poate să-l precizeze.
Această propagandă a continuat în tot cursul lunii ianuarie 1941, dîndu-se chiar precizări că între membrii guvernului român sînt neînțelegeri şi că în curind se aşteaptă o revoluție generală.
- Se vorbeşte că în România nu este rege M.S. regele Minai I. A fost numit rege, însă în realitate nici nu este în țară.
- în România în prezent s-au terminat alimentele şi populația îndură foametea. Poporul nu mai poate suporta concentrările de atita timp şi foametea.

- Se vorbeşte de către conducătorii sovietici că vor să atace România şi să ocupe Moldova
b) Activitatea trupelor de frontieră
începînd cu primele zile ale lunii ianuarie a.c., paza sovietică de pe frontiera cu România a devenit foarte agresivă, provocînd o serie de incidente de frontieră, astfel:
- în noaptea de 2/3 ianuarie ac., vase sovietice de război au încercat să se apropie şi să pătrundă pe brațul Sulina;
- în ziua de 5 ianuarie a.c., grănicerii sovietici au atacat pichetul nostru de grăniceri Broscăria (2 km N.E. Fălciu), rănind pe şeful pichetului şi un soldat;
- în ziua de 6 ianuarie ac., o patrulă sovietică a tras circa 20 focuri de armă asupra pichetului de grăniceri român de la Vîcoleni (9 km N-EFălciu), rănind un soldat;
- în ziua de 9 ianuarie ac., grănicerii sovietici au deschis focuri de armă asupra unor refugiati ce treceau în România pe la punctul Braniştea-Ştefăneşti, urmărindu-i cu focuri şi pe malul nostru, unde au tras şi asupra grănicerilor români, împuşcînd mortal un soldat
în timpul rebeliunii din România foițele militare sovietice au desfăşurat o activitate cu totul semnificativă, ca:
- s-a intensificat paza frontierei;
- s-au adus trupe spre frontiera română din regiunea Ungheni şi Bucovina
La Ungheni au sosit, în cursul zilei de 21 ianuarie a.c., 2 trenuri cu trupe şi l tren blindat
în regiunea Seletin, mişcări de mici unități Ofițerii sovietici îrisotiti de mici unități de infanterie, s-au apropiat de frontieră şi au binoclat în lung şi lat teritoriul nostru.
— S-a evacuat populația din comunele de lingă frontiera bucovineană.
Atît propaganda desfăşurată de organele sovietice, cît şi măsurile de ordin militar arătate mai sus, duc la concluzia să sovietele par a fi avut informatii precise de ceea ce se pregătea
în România şi că o actiune din partea lor s-ar fi produs în cazul cînd evenimentele ar fi luat o întorsătură favorabilă lor."[1]
O confirmare vine din partea marelui gazetar Pamfil Şeicaru: „La frontiera românească din răsărit trupele ruseşti de grăniceri deveneau din ce în ce mai agresive, atacînd pichetele româneşti, în acest timp, sovietele concentrau trupe la granița românească în regiunea Ungheni şi în Bucovina. La 21 ianuarie, prima zi a rebeliunii legionare, sosiră la Ungheni un tren blindat şi două trenuri cu soldati ruşi. Pe de altă parte, ofițerii sovietici care se aflau cu trupele în Basarabia şi Bucovina nu-şi ascundeau intentia de a ocupa România în momentul în care criza internă le-ar fi fost favorabilă".[2] Date recente vin să completeze acest tablou al infiltrării comuniste în Mişcarea legionară, a asemănărilor izbitoare de limbaj şi metodă: „Studii elaborate de S.S.I. - ulterior rebeliunii legionare şi unele dintre ele intrării României în război împotriva U.R.S.S. - arătau: «Statul sovietic, încă de la constituirea sa, a urmărit consecvent ca, exploatînd şi încurajînd mişcările politice sau sociale cu tendințe radicale, chiar acelea bazate pe o doctrină naționalistă, ca de pildă mişcarea chineză Kuomintang, bulgară, D.R.O. etc., să accentueze manifestările acestora, în scopul de a provoca în țările respective frămîntări cît mai adînci, care să ducă la răsturnarea ordinei stabilite, la revolutii şi la crearea conditiunilor favorabile pentru extinderea regimului comunist». Astfel, se arăta în alt studiu, «partidul comunist are în directivele sale permanente de propagandă ca o axiomă îndemnul de a profita de orice mişcare cu caracter social spre a produce confuzie în credința maselor şi de a-şi introduce în cadrele acestor grupări personal de încredere al partidului comunist, care să militeze foarte activ şi care să creeze fracțiuni extreme»."[3] Analistul Cristian Troncotă - de regulă foarte bine informat - vine şi cu

1 Pe marginea prăpastiei..., voi. II, p. 65.
2 Pamfil Şeicaru, Pax Americana o Pax Sovietica, Madrid, 1947, p. 77 (apud Alexandru V. Ditâ, op. cit., p. 154).
3 Cristian Troncotâ, între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluție în Țara românească, în „Magazin istoric", nr. 1/1994, p. 42.

alte amănunte, obținute din arhivele S.S.I. -ului, al cărui şef, Eugen Cristescu, era un antilegionar lucid, prea bine informat asupra acestei organizații teroriste: „în ce priveşte amestecul U.R.S.S. în rebeliunea legionară, documentele oferă concluzii diferite, dar toate vorbesc despre faptul că «Sovietele - cărora orice complicații de ordin politic intern din România le folosea - au căutat şi reuşit prin elementele ce se infiltraseră în rîndurile mişcării legionare, pe de o parte, să fie infermate asupra activității interioare a mişcării legionare, iar pe de altă parte de a provoca tot prin aceleaşi elemente mişcări şi acțiuni anarhice conforme cu interesele sovietice» /.../ Şi se adăuga, în continuare: «în ziua de 12 ianuarie ac., la Cernăuți funcționarii sovietici răspundeau celor ce voiau să vie în România să nu mai insiste, căci în curînd vor putea trece fără autorizație, deoarece între 20-25 ianuarie va izbucni o revoluție foi țara românească, iar U.R.S.S. va ocupa o mare parte din teritoriul românesc. De altfel, înşişi militarii sovietici răspîndeau ştirea că U.R.S.S. va ocupa România, motiv pentru care tinea atîtea trupe în Bucovina»".[1]

Se conturează astfel o anume distincție între grupări legionare, care, de altfel, au şi acționat diferit în timpul rebeliunii:

a) aripa naționalistă progermană, care s-a baricadat în clădirile unor instituții, în case, în sedii proprii, adoptînd astfel o poziție defensivă, membrii ei fiind cei asediați şi atacati de armată; asasinatele antievreieşti au fost inițiative locale, iar cele împotriva unor personalități, cu scop de răzbunare.

b) aripa legionar-comunistă, care a acționat preponderent în stradă, de pe poziție ofensivă, atacînd armata şi producînd jafurile, distrugerile şi întregul haos terorist din Bucureşti, cu scopul declanşării unei crize generalizate, favorizante pentru o intervenție sovietică; aceeaşi aripă legionar-comunistă este autoarea asasinatelor de la Jilava (conduse de Dimitrie Grozea!) cu scopul de a declanşa procesul de eliminare a suprastructurii politice democratice a țării, formate din lideri politici încă activi; chiar dacă la Jilava se aflau mai mulți înalți funcționari ai statului, decît politicieni, modul de desfăşurare a acțiunilor criminale dovedeşte că asasinatul de la Jilava a fost doar semnalul. Mulți alți oameni politici au fost arestați de legionari în oraş.

într-o lucrare encomiastică a unui autor francez dispus să difuzeze propagandă comunistă, se formulau primele elemente ale unei noi legende în legătură cu asasinatele de la Jilava: „Se aflau acolo foşti miniştri ai regelui Carol, şeful poliției sale secrete şi alți demnitari dinainte de instaurarea dictaturii Gărzii de Fier. Fără nici un avertisment, ai au fost masacrați de legionari, care deschideau cu brutalitate celulele una după alta. Astfel au fost «lichidați» peste 70 de deținuți... Dar, începînd de la a douăsprezecea celulă se aflau închişi condamnații comunişti şi luptătorii antifascişti. Atunci s-au făcut simțite consecințele fericite ale muncii de propagandă desfăşurate de Nicolae Ceauşescu şi de tovarăşii lui. Legionarii s-au lovit deodată de soldati atunci cînd au vrut să-şi continue opera de distrugere. «De ei nu vă atingeți! - le-au spus soldații, barindu-le trecerea. -De paza acestor detimiti răspundem noi...» Aşa a fost salvat in extremis «colectivul» comunist de la Jilava. Soldații deveniseră aliați..."! în realitate, ancheta operată imediat după asasinatul de la Jilava dovedeşte cu totul altceva: la orele schimbării gărzii legionare, dar mai ales la ora execuțiilor, deținuții comunişti făceau un zgomot infernal cu gamelele, acoperind astfel zgomotul de împuşcături: „în timpul cînd se făceau executările, soldații care se aflau de santinelă au declarat că începînd de la ora 1.30 au auzit venind din interiorul închisorii zgomote mari, cîntece şi bătăi în table şi că nu s-au alarmat deoarece aceleaşi zgomote le-au auzit şi în nopțile anterioare".[2]

Legenda cu soldații care i-au apărat pe comunişti se dovedeşte la fel de falsă, fiind de fapt subterfugiul propagandei comuniste menite să ascundă complicitatea: „Soldatul Manea Constantin avînd postul de santinelă pe sala pe care se aflau celulele deținuților politici, păziți de legionari şi celulele comuniştilor, a asistat la executarea deținuților politici, arătînd că la ora 1.30 au venit cam 20 de legionari care, după ce au deschis uşile celulelor, i-au spus să nu

l Ibidem, p. 46.

1 Michel-P. Hamelet, Nicolae Ceauşescu, Biografie şi texte selectate, Bucureşti, Editura Politică, 1971, p. 44-45.

2 Stelian Neagoe, Asasinatele de la Jilava..., Snagov şi Strejnicul, 26-27 noiembrie 1940, Bucureşti, Scripta, 1992, p. 34.

Armata, mareşalul şi evreii

aibă nici o grijă şi intrînd în celule au început să tragă cu pistoalele".[1] Se pune întrebarea: oare Mişcarea legionară nu se lansase ca o formațiune anticomunistă, dispusă la stîrpirea bolşevismului din România? Cum se face că în timpul rebeliunii au uitat de comunişti, existînd o singură victimă din rîndul lor, Constantin David, care întîmplător era... evreu? Poate că răspunsul se află în biografiile unora dintre asasini: Dimitrie Grozea — comunist; Gheorghe Cretu — comunist (condamnat pentru propagandă subversivă); Tănăsescu Ion - comunist; Stingă Die - comunist (implicat în escrocherii cu samsari evrei!). Ordonanța definitivă a Cabinetului 10 din Tribunalul Militar al C.N.C., destinat să judece pe autorii asasinatelor, a stabilit, pe baza probelor la dosar aduse de anchetă şi din declarațiile inculpaților arestați: mobilul a fost politic. Cum altfel am putea interpreta asasinarea atitor foşti demnitari la Jilava şi tentativa de a-i asasina pe altii? în documente descoperite recent în arhivele

sovietice se găseşte şi o afirmaţie a lui luliu Maniu: „rebeliunea (legionară) a fost organizată de Germania şi Comintern".[2]

Crime împotriva evreilor

Dată fiind ideologia Mişcării legionare şi programul său antisemit, era de aşteptat ca multe victime ale regimului legionar să fie evrei. De asemenea, comunităţile evreieşti, prin tot ce reprezentau ele: temple, şcoli, proprietăţi, bunuri, constituiau tinta proiectată a legionarilor, mai ales a celor progermani. Cu toate acestea, şansa evreilor a constat în faptul că Legiunea nu era un partid fascist conturat, capabil să guverneze, să stâpînească politic, economic şi social funcţiile vitale ale statului, pe baza unui program de guvernare coerent Ea a reprezentat o grupare mistico-anarhistâ, lipsită de suport popular
institutionalizat, organizată în cuiburi şi fanatizată de utopii naţionaliste. Dezastrul politic al ţării i-a favorizat pe legionari, iar înapoierea economică le-a creat spatiu de manevră şi adepţi de circumstanţă. Mulţi dintre ei, în momentul rebeliunii, au lăsat idealurile deoparte şi s-au ocupat cu jaful. Printre greşelile puse în contul lui Horia Sima, chiar de legionari, erau şi acestea:

„ */.../ Permisiunea de a purta cămaşa verde dată oricui. Au existat mulţi hoţi de meserie care au făcut spargeri în cămaşa verde, nestingheriţi de poliţie, întemniţaţi apoi sub specificarea de «legionar».

* Legionarii abia eliberaţi din lagăre şi închisori au fost încadraţi în Poliţie şi Siguranţă, unde nu numai că nu aveau aici o pregătire, dar s-au lăsat de multe ori stăpîniţi de sentimente pătimaşe.

* Diminuarea intensităţii de retrăire legionară şi chiar abaterea de la linia spirituală a Mişcării în afaceri şi viaţă uşoară".[1]

Diagnostic exact!

Şansa evreilor atunci a fost şi faptul că această organizaţie era un inamic al armatei, în care vedea o forţă respectată şi capabilă de intervenţie, deloc dispusă la aventuri politice zgomotoase. Spiritul naţionalist făcuse adepţi în armată şi înflăcărase unele minţi, dar cei care au dorit într-adevăr să activeze în Mişcarea legionară şi-au făcut cerere de trecere în rezervă,[2] în rîndurile unor ofiţeri tineri însă şi în prezenţa sau absenţa unei concepţii antisemite, au bîntuit himerele avasărilor prin politică, unul din cei mai periculoşi viruşi care poate lovi o armată, în raportul său asupra rebeliunii, generalul Antonescu aducea un argument credibil acestei realităţi:

„Comunismul a urmărit totdeauna distrugerea armatei prin defăimarea ofiţerilor şi instigarea soldaţilor la răzvrătire. Mişcarea legionară a început în acelaşi mod, defăimînd pe ofiţeri faţă de soldati, jignindu-i adesea şi ridicînd pe subalterni în contra şefilor lor prin suspiciune şi reclamaţii la politia legionară, care la un moment dat tindea să

1 Ibidem (în depoziţia soldatului există contradicţii, printre care aceea că echipa legionară făcea zgomotul de pe culoare, simultan cu execuţiile, ceea ce este ridicol!).

2 Gheorghe Buzata, Români în arhivele Kremlinului, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1996, p. 133.

1 Alexandru V. Diţă, op. cit, p. 144.

2 Este şi cazul unor legionari care au luptat ulterior în munţi alături de ofiţeri şi împotriva comunismului, fiind declaraţi astăzi militari, cu o anume uşurinţă.

se amestece şi în armată. Ambele urmăreau paralizarea autorităţii de stat, în folosul mişcării respective".[1]

încă un diagnostic exact!

La 26 noiembrie 1940, preşedintele Federaţiei Uniunilor de Comunităţi Evreieşti din România, dr. W. Filderman, adresa generalului Antonescu o scrisoare disperată, în care arăta că „în ţară se petrec fapte de o gravitate excepţională, oameni maltrataţi, unii chiar morti în împrejurări necunoscute, averi confiscate, comercianţi deposedaţi de mărfuri şi de magazine, familii întregi evacuate din locuinţă şi chiar din oraşe, temple dărîmate şi odoare sfinte pîngărite, oameni paşnici arestaţi şi retinuti zile şi săptămîni fără învinuire, femei şi copii, începînd de la vîrsta de 11 ani, comercianţi, profesori, medici retinuti din case şi duşi în alte localităţi pentru a fi puşi la munci grele etc."[2] Era un tablou al începutului materializării programului legionar de exterminare a evreilor. Prinrr-o rezoluţie, conducătorul statului i-a răspuns: „Dl Filderman să iasă din vag. îl rog să furnizeze toate cazurile cu nume, dosare si cu daunele suferite. După aceea voi delibera". Evident, nu este rezoluţia unui călău fascist către victima sa. Antonescu fusese coleg de şcoală cu dr. Filderman şi îl respecta; printre apropiaţii generalului erau evrei; avocatul său era dr. Zimmer, din Cernăuţi; din ramuri colaterale, în familia sa existau evrei. Antonescu avea un fel categoric de a judeca oamenii care i se adresau, fie solicitîndu-i ceva, fie raportîndu-i un eveniment anume, o informatic etc. El acorda credit persoanei pînă la prima constatare că din cele cerute sau raportate multe nu corespund adevărului. Atunci îl considera neserios sau interesat în deformarea realităţii. Acest ultim caz a contat în relaţia cu Filderman, pe care 1-a surprins cu afirmaţii false (sau mult exagerate) începînd încă din octombrie 1940.[3] în timp, chiar şi atunci cînd Filderman îl informa asupra unor evenimente grave, a unor crime sau abuzuri autentice,

1 Pe marginea prăpastiei..., voi. II, p. 64.

2 A.N.I.C., fond Ministerul Afacerilor Interne, dosar nr. 2/1940, f. 35 (apud Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 43).

3 Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea lui Antonescu, voi. I (septembrie-decembrie 1940), Bucureşti, 1997, p. 303-304.
Antonescu pornea de la ideea că liderul evreu exagerează sau este dominat de patetism. La l decembrie, conducerea federaţiei îi pune la dispoziţie o lungă listă de abuzuri în care, pe lîngă agresiunea previzibilă a legionarilor, este semnalată şi participarea unor poliţişti. Nu sînt consemnate agresiuni ale populaţiei româneşti. In schimb, apar primele cazuri de asasinat: doi adolescenţi şi un cetăţean de 58 de ani, în cartiere diferite din Bucureşti, pînă în data de 22 noiembrie. Apoi, un caz mai grav la Ploieşti, unde aproximativ 60 de evrei sînt arestaţi în sinagogă, în timpul oficierii serviciului divin, pe data de 10 noiembrie. Ciudăţenia acestui caz vine din faptul că la 14 noiembrie Horia Sima şi Al. Ghika se deplasează la Ploieşti şi, după cercetare, ordonă Politiei legionare eliberarea arestaţilor. Ordinul de eliberare a evreilor se repetă la 27 noiembrie, deoarece primul nu fusese respectat. Şase dintre evrei sînt asasinaţi, alti şase dispar fără urmă. Atitudinea lui Antonescu poate fi urmărită după stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri:
11 .X. 1940 „La Iaşi se petrec lucruri grave din cauza prefectului. Am vorbit cu Rioşianu şi 1-am rugat să se ducă acolo. A intrat în casă la evrei, a făcut năzbîtii de natura aceasta; provoacă criză economică. Omul, cînd n-are ce face, ia măsuri de felul acesta, care nemulţumesc lumea."[1]
9. XL 1940 „Eu nu protejez pe jidanii care sînt vinovaţi în mare parte de nenorocirile care s-au abătut asupra acestei ţări. Dar nu pot să tolerez, ca şef al guvernului, acte care compromit acţiunea de redresare prin linişte şi prin ordine, pe care o duc şi care este zilnic contracarată de acte uşuratice ale unor oameni care nu-şi dau seama cît rău fac şi ţării şi Mişcării legionare."[2] 13.XH.1940, Acestea sînt obiceiuri de gangsteri, care au să se plătească foarte scump. Eu nu pot să le patronez. Nici cu jidanii nu pot să le iau averea, pentru că este a lor. Generalul Antonescu a spus că *garantează* averea şi bunurile fiecăruia. Şi vine unul în cămaşă verde şi ia totul."[3]
Problema cu care se confrunta generalul nu era în particular cea evreiască, ci declanşarea unei avalanşe de abuzuri, mai ales
1 Pe marginea prăpastiei..., voi. I, p. 138.
2 Ibidem, p. 126.
3 Ibidem, p. 154.

jafuri, cu aspect de generalizare, pentru că se petreceau în toată ţara, inclusiv împotriva românilor, fiind semnalată şi agresarea unor armeni, greci sau membri ai corpului diplomatic. Se conturează de fapt imaginea unei mişcări anarhice al cărei scop principal la nivelul membrilor a fost jaful nediscriminatoriu. Numeroasele elemente declasate ale Legiunii pătrunse în poliţie au trecut la acte de tîlhărie sub acoperirea statului naţional-legionar, a doctrinei legionare şi a caracterului său antisemit. Ei au fost scăpaţi de sub control, deoarece criza se manifesta în primul rînd la nivelul organizaţiei, în structuri de tip celular, de multe ori improvizate şi încadrate aleatoriu. O structură de asemenea factură ajunge mai devreme sau mai tîrziu să se exprime prin rebeliune, deoarece propria neputinţă de autocontrol se transferă gradual şi rapid în recrudescenţă generalizată. Ea a fost frînată un timp prin ordinele şi autoritatea generalului Antonescu, precum şi datorită anumitor tentative ale conducerii Legiunii de a menţine un control asupra propriei organizaţii şi de a guverna. Un alt fenomen tipic mişcărilor revoluţionare este colapsul în faţa responsabilităţii guvernării, mişcările violente de stradă avînd un caracter definitoriu demolator, distructiv, asupra unei ţinte precise - de regulă, regimul, conducătorul, partidul aflat la putere-, fără prea multe elemente de program concret, decît enunţuri generale cu grad cît mai mare de populism. Chiar si în cazurile de mişcare revoluţionară îndreptăţită, stabilitatea politică, socială şi politică se obţine atunci cînd ajung altii la guvernare. Aceştia pot fi reprezentanţi ai intelectualităţii revoluţionare, pe care îi desparte însă fundamental exerciţiul conştiinţei de violenţele străzii.
în cazul ajungerii Mişcării legionare la putere, începînd cu septembrie 1940, este de subliniat că nu intelectualitatea naţionalistă rafinată a fost chemată să conducă, ci indivizii taraţi ai unui lung proces resentimental. Nu pot fi legitimaţi Horia Sima, Vasile laşinschi, Constantin Papanace prin Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica.
Apoi traseul a fost frînt de Antonescu şi de armată.
Să reţinem însă că, pînă la rebeliune, problema evreiască a fost marginală, în stilul său brutal, Antonescu îşi certa miniştrii legionari:„Nu mai pot trimite alţi oameni la căsăpire şi nici nu
pot tolera ca să se omoare între ei fratii români, în timp ce jidanii să-şi frece mîinile. Vedeţi că au murit 6 jidani, şi cîţi români?"[1] Şedinţa Consiliului de Miniştri din 3 decembrie 1940 dovedeşte că generalul Antonescu nu putea stăpîni situaţia, că nu reuşea sâ-şi exercite mandatul de guvernare uicredinţat de Carol al Il-lea, pentru că nu avea instrumentele politice, pregătirea şi experienţa necesare. Este tipic pentru liderii care cred că în timpuri excepţionale sînt suficiente măsurile excepţionale. Fenomenul legionar, pe de altă parte, era expresia cea mai urîtă a prăbuşirii sistemului politic în România. Răni vechi se deschideau în problema evreilor. O populaţie evreiască de 400 000 se găsea fără nici o apărare în faţa perspectivei unui regim poliţienesc antisemit. Căderea

sistemului tradiţional de alianţe al României şi ciopîrtirea teritoriului au adus în ţară, de o manieră exclusivistă, interesele economice şi militare ale statului nazist german. Ele erau însoţite de o ideologie care implica exterminarea evreilor. Legionarii progermani urmăreau acelaşi crez criminal. Dar oricît de ilegală este prezenţa unor oameni pe teritoriul tău, soluţia nu poate fi exterminarea lor.
Ziarul „Universul" din 6 februarie 1941 publica o listă a numărului de victime din timpul rebeliunii:„Din totalul de 490 de răniţi şi morţi, 346 sînt români, iar 144 evrei. Toţi evreii morţi (l 18) au fost asasinaţi de rebeli /.../ Mai mult de jumătate din numărul celor căzuţi îl formează comuniştii recrutaţi dintre muncitori, meseriaşi, funcţionari comerciali, şoferi, ucenici etc." Au murit şi 21 de militari. De regulă, morţii din rîndul militarilor sînt ignoraţi, dar ei au murit în acelaşi eveniment sîngeros şi din cauza aceluiaşi inamic. Evreii executaţi, în marea majoritate a cazurilor, fuseseră scoşi noaptea din case, încărcaţi în camioane şi duşi la Prefectură, în păduri sau locuri virane de la marginea Bucureştiului. Uciderea se făcea cu revolverul, prin focuri individualizate sau mai rar asupra unui grup, motiv pentru care, printre victimele pogromului - cei agresaţi fizic au fost mult mai mulţi decît numărul morţilor şi răniţilor - au existat şi supravieţuitori.[2]
1 Ibidem, p. 149.
2 Mihail Sebastian, Jurnal 1935-1944, Bucureşti, Humanitas, 1996, p. 297 (cazul Beiner).

A fost vorba de un pogrom, deoarece autoritatea statului, aflată în mîna legionarilor prin guvernul lor, a patronat aceste asasinate şi doar intervenţia armatei le-a oprit. Prin decretarea aşa-numitelor „legi de românizare", antisemitismul devenise politica de stat (încă din timpul lui Carol al n-lea), iar prin înfiinţarea statului national-legionar, asasinarea evreilor devenise parte a programului de guvernare, în fata acestei situaţii, Antonescu opunea amatorismul unei lipse de program. Cel mult, pentru problema evreiască el avea nişte soluţii care excludeau exterminarea, se adaptau unei situaţii moştenite şi implicau o serie de imposibilităţi practice, în scrisoarea dr. Filderman adresată lui Antonescu la 8 martie 1941 era înfăţişat bilanţul provizoriu, dar suficient de tragic, al suferinţelor îndurate de evrei în timpul rebeliunii:
„au fost asasinate 120 persoane;
au fost incendiate, dărîmate sau devastate şi jefuite 25 de temple şi sinagogi;
au fost devastate sau incendiate şi jefuite 616 magazine şi 547 locuinţe, interesînd un număr de 3 579 suflete;
(totalul pagubelor s-a cifrat la peste 351 milioane de lei)".[1]
în România, spre diferenţă de alte ţări europene, evreii nu trăiau în ghetouri, în zone de rezidentă exclusive, închise cu ziduri şi porfi care se încuiau noaptea. Ei locuiau, mai ales la Bucureşti, în cartiere mărginaşe la un loc cu români, armeni, ţigani, constituind în unele locuri o majoritate. Comunitatea din România avea „un caracter mic-burghez şi burghez"[2] şi era ocupată în special cu micul comerţ §i pe piaţa serviciilor. Lipsa ghetoului făcea ca evreii să populeze mai multe cartiere, în număr variabil. De regulă, grupuri mai compacte locuiau în jurul sinagogilor, altele se aflau răspîndite difuz în oraş, cam peste tot unde puteau deschide o prăvălie. Ei au reprezentat mare parte din pătura mijlocie a oraşelor. De exemplu, centrul comercial al Bucureştiului era dominat de evrei. Multi conduceau magazine
1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 73.
2 A.L. Zissu, Sionistii sub anchetă, Bucureşti, Edart - FFP, 1993, p. 201.

şi prăvălii celebre, care deveniseră într-un fel indispensabile, datorită calităţii mărfurilor, legăturilor în lumea comercială europeană şi, nu în ultimă instanţă, dorinţei fireşti de emancipare care domină psihologia oricărei societăţi stratificate. Practic, în orice zonă comercială găseai cel putin un magazin evreiesc. Este motivul pentru care lista celor 118 morti din rîndul evreilor dovedeşte o răspîndire foarte mare de străzi şi adrese de unde au fost ridicaţi şi duşi spre locul asasinării. De la str. Lînăriei la Calea Moşilor, de la Bdul Elisabeta la str. Mîntuleasa, de la str. Mihai Vodă la str. Sf. Vineri se compune o listă cam haotică ce ar exclude caracterul organizat al pogromului. Totuşi, o privire mai atentă dovedeşte că harta s-ar putea restrînge, dar în continuare foarte larg, la sectoarele de est ale oraşului, unde locuiau într-adevăr foarte mulţi evrei. Cu toate acestea „selecţia" victimelor rămîne inexplicabilă. Pe strada Pitagora din Bucureşti -unde m-am născut şi am copilărit - se păstra încă în anii '60 vechea structură locativă: rîndul de case din stingă era al românilor, cel din dreapta, cum coborai de la Tipografie, era al evreilor. Dintre ei, foarte multi erau în vîrstă, cînd i-am cunoscut eu. Ţin minte că păstrau foarte vii frumoasele lor tradiţii de cult; Alimentara din coif de la Cauzaşi avea firma în română şi idiş. La rebeliunea din ianuarie 1941 a fost ridicat de acasă un singur evreu, Katz Isidor (nepotul Iui, Moni, mi-a fost foarte bun prieten) de la numărul 10. Cum, de ce, după ce „criterii"?! Este posibil ca dispersia mare a cazurilor să aibă o explicaţie în dimensiunea şi activitatea cuiburilor legionare din zonă sau din proximitate. Echipe mici au acţionat după

iniţiative personale sau dintr-un ordin local şi au arestat pe evreii cunoscuţi lor. Nu exclud răzbunările individuale. O altă categorie trebuie să fi acţionat în jurul sinagogilor. Cert este că, la acel moment, mai importantă pe „agenda" legionarilor era lupta pentru putere, că rebeliunea s-a declanşat incomplet pregătită şi că, baricadaţi în sedii, n-aveau încă timp de evrei. Legat de pregătirile făcute de U.R.S.S. pentru o intervenţie pe fondul „revoluţiei" legionare, un raport al S.S.I. aducea şi informaţii despre mişcările Ambasadei sovietice la Bucureşti:„în afara acestor măsuri militare, mai este de remarcat faptul că în timpul dezordinilor ce au avut loc în Capitală, unul dintre membrii Legaţiei U.R.S.S.,

Mihail Şanov, care în mod oficial definea calitatea de reprezentant al agenţiei de presă T.A.S.S., în realitate fiind unul din rezidenţii spionajului sovietic, a luat parte personal, în ziua de 20 ianuarie a.c., la manifestaţiile rebelilor, încolonîndu-se de la Palatul Regal pînă la Piaţa Victoriei. Totodată, în ziua de 24 ianuarie a.c., membri ai Legaţiei sovietice au vizitat în automobil cartierele evreieşti devastate, în scopul culegerii materialului

documentar pentru guvernul din Moscova".[1]

*

O explicatie mai simplă şi destul de credibilă ne oferă Radu Lecca, comisar al guvernului pentru chestiuni evreieşti, un germanofil notoriu. Conform afirmaţiilor sale, toate asasinatele au fost făcute de un detaşament condus de comisarul legionar Moisescu, din ordinul ataşatului de poliţie la Ambasada Germaniei, Kurt Geissler. în noaptea rebeliunii, Moisescu a primit arme - revolvere şi un pistol mitralieră - de la Geissler şi a făcut crimele., *f e* cînd discutam cu Geissler au intrat buzna pe uşă Gyr (Karl - n.m.) şi comisarul de politie legionară Moisescu (Boian).[2] Ambii erau foarte agitati. Moisescu purta o puşcă mitralieră, pe care a depus-o pe masa lui Geissler împreună cu 2 pistoale şi multă muniţie. A spus precipitat, într-o germană stricată, că n-a putut omorî decît cinci mii (de evrei - n.m.) şi a fost nevoit să împrăştie (desfacă) detaşamentul. /.../ Moisescu exagera cînd spunea că a omorît 5 000, însă era evident că el era asasinul celor 500 de evrei (şi această cifră era exagerată - n.m.), iar Geissler autorul moral. Am hotărît pe loc să fac tot ce îmi stă în putinfă pentru a-1 aresta pe Moisescu".[3] într-adevăr, Radu Lecca a anunţat o rudă a generalului Antonescu şi a indicat inclusiv locul unde se ascundea Moisescu. Acesta s-a dovedit a fi autorul crimelor de la Abator, unde cîteva cadavre de evrei au fost atîmate în cîrlige de măcelărie. Legătura cu Geissler, unul dintre subalternii dezaxaţi ai lui Himmler, poate fi şi sursa unei întîmplări petrecute a doua zi: „Multi ofiţeri germani care staţionau la Bucureşti au fotografiat acest spectacol macabru, iar

fotografiile lor au apărut în *gazetele* din lumea întreagă, discreditînd toată România pe tot globul".[1] Radu Lecca a fost introdus la Ion Antonescu şi acesta a dat ordin generalului Dumitru Popescu ca Moisescu să fie imediat arestat, ceea ce s-a întîmplat după cîteva zile. El a reuşit apoi să fugă în Bulgaria, de unde s-a întors clandestin în 1942. A fost arestat din nou, dar a fost condamnat pentru simpla participare la rebeliune şi nu pentru crimele de la Abator.

Cei care vor citi cartea lui Radu Lecca vor constata că datele sînt foarte precise, descriu scene cu martori şi care au o desfăşurare logică, *în* acest caz, avem dovezile unui act de iniţiativă personală (deşi este greu de crezut că Moisescu i-a ucis pe toti cei 118 evrei din Bucureşti) inspirat de germani. Avem şi dovada unei atitudini deja familiare din partea viitorului mareşal. De altfel, Radu Lecca aduce sub ochii noştri şi o scurtă caracterizare a situaţiei la nivelul puterii: „Horia Sima dorea să se socotească cu toti demnitarii din trecutele guverne Tătărescu şi Călinescu. Mai dorea să termine cît mai repede cu populatia evreiască din tară. Antonescu se opunea, iar Geissler murea de necaz".[2] Paradoxal, Geissler a fost expulzat la Berlin şi reţinut acolo, la insistentele lui Antonescu, care avea în ministrul Killinger un aliat.[3]

Iată că la sfîrşitul acestui capitol ne întîlnim cu o altă persoană care afirmă că i-a salvat pe evrei: Radu Lecca.

Teama naţionaliştilor extremişti români că evreii vor ocupa economia ţării, lăsîndu-ne fără „faliţi", cum spunea nenea lancu, era expresia exagerată a unei situatii reale. Economia românească beneficia de contribuţia substanţială a evreilor şi îndepărtarea lor prin asa-numitele „legi de românizare" a adîncit criza economică, producînd pierderi mari în schimbul intern şi internaţional de mărfuri, în mai multe şedinţe de guvern, Antonescu deplîngea paralizarea comerţului şi trebuie să interpretăm opoziţia sa la exterminarea evreilor prin acest aspect economic: el voia să guverneze o ţară în funcţiune. Pe acest

1 „Magazin istoric", nr. 1/1994, p. 46.

2 îşi schimbase numele pentru că era de origine bulgară.

3 Radu Lecca, Eu i-am salvat pe evreii din România, Bucureşti, Roza Vuiturilor, 1994, p. 146.

1 Ibidem, p. 145.
2 Ibidem, p. 143.
3 Ibidem, p. 157.

considerent, protejarea indirectă a evreilor a fost doar un aspect marginal al principalelor sale motive pentru care i-a zdrobit pe legionari:
- tranşarea decisivă în favoarea sa a luptei pentru putere;
- dorința de a scoate (ara din criză printr-un act de guvernare eroic dar ferm, în coordonatele unui stat totalitar, dar funcțional.
Activitatea inteligentă - plină de cedări, colaboraționism, mită, umilințe şi de alimentare a corupției, dar şi de tenacitate, sacrificiu şi înțelegere - dusă de principalii lideri ai comunității, între care au excelat dr. Filderman şi, din 1940, o altă minte strălucită, Alexandru Safran - s-a adăugat intereselor economice imediate, care au dus, în esen{ă, la salvarea a 400 000 de evrei în România. Politica de sacrificiu a liderilor comunității evreieşti din România, cu toate că era destul de serios divizată, a îmbrăcat aproape toate formele de contact şi contract cu autoritățile române şi chiar cu cele germane. Comunitatea a oferit ajutoare refugiaților basarabeni cu ocazia retragerii din 1940, români şi evrei, iar la momentul instalării prezentei germane în România, a acceptat colaborarea unor membri ai ei cu serviciile secrete române şi cu Legația Germaniei: „De pildă, la 21 noiembrie 1950, Radu Lecca a declarat: «Gustav Richter, căpitan S.S., a fost ataşat guvernului român la finele anului 1941, ca îndrumător în problemele evreieşti. Herman (von) Ritgen, ataşat al Legației germane din Bucureşti, care avea legături mai vechi în România, a prezentat lui Richter mai mulți evrei, pentru a-i servi drept informatori. Printre aceştia erau Wielman-Griinberg şi dr. Gingold, şi dr. Cuper. Cu aceştia, Richter a discutat pe larg situațiunea evreilor din țară şi viitoarea organizațiune a evreilor, astfel cum o concepea Richter. Richter, Wielman, Gingold şi Cuper au căzut de acord asupra viitorului program de lucru. Acest fapt mi-a fost confirmat de însuşi Richter. Tot Richter mi-a spus că Wielman, Gingold şi Cuper au circa cincizeci de prieteni, care în parte i-au fost prezentați şi care împărtăşesc aceleaşi vederi în problemele evreieşti ca cei trei susnumiți. După părerea şi dorința lui Richter, aceşti evrei urmau sa formeze baza noii orga-nizațiuni evreieşti, ca oameni de încredere şi informatori".[1] Atft. Radu Lecca, din proprie inițiativă, cît şi Eugen Cristescu
foloseau grupuri de evrei informatori al căror scop era acela de a semnala orice agresiune sau pericol la adresa comunității, în felul acesta au reuşit să salveze numeroşi conaționali de la execuție, deportare sau să anuleze măsuri şi ordine grave, inclusiv în timpul rebeliunii legionare. Chiar A. L. Zissu era informatorul lui Mihai Antonescu, folosindu-se, la rîndul său, de alt grup (sionist) de susținători, cu ajutorul cărora reuşea să prevină actele de violență îndreptate împotriva evreilor:„Jean Cohen era investigatorul şi informatorul politic şi detectivistic şi, în această calitate, a adus servicii foarte importante. Am arătat în acest expozeu că convenisem cu Mihai Antonescu să-i semnalez prin note predate în plic maiorului Galin orice primejdie iminentă pentru evrei şi orice abuz. Datorită vigilenței lui Cohen am putut astfel să-1 sesizez în multe rînduri. Un caz mi-a rămas în memorie, pentru importanta şi gravitatea consecințelor lui, dacă tentativa n-ar fi fost dejucată la timp datorită vigilenței lui Cohen. Gestapoul hotărîse să descarce în noaptea zilei următoare arme şi muniții în cimitirul evreiesc din şoseaua Filantropiei aruncate din camion, peste zid. A doua zi, poliția, sesizată, urma să găsească aceste arme şi muniții «pregătite de către organizațiile clandestine evreieşti». Sesizat (fiind Mihai Antonescu) de mine, printr-o notă scrisă, s-a întărit paza în jurul cimitirului. Camionul german cu încărcătura a şi sosit, dar, văzînd mulțimea de gardişti (gardieni), a şters-o cu încărcătură cu tot".[1] Sigur că, din punct de vedere legionar, această colaborare a comunității evreieşti cu autoritățile statului era un motiv pentru a-i acuza pe demnitarii lui Antonescu de a fi „vînduți iudeo-masonilor", ceea ce, dincolo de rezultatul concret al salvării comunității, era nu o dată adevărat, prin corupția imensă ce domina şi atunci structurile administrative şi politice ale starului, dar şi prin refuzul asasinatului, ca atitudine morală. O afirmație stranie a lui Antonescu iese astăzi din arhive:,.Dintre evrei, nu toți, dar 30 - 40 000 sînt periculoşi şi dovada s-a făcut cu ocazia rebeliunii, cînd multi evrei s-au asociat elementelor devastatoare din stradă. Pentru ca evreii să se asocieze acestor elemente, aceasta înseamnă că ei au fost puşi în mişcare de cineva, într-un anumit scop, şi nu puteau fi
l A. L. Zissu, op. cit., p. 68-69.
l Ibidem, p. 239.

mişcați decît de o acțiune comunista dirijată".[1] Situația este şi mai stranie, lovită de contrarietate, dacă preluăm întrebarea lui F. Brunea-Fox:„De ce au ocolit centrele chiabure, din jurul Lipscanilor?'[2]
Antonescu nu s-a lăsat orbit de ură antisemită şi a văzut în supraviețuirea evreilor un.interes general al românilor. O altă frază a lui vine să încheie acest subiect; „Eu nu pot dărîma şi economia evreiască şi pe cea liberală în acelaşi timp, fiindcă această economie este a burgheziei româneşti".[3] Al doilea motiv pentru atitudinea

surprinzătoare a lui Antonescu este cultul său pentru onoarea militară şi a cuvîntului dat, precum şi pentru autoimaginea sa de „salvator", în general. Astfel, deşi rabinatul era o problemă care nu avea tangenţă cu influenţa evreiască în economie (aceasta fiind, eventual, de resortul laic a lui Filderman), Antonescu a luat o atitudine tranşantă pentru salvarea Şef Rabinului Alexandru Safran în timpul rebeliunii legionare: *„în* ce mă priveşte, eram încă la familia Fein, de unde am reuşit, prin mijlocirea Palatului, să avertizez pe generalul Antonescu de ceea ce se întimpla pe strada Burghelea, rugîndu-1 să intervină. Trebuie să spun că a făcut-o, ordonînd să fie eliberaţi ostatecii, în caz contrar va trimite armata să ia clădirea cu asalt. La care legionarii au răspuns că în acest caz o vor expune pe şotia mea pe balcon, aşa încît ea va fi prima care va muri. Situaţia a rămas deci neschimbată".[4] Ulterior, Antonescu a ordonat ca un tyiăr agent al politiei să-1 protejeze în permanenţă pe Şef Rabinul Safran, deoarece existau informaţii că legionarii caută să-1 asasineze.[5]

Rămîne totuşi de subliniat că aceste evenimente, inclusiv situaţia aflării armatei şi a comunităţilor evreieşti pămîntene împreună de aceeaşi parte a baricadei, au avut loc după retragerea din Basarabia, care teoretic ar fi exclus o astfel de apropiere. Armata şi statul, reprezentate de Antonescu, făceau în continuare o distincţie între evreii pămînteni şi evreii comunişti din provinciile ocupate de U.R.S.S.

1 A.N.I.C, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri. Cabinet Militar, dosar nr. 473/1941, f. 214 (stenograma Consiliului de Miniştri din 11 februarie 1941).

2 F. Brunea-Fox, Oraşul măcelului, Bucureşti, Hasefer, 1997, p. 53.

3 Pe marginea prăpastiei..., voi. I, p. 116.

4 Alexandru Safran, op. cit., p. 64-65.

5 Ibidem, p. 67 (Tema a fost folosită de Titus Popovici, în filmul Actorul şi sălbaticii, rolul tînărului agent fiind jucat de Mircea Diaconu).

VI. MAI MULTE FELURI DE EVREI

Evreii din România se considerau, în mod firesc, parte integrantă a poporului iudeu răspîndit în întreaga lume. Lipsa unui stat nu însemna şi lipsa unei patrii, Eretz Israel aflîndu-se în conştiinţa fiecărui evreu şi în cea larg comunitară, a întregii diaspore mondiale. Majoritatea gîndea astfel şi doar foarte puţini, înregistraţi adesea procentual în statistici, făceau din statul în care se găseau la un moment dat patria lor. Supunerea administrativă, învăţarea limbii şi a tradiţiilor locale au fost forme ale supravieţuirii biologice, în programul Congresului general al Partidului Evreiesc din România, tinut la Bucureşti între 7 şi 8 noiembrie 1933, se dădea publicităţii concepţia etnică fundamentală a evreimii româneşti: „Politica acestei organizaţii este determinată de convingerea că populaţia evreiască din România este în mod indestructibil legată de entitatea naţională a poporului evreu. La baza acestei politici se află ideea că în sufletul oricărui cetăţean al României şi, prin urmare, şi în sufletul unui cetăţean de origine evreiască, pot coexista în mod armonios sentimente de patriotism şi afecţiune sinceră faţă de statul român şi sentimentul fidelităţii faţă de legăturile sale cu colectivitatea etnică din care face parte".[1] Acesta era şi este un principiu moral generos - formal sau oficial acceptat - al tuturor minorităţilor naţionale. Din păcate, orice criză în raporturile majo-ritate-minoritate pornea tocmai de la esenţa acestui principiu, atunci cînd nu era vorba pur şi simplu de ură rasială. Evreul era

l Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, România după Marea Unire, voi. II, partea a II-a, Noiembrie 1933 - septembrie 1940, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 385.

bănuit ca se consideră mai mult evreu decît cetăţean fidel al acelui stat, ceea ce menţinea o stare de suspiciune nesănătoasă, cu accente violente mai ales în cazul adepţilor sionişti. Aspectul particular din unele ţări central şi est-europene a fost acela că foarte mult timp evreii nu s-au constituit în minoritate naţională, deoarece credinţa apartenenţei la o altă patrie, care-şi va găsi pînă la urmă statul propriu, răsfrîngea asupra lor imaginea existenţei provizorii pe teritoriul ţării respective, chiar dacă acest provizorat a însemnat, de cele mai multe ori, secole. Ei năşteau prin această concepţie o problemă a teritorialităţii în care erau priviţi ca migratori moderni şi desemnaţi ca atare: emigranţi pasageri. Cumva ciudat şi greu de înţeles astăzi, evreimea din România era considerată doar „o simplă confesiune".[1] Statele totalitare nu le recunoşteau etnicitatea şi în Ungaria, de exemplu, erau consideraţi maghiari; nu figurau în statistici şi recensămînturi.

Pe ideea neconstituirii ca minoritate şi pe realitatea existentei unor continui valuri de imigrare s-a întemeiat argumentaţia legilor numite „de românizare". Ele vizau continuarea procesului prin emigrare şi părăsirea ţării de către evrei în număr cît mai mare. Datorită condiţiilor politice şi geografice concrete, precum şi a opoziţiei ferme a Angliei şi Franţei la ideea colonizării Palestinei, sute de mii de evrei au rămas „blocaţi" în ţări europene din Centrul şi Estul continentului, unde problema naţională continua să fie activă. La această realitate se adăuga o contradicţie puternică în sînul comunităţilor evreieşti între cele două soluţii fundamental diferite: sionismul (lupta pentru întemeierea statului evreu în Palestina), sprijinit de toti cei care voiau să scape de evrei şi nu aveau interese în relaţiile cu arabii, şi diaspora, care era soluţia supravieţuirii în alte state, soluţie încurajată şi finanţată substanţial de Marile Puteri cu interese în Orientul Apropiat. Oricît ar părea de ilogic, marea încercare a războiului i-a găsit pe evreii din România foarte divizaţi. Chiar

l A. L. Zissu, op. cit., p. 59.

şi în prezența celui mai letal pericol, liderii evreimii române erau serios despărțiți de concepții naționale diferite, de interpretări asupra religiei, dar şi de orgolii personale şi duşmănii. Amintirile Şef Rabinului Safran din care am tot citat - eminența sa fiind cea mai înaltă autoritate care poate vorbi cu deplin temei în numele evreilor salvați în țara noastră - este aproape în totalitate jurnalul unui conflict cu alti lideri evrei, cu grupări şi asociații numeroase, într-un şir destul de inexplicabil de uniuni, partide şi comitete, nu o dată rivale. Zissu contra Safran şi Filderman, Gingold contra Benvenisti, Benvenisti contra Zissu, Ana Pauker contra Safran, acesta la rîndul său „săpat" şi pînă la urmă înlocuit cu Moses Rosen, Şef Rabinul Republicii Populare Române, apoi Safran şi Filderman aliati, Moses Rosen şi Zissu aliați etc. Doar autoritatea rabinică a lui Alexandru Safran a reuşit întrucîtva să unească inamicii în fața mortii, dar după ce pericolul a trecut, conflictele au reizbucnit cu şi mai mare violență. Caz tipic pentru ilustrarea acestei anomalii este ancheta de la Securitate a lui A. L. Zissu, care este o delațiune în toată regula.

Din fenomenele adiacente activității adepților diasporei se pot înțelege presiunile exercitate asupra României, impunerea împămîntenirii evreilor şi toată presa potrivnică politicii naționaliste. Josy Eisenberg ne pune la dispoziție o împărțire clară a acestor categorii şi subcategorii: „Schematic, se pot distinge două mari curente:

1. Soluția sionistă, cu trei motivații diferite: crearea unui stat adevărat (sionismul politic); crearea unui centru spiritual a cărui influență va regenera diaspora /.../; crearea unui nou tip de om şi de societate, regenerate prin muncă; sionismul socialist, aşa cum i-1 defineau Baroşov şi Aaron David Gordon /.../

2. Curentul diasporic. E o formă foarte atenuată de naționalism. E caracterizat, are mai ales conştiința unei datorii: asigurarea supraviețuirii fizice a evreilor şi păstrarea culturii iudaice. Soluțiile pe care le preconizează sînt:

a) Autonomismul: evreii trebuie recunoscuți ca minoritate națională acolo unde trăiesc în Europa /.../

b) Teritorialismul: după 1904, sioniştii îşi pierd speranța de a întemeia un stat evreiesc în Palestina, fiind gata să-1 creeze în orice loc".[1]

Incluzînd şi ideea centrului spiritual, toate aceste soluții au fost încercate pe teritoriul României, funcționînd pînă la „marea emigrare" de după război, în diferite etape, funcție de conjunctura politică şi de contextul internațional. Astfel, se poate identifica evoluția curentelor începînd cu cel diasporic teritorialist („căminul" oferit de Marile Puteri), continuînd cu cel autonomist (recunoaşterea ca minoritate), apoi cu cel socialisto-comu-nist al „omului nou" şi sfîrşind după război în cel sionist politic (plecarea masivă în Israel) şi în realitatea că supraviețuirea miraculoasă în România făcea din țara noastră un pol religios evreiesc primordial. O afirmă chiar Şef Rabinul Alexandru Safran: „în cursul acestui an - 1945 - am înțeles treptat faptul că comunitatea din România devenea de acum înainte centrul spiritual evreiesc al continentului. După lichidarea celor din Polonia şi Ungaria, cei 370 000 de evrei români, supraviețuitori, constituiau cea mai mare vatră de viață spirituală şi religioasă din Europa. Şi aceasta o spun nu fiindcă nu apreciam pe cele din Franța sau Anglia, dar în România se menținuse o tradiție profundă - ieşivot, o viață hasidică, şcoli evreieşti - mult mai importantă decît oriunde în altă parte /.../. între timp, am avut posibilitatea să reunesc la Bucureşti, în anul 1945, un mare congres rabinic".[2] înainte de formarea statului Israel, România a fost singura țară din Europa unde a fost posibil aşa ceva şi face din țara noastră un caz unic!

Dar, istoric vorbind, printre statele din Centrul Europei, autoritățile române s-au prezentat prost pregătite pentru abordarea de o manieră inteligentă a problemei evreieşti: au relaxat demersul diplomatic atunci cînd trebuia să-1 întărească (Nicolae

1 Josy Eisenberg, op. cit., p. 301.

2 Alexandru Safran op. cit., p. 169.

Titulescu) şi s-au comportat brutal atunci cînd trebuiau să fie mult mai prudente (Carol al II-lea). Ambele aspecte au fost simptome ale „defazării" tipice politicii externe românești în raport cu realitățile noilor sfidări europene. Aşa cum am arătat, începînd cu anul Marii Uniri, puterile occidentale au condiționat recunoaşterea României Mari de transformarea țării într-un „debuşeu" pentru evrei. Iar ei au continuat să vină. Statul român identifica mai multe categorii de evrei, după proveniența lor:

1. Cetățeni ai României care au căpătat naturalizarea înainte de 30 decembrie 1918, în mod individual sau colectiv, care au fost răniți, decorați, citati pentru acte de bravură în războaiele României (1877,1913,1916-1919), precum şi urmaşii acestora (pâmînteni). Această categorie era destul de importantă prin situația socială, dar redusă numeric; cuprindea şi foarte mulți evrei integrați, semiasimilați, personalități culturale, oameni politici, oameni de afaceri, veterani. Era vorba de cetățeni cu domiciliul stabil şi acte de cetățenie de cel putin 20 de ani vechime (în 1938) a căror contribuție la dezvoltarea României nu era contestată; ei erau constructori şi proprietari de imobile, de fabrici şi magazine, funcționari agricoli, comercianți individuali sau asociați, medici etc. Tot ei au constituit structura „frontală" a evreimii organizate politic, economic şi financiar, recunoscute de

stat şi beneficiară, a drepturilor cetăţeneşti, în spatele căreia se găsea o populaţie evreiască cu situaţie incertă juridic, în parte adaptată la condiţiile din România, în parte, nu, la care se adăuga mereu aportul imigraţionisL Evident, categoria de evrei pămînteni privea soarta populaţiei în mod unitar şi cerea îndepărtarea oricărei diferenţieri. Este ceea ce respingeau mai toate guvernele, regele şi Parlamentul, şi constituie fondul „problemei evreieşti" din deceniile trei şi patru.
2. Evreii care au imigrat în România după 30 decembrie 1918 şi era vorba în particular de mai multe „valuri":
- evreii goniti de instalarea comunismului în Rusia după Revoluţia din Octombrie şi care se stabiliseră mai ales în judeţele Basarabiei, Bucovinei şi Moldovei, („evreii albi", pentru care conducerea evreiască a Partidului Bolşevic nu

reprezenta o atracţie, ci un pericol); ulterior ei s-au mutat în Vechiul Regat unde au prosperat rapid sau au fost acceptaţi în mediile nobilimii române; mulţi au emigrat mai departe;
- evreii refugiaţi din Ungaria datorită „terorii albe", care era o reacţie extremistă de dreapta la prezenţa masivă a evreilor comunişti în Republica Sovietică Ungară la 1919 (de ordinul miilor); ca şi în alte situaţii, răsfringerea urii împotriva comuniştilor evrei se transfera asupra întregii populaţii şi mulţi fugeau fără a fi comunişti; România a primit şi comunişti şi neco-munişti;
- evreii refugiaţi din sudul Poloniei în momentul stabilizării graniţei poloneze, ca urmare a ieşirii Rusiei bolşevice din război, dintr-o zonă în care fiecare stat încerca să-i treacă evreii celuilalt "(aproximativ l 000 persoane);
- evreii refugiaţi din Germania, Austria şi Ungaria după ajungerea lui Hitler la putere şi declanşarea „nopţii de cristal" (de ordinul a cîteva mii);
- evreii refugiaţi după declanşarea războiului (l septembrie 1939) din Polonia (10 000), din Germania (3 000), din Cehia (l 000), din Slovacia (6-8 OOO).[1]
3. Evreii aflători pe teritoriul României în condiţii clandestine, de diferite proveniențe, refugiaţi sau imigranţi obişnuiţi, în trecere sau în căutare de loc stabil, mulţi evrei basarabeni fără acte de apartenenţă la statul România Mare, cu acte ruseşti, poloneze sau apatrizi.
Cercetările Institutului Central de Statistică făcute în 1941 arătau că, în ciuda cifrelor imense vehiculate de presa românească, în perioada 1930-1940 nu au intrat în România mai mult de 50 000 de evrei refugiaţi, cu toate că nu a putut exista un control al imigrărilor. Au părăsit ţara aproape 10 000.2 Datele înregistrau însă doar evreii valurilor anterioare anului 1940 (total populaţie evreiască 328 968, după pierderile teritoriale), iar cercetarea făcută în 1941 arăta un spor imigraţionist de 70 000 evrei, care trebuie să fie cifra oficială a refugiaţilor.
„Dacă la 1930 erau 756 930 persoane de religie mozaică, România a pierdut, în urma detaşărilor de teritorii, 427 962 mozaici, adică 56,5% şi anume 279 943 prin ocuparea de către U.R.S.S. a Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a regiunii Herţa din Dorohoi, 148 273 prin atribuirea pârtii de nord a Crişanei-Maramureşului, respectiv a Transilvaniei către Ungaria şi 846 prin cedarea Cadrilaterului."[1] Adăugind la cifra evreilor rămaşi în România pe aceea a imigranţilor din 1939-'40 obţinem dimensiunea aproximativă a comunităţii evreieşti în 1941: 400 000 de persoane (2,6 - 3,0% din populaţia ţării), în acest context, analizînd strict numeric, legenda „pericolului evreiesc" se dovedeşte o ieftină propagandă naţionalistă, folosită într-un alt scop decît „puritatea rasei", „pericolul comunist" şi „sabotajul Ocultei", acest scop fiind de fapt lupta pentru putere.
întreaga desfăşurare statistică expusă aici ar putea fi însă răsturnată dacă s-ar dovedi cu probe că datele oficiale au fost falsificate prin prezenta în Institutul Central de Statistică a celui mai puternic nucleu comunist infiltrat în structurile administrative. O mărturie recentă vine să identifice acest nucleu şi importanţa lui în structura Partidului Comunist din România.[2] Documentele oficiale ale starului român emise de acelaşi Minister pentru Minorităţi arătau o cu totul altă situaţie numerică a evreilor: „Cu ocazia revizuirii cetăţenilor, statistica judiciară a Ministerului de Justific a stabilit că s-au înregistrat 208 217 cereri de revizuire, reprezentînd tot atitia capi de familie evreieşti care cereau revizuirea pentru 962 270 de evrei - membri ai familiilor lor /.../ Avem astăzi pe teritoriul ţării între 200 000 şi 250 000 de evrei intraţi în România şi încetăţeniţi în mod fraudulos".[3]

1 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. l 309.
2 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 397/1941, f. 8 (vezi Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, loc. cit.).
1 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. l 308.
2 Emisiunea TVR 2, în faţa dumneavoastră din 20.05.1996, declaraţia fostului lider comunist Anton Raţiu.
3 A.N.I.C., fond Ministerul pentru Minorităţi, dosar nr. 30/1939, f: 175.

în 1938, regele Carol al Il-lea dădea o cifră apropiată: „Ceea ce s-a întîmplat a fost ceva în felul unei invazii de evrei ruşi şi galifieni. Numărul lor s-a exagerat. Unii spun că ar fi pînă la 800 000, dar maximum au fost cam 250 000, care au invadat satele şi care nu sînt un element bun".[1] Afirmaţia pare mai degrabă o referire la imigraţia

„istorică" deoarece rezultatul revizuirii solicitate prin argumentația de mai sus a dovedit că numărul evreilor aflați în România la 17 noiembrie 1939 era de 617 396 persoane din care la 225 222 de persoane li se retrăsese cetățenia (36,50%).[2] Oricum, cu cîteva zeci de mii de evrei imigrați în plus situația lor era privită tot global: element alogen, nedorit, potențial dușmănos.

O altă temă - şi un alt criteriu, în acelaşi timp - a fost teama de o dominatie a evreilor în economie. Aceeaşi statistică oficială -deşi ne-am aştepta să exagereze nişte valori şi situatii - arată că evreii ocupau doar 39,9% din comerțul în mediul rural şi 40,5% din comerful tării în mediul urban, prezenta lor în alte activități economice ale României fiind neglijabilă în comparație cu masa de români. „Se vădeşte, astfel, că ocupatia principală a evreilor din țară este comerțul, în care ei dețin o importantă de zece ori mai mare decît cea proporțională cu numărul lor".[3] Constatăm însă că în două rînduri adeptii legilor de românizare au inclus în lucrări de sinteză privitoare la ocuparea evreilor în economia românească date departamentale, dîndu-le un caracter general, cum este cazul folosirii exclusive a cifrelor pentru totalul firmelor comerciale şi industriale individuale din România cu proprietari evrei (51,5%) pentru a ilustra controlul majoritar al acestora asupra întregii economii, cînd în realitate era vorba de proprietăți individuale (de la dughene la fabrici modeste), numeroase, dar incomparabile ca importantă cu marea industrie şi cu marile societari pe actiuni. Chiar acceptînd că procentele evreilor ocupați în comerț ar fi periculos de mari, îngrijorătoare,

1 „Argus" din 13 iunie 1938, p. 1.

2 M.O., partea I, nr. 273 din 24 noiembrie 1939, p. 72 (decizia nr. 165 945).

3 A.N.I.C., fond Preşedinția Consiliului de Miniştri, dosar nr. 397/1941, f. 7.

nu putem să nu observăm că ei asigurau într-o măsură importantă principalul mecanism al economiei capitaliste: circulația monedei! Problema lor este că această meserie era cea mai vizibilă: cîrciuma din sat, magazinele de textile şi încălțăminte de la oraş, comis-voiajorul. Astfel, se identifică în programul de „românizare" încercarea de a ocupa un domeniu al vieții economice şi nu o piață de capital, ceea ce dovedeşte absurditatea demersului. Adică, aceste măsuri n-aveau cum să treacă un capital înstrăinat în mîinile românilor, ci să înlocuiască etnic o verigă - oricum minoritară - din mecanismele de folosire a capitalului. Simpla îndepărtare a evreilor nu avea cum să facă din România *o* tară mai bogată, încă o dată, sursa acestor măsuri.a fost politicianismul de tip nou, nationalist-extremist, promovat de o mişcare fără alt program economic, decît înlocuirea evreilor cu români. Ura împotriva partidelor istorice şi disprețul fată de aliatii lor externi îi făcea pe nationaliştii clasici şi pe legionari să creadă că schimbarea orientării politice externe către Germania rezolva totul. Eroare fundamentală! „Spre deosebire de multe firme româneşti, întreprinzătorii evrei se orientau din punct de vedere politic (pînă în 1933 - n.m.) şi economic foarte mult spre Germania *în* fruntea celor mai multe reprezentante din România ale întreprinderilor germane erau evrei."[1] Chiar şi în perioada războiului, firmele germane foloseau consilieri şi colaboratori evrei din România; von Killinger era legat de ei cu afaceri personale; cîfiva miliardari evrei ofereau sume Mişcării legionare (şi erau acceptate); Comeliu Z. Codreanu, căutat de politie, se ascunsese într-o reşedință a Elenei Lupescu... tot atîtea argumente pentru a arăta că în spatele „problemei evreieşti", aşa cum era ea agitată de naționalişti, se ascundea o diversiune politică, o încercare de a transfera cuiva vinovăția pentru situația grea a țării. Se adăugau: înapoierea tehnologică, eşecul sistemului democratic (importat în forme neasimilabile), aventura politică şi coruptia generalizată. „O dezvoltare exista, dar era vorba de

l Andreas Hillgruber, Hitler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relații germano-române (1938-1940), Bucureşti, Humanitas, 1994, p. 278.

una anarhica, costisitoare, risipitoare, care se găsea cu mult în urmă față de alte economii comparabile, între 1926 şi 1939 venitul per căpița a sporit cu 35% în Bulgaria, cu 11 % în Grecia şi doar cu 8% în România".[1] E adevărat că această creştere mai mică se înregistra pe fondul unui nivel de trai mai ridicat, dar este absurd să te lauzi cu el uitînd contribuția oamenilor de afaceri evrei. Asta, apropo de „vîrful dezvoltării economice interbelice", anul 1938!

Problema evreiască se instalase puternic în mentalități. Contradicțiile naționale dintre cele două etnii luaseră proporțiile confruntării politice. Un diagnostic surprinzător este dat de un analist oarecum neutru: generalul Ion Gheorghe, ataşatul militar şi ambasador la Berlin (1940 -1944), ale cărui observații au fost scrise „la cald" şi în libertate:,,După părerea mea, evreimea din România nu reprezenta un pericol pentru dezvoltarea economică şi națională a acesteia; abia descompunerea vieții publice, a politicii şi economiei, deci mistificarea democrației, a dat naştere descompunerii morale care a complicat necesarmente şi problema evreilor, în această democrație schimonosită lipsea factorul de echilibru, anume o burghezie sănătoasă, cu adevărat democratică. Evreimea era singurul organism cu caracter burghez. Dar ea nu se lăsa asimilată, făcînd abstracție de cîteva părți ale vechii evreimi, care trăia de decenii în România. Peste aceştia se suprapuseseră pături noi, masive, care năvăliseră în

țară mai ales după primul război mondial, grație administrației corupte. Despre o asimilare a acestor noi veniți nu putea fi vorba".[2]

La 29 decembrie 1937, regele Carol al II-lea forma un guvern bicefal, condus de doi oameni politici naționaliști: Octa-vian Gpga și A. C. Cuza. Ambii își datorau popularitatea avută cîndvajîn rîndul oamenilor simpli, aspectelor legendar-poetice ale personalității lor: unul era un poet patetic și, ocazional, enco-

1 Eugen Weber, România, în Dreapta europeană, București, Minerva, 1995, p. 395.

2 General Ion Gheorghe, Un dictator nefericit, Mareșalul Antonescu (Calea României spre statul satelit), București, Machiavelli, 1996, p. 139.

miastic[1], iar celălalt își folosea numele istoric, sugerînd că este drept coborîtor din Alexandru loan Cuza. Ambii erau la data formării guvernului agenți de influență germană, finanțați cu sume importante din fondurile de propagandă ale partidului nazist[2] Acest guvern a reușit să conducă țara 44 de zile, timp în care a dat legea revizuirii cetățeniei române[3], care punea în discuție statutul juridic al evreilor. Legea căuta să anuleze articolul din tratatul de pace încheiat la sfîrșitul primului război mondial, prin care se impunea României împământenirea evreilor, în tonul exagerărilor care exclud întotdeauna judecata lucidă și realitatea, guvernul Goga-Cuza a vrut să coboare limita temporală a acceptării cetățeniei de la 1918 la 1913, deoarece, între încheierea ostilităților în Vest și semnarea tratatelor de pace, mai avusese loc o emigrare ilegală: cea a evreilor goniți de fascismul unguresc în 1919. Absurd! Dar atunci cînd vorbim de simptomele de acum tipice ale pseudodemocratiei românești și numim fenomenul discrepanței între textul unei legi și aplicarea ei, trebuie să subliniem că nici această lege n-a fost respectată în litera ei. Mai toate drepturile evreilor sînt păstrate, iar statul continuă să subvenționeze cultul mozaic conform bugetului.[4] Practic, dincolo de unele îngrădiri cu efect minor asupra populației evreiești, această lege nu a reușit să stîrnească decît un nou val de campanii antiromânești în presa străină, proteste oficiale și neoficiale, presiuni diplomatice brutale. „Unele decrete ale lui Goga au fost abolite, altele niciodată aplicate. Populația evreiască și-a redobîndit securitatea fizică."[5] La 10 februarie 1938, Carol al n-lea dă o lovitură de stat și preia controlul asupra tuturor puterilor statului. Guvernele marionetă care s-au succedat după voința regelui au continuat seria legilor antievreiești foarte spectaculoase pe hîrtie și greu de aplicat în

1 întîiul Rege aici în brazi sub creste/Și-a prăznuit în piatră biruinta/Și-ase-meni lui Manole din poveste/La temelie și-a zidit credința.

2 Radu Lecca, op. cit., p. 125.

3 M.O., partea I, nr. 18 din ianuarie 1938.

4 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 3-7 (vezi tabel).

5 Jean Ancei, Introducere, în Alexandru Safran, op. cit., p. 27.

practică. Una dintre ele, Decretul-lege pentru pierderea cetățeniei române, extindea eliminarea evreilor din viața publică, drept reacție la campania din presa internațională, printr-un celebru articol al denigrării: Articolul l, alineatul 2: „Se socotește purtare potrivnică îndatoririlor de fidelitate față de țară chiar faptul de a fi înlesnit propaganda dușmănoasă împotriva României".[1] După acest articol, W. Filderman, care protestase cel mai energic în străinătate, urma să-și piardă cetățenia și să fie expulzat Lucrul acesta nu s-a petrecut. Dar emiterea de legi antisemite a continuat. La 9 august 1940 a fost publicat Decretul-lege pentru starea juridică a locuitorilor evrei din România. Acest act oficial a fost foarte important, nu atît prin consecințele lui imediate -cîteva restricții, dar cultul mozaic era în continuare respectat-, ci prin faptul că fundamenta cîteva principii și reguli care au avut mai tîrziu un efect juridic nefast asupra evreilor, în primul ririd, se dădeau definiții pentru calitatea de evreu: „a) cei de religie mozaică; b) cei născuți din părinți de religie mozaică; c) creștinii născuți din părinți de religie mozaică, nebotezați; d) creștinii născuți din mamă creștină și tată de religie mozaică, nebotezați;

e) cei născuți din mamă de religie mozaică, afară din căsătorie;

f) femeile intrînd în alineatele premergătoare, căsătorite cu creștini, dacă au trecut la creștinism cel mai tîrziu un an înainte de înființarea Partidului Națiunii /.../ Trecerea la creștinism a celor de religiune mozaică, după punerea în aplicare a decretului, nu schimbă calitatea de evreu".[2] Același decret-lege făcea o împărțire a evreilor pe categorii, după proveniență: 1. evrei veniți în România după 30 decembrie 1918; 2. evrei care obținuseră naturalizarea pînă la 30 decembrie 1918 și 3. evrei care nu fac parte din primele două categorii (!).[3] Chiar presupunînd că statul român era îndreptățit să refuze forțarea sa de către Franța și Marea Britanic, pentru a accepta o imigrare nedorită - fiindcă, în realitate, asta era: România era forțată să încetățenească zeci

1 M.O., partea I, nr. 62 din 20 aprilie 1938.

2 C. Hamangiu, Codul general al României, voi. XXVIII, partea a Il-a, p. l 273 (M.O., partea I, nr. 183 din 9 august 1940).

3 Ibidem.

de mii de evrei imigrați -, prevederile confuze ale acestei legi n-aveau cum să rezolve situația în sine, fiindcă n-aveau și soluția practică. Ridici cetățenia a 200 000 de evrei și-i obligi să plece... Unde?! înapoi, în Ungaria fascistă, în Germania nazistă, în Polonia ocupată în U.R.S.S. (care-i împingea pe comuniști la granița cu România, iar pe ceilalți îi deporta în Extremul Orient), în Bulgaria antisemită, în Iugoslavia naționalista? Ideea emigrării în Palestina, pe care guvernele românești o fluturau mereu, era respinsă categoric de Marea Britanie și Franța. La fel de categorică este și opinia lui Radu Lecca: „Mai tîrziu mi-am dat seama că în America, Anglia și

alte ţări se utiliza la maximum nenorocirea căzută pe evrei, în scop propagandistic, iar în realitate nici Anglia, nici America nu ridicau un deget cînd era vorba de ajutor efectiv, ba din contră, cu cît era mai mare persecuţia contra populaţiei evreieşti din partea lui Hitler, cu atît creştea şi posibilitatea de propagandă antinazistă".[1]0 cunoscută personalitate iudaică, profesorul american Moshe Weimberger-Carmilly, fost rabin al Clujului, scria: „America şi Anglia nu numai că şi-au astupat urechile, nevrînd să audă strigătele disperate de durere ale evreilor, dar au împiedicat pînă şi cele mai modeste încercări de a interveni în favoarea lor. O asemenea atitudine avea la bază o pronunţată politică antisemită".[2]

Decretul-lege privitor Ia stătea juridică a locuitorilor evrei din România nr. 2 650/8 august 1940[3]

Dorinţa insistentă a regelui Carol al II-lea de a conduce autoritar statul a creat Constituţia din 1938. Chiar dacă am putea înţelege justificările de care ar fi avut nevoie un dictator pentru a trece statul de la un regim democratic la unul totalitar, Constituţia din 1938 n-ar fi putut rezolva criza politică prin aberaţii înscrise formal în legea fundamentală a ţării. Textul ei

1 Radu Lecca, op. cit., p. 222

2 Apud Mircea Muşat, Ardeleanu, op. cit., p. 1309.

3 M.O., partea I, nr. 183 din 9 august 1940, p. 4 079-4 086.

era de aşa natură formulat în unele locuri încît crea spaţiu juridic unui nou tip de naţionalism. Absurditatea începea cu schiţarea unei norme *în* domeniul sîngelui şi al purităţii de rasă: român era numai cel născut exclusiv din români timp de trei generaţii. Ridicolul pornea de la faptul că prin această normă se excludeau de la statutul de român atît regele cît şi fiul său, Mihai!

Dar ceea ce a dus la paroxism normativele naţionaliste a fost Decretul-lege nr. 2 650 care, deşi enunţat ca avînd drept subiect evreii, s-a dovedit a fi „charta drepturilor românilor".[1] A citi acest document astăzi este de-a dreptul jenant. El decreta solemn că „România este tara numai a românilor"[2] şi că există o distincţie între „noţiunea de român sau cetăţean român de origine - noţiune juridică şi politică majoră - şi noţiunea de cetăţean român, care reprezintă o creatiune formală legală".[3] Altfel spus, existau români de sînge de cel puţin trei generaţii sau trăgîndu-se direct din daci (identificaţi cu predilectie în Ţara Oaşului, Hafeg şi Munţii Apuseni) şi români care doar purtau acest nume datorită faptului că aveau cetăţenia cu acte recunoscute. De aici se trăgea concluzia că există o esenţă spirituală a discriminării, fiind practic români numai evreii care au primit cetăţenia înainte de 30 decembrie 1918 şi s-au asimilat complet: ,.Naţiunea în sensul legii constituţionale a devenit mai putin o comunitate juridică sau o colectivitate politică, mai mult o comunitate spirituală şi organică aşezată pe legea sîngelui din care izvorăşte o ierarhie a drepturilor politice".[4] Aşadar, se căuta înlocuirea principiilor de drept ale actelor din domeniul statutului juridic cu concepte etnice practicate de triburile începuturilor civilizaţiei umane: pe un teritoriu de vînătoare, grupul de sînge x poate tolera intruşi care vînează bine, dar nu vor participa la ritualul bucuriei. Din aceste considerente primitive, ministrul justiţiei de atunci, Ion V. Gruia, a produs un referat (notă de fundamentare) care a însoţit Decretul-lege nr. 2 650 în paradox.

Astfel, datorită conceptului de popor pur, creator al unei vieţi spirituale unice, originale şi fundamental curate, evreii nu se aflau în stare de integrare în comunitatea românească: „Am socotit evrei, în sensul legal, pe cei de religie mozaică, socotind o incompatibilitate morală, spirituală şi organică, între românul de sînge şi religia mozaică; am adîncit această idee la cei născuti prin părinţi de religie mozaică, purtînd în sîngele lor destinul unei incompatibilităţi spirituale şi organice, agravată deci prin ascendentă".[1] în acelaşi loc, evreul era purtătorul unei „ascendenţe implacabile". Mihail Sebastian, de exemplu, nu era român, iar piesele sale Jocul de-a vacanta şi Steaua fără nume erau „incompatibile" cu patrimoniul dramaturgiei româneşti deoarece erau creaţia spirituală a unui neroman. Numai că articolul 5 din Constituţie - adică tocmai actul fundamental pe care se sprijinea decretul-lege - conţinea formula clasică de drept: „Toti cetăţenii români, fără deosebire de origine etnică şi credinţă religioasă, sînt egali înaintea legii, datorîndu-i respect şi supunere". Incompatibilitatea între această prevedere a Constituţiei şi conţinutul rasial al decretului-lege a fost „rezolvată" printr-un comentariu care friza grotescul: există o prioritate a datoriilor cetăţenilor faţă de drepturi şi, în consecinţă, „cetăţenii români sînt egali înaintea legilor din punctul de vedere al datoriilor"[2] şi fundamental inegali (prin sînge) în privinţa drepturilor.

Pe această structură conceptuală a fost decretat acrul normativ privitor la starea juridică a evreilor care, în realitate, nu avea nimic din norma unui drept şi se constituia într-o discriminare rasială prin „fixarea noţiunii evreu pe criteriul ritului, criteriu mai restrictiv decît criteriul pur biologic, unit însă cu criteriul sîngelui".[3] Aşa se explică şi de ce comunitatea evreiască era considerată un cult religios şi nu o minoritate a naţiunii române. Pe temeiul acesta, cultul mozaic rămînea sub protecţia legii constituţionale şi era în continuare subvenţionat de stat, în

1 Ibidem, p. 4 086.

2 Ibidem.

3 Ibidem, p. 4 083.

4 Ibidem, p. 4 082.
1 Ibidem, p. 4 084.
2 Ibidem, partea I, nr. 183 din 9 august 1940, p. 4 084.
3 Ibidem.

timp ce cetăţenii români de origine evreiasca erau lipsiţi de drepturi civile. Imaginea desprinsa din aceste concepte era a unei secte străine care trece prin România, este obligată să respecte legile ţării dar n-are nici un drept, care îşi poate dezvolta singură libertatea de conştiinţă, religioasă, culturală, educaţională dar numai în interiorul religiei sale, şi este de dorit să plece cît mai repede de pe teritoriul românilor. Această proiecţie paranoică avea adepti în rîndurile legionarilor şi trăia difuz în rîndul tuturor celor care reuşeau să o transfere cumva în domeniul economie. Ea a folosit din plin programului de „românizare", care a fost un eşec total. Ceea ce a favorizat însă difuzarea imaginii de segregaţie s-a găsit în aspectele particulare ale comunităţii evreieşti, în persistenţa demersului sionist şi în rezistenţa la integrare cu care evreii au traversat cea mai neagră perioadă din istoria lor. Decretul-lege nr. 2 650 îi separa şi izola pe criteriul sîngelui şi-i punea la dispoziţia românilor, inclusiv pe cei cărora li se recunoşteau anumite drepturi. Evreii de categoria a Il-a (eroi, răniţi, decoraţi etc.) care, „prin trecutul şi viaţa lor pot sa folosească darul Naţiunii române" primeau „un regim de favoare determinat, însă, în mod rigid, pe criterii morale".[1] Ceea ce s-a întîmplat cu evreii comunişti (sau comuniştii de origine evreiască) a fost justificat printr-o prevedere distinctă, care se bătea cap în cap cu principiul religios expus în decretul-lege mai sus, unde statutul politic de comunist (justitiabil politic) era anulat şi transferat domeniului rasial: „evreii de origine, atei, sînt socotiţi evrei în înţelesul-decretului".[2] Evreul comunist intra astfel în tirul a două arme: Art.7 din Constituţie -„Nu este îngăduit niciunui român a propovădui prin viu grai sau în scris schimbarea formei de guvemămînt a Statului" (unde evreul era considerat român prin datorie) - şi prevederile decretului-lege (unde comunistul de origine evreiască era considerat evreu prin sînge). în momentul în care evreii din Basarabia au fost declaraţi comunişti, ei au intrat în focul încrucişat al acestor legi. Aşa cum
1 Ibidem, p. 4 085.
2 Ibidem.
am arătat, nu putea exista un spatiu mai favorabil propagandei sovietice şi atragerii unei majorităţi a populaţiei evreieşti către promisiunile atrăgătoare ale U.R.S.S.
Aşadar, unde se puteau duce evreii? Unii au preferat Uniunea Sovietică, alţii au aşteptat ca aceasta sâ-şi impună sfera de influenţă, aducînd în România un comunism care să le asigure drepturi egale. Din acest punct de vedere, evreii comunişti şi simpatizanţi riscau postura de inamic fără apel. Transferarea de către liderii comunităţilor a problemei de politică internă într-una de politică externă, prin excitarea Marilor Puteri occidentale şi prin simpatia pentru Uniunea Sovietică, a condus spre o nouă imagine negativă: ideea generalizatoare că toti evreii sînt comunişti. Povestea era mai veche, dar la ea s-au adăugat atitudinea vădit ostilă a evreilor basarabeni şi reacţia favorabilă promisiunilor socialiste ale evreilor din ţară. Acum, se poate şti foarte greu cît de mult sprijinea populatia românească politica antisemită, dar la nivelul individului se formase deja imaginea activităţilor comerciale ilicite ale evreilor, a simpatiilor pentru comunism suprapuse imaginii de zi cu zi a crizei economice şi politice. Evident, scumpirile repetate ale produselor se datorau evreilor, care stăpîneau economia ţării etc., etc. Legile de românizare au reprezentat o addenda la tentativa de a înlocui o democratic şchioapă, dar condusă totuşi după reglementări raţionale, cu o politică a identificării vinovatului: foştii demnitari, care distruseseră ţara şi trebuiau să piară fiindcă acceptaseră drepturile evreilor, şi evreii înşişi, care n-aveau unde să se ducă. Cu toate că unii istorici au obiceiul să generalizeze formule, în stilul propagandei sovietice, şi să dea o semnificaţie cît mai apropiată de binecunoscutele reglementări rasiste germane unor măsuri antisemite luate în România anilor 1938-1940, foarte putine legi rasiale propriu-zise au fost adoptate atunci. Una dintre ele era evidentă: Decretul-lege pentru oprirea căsătoriilor între români de sînge şi evrei din 9 august 1940.[1] Marea majori-
1 C. Hamangiu, op. cit., voi. XXVIII, partea a Il-a, p. l 285.

ţaţe se constituie din măsuri administrative menite să-i oblige pe evrei să *emigreze.* Privîndu-i de drepturi, viaţa lor în România trebuia să devină insuportabilă. Doar legionarii aveau în plan să-i extermine, dar n-au mai apucat,.Prima măsură care vrea să o ia Goga este o revizuire a evreilor care, după 1919, au intrat fraudulos în (ară. Lor vrea să le ridice dreptul de cetăţenie. Cred că va atinge o foarte mică minoritate, şi asta poate fi o aruncare de lest folositoare în acest moment"[1]
Antonescu avea o concepţie oarecum diferită asupra „problemei evreilor": el aştepta o şansă pentru a-i deporta.

Totuşi, în această viziune despre evreii din România, generalul Antonescu a parcurs se pare două etape. Prima a constat în preluarea ideii mai vechi a gonirii din ţară, iar a doua s-a conturat după declanşarea războiului: deportarea. Pentru prima etapă, într-un raport ce nu poate fi bănuit de contrafacere, există cîteva mărturii asupra felului cum judeca situaţia: „în chestiunea evreiască stăruieşte pentru plecarea din ţară a celor veniţi clandestin; s-a dat un termen de două luni".[2] EI îi ordonă generalului Petrovicescu la 29 octombrie 1940 ca evreii intraţi fraudulos în ţară care n-au plecat să fie închişi în lagăre, dar ordinul nu s-a executat La 10 ianuarie 1941 a revenit, cerînd socoteala pentru neexecutarea ordinului. Antonescu făcea o distincţie între evreii pămînteni şi cei imigraţi: „băgati în lagăre pe toti jidanii intraţi în ţară clandestin, pentru că s-au apucat de comerţ, de comunism, de tot felul de agitaţii. Să stea acolo în lagăre pînă cînd se vor hotărî să plece din ţară".[3] Fiind legaţi de licenţe, de aprobări şi reglementări restrictive, prin „comerţ", trebuie să înţelegem aici activităţi demarate prin mită, corupţie, contrabandă, bursă neagră. Raportul publicat de Antonescu în 1942, la o dată cînd Germania nazistă omora evrei pe capete, arată că generalul vedea o măsură mai extinsă, în ce priveşte natura sa naţionalistă, dar în continuare focalizată pe situaţia juridică a subiecţilor: *„Am* anunţat că toti jidanii intrati clandestin în ţară vor fi puşi în
lagăre. Trebuie să luăm această măsură şi să-i silim pe jidani să muncească, pentru că numai aşa îi vom face să plece. Şi măsura aceasta trebuie luată nu numai pentru jidani, ci şi pentru toţi ceilalţi - greci, armeni, tigani - intrati clandestin în ţară".[1] Se mai poate descifra apoi o altă soluţie restrictivă găsită de Antonescu: supunerea la taxe suplimentare şi compensatorii. Cei care nu puteau plăti, trebuiau să efectueze muncă în folosul statului. Prin Decretul-lege relativ la statutul militar al evreilor din *5* decembrie 1940, evreii erau „excluşi de la serviciul militar" şi erau „obligaţi a plăti taxele militare statornicite prin legi, cum şi de a presta munci în interes obştesc".[2] Paradoxul situaţiei este că importanta şi foarte influenta comunitate condusă de W. Filderman a insistat ca evreii să-şi dovedească loialitatea prin apărarea ţării cu arma în mînă. Antonescu a preferat fondurile pentru înarmare şi, mai tîrziu, banii pentru susţinerea războiului contra U.R.S.S. Qricît ar părea de ciudat, evreii din România, prin miliardarii lor, au contribuit cu fabuloasa sumă de 4 miliarde de lei la declanşarea şi susţinerea războiului împotriva U.R.S.S. Apoi valoarea contribuţiei evreieşti a crescut la peste 6 miliarde. Mulţi au fost angajaţi financiar şi economic în susţinerea logistică a acţiunilor militare.[3] *Ziarele* evreieşti, care continuau să apară, cereau zilnic contribuţii pentru Armata României. Este poate unul din motivele care 1-au făcut pe Antonescu să reacţioneze oarecum ponderator, în contradicţie cu regimul legionar: îi cere ministrului Brăileanu să „procedeze uman" în problema şcolilor evreieşti, iar cînd legionarii le închid şi taie legăturile telefonice, u' cere lui Corneliu Georgescu „să se trateze cu umanitate această problemă. Nu trebuie, prin măsurile ce luăm, să creăm butoaie cu pulbere *în* ţară. Trebuie mers treptat, treptat la scopul unde vrem să ajungem şi unde vom ajunge, dar cu altă metodă /.../Preconizînd toate măsurile legale împotriva evreilor, nu poate totuşi admite, nici omeneşte şi nici ca bărbat

1 Regele Carol al IMea al României, însemnări zilnice, voi. I, p. 135.
2 Pe marginea prâpastiei, voi. I, p. 129.
3 Ibidem.
1 Ibidem, p. 130.
2 C. Hamangiu, op. cit., vol.XXVHI, partea a IMea, p. 2 153.
3 Este unul din motive pentru care mulţi evrei au fost arestaţi şi închişi sub regimul comunist prosovietic după 1947.

de stat, avalanşa de samavolnicii comise împotriva lor".[1] Poate că acest citat exprimă combinaţia halucinantă de calităţi şi defecte care se concentrase în personalitatea conducătorului României din acele vremuri grele. Iar vremurile generau replici din teatrul absurdului:
„Gen. Stoenescu, min. finanţelor: Evreul nu poate fi definit decît într-un singur fel, pentru că este vorba aici de o noţiune cu conţinut invariabil.
Dl C. Stoicescu, min. justiţiei: Eu am dat adeziune în cele din urmă la definiţia care este în proiectul domnului subsecretar al colonizării, care cred că este cea mai largă definiţie şi am putea spune: sînt evrei, în sensul legii de faţă, toţi cei care au un părinte sau un bunic evreu. Cu aceasta am terminat. I-am curăţat pe toţi.
Dl Minai Antonescu: /.../ Să fixăm o definiţie rigidă a evreului şi apoi să venim cu restricţiuni în diferite sectoare de activitate. Evreii există deja în aceste sectoare şi problema este să-i scoatem de acolo.
Gen. Gr. Georgescu, min. lucrărilor publice şi comunicaţiilor: Să-i scoatem din lege sau din naţiune?
Dl Minai Antonescu: Sînt scoşi din naţiune din punct de vedere etnic şi spiritual".[2]
în planul doi al unui conflict de interese artificial se confrunta şi o viziune diferită asupra raportului între majoritate şi minoritate în interiorul comunităţii evreieşti, un alt fel de a împărţi evreii. Liderii evreilor insistau pe disocierea majorităţii ataşate statului român de minoritatea comunizată - înţelegînd prin aceasta membri P.C.R. din ţară şi evreii basarabeni -, în timp ce conducerea statului vedea o majoritate neloială sau ilegal instalată în România - din Vechiul Regat şi din provinciile răsăritene la un loc - şi o minoritate acceptată. Minai Antonescu declara în şedinţa Consiliului Economic din 12 septembrie 1941: „ M-aş dezonora dacă, în setea mea

curată de a face totul pentru
1 Pe marginea prăpastie!, voi. I, p. 126.
2 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinet, dosar nr. 473/1941, f. 664.
români şi de a scutura toate urmele pătrunderii vîscului evreiesc, n-aş tine seama de legăturile unora dintre evrei - care s-au desprins de majoritatea evreiască - faţă de obştea neamului nostru".[1]

Emigrarea in Palestina

Pe toată perioada războiului, conducerea României - inclusiv cea legionară - a încercat să rezolve problema evreiască prin emigrarea în Palestina, pornind de la conceptul enunţat deja. Demersurile au avut cu preponderenţă un caracter extern, pe alocuri complicat şi mercantil, deoarece ele implicau o relaţie a regimului progerman - de la un moment dat, membru în Axă -cu Marea Britanic şi Statele Unite. Antonescu a cerut liderilor comunităţii evreieşti să ţină această legătură, avînd în vedere că n-o putea face oficial şi că relaţiile personalităţilor evreieşti erau oricum mai eficiente. La 30 septembrie 1940, dr. Filderman a înaintat un memoriu în care esenţială era propunerea de a facilita emigrarea unui număr cît mai mare de evrei în Palestina, propunere la care Antonescu s-a aliat imediat. Filderman a făcut intervenţii la Legatia britanică şi a trimis o notă lui Antonescu în care preciza: „Răspunsul a fost dat la Radio Londra, că toţi evreii veniţi ilegal în Palestina vor fi trimişi în colonii, unde vor aştepta sfîrşitul războiului. Acest răspuns legalizează emigrările aşa-zise clandestine, ceea ce va permite mărirea lor".[2] Afirmaţiile dr. Filderman nu s-au dovedit acoperite de realitate; ele aveau mai degrabă alura unei forţări a mîinii britanicilor, a unei interpretări foarte largi, deoarece comunicatul de la Radio Londra anunţa ce se va face cu evreii care au reuşit să ajungă deja în
1 Ibidern, fond Penale, dosar nr. 40 010, voi. 77, f. 50-68 (apud Problema evreiasca, voi. II, Stenogramele Consiliului de Miniştri, Bucureşti, Hasefer, 1996, p. 315.
2 Emigrarea populaţiei evreieşti din România în anii 1940-1944. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti, Silex, 1993, p. 65.

Palestina şi în nici un caz că ar favoriza emigrările. El viza o liniştire a arabilor.
Să notăm însă că Anglia, importantă militantă pentru drepturile evreilor, folosea soluţia deportării evreilor sosiţi ilegal în Palestina, atitudine pe care n-a recunoscut-o regimului Antonescu pentru evreii aflaţi ilegal în România. O săptămînă mai tîrziu, ministrul economiei naţionale, Mircea Cancicov, era informat de către Ministerul Afacerilor Străine că Anglia se opune insistent emigraţiei: „în urma unor stăruitoare intervenţiuni ale Legaţiei britanice, care semnala extinderea ce căpătase practica emigrărilor evreieşti clandestine în Palestina, guvernul român şi-a luat angajamentul de a urmări chestiunea şi de a împiedica, în ce îl priveşte, aceste emigrări".[1] în pofida acestei situaţii, guvernul român era în continuare dispus să *favorizeze* emigrările „prin acceptare tacită".[2] Ideea emigrării se sprijinea pe următoarele considerente:
a. Rezolvarea problemei evreieşti din România prin îndepărtarea elementului considerat alogen şi neintegrabil; o rezoluţie a lui Antonescu pe Nota informativă nr. 5 444/ 2.01.1941 atestă clar asta: „Trebuie să înlesnim plecarea evreilor pentru a descongestiona Ţara de această problemă".[3]
b. Preluarea proprietăţilor evreieşti prin acte economice, iar nu prin decizii politice („românizarea") despre care Antonescu ştia foarte bine că sînt greu de aplicat
c. Onorarea promisiunilor făcute liderilor evrei în schimbul unui demers favorabil României, prin excluderea exterminării şi facilitarea salvării oamenilor, undeva, în afara ţării.
d. Scoaterea evreilor din raza de acţiune a politicii germane, cu dublu scop: salvarea propriu-zisă de la deportare sau execuţie şi reducerea presiunilor germane asupra lui Antonescu în aceeaşi problemă.
1 Ibidem, p. 67.
2 Ibidem.
3 Ibidem, p. 70.
Ar fi de semnalat că nu s-a pus problema confundării evreilor pămînteni cu evreii din Basarabia sau Transnistria, aceştia fiind consideraţi populaţie străină şi inamică; demersurile emigrării i-au vizat numai pe evreii din ţară, deşi a existat şi o iniţiativa prin care se urmărea emigrarea a 75 000 - 80 000 de evrei din Transnistria în toamna anului 1942.[1] Acest proiect a eşuat Dificultatea principală consta în faptul că vasele româneşti puse la dispoziţie pentru transport puteau fi scufundate - şi acest lucru chiar s-a întîmplat -, nu erau asigurate de organismele maritime internaţionale pentru simplul motiv că nu se dorea această emigrare. Anglia s-a opus încă o dată categoric. La propunerea făcută de dr. Filderman pentru o emigrare în Statele Unite pe bază de reciprocitate, Brutus Coste, însărcinatul cu afaceri ad interim la Washington preciza: „Evreii din răsăritul Europei n-au fost niciodată consideraţi aici ca elemente a căror emigrare trebuie încurajată. S-a făcut şi se face o deosebire marcată între evreii din Occidentul Europei şi cei din Polonia, Rusia şi România /.../ Cînd e vorba de fapte, simpatia americană pentru evrei operează numai pînă la un punct: intervenţii indignate în favoarea evreilor din Europa - da; admiterea în masă a mult deplînselor victime ale persecuţiilor antisemite - nu".[2] Dezvăluiri recente arată că inclusiv în America exista o diferenţiere între evreii „vechi" şi evreii „noi", asupra acestora din urmă

manifestindu-se suficiente atitudini antisemite care să determine
0 limitare a emigrărilor.
în ciuda tuturor piedicilor întimpinate, Antonescu a continuat să insiste pe ideea sa, iar într-o adresă trimisă Ministerului Afacerilor Străine a reconfirmat principiile emigrării.[3] între timp, mediatizarea zgomotoasă a exceselor legionare antisemite, a fotografiilor de la Abator, a celor de la Iaşi, propaganda ungară -„ungurii pîndesc, fotografiază şi fac propagandă în străinătate împotriva noastră pe această temă, a aşa zisei barbarii împotriva evreilor"[4] - şi amplificarea informațiilor despre persecuțiile şi

1 Ibidem, p. 115.
2 Ibidem, p. 90.
3 Ibidem, p. 93.
4 Ibidem, p. 100.

crimele din Basarabia şi Transnistria - mediatizare care a amestecat realitățile din Vechiul Regat cu cele din provinciile estice - au făcut ca solutia emigrării să se dovedească inaplicabilă. Există şi astăzi voci care afirmă că toată campania de presă declanşată împotriva României viza tocmai împiedicarea emigrărilor în Palestina, dar dovezile care s-ar putea găsi în arhivele britanice nu s-au produs (sau poate n-au fost căutate). Pe de altă parte, România era o dictatură cu regim antisemit, asasinatele nu pot fi contestate, iar încercarea de a rezolva problema evreiască scăpase complet de sub control. Emigrările au continuat în număr mic, improvizat, cu acordul guvernului român şi cu enorme riscuri pentru emigranti.

*

in finalul acestui subiect consider potrivit să încerc lămurirea problemei fondurilor asigurate de evreii români pentru războiul împotriva U.R.S.S. Imediat după război, în contextul ocupatiei sovietice, această realitate a fost negată vehement, apoi serios diminuată şi deviată pe panta forțării de către „regimul fascist român" la fabuloasa contribuție. Ulterior - chiar şi astăzi -subiectul a fost puternic denaturat datorită situației paradoxale că evreii au finanțat un război dus, la urma urmei, împotriva Aliatilor, iar în al doilea rînd pentru că, cel putin teoretic, au » finanțat agresiunea împotriva coreligionarilor lor din Basarabia J şi Bucovina, apoi din Transnistria. Judecind unitar evreimea, j adunînd într-o singură denumire - invariabil eronată - „evreii din România", inclusiv pe cei din provinciile răsăritene, acuzînd « totodată armata şi regimul de crime, care în realitate i-au afectat i doar pe cei de acolo, este foarte greu să explici acum că, de fapt, l chiar tu făcuseşi o disociere şi că, de nevoie, pentru a salva 400 000 de evrei români, ai finanțat războiul contra celeilalte tabere. De aici provine şi situatia jenantă că, jefuiti indiscutabil şi obligati să dea sume şi bunuri în valoarea colosală de şase miliarde, unii lideri neagă acest lucru, diminuînd sumele: „Cu toate amenințările, guvernul român nu a reuşit să stoarcă de la evrei mai mult de 734 de milioane de lei - în loc de 4 miliar-

de".[1] Dar realitatea nu poate fi ascunsă, pentru că cei care au cerut banii, autoritățile române, recunosc că au primit 6 miliarde. Nu exista nici un interes ca armata, Ministerul Finanțelor, Centrul National de Românizare să mintă că au primit o astfel de sumă, urmînd să justifice lipsa a 5 266 000 000 lei! De altfel, Radu Lecca nu lasă nici un dubiu: „Tot ta 1941, după începerea războiului, dr. Wilhelm Filderman s-a *prezentat* în audientă la Mareşalul Antonescu - el fiind preşedintele Uniunii Comunităților Evreieşti - şi a protestat pentru faptul că evreii nu au dreptul să-şi facă datoria pe front ca toti ceilalți cetățeni ai tării. Antonescu a răspuns că experiența din războiul trecut ne învafă că evreii nu sînt buni luptători pe front Dacă însă ei iubesc tara şi vor s-o ajute, se subscrie două miliarde de lei la împrumutul de război român. Filderman în numele populației evreieşti a acceptat această propunere fără ca să ceară de la Antonescu cel mai mic contraserviciu. /.../ Filderman a strîns aceste două miliarde de lei cu ajutorul unor comisii de impunere formate din bogătaşi /.../ Tot în anul 1941, după declararea războiului,' Ministerul de Război şi Marele Stat Major au impus populatiei evreieşti o contribuție de efecte de îmbrăcăminte în valoare de două miliarde lei. Cu strîngerea aceastor efecte a fost însărcinat tot Filderman /.../ Aceste patru miliarde lei în bani şi efecte vărsate de evrei în cursul anului 1941, prin W. Filderman, statului român aveau o forță de cumpărare egală cu cel putin 15 miliarde lei din anul 1943. Or, în anii 1942-1943-1944, cînd exista Centrala Evreilor, înființată de mine, toate contribuțiile evreilor către statul român nu au depăşit ta total suma de două miliarde lei, iar ta schimbul acestei sume s-au obtinut pentru evrei concesiuni de o importantă vitală".[2] Şef Rabinul Alexandru Safran a fost chemat la ministrul de finanțe, generalul Stoenescu[3], care i-a impus strângerea banilor: „Dacă am fi spus nu, amenințările care ne apăsau ar fi fost mai grave şi mai

numeroase. Dar dacă susțineam împrumutul, ne-a precizat generalul, atunci mareşalul Antonescu «va oferi protecția sa» comunității noastre, «va garanta siguranța sa» şi promitea abolirea «anumitor măsuri» luate împotriva noastră".[1] în 1944, în şedințele Consiliului de Miniştri se vorbea de alte 2 miliarde: „Contam pe suma de aproape două miliarde lei, bani strînşi de la evrei, dintre care un miliard este suma strinsă pentru ajutorarea evreilor".[2]

în raportul înaintat de Federaţia Uniunilor de Comunităţi Evreieşti din Ţară către Marele Cartier General la 5 decembrie 1941, dr. Filderman şi secretarul general D. Rosenkranz fl informau pe acesta că „am atins pînă la 30 noiembrie l 731 346 004 lei, aşa că am mai avea de obţinut încă 769 653 025 lei ca să ajungem la cifra de 2 500 099 029 lei".[3] Caracterul patriotic al demersurilor federaţiei nu trebuie minimalizat în nici un fel, ca şi mesajul constant şi categoric adresat evreilor din România prin circularele din septembrie 1941:
„Datoria noastră este să dăn> Ţârii tot ce putem, chiar mai mult decît putem, fără tîrguială, pentru binele Ei, pentru binele nostru, pentru binele tuturor.
împrumutul trebuie deci să aibâ caracterul celei mai înalte manifestatiuni patriotice. / /

Armata, mareşalul şi evreii

Pătrundeti-vă de gravele răspunderi pe care ceasul de fată vi-1 impune şi faceţi ca toti coreligionarii să înţeleagă îndatoririle superioare ale obştei în general şi ale fiecărui dintre noi în parte.
Eforturile noastre nu trebue să cunoască răgaz, atunci cînd Patria cere obolul!"[4]
Probabil că suma totală depăşeşte 10 miliarde, avînd în vedere procesul continuu de rechiziţionare. Este perfect credibil că această contribuţie şi cuvîntul dat de mareşal să constituie alte cauze ale salvării evreilor din România. La distantă de 52 de ani,

1 Alexandru Safran, op. cit., p. 71.
2 Problema evreiască, voi. II, p. 547.
3 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secţia l, dosar nr. 2 372, f. 343-344.
4 Ibidem, f. 786-787.

încă o personalitate a comunitarii evreieşti confirmă prezumţia mea: „Antonescu şi Filderman au fost colegi de liceu şi erau prieteni. Antonescu s-a angajat să protejeze populatia evreiască în România şi şi-a respectat angajamentul; această populaţie nu a fost decimată şi supusă holocaustului".[1] Aşa cum am mai arătat, după război, atunci cînd au venit comuniştii evrei la putere, această contribuţie a reprezentat principalul cap de acuzare împotriva conducerii evreieşti care salvase comunitatea de la dispariţie. Ostracizări şi ameninţări, ei au fost obligări să fugă din fără clandestin (Filderman) sau au fost pur şi simplu expulzaţi (eminenţa sa Şef Rabinul Safran). Mai adaug că ta ziua intrării primelor trupe sovietice în Bucureşti s-au declanşat arestările de foşti colaboratori ai regimului Antonescu, considerări criminali de război. Alexandru Safran a fost unul dintre cei la care, pe baza listelor furnizate de N.K. V.D., s-au prezentat echipele de militari sovietici sub pretenţia că „au venit să aresteze un criminal de război".[2] Intervenţia energică a unei evreice rusoaice 1-a salvat pe conducătorul de drept şi autentic al comunitarii din România, fără însă ca Şef Rabinul să fie vreodată agreat de comunişti, în frunte cu Ana Pauker, care îl considera un trădător. Să fi greşit N.K. V.D.-ul adresa? Nici vorbă. Rezultatul operei cuplului inteligent şi tenace Filderman -Safran râmîne pentru istorie absolut remarcabil.
Tragedia evreilor din Europa a cunoscut mai multe fete ale monstruozităţii. Au fost lagărele de exterminare, masacrele, deportările, dar şi jaful. O privire aruncată asupra destinului comunităţii evreieşti din întregul continent, de la Haga în Olanda, la Parisul ocupat, apoi la Varşovia, Budapesta şi Bucureşti, compune imaginea unei dorinţe generalizate de a-i deposeda de bunuri, obiecte de valoare, bani. Parcă toate popoarele europene, cu foarte mici excepţii, sub ocupatie germană sau în alianţă cu Germania, au căutat să ia în posesie tot

1 Zigu Ornea, Radio B.B.C., Secţia română, 21 .XII. 1993.
2 Alexandru Safran, op. cit., p. 141 şi urm.

ce acumulaseră evreii cu spiritul lor comercial ieşit din comun, cu inteligenta lor financiară, cu talentul lor organizatoric capitalist. România antonesciană a fost printre aceste state, practic&id un şantaj oneros, conditionîndu-le supravieţuirea, făcînd-o totodată inconştient, deoarece, prin jaful mascat se subminau structuri comerciale şi financiare ale statului. E adevărat însă că, pe fondul relativei libertăţi, a situaţiei speciale a evreilor din România, unii evrei bogati au reuşit să exporte capital în sume importante. El a ajuns în băncile elveţiene.
în numărul din 24 iunie 1996, revista „JDer Spiegel" publica un articol cu titlul incitant: Moştenirea Holocaustului. El se referă la soarta sumelor depuse de evrei în băncile elveţiene în timpul celui de-al doilea război mondial, subiect care a fost adus în atentia opiniei publice de senatorul american Alfonse D'Amato, preşedintele Comisiei Băncilor, în luna aprilie 1996. „După părerea senatorului, băncile elvetiene au folosit secretul bancar, introdus odinioară special pentru victimele dictaturilor ca armă tocmai împotriva victimelor şi urmaşilor lor si le-au blocat astfel accesul la conturile acestora. El a prezentat şi o martoră pentru teza sa: evreica Greta Beer, de 74 ani, originară din România, care a povestit plîngînd cum a peregrinat cu mama ei după război de la o bancă la alta prin Elvetia, pentru a-şi recupera banii pe care tatăl decedat, un bogat industriaş textilist, îi depusese acolo în conturi. Dar n-au găsit nimic /.../ Se încearcă pentru prima dată să se explice pe larg cîtă avere de la victimele holocaustului zace realmente în conturile elveţiene. Băncile au negat mereu că ar fi vorba de sume atît de mari. Acum există noi mărturii. D'Amato a prezentat un document pînă acum secret din Arhiva Naţională de Washington care cuprinde, cu data de 9 aprilie 1945, mai multe zeci de nume de cetăţeni din tarile balcanice, care şi-au depus banii la «Socie"te" Gănărale de Surveillance» din Geneva. Era numai una din miile de hîrtii descoperite de Biroul lui D'Amato şi de Congresul Mondial Evreiesc cu ajutorul unor arhivişti

profesionişti şi al unor voluntari. Lista din Geneva arată că la depuneri nu e vorba de mărunţişuri, cum declaraseră mereu băncile. Era vorba de un

Isac Fuldstein din Bucureşti, care depusese 736 792,60 franci sau de firma «Agai et Landau» din Budapesta cu 900 000 de franci /.../ Document după document difuzat la ţintă, acestea demască evident cît de fantastic au lucrat neutrii elveţieni cu naziştii şi cît de perfid au ascuns aceasta Aliaţilor. «Elvetia a servit ca un port mai sigur pentru refugiaţii şi capitalul puterilor' Axei», constată un document secret al Departamentului de Stat al S.U.A din 1946. «în cel putin 37 de cazuri, «Credit Suisse» a înregistrat date false cu privire la adevăraţii proprietari ai depozitelor», consemna un alt raport, încă din 1944, Uniunea Băncilor din Elvetia este învinovăţită într-un raport consular confidenţial de a fi făcut comerf ilegal cu acţiunile Royal Duteh Shell jefuite de nazişti /.../Mai tîrziu, elveţienii au făcut negoţ chiar cu bijuterii şi aur dentar din lagărele de concentrare. Partial, au bătut monezi din prada nazistă, ştergîhd astfel complet provenienţa bunurilor jefuite."[1] Fără comentarii!

Mentalităţi

La jumătatea secolului al XlX-lea, românii nu mai ştiau că a existat Mircea cel Bătrîn, în schimb, figura lui Minai Viteazul era foarte vie: se păstrase legendar în eposul popular. Opera de emancipare politică a românilor şi constituirea statului modem român au impus institutii culturale, un învătămînt organizat şi o Biserică naţională redeşteptată. Solutia liberală a istoriografiei noastre a combinat popularizarea istoriei cu studiul ştiinţific al documentelor şi mărturiilor în fără şi în toate capitalele europene cu care românii fuseseră în permanentă conectaţi. Memoria scrisă a românilor suferise cîteva catastrofe. Două exemple: în 1686, aşa cum aflăm de la Dimitrie Cantemir, Sobieski a dat ordin să fie arse arhivele publice ale Moldovei pentru a se

l „Der Spiegel", nr. 26 din 24. VI. 1996, p. 82-85.

distruge orice urma a legaturilor cu Imperiul otoman.[1] Tot atunci, 396 de documente ale întemeierii Moldovei au fost luate şi au ajuns în arhivele Rusiei;[2] în timpul domniei lui Caragea (1812-1818) şi la începutul domniei lui Alexandru Suţu (1818-1821) înalţi clerici greci şi arhivari levantini au distrus sistematic arhivele Ţării Româneşti „pentru ca să nu afle secretele mitropoliei, fiindcă la această mitropolie sînt date în păstrare toate hrisoavele cele vechi ale voevozilor români, care privesc la dezrădăcinarea noastră, a grecilor, şi legăturile care are Ţara Românească cu Othomanicească Poartă şi hatişerifurile împărăteşti care întăresc privileghiurfle tării şi ale românilor (din care, iată, în taină îţi spui că şi fratele meu mitropolitul Dosithei au tăinuit cîteva, ca să nu să afle după vremi la mitropolie) şi alte multe tainice scrisori care nu ne este de folos de se vor vedea. Pentru aceasta voiesc să am iconom grec, ca numai nouă, sim-patriotilor, să ne fie ştiute unile ca acestea".[3]

Adăugind la această situaţie distrugerea sistematică a dovezilor continuităţii în Transilvania de către administraţia ungară, putem înţelege că intelectualitatea românească se găsea atunci în faţa unui adevărat genocid cultural.

Programul redeşteptării culturale initiat de politica liberală a implicat un fenomen de popularizare în masă a istoriei naţionale în forme accesibile, de cele mai multe ori legendare. Astfel a fost inventată localitatea Rovine pentru a identifica bătălia cea mai importantă a lui Mircea cel Bătrîn, a fost inventată localitatea Posada pentru a marca independenta Ţării Româneşti obţinută de Basarab I în 1330; copiii învăţau în şcoli, la biserică sau din primele manuale despre Preda Buzescu şi hanul tătar, despre Vlad Ţepeş-Dracula şi căpitanul său, Ion, despre Ştefan cel Mare şi Vrînceoaia etc. Episoadele legendare,

eroice, fac parte din mitologia oricărui popor şi sînt folosite intens atunci cînd politica naţională devine posibilă şi absolut necesară. La noi, politica naţională şi aspectele sale naţionaliste au continuat pînă astăzi pentru că au avut în permanentă mediul să se manifeste. De la sfîrşitul secolului al XK-lea şi pînă în prezent sfidările, construcţiei geopolitice europene nu au lăsat timp poporului român să-şi privească întrega istorie cu detaşare. Cîte o voce izolată - Drăghicescu, Cioran, Paleologu - s-a pierdut în strigătul majoritar al propagandiştilor naţionali şi naţionalişti. Nici unii, nici altii nu aveau şi nu au de ales. întîrzierea economică, socială şi politică, precum şi neîncetatele presiuni externe nu au oferit alte soluţii. Dar atunci, în secolul al XDC-lea, Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Asachi, Odobescu, Mihai Eminescu reînviau o istorie reală în forme uşor asimilabile pentru un popor ieşit din cinci secole de dominaţie străină. Pentru că, într-adevâr, n-a existat localitatea Rovine, dar bătălia s-a dat, a fost reală, a înseninat ceva pentru istoria poporului român (a fost localizată precis la confluenţa Argeşului cu Vîlsanul, lîngă Merişani),[1] iar bătălia aşa-numită de la Posada, s-a dat şi ea, este consemnată în Cronica pictată de la Viena, în alte documente etc. (A fost localizată într-un defileu între valea superioară a Argeşului şi drumul spre Sibiu şi au fost două bătălii, nu una: vineri 9 noiembrie şi luni 12 noiembrie 1330).[2] Dar istoricii lucizi, oameni de ştiinţă autentici, au existat şi în acest lung secol de redeşteptare naţională. Opera lor, de multe ori contrară curentului legendar, nu s-a bucurat de circulaţia uriaşă a

ideilor naţionale liberale şi a fost acoperită de zgomotul naţionalist. Una din aceste minţi luminate a fost Vasile Pârvan.

1 Demetriu Cantemiru, Istoria Imperiului Otoman. Crescerea şi scăderea lui, voi. I, Bucureşti, 1876, p. 275.

2 M. Kogălniceanu în .Arhiva Românească", ed. I, voi. 1,1840, p. 213-217.

3 Mihai Maxim, Capitulaţiile în istoria relaţiilor române-otomane în Evul Mediu, Bucureşti, Editura Militară, 1984 (tiraj confidenţial), p. 116-117.

1 M. Şerbănescu, N. Stoicescu, Mircea cel Mare, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 304.

2 Sergiu losipescu, Românii de la Carpaţii Meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) pînă la consolidarea domniei a toată Ţara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare, în Constituirea statelor feudale româneşti, Bucureşti, Editura Academiei, 1980, p. 91 (vezi şi Nicolae Stoicescu, Florian Tucâ, 1330. Posada, Bucureşti, Editura Militară, 1980).

Deschizînd opera sa fundamentală, Getica, iniţiind un atac la adresa lui Nicolae Densuşianu şi a căiţii sale legendare Dacia preistorică, Vasile Pârvan îndepărta elementul istoriofantast despre daci şi aducea subiectul în coordonate ştiinţifice.[1] Mai tirziu, chiar el avea să facă un portret al poporului român, pe care eu 1-am găsit, cu aceeaşi pasiune însămîntată de generaţii în familia mea, la vîrsta anilor de liceu, în marea bibliotecă a lui Alexandru Odobescu din Dealul Radu Vodă: „La popoarele prea chinuite de adversităţile istorice - cazul poporului nostru, martirizat de toate liftele pămîntului - se formează un fel de carapace spirituală, în care sufletul se refugiază spre a se păstra intact. Observatorul superficial vede numai *carapacea* pietroasă şi inertă, în specie, fatalismul, insensibilitatea la nevoile unei vie(i omeneşti, tradiţionalismul, neîncrederea fată de orice om sau lucru nou, asprimea şi necioplirea în diferite manifestări indi-viduale-sociale. Dar observatorul răbdător, care stă şi aşteaptă să iasă din scoica colţuroasă adevăratul organism adăpostit înlăunfru, are bucuria de a vedea o fiinţă foarte fin şi complicat, foarte delicat construită, cu nenumărate organe de aperceptie variată şi puternică a lumii, total nebănuite, numai după aspectul crustei de piatră. Fatalismului cosmic îi corespunde splendida etică optimistă, păgîno-creştină, care dă celui nedreptăţit siguranţa că răutatea nu va rămîne nepedepsită şi că deci el poate aştepta cu resignare filosofică această pedeapsă imanentă nedreptăţii. Insensibilităţii la greutăţile şi trivialităţile vierii materiale îi corespunde entuziasta dorinţă de a se face frumos măcar în zilele mari, care creşte înclinările sale pentru arta de toate felurile. Tradiţionalismului ţărănesc îi corespunde o curiozitate extraordinar de multilaterală, chiar pentru lucrurile total străine de experienţa lui principiară. Neîncrederii fafă de orice e nou îi corespunde dorinja de a afla taina acelei noutăti, spre a o supune; de unde, un spirit de observatie şi de critică excepţional de ascuţit, întrecînd adesea cu mult pe cea a omului cult, deprins cu formulele luate de-a gata din cârti. Asprimea în maniere îi

l Vasile Pârvan, Getica, Bucureşti, Meridiane, 1982, p. 7.

corespunde un simţ de măsură şi cuviinfă sufletească, cu atît mai puternic, cu cît el nu se poate manifesta extern, decît cu totul stîngaci".[1] Cu toate că acest portret îl diferenţiază evident pe românul aflat în tara lui de evreul emigrant, ceva unea fundamental cele două fiinţe: ambele aparţineau unor popoare aflate de un mileniu şi jumătate în aşteptare. Şi, în timp ce românii obţineau concretizarea acestei speranţe în statul România Mare, evreii aveau să-şi găsească patria abia trei decenii mai tîrziu, lipsindu-le de la apelul Istoriei 6 milioane de victime pierdute tragic în holocaustul evreiesc. Dacă alte popoare europene îşi puteau găsi liniştea în urma primului război şi-şi puteau plînge mortii în căminul tării lor, evreii mai aveau încă de aşteptat şi suferit Multi dintre intelectualii sau savantii evrei au contribuit prin opera lor exemplară la regăsirea culturală a românilor.[2] Antisemitismul lansat şi întreţinut de intelectualitatea politică şi culturală românească a secolului al XLX-lea a dezvoltat în timp două etape, două fragmente ale fenomenului, corespunzătoare unei duble provocări: imigrarea masivă şi nefirească în judeţele din nordul şi estul fării, şi adeziunea la comunism, în fapt, după ce s-a văzut că imigrationismul nu poate fi oprit şi controlat şi a mai fost impusă şi încetăfenirea de către Marile Puteri, situatia s-a agravat practic prin apariţia primului stat comunist în Rusia, care a exercitat o puternică influentă asupra evreilor din România. Aici intrăm în domeniul cîtorva confuzii, care parazitează constant înţelegerea evenimentelor istorice.

Prima este generată de suprapunerea teoretică, prin enunţ *repetat, a* valurilor imigrationiste într-un singur corp de

1 Idem, Lecţia de deschidere a cursurilor de Istoria Antica si de Istoria Artelor, ţinute în semestrul de iarna MCMXIX-MCMXX la Universitatea din Cluj, 3 noiembrie 1919, în Idei şi forme istorice, Bucureşti, Cartea Românească, 1919, p. 22-24.

2 Vezi: Lya Benjamin, Social and Ethm'c Interactions in the History of the Jews in România; A.B. Yoffe, Problems and Trends in Jewish Romanian Literature; Li viu Rotman, Mental and Cultural Structures of Romanian Jews at the Turn of the Century; David Shaary, op. cit.; Leon VoJovici, Romanian Jewish Intellectuels after World War I, în SHVUT 16 şi SAHIR I, Tel Aviv (Jniversity, dar mai ales Lucia Wald, Lingvişti şi filologi evrei din România, Bucureşti, Hasefer, 1996.

populație, supusă egal agresiunilor legionare şi restricțiilor perioadei antonesciene. Ea este ilustrată de locuțiunile generale „evreii din România" sau „populația evreiască" a fost asasinată, masacrată etc., cînd se dovedeşte că au existat diferite momente istorice şi atitudini față de ei, dar, mai ales, diferențieri între pamînteni şi imigranți ilegali, între evreii din România care au finanțat şi sprijinit războiul împotriva U.R.S.S. şi evrei comuniști, de regulă basarabeni, care au acționat ca parte beligerantă în 1940 şi au fost apoi victimele deportării şi ocazional asasinatelor. Au mai fost evrei bogați, organizați în puternice asociații fidele statului român, şi evrei lipsiți de orice apărare, care au suferit doar pentru că aparțineau nației evreieşti. Ce putem spune de evreii organizați în Partidul Evreiesc care au avut deputați şi senatori în Parlamentul României?

A doua confuzie vine din gradul de generalizare a termenilor: „genocid", „masacru", „holocaust", cînd, în realitate, aşa cum încerc să arăt aici, crimele împotriva evreilor au existat şi s-au înscris în categoria de acțiuni pedepsite de legile internaționale, care însă n-au atins nici pe departe dimensiunile acelor asasinate în masă făcute de Germania nazistă printr-o politică de stat, în baza unei ideologii, luînd viața a 6 milioane de oameni, şi care sînt pe drept identificate ca masacru, holocaust, genocid. Generalizările par să ascundă existența evreilor comuniști, a căror activitate dispare si al căror număr rămîne astfel obscur, pierdut în masa de evrei ostracizați în acele condiții speciale, deşi România a fost singura țară care s-a confruntat cu o particularitate a fenomenului: comunismul evreiesc de masă, compact, din estul Europei.

Nici o organizație evreiască nu atacase cu arma în mină armata germană pe teritoriul Germaniei sau aiurea ! Cazul particular al ghetoului din Varşovia s-a petrecut într-o zonă de ocupație şi a avut suficiente amănunte discutabile.[1]

Un alt tip de confuzie, cu care se *operează în cazul* populației basarabene şi transnistrene, este atribuirea numărului de victime

l Joe Heydecker, Johannes Leeb, op. cit., p. 502-503.

integral evreilor, deşi ele au aparținut mai multor popoare: ucraineni, ruşi, polonezi, români, germani, aşa cum voi arăta.

Se face o confuzie de spatiu şi timp între instalarea regimului comunist în România din a doua jumătate a anului 1944 şi pătrunderea ideilor comuniste prin evrei şi alti minoritari sub formula generală: „evreii au adus comunismul în România". Comunismul a fost instalat în țara noastră de trupele sovietice în urma capitulării fără condiții a României la 23 august 1944 şi recunoaşterii prin aceasta a pierderii războiului. Regimul comunist nu a fost adus de evrei şi este ridicol să pui în discuție această situație, cînd existau aproximativ l 000 de comuniști angajări în Partidul Comunist din România la acea dată. Ei au fost folosiți, e adevărat, pe scară largă în toate funcțiile de conducere ale statului şi îndepărtați apoi, cînd s-au format primele generații de comuniști autohtoni.

Astfel, declarațiile făcute de istoricul Gh. Buzatu într-o emisiune a postului de radio B.B.C.: „A existat un export de comunism din U.R.S.S. către România prin evrei; am găsit în documentele sovietice agenda de telefon a Anei Pauker în care majoritatea funcțiilor politice ale Comintemului-sectia română era formată din evrei; în 1948, ambasada S.U.A. la Bucureşti atrăgea atentia că la conducerea P.C.R. erau atît de multi evrei, încît se îngrijora de o eventuală reacție a românilor în viitor" şi declarațiile domnului Alexandru Paleologu din aceeaşi emisiune: „Evreii au apărut românilor exotici şi ridicoli atunci cînd au imigrat în România; la Iaşi, A. C. Cuza a inaugurat un antisemitism de import, ucrainean; nici măcar în asta nu era original, românesc; faptul că evreii au adus comunismul în România este uşor de infirmat, dar foarte greu de spulberat"[1] se referă la epoci şi fenomene diferite.

Mai există obiceiul de a nega complet orice ordin şi răspundere pentru actele politice şi militare ale lui Ion Antonescu, ascunzîndu-le sub argumentul condițiilor speciale, presiunilor

l Radio B.B.C. - Secția româna, 21.11.1993, preluat de Radio Contact la aceeaşi data.

externe sau rațiunilor militare. Crima iresponsabilă este doar un caz patologic. Pe de altă parte, există maniera de a ilustra doar natura criminala a ordinelor şi acțiunilor lui Antonescu, uitînd, totuşi, că în România au supraviețuit 400 000 de evrei. Un detaliu aparține teoriei că Antonescu a hotărît în 1942 schimbarea soartei evreilor, încercînd sa îmblînzească viața lor şi să-şi găsească circumstanțe atenuante, deoarece se modificase raportul de forțe pe frontul rus. Aceasta teorie este falsă; războiul nu era nici decis, nici învingătorii nu erau prefigurați în coordonate definitive, iar Antonescu era convins că toate măsurile sale

sînt corecte şi legale; nu a avut niciodată sentimentul de culpabilitate, nici măcar la proces, unde considera că-şi încheie destinul istoric şi că se află „alături de mormînt". Pînă la scoaterea de la comanda Frontului de Est a feldmareşalului Erich von Manstein în 1943, „Antonescu credea încă în victorie".[1] în aprilie 1943, Antonescu declara într-un interviu dat ziarului „Porunca vremii": „Credința mea nestrămutată în victoria finală a puterilor Axei mă îndeamnă să duc lupta pînă la completa zdrobire şi nimicire a iudeo-bolşevismului. O voi duce pînă la capăt, pentru că, repet, cred fără nici o umbră de îndoială în victoria totală".[2]. Apelul la o mediere cu Occidentul prin dr. W. Filderman a venit foarte tîrziu, înainte de prăbuşire, după cum confirmă A. L. Zissu în declarațiile sale date la Securitate: „trebuie avut în vedere că cererea lui Antonescu este împărtăşită de Maniu şi Brătianu, care 1-au solicitat direct în acelaşi sens, şi că noi, populația evreiască, trebuie să tinem seama de opinia lui Maniu şi Brătianu, care reprezintă factorii de care depind interesele burgheziei evreieşti... Filderman mi-a spus că a făcut demersul prin Istanbul la Cairo, printr-un cunoscut al lui, George Litman, şi ştie că demersul este tardiv şi ineficace, dar 1-a făcut totuşi, pentru valoarea lui simbolică, ca gest politic față de Maniu şi Brătianu".[3] Mai degrabă, motivul schimbării atitudinii față de evrei în 1942 a fost eşecul

1 Radu Lecca, op. cit., p. 271-272.
2 „Porunca vremii" din 5 martie 1943, p. 1.
3 A. L. Zissu, op. cit., p.106 (Dosar Departamentul Securității Statului 16385, voi. 58, f. 103-110).

oricărei încercări de a rezolva „problema evreiască" - prin deportări, legi restrictive şi presiuni emigrationiste - în gîndirea unui om care, totuşi, excludea exterminarea

Revenind la tipurile de confuzii, este de amintit că antisemitismul românesc crease deja stereotipuri impregnate adînc în conştiința publică, accentele fiind puse de liderii politici şi de presă. Una din imaginile reflex era aceea că toti comuniştii sînt evrei, într-adevăr, imigrările din secolul al XK-lea şi primele decenii ale secolului al XX-lea aduseseră forme tocă neconturate ale socialismului, inițiate de un alt evreu, Karl Marx: „Socialismul acestor tineri nu era deloc ştiințific şi poate nici utopic. Era o normă de viață. Abandonau averea şi traiul bun (fireşte, vlăstarele nobilimii), conviețuiau în comun, după principiile unui colectivism ideologic de ei imaginat şi se pregăteau «să meargă în popor» unde, contopindu-se cu el, să-1 poată educa şi să-1 conştientizeze pentru o eventuală ridicare revoluționară".[1] Au atras repede atenția prin faptul că dădeau un caracter „conspirativ" înoTnirilor (deşi, vorba cîntecului, nimeni nu-i căuta) şi datorită conținutului cărților şi broşurilor de propagandă socialistă.[2] Cominternul moscovit a impus comuniştilor din România, încă din 1921, un set de condiții antinaționale la care au aderat în majoritate membri evrei. Deoarece protejarea unor sensibilități artificiale nu-şi mai are rostul, trebuie afirmat cu claritate că ei erau nişte străini, cu nimic legați de istoria poporului român, de lupta pentru unitate națională şi integritate teritorială. Practic, cu excepția originii lor etnice, ei nu aveau nimic în comun nici cu evrtimea. Starea lor de conspirativitate a fost cu atît mai justificată cu cît activitatea lor era ilegală. Ei însă primiseră ordine şi în această privință: „Aproape în toate tarile din Europa şi America lupta de clasă intră într-o perioadă de război civil, în aceste condiții, comuniştii nu pot avea încredere în legalitate burgheză. Este de datoria lor a crea peste tot, paralel cu organizația legală, un organism clandestin, capa-

1 Zigu Ornea, Viata lui C. Stere, p. 42.
2 Ibidem, p. 51.

bil să-şi îndeplinească la momentul decisiv datoria sa fafâ de re-volutie".[1] Am reprodus deja o listă a membrilor Partidului Social Democrat din România, formată numai din evrei. Atitudinea fată de această infiltrare s-a schimbat fundamental către sfîrşitul anului 1920, atunci cînd greva generală şi alte mişcări muncitoreşti au fost alimentate propagandistic din Rusia sovietică, iar la 8 decembrie s-a petrecut un fapt foarte grav: un atentat terorist în Senatul României organizat de grupul Max Goldstein. Atunci a început deja să prolifereze ideea că, de fapt, aceşti evrei simpatizanți nu se reprezintă pe ei, iudaismul neavînd aparent vreo legătură cu comunismul, ci reprezintă marea putere a sovietelor, vecină şi agresivă. La 8 mai 1921, s-a produs scindarea Partidului Comunist din România de Partidul Socialist (considerat ani de zile momentul formării P.C.R., ceea ce era un fals), primul devenind sectia din România a Comintemului.[2] Fără a mai intra în detaliile acestui moment, consider semnificativ pentru compozitia grupului afiliat Internaționalei a n-a faptul că ordonanța definitivă a procesului intentat împotriva lor a trebuit să fie citită în limbile română, maghiară şi rusă! La Congresul al ni-lea al Cominternului tinut la Moscova între 22 iunie şi 12 iulie *1921, ca* reprezentanți ai Partidului Comunist din România au participat: G. Moscovici, Dobroceaev, Al. Stării, Alecu Constantinescu, Alexandru Nicolau, Ana Moscovici, Al. Buican, Asel Tinkelman, Al. Gherstein, M. Gorniski, C. Palade, Saul Ozios, Al. Lichtbau, din care doar unul era român, proveniența majorității fiind evreiască.[3]

Dar există astăzi o posibilitate de a înțelege proportia evreiască în mişcarea comunistă din România

folosind o evidentă publicată recent[4], asupra comuniştilor, simpatizanţilor şi
1 Arhiva CC. al P.C.R., fond 28/1920, mapa 60 (apud Marin C. Stănescu, op. cit., p. 19).
2 Victor Frunză, Istoria stalinismului în România, Bucureşti, Humanitas, 1990, p. 26.
3 Mircea Muşat şi Ion Ardeleanu, op. cit., vol.II, partea 1,1918-1933, p. 175.
4 Marin C. Stănescu, op. cit., p. 148-158.

aliatilor electorali care au scris în presa socialistă sau comunistă (acoperită) între 1919 şi 1944. Din 273 de semnatari, eliminînd cele 10 nume de personalităţi democrate care au scris în ziarele comuniste ocazional (luliu Maniu, Vişoianu, Ghifâ Pop, Dinu Brătianu şi altii), se constată că activau în mişcarea comunistă şi publicau 23 de români (identificaţi după nume, deşi ar putea fi vorba de pseudonime) şi 250 de evrei, unguri, bulgari, ucraineni. Avînd în vedere că printre români figurează şi analfabeti notorii (Nicolae Ceauşescu - pseudonim: Ionel, Constantin Agiu, Constantin Pâpălău etc.) va trebui să-i dăm crezare lui Silviu Brucan cînd afirmă că era nevoit, mai tîrziu, la „Scînteia", să scrie sau să rescrie articolele tovarăşilor români.[J]

Cazul Tatar-Bunar din 1924 a tras pentru autorităţile române şi, prin publicitatea făcută incidentului, întregii populaţii româneşti toate concluziile. „La 8 august 1924, sub preşedintia lui V. Kolarov, membru al Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste, se elaborează planul de declanşare a operatiilor revoluţionare în România. Conform acestuia, România era împărţită în cinci zone de operatii. S-au fixat, de asemenea, organele conducătoare şi componenta lor."[2] Cine erau aceşti conducători ai „revolutiei" menite să distrugă statul român? „Conducerea generală a operatiei în zona întii şi a cincea au luat-o asupra lor tov. Bâdulescu (Moscovici, Gelber), Zicinski, Rareniuc şi Koz. în a doua zonă tovarăşii German (Gremecevski, Kotovski?) Goldstein şi Griifenberg. *în* a treia şi a patra, tovarăşii Kalifanski, Rankevici, Mironovici Ivan, Karl Koz şi Weissenberg."[3] în ziua de 12 septembrie această actiune agresivă a Rusiei sovietice s-a declanşat printr-un atac asupra localităţii Nicolaevsca din sudul Basarabiei, urmat de jafuri, distrugerea unor utilitari publice, asasinarea primarului, sofiei
1 Silviu Brucan, Generaţia irosita, Bucureşti, Editurile Universul & Calistrat Hogaş, 1992, p. 50-51.
2 Marin C. Stănescu, op. cit., p. 781.
3 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 50, dosar nr. l 598, f. 9-11 (apud Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, op. cit., p. 782.

sale, a unui *cetăţean* şi a doi jandarmi, în următoarele patru zile atacul s-a extins conform planului în satele Tatar-Bunar, Cişmelele, Neruşai şi Galileşti. Guvernul liberal a intervenit în forţă reuşind să înăbuşe agresiunea şi să aresteze peste 800 de indivizi înarmaţi, precum şi „complici pe care-i aveau în această regiune".[1]

Propaganda comunistă a evitat în permanentă să includă în istoriografia oficială evenimentele de la Tatar-Bunar. Amănuntele acestei acţiuni râmîn şi astăzi obscure. Dar la 9 decembrie 1925, Gheorghe Tătărescu a prezentat Camerei Deputaţilor un raport care *analiza* substanţa agresiunii: „Comunismul s-a coborît din lumea utopiilor în lumea realităţii şi realizărilor cu tot cortegiul său de confuziuni şi dezordini".[2] Pentru argumentaţia prezentului studiu este însă mai important un detaliu care arată că, de fapt, ceea ce numim de regulă evrei bolşevici din Basarabia sau Rusia sovietică erau în mod fundamental bolşevici şi doar conjunctura! evrei. Astfel, în cursul numeroaselor atacuri locale ale bandelor înarmate au fost atacafi şi ucişi inclusiv evrei:

- *în* noaptea de 16-17 august a fost atacat conacul domnului Simionovici şi ucisă sofia acestuia;
- în noaptea de 28-29 septembrie a fost prădată prăvălia de manufactură a unui evreu şi proprietarul lubnidinski;
- în ziua de 22 aprilie a fost atacată locuinţa negustorului Grinberg;
- fin noaptea de 12 august au fost ucise doamnele Ivasievici şi Gomovici.[3]

Din studiul unei liste a arestărilor putem înţelege -judecind simplist şi după criteriile rasiale ale vremii - că evrei au ucis evrei[4], dar amănuntele care dau profil victimelor evreieşti ale
1 „Viitorul" din 23 septembrie 1924 (Comunicatul guvernului).
2 Gh. Tâtărescu, Mărturii pentru istorie, Bucureşti, Editura Enciclopedica, 1996, p. 104.
3 Ibidem, p. 79, 80, 86, 88.
4 Ibidem, p. 90-91.
cazului Tatar-Bunar demonstrează că în toate situaţiile a fost vorba de evrei înstăriţi, ceea ce se înscrie în caracterul revolutionar-bolşevic al agresiunii şi nu în conotetiile sale rasiale. Cazul Tatar-Bunar a alimentat încă o dată antisemitismul şi a pus administraţia în gardă.

Românii aveau o inapetenfă evidentă la comunism, iar componenta antinaţională a acestuia îi aducea pe evrei în categoria duşmanilor de moarte. Ţara se afla în linia întîi de contact cu marele stat bolşevic şi, de la copilul de scoală la veteranul primului război mondial, exista o aversiune cvasigenerală. Supra-punînd prezenta substanţială a evreilor în aspectele antinaţionale ale demersurilor propagandistice, politice, pe natura conspirativă şi apoi

vădit agresivă a comunismului, n-a fost greu ca orice evreu comun să poată fi suspectat a fi un comunist deghizat.
în asa-numitul„Proces al comunismului" tinut la Craiova în 1936, actul de acuzare cuprindea 19 persoane şi se sprijinea pe un principiu fără echivoc: „Comunismul e cancerul omenirii, iar dictatura proletariatului e mai periculoasă ca despotismul antic".[1]
Cei 19 acuzati (în ordinea în care au figurat în actul de acuzare):
„PaukerAna;
Marcovici Smil, zis Carol, zis Samy, zis Moraru, zis Schwartz Gropel, zis ffie, tîmplar din Iaşi;
Dimitrie Ganeff Vasilev (Coleff I. Verbanof), bulgar;
Radoşovefki Estera, zisă Liza Lechmanova, Tighina,
absolventă a Facultății de Litere din Bucureşti (viitoarea Stela Moghioroş);
Kaufman Emanoil, zis Mihail, lăcâtuş-focar din Bucureşti;
Bemat Andor, zis Samy, zis Weiss, soldat-dezertor;
Vîlma Kajeso, zisă Marta, din Braşov;
Donca Simo, zisă Lilly, lucrătoare la tricotaje, din Bazargic;
Ladislau Ady, zis loşca, tipograf;
Krug Samuel, comerciant din Turda;
l Marius Mircu, op. cit., p. 59.

Herbach lancs, cizmar din Arad; Schoen Ernest, tîmplar din județul Bihor; Csaszar Ştefan, mecanic din Bihor şi Czaszar Ana,
casnică, din Blaj, soț şi soție; Naghy Ştefan, strungar din Bihor; Moghioroş Alexandru, lăcătuş; Roitman Liube-Chişinovschi (Liuba Chişinevschi) legătoare
de căiți, din Tighina; Grimberg Leizer, lăcătuş, mecanic - din Chişinău, soldat în
termen; Alexandru Drăghici, lăcătuş-montator la atelierele C.F.R.
«Grivifa» din Bucureşti. — Numai ovrei! remarcă ziarul «Universul».
- Nu chiar toți! observă ziarul «Dimineața».
- Desigur - răspunde «Porunca vremii» - mai sînt printre ei şi unguri ....
Da, mulți erau evrei, o divulgase Constantin Argetoianu pe cînd era ministru de interne, deci în cunoştință de cauză (el a ordonat în 1921, arestarea participanților la Congresul care proclamase crearea Partidului Comunist din România): «Eu nu ştiu dacă toti evreii sînt comuniști, dar ştiu că toti comuniştii sînt evrei!»"[1].
Lozinca fusese lansată, grupurile comuniste o întăreau mereu prin acțiunile lor, iar agresiunea indubitabilă a bandelor înarmate din Basarabia la retragerea din 1940, precum şi atitudinea general ostilă a comunismului sovietic împotriva armatei şi a României au completat o imagine global negativă a evreului. Mişcările extremiste româneşti au dat dimensiuni catastrofale pericolului evreiesc şi au făcut din întreaga comunitate b tintă fixă. Evident, antisemitism a existat, dar el nu a fost posibil decît în prezenta evreilor, ceea ce este de o evidență cristalină. O migrație masivă, neaşteptată şi nedorită se află la originea sa. Apoi lupta între cele două extreme totalitare a pus sînge între oameni. Pentru că au murit într-adevăr evrei, dar au murit şi multi români, foarte multi români.

VH. MASACRUL DE LA IAŞI -„TRENURILE MORTE"

La procesul din 1946, mareşalul Antonescu a făcut una din afirmațiile sale pasagere, tratate ulterior superficial de către analişti. Ea a rămas neexplicată în context şi s-a pierdut în zgomotul de fond al acuzațiilor ce i se aduceau, considerate atunci ca mult mai importante: „Cînd s-a întîmplat masacrul de la Iaşi, eram pe front, în sudul Moldovei /.../ Şi eu m-am dus la Iaşi şi am vorbit cu comandantul general german, pentru că laşiul era atuncea în zona militară germană, acolo operau trupele germane şi era zona de front şi tot laşiul era ocupat de germani, de trupe care trebuiau să treacă Prutul".[1] în lucrarea sa Organizarea şi activitatea Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu sublinia: „Li ce priveşte pe evrei, cu excepția teritoriilor pe care s-a purtat războiul, inclusiv laşiul, care era zonă militară germană, nu am înregistrat - în tot Vechiul Regat şi Transilvania (partea rămasă la România după Dictatul de la Viena - n.m.) - nici un caz de violență, răpire sau trimitere în Polonia în lagărele de exterminare, cu toate cererile repetate, protestele şi manevrele germanilor".[2] Dincolo de informația exactă furnizată de fostul şef al S.S.I., confirmarea sintagmei folosite de mareşal n-a fost analizată suficient, pînă la consecințele sale cu influență în epocă, iar semnificația ei, după cît este cunoscut, nu a avut parte de o dezbatere publică pertinentă. De regulă, s-a enunțat vinovăția germană la Iaşi, apoi s-a arătat că a fost vorba şi de
l Ibidem, p. 65-66.
1 Procesul mareşalului Antonescu, voi.l, p. 240.
2 Cristian Troncotâ, Eugen Cristescu, *p. 214.*

legionari. Istoricii evrei de bună-credinfâ înfățişează de regulă ororile masacrului, apoi arată şi unele fapte de

omenie din partea unor români, pentru a disocia criminalitatea unor indivizi de atitudinea generală. Analiza de caz dovedeşte că nu este suficient şi că acest gen de abordare atinge doar suprafaţa, lasînd în continuare o imagine confuză asupra tragicului eveniment. Pentru înţelegerea exactă a contextului în care s-au desfăşurat incidentele de la Iaşi este nevoie de o explicatie politico-militară. în pofida caracterului propagandistic al multor lucrări apărute sub regimul comunist, unele reuşesc, cel putin partial, să dea o imagine sintetică şi corectă a regimului Antonescu de după rebeliunea legionară: „Conceptul de regim pe baze militare îl acceptăm în sensul că viata de stat, metodele, principiile de conducere a statului, în toate structurile lui, erau militarizate, supuse unui regim militar, fricepînd cu membrii guvernului şi terminînd cu ultimul funcfionar de stat, ceea ce este în concordantă cu adevărul istoric. Antonescu a fost conştient că nu putea acoperi cu armata toate compartimentele vietii de stat; statul nu era confundat cu armata, deşi armata era socotită ca cel mai puternic stîlp de sustinere a statului".[1] Se constată că din 48 de miniştri aflati în funcfie din ianuarie 1940 pînă în august 1944, doar 20 au fost militari, restul de 28 fiind civili, ceea ce înseamnă că Antonescu a introdus mai degrabă un regim autoritar cu baze militare, esentială însă fiind concentrarea deciziei la vîrf şi combinarea exerciţiului politic cu situatia concretă că regimul Antonescu a fost integral unul de război, considerînd că acesta a început pentru România în iunie 1940.

Sfîrşitul întîlnirii dintre Hitler şi Antonescu de la Obersalzberg din 14 ianuarie 1941 i-a adus conducătorului

l • Mihai Fâlu, Regimul politic din România (septembrie 1940-august 1944), Bucureşti, Editura Politica, 1984, p. 69.

României credinţa că Germania şi Rusia se vor înfrunta curînd. Decisivă pentru Antonescu, în sensul alianţei sale cu Germania a fost hotărîrea lui Hitler de a refuza cererea sovietică - făcută prin Molotov, la 12 noiembrie 1940 - de a ocupa prin forfă întreaga Bucovină. A contat, bineînţeles şi declaraţia de garantie teritorială acordată României, *in* forma de la acea dată.

Astăzi ne vine mai greu să înţelegem angajamentul categoric al lui Antonescu, deoarece timp de 45 de ani ne-a fost ascunsă activitatea agresivă şi atacurile militare concrete, fără dubiu, desfăşurate de U.R.S.S. împotriva tarii noastre, după ce ultimatumul fusese dat şi cedarea fusese impusă. Practic, în ianuarie 1941 Antonescu se afla în fafa următoarei situatii: era conducătorul unui stat profund anticomunist, nu avea de ales decît solutia germană, încă nu ştia care din cele două mari puteri va ataca prima şi unde, iar componenta comunistă a rebeliunii legionare şi propaganda strategic-balcanică, făcută prin unele medii evreieşti comuniste, îi ofereau argumente că sovieticii stat dispuşi să invadeze România, aşa cum făcuseră în Polonia. Un transfug sovietic, Vladimir Bogdanovici Resun, alias Vîlctor Suvarov, afirma: „Hotărîrea definitivă de a începe războiul împotriva lui Hitler a fost luată de Stalin la 19 august 1939. Tot el ne indică şi data ofensivei: 6 iulie 1941".[l] Aşadar, pregătirile lui Antonescu nu erau cîtuşi de putin nejustificate, iar optiunea sa politică nu putea fi decît una. în această ecuatie se găseşte esenţa deciziei de a participa alături de Germania la războiul antisovietic. Prin memorandumul trimis lui Hitier după întrevederea de la Obersalzberg, generalul Antonescu îşi oferea direct serviciile: „în caz de necesitate, România este gata să treacă la acfiuni militare de partea Germaniei, în eventualitatea unei operatii posibile spre sud, România trebuie să formeze flancul defensiv, *în* cazul cînd Rusia va ataca, România doreşte să participe la operaţia militară cu toate forţele sale".[2] S-a întimplat că

1 „Der Spiegel", nr. 6 din 05.02.1996, p. 105.

2 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 10/1941, f. 150 (apud Antonescu-Hitler, Corespondenta şi întîlniri inedite (1940-1944), voi. I, Bucureşti, Editura Cozia, 1991, p. 75).

Germania, informată din timp de intenţiile lui Stalin, a atacat prima, iar U.R.S.S. a mimat surpriza şi a adoptat imediat poziţia de victimă, deşi planurile ei de invazii şi dominaţie în Europa erau la fel de condamnabile. Planul Barbarossa însemna atacarea Uniunii Sovietice (de fapt, a frontierei rezultate în urma noilor cuceriri staliniste!) pe un front imens, din Finlanda pînă la Dunăre, una din loviturile ofensive nimicitoare urmînd a porni de pe un aliniament sprijinit în arcul nordic al Carpatilor şi al prelungirilor sale orogenice din Centrul Europei, aliniament numit Siidwest Front, la care limita sudică trecea prin Cernăuţi. Sub această forţă ofensiva, cunoscută la noi sub denumirea Grupul de armate „Sud", se afla constituită o grupare româno-germană formată din Armata a 11-a germană şi două armate române de arme întrunite: Armata a 3-a şi Armata a 4-a. Ea a primit denumirea ocazionala de Grupul de armate „general Antonescu" şi era o improvizaţie operativă cu misiunea de a asigura flancul sudic al Siidwest Front Pentru cei mai putin familiarizaţi cu terminologia militară, voi simplifica arătind că rolul grupării germano-române era acela de a împiedica un atac al Armatei a 9-a sovietice în spatele Siidwest Front, punînd astfel în pericol lovitura principală din sectorul sudic al marelui front. Acesta este şi sensul termenului flanc defensiv folosit de Antonescu în memorandumul trimis lui Hitler, deoarece rolul său era să apere o fîşie de front pentru ca forţele ofensive germane şi aliate să nu fie lovite în lateral şi spate. Cel putin teoretic, chiar şi după declanşarea ostilităţilor germano-sovietice în 22 iunie 1941, o invazie a U.R.S.S. în România râmînea în continuare posibilă, dezvăluită anterior de Molotov şi constatată chiar în timpul luptelor. Evenimentele de la Iaşi s-au petrecut pe acest fond, al încercării trupelor sovietice de a respinge atacul şi de a

lovi în spatele trupelor germane, motiv pentru care au acționat cu toate mijloacele specifice unei astfel de operațiuni în primul rînd pe teritoriul României (paraşutări, diversioniști, Wursiuni cu trupe regulate, lovituri pe comu-nicapi,bornbajdamente dese, atac asupra eşaloanelor în mişcare etc.). în manevrele contraofensive de acest gen, sovieticii con-

tinuau de fapt operațiile conduse pe teritoriul României după iunie 1940, astfel că, din punctul de vedere al gîndirii militare, exista o evidentă continuitate beligerantă.

Mişcările de forțe în război şi categoriile de manevre aplicate impuneau un ansamblu de acțiuni care ar putea să producă nedumerire unui necunoscător. Cum adică defensivă şi apărare, cînd toată lumea ştie că am trecut Prutul şi am atacat? într-adevăr, în cadrul operației defensive, oricît ar părea de nepotrivit, îşi are locul şi componenta ofensivă. Cititorul neavizat trebuie să-şi închipuie că Siidwest Front, atacînd şi avansînd rapid în teritoriul ocupat de U.R.S.S., îşi deplasa şi flancul său sudic, fiind în continuare amenințat de acelaşi pericol al loviturii din lateral, în consecință, pentru a apăra flancul lui Siidwest Front, Grupul de armate „general Antonescu" trebuia să avanseze o dată cu el.

Simplificarea situației - pe care mi-o asum, pentru expli-citarea unui fenomen altfel foarte complex - are însă rolul de a dimensiona importanța redusă pe care o avea Armata română în contextul unui front uriaş, care străbătea Europa de la nord la sud. Adevărata semnificație a naturii ofensive a manevrei Armatei române consta în participarea alături de Germania la atacul general în războiul declanşat de aceasta împotriva U.R.S.S. Situația periferică a participării României la atac a fost hotărîtă definitiv în planul modificat al Operației Barbarossa (17 martie 1941). Hitler „a ordonat să se pună în măsură şi mai mare accentul pe flancul stîng al Grupului de armate «Sud» din Galitia şi Volînia, să se renunțe deocamdată la un atac peste Prut şi să se lase «să înainteze acolo numai atitea forțe» cît «sînt necesare pentru imobilizarea inamicului; dacă acesta se retrage, trebuie urmărit»".[1] Hitler considera Armata României nepregătită pentru un asemenea război, astfel că, în planul general al con-flagrației, ceea ce ni s-a părut nouă absolut grandios, prezentat ca atare de Antonescu, era în realitate o contribuție minoră din ansamblul operațiilor macrostrategice ale marelui front. Iar armata era într-adevăr nepregătită, concepția generală moştenită

l Andreas Hillgruber, op. cit., p. 167.

de pe vremea lui Carol al n-lea fiind aceea preponderent defensivă, axată pe mobilizarea masivă şi sporirea cantitativă a efectivelor, în locul concentrării mijloacelor şi tehnicii în unități rapide, flexibile şi cu forță dinamică sporită, adică o organizare pe principii calitative. Analiştii lucizi ai Ministerului Apărării Naționale au arătat de curînd aceste mari slăbiciuni:„în general, acțiunile militare desfăşurate între Prut şi Nistru au purtat amprenta concepțiilor elaborate în perioada interbelică referitoare la desfăşurarea operațiilor în cadrul războiului modern, care au pus accentul pe defensivă. Referirile la ofensivă în spațiul geografic românesc se rezumau la executarea unor riposte pentru nimicirea forțelor inamice pătrunse pe teritoriul României, în acest cadru, eforturile materiale si spirituale au fost îndreptate spre întărirea sistemului defensiv al țării, ofensivei propriu-zise atribuindu-i-se un rol secundar. Ca urmare, această formă de luptă a fost mai puțin studiată şi experimentată, îndeosebi la nivelul eşaloanelor operative şi strategice. Efectele negative s-au văzut încă de la începutul războiului, atît în ceea ce priveşte actul decizional la nivelul Marelui Cartier General al comandamentelor de armată şi corpurilor de armate, cît şi al execuției, îndeosebi acolo unde inamicul a opus rezistență dîrzâ, aşa cum s-au petrecut lucrurile la nivelul Armatei 4".[1] Semnificația grandorii pentru noi consta în eliberarea teritoriilor ocupate de U.R.S.S. în 1940 şi readucerea la patria-mamă a milioanelor de români din Basarabia, nordul Bucovinei şi ținutul Herța, precum şi a minoritarilor scăpați de exterminarea şi deportările operate de U.R.S.S. într-un an de ocupație.

Aşadar, Grupul de armate „general Antonescu" era mixt în continui şi unitar în aparență, în realitate, forța principală a grupă-rii era Armata a 11-a germană, condusă de general colonel Eugen vooSchoDert şi tot în realitate acesta a condus trupele peste Prut

Pentru a evita sensibilitățile lui Antonescu, Hitler „a comunicat soluționarea acestei probleme de natură mai curînd politică şi psihologică decît militară: «pînă la începerea operațiilor ofen-

l Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi a părții de nord a Bucovinei..., p. 238.

sive ...», generalul Antonescu «va deține formal conducerea suprema»".[1] Pentru a nu exista alte dubii, ordinul lui Hitler din 23 mai 1941, transmis trupelor germane din România, era foarte clar: „El (general von Schobert - n.m.) este responsabil pentru apărarea întregului spațiu român, cu măsura că el poate preda şefului Misiunii Militare germane apărarea României ca sarcină autonomă, îndată ce Armata a 11-a în atac părăseşte teritoriul român".[2] Stenograma întrevederii Hitler-Antonescu din 12 iunie 1941 de la Miinchen vine să întărească imaginea abia conturată anterior: „La sfîrşit s-a mai abordat problema Comandamentului suprem din România. Fiihrerul i-

a explicat lui Antonescu că el (Fuhrerul) intenţionează sâ-1 lase să apară în faţa poporului român drept comandant suprerri în acest spatiu".[3]
Situaţia trupelor române era şi ea cît se poate de penibilă în planul cooperării: la nord, Armata a 3-a română (general Dumi-trescu) se subordona tactic Armatei a 11-a germane, iar Armata a 4-a, la sud, se constituia definitiv abia la mijlocul lunii iulie.[4] Ar mai fi de amintit că eliberarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei a durat o lună şi s-a soldat cu putin peste 5 000 de morţi, motivaţia „războiului sfînt" pentru eliberarea teritoriilor ocupate de inamic fiind factorul psihologic cu mare forţă de mobilizare şi decisiv în ducerea luptelor. Istoricii militari au prezentat întreagă această situaţie a subordonării cît se poate de critic: „Armata a 3-a română a fost subordonată de către Armata a 11-a germană, ceea ce marca o formă de integrare nemaiîntîlnită pînă atunci şi net dezavantajoasă pentru identitatea naţională a unei ţări mici: subordonarea unei armate de campanie unui eşalon străin de acelaşi nivel".[5] Trupele germane care eliberau vreo porţiune de teritoriu românesc din Basarabia şi Bucovina urmau să predea apoi cu acte în regulă teritoriile respective românilor, cedînd astfel cu generozitate din dreptul

1 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 170.
2 Antonescu-Hitler, p. 87.
3 Ibidem, p. 103.
4 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 172.
5 România în anii celui de-al doilea război mondial, voi. I, Bucureşti, Editura Militară, 1989, p. 374.

lor de ocupaţie. De fapt, aici a stat şi lupta lui Antonescu pentru implicarea României în războiul germano-sovietic: „Dacă acestea ar fi fost eliberate numai de Armata a 11-a germană, cel de-al treilea Reich ar fi deţinut puterea de ocupant, în virtutea legilor războiului, şi în consecinţă actele de suveranitate ale României ar fi fost numai nişte împuterniciri ale statului german: România ar fi fost un suveran instituit".[1]
Pornind de la această constatare a raporturilor militare şi revenind la compunerea şi conducerea efectivă a Grupului de armate „general Antonescu", trebuie arătat că situaţia României în interiorul său era aceea a unui stat care acceptase conducerea trupelor sale de către un alt stat pentru a elibera teritoriul propriu.
Argumentele mele sînt următoarele:
- comandantul general al trupelor româno-germane era doar formal Antonescu, numai pînă la declanşarea acţiunilor ofensive, ultima directivă operativă întocmită de înaltul Comandament român, ca organ de conducere, fiind emisă la 15 iunie 1941, cu o săptămînă înainte de ziua atacului;[2]
- în momentul ofensivei, comanda efectivă a aparţinut gene-ralului-colonel E. von Schobert, comandant suprem al „spaţiului românesc", care primea ordine de la eşalonul său superior (german), Siidwest Front, condus de feldmareşalul von Rundstedt: „De aceea, dacă asemenea cereri pentru intrarea în acţiune a Armatei a 11-a v-ar parveni nemijlocit de la Grupul de armate „Sud", ele sînt aprobate de mine şi vă rog, în interesul unei conduceri unitare şi ferme, să le daţi curs";[3]
- mai grav este că, după părăsirea prin luptă a teritoriului României (1941 - 22 iunie), generalul von Schobert transfera comanda „spaţiului românesc" Misiunii Militare germane din România, ca în situaţia unui stat ocupat şi administrat de germani;

1 Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei si a pârtii de nord a Bucovinei..., p. 300.
2 România în anii celui de-al doilea război mondial, voi.l, p. 370.
3 Andreas Hillgruber, op. cit., p. 172 (mesaj al lui Hitler către Antonescu).

- cele trei forţe ale Grupului de armate „general Antonescu" au ocupat fiecare cîte o fîşie în lungul Prutului cu centre de sprijin în unele oraşe româneşti; aceste forţe aveau o adîncime a dispunerii, ceea ce făcea de exemplu, ca oraşul Iaşi să se afle în mijlocul trupelor Armatei a 11-a germane;
- Antonescu a declarat acest teritoriu zonă militară germană, sub rezerva că administrajia română îşi continuă activităţile (primind însă ordine de la Comandamentul german pentru necesităţi de război) şi cu detaliul că arestările, reţinerile de persoane şi condamnările ar trebui să revină autorităţii române; aceasta situaţie hibridă a autorităţii s-a înclinat în realitate spre o preluare a sa de către Comandamentul german, pe principiul priorităţii militare, de front; s-a mai constatat că unele autorităţi locale au interpretat înţelegerea militară româno-germană ca pe o cedare a autorităţii în termenii unei ocupaţii autentice.
Pe temeiul înţelegerii politico-militare, la 21 iunie 1941 comandantul Corpului 30 german, generalul Hans von Salmuth, a emis un ordin prin care a anunţat că preia sub comanda sa toate forţele româneşti din Iaşi. întărit cu împuternicirile date de Antonescu, el „a extins acest control şi în sfera atribuţiilor de ordine interioară, arogîndu-şi funcţiile organelor civile şi militare române. A fost numit un comandant al pieţei în persoana căpitanului Hoffman, care acţiona independent de Comandamentul român al pieţei. A fost instituită o poliţie specială care îşi luase dreptul de a acţiona împotriva civililor. Patrulele germane erau scoase pe străzi în cursul nopţii, nepermiţînd gardienilor Chesturii să-şi îndeplinească misiunea de pază".[1] Deşi unele lucrări încearcă să acrediteze ideea unui abuz din partea armatei germane, autoritatea pe care şi-o asumase atunci şi acolo era

acoperită de acte fundamentale ale statului român.
, Avînd în vedere cele prezentate mai sus, rezultă de o manieră evidentă că în iunie 1941 generalul Antonescu a cedat Germaniei o parte a suveranității naționale a României, fără a fi
l Aurel Kareţki, Măria Covaci, Zile însîngerate la Iaşi (28-30 iunie 1941), Bucureşti, Editura Politică, 1978, p. 47.
228
ALEX MIHAI STOENESCU
forjat expres să o facă şi fără autorizația şefului statului, regele Mihai I! „Suveranitatea reprezintă acea calitate a puterii de stat în temeiul căreia această putere are vocația de a decide, fără nici o imixtiune, în toate treburile interne şi externe."[1] Pe acest fond de slăbiciune şi de cedare gravă, serviciile secrete germane -care însoțeau întotdeauna trupele -, precurrf şi unitățile organizației Todt, au acționat ca la ele acasă, încălcind prin exces înțelegerea formală dintre părți şi, implicit, suveranitatea României. Conform doctrinei naziste, evreii din fişia Armatei a 11-a urmau să fie exterminați. Această intenție s-a suprapus în mod nefericit cu măsurile ordonate de Marele Stat Major român, care vizau deportarea evreilor comuniști sau simpatizanți din zonele de front, în baza unor rațiuni strict militare:
- evreii comuniști sau simpatizanți, mai ales cei imigrați recent istoric din Rusia, erau considerați potential inamici, datorită atitudinii prosovietice, şi o revoltă a lor în spatele frontului ar fi fost catastrofală;
— din rîndul evreilor se recrutau colaboratorii serviciilor secrete sovietice, *gazdele,* informatorii, indicatorii pentru bombardamente, cărăuşii, agentii de propaganda;
- dorința de a-i scoate din zona de autoritate militară germană s-a transferat rapid şi asupra evreilor pămînteni, deoarece germanii nu acceptau doctrina românească a evreilor loiali şi nici cea care excludea exterminarea, în general.
Această ultimă intenție a Marelui Stat Major trebuie luată *în* calcul ca o măsură reală în favoarea evreilor şi pe fondul dorinței generalului Antonescu de a-şi păstra autoritatea civilă, în calitate de şef al statului, cedarea unei părti a suveranității pe considerente militare fiind un aspect al amatorismului său politic. Cu tot antisemitismul său, Antonescu ştia că îndepărtarea evreilor însemna dezorganizarea economiei, dar a trebuit să accepte acest risc, favorizat de propaganda sovietică şi de acțiunile Partidului Comunist din România, care le cereau
l Constituția României comentată şi adnotată. Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1992, p. 10.
Armata, mareşalul şi evreii
229
evreilor „să saboteze industria de război", să împiedice din toate puterile „atacarea mişelească a marelui bastion al păcii, care apară popoarele lumii" etc. Totodată, „cazul Iaşi" este unul din exemplele care atestă incapacitatea de a stăpîni situația politico-militară, Antonescu fiind de multe ori depăşit de greutatea zdrobitoare a condițiilor interne - să nu uităm că dispăruse şi ultimul său „sprijin politic": legionarii! - şi externe în care conducea un fel de dictatură ce se dovedise, pur şi simplu, ultima soluție a țării.

Evenimentele de la Iaşi din 25-30 iunie 1941

O acțiune de o asemenea amploare cum este angajarea a două armate de arme întrunite pe frontul germano-rus nu se rezumă la conflictul deschis al armelor, la strategii globale sau aplicații tactice ta teren. Ea se constituie dintr-un ansamblu de măsuri şi activități planificate în prealabil, analizate şi evaluate pentru a asigura succesul, în categoria activităților mai putin vizibile se înscriu şi cele ale serviciilor secrete „civile" şi militare, în momentul în care a devenit cunoscut pentru mediile informative conflictul celor două mari puteri si s-a pus ta discuție participarea României la confruntare, serviciile secrete româneşti au început să evalueze situația cîmpului informațional, asta însemnînd atît pe teritoriul Vechiului Regat, cît şi pe teritoriul care urma să fie eliberat. Serviciul Special de Informații al României, condus de Eugen Cristescu, a avut în compunere o Direcție a „Frontului de Est" a cărui arhivă a fost distrusă, după toate probabilitățile, în noiembrie 1944.[1] Dosarele rămase ta duplicat sau numai fragmente ale acestora au fost extrase din Arhiva M.Ap.N., S.S.I., Ministerului de Justiție, Ministerului de Interne ta două perioade: 1950-1953 şi 1962-1968, corespunzător interesului pentru documentele pro sau contra unui masacru la Iaşi, cu vinovăție română, sau pur şi simplu pentru a acoperi acte criminale sau dovezi ale implicării comuniştilor.
l Cristian Troncotă, op. cit., p. 112.
230
ALEX MIHAI STOENESCU
Multe au intrat în Arhiva C. C. al P.C.R. şi au fost folosite în informări cu caracter de uz intern sau, parțial, în lucrări istorio-grafice.
în ce mă priveşte, am găsit file albe şi cadre de microfilme ale dosarelor M.Ap.N. pe care este notat doar: „filele x, y, z... au fost ridicate de Departamentul Securității Statului la data de..." (filele cu cazul Iaşi au fost extrase în perioada 1950-1953, ceea ce mă face să cred că sînt dovezi ale implicării comuniştilor români, evrei şi sovietici în evenimentele din 29 - 30 iunie 1941). Alte file lipsesc cam din următoarele zone:
- lista membrilor P.C.R., informatori şi agenți ai serviciilor secrete române (Ana Pauker, racolată de Minai

Moruzov, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca, Teohari Georgescu, adică Biroul Politic al CC. al P.C.R. după 23 august 1944, dar şi multi altii);
- acrivitătile serviciilor secrete sovietice pe teritoriul României în pregătirea atacului din iunie 1940 şi a invaziei din 1941, oprită de atacul germano-român; acțiunile diversioniste si teroriste sovietice cu sprijin evreiesc la Iaşi, înainte şi după declanşarea conflictului;
- arhiva N.K. V.D. capturată de Divizia 10 română la Odessa în care se aflau şi planurile de invazie în spatiul balcanic, precum şi cele privind folosirea minorităților în acest scop;
- dosarele medicale din lagărele de la Tîrgu Jiu şi Caransebeş, Doftana şi Jilava ale unor înalti funcționari comunişti;
- dosarul Elenei Lupescu, întocmit de Mihai Moruzov, care o bănuia că este agentă sovietică, dar era printre cei putini care ştiau că ea nu se consideră evreică, mama ei fiind rusoaică.
Toate aceste documente au fost pentru mine de negăsit; poate cineva mai norocos va aduce la lumină secretele din dosare, unele putînd fi chei pentru înțelegerea unor fenomene politico-militare care ne-au marcat existenta în ultimii 80 de ani.

Absenta acestor documente mi-a îngreunat analiza precisă asupra evenimentelor de la Iaşi, oraş transformat în iunie 1941 într-un adevărat viespar.
în marea localitate a Moldovei se concentrau atunci toate elementele unei situații explozive: Comandamentul Militar German, grupurile clandestine ale serviciilor secrete germane Gestapo, Sicherheitsdienst (S.D.) şi Geheime Feldpolizei (un serviciu al S.S.-ului), ajutate de informatori şi colaboratori legionari şi naziști, o populatie evreiască locală numeroasă, comuniști evrei, diversioniști, sabotori şi teroriști sovietici paraşutați încă din luna mai sau cu numai cîteva zile înainte de evenimente, români basarabeni renegati (au fost şi din aceştia şi nu trebuie uitati), populatie evreiască deportată din alte zone ale Moldovei şi adusă, dintr-o mare eroare organizatorică, la Iaşi de către Marele Stat Major român. Din informațiile furnizate de Eugen Cristescu, Serviciul Special de Informatii român nu a fost implicat în evenimente, dar rămîn totuşi nişte întrebări. Aşa cum arătam, nu se putea trece la o operatie militară de mare amploare fără o evaluare precisă asupra cîmpului informațional, ceea ce presupune operatii de ansamblu privind siguranța spatelui frontului şi *analiza,* elementelor cu potențial de risc, în care intrau nu numai comunități evreieşti, în ansamblu, ci şi liste efective cu suspecti, simpati-zanti, persoane date în urmărire. Aceste informatii au constituit obiectul muncii operative a serviciilor secrete germane, a Sectiei a Il-a a armatei, dar mai ales a Biroului Siguranței Politiei. Să analizăm cîteva premise ale evenimentelor:
1. Armata a 4-a a cerut printr-un raport, încă de la jumătatea lunii iunie, deportarea sau transmutarea tuturor evreilor din zona de front, pe principiul militar al siguranței spatelui armatei. Raportul era nerealist şi exagerat, fiind expresia unui anti-

semitism ilogic, obsesiv. La acest document, Marele Stat Major a întocmit un studiu în baza căruia urma să fie deplasată o parte însemnată a populației evreieşti din Moldova - uzînd de ambele criterii: militar şi protecție -, stabilindu-se eşaloane, responsabilități şi mijloace pornind de la numărul preconizat a fi deplasat şi calculînd cîte vagoane, curse şi garnituri vor fi necesare. Studiul era inaplicabil şi el, o socoteală pe hîrtie, o matematică exactă, dar pur teoretică, deoarece prevedea încă din proiect mişcări masive de populație însoțită de efecte personale (obiecte de mobilier, uz casnic, lenjerie etc.), trenuri şi marşuri în direcții considerate netede şi libere de alte mijloace de transport, etape cînd mai mici, cînd mai mari, după sursele de aprovizionare (considerate şi ele intacte, deşi puteau fi lovite de inamic, aşa cum s-a şi întîmplat), locuri care nu permiteau concentrarea, eventual ghetoizarea, asupra cărora nu se făcuse o recunoaştere prealabilă etc.
„ROMÂNIA
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE Cabinetul secretarului general CONFIDENȚIAL
FOARTE URGENT
Nr. 4 147/21 iunie 1941
MARELE STAT MAJOR
INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI DIRECȚIUNEA GENERALĂ A POLITIEI TOATE PREFECTURILE
Domnul general Antonescu, Conducătorul Statului, ordonă următoarele:
1. Toți evreii valizi între 18-60 ani, din satele dintre Şiret şi Prut, vor fi evacuați în lagărul Tg. Jiu şi în satele din jurul acestui oraş. Primele trenuri pleacă cu începere de azi 21 iunie a.c.

Restul familiilor evreieşti din satele dintre Şiret şi Prut, ca şi familiile evreieşti din celelalte sate din Moldova vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județelor respective prin grija prefecților de județ.
Evacuarea acestor familii din satele din Moldova se va face în 48 ore de la primirea ordinului.
2. Toate familiile evreieşti, care se găsesc în satele din restul țării, vor fi evacuate cu ceea ce le este necesar pentru trai, în comunele urbane de pe teritoriul județului respectiv, prin grija prefecților, în timp de 4 zile de la primirea prezentului ordin.
Pentru toti evacuații se vor întocmi tabele, care vor fi predate polițiilor respective, pentru a tine evidența lor în scopul ca orice eventuală deplasare să se poată face cu înlesnire.
Familiile evacuate nu au voie să mai intre în comunele din care au plecat
Căminele celor evacuați, precum şi orice alte bunuri, cari au rămas, vor fi date în primire autorităților administrative locale. Acei care, cu ocazia acestor evacuări, vor fi prinşi în flagrant delict de devastarea bunurilor, sau îşi vor însuşi'recoltele, vor fi deferiți Tribunalelor Militare şi vor fi sancționați cu pedeapsa cu moartea.
De asemenea, vor fi pedepsiți în mod extrem de sever toti acei care se vor dovedi că au fost necorecti cu ocazia acestor evacuări.
Pedepsele, la care se expun cei ce vor devasta sau vor fi necorecti, se vor aduce la cunoştința oamenilor din comună prin afişare şi batere de tobă, pentru a nu cădea în greşeală.
Evacuații la Tg. Jiu vor fi sfătuiți să-şi ia cu ei lenjerie, veselă, bani.
Prefecții județelor vor lua măsuri pentru aprovizionarea celor evacuați şi vor veghea ca măsurile ce se iau față de ei să fie civilizate.
Pentru transportul pe C.F.R. se va cere de prefecturi la garnizoane foi de drum. Ministerul Apărării Naționale a dat deja aprobarea.

234

ALEX MIHAI STOENESCU

Se va raporta *de* executarea evacuărilor.
Ministru secretar de stat
General de divizie
(ss) I. Popescu
Pentru conformitate: Şef de cabinet Căpitan P. Băbeanu"[1]

Ideea de manevră încerca să urmărească o concepție politică mai largă de îndepărtare sau neutralizare a elementului evreiesc nesigur din Moldova, care pierdea din vedere esențialul: în cazul victoriei româno-germane (în care toji generalii M.SLM. credeau) şi prin dislrugerea armatei sovietice din zona europeană a UJR.S.S. influenta comunistă dispărea sau, cel puțin, se îndepărta atit de mult încît simpatia unor evrei pentru bolşevism îşi pierdea suportul realist şi ar fi pierit în scurt timp. Pentru că, ta planul concret, populatia evreiască era doar vectorul propagandistic de U.R.S.S. şi nu se recunoştea ea producătoare a acestei doctrine periculoase. Fără îndoială că Antonescu îşi imagina ce se putea înflmpla cu evreii pe direcțiile de manevră ale trupelor germane şi a adăugat, în numele promisiunilor făcute fafă de liderii evreilor pămînteni, componenta scoaterii lor din zonă pe criterii umanitare:
Jon Antonescu: /.../Este un principiu militar: în apropierea frontului şi ta lungul frontului, populatia trebuie deplasată. Dacă v-ati fi dus, ta septembrie '40..., ta iunie '41, ctad am intrat ta război, ta lungul frontierei...
Preşedintele; Rațiunea era rațiune militară...
Ion Antonescu: Rațiune militară.
Preşedintele: Excesele care s-au făcut...
Ion Antonescu: Era o măsură de siguranță politică pentru stat, o chestiune de siguranță militară şi a operațiunilor militare şi chiar o chestiune de siguranță a vietii lor. Domnule Preşedinte,

l Arh. M.Ap.N, fond Marele Stat Major, Secția l, dosar nr. 2 410, f. 270-271.

235

dacă îi lăsam acolo unde erau, nu mai exista nici unul astăzi"[1] (dintre evrei - n.m.).
Pentru evreii din Moldova - adică evreii români[2] -, deplasarea urma să se petreacă ta timpul şi ta spatiul imediat de purtare a războiului. Superficialitatea planului s-a dovedit instantaneu, ctad s-a constatat că mijloacele de transport nu ajung frontului, darămite deplasării evreilor, şi că locurile alese pentru concentrare stat improprii, puttad chiar determina o epidemie de tifos exantematic. Drumurile erau şi ele ocupate de trupe. S.S.I. s-a pronunțat împotriva soluției deplasării, aşa cum arată Eugen Cristescu ta interogatoriul luat de anchetatori la 15 aprilie 1946: „Noi am fost contra acestei măsuri, care era şi tehniceşte foarte greu de executat. Eu am constatat că e şi inutil, deoarece evreii erau terorizati, încît nu era nevoie decît de o simplă operă de supraveghere".[3]
2. Planului i s-a mai opus şi un adversar neaşteptat: armata germană. Pentru ea, deplasarea populației evreieşti însemna *o* mişcare tardivă şi deja parazitară. Gestapoul îi ceruse de mult lui Antonescu să înființeze lagăre sau să-i expedieze pe evreii români ta Polonia şi Germania: „Germanii mi-au cerut ca pe evreii din Moldova să-i

punem ta ghetouri. Ceea ce am refuzat. A fost cerut chiar să-i dau Germaniei şi cererea a fost repetată, ta timp de patru ani, de mai multe ori, chiar ta timpul războiului, din '44, ctad se stabilizase frontul acolo unde a fost. Germanii, ctad mă duceam pe front, veneau la mine cu pltageri, spuneau: «Nu se poate să facem operaţiuni cu evreii ta spatele nostru. Dumneavoastră trebuie să-i luaţi». Şi eu nu i-am luat".[4] Comandanţii militari germani se opuneau şi deplasării evreilor basarabeni şi transnistreni, deoarece asta însemna ori că această masă de oameni se va găsi ta permanentă mişcare ta spatele

1 Procesul mareşalului Ion Antonescu, voi. l, p. 203.

2 Unii istorici evrei îi numesc evrei români pe cei din Basarabia colonizaţi de U.R.S.S. între 1940 şi 1941 şi pe cei din Transnistria, ceea ce în proporţie covîrşitoare nu corespunde realităţii.

3 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 315.

4 Procesul mareşalului Antonescu, voi. l, p. 240.

frontului, înaintînd cu acesta, ori ca va fi împinsă cumva (!) în fa{a armatelor, urmînd să fie măcelărită între beligeranţi, ceea ce -oricît ar părea de surprinzător, dar numai în aparentă, fiind vorba de concepţia militară şi nu de cea politică - nu reprezenta obiectivul armatei germane, căreia i-ar fi îngreunat operaţiile. Planurile naziste vizau exterminarea *în* mod organizatei metodic după trecerea frontului; aşa s-a întîmplat în Basarabia şi Transnistria, sporadic însă, după ce se trecuse la concentrarea evreilor în lagăre şi ghetouri, fără ca acestea să aibă vreun corespondent cu cele cunoscute, din Polonia şi Germania.

3. Pe fondul erorilor de concepţie arătate mai sus „evreii din judeţul Iaşi au fost aduşi la Iaşi în urma unui ordin dat de generalul Ştefleа - secretarul general al Ministerului de Război şi şeful Cabinetului Militar de la Preşedinţia Consiliului de Miniştri - motivat pe măsuri de ordin militar. Autorităţile de ordine publică au fost lipsite de prevedere, deoarece ştiau că în Iaşi se găseau la acea dată 16 000 germani din organizaţia Todt şi nu au luat nici o măsură de izolare, spre a evita ciocnirea".[1] *în* alte zone ale Moldovei s-au declanşat şi alte deportări şi concentrări, pe directii de interior, evreii români nefăcînd obiectul eliminării din fără, nici măcar al trecerii peste Prut, cu excepţia a 12 000 de persoane din Dorohoi, considerate în mod eronat vinovate de incidentele din 1940; erau mişcări ale încercării de scoatere din zona militară germană.„în Vechiul Regat, evreii au fost trimişi în detaşamente exterioare de muncă, au fost privaţi de orice drepturi civice, au fost jefuiţi şi deseori maltrataţi, deportaţi dintr-o zonă în alta, dar nu sistematic exterminaţi. Excepţiile sînt cele 8 000 - 12 000 victime ale pogromului de la Iaşi, cei 7 000 de evrei dorohoieni care au pierit în deportare în Transnistria (12 000 de evrei din Dorohoi au fost deportaţi) şi cel puţin 587 de evrei de asemenea deportaţi în Transnistria pentru intenţia de a emigra în 1940 în U.R.S.S., care au fost

l Cristian Troncotâ, op. cit., p. 200.

executaţi în deportare de germani."[1] Toate cifrele sînt majorate, dar fenomenul este real şi nu mai putin condamnabil.

4. O dată cu declanşarea ostilităţilor la 22 iunie 1941, celulele comuniste s-au activat, iar informatorii sovietici au trecut la difuzarea de informaţii prin staţii de emisie-receptie sau prin treceri peste Prut. Acestea sfat activităţi obişnuite, combaterea lor dînd măsura valorii contraspionajului. Dar este de subliniat că şi serviciile secrete române aveau astfel de informatori dincolo de Prut, români patrioţi, ucrainieni naţionalişti şi chiar evrei loiali. Faptul este recunoscut chiar de Antonescu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 25 februarie 1941: „Noi am avut anumiţi agenţi informatori jidani în Basarabia".[2] Activitatea spionilor şi informatorilor sovietici a fost destul de intensă, dar a fost şi limitată în eficacitate de contramăsurile române şi germane, dovada cea mai bună în acest sens fiind înaintarea rapidă a trupelor, cu pierderi minime, şi imprecizia bombardamentelor. Datorită slabelor rezultate înregistrate de sovietici în încercarea de a opri înaintarea trupelor germano-române, inamicul a trecut la operaţii de paraşutare de grupuri diversioniste, spioni şi agitatori, precum şi la incursiuni militare, cu unităţi mici, înarmate uşor, cu scopul de a întirzia ofensiva prin sabotaje şi acte teroriste. Acest gen de activităţi a fost semnalat ca brusc intensificat începînd cu 23 iunie, apoi raspîndit pe toată lungimea Moldovei din ziua de 25 iunie 1941. Notele informative ale Secţiei a n-a militare din perioada indicată abundă în semnalări şi capturări de paraşutişti, inclusiv în preajma laşiului.[3] Avînd în vedere îndoielile unor istorici şi analişti asupra acestui fenomen, documentele arată însă categoric că lansările de paraşutişti au fost numeroase, dar că reuşita serviciilor româneşti şi germane de a-i prinde a fost doar parţială; destule note informative arată că, într-o

1 Radu loanid, în „22", nr. 6 din 9-15 februarie 1994.

2 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, Cabinet Militar, dosar nr. 473/1941, f. 300.

3 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola PII. 1.2704, c. 240; c. 287; c. 317; c. 322; c. 581; c. 599; c. 683; c. 704.

proporţie care urcă spre 50%, spionii au fost semnalaţi, dar n-au fost prinşi înainte de trecerea tuturor efectivelor prin luptă peste Prut. Rapoartele militare au înregistrat într-adevăr activităţi ale semnalizatorilor, fie că era vorba de rachete roşii trase de la sol pentru a încadra zona de bombardament[1] - un triunghi cu vîrfurile în dealurile Bucium, cu dezvoltare în lungul Bd. Socola, gara Iaşi şi pădurea din nord-est[2] -, fie că au fost observate indicaţii concentrate, făcute cu lămpi electrice şi de buzunar (lanterne), în interiorul triunghiului. Acest tip de procedee arată fără dubiu o pregătire militară, o activitate profesionistă, dar care nu implică prea multi oameni. Cert este că bombardamentul care a urmat s-a desfăşurat ziua (în intervalul 10.30 - 11.30 din 26 iunie) şi nu în noaptea de 25 spre 26, imediat după semnalizări. Particularitatea acestui bombardament este combinaţia între precizia loviturilor din triunghiul semnalizat - pierderi mari ale unităţilor militare germane şi române - şi „imprecizia" atacurilor în zona civilă locuită, unde au fost lovite case aflate departe de concentrările de trupe. Analiza militară poate da o raţiune acestui tip de bombardament prin configurarea unui atac principal, susţinut cu unul de acoperire avînd drept scop crearea panicii în oraş. Astfel, combinaţia între semnalizări şi interpretarea militară a desfăşurării primului bombardament din ziua de 26 iunie ne dă imaginea unei acţiuni precise, sprijinite de la sol. Orice comandant militar care ar fi făcut a doua zi analiza acţiunilor inamicului ar fi ajuns la aceeaşi concluzie. La ea s-au adăugat însă cîteva dovezi materiale, care au întărit convingerea asupra existenţei unei colaborări din oraş, inclusiv asupra unei legături cu indivizi plasaţi în comunitatea evreiască. Din avioanele doborîte de antiaeriană au fost capturaţi mai multi indivizi -numiţi în actele militare piloti - originari din Iaşi, foşti studenţi evrei la Universitate, comunişti înregistraţi în evidenţele Chesturii, foşti meseriaşi care trecuseră Prutul în 1940, ingineri

1 Ibidem, fond Divizia 14 infanterie, dosar nr. 117, f. 81, 82, 93 şi urm.

2 Triunghiul încadrează cartierele evreieşti din nord-estul oraşului.

de origine evreiască, foşti angajaţi la C.F.R.[1] Dintr-o mărturie ulterioară evreiască aflăm că „în după-amiaza zilei de 26 iunie, fruntaşii comunităţii evreieşti din Iaşi au fost chemaţi la Chestura politiei, unde h' s-a anunţat că printre aviatori au fost găsiti tineri evrei ieşeni, cu care colaborează populaţia evreiască".[2] Un martor ocular din rîndul comunităţii evreieşti mi-a declarat în 1996 că a existat şi o confruntare cu doi studenţi evrei capturaţi, la spitalul militar al Diviziei 14, în urma căreia liderii comunităţii au cerut insistent ca vinovăţia acestor oameni să nu fie transferată asupra întregii populaţii evreieşti ieşene. Pe fondul antisemitismului local acest lucru era însă greu de împiedicat.

Ar putea exista totuşi o legătură între măsurile luate de autorităţi după acest bombardament şi faptul că următoarele raiduri au fost mult mai imprecise, în zilele de 25 şi 26 iunie au avut loc în Iaşi două bombardamente sovietice mai însemnate, fiind lovite cîteva imobile, însă raidurile n-au produs pagube prea mari:

Nota informativă nr. 23/26 iunie 1941, ora 19.00

„La ora 12.05, 22 avioane bombardează laşiul. 5 avioane au fost doborîte de A.A. şi aviaţia de vînătoare. 20 bombe căzute în centrul oraşului, distrugînd 3 case. Restul bombelor fără efect".[3]

Stînd şi judecind astăzi, opinia lui Eugen Cristescu privind timorarea populaţiei evreieşti din oraş se dovedeşte a fi cea mai aproape de adevăr, situaţia concretă de dispunere în mijlocul unei armate germane şi în contextul cunoscut - laşiul a avut o însemnată populaţie evreiască (în unele perioade, majoritară), dar şi o foarte violentă grupare antisemită, capitala Moldovei fiind centrul istoric al naţionalismului extremist şi al legionaris-mului -, determinînd o stare de teamă justificată.

5. în ziua de 25 iunie 1941, se înregistrează o situaţie deosebit de gravă, o încălcare flagrantă şi nepermisă a legilor războiului: folosirea de către armata sovietică a gazelor

1 Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul 4 teritorial, dosar nr. l 349, f. 232, 244 (vezi şi Aurel Karetki, Măria Covaci, op. cit., p. 54).

2 Aurel Karetki, Măria Covaci, op. cit., p. 57.

3 Arh. M.Ap.N. fond Microfilme, rola P.H. 1.2 704, c. 315.

otrăvitoare de luptă! Informaţia este trimisă Marelui Stat Major de către Secţia a Il-a în urma semnalelor venite de la trupe, iar generalul loanitiu ordonă cercetări. Prin nota informativă din 25 iunie 1941, ora 20.00, „se confirmă întrebuinţarea gazelor de luptă de către trupe sovietice, atît în trageri de artilerie, cît şi în bombardamente aeriene".[1] S-au luat probe chimice şi au fost examinaţi medical militarii atacaţi de substanţele otrăvitoare, constatîndu-se *prezenţa* iperitei, dar şi a altui component neidentificat. Informat, Antonescu a făcut o criză violentă; este uşor de imaginat în ce situaţie psihică a fost găsit de evenimentele de la Iaşi.[2]

6. Ca şi în alte localităţi supuse bombardamentelor, de la Dorohoi la Constanta, s-a creat şi în Iaşi o psihoză asupra indicatorilor de bombardament (persoane care semnalizau de la sol aviatici de bombardament locul unde să atace) şi s-au operat arestări, inclusiv de cetăţeni nevinovaţi. Siguranţa Chesturii Iaşi a obţinut rezultate nesemnificative din anchete şi mulţi au fost eliberaţi. Un caz concret de alarmă falsă este oferit de Eugen Cristescu într-o reconstituire a activităţii eşalonului S.S.I. în perioada masacrului de la Iaşi: „Miercuri 2 iulie, Eşalonul se află tot la Şofrăceşti, iar Petrovici pleacă la Pocni, Iaşi pentru cercetarea aparatului clandestin de radio. Joi 3 iulie 1941, Eşalonul este tot la Şofrâneşti, iar Petrovici se întoarce de la Poeni cu rezultat negativ".[3] Asta nu înseamnă că n-au existat indicatori şi n-au fost semnalaţi sau prinşi. Oricum, se asculta la aparatele radio

obişnuite multă propagandă sovietică şi, mai ales, cererile insistente ale acesteia de a împiedica prin sabotaje înaintarea trupelor germano-române. Cine a fost cu adevărat comunist, indiferent de naţionalitatea lui, a acţionat.
1 Ibidem, c. 198.
2 Folosirea gazelor de lupta era interzisă prin Declaraţia de la Haga 17/29 iulie 1899 şi prin Protocolul de la Geneva din 17 iunie 1925, în care se precizează că „întrebuinţarea în război a gazelor asfixiante toxice sau similare, precum şi a tuturor lichidelor, materialelor sau procedurilor analoge a fost de drept condamnată de opinia generala a lumii civilizate".
3 Arh. MAp.N., fond Microfilme, rola P.II. l 2704, c. 22.

Generalul loanitiu, şeful Marelui Cartier General, ordona în ziua de 28 iunie:
Telegrama nr. 143/28. VI. 1941, ora 0.50 „Deoarece s-a constatat că evreii care mai deţin încă aparate de radio răspîndesc diferite ştiri false sau interpretate tendenţios, să se ridice toate aparatele de radio de la evrei, fără absolut nici o excepţie. Luaţi legătura cu Ministerul de Interne şi raportaţi de executare".[1]
în foarte scurt timp, o altă informatic importantă a venit la Marele Cartier General din partea ofiţerilor de contrainformatii ataşati unităţilor de transmisiuni: atenţionarea că unii colaboratori ai sovieticilor au reuşit să pătrundă în unele locuri pe comunicaţiile militare române:
Telegrama nr. 148/24. VI.1941, ora 1.07, către „Vulturul" „Sînt indicatiuni că spionii din interior ascultă şi interceptează comunicaţiile telefonice făcute de către unităti în legătură cu dizlocarea trupelor şi desfăşurarea operaţiilor militare. Luaţi măsuri să se intensifice la maxim serviciul de contraspionaj şi de siguranţă pentru a depista şi a prinde pe aceşti agenţi ai inamicului".[2]
7. Un alt eveniment premergător masacrului a fost încercarea unor cetăţeni de a părăsi oraşul pentru a se refugia în satele unde aveau rude sau pur şi simplu pentru a ieşi din spaţiul de manevră al trupelor:„în urma bombardamentului din ziua de 26 iunie, care provocase numeroase distrugeri şi victime, lumea era foarte agitată, multi căutînd să părăsească laşiul şi asaltînd Chestura, solicitind autorizaţii de călătorie pe C.F.R.; totuşi nu am avut informaţii şi nu erau indicii că se va produce ceva, întrucît comuniştii erau internaţi iar dintre legionari nu se aflau în oraş decît o infimă parte. Din cauza agitaţiei populaţiei şi din cauza stricăciunilor provocate de bombardament, oraşul atît ziua, cît şi noaptea, era patrulat cu patrulele militare (comp. de gamiz. din 6 vînători şi 13 inf.), pentru ca răufăcătorii să nu se dedea la
1 Ibidem, fond Microfilme RSEM, l 093, c. 15.
2 Ibidem, c. 22.

jafuri, dat fiind că din cauza camuflajului complet, oraşul era absolut în întuneric. Tot în acest scop, după bombardament, s-au efectuat de către politie împreună cu jandarmii două razii".[1] Să rezumăm:
- în timpul înaintării trupelor româno-germane, inamicul intensifică acţiunile de spionaj şi diversiune, dar cu rezultate slabe; sînt prinşi paraşutişti şi arestaţi colaboratori ai acestora, în majoritate evrei;
- unităţile militare româneşti primesc informaţia că la unele fabrici din Iaşi au fost arborate steaguri roşii, iar evreii fac manifestări comuniste, informaţie asupra căreia nu avem dovezi decît dintr-o singură sursă (Comandamentul IV Teritorial aflat la Bacău), dar care a amplificat sentimentul că bombardamentul masiv din 26 iunie este debutul unei invazii cu centrul pe Iaşi, oraş aflat doar la 15 km de Prut;
- comuniştii şi legionarii identificaţi sînt izolaţi sau reţinuţi, ceea ce explică atît eşecurile acţiunilor inamice la sol, cît şi relativa linişte din oraş;
- în urma bombardamentului şi a distrugerilor s-au luat măsuri de patrulare, pentru a se asigura ordinea în oraş;
- un număr însemnat de persoane, evrei şi creştini, s-a prezentat la Chestura poliţiei cerînd să părăsească oraşul; aceasta nu se putea petrece decît cu aprobarea administraţiei, subordonată celei militare germane, la fel cum intrarea sau ieşirea din zona militară a persoanelor oficiale nu se putea produce decît cu aprobarea Marelui Cartier General;[2] oricum, Chestura poliţiei din Iaşi a devenit curînd un loc foarte aglomerat şi dezorganizat, care a fost repede depăşit de amploarea evenimentelor acumulate: cereri locale, cereri germane, razii, sesizări asupra acţiunilor colaboraţioniste, arestări şi reţineri îndelungate de persoane, controlul evreilor deportaţi din judeţul Iaşi;
- populaţia de ambele religii era terorizată de posibilitatea repetării bombardamentelor, precum şi de bezna totală din timpul nopţii; zvonuri alarmiste provocate sau născute spontan au mărit starea de agitaţie.
- înaintarea trupelor române pe sectorul din dreptul laşiului a întîmpinat o rezistenţă puternică din partea inamicului şi situaţia a mărit iritarea comandanţilor.

Desfăşurarea evenimentelor

Incidentul care a declanşat evenimentele stogeroase din Iaşi s-a produs în ziua de 26 iunie 1941. Din cauze încă necunoscute, trei evrei aflaţi sub arest - Herscu Wolf, Leon Schachter şi losub Cojocaru - au fost escortaţi de sergentul T.R. Mircea Manoliu, de provenienţă legionară, în poligonul de trageri al garnizoanei şi împuşcaţi acolo. Wolf, deşi grav rănit, a leşinat şi a supravieţuit, Schachter a reuşit să fugă, iar Cojocaru a murit pe loc.[1] în

aceeaşi zi se desfăşura o operaţie ordonată de Comandamentul militar al laşiului. Acesta a cerut comisariatelor de politie să cerceteze, să.identifice şi să marcheze bombele neexplodate în urma raidurilor aeriene sovietice. Pentru această operaţie, pe fondul atitudinii antisemite renăscute sub influenţa evenimentelor arătate mai sus, au fost trimişi în teren evrei -probabil, dintre suspecţi, dintre cei arestaţi sau aflaţi în custodia Chesturii - fără vreo pregătire de specialitate. Era o gîndire de circumstanţă: pentru această operaţie nu s-a riscat viaţa unor militari români - deşi în oraş se afla un batalion de pionieri-deminori -, ci a unor reprezentanţi din comunitatea bănuită de colaborare cu inamicul. Adică o formă de pedeapsă. Măsura, luată cît se poate de neinspirat şi neurmărită, a dus la apariţia în zona de amplasament a Regimentului 13 dorobanţi a cinci evrei

1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p, 101 (declaraţia chestorului de poliţie Gh. Leahu la 2 iulie 1941).
2 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 401.
l Radu loanid, The Antonescu Era, în The tragedy of Romanian Jewry, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 131.

(după alte surse - şase) cu misiunea de a marca cu var bombele neexplodate. Din informaţiile pe care le avem, ei erau neînsotifi. Comandantul regimentului, fără să fie informat şi fără să se informeze, a ordonat arestarea lor pe motiv că semnalizează cu var, ziua în amiaza-mare, bombardierelor sovietice. Ordinul cazon şi cu aparentă de stupiditate a fost dat aceluiaşi sergent T.R. Mircea Manoliu. Acesta, împreună cu caporalul Nicolau şi cîţiva soldati i-au împuşcat pe evrei, sub pretextul că ar fi încercat să fugă de sub escortă. Asasinatul a fost făcut „fără a avea vreun ordin de la o unitate superioară".[1] Ei şi-au continuat acţiunea invocînd scotocirea (ca operatie militară) în căutare de aparate de emisie în cartierul Abator, locuit de evrei. Operatia a fost favorizată de un ordin al autorităţilor, care deplasaseră în oraş 140 de poliţişti şi 677 de jandarmi[2] pentru identificarea staţiilor de emisie radio şi a materialelor de propagandă introduse de inamic în oraş. Au fost retinuti 317 evrei, din care 207 au rămas Ia Chestură sub învinuirea că asupra lor s-au găsit obiecte suspecte. Acţiunea *ilegalii* a lui Manoliu, desfăşurată sub acoperirea unui ordin legal, a continuat şi în dimineaţa următoare, cei doi gradati antrenînd şi alti militari în mod izolat şi fără ordin la această operatie. „Intervenind şeful comisariatului respectiv, sergentul T.R. Manoliu Mircea din Regimentul 13 s-a adresat unei unităţi germane, care era în marş, insinuînd că evreii din acel cartier au posturi de radio emisie şi că nu poate să-i percheziţioneze fiindcă politia îi apără. Şeful unităţii germane a oferit acestuia colaborarea, continuînd operaţiunile. Soldaţii români din Regimentul 13 infanterie şi 22 art. s-au asociat, maltratînd pe evrei."[3] Comandantul român al garnizoanei a luat măsuri de arestare a celor vinovati de incident, precum şi a unor indivizi din lumea interlopă, agresarea evreilor fiind însoţită şi de jaf: „Sesizînd garnizoana, prin dl colonel Lupu,

1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 89 (raportul nr. l 043/29 iunie al prefectului de Iaşi).
2 Radu loanid, op. cit., p. 132.
3 Ibidem, p. 90 (raportul nr. 2 364), 29. VII. 1941 al insp. reg. E. Giosanu.

comandantul ei, colonel Captaru, prefect, pretorul diviziei şi comandanţii respectivi ai unităţilor, au luat, în colaborare cu organele Chesturii politiei, măsuri la faţa locului, arestind pe sergentul instigator şi pe cei care luaseră parte mai activă la abuzuri (dintre români), predîndu-i pretorului diviziei, pentru cercetări".[1] Totodată, Chestura a declanşat în cursul nopţii o operaţie de arestare a căpeteniilor legionare din oraş. Autorităţile române au acţionat în sensul legalităţii, înţelegînd prin aceasta o încercare de respectare a prerogativelor sale. Ele au fost însă depăşite din cauza dezordinii, statutului incert al autoritarii locale, precum şi datorită unor comandanţi incapabili.

în seara zilei de 28 iunie, la ora 22.00, Chestura politiei a fost anunfată că pe direcţiile de deplasare ale trupelor din oraş se execută focuri de armă automată asupra eşaloanelor. Lanţul informaţiilor furnizate de unităţile militare este următorul: Raport operativ nr. 24/29 iunie 1941 „De la 28 VI ora 23 se trag în Iaşi focuri de armă. Pornesc probabil de la comunişti şi jidani. S-a intervenit cu Ministerul de Interne să se dispună evacuarea şi internarea imediată a evreilor din cartierele unde s-au produs incidentele din noaptea de 28/29 *VI".*[2] Raport operativ informativ f.n./29 iunie 1941 „La Iaşi, cu începere de la ora 7.30 au început mişcări comuniste la S.A.R.P. A fost atacată de comunişti, politia a intervenit energic operînd arestări".[3]

La Grupul de armată „Sud", informaţia a ajuns într-o formă concisă şi vagă:

Buletin informativ din 29 VI. 1941 (traducere din Ib. germană) „Eveniment deosebit: La Iaşi au izbucnit tulburări din motive încă necunoscute. Reprimarea lor este în curs de acord cu autoritâtile române".[4]

1 Ibidem.
2 Arh. MAp.N. fond Microfilme, rola P.II. 1.2704, c. 530.
3 Ibidem, c. 602.
4 Ibidem, c. 629.

în dimineaţa următoare, foarte devreme, stat furnizate unele amănunte suplimentare, dar în continuare

persistă confuzia:
Raportul operativ nr. 26/30. VI. ora 4.00
„în timp ce unităti din Di v. 13 inf. (eronat; Reg. 13 inf. -n.m.) executau marşul spre nord în noaptea de 28/29 iunie, la traversarea oraşului Iaşi au fost atacati cu focuri de armă automată şi revolvere trase din (casele din) cartierele evreieşti. Şase oameni au fost răni(i şi 2 cai omorîji. S-au luat măsuri pentru prinderea agresorilor",[1] Raportul este completat cu Nota „Vulturul" nr. 660/30 iunie 1941, unde, la fila 3, se precizează: „s-au luat măsuri de către unitățile române şi germane din Iaşi pentru prinderea imediată a agresorilor. Din primele informatiuni atacul a fost organizat şi dat de elemente comuniste din Iaşi".[2]
„JPREFECTURA JUDEȚULUI IAŞI Cabinet nr. l 047/29 iunie 1941
Domniei-sale Domnului ministru al Afacerilor Interne, Cabinet, Bucureşti
Urmare la raportul nostru nr. l 042 din 29 iunie 1941, raportăm următoarele:
1. în noaptea de 28/29 iunie a.c., focuri de armă s-au tras de indivizi rămaşi necunoscuți, din diferite cartiere ale oraşului şi în special din străzile: Păcurari, Toma-Cozma, str. Carol şi Sărărie. Aceste focuri, mai rare la început, s-au tatetit între orele 24-3 şi încetat către orele 7,
2. S-au arestat şi dus la Chestură, pînă la această oră, circa 3 000 de inşi, în marea majoritate evrei, care sînt triați, rămînînd .pînă în prezent încă l 000 în curs de triere. Cele mai multe arestări s-au făcut de patrulele germane.
3. Astăzi de la orele 7 pînă la ora 15.30 s-au auzit din nou împuşcături dese în oraş care continuă şi acum.
1 Ibidem, c. 604.
2 Ibidem.

4. Soldatii germani şi româiu continuă a aresta şi maltrata populatia evreiască.
5. Comandantul garnizoanei şi politia nu pot stăpîni situatia deoarece foițele de care dispun sînt cu totul insuficiente.
Este absolută nevoie de a se trimite la Iaşi unităti puternice de cavalerie şi infanterie.
Cîtiva derbedei civili s-au dedat la jefuirea caselor evreilor arestati.
6. Comandantul garnizoanei, care are în subordine unități din garnizoana Iaşi, este lipsit de energie şi e nevoie a fi înlocuit printr-un ofițer destoinic.
7. La orele 16.30 împuşcaturile continuă cu mai multă furie în centrul oraşului şi în jurul Chesturii.
Un soldat german a fost împuşcat.
Patrule de soldati germani şi de politie germană fac percheziții si arestări de evrei, pe care îi îndreaptă spre Chestură.
Soldatii germani stat foarte tadîrjiti şi maltratează pe evrei.
Stat cîtiva evrei împuşcări de germani.
Domnul general Stavrescu a venit ta persoană la Chestură pentru a linişti pe soldații germani care se ocupă de arestarea evreilor.
Am cerut Dlui Gl. Stavrescu să intervină pe Itagă Comandamentul german, pentru a retrage patrulele de politie germană.
Prefectul județului Iaşi,
Colonel Captam"[1].
Ştirile despre incidentul de la Iaşi ajung la Marele Cartier General ta seara zilei de 29 iunie şi provoacă următoarea reacție a generalului loanitiu:
Telegrama nr. 177/29.6., ora 20.30
, Agentii inamici lucrează ta spatele frontului, încercînd acte de sabotaj, procurînd inamicului indicatiuni sau informatiuni şi dîndu-se chiar la acte de agresiune fata de ostaşi izolati.
l Arh. St. Iaşi, fond Prefectură, Iaşi, dosar nr. 16/1941, f. 7.

Populația evreiască este părtaşă la această acțiune.
Domnul general Antonescu, cu ocazia vizitei pe front, a atras atenția c-dtilor de M. U. (Mari Unități - n.m.) asupra vigilentei pazei spatelui frontului şi a dat ordin ca tofi cei care acționează pe orice cale contra armatei şi în contra intereselor tării să fie executați pe loc.
Dați ordine tuturor comandanților în subordine să fie fără crufare fată de cei găsiți vinovați de acte de spionaj, sabotaj, dezordine sau orice alte acte îndreptate în contra armatei şi contra tării".[1]
Acelaşi text cu mici modificări neînsemnate a fost expediat prin Ordin circular nr. 206 798/ 30 iunie 1941 de către Armata a 2-a.[2] Eroarea care incriminează conducerea militară se află în formula „ populația evreiască este părtaşă", adică toată populația evreiască a laşiului, ceea ce era inexact şi periculos, în acel

moment laşiul avea aproximativ 100 000 de locuitori din care peste 50 000 erau evrei; rezulta că unul din doi locuitori era inamicul! Revenind la ancheta făcută de politia laşiului la patru zile după eveniment, constatăm că informaţiile eşaloanelor militare superioare nu erau tocmai exacte: „Astfel s-a atacat cu focuri o unitate care trecea pe str. Lascăr Catargiu, şi o alta pe str. Carol, fără însă să producă victime, deşi focul era automat şi foarte intens. Toată noaptea s-a procedat la perchezifionări de către armată, poliţie şi germani, prin locurile unde se trăgea. Nu s-a putut prinde nici un evreu trăgîrid. Dl inspector de jandarmi a trimis la Inspectorat 2 creştini, între ei s-a găsit un oarecare Lupşanscki, care a declarat că este legionar şi care avea asupra sa testamentul făcut cu o zi înainte (tipic pentru „echipele mortii" - n.m.). Conform ordinului domnului comandant al diviziei, în zorii zilei, s-au început percheziţii domiciliare la evrei, fără a se găsi arme asupra lor".[3]

1 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme RSEM, l 093, c. 32.
2 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 96.
3 Ibidem, p. 90.

Armata, mareşalul şi evreii

La 30 iunie Antonescu îi numea pe vinovaţi „evreii, comuniştii şi legionarii comunişti".[1]
Avînd în vedere că legionarii erau izolaţi şi fără arme, comuniştii erau închişi, evreii timorati se pune întrebarea: cine a tras în bezna oraşului Iaşi asupra trupelor române? Răspunsul nu poate fi încă dat cu precizie, dar un răspuns posibil a devenit deja familiar românilor: teroriştii! Este oare vorba de acei agenti sovietici pe care toti îi bănuiesc, dar nu-i pot dovedi, şi care au produs în 1941, ca şi în 1989, după aceeaşi metodologie o diversiune perfectă?
Cu toată această ipoteză livrescă, există o logică pe care o putem folosi pentru a găsi un punct de sprijin: dacă erau terorişti sovietici, focul lor automat ar fi trebuit să lase multe victime între militarii români; era război, România şi U.R.S.S. erau inamici, nimic nu-i împiedica să ucidă, după principiul subversiunii, provocînd apoi o reacţie asupra evreilor, cu mari „avantaje" pentru propaganda antifascistă. Date fiind imprecizia documentelor militare şi rezultatele anchetei politiei după ce evenimentele s-au calmat înclin să cred că a fost o diversiune germană (a serviciilor secrete) cu mînă legionară, aşa cum se încercase şi la rebeliunea de la Bucureşti. A afirma că a fost o intentie sau o actiune a autorităţilor româneşti este o aberaţie. Toate argumentele sînt împotrivă.
In dimineaţa zilei de 29 iunie, aşa cum am văzut, s-au făcut percheziţii în cartierele locuite de evrei şi, cu toate că nu s-au găsit arme, aproximativ 2 500 de persoane aii fost ridicate şi duse la Chestură, „dl general intentionînd să-i evacueze pe toti din oraş".[2] începînd cu ora 09.00 „ostilitatea a alunecat imediat către abuz şi jaf, mai ales de ctod nişte soldaţi germani au omorît o femeie în plină stradă, pe care au aruncat-o cu scîrbă într-un gang. La toate aceste abuzuri s-a raliat populaţia civilă, recrutată din pleava societăţii. Din acest moment, ridicarea evreilor era

1 Arh. M.Ap.N,, fond 948, secţia l, dosar nr. *2* 410, f. 372.
2 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 90.

însoţită de jafuri şi bătăi îngrozitoare, executate de trupele de toate categoriile şi chiar de gardieni, scene care erau fotografiate de germani, evident numai acelea în care nu figurau soldaţi germani. Starea de spirit era alarmanta. Soldaţii nu mai ascultau de nimeni. Umblau izolaţi prin oraş, jefuiau şi maltratau, schingiuiau şi chiar omorau, fără nici un friu".[1] Tot în ziua de 29 iunie Divizia a 14-a a ordonat oprirea circulaţiei civililor după ora 17.00. Este însă important de reţinut situaţia prezentată de generalul Leoveanu, directorul general al Poliţiei, care menţiona mtr-un raport, asupra căruia voi reveni, că evreii duşi la Chestură au fost triaţi de „4 ofiţeri de poliţie sub conducerea căpitanului de jandarmi David Constantin (comandantul Campaniei a 14-a poliţie) avînd ca bază şi fisele de suspecţi ale biroului siguranţei Chesturii".[2] Ştim astăzi că avuseseră loc razii înainte de 28 iunie şi că la una dintre ele fuseseră arestaţi 317 evrei din care au fost reţinuţi 207 „deoarece prezentau oarecare suspiciuni, întrucît li s-au găsit lanterne, alte obiecte, îmbrăcăminte şi alte pînze de culoare roşie din care ar putea confecţiona steaguri comuniste".[3] Este probabil că se declanşase o formă de isterie, al cărui suport era incompetenţa. S-au produs astfel mai multe valuri de razii, cu mai multe arestări şi trieri succesive.
Pentru o triere este însă nevoie de un criteriu. Acesta nu poate fi decît simpatia pentru comunism şi sovietici, diverse atitudini - să nu uităm că în timpul retragerii din Basarabia numeroşi evrei din Iaşi s-au manifestat pe faţă în favoarea Uniunii Sovietice - precum şi eventualele rezultate practice ale percheziţiilor: material de propagandă comunistă, portrete ale lui Stalin, steaguri roşii, poate şi arme.
Ceea ce se întîmpla acum era cumva şi urmarea unor evenimente anterioare. Imediat după venirea legionarilor la putere în septembrie 1940, la Iaşi se declanşase o vînătoare de comunişti.

1 Ibidem, p. 94 (raport nr. 23 857/2. VII.1941 întocmit de chestorul Poliţiei
Iaşi).

2 Arh. Serviciului Român de Informaţii, F.P. 108 233, voi. 66, f. 24-25.
3 Aurel Karetki, Măria Covaci, op. cit., p. 57.

Peste 2 000 de evrei din oraş şi localităţi ale Moldovei fuseseră arestaţi şi anchetaţi. Printre ei se aflau şi mici proprietari, fără legătură cu comunismul, dar şantajaţi sub o astfel de acuzaţie pentru a fi jefuiţi de bani.[1] Important pentru acest studiu este că fişele poliţiei conţineau la acea dată şi numele unor oameni nevinovaţi, alături de comunişti autentici, şi că au reprezentat suportul informativ al selecţiilor din 1941: „Odată trecut pragul Chesturii, delicventului i se întocmea o fişă poliţenească - vestitele fişe - care-l urmăreau, ca umbra, pe toate căile. Devenea suspect Siguranţei Statului".[2] Nu este mai putin adevărat că acele anchete identificaseră şi grupuri comuniste autentice, active în momentul invaziei sovietice din 1940 şi destul de numeroase în 1941. In unele cazuri grupurile comuniste au fost denunţate chiar de alti evrei.[3]

S-a petrecut apoi un alt fapt semnificativ: în urma trierii, o parte din evreii aduşi la Chestură au fost eliberaţi şi li s-au dat documente (un fel de chitanţă) că au fost verificaţi şi nu se fac vinovaţi de vreun delict, într-o mărturie a unei victime care a supravieţuit masacrului (A.I. Cuperman, farmacist) se aminteşte momentul:„în primele ore, celor care erau aduşi, comisarii le eliberau dovezi de prezentare, care, chipurile, aveau darul să-i lase să circule liberi".[4] Din motive lesne de înţeles, martorul interpretează subiectiv şi deformat gestul poliţiştilor, insinuînd că ar fi fost vorba de o capcană. Dar lucrurile sînt clare: „Asemenea, evreii se plîngeau că şi cu ocazia ridicării lor din adăposturi şi case erau jefuiţi, ceea ce dl It. col. Chirilovici a raportat dlui general Stavrescu, comandantul M.U. care a venit personal la faţa locului la Chestură şi a dispus trierea acestor evrei şi lăsarea liberă a femeilor, copiilor şi celor nesuspecti /.../ Germanii, văzînd că evreii aduşi de ei şi de patrule sînt puşi în

1 S.C. Cristian, Patru ani de urgie, Bucureşti, Timpul S.A., 1945, p 29-30
2 Ibidem, p. 25.
3 Ibidem, p. 30, 114.
4 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 129.

libertate, s-au înfuriat şi au început să aducă din nou cît mai multi din întreg oraşul, exprimîndu-se că poliţia este jidănită, au instituit o echipă a lor din formaţiunea Todt, la poarta Chesturii care percheziţiona şi maltrata grav, cu ciomegele şi îi împuşca".[1] Au fost asasinaţi la Chestura poliţiei, conform unor prime calcule, aproximativ 300 de evrei de către germani, dar la acest masacru trebuie să adăugăm şi pe cei asasinaţi în case sau pe străzi a căror cifră nu este precizată în vreun document, dar a fost estimată la aproximativ 250.[2] O altă analiză recentă se lasă şi ea furată de mecanismele imaginilor stereotip imprimate în primele decenii scurse după masacru: „Cei ce, prin mahalale (Tătăraşi, Nicotină, Păcurari, Sărărie, Podul Roşu), au scăpat de glonţul ucigaş sînt porniţi, în nesfirşite convoaie, cu mîinile ridicate, spre centrul oraşului, bătuţi între timp cu ciomegele şi ameninţaţi cu armele îndreptate spre ei. Priveliştea era lugubră pentru că, şi pe străzile din centru, caldarîmul era acoperit de cadavre. Toate convoaiele erau îndreptate spre Chestura politiei din Iaşi, unde imensa curte va deveni curînd neîncăpătoare pentru miile de oameni înghesuiţi acolo. Rapoartele vorbesc de l 800 - 2 000 de oameni dimineaţa şi 5 000 pe la prînz. Iar unii martori au menţionat cifra de 6 000 de oameni./.../ Apoi o comisie compusă din cîţiva comisari de politie care au procedat la un simulacru de triaj al arestaţilor, a eliberat, la vreo două sute de oameni, bilete pe care scria «liber», alături de ştampila Chesturii. A fost se pare o stratagemă iarăşi simulatoare./.../ Autorităţile româneşti au găsit curtea Chesturii ocupată de soldati nemţi. Dar deşi aveau la dispoziţie două plutoane de jandarmi, nu au încercat să reintre în drepturi. Dacă ar fi încercat, izbuteau incontestabil. Pe la orele 15, în curtea Chesturii politiei (care trebuia să-i apere pe nefericiţii aduşi sau veniţi aici) a început marele masacru, declanşat tot de o alarmă falsă. S-a tras în plin şi direct cu pistoale, carabine şi mitraliere, din toate părtile (inclusiv din balcoanele şi acoperişurile caselor învecinate). Au fost cîteva mii

1 Ibidem, p. 103 (declaraţia chestorului Gh. Leahu din 2.VII. 1941).
2 Aurel Karetki, Măria Covaci, op. cit., p. 103-104.

de victime".[1] Analiza rapoartelor arată însă că cifrele de 5 000 sau 6 000 de evrei aflati în curtea Chesturii reprezintă sume totale ale celor arestaţi în case sau pe străzi, în două valuri, dimensiunea „imensă" a curtii Chesturii nepermiţînd în realitate prezenţa simultană a unui număr atît de mare de oameni. Mai ales că „autorităţile româneşti au găsit curtea Chesturii ocupată de soldati nemţi"! Se conturează însă drept credibilă ipoteza unui grup masiv de aproximativ 3 000 de evrei asupra cărora s-a tras de către militarii organizaţiei Todt, grup din care supravieţuitorii au fost duşi la gară în primul transport (2 530 persoane). Operaţiile de strîngere a evreilor din oraş continuînd, un număr de peste 2 000 de persoane a refăcut mulţimea din curtea Chesturii. Aceştia au constituit subiectul celui de-al doilea transport (l 974 de persoane). Deşi se cunoaşte destul de precis că „trenurile mortii" au transportat peste 4 000 de persoane, cifrele totale ale morţilor rămîn în continuare foarte mari-3 000-4000 de evrei-datorită atît masacrului de la Chestură şi asasinatelor din oraş, cît şi nenorocirii

petrecute în „trenurile mortii". Radu loanid acceptă variantele unor surse credibile care vorbesc o dată de l 000 de victime şi altă dată de 900 de victime, dar pentru întreg oraşul.[2]
Nu am reuşit să găsesc nici un document credibil care să ateste cifrele folosite de unii istorici evrei de 12 000,13 000 sau 15 000, care mi se par oricum exagerate; între cartierul Tătăraşi şi Chestură ar fi însemnat ca distanța să fie acoperită complet de cadavre, în proporția trei cadavre pe metru! Eugen Cristescu a primit în 1943 un raport de la doi informatori evrei în care se afirma: „Avem onoarea a vă aduce la cunoştință că în zilele de 7-8 şi 9 iulie a.c., împlinindu-se după calendarul evreiesc doi ani de la dezordinile din zilele de 29 şi 30 iunie 1941, din localitate, familiile evreieşti ieşene care au avut morți cu ocazia acestor

1 Zigu Omea în „Dilema", anul IV, nr. 165 din 8-14 martie 1996, p. 10.

2 Radu loanid, The Antonescu Era, în The Tragedy of Romanian Jewry, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994, p. 136.

dezordini au făcut parastase în toate sinagogile locale, pentru pomenirea acestor morți. Cu care *ocazie* s-a constatat, după tablourile de la toate sinagogile, că numărul acestor morti a fost de 13 266, dintre care 40 de femei şi 180 de copii".[1] Cred că este vorba de mortii perioadei 1941-1943, multi deportați şi asasinați în Transnistria sau pieriti în mizeria lagărelor de foame şi tifos, într-adevăr, chiar dacă nu se pot accepta rațional decît l 000 de evrei morti este oare mai putin criminal ce s-a întîmplat acolo? Este de asemenea foarte greu de ştiut cît de bine a fost informat generalul Antonescu asupra evenimentelor din Iaşi, la această dată. Dacă e să ne luăm după telegramele militare, a fost în mod cert dezinformat. Marele Cartier General transmitea ordinul lui în noaptea de 30 iunie 1941:
Telegrama fulger nr. 195/30.06.1941, ora 23.30 „Domnul general Antonescu a ordonat ca toti evreii comunişti din Iaşi, precum şi cei asupra cărora s-au găsit steaguri roşii şi arme să fie executări chiar în noaptea aceasta. Raportați executarea la Ialomița"[2] (acolo se afla Antonescu, în trenul „Patria" - n.m.).
Acest ordin, deşi este citat des pentru duritatea lui, deşi face o selectie evidentă, fiind vorba de „evrei comunişti" şi de cei găsiti „cu steaguri roşii şi arme", nu a fost executat în noaptea de 30 iunie spre l iulie nu s-au făcut execuții. Acestea avuseseră loc în 29 şi 30 iunie şi făcuseră victime în rîndul unor oameni nevinovați, mitraliați în curtea Chesturii şi pe străzi. Este vorba de un ordin „de acoperire", prin care Antonescu încerca să justifice crimele şi comportamentul ilegal al subordonaților săi. Vinovăția lui Antonescu se extrage dintr-un lanț de erori: cedarea autorității în mîna germană, incapacitatea de a stăpîni conducerea statului, complicitatea cu această crimă. El a dat un comunicat prin care justifica masacrul:

1 Cristian Troncotă, op. cit., p. 130.

2 Arhiva M.Ap.N., fond Microfilme RSEM, l 093, c. 42.

Armata, mareşalul şi evreii

„COMUNICAT
Sovietele urmăresc pe toate căile să producă acte de sabotaj, de dezordine şi de agresiune, în spatele frontului.
în acest scop, lansează din avion, cu paraşutele, spioni şi agenti teroriști, care iau contactul cu agenții rezidenți din țară şi cu populația iudeo-comunistă, pentru a organiza împreună acte de agresiune.
Cîtiva din aceşti agenți au fost prinşi, iar actele de agresiune încercate au fost sancționate.
La Iaşi, au fost executări 500 iudeo-comunişti, care trăseseră focuri de armă din case, asupra soldaților germani şi români.
Toate încercările ce se vor mai face de a turbura liniştea şi ordinea vor fi reprimate pe loc, fără cruțare.
Populația paşnică are datoria de a divulga imediat autorităților locale pe toti cei suspecți şi pe toți străinii, apăruți de curînd în localitate. Cine nu divulgă la timp pe aceşti turburători ai ordinii şi siguranței vor fi executați, împreună cu toată familia". *
Apoi Antonescu a primit o informare telefonică de la Iaşi, în care i sja explicat realitatea, dar i s-au făcut precizări şi asupra debandadei trupelor române. Din cercetările mele, fără a găsi o confirmare scrisă, opinez că persoana care 1-a informat pe conducătorul statului a fost colonelul Dinulescu, şeful Secției a n-a din Marele Stat Major (Serviciul de Informatii al armatei), în urma acestei informări, Antonescu a luat legătura cu comandantul garnizoanei Iaşi. Ulterior, şi Mihai Antonescu a primit la Bucureşti un plic sigilat cu detalii asupra masacrului, arătindu-se că a fost făcut de germani, la care s-au asociat şi români.

l Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 100.

Aflată într-un conflict deschis cu Armata Roşie, Armata română nu-şi putea permite — logic, dar în logica acelui timp — să oprească sau să *calmeze* propaganda de război, să înceteze susținerea ofensivei cu mijloace de presă organizate în tonalități incendiare, tipice unei confruntări armate. Pentru evenimentele de la Iaşi presa militară nu

putea avea echilibrul păcii, astfel că ordinul lui Antonescu a fost interpretat jurnalistic în termeni violenți: „Dînd mîna cu duşmanul, bolşevicii merg în tovărăşie cu jidanii, în mai multe coifuri de tară, iscoade şi oameni plătiți de comuniști caută să facă fel de fel de fărădelegi. La Iaşi, în oraşul lui Ştefan cel Mare şi Sfînt, jidanii bolşevici au tras de la ferestre în ostaşii noştri. Toți aceşti bandiți, în număr de 500, au fost puşi la zid şi împuşcați. Asta drept pedeapsă şi ca sa fie pildă tuturor jidanilor din tară. Cei ce vor mai îndrăzni să ridice capul, ca ei or să pățească".[1]

Seara zilei de 29 iunie 1941 rămîne memorabilă şi pentru ordinul comandantului Diviziei a 14-a care a cerut evacuarea evreilor arestați pentru a-i scoate din focul germanilor. Acest ordin s-a suprapus pe planul inițial de deportări, vagoanele pregătite pentru alte transporturi fiind folosite în forță majoră pentru evreii de la Chestură: „Dl It, col. Chirilovici, care fusese chemat la divizie, mi-a comunicat telefonic că s-a hotărît evacuarea acestor evrei din curtea Chesturii la Roman, în care scop stația Iaşi va pune la dispoziție 50 vagoane şi se ia măsuri a fi trimişi la gară imediat pentru a nu ne prinde noaptea cu ei la Chestură, de teama unui nou masacru la care s-ar fi putut deda germanii".[2] La ieşirea încolonată din Chestură, sub paza gardienilor publici, în urma unei încercări de a fugi de sub escortă pentru a se salva, alti evrei au fost omorîti de germani care supravegheau operația. Primul transport număra 2 530 de evrei. Ei au fost expediați spre Roman, dar garnitura s-a înapoiat la Tg. Frumos. Intre timp, trupele Todt au strîns în Chestura politiei alti

1 „Soldatul", nr. 2, din l iulie 1941, p. l.

2 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p.103.

1. Mareşalul Ion Antonescu (2 iunie 1882-1 iunie 1946)

f?>J»- /"f*""

,/,i> -,;xrr...î~

A^jj-'-J^-. <•••—».—'—.»

£^5£?=£ă£»;3& :.3ş;ss73JK=srtî -TEI

2. Filă din dosarul personal al mareşalului; în rîndul doi, prima consemnare a bolii

3. M.S. Regele Mihai I în inspecție pe Frontul de Est primind explicații de la generalul Ştteflea; suveranul este asistat de mareşalul Ion Antonescu şi de vicepreşedintele Consiliului de Miniştri Mihai Antonescu

MASACRUL DE LA IAŞI

4. Grup de evrei arestați şi aduşi în fața Chestura; autorul fotografiei, căpitanul Neagu Gheorghe din Regimentul 2 Vîlcea, Divizia 11, notează în jurnalul său: „partizani care au tras în trupele române"

5-6. Evrei asasinați în stradă de germani; a se nota prezența camionului german şi a soldaților din trupele Armatei 11; în prim plan (6) o fetiță împuşcată în cap

„TRENURILE MORȚII"

7-8.Cadavrele sînt debarcate la Podul Iloaiei

9. Supraviețuitorii sînt lăsați să se scalde în noroiul de lîngă

hleill Căii fi»raf»

rambleul căii ferate

10. Mareşalul

Ion Antonescu şi generalul conte Eugen Ritter von Schobert, comandantul Armatei 11 germane

11. Tanc românesc în fața Chişinăului

13. Populația ucraineana din teritoriile eliberate participă la o slujbă religioasa oficiata de preoții militari i

i români

12. Populația Basarabiei întîmpină trupele

i> 10411

(iulie 1941)

române eliberatoare

14. Grup de evrei ucraineni în aşteptarea deplasării spre satele-ghetou

15. Primul şi cel mai neaşteptat gest al populației ruse şi ucrainene din\ Transnistria 4 fost sâ-şi aducă în număr mare copiii pentru a fi botezați de preojii militari români

16. Trupele române hrănind populația Transnistriei

17. Prizonieri ucraineni eliberați de trupele germane

18. Stradă din Odessa după eliberarea oraşului de către trupele române

Jjif stegr&cJiefi rwnänischen and'l'/eu-tsckeri Armfen hdw auri dai

ftwara Kcuiti» «•& «3 6" «B»" hpuw*

S(» U»« «t CMHTft»l JM 9 jBiW»"*!* >«

.StKT.Pj3C;'ftj»l H' «Ht "

toc e B» UMfi IPW.M-'— urw *t* f

19. Proclamație în limbile română, germană şi rusă, afişată la Odessa; se precizează obligațiile locuitorilor în conformitate cu legile internaționale. j

20 Grup de militari sovietici surprinşi în haine civile şi arestați pentru acte de terorism în suburbiile Odessei

mmmmmWUt' 'ffT

21-24. Piața Portului Odessa; se afinnă că în acest loc au fost executați 18 000 de evrei; documentele vremii arată ca această afirmație nu se poate susține.

25. Sentința citita în limba rusă teroriştilor de la Odessa înainte sa fie executați în urm» n.v«—1--: J

: executați în urma ordinului de represalii

AJBb.DITlKlonai» COI.KU, autn«, Sr.lO

Hăoelaru Hlohart OSplt.res. Stefltaeocn s. • "

Dobreaca Sralau • " X. Adtor Cpt.

Bedlo Kalor MvHltrara. V, S.lt.rea.

Tetev.Oyt.

V.
•n oontlnua d»
AoUvltataa C rlaiel 10 In
wnrauwl* «oeatnJ, Comudanent __ — 41»po«tUina ordonat prin B».210, din 26 Oot.l94i. S/. j»i»on»Ti t a«4.- ^
V. Broeil ^tB ffftett» - în totalei 16.258,-^y' ^
4/. CBBtl»* -
. 47 •«««•* 4* r«dJl9,
-STOattftt d* «ui,
-15 ««rai» **teltConic*,**
- j UMtelwta,
- *n* OMtlMt ij»»lt»,
- 4 jmrMhl dw» awuim),
- 21 • " IprrltB
- 10 • «luaţi otuotuo,
- 7 iMtnuMnte nucleul* diferite,
- l oaţlna ealMlat,
- 2 oajl»! d* «ort»!
- 4 oarei» irfbafi pt«
- 4 puvelil sfciwl.
19 Oaj.!^
a pl»o*d«a*a.
26. Fila din *Jutnalul de luptă al Diviziei 10;* se observa numărul evreilor arestaţi în ghetou la data de 28 octombrie 1941, şase zile după presupusa execuţie a lor.
4oU>lt«t»f> plruitei ta jtloa 4* 29 t»«.1941i */• J£Ş-£23îia'2Î_[cu] pM(««tarea dbpozl-ttvului ——•< prii cnMiafal JB «pBTKtu. Rr.ao, itn *st* oct,194J al aoeatul Comandament.
", yrluonert- ae«iaal <UA ilu ;

Armata, mareşalul şi evreii

257

*** "HM '•!«#-**
SECÎI* II-» Oficial PcjtU Militar Sr.J

3

.>
l si 9 *Cer.* d.Ufm.C6en
- Brlg.
- Cccud..
- Senr.Fretcrale ale L'. d.
" ** " **•

***Hr.* 212.JS» din 22.X.1?*! l H E * î 1 IV-a**
Oi cccare ce ccrnulaî ar=etcarele i DepartesеatKl Guvero^tcrnlul Civil pentru Triujealstrla a ocimcieat casările luat* centri emllor ei emce i Evreii din Ir&ntalttrltt cant aiiaetl *ta* nnuclte sate,flyate de acel DeparttEgntf nn<e rcr fi lisaţi llteri, «I Icraeatei Vi «t trgţatcl ca »ljlt»c«l« lor, *tlis. a* pi-«
CcBdaestcral «rrelîcr llMlolln» lor el de toca cmioe c±rc tre-bae >! Icmeacei 'n ttblrl.
Cccandesentele sunt rugate 03 dea ecnonrcal c Sud »cr fi «Hcltate.
'f-^L^tCjl*^^*, 'onn /
Jefui Secţiei Il-a
Cclenel, *r*
I. decan

27. Ordinul privind soarta evreilor din Transnistria; se observa din notaţiile ulterioare emiterii (22 octombrie!941) că ordinul a fost urmat şi după ce avusese loc aruncarea în aer a Comandamentului Militar Român din Odessa, fiind luat în evidenţa Serviciului Pretoral la 24 octombrie
aproximativ l 900 de evrei „deşi se dăduse ordin de către Comandatura germană să nu se mai aresteze".[1] Aceştia au fost transportaţi în ziua de 30 iunie 1941, ora 4 a.m. la gară şi duşi tot pe traseul spre Tg. Frumos.
Pentru evenimentele petrecute la Iaşi între 28 şi 30 iunie 1941, cercetătorul are la dispoziţie una din cele mai ciudate situaţii documentare: două rapoarte oficiale întocmite de aceeaşi persoană - generalul de divizie Emil Leoveanu, directorul general al Politiei -, semnate de aceeaşi persoană, la aceeaşi dată şi purtînd acelaşi număr, dar cu conţinut diferit.
„MEMORIU
asupra anchetei executate conform ordinului nr. 4 678 din l iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne în legătură cu tulburările ce s-au produs la Iaşi între 27. VI şi l.VH. 1941
I. Istoricul evenimentelor
1. în ziua de 28. VI către orele 21.30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale oraşului Iaşi.
împuşcăturile au durat pînă a doua zi către ora 7.
Măsurile luate. S-au făcut pînde de poliţişti şi jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic, deoarece cei care au tras s-au ascuns între timp. Este cert că evreii din cartier au atacat cu focuri de armă trupe.
2. La 29. VI., ora 3.00, în timp ce o coloană militară română trecea pe strada Lascăr Catargiu, s-a dezlănţuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate.
Parte din soldatii acestei unităţi au răspuns cu foc.

De asemenea, s-au făcut cercetări de către politie şi organele acestei unităţi şi nu s-a descoperit nimic deoarece trăgătorii evrei s-au ascuns şi de astă dată.
în aceeaşi noapte, ofiţerii de politie ai Chesturii Iaşi au început investigaţiile pe teren, însoţind o altă unitate română,
l Ibidem.

Armata, mareşalul şi evreii

care mergea pe strada Lâpuşneanu. unde s-a produs un atac militar, cu acelaşi efect (trupa în dezordine şi schimb de focuri).
Imediat s-au format echipe de poliţişti, agenţi şi gardieni, români şi germani, plus Compania 14 politie a Diviziei a 14-a,; care au făcut percheziţii foarte severe în cartierul de unde au *t* venit împuşcăturile.
Cu *aceasta ocazie* au fost ridicaţi şi aduşi la Chestura politiei evreii ascunşi prin pivniţe.
Parte din aceşti evrei care s-au opus şi au fost recalcitranţi j au fost executaţi de soldaţii germani chiar în drumul deplasării | pînă la Chestură.
Adunîndu-se prea *mulţi* evrei arestaţi în curtea Chesturii,; comandamentul Diviziei a 14-a a dispus trecerea (trierea - n.m.) | lor şi apoi expedierea cu trenul a celor găsifi vinovaţi.
Trierea s-a executat de 4 ofiţeri de politie sub conducerea | căpitanului de jandarmi David Constantin (comandantul f Campanii a 14-a politie) avînd ca bază şi fişele de suspecţi ale *i* biroului siguranţei Chesturii.
3. în ziua de 29. VI., ora 20.30, Chestura a organizat] escortarea evreilor triaţi la gară printr-un detaşament compus din:
l subinspector, 2 ofiţeri de politie, 2 şefi de secţie şi 20 gardieni. La gară au fost îmbarcaţi în tren şi expediaţi în direcţia j Roman.
4. *In* cursul zilei de 30 iunie şi l iulie, au mai fost cîteva schim- î buri de trageri în diferite părti ale oraşului Iaşi, msă fără însemnătate, f iar *în ziua* de 2 iulie a încetat complet orice manifestare.
Astăzi este linişte în întreg oraşul Iaşi.
H. Constatări
Comandantul *Pieţei* germane, căpitanul Hoffman, mi-a afir- ş mat că are circa 20 de morţi şi răniţi subofiţeri de trupă germană.
HI. Concluzii
l. Aceste atacuri au fost provocate de populaţia evreiască J pentru a se răzbuna.
2. în ce priveşte activitatea Inspectoratului şi Chesturii politiei Iaşi, am constatat că şi-au făcut pe deplin datoria, finind legătura cu autorităţile locale (administrative şi militare) asigurînd menţinerea ordinei şi stăvilirea jafurilor.
Atît inspectorul regional de politie, Giosanu, chestorul locotenent-colonel de jandarmi Chirilovici, cît şi subofiţerii lor, au lucrat conştiincios şi fără preget, informînd la timp şi exact autorităţile superioare.
Directorul general al Politiei,
General de divizie
Em. Leoveanu"[1].
„Nr. 53
2 iulie 1941
General de divizie LEOVEANU EMANOIL
Directorul general al Politiei
Către
Domnul general ION ANTONESCU
Conducătorul Statului
Am onoare a înainta alăturat un memoriu asupra anchetei, executată de subsemnatul cu turburările ce s-au produs în Iaşi, între 27 iunie şi l iulie 1941.
General de divizie (ss) Em. Leoveanu
MEMORIU
asupra anchetei executată conform ordinului nr. 4 678 din l iulie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, în legătură cu tulburările ce s-au produs *în* Iaşi între 27/6 şi 1/7 1941
L Istoricul evenimentelor
l. în dimineaţa de 28 iunie a.c. Chestura Iaşi a fost informată că o unitate română şi una germană percheziţionează şi maltratează populatia din Iaşi, str. Râchiti (cartierul Tătăraşi).
l Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 105-108.

Şeful Chesturii, asistat de comandantul garnizoanei, au plecat pe teren, unde au întilnit 8-10 evrei grav maltrataţi, care se duceau la spital.
S-a stabilit că serg. major T.R. Manoliu Mircea din Regt 13 inf., însoţit de cîfiva soldaţi de la Trenul Regimentar al Regt. 13 inf., şi din Regt. 24 art., au făcut perchezitionări la populafia evreiască, pe care o maltratau, la care operaţiune s-a asociat şi o unitate germană, sub pretextul căutării unui aparat de radio-emi-siune.
în acelaşi timp s-a aflat că acelaşi serg. major a împuşcat 5 evrei, pe care i-a aruncat aproape de poligonul de tragere al garnizoanei Iaşi, iar cadavrele au fost găsite pe teren.
Acest asasin a fost lăsat liber, după o cercetare făcută de pretorul Diviziei a 14-a. El este legionar, de origine din Dorohoi; a militat însă în Cernăuţi şi Suceava. Este necesar să fie arestat şi trimis Trib. Militar, pentru judecare.
Prima măsură luată de Chestură şi Comenduire a fost repartizarea cîte unui pluton de jandarmi la fiecare circumscripţie poliţienească pentru patrulări şi mentinerea ordinii, mai ales că prin oraş sînt soldati răzleti, care îşi caută unităţile unde sînt mobilizati. Comenduirea locală nu le poate da nici o îndrumare, necunoscînd unde se găsesc dislocate acele unităti. Voi aduce acest caz la cunoştinţa Armatei a 3-a.
2. îi ziua de 28. VI către ora 21.30 s-au auzit focuri de armă în diferite puncte ale oraşului.
împuşcăturile au durat pînă a doua zi către ora 7.
Măsurile luate. S-au făcut pînde de politişti şi jandarmi, iar Comandamentul german a scos în teren patrule militare. Nu s-a descoperit nimic.
3. La 29. VI a.c., ora 3, în timp ce o coloană militară română trecea pe str. Lascăr Catargiu, s-a dezlănţuit din împrejurimi un foc violent, care a produs panică în unitate.
Parte din soldatii acestei unităţi au răspuns cu foc. De asemenea s-au făcut cercetări de politie şi organele acestei unităţi şi nu s-a descoperit nimic.
în aceeaşi noapte ofiţerii de politie ai Chesturii Iaşi au început investigaţiile pe teren, însotind o altă unitate militară *română,* care mergea pe str. Lăpuşneanu, unde s-a produs un atac similar, cu acelaşi efect (trupe în dezordine şi schimb de focuri).
La ambele unităti nu a fost nici un soldat rănit sau mort.
Imediat s-au format echipe de politişti, agenti şi gardieni români şi germani, plus Compania 14 politie din Divizia a 14-a, care a făcut perchezitiuni foarte severe în cartierul de unde se credea că vin împuşcăturile.
Rezultatul a fost negativ, adică nu s-a găsit nici o armă şi nu s-a descoperit nici un trăgător străin.
Cu această ocaziune au fost ridicati şi aduşi la Chestură evreii ascunşi prin pivniţe.
Parte din aceşti evrei au fost executaţi de soldatii germani, chiar în drumul deplasării pînă la Chestură.
Adunîndu-se prea multi arestati în curtea Chesturii, comandantul Diviziei a 14-a, a dispus trierea lor şi expedierea cu trenul.
Trierea s-a executat de 4 ofiţeri de politie sub conducerea căpitanului de jandarmi Darie Constantin (comandantul Comp. 14 politie), avînd ca bază suspecţii trecuti în fişele biroului de siguranţă al Chesturii; femeile, copiii şi bătrînii peste 60 ani, asupra cărora nu a planat nici o vină, h' s-a eliberat de Chestură cîte un bilet cu mentiunea «LIBER».
Germanii însă au protestat furios, rearestind pe cei eliberati, pe care îi aduceau apoi la Chestură maltrataţi.
La Chestură însă
0 echipă de 10-12 politişti' germani i-a percheziţionat şi le-a luat banii.
în timpul raziilor au fost arestati 99 infractori civili si 9 militari români pentru jaf. Se cercetează la Chestură.
Generalul Stavrescu, comandantul Diviziei a 14-a, a dispus evacuarea cu trenul a evreilor arestati ce se găseau în curtea Chesturii.
4. în ziua de 29.VI. 1941 ora 20.30 Chestura a organizat escortarea acestor evrei la gară printr-un detaşament compus din:
1 subinspector, 2 ofiţeri de politie, 2 şefi de sectie şi 20 gardieni.

Pînă la gară nu s-a produs nici un incident La stafia Iaşi însă, cîfiva ofiţeri germani, însoţiţi de trupă germană, care au urmat convoiul, au făcut îmbarcarea evreilor în vagoane, cîte 80-100 ; de vagon, interzicînd detaşamentului escortă să se amestece.
Apoi după îmbarcare, au închis uşile vagoanelor pe dinafară, pe
care le-au încuiat.

îi primul tren s-au transportat 2 530 bărbaji, care după ce au ajuns la Roman au fost înapoiați la Tg. Frumos, iar trenul al doilea a fost oprit la Podul Iloaiei cu cea l 800 evrei.
îi ambele stafii, au fost debarcați pentru a fi îngropați l 270 morți, iar ceilalfi au fost dirijați spre Călăraşi (Ialomița).
5. îi cursul zilei de 30 iunie şi l iulie a.c. au mai fost cîteva simulacre de tragere, în diferite părți ale oraşului, însă fără însemnătate, iar în ziua de 2 iulie au încetat complet asemenea manifestări.
Astăzi este liniște *în* Iaşi. H. Constatări '
a) Nu a existat nici un rănit sau mort la unitățile române . asupra cărora s-a tras şi nici un semn de gloanțe pe zidurile caselor sau geamuri sparte.
b) Comandantul Pieței germane - căpitanul Hoffman - mi-a afirmat verbal că ar avea circa 20 morți şi rănifi, subofițeri şi!' trupă germană.
Căutînd să mă conving şi să caut locul unde s-a produs,: pentru a găsi vreo urmă a autorilor, mi s-a comunicat că este < interzis acest control de persoane străine, deşi la început acceptase.
De altă parte, maiorul Farcaş, ofițerul român de legătură cu . Divizia 189 germană, mi-a cerut să-i comunic dacă în adevăr au fost germani răniți şi morfi în trecere prin Iaşi, deoarece generalul Rotti ar fi aflat că Chestura Iaşi a descoperit acest lucru. HI. Concluziuni
1. Motivele de la capitolul II mă determină să bănuiesc că nici germanii nu au avut morfi şi răniți, prin urmare atacul a fost

un simulacru executat cu arme de salon (s-au găsit pe teren tuburi trase de arme din această categorie) şi cu un sistem de pocnitori, care au imitat focul armelor automate.
Socotesc că atacatorii au fost legionari şi borfaşi, care urmăreau să producă panică pentru a devasta.
Ei au putut uşor să dispară în întuneric şi astfel nu au fost descoperiți. Ei au organizat atacul în cartierul evreilor înstăriți. 2. îi ce priveşte activitatea Inspectoratului şi Chesturii Politiei Iaşi, am constatat că şi-a făcut pe deplin datoria, finind legătura cu autoritățile locale (administrative şi militare), asigurînd menținerea ordinii şi stăvilirea jafurilor.
Atît inspectorul regional Giosanu, chestorul It. col. de jandarmi Chirilovici, cît şi subalternii lor, au lucrat conştiincios şi fără preget, informînd la timp şi exact autoritățile superioare. Directorul general al Politiei General de divizie (ss) Leoveanu"[1]
Confruntarea celor două documente cu continui diferit şi cu puncte de vedere opuse *fn* privința evreilor ne oferă cîteva ipoteze: •
1. Primul document este un fals informațional menit să ascundă gravitatea situatiei de la Iaşi şi să ofere scuze şi argumente pentru asocierea unor militari şi civili români la asasinatele făcute de germani.
2. Al doilea document este un fals fabricat mai tîrziu, după război, pentru a scuti evreii de orice vină şi a întări vinovăția autorităților.
3. Ambele documente sînt autentice, dar au fost întocmite într-o succesiune rapidă, în urma intervenției generalului Antonescu.
Avînd în vedere datele precise din ambele documente, precizările cu nume şi anumite pasaje care coincid, dovedind că amîndouă au acelaşi schelet şi sînt semnate de aceeaşi persoană, înclin să cred în cea de-a treia ipoteză, cu mentiunea că: ori

l Arh. S.R.I., F.P. 108 233, voi. 51, f. 40 (apud Cristian Troncotâ, op. cit., p. 200-201).

Lecca ne ajută să înțelegem cîteva aspecte importante, *în* primul rînd, faptul că generalul Antonescu nu ia nici o măsură decît după ce obtine aprobarea lui Killinger vine să întărească opinia cedării suveranității şi a amputării vizibile a actului fundamental de guvernare, fii al doilea rînd, putem găsi o explicatie pentru primul memoriu Leoveanu, în care acesta încerca să acopere participarea unor politişti din subordinea lui la executii şi jaf. Eugen Cristescu ne dă şi alte detalii care ar putea contura această situatie ipotetică drept una reală: „Venind de la Iaşi la Bucureşti cîteva zile pentru a lucra în Centrala Serviciului, mi se spune de (generalul Ion) Antonescu că în raportul de anchetă al generalului Leoveanu asupra masacrelor de la Iaşi nu sfat lămurite împrejurările în care au început aceste masacre şi că ar dori ca S.S.I. să facă o serie de investigații informative spre a lămuri cum au luat naştere aceste masacre /.../După informațiile S.S.I. rezultă că provocarea s-a făcut de un grup de elemente antisemite din Iaşi, în înțelegere cu germanii, sub conducerea unui oarecare Marinescu (Manoliu? - n.m.) care a şi plecat apoi în Germania pentru a nu fi arestat. Deci nu putea fi vorba de un atac al evreilor cum susțineau germanii, ci de o provocare *organizata* chiar de ei".[1]
Cazul celor două rapoarte Leoveanu este dintre cele mai controversate, tocmai pentru că prezintă două puncte de

vedere total opuse în fafa aceluiaşi eveniment. Tipic pentru modul de abordare a rapoartelor este felul în care sunt plasate în timp. Astfel, istoricii evrei sunt categorici în a afirma că raportul care îi dezincrimineazâ pe evrei este primul, iar cel care îi acuză pe evrei este al doilea, Leoveanu fiind forţat de Antonescu să dea vina pe aceştia. Pentru această variantă sînt aduse argumente din ancheta la care a fost supus generalul Leoveanu după război, anchetă la care însă au existat două acte de acuzare diferite. La ancheta din 1947, generalul a fost *acuzat* că ,41 dezinformase pe Antonescu, favorizînd pe infractori"[2], fiind clar că acuzaţia se J Cristian Troncotâ, op. cit « '"v>
'y r*

referea Ia memoriul în care se dădea vina pe evrei. Altfel nu are nici un sens. Abia după 1947 şi sub control sovietic, generalul Leoveanu a declarat ce au vrut aceştia, admifînd inversarea cronologică a celor două rapoarte. Dar şi fără acest detaliu, cronologia oferită de istoricii evrei este inexactă. Analiza atentă a celor două texte dovedeşte indubitabil că mai întîi a fost un raport acuzator la adresa evreilor şi abia apoi, după intervenţia lui Antonescu, un raport care-i acuza pe germani. Argumentele mele sunt următoarele;
- al doilea este mult mai bogat în informaţii, cuprinde şi date asupra unor evenimente petrecute chiar la data prezumtivei întocmiri *(2* iulie);
- Leoveanu corectează numele căpitanului de jandarmi din David în Darie Constantin, Darie fiind numele real, confirmat şi de un alt document din epocă;
— al doilea raport datat tot 2 iulie confine informaţii asupra unor evenimente petrecute după această dată, astfel: se precizează că primul transport a ajuns la Roman, dar la Roman s-a ajuns în ziua de 3 iulie, aşa cum arată raportul sublocotenentului (r) Triandaf Aurel.[1] Este apoi o informaţie foarte aproape de *realitate* conform căreia au fost debarcaţi şi îngropaţi pe traseu l 270 de morţi, numai că această informaţie, ilustrând numărul provizoriu al celor decedati, apare în rapoarte abia în intervalul 6-9 iulie 1940.
Inversarea rapoartelor este opera propagandei sovietice care a urmărit cu tenacitate să dovedească vinovăţia lui Antonescu în pogromul de la Iaşi şi să *anuleze* realitatea că acesta a reacţionat exact invers, acuzîndu-i pe germani că i-au încălcat autoritatea.
Cum am putea reconstitui acum evenimentele în succesiunea lor documentară?
Consider ca cea mai plauzibilă următoarea cronologie:
1. In urma bombardamentului sovietic din 26 iunie, se bănuieşte existenta unor indicatori de la sol din rîhdul populaţiei evreieşti, în baza unei realităţi informative anterioare, cunoscute
Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 117.
fiind antecedentele colaboraţionismului prosovietic din Iaşi al unor evrei. Se declanşează o psihoză a spionilor şi teroriştilor, simultan cu o reacţie panicardă a populatiei evreieşti care dorea să părăsească zona militară germană.
2. *în seara* şi noaptea de 27 spre 28 iunie, Chestura politiei ordonă patrularea în oraş pentru a preveni dezordini sau jafuri la adăpostul camuflajului, *în aceste* condiţii se produce incidentul Manoliu, neprovocat, dar motivat de aceeaşi psihoză a căutării de colaboraţionişti.
3. în seara de 28 iunie se deschide foc asupra unor unităţi române şi germane, fără a produce victime. Acesta poate fi opera unor terorişti paraşutaţi, a unor colaboratori evrei comunişti sau o provocare pusă la cale de legionari şi germani. Avfrid *In vedere ca* nu sînt semnalate pierderi în rindul unităţilor *atacate,* precum şi alte amănunte, între care tipul armamentului folosit (foarte uşor), se impune concluzia că a fost, în cel mai mare procent, o provocare legionară. La aceasta se adaugă un amănunt foarte important: ziua de 28 iunie 1941 era-o sîmbătă, adică sabat (shabbăt), perioadă în care evreii credincioşi se odihnesc, nu practică nici o muncă, cu atft mai mult să tragă în unitătile militare. Populatia evreiască din Iaşi este exclusă total de la acest atac; dacă un evreu a tras în acea sîmbătă atunci el nu mai este evreu!
4. Toate documentele prezentate aici arată că autorităţile române nu s-au asociat acestor asasinate, încercînd chiar să le limiteze. Cei care au încălcat ordinele primite în acest sens au fost identificaţi şi arestati.
„DIVIZIA a 14-a INE STAT MAJOR Nr. 24 150 din 30 iunie 1941
Către Biroul IV
Cu onoare, se face cunoscut următoarele:
1. Cu ocazia dezordinelor ce s-au săvîrşit la Iaşi în ziua de 29 iunie a.c. au fost implicaţi şi unii ostaşi, cari au părăsit unitătile şi s-au dedat la arestări, jafuri şi chiar masacrarea

i A~ —J

___. *_»jL^Ci3UU
populației evreiești. Am ordonat ca toți aceştia să fie deferiți Cuiții Marțiale spre a fi judecați şi sancționați imediat.
2. Pentru a nu se mai produce asemenea abateri şi în special la trecerea în Basarabia, ca efectivele sa nu fie scăzute dedihdu-se la arestări, terorizări şi masacre, ordon următoarele: x
a. La primirea prezentului ordin, toji comandanții de unitâfi, formațiuni şi servicii vor explica ofițerilor, subofițerilor şi trupei că nimeni nu trebuie să-şi părăsească unitatea spre a săvîrşi asemenea fapte, ci numai cînd va avea o misiune specială dată de comandantul său direct.
b. Se va explica, de asemenea, tuturor ostaşilor că cercetarea şi curățirea satelor se va face de echipe speciale organizate de divizie, cari au instrucțiuni detaliate de modul cum trebuie să procedeze cu tofi acei ce sînt în slujba inamicului, precum şi cu ', ostaşii cari vor fi găsiți în zonă fără rost.
c. De asemenea, se va explica ostaşilor că misiunea lor de luptător este de a distruge inamicul din fafă şi nu aceea de a se deda la devastări sau terorizări.
Prin faptul că fiecare ostaş va căuta să *cerceteze* sau să aresteze pe cei suspecți, se va face prin aceasta jocul inamicului întîrziindu-se în operațiuni şi dîndu-se astfel posibilitatea să se retragă sau să se refacă şi apoi să atace. Fiecare ostaş să aibă gîndul numai înainte pentru distrugerea inamicului din fafâ, pentru că inamicul dinapoi va fi distrus de echipele speciale, cari cercetează satele şi oraşele prin care se va trece, arestînd şi sanctionînd pe loc pe tofi cei care au fost în slujba inamicului sau cari au atacat armata română cu ocazia retragerii din 28 iunie 1940.
3. Comandanții de comp. (baterie, escadroane), formațiuni şi servicii vor organiza o politie interioară în unitățile lor pentru ca ostaşii să nu se dedea la devastări sau masacre contra populației civile, indiferent ce naționalitate ar fi.
în acest scop fiecare comand, de comp. (baterie, escadron), formațiune şi servicii vor face tabele cu tofi oamenii din unitățile, formațiunile şi serviciile respective şi după ce se vor explica

ostaşilor cele de mai sus, vor pune pe fiecare să semneze de luare *la* cunoştință.
4. în cazul cînd totuşi, populafia civilă evreiască sau alte minorități vor manifesta contra armatei române sau vor trage, se vor aresta cei vinovati şi se vor raporta telefonic sau printr-un mijloc rapid acestui Comandament - Serviciul Pretoral -, care are toate instrucțiunile de detaliu pentru a face cercetările şi sancționa imediat pe vinovați.
în divizie să se ştie că numai eu dau ordine şi nu altcineva, iar soldatul luptător trebuie să fie brav şi disciplinat şi nu bandit descreierat, cari îşi părăseşte unitatea pentru a jefui.
Comandantii de toate treptele, începînd de la ploton şi pînă la regiment inclusiv, ramîn direct răspunzători fată de mine dacă se va călca acest ordin şi să se ştie că alături de ostaşul vinovat va trece la judecată şi comandantul respectiv, pentru că nu a putut să-şi tină unitatea în mtaă.
Confirmări primirea şi transmiterea ordinului pînă la 2. VIL 1941.
Comand. Diviziei a 14-a inf. General Gh. Stavrescu"[1]
Revenirea frecventă a termenului triere în documentele politiei din Iaşi se referă fără îndoială la izolarea suspectilor, a celor aflati de mult în evidenta Chesturii ca persoane nesigure, comunişti, simpatizanți. Problema este că germanii n-au tinut cont de această triere, astfel că nu putem afirma că au avut de suferit doar suspecții, ci că multi oameni nevinovati au fost asasinați pe străzile laşiului sau la Chestură. Fotografiile făcute de germani în care apar şi copii sau cele care înfătişează grupuri de evrei păziti de militari români reprezintă instantanee ale asocierii militarilor şi polițiştilor care au părăsit ordinele unităților şi au fost ulterior identificați de autoritâti drept infractori. Aceste fotografii circulă şi astăzi în unele lucrări, sînt

' Arh. M.Ap.N., fond Divizia 14 infanterie, dosar nr. l 015, f. 208.

expuse în muzee fără a fi explicate, ceea ce creează impresia că j asasinatele au fost făcute de români, în general, şi de politia sau j armata română, în particular, ceea ce nu corespunde adevărului.
5. Se prezintă suficient de plauzibilă ipoteza ca generalul | Leoveanu să încerce acoperirea subordonaților săi vinovați dej asociere la crimă printr-un memoriu vag şi axat pe vinovăția j evreilor, mai ales că el ascundea şi o altă situație gravă: deban- j dada din oraş, pierderea controlului asupra evenimentelor, ceea] ce scotea în evidență incompetenta sa. Aşa cum se întîmplâ une- î ori, spiritul de corp (unitatea şi ataşamentul militarilor din] aceeaşi

armă), interpretat greşit drept partizanat substructuralJ 1-a făcut pe generalul Leoveanu să-şi apere subordonaţii f declarînd cu insistentă în ambele memorii că „au lucrat conştiin-*1 dos* şi fără preget", în fapt, incapacitatea de a aduce măcar o sin-j gură dovadă a atacului evreilor asupra trupelor româno-germane, f anulează, cel puţin pînă acum şi la nivelul informaţiilor pe care! le definem, orice ipoteză a provocărilor comuniste. Din această j cauză, o operaţie cu aspect de provocare tipic sovietică, cu care | poporul român s-a mai întîlnit în istoria sa modernă, este lipsită| complet de probe.

La 3 iulie, Ministerul Apărării Naţionale încă mai aminteai în rapoartele sale de acte „de agresiune provocate la Iaşi în j noaptea de 28-29 iunie 1941 de către agentii sovietici şi popu-f latia iudeo-comunistă"[1], dar dovada existentei lor încă n-aj apărut.

6. După ce a primit informaţii exacte asupra evenimentelor l de la Iaşi, generalul Antonescu s-a deplasat acolo pentru al protesta împotriva încălcării flagrante a autorităţii sale. Şi abiaf acum se poate reveni la declaraţia sa din proces, declaraţie cui care am inaugurat capitolul: „Şi eu m-am dus la Iaşi şi am vor-| bit cu comandantul general german, pentru că laşiul era alunecai în zonă militară germană, acolo operau trupele germane şi era sil zona de front şi tot laşiul era ocupat de germani, de trupele care |
trebuiau să treacă Prutul. Şi atuncea m-am dus la Iaşi şi am vorbit cu generalul german şi i-am spus: «Dacă se mai repetă acest lucru, dau telegramă Fuhrerului şi las comanda frontului». Şi atunci generalul german mi-a spus: «Vă asigur, domnule general, că nu se va mai întîmplâ». Iată care a fost actiunea mea şi pot să dovedesc această acţiune cu martorii care erau atuncea cu mine..."[1] Se mai ştie că Antonescu a trimis în judecată pe unii instigatori legionari, că aceştia au fugit în Germania sau au fost ascunşi şi declaraţi morţi pe front pentru a fi salvaţi Dar există o dovadă pentru atitudinea lui Antonescu - cum spunea Lecca: „aceşti şacali să fie arestati şi judecati" -, chiar dacă ea este pînă acum cunoscută drept singulară:„Domnul general Antonescu a ordonat ca sublocot. de rezervă Florin Angelescu din Regimentul 2 artilerie grea, care, făcînd percheziţie din proprie iniţiativă la magazinele evreieşti din Galaţi şi-a însuşit bani, bijuterii şi obiecte de valoare, să fie imediat executat, dacă vina lui a fost stabilită. Această măsură va fi adusă la cunoştinţă întregii armate".[2] Afirmaţiile lui Jean Ancei - „După mai putin de un an, acela de la Iaşi (masacrul - n.m.) va face douăsprezece mii de victime. Autori: armata şi politia română, cu ajutorul nemţilor"[3] - şi ale Şef Rabinului Safran - „Pogromul din «acea zi» a fost organizat şi îndeplinit de armată şi de autorităţile civile române, cu complicitatea şi ajutorul unităţilor germane prezente în oraş"[4] - nu corespund adevărului istoric, ele constituindu-se într-o opinie partizană care nu face decît rău obligaţiei fiecărui cetăfean european de a nu uita şi de a plînge acele .vicitime ale unui timp dement, în fafa probelor incontestabile (pe care le publică şi Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România) astfel de afirmaţii nedrepte aduc îndoiala şi suspiciunea asupra unor mărturii despre un masacru oribil şi - repet, tocmai pentru

l Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 108.
1 Procesul mareşalului Antonescu, voi. l, p. 140.
2 Arh. MAp.N., fond Microfilme RSEM, l 093, c. 47.
3 Alexandru Safran, op. cit., p. 28.
4 Ibidem, p. 69.

periculozitatea demersului - nu fac decît să alimenteze atacurile j extremiştilor antisemiţi, să le dea argumentul contestaţiei.

Pentru foarte multi ani imaginea istorică a masacrului de la Iaşi a fost cea proiectată de Şef Rabinul Moses Rosen. Personalitate extrem de controversată, atît în interiorul comu-• nitâtii evreieşti, cît şi în afară, dr. Moses Rosen a avut misiunea , ingrata de a conduce destinul evreimii din România în toată , perioada comunistă (1948 - 1989), pe fondul dezvoltării unor\ fenomene dinamice, pline de contradicţii: agresiunea comunistă j asupra sioniştilor, îndepărtarea evreilor comunişti de la putere, Alia, • recrudescenta naţionalismului românesc stimulat antisovietic şi ceauşist, marea înţelegere internaţională asupra migratiei evreilor j sovietici prin România, conflictul arabo-israelian, lobby-ul politic j şi econonic pentru România etc. Moses Rosen a emis în timp un mesaj nuanţat, şerpuit şi pe alocuri confuz, încercînd sâ gestioneze o istorie populată cu meandre şi lovită de cele mai dure \ accese extremiste. El a folosit din plin lipsa de transparentă a' istoriografiei oficiale şi a speculat inteligent complexele liderilor ₛ comunişti, proiectînd uneori cu bună ştiinţă informaţii false. A fost favorizat de ignoranta generaţiilor postbelice.

în subiectul „cazului Iaşi" dr. Moses Rosen s-a arătat categoric: „Pogromul de la Iaşi din 29 iunie - l iulie 1941, în care aproape 12 000 de evrei au fost masacraţi, s-a petrecut cu; cunoştinţa şi aprobarea lui Antonescu".[1] Nu pun în discuţie cifra, dar termenul de masacru se potriveşte doar evenimentelor J sîngeroase din oraş. în schimb, afirmaţia privindu-1 pe f Antonescu feste fără acoperire. După 1989, tot Şef Rabinul Moses Rosen a publicat o carte de documente în care aceeaşi acuzaţie nu se poate sustine, iar în mod particular şi prin comunicare verbală directă a mai atenuat impactul ei asupra necunoscătorilor, în primul rînd, evenimentele sîngeroase încep pe 27 iunie şi încetează în seara (noaptea) de 30 iunie. ; Documentele publicate în cartea de mai sus se opresc brusc la

l Moses Rosen, Primejdii, încercări, miracole. Bucureşti, Hasefer, 1991, p. 45. ;

telegrama Patria nr. 195 din 30 iunie, ora 23.30[1], după care se desfăşoară documentele privitoare la „trenurile morţii". Asasinatul din strada Vasile Conta s-a petrecut în jurul orei 13.30, anterior telegramei amintite, din care se poate retine nu numai cruzimea cu care s-a acţionat, dar şi acuzaţia foarte persistentă în documentele militare că totuşi din acel imobil s-a tras. Aşadar, nu s-au produs încă documente care să ateste că au avut loc executii după 30 iunie, în baza telegramei din 2 iulie, aceasta fiind probabil un ordin de acoperire. Important ar fi să cunoaştem dacă au fost selectionati 500 de comunişti şi executaţi sau este vorba de un masacru care n-a fost selectiv, iar comunicatul a venit doar ca să-1 .justifice".

l într-un alt loc, dr. Moses Rosen jonglează cu terminologia acuzaţiei creînd, un corp de fraze unitar, compus din cuvinte şi expresii inadecvate: „Pogromul de la Iaşi, dirijat cu minuţiozitatea unui act de stat, a fost înfăptuit de soldaţi şi jandarmi români, apartinînd unităţilor militare din zonă: ca atare, odată declanşat, a devenit cunoscut pînă la cel mai înalt nivel. Sălbăticia dezlănţuita a fost augmentată de elemente legionare, din rindurile armatei şi ale populaţiei civile /.../ Un plan teribil a fost elaborat de armata română, politie şi alte autorităţi".[2] Trecînd la analiza textului putem constata că „pregătirea minuţioasă" a provocării (focurile de armă împotriva armatei române), elaborată probabil de serviciile secrete germane (ca şi la Bucureşti, Cernăuţi etc.) este trecută în rîndul actelor de stat, adică apartinînd structurii politico-militare de la conducerea României. Acest lucru nu poate fi demonstrat, iar atitudinea ulterioară arată exact contrariul, în schimb, fraza este completată cu afirmaţii corecte: „a fost înfăptuit de soldaţi şi jandarmi români, apartinînd unităţilor militare din zonă" (nu armata, nu unităţile, dar în absenta germanilor, ceea ce iarăşi este o scăpare importantă), şi este întărită de o revenire asupra autorilor: „elemente legionare, din rîndurile armatei şi ale populaţiei civile" (lumea

1 Martirul evreilor din România 1940-1944..., p. 96.

2 Moses Rosen, op. cit., p. 56-57.

__v*^,ni^jl^(J

interlopă). Conţinutul devine şi mai confuz în formularea: „ca;j atare, odată declanşat, a devenit cunoscut pînă la cel mai înalt nivel", ceea ce ar ilustra precis că „cel mai înalt nivel" (Anto-j neştii, M. St. M.) a aflat numai după ce s-a declanşat masacrul, excluzîndu-se astfel şi planificarea şi actul minuţios de stat] Erorile sînt amplificate şi de fraza de mai jos, referitoare la i „plan teribil", care doreşte să lege *forţat* pregătirea minufioa cu un plan al masacrului, *în fapt, analiza atenta arată,* că „plani teribil" este cel întocmit de M. St M. pentru deplasarea din *2 a* evreilor. Jocul terminologiilor si confuzia de imagini din mu texte ale dr. Moses Rosen au stîmit furia naţionaliştilor; atacuri lor exagerate şi alte confuzii emise de fostul Rabin Şef n-au fac decît să *opacizeze* şi mai mult lentila cu care s-ar putea uil astăzi cineva onest asupra evenimentelor reale.

Conexiunile făcute de Jean Ancei între decretele lui Hitli sau Keitel cu privire la comportamentul trupelor germane Rusia şi ordinele autorităţilor militare române *sînt forţate,* fiini vorba de planuri germane pentru aplicarea metodelor naziste în România - în primul rînd deportarea în lagărele de exterminare din Vest - şi care nu s-au mai pus în practică sau au fost modni ficate după conceptia lui Antonescu.*

Mă aflu printre acei cercetători care nu cred în cifra de 50 evrei asasinaţi în Iaşi, ea fiind, numai după relatării! oficialităţilor române, mult mai mare. Probabil că cifra folosii de documente oficiale româneşti - 4 000 de victime - este cea mai aproape de adevăr, incluzîndu-i *în aceasta cifra* şi pe cei care aveau să piară ca urmare a uneia din cele mai oribile vinovătii. i

•.^renurile mortii"

Am văzut că germanii au condus îmbarcarea în vagoane „cîte 80 - 100 de vagon, interzicînd detaşamentului escortă săi

l Jean Ancei, German-Romanian Relations, în The Tragedy of Romaniaujj Jewry..., p. 65.

2 Vezi al doilea raport Leoveanu.

se amestece".[2] Este greu de spus ce intenţionau germanii cu aceşti evrei. Cert este că au fost preluaţi de autorităţile române, care probabil că acţionau în baza planului initial al Marelui Stat Major de scoatere a acestora din zona militară germană. Acest plan se dovedeşte încă o dată falit, pentru că cele două garnituri de tren încep să umble haotic, ducîndu-se spre Roman, întorcîndu-se, stationînd cu orele în diferite locuri. Condiţiile inumane de transport au condus la moartea prin asfixiere a mii de evrei, situatie care se *datorează* neglijentei şi dezinteresului pentru aceste vieti, nu intenţiei de a-i asasina astfel. Mizeria şi inanitia au fost alte cauze ale

decesului.
Putem identifica două garnituri din care numărul mortilor este controversat, dar care nu lasă dubii asupra tragediei.
.INSPECTORATUL JANDARMI IAŞI
Biroul m Politie
Nr. 4 157/1941, luna iulie, ziua 6
Către
INSPECTORATUL GENERAL AL JANDARMERIEI Serviciul Jandarmeriei
Urmare la nota telefonică nr. 890 din 30 iunie 1941.
Am onoarea a vă raporta că din toate datele pe care le-am
riut pînă în prezent rezultă:
____„„~ « »a iapună c .___..„ *y*,* waic ic-am
obtinut pînă în prezent rezultă:
La 30 VI s-au expediat din oraşul Iaşi două transporturi de evrei:
a) un transport de 2 500 evrei (2 530 - n.m.);
b) un transport de l 900 evrei (l 974 - n.m.);
Din primul transport au încetat din viată pe timpul parcursului l 194 evrei.
Transportul a fost oprit la Podul Uoaiei (Iaşi) unde s-a făcut îngroparea celor morți, iar cei rămaşi vii au fost debarcati şi găzduiti de evreii de aici, din Podul Doaiei.
Din al doilea transport au încetat din viată între gara laşfşi gara Tg. Frumos (Iaşi) pe timpul parcursului 650 evrei, care au

fost înmormîntati în Tîrgul Frumos, iar alți 327 au încetat dini via(ă între stafiile Tg. Frumos şi Mirceşti (Roman), cadavrele! fiind debarcate şi îngropate în Mirceşti.
Inspectorul de jandarmi Iaşi,
Colonel (ss) Gh. Bădescu
Şeful Serv. Pol. şi Comandă, Ltcol. (ss)Al.Manoil"[1].
O garnitură şi-a continuat drumul spre Călăraşi, județul» lalomifa, unde au fost debarcați „69 (şaizeci şi nouă) evrei muribunzi şi *25* (douăzeci şi cinci) morji".[2] Se poate constata că îhj „trenurile morții" au murit peste 2 000 de oameni (minim 2 l96, maxim 2 717), ceea ce este enorm pentru o autoritate care afirmă că doreşte să-i salveze, încercarea de a-i scoate din „oraşul; morții", cum era pe cale să devină laşiul, precum si „plimbarea"[3]! garniturilor şi încercările de asistență din anumite „stații" denotăşj o intenție cît de cît pozitivă, care nu cred că poate fi negată.! Intervențiile lui Antonescu, de asemenea. Partea cea mai bizară a rapoartelor făcute de diferite comisii numite să reglementeze situația evreilor din trenuri mi se pare a fi tratarea lor drept: „internați", ca şi cum ei aveau deja calitatea de vinovați de vreun delict şi, în consecință, erau considerați deținuți. Se pare că documentul-sinteză de mai sus face o confuzie, inverslnd, transporturile, deoarece, aşa cum arată rapoartele de la fața locului, la Podul Iloaiei a ajuns al doilea transport. Din procesul verbal al pretorului plasei Bahlui şi al primarului din Podul Doaiei se pot afla atît cauza deceselor, cît şi măsurile luate pentru elementara ajutorare a acestora: „S-a dispus deschiderea vagoanelor în număr de 19 în care au fost închişi cîte 80-100 i

1 Martiriul evreilor din România 1940-1941..., p. 113.
2 Ibidem, p. 110 (procesul verbal al Prefecturii Ialomița din 15 iulie 1941).
3 Deşi preiorativ, acesta este un termen al Cailor Ferate pentru deplasarea haotica a unei garnituri. L-am folosit într-un articol publicat sub pseudonim în „Adevărul literar şi artistic" şi mi s-a răspuns cu isterie. Dar termenul este folosit chiar de un evreu, victima a tragediei (A. Polingher); vezi şi Martiriul ' evreilor din România 1940-1941..., p. 128.

indivizi de fiecare vagon, în total l 974 evrei. Din cauza marii înghesuieli, un număr de evrei au fost găsiți asfixiați, o altă parte în stare de comă şi care la puțin timp, la coborîrea din vagoane au sucombat, iar restul în viață au fost trimişi şi cartiruiți la coreligionari şi la sinagogile din tîrgul Podul Iloaiei /../' S-a cerut „comunității izraelite să ia asupra sa grija înhumării cadavrelor, strîngerea obiectelor rămase de la decedați, cartiruirea supraviețuitorilor în condiții omeneşti, garanția' că se va asigura prin controlul comunității liniştea şi siguranța publică din tîrg, pentru orice act sau de atentate la liniştea şi siguranța publică dovedit că provine din masa evreilor, rămînînd răspunzători direct, comunitatea şi toți evreii localnici, cu viața şi avutul lor".[1] Această consemnare este şi ea răscolită de amănuntele care fac bizareria cazului, în continuare, evreii din tren sînt considerați vinovați de ceva (probabil de atitudine comunistă)[2], s-ar putea să fie cei triați, adică suspecții din Iaşi, indivizi cunoscuți din fişele politiei ca simpatizanți ai comunismului, altfel devine de neînțeles cum într-o acțiune îndreptată împotriva evreilor, unii evrei sînt puşi să-i păzească pe alti evrei! Oricît ar părea de absurd, trebuie să fi existat o rațiune (dacă nu cumva a fost vorba de un reflex propagandistic) pentru ca nişte supraviețuitori din „trenurile mortii" să mai poată fi bănuiți de „atentate la liniştea şi siguranța publică", drept un pericol potențial, după ce trăiseră oroarea din vagoane. Procesul verbal arată în continuare: „Cartiruirea s-a făcut

în bune condiţmni la coreligionari, pentru cei suferinzi s-a amenajat o infirmerie, îngrijirea medicală fiind dată de medici evrei - aflati printre evacuaţi şi cei doi medici evrei, concentraţi la Spitalul Podul Iloaiei".[3] Se pare că autorităţile timpului acordau o mare încredere comunităţii evreieşti din Podul Iloaiei, veche de peste 100 de ani şi foarte activă, astfel încît, în aprilie 1942, trei sferturi din locuitorii evrei

1 Martiriul evreilor din România 1940-1941..., p. 97-98.
2 Arh. M.Ap.N,, fond Corpul 4 armata, dosar nr. 6 262, f. 194, p. 201-202.
3 Ibidem.

ai localităţii au fost forţaţi să se mute în Iaşi, fiind considerări j loiali; primarul român şi şeful politiei din Podul Hoaiei (tot| român) s-au opus cu vehementă acestei deportări[1], care, de fapt,! ne arată încâ o dată incapacitatea organizatorică şi neseriozitatea! planului de deportare din Moldova. j

Primul transport, compus din 35 de vagoane, a ajuns la Tîrgu Frumos şi avea ca destinatie „lagărul de concentrare" de la Călăraşi, îi lumina documentelor oficiale publicate de Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România se poate trage concluzia că acest prim transport avea o destinatie precisă, ceea ce; mă face să cred că era inclus în planul Marelui Stat Major. Astfel, ideea lansată în acea vreme de lideri militari, precum căj i-au salvat pe evrei de la un masacru se limitează doar la faptul J scoaterii din Iaşi, actiune care era oricum planificată. Eveni-f mentele s-au precipitat, germanii au început să-i omoare, să-i i strîngă, să-i ducă la gară şi să-i îmbarce. De aici încolo, doar faptul că n-au fost exterminări cu intentie aduce un „merit" comandanţilor militari, atitudine care nu s-a dovedit suficientă, murind în trenuri peste 2 000 de oameni. Eugen Cristescu îşi amintea acest moment: „Am invitat la Şofrăceşti pe colonelul Dinulescu^ care era şeful Sectiei a Il-a din Marele Stat Major, împreună cu alti 10 ofiţeri, printre care şi domnul locotenent-colonel Petrescujj la o masă colegială la sediul serviciului. Acolo ei au povestite ceva din incidentele de la Iaşi. Dar mai mult despre opera de sal-j vare - aşa o arătau ei -, care au făcut-o asupra restului de evrei, j Ei au fost autorii acestei salvări. Aşa cum expuneau ei problemaJ arătau că au făcut un mare act de binefacere, însă, nu judecau! după cele ce s-au întîmplat mai pe urmă".[2] „Restul de evrei" era J populaţia rămasă în Iaşi, salvată într-adevăr de la exterminare| prin interventia lui Antonescu; Sectia a Il-a a M.St.M. a fost *l* aceea care 1-a anunţat. I

l Ific Kara, Obştea evreiasca din Podul Iloaiei, Bucureşti, Hasefer, 1990, J
p. 32-33.
2 Cristian Troncotă, op. cit., p. 315.

Primul transport a făcut 6 zile pînă la Călăraşi, timp în care a oprit în cîteva statii pentru debarcarea cadavrelor. „în Tg. Frumos s-au lăsat circa 654 cadavre ce au fost înmormîntate în comun, într-un loc anume de către autorităţi. A doua oprire a trenului pentru debarcare de cadavre s-a făcut în ziua de 2 iulie a.c. în gara Mirceşti — unde în asistentă şi a dlui It. Popescu D. din Compania de politie 60 Roman, am lăsat circa 327 *cadavre* ce au fost îngropate în marginea satului Lungani, Roman. Mai departe trenul a fost oprit în statia Săbăoani - unde din ordinul dlui maior Simulescu de la Marele Cartier, ce era însorit de domnii medici militari maior Pîrvulescu şi cpt Roiu, s-a continuat operaţiunea evacuării trenului de cadavre. (La Săbăoani au fost coborîte 300 cadavre şi înmormîntate). La 3 iulie c. trenul a fost oprit în statia Roman şi tras pe linia de garaj a Comp. 1-a sanitară, în acest loc, sub comanda dlui maior Gheorghiu de la Marele Cartier, a dlui cpt Botez[1] şi a dlui cpt medic J. Niţulescu, s-a procedat la *deparazitarea* evreilor, care au fost dări jos din vagoane şi care în parte au fost tunşi şi îmbăiaţi. Cu această ocaziune s-a găsit în vagoane un număr de 47 cadavre. A doua zi, evreii în viată au fost reîmbarcati în alte vagoane curate, înainte de a pleca din statia Roman, s-a mai găsit un număr de 6 cadavre, ce au fost debarcate. De la Roman, trenul s-a mai oprit pentru evacuarea cadavrelor în noaptea de 4/5 iulie c. în statia Mărăşeşti şi în noaptea de 5/6 iulie în statia Ihoteşti, lâsîndu-se în cea dintîi 10 cadavre, iar în cea de a doua /.../ 40 cadavre. Plecînd mai departe, în după-amiaza zilei de 6 iulie c., am ajuns în statia Călăraşi unde în prezenţa autorităţilor/.../ s-a procedat la evacuarea trenului găsindu-se un număr de l 011 evrei în viaţă, un număr de 25 evrei decedaţi."[2] Bilanţul acestui tragic traseu al celor două garnituri de tren este de 2 717 evrei decedaţi

' în Moldova numele Botez-Botezatu ascunde de regula un strămoş evreu botezat în cel puţin doua „campanii" de creştinare, după răscoala din 1888 şi după 1920, cînd s-a pus problema încetâtenirii.
2 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 117 (raportul subit, (r) Triandaf Aurel, care a însoţit transportul).

din cei 4 504 îmbarcaţi în vagoane la Iaşi. Aşadar, peste 60% din ei au murit!

,

Este adevăra^că şi la al doilea transport s-au schifat gesturi; de ajutorare: „La Roman evreii au fost hrăniţi, iar la plecare li s-a încuviinţat să primească din partea comunităţii diverse alimente, lucruri de îmbrăcăminte. De asemenea în Roman mi s-aj încredinţat două lăzi cu zahăr a 25 kg fiecare, pe care 1-a împărfit evreilor pe drum. *în gara* Ploieşti am primit de la ai un număr de 600 pîini, din care parte au fost distribuite pe drum, iar parte

aproximativ 30% au fost date evreilor din Călăraşi, unde li s-a dat să bea cîte un ceai după dispoziția dlui prefect"[1], dar (ransportul a continuat Această atitudine contradictorie nu-si poate avea altă explicație decît că evreii din vagoane au fost tot timpul considerati ca vinovati de tulburările din Iaşi, ca autori a| atacurilor armate împotriva trupelor germane şi române. Datele incidentelor din Iaşi dovedesc însă că acolo nu s-a desfăşurat c revoltă, o revoluție cu arma *în mina a 4 000* de evrei, ci o provocare în urma căreia au început arestări şi asasinate ale trupelor germane, ajutate de antisemiți români. Trierea rămîne în conti-' nuare o „cheie" a evenimentelor şi putem presupune că ea s-a făcut pe criteriul suspectam de aderentă la comunism. Amănuntul este important, pentru că, în situația descoperirii unor dove4 certe asupra provocărilor evreieşti şi sovietice asupra cărora *tot* insistă documentele oficiale, întreaga desfăşurare a eveni-s mentelor de la Iaşi, precum şi statutul distinct al evreilor din trenuri, s-ar înscrie în categoria represaliilor. Ele au pornit întotdeauna de la o mînă de vinovati, pentru care au plătit sute sau mii de nevinovați.[2] *în* acest sens, chiar mărturiile evreie amintesc în mai multe rînduri tratarea evreilor din vagoane dre^.

1 Ibidem. .;

2 într-o notă la p. 319 din setul de documente Problema evreiasca, voi. H,' se foloseşte formula „represalii sîngeroase" si se indica intervalul 29 iunie-Ăj[l] iulie. Nu putem vorbi de represalii decît daca ar fi fost vorba într-adevăr dej un atac al elementelor evreieşti comunizate din oraş, iar intervalul ar însumați „represaliile" din oraş cu tragedia „trenurile morții" pînă la oprirea ultimi garnituri în Inoteşti.

3 Marius Mircu, Pogromul de la Iaşi, Bucureşti, Glob, 1945, p. 50.

comunişti: „Au bătut gratiile cu tablă pe care au scris cu cretă: Jidani comunişti".[3] Aceeaşi sursă dă publicității un incident petrecut în gara Cucuteni: „La ora 12 şi jumătate, trenul a ajuns la Cucuteni. Localnicii fuseseră informați din vreme: vine un tren de comunişti ! Nu s-a putut apropia nimeni de tren. Dintr-un vagon, pe urmă din mai multe, au izbucnit strigăte mereu mai puternice: Trăiască Armata Roşie! Trăiască Stalin!"[1] Chiar şi după ce supraviețuitorii „trenurilor morții" au ajuns la Călăraşi „se răspîndise vestea în oraş că a venit un trimis al Internaționalei a ffl-a, cu bani multi, ca să scape jidanii comunişti".[2] După 9 săptămîni, evreii din lagărul de la Călăraşi au fost hrăniți şi îmbrăcați pentru drum şi îmbarcați în vederea întoarcerii la Iaşi. La un interval de două luni de la masacrul din Iaşi, atitudinea de pe traseul trenului de întoarcere rămăsese neschimbată: , „Pretutindeni unde populația afla că tot au mai scăpat 824 din «comuniştii jidani de la Iaşi», oamenii, revoltați, manifestau împotriva lor. *în gări,* vagoanele erau închise, ca evreii să nu fie atacați".[3] Pînă la găsirea unui răspuns convingător la această atitudine - dacă a fost justificată sau nu - la Iaşi a fost un masacru petrecut pe teritoriul României, iar Antonescu, cu toată revolta sa tardivă, rămîne răspunzător politic sută la sută pentru el. Acest asasinat poate fi considerat şi pogrom, pentru că s-a făcut cu ştirea autorității locale (germane) şi a fost facilitat de slăbiciunile autorității române. La 4 iulie 1941, Antonescu dădea un ordin explicit:

, JvflNISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE MINISTERUL DE INTERNE
Nr. 2557 4. Vn. 1941

Dezordinile întâmplate acum cîteva zile la Iaşi au pus armata si autoritățile într-o lumină cu totul nefavorabilă.

1 Ibidem, p. 77.
2 Ibidem, p. 88.
3 Ibidem, p. 98.

oameni nevinovați nu există scuză, iar eu nu caut s-o găsesc nu asta simt eu că este necesar acum, la o jumătate de secol d< la tragedie -, acolo unde lucrurile sînt evidente. Apoi, nici n-a nevoie de documente, atunci cînd atitudinea şi mentalitățile sînl clar conturate. Ici-colo, un raport arată motivul unei arestări spionaj, sabotaj economic, găzduire, activitate comunistă, a ascunse -, dar asemenea motivatii autentice se pierd în num mare de evrei a căror singură identitate ni se prezintă astăzi i forma unei cifre. De cele mai multe ori, aproximată. Pe mine interesează, aşa cum am mai scris, să identific cît mai exa dimensiunea acestui fenomen, să-1 izolez în cadrul holocaust! lui evreiesc şi să arăt de ce s-a petrecut. Asta, şi pentru *a* vorbind de antisemitism în România, domnul Ibanid face o disc ciere clară a fenomenului antisemit românesc de cel nazisl „Cînd evreii au cerut drepturi politice, clasa politică româneas a folosit-o ca armă politică; atacurile aveau o bază economic cîteodată religioasă, foarte-foarte rar, rasială".[1] Este sintei aproape perfectă a unui caz particular în evidenta sîngeroasă ororilor holocaustului evreiesc. Afirm că este aproanp ™»-c--″ pentru că, din moliv3h'.'i- —«•-•

. _r,, Cucuta a unv^ ^*at,* particular în evidenta sîngeroa ororilor holocaustului evreiesc. Afirm că este aproape perfe penlru că, din motivațiile antisemitismului românesc lipseşte i mentul politic *f"[l]* ^-arte jenant acum, dar extrem de acceni îilor *r>f*ntr,** —

_„.« va csie aproape perft

,-,.uu ta, orn motivaţiile antisemitismului românesc lipseşte mentul politic, cel foarte jenant acum, dar extrem de accentuai atunci: simpatia evreilor pentru comunism şi, în particular^ aderenta evreilor basarabeni şi transnistreni la regimul stalinist „Faptul că evreii au jucat un rol proeminent în construire* statului sovietic, 1-a discreditat pe acesta în ochii majoritarii românilor. Ca mici proprietari, românii aveau o prea mică nevoiţi de colectivizare."[2] O altă mare eroare a unei *analize* este să se justifice prin cifre sustinute cu propagandă, deoarece ele ascund întotdeauna nu numai mase compacte, comunităţi şi grupuri, dai şi cazuri, motivatii, erori. Ne aflăm în fafa unei confruntări întrel popoare, unul încercînd să-1 extermine pe celălalt pentru elf există sau conflictul este generat de contradicţii fundamentatei-<3eşi la sfîrşit ambele numără victimele cu sutele de mii pentru aj

l Radio Contact Fm.-~-~- ••

afla cine a învins? Cu toată simpatia pe care o arătau comunismului evreii din România (şi am explicat de ce), trebuie să ne jiotârîm dacă am avut 400 000 de comunişti în tară sau 400 000 de copii ai lui Avraam, rătăciţi pe la noi din Etam, la marginea pustiei. Eu sînt convins că ar fi preferat să trăiască bine în România şi cu drepturile respectate, într-un sistem cît de cît democratic, decît să fundamenteze ideologic colectivizări agricole şi naţionalizări industriale în nişte tari străine. Uneori mă întreb dacă nu cumva această permanentă a suferinţei iudaice de-a lungul secolelor nu a stat la originea aparitiei şi victoriei democraţiei modeme, adică a unui sistem politic capabil să asigure şanse egale tuturor cetăţenilor? Multi evrei ar fi preferat să emigreze în patrie, dacă ar fi putut. Dar problema evreiască era atunci fără solutie şi tot ce li s-a oferit în favoarea lor, ca „rezolvare" a unei crize etno-nationale, a fost promisiunea comunistă. Că este aşa o dovedeşte faptul că, după ce comunismul a devenit „victorios" în România, ei au preferat să emigreze cu sutele de mii. *în* ce-i priveşte pe evreii basarabeni găsiti de trupele române după iunie 1941, situatia comportă cel putin o nuanţă: era; socotită drept o populatie comunizată, antisionistă, care hotărîse să rămînă pe loc în „raiul" comunist, crezînd în el şi actionînd în consecinţă ostil fafă de România,
Ideea desprinderii teritoriale a naţionalităţilor de România nu mai avea deja nici o legătură cu destinul iudaic, ci cu destinul românilor. Ea atingea fundamental existenta naţiunii române.
De altfel, nu numai românii făceau diferenţieri intre categorii de evrei - făceau, la cu totul altă scară, sovieticii: „/../din cei 300 000 de evrei din Basarabia şi Bucovina de Nord, aproximativ 100 000 au fost deportaţi de autorităţile sovietice în Siberia sau au fost încorporaţi în Armata Roşie sau s-au retras cu autorităţile sovietice".[1] (Cifra 300 000 este uşor exagerată). Am aflat deja din mărturii şi din afirmaţiile lui Haralamb Zancă cum au declanşat sovieticii o operatie de epurare în Basarabia, imediat după retragerea autorităţilor române. A rămas să răspundem şi la întrebarea de ce au făcut-o?

l Radu loanid, în „22", nr. 6 din 9-15 februarie 1994.

Uniunea Sovietică stalinistâ a dezvoltat un program vast i dizlocări de populatie, mai ales în *zonele* considerate strategic aflate pe noile frontiere europene şi asiatice ale colosuli bolşevic. Tătarii mutati din Crimeea, germanii duşi în Extremi Orient, românii deportati masiv din Buceag şi înlocuiri ucraineni şi ruşi, altii deportati împreună cu evreii din Basaral şi duşi în Siberia, armenii şi azerii redizlocati, polonezii exte; minati pe loc sau duşi în nordul *arctic... Vechile* teritorii al acestora, înghitite de „marele sovietic", au fost împârtite altfej destructurate, încorporate altor configuraţii teritoriale, *în* noilţ aşa-zise republici şi enclave a fost introdus forţat şi rapic modelul de productie asiatic, în formele sale cele mai sălbatic Principalul stflp al acestei constructii staliniste - sărăcia.' Ucrai a fost lăsată să moară de foame, tătarilor li s-a luat inventar traditional, armenilor li s-a suprimat legătura spirituală şi ecc nomică pe care o desăvîrşiseră de secole cu şi prin relig' basarabenilor li s-a impus un regim criminal de deznaţionaliza şi pauperizare. Ratiunea acestor măsuri gigantice şi barbare a fo strategică, pentru asigurarea unei populatii credincioase sau uş manevrabile în interes sovietic pe aceste teritorii de frontieră. Es motivul pentru care 100 000 de evrei „nesiguri", sionişti - ac[1]-' cei care vedeau patria în Palestina, nu în U.R.S.S. -, cei ceva r înstâriti, prea credincioşi sau predispuşi la „îmburghezire" a fost deportati din Basarabia.

în cazul acesta, cine a rămas? Pe cine au păstrat sovietic| totr-un teritoriu pe care abia îl obtinuseră şi pe care se temeau cj vor fi obligati să-1 părăsească? Care este argumentul pe care ni-| aduce Haralamb Zincă în mărturia sa: „în eventualitatea unul război, toti aceştia n-ar ezita să lovească pe la spate în putere! sovietică.'" Aşadar, cel putin teoretic, în Basarabia se aflau ffî iunie-iulie 1941 aproximativ 150 000 de evrei considerati *da N.K.V.D.* drept „siguri": comunişti activi, comunizati şi probabil foarte multi săraci, potenţial aderenţi la sistemul comunist Ei tofi difuzau o imagine de ostilitate la adresa României, eraii îndemnaţi să acţioneze „criminal" împotriva românilor, cum fi scria Antonescu lui Filderman, de către „evreii D-voastrâ, ajung comisari sovietici". Şi pentru

că am intrat în domeniul cifrelor|

sâ analizăm cîteva valori ale etnocidului practicat de U.R.S.S. în teritoriile ocupate.
Considerînd Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herfa drept zonă de ocupatie militară şi prevalîndu-se de unele prevederi ale legilor internaţionale, interpretate abuziv, sovieticii au trecut urgent la arestări. Pînă la 15 februarie 1941, au fost arestate aproximativ 48 000 de persoane, în majoritate români. Apoi a început programul de deportări sub diferite motive şi justificări cinice, în septembrie 1940, la numai două luni după *invazie,* „Pravda" anunţa deportarea a „135 000 de muncitori (citeşte: români arestaţi şi duşi la muncă forţată—n.m) în diferite coifuri ale U.R.S.S."[1] Cifra maximă finală dată în epocă de analişti bine documentari este 300 000 de persoane deportate, la care trebuie să adăugăm cei 100 000 de evrei „nesiguri", duşi în Extremul Orient Deportarea s-a făcut sistematic, după un plan prestabilit şi s-a desfăşurat aproape continuu.
La reintrarea trupelor române în provinciile răsăritene s-a efectuat un recensământ S-a constatat că din 3 776 309 locuitori, cît numărau acestea în 1940, ajunseseră la 3 525 008.[2] Adică o scădere cu ceva peste 251 000 de oameni. Avînd în vedere că fuseseră deportări 400 000 de oameni, români şi evrei, rezultă că aportul de populatie implantat de U.R.S.S. în Basarabia şi nordul Bucovinei între 1940 şi 1941 a fost de aproximativ 150 000 de oameni. Ei au fost în majoritate evrei, dar şi polonezi şi ucraineni fără nici o legătură cu aceste pământuri româneşti. Cunoscînd că Antonescu a ordonat - şi a fost pus în practică -deportarea întregului element alogen, adus astfel de U.R.S.S., cifrele date de domnul Radu loanid se potrivesc perfect: 126 000 deportati de către autorităţile româneşti în Transnistria şi aproximativ 25 000 de morti înainte de deportare, *în* momentul trecerii Prutului, Antonescu şi-a pus serios întrebarea cîti dintre aceştia au format bandele organizate, care atacaseră armata română în 1940, dar nu avea cum să-i identifice, decît în proporţie foarte redusă. O notă informativă a Sectiei a Il-a ne dă unele lămuriri:
1 loan Scurtu, Constantin Hlihor, op. cit., p. 131.
2 Arh. MAp.N., fond 3 467, dosar nr. 41/19.41 Recensâmîntul, f. 9-12.
'ZPS 'd

"
"".""«MB emsiqo.y '

ÎMI

-x ^ .'"fiuajsnjTftf fţ wod "• * W"B

infBSareuj^ IBawduip, -
_ ~ ouup y r'pJuiBoof Arsnpui
-----o$_H$ 1^6 ^g nB[jB retu as eaaoe EJBP Bf 501§ raiA9 ap
?90 6 î [BujsrusuBJX W iJEpodap jsoj HB ?o .[B$arem ad BUUOJUŢ 0 raujsiusuBJx eirauirepuE/ '^gf

auquiajdas g uip jiodBJ un-jji^ •ajȚSai EJŞJ BireodBO o-fluj suim B[?uid undmoa as apjgi^ 582
"------ "
68Z
* rn[B$_{S3JBm}$ ^$_{Blmy}$
^^oo J3SE
^—«o ecUBjnoSYa
X3TV
290
__„ ^ i t/cmiSCU
că au *murit clteva zeci* de mii de evrei acolo, fără a avea vre dovadă că erau comunişti activi, sabotori sau terorişti.
în acelaşi timp, tabele cu mii de români deportări de soviet^ umplu pagini dramatice ale rapoartelor administrației reinsfc late[1], iar altele reconstituie masacrul făcut contra românilor Joi tării lor.[2] Oricum, pentru Antonescu şi pentru oricare milit român, evreii din Basarabia erau inamicul, cel care le dâdi toate argumentele să-1 trateze ca atare. Tinînd cont că mi soldati care au trecut Prutul, ca şi unii comandanti ai aceste erau tot cei care suportaseră atacurile retragerii din 1940, nu *& greu* să acceptăm că actele de răzbunare au fost, cel putin prima săptâmînâ, un fapt acceptat tacit la conducerea armai De altfel, ar fi fost o eroare inacceptabilă din *partea* şefi militari să oprească sever orice act de *război, sa* pedepseas orice abuz, cînd ei, în cadrul pregătirii de luptă, în instrucția[1] < cîmp, în planul general al propagandei pentru „Războiul *Sfint, vizau creşterea* capacității combative şi configurau psihologi atacului. Nu avem dovezi că i-au îndemnat pe soldati să s| răzbune, dar aceleaşi um'tăti militare, actionînd pe aceleşț directii pe care se retraseseră cu un an în urmă, şi aceiaşi coman danti însemnau tot atîtea condiții favorabile pentru pedepsirii celor vinovati în 1940. în mai 1943, Minai Antonest: recunoştea implicit răzbunările: (Guvernul - n.m.) „a trebuit ,<| în Basarabia şi Bucovina să ia măsuri mai energice, fiindil acolo, ăi 1940, populatia evreiască se purtase mizerabil fată « armatele noastre în retragere, astfel că reactiunea, cu ocaza recîştigării teritoriilor, era un lucru natural".[3] Cercetarea *asupâ* documentelor militare emise în timpul eliberării Basarabiei j nordului Bucovinei dezvăluie un mecanism al luptelor cu eviți care diferențiază pînă la un punct luptătorii de populatia p?" ' în timp ce măsurile afectează ambele categorii:
1 Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola P D. 2.2176, c. 449.
2 Ibidem, c. 460.
3 Emigrarea populației evreieşti din România în anii *1*940-1944, Buci Silex, 1993, p. 116.
, mareşalul şi evreii
291
„Gen. D. Popescu, min. afacerilor interne: O foarte mare parte din populația românească din Bucovina a fost deportată. Cîtiva evrei comunişti au tras asupra armatei noastre din spate. Dl. dr. Octavian Lupu: Au tras şi în oraş, în timpul cînd am intrat acolo.
Gen. I. Sichitiu, min. agriculturii şi domeniilor: Nu există decît un singur remediu ca să scăpăm de ploşnițele acestea, foc pînă la pămfoit.
Gen. Popescu: Remediul acesta s-a şi aplicat. Cei vinovati au fost prinşi prin pădurile din apropiere şi li s-a aplicat sancțiunea legală.
Dl. I. Marinescu, min. economiei naționale: focă o «legalitate», domnule preşedinte".[1]
Valabil pentru multe situații cercetate în arhive, cînd de detractorii lui Antonescu, cînd de admiratorii liti, este izolarea unui incident printr-un document unilateral. Iată un exemplu, considerat dovadă pentru un masacru făcut de o unitate militară română în Basarabia, extras dintr-un raport al Prefecturii județului Iaşi la 2 iulie 1941: „în ziua de 28 iunie a.c., un număr de cea. 60 evrei din cei evacuati de germani din Sculeni Tg. (din Basarabia) au fost executați lîngă satul Stînca prin împuşcare de către căpitanul Stihi dintr-un regiment de infanterie, cantonat în acea *zonă.".*[2] *Oprita aici, cercetarea* nu mai lasă loc la comentarii. Numai că un raport din 20 iulie 1941 al Regimentului d vtaători conține amănunte care răstoarnă complet informația primară:
„a. La Sculeni, cînd regimentul era pe pozitie, tot timpul se semnaliza din Tg. Sculeni cu ruşii, iar rezultatul era că toate măsurile luate cu caracter operativ erau stingherite de artileria rusă. Mai mult, am avut ofițeri, subofițeri şi soldați care, în loc să moară la datorie, au fost împuşcați mişeleşte pe la spate din case şi grajduri de evrei. Pentru a putea preveni această stare de lucruri, am ordonat căpitanului Stihi Ivan, ofițerul informator, să aresteze şi să execute pe toți evreii suspecți din Sculeni.
1 A.N.I.C., fond Preşedința Consiliului de Miniştri, Cabinet, dosar
nr. 475/1941, f. 109 (şed., Cons. de Min., 8.7.1941).
2 1940-1942: Perioada unei mari restrişti, partea I, p. 254.
292
ALEX MJHAI STOENESCU
Armata, mareşalul şi evreii
293

b. Cînd Batalionul l din acest regiment a ajuns la Gi Căinări, s-au prins un număr de 50-60 evrei care erau grupați j marginea de vest a satului. Duşi de către locuitorii din sat, s-a găsit asupra acestor evrei arme şi grenade de proveniența rus motiv pentru care am ordonat executarea lor imediat.
c. în satul Mărculeşti pe cînd compania căpitanului Of înainta în avangardă, a fost înconjurat de armata rusă împreu cu cea. 300 evrei civili şi âiarmati, producînd acestei compa ., pierderi dureroase si chiar pierderea cpt Ofel Vasile, care a fos rănit, prins de evrei şi a cărui situatie astăzi nu o mai cunoa Cînd s-a cucerit satul Mărculeşti s-a prins un grup de 400 ev barbari şi femei, din care cea 80 erau răniri, fapt care dove că au luptat contra noastră, nefiind în uniformă. Şi de aceasta am ordonat execuția lor în masă".[l]
Va trebui să acceptam că evreii combatanti erau destul u. multi şi că foloseau comunitățile pentru a se ascunde sau pentrif a ataca din mulțimea oamenilor fără arme sau din casele a tora. Rapoartele unităților combatante înfățişează ace situafie.
în raportul Corpului de cavalerie cu nr. 5 956 din 8 iulie lî se puneau la dispoziția Armatei a 3-a următoarele infornu .Această populatie (evreiască - n.m.) a dat dovadă - cu oca ocupărei unor localități, unde aceştia erau *în* masă compactă < de conlucrare şi mărire a spatiului propagandei comuniste, a fel că evreimea constituia al doilea inamic şi mai periculos, i care trupele noastre au trebuit să se lupte, îi Trg. Edinef, osta, români au trebuit să verifice casă cu casă şi beciurile de unde; trăgeau focuri de armă şi arme automate de către evrei, asupr ostaşilor noştri, pentru ca apoi unitățile noastre să fie sigure < înaintare. Armamentul şi munitiunile pe care aceştia le folos era lăsat de sovietici, cu scopul de a ataca armata de ocupa. Comandantii de unitari, văzînd rezultatul luptei şi împotrivir populatiei evreieşti din Trg. Edinef, au început în ziua de 6 iu a.c. trierea evreilor; cei găsiri cu arme şi vinovati de a fi tras i
trupe au fost imediat executări, iar restul conform ordinelor au fost tinuti ca ostatici. Majoritatea acestora erau derbedei puşi în slujba comunismului./.../ *în* fiecare sat funcționa un comitet sătesc «Nacealnici» format de obicei din 5-9 persoane şi cu un număr de membri de 20-30 locuitori din localitatea respectivă. Printre aceştia se găseau şi numeroşi evrei şi chiar evreice. Aceştia se ocupau de chestiunile administrative ale satului şi erau organul de execuție al ordinelor primite de la Centru. Tot aceştia întretineau propaganda comunistă în raidurile populatiei".[1] O altă unitate combatantă, Corpul de munte, raporta la 14 iulie Armatei a ffi-a: „Ucrainienii din Basarabia primesc de asemenea cu mare bucurie trupele române. Sînt foarte satisfăcuți că au scăpat de regimul bolşevic, care n-a ştiut decît să le ia totul, să-i impuie la impozite enorme şi să-i muncească fără răgaz şi fără nici un folos, *în* special, acei care au făcut armata la unitățile române dovedesc încredere fără margini în armata română. Evreii, o mare parte din ei s-au refugiat o dată cu trupele sovietice. Cei rămaşi prin sate stau ascunşi şi nu reacționează în contra armatei. Au fost cazuii cînd din ascunzişuri, au tras focuri asupra trupelor române, în această situatie au fost sanctionati".[2]
Pentru evenimentele petrecute în momentul eliberării provinciilor estice istoricul se află în situatia cea mai delicată: el este un profesionist care nu poate trece dincolo de probele indubitabile ale documentelor. Or, singurele documente sînt cele româneşti, dintre care actele oficiale militare se dovedesc cele mai pertinente şi consistente. De aceea, poate că un astfel de subiect ar fi mai amplu dezvoltat şi analizat de un cercetător obiectiv, dispus să calce peste prejudecăți şi capabil să-şi exprime tranşant o opinie personală.
Am decis aşadar să abordez tocmai partea cea mai slabă a dovezilor, şi anume mărturiile din sursă evreiască şi producțiile propagandei sovietice. Alegînd pentru început cazul Bucovinei de Nord se identifică ipotetica existentă a unui ordin general dat

l Ibidem, p. 3JO.
1 Arh. MAp.N., fond Armata 3, dosar nr. 435, f. 53-54.
2 Ibidem, fond Guvernâmîntul Basarabiei, dosar nr. 22, f. 247.

de „autoritățile lui Antonescu" tacă din prima zi a eliberării teri-f loriului prin care se permitea agresarea, jefuirea şi uciden evreilor timp de 24 de ore: „Miercuri, 4 iulie 1941, dimine s-au retras ruşii, seara au intrat românii. Joi dimineafă s-răspîndit vestea, printre țărani, că timp de 24 de ore e voie să şef facă orice cu evreii".[1] Nu există nici o consemnare a unui astfe de ordin; dimpotrivă, ordinele militare precizau că trebuie id tificati criminalii din 1940, că trebuie luati ostatici cei care *le* ascundeau identitatea iar populația evreiască paşnică să nu fio agresată. Şi totuşi, mărturiile evreieşti insistă pe acest inti care marchează de fapt un timp scurs între retragerea trupele sovietice şi reinstalarea autorităților române.
La Ciudeiu, în județul Storojinet, unitătile Regimentului *l(* dorobanti, care s-ar fi aflat *în* 1940 în aceeaşi zonă, ar fi reve acum pentru a se răzbuna prin batalionul maiorului Carpi „Sîmbătâ după masă, maiorul a pus să se tragă clopotele bis şi o ceata de soldafi să tragă salve în aer. Uşile închisorii ave găuri speciale pe unde se supravegheau detinutii. S-au introduif pe acolo țevile mitralierelor şi s-a tras. *în* felul ăsta, n-au putut *i* nimeriti toti. Cei vii au fost azvîrliti de la etaj, Copiii au fos împuşcări la urmă: au privit întîi cum sînt împuşcati părintiif După care au fost înmormîhtati. Tot satul a ajutat la fcigropat. S-a făcut şase gropi. Multi nu muriseră încă. Au

fost azvîrliti aşa î groapă: Ţipetele victimelor se luau la întrecere cu rîsetele şi voif[1] bună a ţăranilor. Se ridica mereu pămîntul, după ce au fos acoperite gropile, că mai erau vii multi. Dar ţăranii au jucat * foc deasupra gropilor, pînă s-a bătătorit pămîntul bine şi astimpăraL Din tofi evreii satului - cam 70 de familii evreieşti i n-au scăpat decît 3 -4. Au fost omorî(i 572 de oameni".[2] *în* con! tinuare sînt nominalizate cîteva familii formate însă dintr-u număr impresionant de membri: Grumberg (40 persoane^ Schachter (50 persoane), Moses (30 persoane), Rosenblatt (3C persoane) ş.a., toate executate in corpore.

Descrierea este neverosimilă şi frizează fabulatia literară. Dincolo de cifrele neobişnuite ale membrilor familiilor executate, există dovezi evidente care infirmă evenimentul în desfăşurarea şi proportiile enunţate în mărturia de mai sus. în primul rînd, Regimentul 16 dorobanti nu s-a aflat pe directia de atac Ciudeiu - Storojinet, aşa cum arată ordinea de bătaie a Brigăzii l mixtă munte: ^Grupul «colonel Ludvig» (batalioanele *1,2 şi 23* vînători de munte, Divizionul l obuziere munte, o baterie de tunuri munte, compania 37 artilerie anticar şi un escadron de vînători călări) a înaintat pe directia Ciudeiu, Storojinet".[1] îi al doilea rînd, eliberarea satului Ciudeiu s-a fîcut prin luptă şi n-a fost vorba de o simplă retragere a trupelor sovietice urmată de o intrare lejeră a trupelor române. Consemnările militare arată că pentru eliberarea zonei Ciudeiu - Storojinet numeroşi militari români au fost citati pe ordin de zi pe Armata 3 de către generalul Petre Dumitrescu.[2] Dacă evreii înregistrări în cele 572 de victime au luptat în armata sovietică şi au căzut în luptă atunci situatia se schimbă fundamental, devenind ceva mai verosimilă, dar mărturia contine şi alte amănunte ciudate. De exemplu, nu se cunoaşte existenta unei închisori în satul Ciudeiu, mai ales a uneia cu etaj! Scena cu mitralierea prin uşi este copiată prea evident după un model al propagandei sovietice aplicat peste tot unde fuseseră semnalate asasinate autentice împotriva evreilor, dar la o scară mult mai redusă, *în* sfirşit, Carp M. Gheorghe era într-adevăr maior în 1940, dar la 4 iulie 1941 era comandantul Regimentului 7 roşiori din Brigada 5 cavalerie, actionînd la Cuconeştii-Vechi (80 km de Ciudeiu).[3] Şi cu toate aceasta nu mdrăznesc să afirm că la Ciudeiu n-au avut loc şi crime, că nu au murit oameni nevinovati, însă mărturia ajunsă Ia noi este prea mult încărcată de *fantezia* propagandei. Iată un alt caz: „Familia lui Şmil Katz, lăcătuş, s-a refugiat la Crîsnişoara Nouă, 8 km de Ciudeiu. Au fost omorîti

1 Marius Mircu, Pogromurile din Bucovina şi Dorohoi, p. 24.
2 Ibidem, p. 25.
1 Armata româna In al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei si a pârtii de nord a Bucovinei..., p. 186.
2 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, Secţia 3, dosar nr. *2* 061, f. 343.
3 Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi [a] pârtii de nord a Bucovinei..., p. 340 (ordinea de bătaie a Armatei de Uscat).

de (ărani, cu topoare, furci, coase, sape. Pentru că n-aveau mu evrei la îndemînă, fiecare fâran a ţinut sâ-i omoare deosebit Acelaşi evreu a fost «omorît» de mai multe ori".[1] Studiul l operative arată că Şmil Katz s-a refugiat pe direcţia de regrupa a foiţelor sovietice, în timpul luptei din mişcare a acestora.' acoperirea unui foc de artilerie şi aruncătoare[2], ceea ce la umbre de îndoială şi asupra cazului său. Ştim că foarte mulţi activişti stalinişti s-au retras o dată cu Armata Roşie. Răzbună localnicilor i-au vizat în primul rînd pe aceştia.

La Storojineţ s-a organizat un „ghetou", o zonă împrejmuit în care se afirmă că au fost stiînşi 4 000 de evrei. Mă invocă două etape ale pierderilor de vieti omeneşti din rîndu evreilor: în momentul pătrunderii trupelor române în oraş şi i timpul deportărilor ulterioare. Pentru prima etapă, info furnizată de mărturia publicată în 1945, conform căreia j unitate care a intrat în Storojineţ a fost Regimentul 3 grănic (adică acelaşi de la Dorohoi din 1940) este complet fals Regimentul 3 grăniceri se afla în componenţa Brigăzii 2 mixtf de gardă şi acţiona în Basarabia.[3] Ocuparea Storojineţului,' făcut prin luptă de către batalioanele l şi 2 vînători de munte < Brigada l mixtă munte, iar la intrarea în oraş s-a înregistrat î documentele militare o primire „cu flori şi cu mare bucurie"[4] c partea populaţiei locale. Au fugit sau s-au ascuns cei care i jiseră regimul comunist, organizaseră deportările şi asasina locuitorilor români şi ucraineni sau îndeplineau în continua misiuni ale serviciilor de informaţii secrete sovietice. Nu ave cum să ştim dacă lista evreilor executaţi, conform mărturiei *t* 1945, îi cuprindea pe aceştia sau pe nişte indivizi nevinovaţi.] afara probelor, orice opinie categorică poate fi o speculatiej Ulterior, evreii din „ghetou" au fost deportaţi în Transnis (etapa a n-a). Asasinarea unora dintre ei pe drum se înscrie i

1 Marius Mircu, op. cit., p. 27.
2 Arh. MAp.N., fond Microfilme, rolaPII. 1.1014, c. 213.
3 Armata româna în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basa şi a pârtii de nord a Bucovinei..., p. 337.
4 Arh.M.Ap.K, fond Microfilme, rola FII. 3.1029, c. 703.

fără îndoială în categoria crimelor de război. Ele trebuie în continuare dovedite.

Comportamentul contrariant al unităţilor militare române şi al reprezentanţilor administraţiei civile rămîne poate o ilustrare a situaţiei concrete de război în care unii îşi dau frîu liber brutalităţii, iar altii rămîn *în* limitele bunei-credinţe: „Comandantul legiunii de jandarmi, maiorul Bîrzescu, s-a purtat bine cu evreii. La fel secretarul general al primăriei, Isidor Palade, care a furnizat pîine ghetoului".[1] O parte necunoscută pînă acum a evenimentelor de la eliberarea teritoriilor româneşti din est este atitudinea populaţiei locale, mai ales ucraineană,

care suportase greu ocupaţia sovietică. Se pot identifica două categorii de situaţii:
-naţionalismul ucrainean, potenţat de exterminările în masă operate de ruşi,
- starea de sărăcie vizibil pronunţată, în comparaţie cu evreii bucovineni.
Evreii bucovineni au avut întotdeauna un standard de viaţă ridicat şi nevoia de a-şi proteja avutul şi poziţia socială i-a determinat să colaboreze cu ocupantul sovietic. Ei nu trebuie confundaţi cu comisarii comunişti evrei din Bucovina, care ocupau funcţiile politice şi administrative. De regulă, evreii bogaţi au fost victimele jafului şi ocazional ale crimelor.
La Costeşti *(jud.* Storojineţ) s-a instalat imediat în urma ruşilor o conducere locală ucraineană, care a început trierea evreilor. O delegaţie a luat contact cu trupele române la Căbeşti şi acestea, deşi se aflau în plină luptă cu inamicul - mari unităţi ale Armatei 18 sovietice, avînd diviziile 96 şi 60 vînători de munte şi 164 infanterie pe aliniamente fortificate -, ar fi trimis o companie condusă de un locotenent care a participat la masacrul în care au murit 420 de evrei.[2] Asasinatul a fost patronat, conform mărturiei, de doi ucraineni: Rînciuc şi
1 Marius Mircu, op. cit., p. 32.
2 Ibidem, p. 34.

Sandalovici, şi de un român, Nicherovici[1], a căror onomastică L loc de interpretări.
La Stâneştii de Jos (pe Ceremuş) conducerea a fost prelua
de ucraineni locali. Alţi ucraineni» în număr de 8, au intrat i
localitate şi în urma unui schimb de focuri cu cei deja instala
au ucis pe noul primar şi au format un comitet al „Ucrainţ
libere". A urmat apoi o vînătoare de evrei: „Toi, ucrainenii au pd
santinele civile, cu arme, la fiecare casă evreiască. Nimeni nj
putea să intre sau să iasă. Ajutat de statul său major alcătuit dii
Iscovici (agent al ministerului Finanţelor la fabrica de spi|
Fişer), Albota (polon-rutean), Antificiuc, şi alţii, Sopco primai
a pornit la *acţiune".*[2] Se afirmă că în masacru ar fi fost implic
şi un colonel român anonim, însă aceeaşi mărturie arată că insf
larea autorităţilor române a oprit violenţele: „Marţi, a venit m s
şeful de secţie, majurul Hreorciuk, jandarm român, împreună <
şeful de post, ca să-şi reia amîndoi funcţiile avute aici mai >
mult. Cu ei au venit şi cîji va jandarmi. Cei doi şefi s-au impi
imediat, n-au mai lăsat să fie împuşcaţi evreii. Ba au vrut s*
libereze pe cei din clădirea primăriei. Populaţia locală n-a lăsa)
n-a lăsat nici să dea evreilor hrană".[3] Mai este înregistrată |
intervenţia contelui de la Scala, moşier din Câlineşti şi ofiţer j
armata română, care a reuşit să salveze de furia populaţiei loc
evreii din Stăneşti, Bădeşti şi Nepolocăuti.[4]
La Vîjnifa, se afirmă că 90% din populaţie era evreias Minoritatea română si ucraineană a preluat conducerea localita şi a început să-i maltrateze pe foştii colaboratori ai sovieticiloi „Au fost ucişi 23 de evrei. Ar fi fost ucişi toţi dacă a doua | (4 iulie 1941 - n.m.) nu venea un maior (ginerele preotullj Petruc din Vatra Domei), comandantul batalionului, care a op imediat măcelul. Dar nu 1-a oprit pentru că trecuseră cele 24 c ore cît era voie să se facă orice cu evreii. Maiorul s-a purtat c evreii cum nu dorea nimeni mai bine. A chemat pe rabin, |
1 Ibidem, p. 35.
2 Ibidem, p. 3g_
3 Ibidem, p. 42.
4 Ibidem, p. 43.

împărţit şi evreilor o cantitate de alimente din cele lăsate anume de trupele sovietice; văduvelor evreice de pe urma măcelului armatei, le-a împărţit bani. A cerut evreilor să se roage pentru el la sinagogă, că pleacă pe front".[1] Textul, deşi aparent favorabil unui ofiţer român, nu iese din confuzie, pentru că nu se înţelege ce „armată" a făcut măcelul, după ce au fost descrise violentele ucrainenilor locali. Şi chiar prezenta acestui maior este dubioasă, deoarece în dimineaţa de 4 iulie 1941 toate unităţile româneşti din fîşie (Brigada 1 mixtă munte, flancată pe directia Vîjnita-Storojinet de Detaşamentul „colonel Albustin") au trecut la ofensivă „energică şi viguroasă, dusă cu un elan fără seamăn"[2] în urma căreia a fost cucerit Cernăutiul. Este greu de crezut că ofiţeri sau subunităţi se puteau desprinde de front în timpul ofensivei generale, iar amănuntul cu alimentele lăsate de sovietici anume este tipic pentru rezervele încredinţate de inamic forţelor de gherilă rămase în teritoriul ocupat în satul Milia, populaţia locală a asasinat 176 de evrei „înainte de a intra armata română".[3] Uciderea a aproximativ 100 de evrei de către populatia locală este semnalată şi în satul Banila, apoi în Rîstoace „măcelul a fost executat de localnici".[4] La Văşcăuti a fost selecţionat un grup de evrei, dus pe Muntele Anei din apropiere şi

executat Asasinii „s-au înapoiat pe urmă să ieie alt grup la executie; dar între timp a venit un maior şi a poruncit să se înceteze execuţiile".[5] La Lucavăf (jud. Storojinet), „cînd au intrat în localitate primele trupe române, locuitorii au cerut colonelului, care comanda regimentul, să le acorde cele 24 de ore. Sau măcar o oră, de ce să aibă altii şi ei nu? Colonelul era om cumsecade şi n-a dat voie să se omoare".[6] La Ifcani (jud. Suceava) evreii au fost jefuiti şi asasinati sub conducerea ' Ibidem, p. 45.

2 Arh. M.Ap.N., fond Corpul de munte, dosar nr. 43, f. 201 (apud Armata româna in al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi a părţii de Nord a Bucovinei..., p. 187, citat din Jurnalul de luptă).

3 Marius Mircu, op. cit., p. 46.

4 Ibidem, p. 48.

5 Ibidem, p. 49.

6 Ibidem (cu *repetarea* precizării ca nu a existat nici un ordin care sa permită asasinarea evreilor timp de 24 de ore).

primarului român Niculae Ciubotaru. Mărturia evreiască pre cizează că „primarul din Ifcani, N. Ciubotaru, a fost judecat *i 1943* de tribunalul Suceava şi condamnat".[1]

Pentru toată zona de front din Bucovina se întflnesc astfel i incidente, fie provocate de populaţia locală (în majorităţi cazurilor), fie produse de militari români (niciodată de unit combatante în deplasare sau luptă), în contextul unei sit administrative şi militare instabile. Apar din ce în ce mai nu dovezi că după eliberare s-a produs o vînătoare de comunişti colaboratori, care a antrenat şi oameni nevinovaţi şi a *depă* cadrul legal. Atît pe cel instituit prin legile războiului, cît şi j cel instituit de Antonescu însuşi. Iată, de exemplu, < mărturiei evreieşti pentru cazul Sadagura *(jad.* Cernăuţi), care i aflat pe direcţia de atac a Detaşamentului „colonel Marinescul după eliberarea Cernăufiului.' „Mărfi s-a instalat o comisie i judecată: Rusu, Şerbanovici, Penteleciuc şi alfii. Care din i au fost constataţi comunişti, au fost băgaţi în lagăr la Primări^ Restul a fost eliberat".[2]

Un caz scandalos s-a produs într-adevâr la Cernăuţi, und attt ucrainenii, cît şi românii s-au asociat violentelor declanşai împotriva evreilor: „Bande de ucraineni (tăietori de lemne, îng jitori de case, măturători), indicau casele evreieşti şi colat cu soldafii ca să prade tot ce era mai la îndemînă şi mai vale Au luat parte şi unii români, dar mai putini la număr".[3] Tr germane, de asemenea, au participat şi ele la incidentele < Cernăuţi - care au avut drept trăsătură principală jaful, comu tatea evreiască fiind aici extrem de puternică şi bogată -condiţiile în care serviciile de front ale Gestapoului au dislrugerea întregii structuri administrative şi economice sovie ce din oraş, precum şi pregătirea deportării populaţiei ev în lagărele de concentrare din vest. Declanşarea anchetei or nate de Antonescu şi pedepsirea vinovaţilor români (militari f civili), ca şi organizarea iniţială a ghetourilor din Cernăuţi şi Chişinău a oprit acest plan.[1]

Probabil că numai condiţiile luptei de înaintare şi rapiditatea cu care a fost eliberată Basarabia au împiedicat ca represaliile imediate să aibă şi aici o dimensiune mai întinsă. Se disting astfel trei categorii de acte:

a. execuţii - identificare a vinovaţilor, complicilor, activiştilor de partid, judecare şi împuşcare (pentru o minoritate a populaţiei evreieşti);

b. răzbunări - execuţii *izolate, în* afara ordinelor superioare, bombardarea nediscriminatorie;

c. deportări - arestări, reţineri în „lagăre" improvizate, treceri peste Nistru (pentru majoritatea populaţiei evreieşti).

Apoi, au venit jandarmii şi noua administraţie. Gropile comune descoperite de autorităţile române în Basarabia, în care se aflau scheletele a mii de români basarabeni -poate şi evrei! -asasinaţi de sovietici, satele şi grînele incendiate, clădirile şi monumentele româneşti distruse au sporit probabil aversiunea trupelor române. „Ca odinioară bandele tătăreşti, care în retragerea lor treceau totul prin foc şi sabie, aşa au făcut acum bolşevicii şi jidanii în ruga lor pripită şi înspămîntată. Au pustiit ogoarele şi otrăvit apele, au azvîrlit în aer case şi biserici, au întins de la un colt la celălalt al Basarabiei o pînză de flăcări şi scrum. Fiindcă au fost străini pe pământul acesta şi nu i-a legat nimic de el."[2] îhtr-adevăr, documente zguduitoare atestă distrugerea sistematică a judeţelor româneşti de către autorităţile sovietice şi Armata Roşie în retragere, după principiul pîrjolirii teritoriului. Tot ce nu s-a putut lua - instalaţii, resurse materiale §i imobile - a fost dinamitat şi aruncat în aer. Tot ce se putea arde a fost transformat în scrum. Şeptelul a fost strîns şi dus dincolo de Nistru. Mijloace de transport, de la camioane la căruţe, au fost

1 Ibidem, p. 60.

2 Ibidem, p. 63.

3 Ibidem, p. 67.

' Problema evreiască, voi. II, p. 348 (şedinţa Consiliului de Miniştri în care Antonescu cere pedepsirea militarilor care au jefuit, furat, maltratat pe evreii din Chişinău; între tîlhari este citat şi un cavaler al Ordinului „Minai Viteazul").

2 „Soldatul", nr. 10, din 19.07.1941, p. 1.

• —«««wswpw»,..^- ""P?qi j

SSS-ŞŞSS^;

— -rueoeaoid 'aregp, m 1X c »wnz?os jo)i}m rs

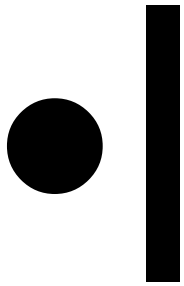

[nrPSsjBm 'Bjpuuy

fe^^7C?^^

F^:?«:;S=ss

Hlmnfeg ° '•'" ""-<" «»» ,S B"I-!W5o,o,

'"=! - ?£»•* ^7^«« OJraî

- ,.» «

"***»*»**

froe

306

ALEXMIHAISTOENESCU

mai ales în piaţă /..,/ Distrugerea oraşului denotă premeditz şi un plan bine pregătit. Au fost distruse toate prăvăliile, mag| ziile de cereale şi instituţiile. Toti martorii sînt unanimi în] declara că distrugerea s-a efectuat după plecarea trupelor ruse de bande de evrei şi comunişti localnici înarmaţi şi înzestraţi ţ explozibile".[1]

j

în memoriile sale, Radu Lecca descria situaţia evreilor djj Basarabia în acel prim an al războiului: „Armata romăi ocupînd Basarabia, toti evreii care nu s-au retras cu armata *tuş* sau care nu au fost ucişi o dată cu ocuparea, au fost deportati J Transnistria şi intemati în ghetouri. Acest ordin de deportare] emanat de la Marele Stat Major".[2] Ordinul de deportare a fost iniţiat sub acoperirea teoretic unor raţiuni militare precise şi naturale, avînd în vedere că, sj deosebire de alte locuri ale Europei, evreii basarabeni J dovediseră ostilitatea şi erau considerati ca „siguri" pentru so\ş etici; în consecinţă, nesiguri pentru români. El s-a transformat i practică într-un act total ilegal. Asasinarea unora dintre ei, al căror număr este greu de api ciat - un procent din cei 25 000 morti înainte de deportare şi *i* procent din cei 75 000 morti după - se înscrie în categor crimelor de război pentru care răspunderea se împarte în lungi ierarhiei militare şi administrative, de la Antonescu la ultim^ jandarm care a tras. Particularitatea acestor infracţiuni constă j calitatea de beligerant atribuită comunităţii evreieşti în ansa blu - ceea ce era o exagerare - ca urmare a organizării grupuri armate din 1940, pe principiu etnic, fără ca aceştia să fi consideraţi prizonieri de război, deoarece nu s-a putut face | identificare a vinovaţilor.

l

„Războiul pe care îl poartă oştirea română, alături dl nebiruita armată a Marei Germanii, este de două ori mai sfînjtj întîi, fiindcă ţinteşte să restatomicească un drept istoric al neii mului nostru, alipirea ţinuturilor smulse de

soviete, în al doile| rînd, fiindcă luptă, cu credință fanatică, împotriva celui

cumplit pericol: bolşevismul /.../ şi fapta de trădare şi de spionaj a evreilor, aflati în slujba bolşevismului, se dovedeşte nu numai prin aceasta, dar şi prin pedepsirea binemeritată dată de autoritățile române din zona sfîntului nostru război, tuturor acelor lifte blestemate care au fost prinse, unele tăind firele telefonice, altele făcînd spionaj."[1] Odată doctrina expusă clar soldaților: 1) recuperarea teritoriilor şi 2) lupta contra comunismului, rârnîne să constatăm că s-au aplicat sancțiuni asupra unui număr mare de locuitori, care în nici un caz nu putea tăia firele telefonice în masă. Ei erau componenta principală a ecuației evreu basarabean = bolşevic, din care se extrăgeau toate consecințele. Ei reluaseră în acel moment postura clasică a Evului Mediu: el chivo expiatorio.

„Guvemămîntul General al Basarabiei 15 octombrie 1941

Ordin

Cu ocazia ultimei operațiuni de curățire a pămîntului Basarabiei de evrei, atrag atenția asupra următoarelor: Curățirea va fi totală, nefiind îngăduit sub nici un motiv ca după ce operațiunea va fi încheiată, să se mai găsească pe teritoriu vreun evreu, indiferent din ce cauze, în consecință, se vor lua măsuri de strîngerea lor de peste tot (de la muncă de folos obştesc, împrumutați la germani etc.). Din încălcarea acestei dis-poziții, vor decurge grave răspunderi şi sancțiuni.

Guvernatorul Basarabiei,

(ss) Gen. C. Gh. Voiculescu"[2].

Acest ordin se înscrie total în ceea ce evreu numesc davar, adică atitudinea bimilenară a creştinilor prin care credincioşii

1 „Soldatul", nr. 3, din 3 iulie 1941, p. l.

2 Arhivele Statului ale Moldovei, Chişinău, USHMMA, RG - 5400M, rola 2, f. 214.

iudaici sunt considerați „obiecte insensibiJe, lucruri inerte, vajj şi de disprețuit".[1]

Logica ne îndeamnă sa vedem că evreii comunişti s-au ret o dată cu trupele sovietice, dar şi că pe loc au rămas dintre (mai devotati pentru acțiunile de spionaj, terorism şi sabotaj, *f* cred că putem extinde această ultimă categorie la 126 000 < oameni. Istoricii români au obligatia să cerceteze în amănunjin actele ministerelor româneşti implicate, pentru a identifica ex dimensiunea acestor infracțiuni. Altfel, României i se va pui mai departe în cîrcâ moartea a sute de mii de evrei, în afara coi textului, negîndu-se violentele din 1940, sensul militar real deportărilor şi caracterul anticomunist al conflictului. Mari erori ale mareşalului trebuie expuse public şi argumentate, a cum trebuie arătat ce, cum şi cît din ordinele lui a fost pus i practică. Afirma Şef Rabinul Alexandru Safran: „Nationalismi român, antisemit prin definiție, devine, la acea epocă, mai intol< rant, mai extremist. Ura sa tradițională fată de evrei, considei ca străini, s-a amestecat cu un anticomunism absolut".[2] îi 19« Minai Antonescu declara:, J-am spus ministrului von Killing că atunci cînd este vorba de comunism, considerîndu-1 moartea *țării* mele, pe această linie merg pînă în iad".[3]

O dată cu declanşarea ostilităților germano-sovietic Antonescu s-a deplasat *în zona* frontului, lăsînd la conducer statului pe Minai Antonescu. Aşa se explică de ce prime documente oficiale administrative destinate funcționarilor < urmau să restabilească autoritatea românească în teritoriiJ redobîndite au aparținut acestuia din urmă. Semnificative **sîr** Directivele şi îndrumările date inspectorilor administrativi si ptif tarilor trimişi în Basarabia şi Bucovina din 3 iulie 1941, *în* ca* doctrina era explicată destul de clar: „Ne găsim în momenfi istoric cel mai favorabil şi mai larg, pentru o totală descătuşa etnică, pentru o revizuire naționala şi pentru purificări Neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului li|

1 Alexandru Safran, înțelepciunea Cabalei, Bucureşti, Hasefer, 1997, p.

2 Idem, *Un* tăciune smuls flăcărilor, p. 21.

3 Emigrarea populației evreieşti din România..., p. 131.

care au crescut ca vîscul ca să-i întunece viitorul. Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebuie să fim implacabili"- * Aceste principii nu au fost aplicate evreilor din România, ci numai celor basarabeni şi bucovineni, ceea ce dovedeşte caracterul politic, anticomunist, şi nu rasial, încercarea de a uniformiza şi

generaliza această doctrină, ca fiind una îndreptată împotriva rasei semite, es'te neloială, deoarece şi de pe teritoriul Vechiului Regat nu s-au deportat decît detinutii comunişti evrei de la Tîrgu-Jiu (deci tot considerente politice) şi cei din Dorohoi, acuzati de pactizare cu comunismul *în 1*940. Nu trebuie să uităm nici o clipă din toate aceste analize că în România a supravieţuit toată comunitatea evreiască. Oricît de „implacabil" anunţa Mihai Antonescu că trebuie să fie autoritatea administrativă, în acelaşi document se observă şi în ce consta „purificarea etnică": „se va desfăşura prin *îndepărtarea sau* izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-şi vor putea exercita influentele nefaste, a tuturor evreilor, cît şi a celorlalti străini de neam a căror atitudine este îndoielnică".[2] Nu s-a pus nici o clipă în discutie exterminarea lor, ci izolarea sau îndepărtarea pentru a nu mai constitui un focar periculos de comunism. Această atitudine este clară şi numai cine nu vrea s-o vadă, n-o ia în seamă. De altfel, chiar Ion Antonescu şi-a anunţat programul personal în şedinţa Consiliului de Miniştri din 8 iulie 1941: „Eu sînt pentru i migratiunea forjată a întregului element evreiesc din Basarabia ' şi Bucovina, care trebuie azvîrlit peste graniţă".[3] Aceasta este ceea ce s-a ordonat de la conducerea statului. Cu ocazia vizitei sale în judeţul Bălti din iulie 1941, Antonescu a dat următorul ordin: „Populatia din Basarabia să fie triată, iar cei suspecti sau cari se mai manifestă împotriva noastră să fie exterminaţi. Să se facă anchetă cu precautiune pentru a nu fi sanctionati cei nevi-novati /.../Nici un evreu să nu mai stea în sate sau la oraşe, ci să fie intemati în lagăre. Evreii să fie strînşi secret şi păziti; să nu

vreilor din România ,940-1944..., p. 139. 3 Ibidem, p. 140.

fie asasinaţi sau maltrataţi. Indivizii lăsaţi de ruşi *In* Basarabia *t. fie* daţi afară din (ară".[1] Mai mult decît atît, s-au păstrat ordinej trimise de Marele Stat Major către eşaloane, retransmise > armate către unităţile combatante.

„ARMATA A3-A

Nr.22258/17.Vn.l941 D. 39. XB HUGHES

Către

CORPUL DE CAVALERIE

Cu onoare vă facem cunoscut că este interzisă evacu„.„ evreilor din zonă fără un contact prealabil cu prefectul judefufi; respectiv, în nici un caz nu se vor evacua femeile şi copiii. Orie internare de suspecti se va face numai de organele de politie *i* jandarmerie care au evidenta lor.

De asemeni şi persoanele apreciate de Comandamente d suspecte vor fi semnalate pentru internare tot organelor de pol) şi jandarmerie.

Acest ordin se va comunica tuturor marilor unităti în şut dine."[2]

Dar, dacă pe hîrtie toate lucrurile stat evidente, în +~^~ lucrurile au avut dramatismul lor pe care ni-1 putem imagina < putiivefort, dar şi pe baza altor documente. Se pune din *n* întrebarea: cine erau evreii întîlnifi de armata română Basarabia şi Bucovina după 22 iunie 1941 ? Putem izola un j... cent minor de comunişti, colaboraţionişti, spioni, vinovati ,' violentelor din 1940, cu toate că majoritatea trebuie să fi:_ " cu trupele sovietice, dar rămîn foarte mulţi colonizati U.R.S.S. (90% dintre ei nu vorbeau limba română) sau sărac de regimul colhozurilor. Accentuată de distrugerile făcute < armata sovietică şi de evreii basarabeni comunişti la fuga < fafa trupelor germano-române - incendieri de grîne, distruge

1 'A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 162, f. 464

2 Arh. M. Ap.N. fond Armata 3, dosar nr. 421, f. 2.

infrastructurii, otrăvirea pufurilor etc. - situatia economică a Basarabiei şi Bucovinei ne face să înţelegem astăzi că aceste teritorii nu mai aveau drept stăpîn U.R.S.S.-ul sau România, ci Foametea.' Iar cei patru cavaleri ai Apocalipsului nu umblau singuri: ei erau însotiti de Tifos.[1] în scurt timp, autorităţile române pornite foarte hotărit la administrarea teritoriilor istorice din Est s-au trezit în fata acestor doi inamici, favorizaţi şi de alte două elemente naturale la fel de „implacabile": vara toridă şi revărsarea rîurilor Prut şi Nistru; a urmat o iama foarte grea. Spre Bucureşti au început să curgă semnalele disperate ale administraţiei din Basarabia şi Bucovina:

1. Raportul telefonic, nr. 858/10 august 1941 al Inspectoratului de jandarmi Cemăuti:

„Cu toate măsurile luate de autorităţile administrative şi comunale respective şi cu toată străduinţa depusă de către jandarmerie pentru organizarea hranei pentru aceste lagăre, totuşi nu se poate face fată nevoilor în raport cu numărul lor atît de mare, îngrămădiţi în acea regiune. Lipsa de alimente este foarte excentrică şi lipseşte în special pîinea. Mulţi evrei nu au bani şi sînt expuşi a muri de foame. S-au luat măsuri ca ţăranii din satele din apropiere să vină cu alimente pentru a le vinde evreilor, fie pe bani sau pe schimb în natură".[J]

2. Raportul telefonic nr. 862/11 august 1941 al Inspectoratului de jandarmi Cemăuti:

„S-a asigurat asistenta medicală a acestora (20 782 de evrei din lagărul din comuna Secureni-Hotin); avîndu-se în vedere numărul prea mare, alimentarea lor este imposibilă".[2]

îi această situatie, deportarea evreilor basarabeni şi bucovineni[3] sub ambele regimuri a luat nu numai dimensiunile programului de comunizare a zonei, operat de sovietici, ci şi pe acelea ale responsabilităţii pe care o avea statul român fată de

1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. J44-145.
2 Ibidem.
3 Este greu de spus în ce măsură aceştia erau într-adevâr basarabeni şi bucovineni, daca s-ar putea constata din documentele arhivelor sovietice dimensiunea deportărilor făcute prin eliminarea evreilor ce trăiseră sub administrație româna şi aducerea altor evrei, complet străini; prin aceste denumiri trebuie să înțelegem din Basarabia şi Bucovina.
312
ALEX MIHAI STOENESCU
Armata, mareşalul şi evreii
313
aceşti nefericiți. O analiză de fond se impune pentru cunoaşte., raportului între mentalitâti, la interval de o jumătate de secol. Se pune întrebarea: în ce măsură erau comuniştii evrei, evr în adevăratul sens al cuvîntului? în primul rînd, erau atei. *în*, doilea rînd, nu respectau tradițiile şi prescripțiile cultului. Li, treilea rînd, formele de asociere istorică şi religioasă ale ev erau familia, comunitatea şi Eretz Israel, în timp ce comt__ evrei se organizau în celule de partid, organizatii de bază < „Zeii" lor erau Marx, Engels, Lenin şi Stalin, în timp ce Ve Testament (Exodul 20,3) era foarte ferm: „Să nu ai alfi dum afară de Mine". S-ar putea pune astfel şi întrebarea cît de ev,,,, era, de exemplu, Ana Paulcer? Născută la 1/13 decembrie 189 la Codăeşti, județul Vaslui, era fiica hahamului local Rabinsoh Numele acestuia şi confuziile necunoaşterii tradifiei evreieşti) făcut mai tîrziu ca unii s-o considere pe Ana Pauker drept f de rabin, deşi profesiunea reală a tatălui său era de persoană < tinată să taie ritual vitele şi păsările. De la strîngerea cotizatiui pentru organizația de partid socialist din care făcea parte (191* şi pînă la intrarea sa din 1944 în Bucureşti în calitate de co ducătoare comunistă a României, 'ea a trecut prin toa activitățile interzise de religia mozaică. Mai mult decît atît, t nu recunoştea autoritatea Şef Rabinului cultului mozaic: „To m-au salutat cu respect, cu o singură exceptie: Ana Pauker, «fik, rabinului», cum o numea Ben Gurion, şi care, văzîndu-mă, şi -f părăsit locul şi mi-a întors spatele, ca să nu fie nevoită să mi s adreseze. Ținea să sublinieze astfel că, fiind înainte de orie comunistă, nu îi păsa de comunitatea evreiască, nici de Rabii Şef al acesteia".[1] Se poate pune acum şi o ultimă întreba avînd în vedere că Gheorghe Gheorghiu-Dej, Emil *Bodnl* Alexandru Drăghici şi *alți* criminali comuniști au fost bote. la naştere, ni se permite oare să afirmăm despre ei că au acfic în calitate de creştini ortodocşi?.'
în consecință, revenind la expresia „evrei comuniști", va L bui să tratăm cu multă prudentă - mai ales istoricii evrei I judecățile asupra soartei celor din Basarabia, Bucovina
l Alexandru Safran, op. cit., p. 153.
fransnistria, organizări în structuri ale P.C.U.S., colhozuri, sovhozuri, rețele informative. Este aşadar incorect să aduni şi să amesteci comunitatea evreiască din România, organizata în cultul mozaic şi comunități etnice proprii, protejate şi finanțate de statul român, şi comuniştii de origine evreiască din provinciile răsăritene cărora Stalin le desființase cultul şi organizatiile - respectate însă de armata şi administrația românească -, reorganizîndu-i fii structuri de partid comunist Este nedrept şi pervers să amesteci astfel lucrurile, doar pentru a arăta că au fost to(i evrei, atît timp cît, după eliberarea teritoriului, nu au revenit la structura de cult şi comunitară a unei minoritari nationale. Istoria judecă de fapt că au fost multi, foarte mulți nevinovati în toată această tragedie, care a fost războiul, *în care* românii au avut sute de mii de victime şi au fost apoi nevoiti să suporte 45 de ani de comunism.' în aceeaşi ordine de idei, este interesantă şi o informatic trimisă de Sectia a ff-a către Marele Cartier General în octombrie 1941, în care se observă o modificare a atitudinii intelectualității evreieşti din Basarabia: „Starea de spirit a acestora este încordată şi se discută printre intelectuali desființarea ghetoului. Ei leagă soarta lor de a conaționalilor lor din Regat, care sînt liberi şi cărora nu h' se aplică regimul din Basarabia şi care, după afirmatiile lor, luptă pentru *refacerea* Basarabiei şi Bucovinei".[1] Era o referire la contribuția substanțială a comunitarii evreieşti din Vechiul Regat la războiul antisovietic şi la refacerea teritoriilor devastate. Bineînțeles, era şi ajutorarea evreilor aflati în suferință acolo. Pentru unii a fost într-adevăr foarte tirziu.
Tratări drept vinovati in corpore, evreii aflati pe teritoriul Basarabiei şi nordului Bucovinei au fost supuşi nu o dată executiei arbitrare, asasinatului, represaliilor, jafului şi deportărilor abuzive.

Cazul

în ansamblul bătăliei pentru masivul Cerneşti şi pentru eliberarea Chişinăului, Divizia l blindată română a primit ordin
[1] Arh. M.Ap.N., fond Microfilme, rola PII. 2.2177, c. 21.
314
ALEX
t*.

SSi^-afel^-.oSSl'",»"!
<ia « acest scoDriT •*^pataQr «Vest»/ V oele d<

colaboratori
e germană Parte,

-^OT^*£S£***a

lar»*>rma,i$_{a}$£%**ca^da$_{fădeM}$£? '^5cav a-Sufer^a toS ^f^ do$_{uă}$ ^^7 ^ e$_{x}$
aua ^ J 7 iu]i$_{e}$ Di? T' d"P^{â} <®*n££ 1UCIarea ** ^«^^^^^r^^S^ -'
—"«=. o seri* H , r — Jcze rve ale *n^10 m10* Calitatea. condur^ f. slJorroi naneşti si ,-„fa___. reanu s-a putut ex^v„
316

cîtiva militari din garda sa personală. Treptat şi nesemnifica au fost trimişi la Chişinău si primii reprezentanţi ai administra din partea Guvemămîntului Basarabiei. Atît conducerea militi cît şi cea civilă nu au obţinut o coordonare a acţiunilor, neîi legîndu-se practic cine dă ordine si cine le execută. Pe acest fi oraşul Chişinău a fost teatrul unor evenimente reprobabil devastări, jaruri şi crime - care au implicat şi militari rom Organizarea unui ghetou a generat şi ea, Mcepînd cu 22 iulie 19* numeroase abuzuri, dezordini şi execuţii arbitrare. Ele au a>| drept fundal lupta cu diversioniştii şi convingerea că o par populaţiei evreieşti favorizează elementele teroriste. De altfel foarte scurt timp au fost descoperite cîteva grupuri teroriste o puse din evrei, români basarabeni comunişti, polonezi, rut conduse de ofiţeri sau activişti ruşi antrenaţi anterior în Cent de spionaj şi diversiune din Chişinău: Grupul Kiselen^ Baudeber (7-40 persoane înarmate cu puşti mitralieră, gi şi dotate cu static radio); Grupul Nichifor (22 persoane înz cu grenade şi pistoale); Grupul Ucicowski (3 persoane înarn cu grenade, pistoale si trotil) ş.a.[1] Grupurile erau alimentate p(manent de peste Nistru. .Judecind după numărul teroriştii paraşutaţi sau infiltraţi peste Nistru, ca şi după misiunile < erau încredinţate, sovieticii acordau o importantă mare ace tipuri de acţiuni de luptă ce încălcau principiile războiului i sic, acceptate de dreptul internaţional în vigoare în epocă. F la l septembrie 1941, organele de politie şi jandarmerie .1 Basarabia^euşiserâ să captureze 64 din cei 76 terorişti cîti se { supuneau a fi fost paraşutaţi."[2] în operaţiile de depistars prindere a acestora, autorităţile române au fost ajutate J populaţia civilă locală, care însă s-a manifestat nu numai j simţ civic, ci şi prin încercarea de a rezolva o serie de confl» personale mai vechi (mai ales cu evreii) prin denunţuri <| răzbunare. Inevitabil, ele au dus şi la abuzuri.

l Armata româna în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Ba şi a părţii de nord a Bucovinei..., p. 318. 2 Ibidem, p. 319.

Intervalul scurs între eliberare şi stabilirea autorităţii a fost eenerat de situaţia juridică negociată între România şi Germania şi recunoscută de Minai Antonescu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 8 iulie 1941: „Atita vreme cît ostilităţile continuă, atîta vreme cît statul român nu a făcut un decret de anexiune a acestor teritorii, cu organizarea cărora noi ne ocupăm, noi ne găsim într-un regim de ocupaţie belică, iar nu de ocupaţie ca mod de dobîndire a teritoriului. Prin urmare, aici se exercită o suveranitate de ocupant, iar nu de stat suveran. Pînă în momentul cînd vom face declaratiunea de anexiune formală, şi aceasta n-o putem face decît în momentul cînd ostilităţile sînt terminate sau chiar ajung la un punct cînd ne îngăduie anexiunea formală, pînâ atunci, din punct de vedere al dreptului pur, noi ne găsim într-o ocupaţie militară şi regimul legal este condus de legile războiului".[1] Dominat de preţiozitate şi furat de obsesiile sale juridice Minai Antonescu a formulat o aberaţie, deoarece teritoriul în discuţie era Basarabia, care nu avea nevoie de acte anexioniste, fiind teritoriu românesc de drept, situatie în care legile războiului se aplicau doar într-o fîşie din zona imediată a frontului. Pe acelaşi fond al problemei, Minai Antonescu a emis decretul numărul 2 507/1941, care la articolul 8 menţiona: „Sînt socotite acte de guvernământ, toate actele comandamentelor militare şi ale administraţiilor civile, săvîrşite în intervalul de la 22 iunie 1941, pînă la data publicării prezentei legi, în teritoriile eliberate".[2] Numeroase decizii abuzive sau ilegale ale conducerilor militare sau civile locale au devenit astfel acte oficiale ale statului, atrăgînd şi astăzi în faţa Istoriei răspunderea României pentru crimele făcute de cetăţeni ai ei.

In contextul deficitului de legalitate instaurată si în prezenţa unor încălcări ale legilor războiului de către inamic şi de membri ai populaţiei locale, grupuri de civili şi militari români din Chişinău, precum şi militari germani, s-au purtat discreţionar. Principala ţintă a agresiunii a fost comunitatea evreiasca. Informat asupra abuzurilor din Chişinău, mareşalul Antonescu

1 Problema evreiasca, voi. II, p. 264.
2 M.O., nr. 209 din 4 septembrie 1941, p. l 731.

i

___^ j vyiii>cacu

a deschis şedinţa Consiliului de Miniştri din 4 decembrie 19i cu următoarele cuvinte: „A fost cea mai mare decepţie, potj spun, din cariera mea, ca sub regimul meu să se petreacă ceea s-a petrecut, şi ca şi regimul meu să fie pătat de către nemerni ca şi celelalte regimuri. Cu atît mai dureroasă este chestiunea,; cît sînt amestecaţi foarte multi militari".[1] *în* urma acestei şedi Antonescu a ordonat efectuarea unei anchete de către o comij

condusă de generalul de divizie Constantin Niculescu, coma dantul militar al Bucureştiului. Rezultatele acestei anchete J ajuns la noi prin două rapoarte voluminoase, care, după fe| cum au fost întocmite, dovedesc că nu s-au lăsat influenţate j nimeni şi au tratat cazul cu toată seriozitatea. Analiza lor| imaginea cea mai aproape de *realitate* pentru „Cazul Chişini 1. Prima şi cea mai interesantă observaţie a raportului[2] < că mişcarea legionară din provincie a primit instrucţiuni i actionat împotriva autorităţilor militare şi civile române, duc un tip de activităţi - inclusiv defăimarea armatei - care par *m* degrabă în favoarea inamicului, decît a României. Aluneca» unei părţi a mişcării legionare către comunism ar putea fi j răspuns pentru acest comportament straniu.

2. De la început, evreii din Chişinău au fost consider: corpore simpatizanţi ai comunismului. Ei erau acuzaţi în i următoarelor argumente:

- permanenta ostilitate pe care o manifestă contra tutui intereselor româneşti;
j
- pepinieră principală de recrutare a majorităţii infractori contra siguranţei statului şi ordinii publice;
- asocierea voluntară, entuziastă şi criminală la *invazia* etică din 1940;
- denunţarea, persecuţia şi asasinarea românilor din ora provincie sub ocupaţie sovietică;
- încercarea de a se retrage cu trupele sovietice, semi aderenţei, şi actele de terorism înregistrate după eliberare.[3]

1 Problema evreiască, voi. II, p. 348.
2 Samuel Aroni, op. cit., fotocopii după originale autentice. :
3 Ibidem, Raport l, f. 7-8.

Armata, mareşalul şi evreii

319

3. *în* lumina acestei atitudini, raportul arată că „situaţia evreilor supuşi restrictiunilor impuse de imperative superioare, excită în bună măsură înclinarea spre abuz /.../„De asemenea, sentimentul unanim că ei erau deja scoşi de sub ocrotirea legilor, făcea ca orice părticică de autoritate să-şi amplifice puterea şi să încurajeze samavolniciile /.../ cînd convoaiele acestor evrei se reduceau la simple turme anonime, fără personalitate şi fără identitate, cînd viaţa lor nu mai reprezenta o noţiune demnă de protejat, atmosfera abuzivă a crescut în intensitate /.../Predomina ideea nerăspunderei, care înflăcăra şi trezea instincte primare".[1] Indiscutabil, raportul comisiei lui Ion Antonescu nu a tratat cu menajamente pe nimeni. De altfel, ea era compusă din magistraţi cu funcţii înalte în Justiţie, inclusiv procurori de la Curtea Marţială.

4. Autoritatea militară locală a hotărît iniţierea unui ghetou în Chişinău, iar Guvernămîntul Basarabiei a înfiinţat mai multe lagăre improvizate: Răufel, Limbeni şi Răşcani, pentru evreii din judeful Bălti; pădurea Alexandru cel Bun şi Rubleniţa, pentru cei din judeţul Soroca; Secureni şi Edineţ, pentru cei din Hotin l şi nordul Bucovinei. De asemenea, la Orhei, Cahul, Ismail, Chilia Nouă şi Belgrad.[2] Ghetoul din Chişinău a fost organizat în cartierul de sud, spre Vistemiceni. Ulterior, ca urmare a condiţiilor *mizere* de trai din lagăre şi a imposibilităţii practice de a le păzi, evreii din pădurile Alexandru cel Bun şi din Rublenifa au fost transferaţi la Vertujeni, iar cei din Răuţel, Limbeni şi Răşcani la Mârculeşti. Rata mortalităţii în aceste lagăre şi în operaţiile de transfer a fost de ordinul miilor.

5. în ziua de 16 august 1941, trupele de politie germane au adus înapoi în Basarabia 13 000 de evrei capturaţi în zona frontului din Transnistria şi declaraţi „fugiti din faţa trupelor noastre", ceea ce echivala cu colaboraţionismul fătiş. Ei au fost, fără îndoială, tinta specială a agresiunilor, fără a se putea identifica - nici atunci, nici acum — natura acestei colaborări. Logica ne arată că regimul comunist îi protejase şi că fugeau de

1 Ibidem, toate citatele paragrafului în Raportul l, f. 6.
2 IWdem, Raport l, f. 9.

320

—~*ll,*
T j
m oraş 'nici!?³™ to lafa c°misiei- f,, «T "t"*1""1' colo_n r°mâne cu f, Conflict W frecînrf SC pără«te S

—• SSSKsiEac-s-i

SS~-=B~-s^ saSwsâ^B'

^ata, mareşalul şi evreii ce dovedeşte improviz
„ au, care „dirija
evreilor pentru munca obştească t'a /""** ** SCoaterea evacuaţi şi, ta ^ exercita oe ' Celor ce ""nau să fi_e
orş instruc&uni detaliate:

ROMÂNIA
M«rul Afacerilor Interne Prefectura Jud. Lăpuşna
Către

ucureşti veneau
Nr. 23
[n]aaug. Confidenţial
Comandamentul Militar al oraşului Chisinău
(^descifrabil)
Şeful Serviciului («descifrabil)"
' ^^ Raport „„14-]5
322

ttr^W-ri"[5]?^:?
•^casrt2s<7-*d

----------^ [tenent]-colonelului *PaU-Â*

p.N.,fond comandam

mareşalul şi evreii *323*

comisia instituită de mareşal a retinut în raport atitudinea germanilor care „văzînd că autorităţile române le distribuie pîine şi ceai (evreilor - n.m.) au protestat textual; De ce le mai dati pîine şi ceai? Noi îi împuşcăm".[1] Cu toate acestea, *cercetarea rapoartelor* venite mai ales din lagărul Vertujeni arată că principala cauză a deceselor a fost epidemia de tifos: „Zilnic sînt cazuri de decese, ce uneori ating cifra de 8-10 persoane, dintre cari, parte de boli contagioase ale căror locuinţe nu se pot dezinfecta neavînd cele necesare, dînd posibilitatea ca epidemia să se întindă peste tot".[2] La 22 august 1941 comandantul lagărului îl anunfa disperat pe comandantul Armatei a 3-a: „în lagăr au venit 23 026 internati jidani, deşi capacitatea de cazare a Tîrgu-lui Vîrtejeni nu era mai mare de 13-15 000 aşa după cum am arătat deja. Din această cauză îngrâmădindu-se atftia oameni, din care unii copii, altii bătrîni, unii bolnavi, altii chiar pe moarte, unii paralizaţi, altii infirmi, unii ta stare de dementă, altii epuizări complect din cauza nehrănirii şi eforturilor făcute pînă aci, fac să se producă ta cel mai scurt timp nu numai o mortalitate în masă, dar ce este mai grav, pentru situatia ostaşilor şi a locuitorilor români din localitate, o molimă extraordinară, care nu va putea fi niciodată nici *evitata, nici* stăvilită sub nici un motiv".[3] Măsurile de igienă-luate ta urma acestor apeluri au fost insuficiente şi scăparea situatiei epidemiologice de sub control s-a adăugat ca un motiv suplimentar dorinţei de a-i îndepărta pe evrei din zonă.

9. Asupra comportamentului autorităţilor româneşti, martorii evrei Guttmann Landau, Dumitru Sili, Solomon Sur, Nina Zoltur şi românii Die Bodoi şi căpitan ta rezervă Balinski, precum şi altii, au declarat ta *faţa* comisiei că „sub aspectul general, tratamentul evreilor din ghetou, rezultat din felul de comportare al soldatilor, gradatilor, organelor militare de conducere, a fost omenesc şi civilizat".[4] Relaţia a fost paşnică şi pentru că

»-, p
• °P- «t.. Raport l, f. 1[6]
' '
324

.Hi

▪

înregistrîndu-se violuri individuale şi în grup, răpiri de femei, forţarea la prostituţie.[J]

11. începînd cu prima jumătate a lunii septembrie, ca urmare a *deciziei* luate de Antonescu în şedinţa Consiliului de Miniştri din 5 septembrie 1941, s-a declanşat faza a doua a tratamentului aplicat evreilor: deportarea. Mareşalul abia întors de pe front s-a arătat foarte decis să facă „o operă de curăţire totală şi de evrei şi de toti acei care s-au strecurat la noi; fac aluzie la: ucraineni, greci, găgăuzi, evrei, care toti, încetul cu încetul, rînd pe rînd, trebuie să fie evacuati".[2] *Decizia* lui Antonescu avea două raţiuni proprii: a) minoritarii împiedică ducerea războiului şi dezvoltarea sănătoasă a unei economii naţionale, si b) evreii nu respectă înţelegerea iniţială, de a susţine efortul de război prin muncă „obştească", încearcă mereu să se eschiveze, să plătească scutiri sau să fugă. Este de presupus, cu procent mare de credibilitate, că atitudinea mareşalului era alimentată şi de informaţiile trimise de la Chişinău de către serviciile de informatii. Pentru că nu ştim în ce măsură se întemeiau pe o realitate, ele pot fi interpretate astăzi la ambele limite ale semnificaţiei: o atitudine vădit ostilă a evreilor sau un exces antisemit al românilor. Un buletin contrainformativ pentru perioada 18 august-18 septembrie 1941 înfăţişa următoarea atitudine a evreilor din ghetou:

„Resemnarea şi pasivitatea, adoptate momentan de evrei, au la bază numai ura şi spiritul de revanşă. Rareori, atunci cînd se simt în siguranţă sau în furia unei izbucniri de revoltă, cuvintele lor oglindesc adevăratele sentimente ce nutresc: «Românii beau anul acesta cu linguriţa din sîngele nostru. La anul vom bea noi cu polonicul din sîngele românilor».

Evreii continuă să nutrească o speranţă aproape bolnăvicioasă că războiul se va termina cu izbînda dictaturii proletariatului şi că America va interveni într-un fel oarecare în favoarea lor, salvîndu-i din situaţia în care se găsesc.

[1] Samuel Aroni, op. cit., Raport l, f. 17.

[2] Problema evreiască, voi. II, p. 198.

A ALEX"TM|3TOBNBscu

»NOTĂ

fiStS^-SSTi?-

o—EC**"^___**,

N b [7] septembrie 1941":

»S?«as::a---

"*""" «,, S^*"» ««* ?,:±™ *!?»

Armata, mareşalul
peste tot unde au ocupat un este evident politic-rasial moartea evreilor în timpul venit prin violentă (execut
război, mai precis în cadrul
secinfa unui act contn
decizii politice ilegale
luluiTopornuareniciL.i$_{Uia}$, nu, administrativ, admini$_{SQind}$
deportare venit de la Bu
deportări nejustificate
Portarii acum fa consecință, chiar dacă nu a sur-
umanitâtii, j
umanitar, a unei
'd doar «ecuto-de
v-,, ,,- *OMUIUI* masuruv- ^*uuu* cazurile de deces apărute pe traseu ca urmare a stării de sănătate precare, epuizării, inanitiei de care sufereau evreii. Este ilogic să afirmăm că nota reprezintă o indicatie pentru crimă, atît timp cît ea arată elementele organizatorice ale trecerii evreilor peste Nistru, nu ale unei asasinări în masă. La punctul 10 este o referire la cei care nu se supun transportului, evadează, se întorc etc., ceea ce intra în prevederile regulamentare militare pe timp de război, aplicate corect în interiorul unui ordin general ilegal, iar punctul 11 arată că cei care vor jefui vor fi împuşcați.
In continuare, Inspectoratul Jandarmeriei din Basarabia stabileşte itinerarele:
„1. Pentru cei din nordul Basarabiei şi Bucovina: de la lagărul Vertujeni, prin Soroca - punct de trecere Cosâufi şi prin Mateufi - punct de trecere Rezina; cei din Bucovina prin punctul de trecere Atachi.
2. Acei din sudul Basarabiei au fost dirijați de la Cahul, Bolgrad, Ismail, Chilia Nouă, Vîlcov, prin Tarutino, punct de trecere Purcari".
Raportul comisiei arată că prin aceste puncte de trecere au fost deportați din Basarabia 55 867 de evrei şi din Bucovina 45 538 de evrei, în total 101 405 de evrei.[1] Au mai rămas în ghetoul din Chişinău 86 de evrei.
328
A^M^STOENESC,,
'afostprg
v- ^*iucu* dp *f,,* .i "«Şcare « =>„ w -"«««w. on$_c$

^•«««•^sîs.-css-'-»;

91

.S^-^S^¡

^ata, mareşalul şievreii aflate pe teritoriul Basarabiei:
329
periere a
J La l » -----c"reuor şi ar$_{atâ}$
^. j_«a j august 7 *QA* t

i£=SSSS

°« 2, f. 4.5

(de jandarmi - n.m.), care mi-a ordonat a executa acest c urmînd a raporta.
Pentru care am încheiat procesul verbal. Untersturmfuhrer Căpitan
(ss) Frohlich (ss) loan Gh. Vetu"|
(Ambii au fost înaintați Curfii Marțiale)[2]
Pentru completarea imaginii acestor asasinate voi repro un alt document pe care raportul nu 1-a cuprins, dar care legat de acelaşi moment al deportărilor:
„Către
SERVICIUL MARELUI PRETOR
l Am onoarea a raporta că Eşalonul 2 al Armatei a 3-a J
deplasează în dimineața zilei de 22 august a.c. la Eşalonul l, j Ucraina
Cum nu există alt pretorat căruia să i se poată preț cercetările în curs, am onoarea a înainta anexatul doi cuprinzînd treizeci de file, cu începutul cercetărilor făcutei legătură cu împuşcarea în noaptea de 4 - 5 august a.c. a 2| evrei, dintr-un număr de 300 evrei, din județul Storojinet. -j *în* urma cercetărilor întreprinse s-a dovedit că convoiul| evrei a fost sub conducerea caporalului Safian Ignat şi a j4 darmilor Negură Vasile şi Agafitei Grigore, toți din Legiuf jand. Storojinet, aflați ta prezent la Legiune şi care urmează i cercetați./.../
Pretorul Armatei a 3-a Eş. n Itcol. Jean Poitevrin"[3]
în sfîrşit, există confirmarea unor acte justificate, cărei urmat cursul firesc al procedurilor legale, amestecate cu *i*
1 Martiriul evreilor din România 1940-1944..., p. 142.
2 Ibidem, p. 144.
3 Ibidem, p. 146.

nalarea unor crime, ceea ce a dat imaginea unui eveniment unitar, prins cumva în fenomenul general al deportării:
INSPECTORATUL JANDARMI CHIŞINĂU Nr. 80 din 13 august 1941
Intr. nr. 395,13.Vffi. 1941
Raportam că în ziua de 12 august 1941, orele 12, Curtea Marțială a condamnat la moarte pe cei 4 teroriști prinşi de Legiunea jandarmi Orhei, în oraşul Orhei *în* ziua de 21 iulie 1941 şi anume: Romantienco Anatolie zis Alexandru, de profesie inginer, Şafcu Vasile zis Colea, de profesie funcționar, Mendel Froim lacob zis Marin, de profesie învățător zis Zador, Grigore zis laşu, de meserie frizer, care au fost raportați Dv. cu nr. 39 din 3 august 1941.
- Evreii din lagărul Tătăraşi - Chilia scoşi la munca cîmpu-lui au refuzat lucrul; devenind agresivi, au fost împuşcați. (Este cazul celor 451 evrei executați la Tătârâşti - eroare de grafie -, prezentați în procesul verbal de mai sus, iar eventuala agresivitate a lor explică ordinul lui Antonescu - n.m.)
- în ziua de 6 august ac. orele 18, jandarmii din Comp. 23 poliție au împuşcat 200 evrei şi i-au aruncat în Nistru".[1]
Tot pentru cazul evreilor ucişi la Tătârăşti ar fi de menționat o indicație anterioară a generalului Popescu: „Conform ordinului Domnului general Antonescu, dacă nu muncesc cum trebuie, nu li se dă de mîncare, nici nu sînt lăsați să primească sau să cumpere. Dacă fug se împuşcă unul din *zece".*[2] Este de presupus că evreii n-au putut acoperi volumul de muncă impus sau că au fost obligați să îndeplinească munci istovitoare, degradante, sub amenințare şi abuz, fapt ce probabil i-a determinat să se revolte. Nu avem informații precise despre ce s-a întîaiplat acolo. Al doilea raport al comisiei conține şi depoziția locotenentului Roşea Augustin din Legiunea de jandarmi Roman, care se
[1] Ibidem, p. 147.
Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chişinâu, dosar nr. 9, f. 66.

"xixiAa 3TOENESCU *'fiind* chemat rf
fî ^^^^*dn*!*^^****
care au avut drept *reStot* ^ *mtoca*^ acei ev^.,0,,- _ *p Tez wtat* unD$_{Usc,,,,0}$,, .-
"l^Ja« sistem a fosf în^Tu[5]*"»-
«*!•* —,. _ *"*"*<**

ordinelor date au înregistrat momente aşa de dramatice încît cei ce au luat parte vor purta multă vreme impresiunile reținute în acele împrejurări".[1]
Acest caz a fost cunoscut în mediile oficiale. Mai întîi este menționat într-un buletin informativ al Chesturii Politiei Chişinâu: „în rftidurile intelectualilor evrei se *comentează în* surdina că cei plecați în ziua de 8 octombrie 1941, la o distantă oarecare, au fost deposedări de obiectele şi valorile ce le aveau asupra lor, şi că transportîndu-i mai departe i-a împuşcat".[2] Apoi, dr.

Filderman 1-a informat pe Antonescu:
„FEDERAȚIA UNIUNILOR DE COMUNITĂȚI EVREIEŞTI DIN ȚARĂ Urmare la nr. l 347
Nr. l 356
Bucureşti, 11 octombrie 1941 Domnule Mareşal,
Am primit astăzi un apel disperat de la conducerea ghetoului din Chişinău.
în dimineața zilei de 8 a.c. au plecat l 500 de oameni, în mare parte pe jos, luînd cu sine numai ce puteau tine în mînă, deci aproape toti expuşi să se prăpădească, afară fiind frig, iar ei goi, fără alimente şi fără cea mai mică putință de aprovizionare la un drum de cel putin opt zile, pe ploaie, frig şi zăpadă. Numai bolnavii, bătrînii şi copiii au plecat ta căruțe.
Deci nici bolnavii n-au fost crufati; deci şi femeile au plecat pe jos.
Este moartea, moartea, moartea, fără vină, fără altă vină decît aceea de a fi evrei.
Vă implor din nou, Domnule Mareşal, să nu lăsați ca asemenea zguduitoare tragedii să se săvîrşească.
[1] Samuel Aroni, op. cit., Raport 2, f. 7-8. Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Chişinău, dosar nr. 11, f. 34.

Primifi, vă rog, Domnule Mareşal, asigurarea profund meu respect. Preşedinte Dr. W. Filderman"[1]
Acestei intervenții i-a răspuns Antonescu prin cel scrisoare dată publicității în care îi amintea crimele fă evrei în Basarabia cu ocazia retragerii din 1940. Ea a fq formă implicită de acceptare a crimei. Transportul octombrie este confirmat *în* evidența Inspectoratului de Ja Basarabia cu un număr precis de l 000 de persoane trecute < peste Nistru de către Legiunea de jandarmi Orhei[2], iar informația numerică fumizata.de dr. Filderman este precisă (l| persoane), atunci cifra aproximativă a morților din convoi i în declarația locotenentului Roşea (500) devine plauzijf Trebuie subliniat însă că nici un document oficial nu ir execufia evreilor, ci doar înmormîntarea celor morti pe i cazul nu poate fi decît urmarea unui ordin distinct dat de i maior Drăgulescu, deoarece instrucțiunile Marelui Ca General, invocate de acesta, nu cuprind asemenea Atitudinea reprobabilă a autorităților vine din faptul că au i cut starea disperată a evreilor şi chiar au prevăzut măsuri j ca cei morti pe drum să fie îngropați, în urma unor cons previzibile şi acceptate.
Chiar dacă aceste asasinate nu au avut anvergura celor făf de naziști, ele se înscriu, fie prin tratament cauzator de; fie prin executii, în termenul generic de Holocaust (Shoat), i stituindu-se în partea de implicare a României în acesta. asupra celor întîmplate, atît prin rapoartele comisiei, cît şi i informările serviciului de informații militar, Antonescu nu a măsuri ferme de oprire şi pedepsire radicală a vinova reactiile sale tîrzii avînd un alt context, generat tot de cons rente personale. Hotărîrea sa intimă de a-i elimina pe evrei j
1 Arh. Statului, Bucureşti, fond Preşedinția Consiliului de Cabinet Militar, dosar nr. *104/1941, f.* 131.
2 Arh. M.Ap.N., fond Guvernâmîntul Basarabiei, dosar nr. 29, f.
Armata, mareşalul şi evreii

România nu s-a modificat decît atunci cînd a înțeles că această „grafie uriaşă este peste puterile lui şi ale statului.
Informată despre nenorocirile deportării, conducerea evreiască a trimis un mesaj disperat către mareşal:
, .Domnule Mareşal,
în aceste ceasuri de pioasă reculegere pentru credincioşii mei, ingăduiti-mi, vă rog, să mă înfățişez Domniei-Voastre, cu ruga izvorîtâ din adîncuri, să revărsați mila mărinimiei Domniei-Voastre asupra flintelor cari aşteaptă în pragul căminurilor lor cuvîntul de mîntuire din partea gloriosului Conducător şi bun părinte al tuturor copiilor tării. Binevoiti, Domnule Mareşal, a îngădui să fie lăsați la vetrele lor evreii nevinovați, loviti de aspra măsură a dezrădăcinării lor de la locurile de baştină şi izgoniti.
Dumnezeu să binecuvînteze măreața Domniei-Voastre operă pentru neam şi tară.
Cu nețărmurit devotament,
ŞefRabin
(ss). Dr. Al. Safran"[1]
Alte intervenții la Casa Regală nu au dus la nici un rezultat. „Majestatea Sa Regina a fost mintită. Şi de nemti şi de mareşal. I s-a dat cuvîntul din ambele părti că s-a anulat ordinul de deportare şi a fost mințită zi de zi, sub pretext de confuzie în ordin şi contra-ordin sau de neascultare de ordin de către exe-cutanti."[2]
Revenind la desfăşurarea operațiilor militare în teritoriile eliberate, nu trebuie să scăpăm din vedere contextul general al evenimentelor. Analiza jurnalelor de operatii ale unităților combatante, adică a acelor trupe care au intrat în contact direct cu populația evreiască, precum şi studiul dosarelor de telegrame schimbate între ele şi eşaloanele superioare reprezintă astăzi sin-
, 'S.C. Cristian, op. cit, p. 76. * Ibidem, p. 78.

gura sursă credibilă pentru amploarea evenimentelor de acolo. Declaratii de la Bucureşti - fie că erau sforăitoare, fie că minimalizau situatia -, precum şi mărturiile victimelor nu pot decît să confirme sau să infirme ipotetic realitatea de la fata locului. Să nu uităm că regimul comunist instalat după 1945 a deformat substantial lucrurile şi că o judecată după 55 de ani n-are cum să fie completă. Cert este că telegramele militare nu s-au ferit să prezinte pierderile din rîndul populației evreiești:

„Regimentul 6 vtaâtori P.A. Oficiul Poştal Militar nr. 10
Nr. 7007 28 iulie 1941
Către
Divizia a 14-a infanterie
Biroul 2 Ihformatii

La ordinul Dvs. nr. 24 354 din 23 iulie 1941, am onoarea a raporta că *în* intervalul de la 22 iunie pînă ta prezent, au fost executati un număr de 40 jidani din corn. Sculeni-Tg., jud. Iaşi, 14 jidani în oraşul Bălti şi 120 jidani din corn. Mărculeşti, jud. Soroca, în total 174 jidani.

1. Din cei 40 jidani predati de Comandamentul german, 14 au fost împuscati, deoarece au încercat să fugă de sub escortă, iar 28 au fost executati pe D. Stinca, în ziua de 28 iunie 1941, pentru motivele următoare:
- au tăiat cablul telefonic;
- au semnalizat din Sculeni-Tg. armatei sovietice, care se afla pe dflrectia) Nord Sculeni, indicînd posturile de comandă ale infanteriei şi artileriei, precum şi amplasamentele bateriilor de artilerie, care au fost bombardate cu precizie de artileria sovietică;
- au sabotat armata română şi germană, trăgtad foc de arme şi aruncînd grenade asupra soldatilor în timpul cînd erau evacuați din Sculeni.

2. Dintr-un număr de 500 jidani, găsiti HI oraşul Bălti, au fost executati numai 14 jidani care au declarat, atît ei cît şi ceilalti

jidani care au fost arestați pentru cercetări, că au fost aprigi comuniști si au sabotat armata ta timpul ocupării oraşului Bălti şi care erau ta cea mai mare parte autorii incendiilor din oraşul Bălti.

Restul de 486 jidani au fost trimişi, conform ordinului Comandamentului german, la Chestura Politiei Bălti, spre a fi internați în lagăr.

3. Din cei 120 jidani din Mărculeşti, care au luptat în rîndurile armatei sovietice (după propriile lor declarații), un număr de 100 de jidani erau răniti de glonț, dovada cea mai indiscutabilă a luptei lor, împotriva armatei române, ta rîndurile Armatei Roşii. Unii din ei au declarat că au împins înainte tancurile sovietice care nu mai puteau înainta cu motorul propriu.

Toti jidanii arătati mai sus au fost executati, bazîndu-se pe ordinul Armatei a 3-a, nr. l 949/1941, comunicat cu al Di v. a 14-a, nr. 24 218 din 11 iulie 1941, punctul 2 ta care se specifică: «Toti indivizii care trag ta trupe şi autorități să fie executati pe loc», precum şi pe ordinul Armatei a 3-a, nr. 20 555/1941, comunicat cu al Div. a 14-a, nr. 24 153 din l iulie 1941, care ordonă «să se procedeze fără crufare fată de cei găsiti vinovati de acte înregistrate ta contra Armatei şi contra Țării».

Totodată raportăm că datorită actiunei jidanilor din Mărculeşti, regimentul a pierdut ta ziua de 12 iulie 1941 pe dealul Mărculeşti: *un* cpt. act., 2 sublocot. rez. răniti, 33 morti, 23 răniti şi 12 dispăruti trupă din compania 2-a şi un ofițer rez. mort şi 14 morti, 6 răniti şi un dispărut din comp. a 4-a.

Numărul jidanilor împuşcați este prea mic fa{ă de pierderile noastre din cauza lor.

Comandantul Regimentului 6 vînători
Colonel Matieş Ermil
Ofifer informator Căpitan Ion V. Stihi"[1]

Execuțiile au fost ordonate asupra evreilor civili care acționau ca militari şi nu au avut calitatea de beligerant.

l B.A.R., Arhiva istorica, fond XXIV, dosar nr. 3 246, f. 68-69.

Generațiile viitoare, care în mod inconfundabil vor analiza aceste evenimente pe baza documentelor, vor fi tentate să anuleze opinii care s-ar putea întemeia pe realități, dar care sînt învelite cu plasa fabricată la Moscova, îi general, cazuistica înregistrează situația unor abuzuri făcute asupra unui număr relativ mare de persoane şi încercarea justiției militare de a identifica vinovații de execuții făcute *în* afara ordinului, şi judecarea lor în mod individual. Nu există ordine explicite de execuții în masă şi mulți dintre militarii români care au făcut abuzuri, jafuri, crime în afara ordinelor au fost judecați şi condamnări. Li s-au dat însă pedepse uşoare (transfer, arest, închisoare pe termen scurt, trimitere în linia întîi).

Va fi probabil foarte greu de ştiut citi evrei au murit din cauza mizeriei, bolilor şi foametei, şi cîti asasinări de germani sau de români. Este de presupus tocmai că numărul mare al mortilor (25 000 după Radu loanid) a determinat luarea unor măsuri de ajutorare, care însă au fost ineficiente - statul român nu era pregătit pentru aşa

ceva. El a fost încă o dată depăşit de o siruatie peste puterile lui, iratională şi total nepotrivită concepţiilor, tradiţiilor, obiceiurilor de ducere a războiului ale armatei române. Aceste erori au fost posibile doar pentru faptul că însuşi statul român era prăbuşit într-o dictatură militară, condusă de un naţionalist înflăcărat, dar total nepregătit pentru actul de conducere politică. Războiul peste Nistru a fost o acţiune peste puterile noastre, oricît de nobile erau intenţiile, şi 1-a pus pe Antonescu, la fel ca şi întreaga fără, într-o dependentă militară totală fata de aliatul german, după ce politica dezastruoasă inaugurată în 1930 ne adusese şi într-o totală dependentă politică faţă de statul nazist german. Văzînd drama evreilor, mai mult sau mai putin comunişti, nu trebuie să uităm tragedia românilor, la care Ion Antonescu n-a putut găsi soluţii, cu toată cinstea şi dorinţa sa de dreptate. Nu putini au fost românii care au privit cu disperare soarta Basarabiei şi Bucovinei, dar sînt îndreptării să afirm că răzbunarea pe evrei n-avea cum să rezolve marile probleme functionale ale acestor provincii. Poate că dacă n-ar fi

fost arit de multă sărăcie... Apoi, a fost şi vecinătatea marelui stat agresiv de la Est

Ţinînd o prelegere la Universitatea Nijenrode din Olanda am avut ocazia să constat ce au însemnat blocurile europene pînă în 1989 şi propaganda de ambele semne: o profesoară cu studii la Oxford nu înţelegea ce influentă poate să aibă o graniţă comună de l 000 km cu U.R.S.S., pentru că nu simtise niciodată în istoria tarii ei de la Marea Nordului ce înseamnă să fii vecin cu un colos comunist; problema ei era să nu tragă cu vreo rachetă balistică înainte să se poată da alarma.

Şerdakov scria în 1982: „Exista iluzii istoriceşte inevitabile, (predestinate), peste care omenirea a trebuit să treacă, plătindu-le adesea foarte scump. Eliberarea de ele nu se obtine întotdeauna pe cale raţională; iluziile se risipesc abia după ce şi-au trăit traiul în inimile oamenilor".[1] Noi am plătit şi încă mai plătim preţul acestei iluzii impuse, inaugurată printr-o perioadă de teroare îhtr-un deceniu infernal, cînd la conducerea statului şi a organelor represive s-au aflat acei evrei care-şi trădaseră propria naţionalitate, religia şi destinul comunitar, căutînd în staUnism o patrie ce n-a fost niciodată a lor.

l V. N. Şerdakov, Iluzia binelui. Valorile morale şi credinţa religioasa, Bucureşti, Editura Politica, 1988, p. 152.

IX. CAZULODESSA

Motivele complexe ale participării României în războiul declanşat de Germania împotriva Uniunii Sovietice, după ce atacaseră împreună Polonia, sînt acum foarte larg cunoscute şi dezbătute. Istoricii, singurii îndreptăţiţi să emită judecăţi profesioniste asupra unor evenimente ale trecutului, sînt liberi să stabilească adevărul pe baza documentelor şi a mărturiilor veridice. Arhivele s-au deschis în bună măsură. Revin însă asupra unei afirmaţii din debutul acestui volum, amintind că tara noastră se afla în postura de stat agresat încă din iunie 1940 şi avea toate argumentele de partea sa pentru acţiunea militară menită să readucă la patria-mamă acele teritorii româneşti ocupate prin foiţă, în Basarabia şi nordul Bucovinei, de către U.R.S.S., care se folosise de conţinutul Protocolului adiţional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop. Acest document a devenit nul de drept în momentul în care Germania a atacat U.R.S.S. la 22 iunie 1941, problema activată în discuţie astăzi fiind aceea a îndepărtării totale a consecinţelor ultime ale acelui protocol. Problema a apărut deoarece, în timp ce Germania a fost învinsă, U.R.S.S. a reocupat şi administrat vreme de 45 de ani teritoriile obţinute de la România prin agresiune, în forma geografică rezultată din înţelegerea germano-sovietică. Şi aspectul recent, al consecinţelor ultime, implică cel puţin o judecată simplă, deoarece „îndepărtarea ultimelor consecinţe" înseamnă în ultimă instanţă revenirea la România a tuturor teritoriilor răpite, ceea ce presupune desfiinţarea Republicii Moldova şi retrocedarea de către Ucraina a sudului Basarabiei, nordului Bucovinei şi ţinutului Herţa. Formularea mi se pare neinspirată sau, cel puţin, neexplicită.

Este vorba de recunoaşterea agresiunii, a faptului că aceste teritorii au fost cîndva ale României şi i-au fost răpite cu forţa, că România era îndreptăţită să riposteze, chiar dacă a făcut-» mai tîrziu şi în alianţă cu Germania, fapte istorice care nu pot modifica realitatea politică actuală, întărită de toate acordurile şi tratatele internaţionale semnate de România, care sînt incidente la statutul teritorial, şi de recunoaşterea oficială între state, ca subiecte de drept internaţional.

într-o cu totul altă situaţie se află interpretarea istorică a trecerii Nistrului de către armata română, pentru care mareşalul Antonescu, în calitatea sa de conducător al statului si comandant al armatei, a purtat toată răspunderea. Ea este întărită negativ prin conţinutul scrisorii adresate lui Hitler la 31 iulie 1941, în care declara: „Aşa cum am rugat pe domnul ministru von Killinger să vă comunice ca răspuns la scrisoarea Excelenţei Voastre, vă confirm şi acum că voi merge pînă la capăt în acţiunea ce am pornit la Răsărit împotriva marelui duşman al civilizaţiei, al Europei şi al ţării mele: bolşevismul rus. De aceea nu pun nici un fel de condiţii şi nu discut cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu".[1] Argumentele de ordin strict militar ale mareşalului nu pot prevala în faţa celor de drept internaţional, inclusiv în cazul referirii făcute de Antonescu la Charta Atlanticului: „Şi asta a fost dată şi la Washington tot în acelaşi an, mai tîrziu. Charta Atlanticului spunea categoric: «Nu vom recunoaşte, la

terminarea războiului, nici o modificare de frontieră care n-a fost liber consimțita». Ceva mai tîrziu - asta a fost în august '41 -, ceva mai tîrziu, domnul Eden a repetat această declarație în Parlament şi a spus: «Nu vom recunoaşte frontierele care n-au fost liber consimțite»".[2] Cel putin teoretic, asta însemna nerecunoaşterea Dictatului de la Viena (asupra căruia democrațiile occidentale se pronunțaseră deja, în sensul nerecunoaşterii) şi a ultimatumului sovietic. Oricum, decizia lui Antonescu de a trece Nistrul fără să întrebe pe nimeni fusese

1 Arh. M.A.E., fond 71/1920-1944, România, voi. 10, p. 461.

2 Procesul mareşalului Antonescu, 1995, voi. I, p. 213.

luată înainte de Charta Atlanticului (august 1941), iar la proces 1 mareşalul a afirmat că nu a ştiut de contribuția germană la agre-1 siun* sovietică şi nici de prevederile Chartei.[1] Soarta țării şef afla în mîinile lui.

Această decizie a reprezentat o gravă eroare politică făcută l de un om cinstit şi patriot, dar care nu se sprijinea, ca de faptf întregul stat, pe ansamblul de responsabilități şi instituții politice f (partide, Parlament, Constituție), care au de drept calitatea să j judece şi să decidă într-o situație de acest gen. Eroarea a fostj identificată ca atare şi sancționată prin protestul oamenilorj politici democrați, precum şi prin modificarea atitudinii marilor| puteri occidentale față de România.

Fără a intra în detaliile tehnice şi oarecum aride ale-operațiilor militare, voi reaminti că la flancul de sud al Frontului J de Est s-a constituit un grup de armate numit „General J Antonescu", aflat sub comanda efectivă germană şi compus din trei mari unități: Armata a 11-a germană (general Ritter von Schobert), Armata a 3-a română (general Petre Dumitrescu) si • Armata a 4-a română (general Nicolae Ciupercă). După trecerea j Nistrului, Armata a 4-a a rămas sub ordinele Marelui Stat Major *l* român şi a primit misiunea să cucerească Odessa. Ceea ce este] important pentru situația operativă, încă de la început, a constat] în faptul că „după forțarea Nistrului în regiunea Tighi-na-Dubăsari, elementele înaintate ale Armatei a 4-a au ieşit la țărmul Mării Negre, la 40-50 km nord-vest de Odessa".[2] Informatia confirmă că oraşul a fost izolat de pe uscat. La fel de importantă este şi constatarea că, la foarte scurt timp, celelalte forte ale grupării şi, în primul rind Armata a 11-a germană, au atacat în Crimeea şi ulterior au cucerit-o, încercuind şi regiunea

1 Ibidera, p. 213-214.

2 România în anii celui de-al doilea război mondial, voi. I, Bucureşti, Editura Militară, 1989, p. 376.

fortificată Sevastopol. Astfel, se conturează realitatea operativă ca asediul Odessei, cucerirea sa şi tot ce s-a petrecut acolo după pătrunderea trupelor române în oraş au constituit evenimente cu desfăşurare într-un fel de „insulă" rămasă mult în spatele frontului. La Odessa, trupele sovietice se apărau într-un arc de cerc, aflat cu limitele pe litoral, la sud şi la nord de oraş, şi cu eşalonul cel mai înaintat în satul Dalnic (aprox. 4-5 km de Odessa). Cercetarea de aviatic pusă la dispoziția Armatei a 4-a a fost superficială şi în parte derutată de o foarte bună camuflare efectuată de inamic, ajutat de dispunerea vegetației şi a formelor de relief „în pete" fragmentate, fără trasee continue, ceea ce a format opinia lui Antonescu, pripită şi ea, că oraşul este prost apărat. Studiul unor fotografii aeriene cii detalii incomplete, 1-a făcut să creadă că Odessa este o pradă uşoară şi a considerat că s-a ivit prilejul să obțină o victorie răsunătoare pentru armata română şi pentru el personal, prin cucerirea unei localități majore. Acest mod de gîndire tipic lui Antonescu, grandoman şi exhibiționist, la fel ca şi naivitatea sa politică (intenționa o retragere a trupelor şi o ieşire din alianță, fără sâ-şi dea seama că, odată intrat, se supunea unui angrenaj politico-militar foarte vast), a condus la o mare eroare militară, care se adaugă celor politice făcute de mareşal la conducerea statului. „El *credea* că Germania va fi biruitoare, iar el va trece în istorie ca omul care a condus armatele române victorioase. El era atît de ambițios şi dornic de glorie personală (cum am putut constata la Jilava în 1946, în nenumărate convorbiri cu el) încît nu dorea să țină seama de faptul că obține Basarabia fără război, dacă nemtii erau victorioşi."[1] Tot grandomania lui 1-a determinat să refuze oferta germană în aviatic şi trupe specializate şi să se ambiționeze la o cucerire glorioasă, cu orice preț, a unui oraş care devenise oricum o enclavă şi care, mai devreme sau mai tirziu, ar fi căzut. Dacă nu prin luptă directă, cel putin de foame, Odessa nefiind în situatia absolut particulară, geografică şi climaterică, a Leningradului. Hitler îi mulțumea lui Antonescu la 5 octombrie

l Radu Lecca, op. cit., p. 164.

1941: „Faptul că dv. nu v-ati exprimat nici o dorință de a vi se da sprijin german pentru atacul Odessei, atunci cînd toate forțele germane erau prinse în lupte grele, îl apreciez cu deosebită mulțumire".[1] Un amănunt influent nu trebuie să lipsească din această schiță de imagine: armata sovietică sprijinea rezistenta oraşului cu flota de pe

mare şi cu artileria de pe nave (care este una din cele mai redutabile arme) lovea trupele române inclusiv prin trageri peste oraş. Pînă la urmă, refuzul lui Antonescu de a primi sprijin aerian şi în blindate, precum şi inconsistenta forţelor române s-au manifestat în teren prin două luni de asediu; mareşalul nu dorea să cucerească un oraş în ruine, ci unul intact. Germanii erau dispuşi să-1 radă de pe fata pămîntului, aşa cum se va întîmpla mai tîrziu la Sevastopol, oraş supus unui covor de bombe nimicitor. Odessa a cedat doar în momentul în care, aşa cum am arătat, Armata a 11-a germană a cucerit Crimeea, iar posibilităţile de alimentare ale flotei sovietice de la Odessa, precum şi şansele de salvare a propriilor trupe, s-au epuizat A fost o victorie a la Pyrrhus, care a costat Armata română 17 729 morţi, 63 345 de răniţi şi 11 471 dispăruţi, cifră enormă pentru cucerirea unui oraş şi a unui teritoriu adiacent rămas în spatele frontului.[2] Că nu se lasă enclave în spatele frontului, este adevărat, dar care putea fi valoarea ofensivă a trupelor sovietice de acolo şi de ce n-a abordat o altă manieră de atac, inclusiv de pe mare? Nemulţumit de prelungirea asediului şi de pierderile grele, mareşalul Antonescu 1-a înlocuit pe generalul Ciupercă de la comanda Armatei a 4-a, după ce acesta i-a atras atenţia că „aproape toate diviziile noastre din primul eşalon se găsesc la limita posibilităţilor lor ofensive: limita morală şi fizică".[3] Incepînd din 23 septembrie, la comanda Armatei a 4-a au fost numiţi generalul Iacobici (comandant), generalul Tătâranu (şef de stat major), şi colonelul D. Petrescu (comandant al artileriei),

1 Antonescu - Hitler. Corespondenţă şi întîlniri inedite (1940-1944), voi.l, p. 130.
2 Arh. M.Ap.N., fond Marele Stat Major, dosar nr. 496, f. 34.
3 Ibidem, fond Armata 4, dosar nr. 208, f. 319.

care n-au putut schimba situaţia, trupele române neavînd la dispoziţie „mijloace şi metode pentru războiul de poziţie, adică artilerie foarte multă, consum mare de muniţie, aviatic de bombardament şi care de luptă".[1] La eroarea militară se adaugă faptul că, prin incursiuni, trupele sovietice reuşiseră să captureze suficient de mulţi militari români (trupă şi ofiţeri) de la care, interogîndu-i şi torturîndu-i, au aflat destul de corect dispunerea, forţa de luptă şi situaţia psihologică a dispozitivului nostru de asediu. Pe un front în mişcare, aceste date se schimbă relativ repede, dar acolo unde asediezi timp de două luni (14 august — 16 octombrie), expunerea la desconspirarea informativă a valorii tale este la îndemînă unor servicii profesioniste, cum erau cele sovietice. Să mai adaug că ne aflam pe un teritoriu străin, la mare distantă de fără. La 3 septembrie 1941, mareşalul îi trimitea lui Mihai Antonescu o telegramă de pe front din care putem distinge accente de furie:

„Comunică ministrului de interne că a fost o mare greşeală eliberarea evreilor din tabere.
Acolo se găseau elementele cele mai periculoase, bogati sau săraci, care fac operă de dezagregare economică şi mai ales morală şi de intimidare în spate.
Cei aduşi înapoi în Moldova au devenit foarte obraznici. Soldatii după front cu mari riscuri de a fi răniti sau omorîti din cauza comisarilor evrei, care cu o perseverentă diabolică împing pe ruşi din spate cu revolverul şi îi tin să moară pînă la unul pe pozitie.
Am aflat de acest fapt şi sînt revoltat
Te rog remediază şi acest fapt
Toţi evreii să fie readuşi în lagăre, preferabil în cele din Basarabia, fiindcă de acolo îi voi împinge în Transnistria, imediat ce mă voi degaja de actualele griji.

l General Platon Chirnoagâ, Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei sovietice, 22 iunie 1941-23 august 1944, Madrid, Editura Carpati, 1965, p. 179.

Trebuie sa se înţeleagă de toţi că nu este luptă cu slavii, ci cu evreii.
Este o luptă pe viată şi pe moarte.
Ori învingem noi şi lumea se va purifica, ori învinq ei şi devenim sclavii lor.
La Tiraspol, evreii erau purtafi ta lectice romane şi toţi erau obligafi să se descopere, de-i cunoşteau sau nu, cînd treceau pe Itagă ei.
Moldovenii noştri slujeau la ei numai pentru mtacare.
Deci menajarea lor în interior ar fi o slăbiciune, care ne va putea compromite victoria.
La Chişinău s-au descoperit, ta pivniţele politiei lor secrete, mormane de cadavre îngropate.
Stat în mare parte nenorocitii de basarabeni care de 20 de ani au luptat mai mult pentru ideile lor decît penlru statul român.
Dumnezeu i-a pedepsit mai rău decît meritau.
Iată ce ne aşteaptă dacă nu învingem.
Ca să învingem trebuie să fim fermi tatr-o atitudine.
Asta trebuie să o, ştie toti.
Nu economicul primează ta aceste momente din viata naţiunii însăşi.
Ea nu depinde de afacerile înfloritoare ale unora, ci de victoria tuturor ta contra Satanei.
Şi războiul ta general şi luptele de la Odessa ta special au făcut cu prisosinţă dovada că Satana este evreul.
El şi numai el duce slavii ca pe o turmă de boi şi îi face să moară trăgînd ultimul glonţ.

De aici enormele noastre pierderi.
Fără comisari evrei eram demult la Odessa.
Din cauza înfundării circulației nu pot evacua răniții și este aici o mare aglomerare, ceea ce a creat, contrar celor ce s-au petrecut ptaă acum, o rea cazare și îngrijire.
Rechiziționează de la evreii din București, Cemăuti, Roman etc. paturi de lemn, saltele de Itaă, cearceafuri, perne și trimite-le cît mai curînd aici.

De asemenea mai trebuie și medici și doamne de la Crucea Roșie sau de la Patronaj. Mareșal Antonescu"[1]
Informațiile mareșalului proveneau din declarațiile prizonierilor ruși, care semnalau într-adevăr comportamentul brutal al comisarilor politici, al cunoscutilor politruci, oameni devotați ai partidului și ai lui Stalin, trimiși ta linia tatu" pentru a asigura politica sacrificiului pe care se sprijinea strategia de luptă a Armatei Roșii. Cazurile de abuz făcute de astfel de indivizi -„lectica romană" etc. - stat semnalate și de evreii care au suportat tratamentul comisarilor, cum a fost situatia detinutilor din lagărul de la Vapniarca, supuși unei terori a liderilor comuniști închiși împreună cu ei. Faptul că foarte multi astfel de comisari erau de origine evreiască este nesemnificativ, deoarece ei făceau parte dintr-o rasă distinctă: fanatici ai stalinismului.
Cu tot acest context nefavorabil, la 16 octombrie 1941 unități ale Armatei a 4-a au intrat ta Odessa. „Trupele române au făcut un număr relativ mic de prizonieri; parte dintre soldatii ruși au rămas ta Odessa îmbrăcati civil și s-au transformat ta partizani."[2] Dar cea mai dramatică situatie pentru militarii români a fost aceea că se vor afla tatr-o localitate sub care se găseau peste 500 km de catacombe, ta care se adăpostiseră, după surse diferite, între 7 000 și 15 000 de oameni, ta majoritate militari, functionari comuniști și colaboratori.
Practic, chiar și prin proporția efectivelor, o armată stătea literalmente peste o altă „armată"!

Evenimentele de Ia Odessa, 16-23 octombrie 1941

Pentru înțelegerea exactă a acestor evenimente, îmi propun o primă sistematizare a faptelor, urmată de *analiza* detaliată a acestora

1 A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinet, dosar nr. 167/1941, f. 64 ?i passim (document publicat în Problema evreiască, vol.II, p. 290 si trimis de Muzeul Holocaustului din Washington).
2 General Platon Chirnoagâ, op. cit., p. 180.

1. în cursul operațiunilor militare duse dincolo de Nistru, trupe ale Armatei a 4-a române, între care Divizia 10, condusă de generalul Glogojeanu, pătrund în oraș. Data cuceririi este 16 octombrie 1941 și se dovedește foarte importantă pentru desfășurarea evenimentelor.
2. Trupele sovietice părăsesc localitatea pe cale maritimă, distrugînd în retragere o cantitate mare de tehnică de luptă, mijloace de comunicații și amplasamente întărite pentru a nu putea fi capturate și refolosite.
3. După retragerea trupelor sovietice, în oraș au loc acte de diversiune, incendieri și atentate. Ele nu mai pot fi rezultatul actiunii trupelor regulate ale U.R.S.S., ci ale unor indivizi sau formațiuni diversioniste, teroriste, sprijinite de indivizi sau grupuri apaițînînd populatiei locale ostile; o altă parte a populatiei era favorabilă prezentei armatei române în oraș.
4. în ziua de 22 octombrie 1941, ora 17.45, clădirea în care fusese instalat Comandamentul Militar Român la Odessa a fost aruncată în aer prin detonare din subsol. Pînă la 23 octombrie au fost scoși de sub dârîmături 41 de morti, între care 4 civili, restul fiind ofițeri, subofițeri și soldati români și germani. Au murit sub dârîmături generalul Glogojeanu, comandantul militar al Odessei - adică cea mai înaltă autoritate a orașului la acea dată -, alti comandanți militari, ofițeri superiori, inferiori, subofițeri și trupă apartinînd Diviziei 10, precum și prefectul politiei. Cifra finală a pierderilor a fost estimată (în noiembrie) la 93 de persoane.
5. Ca urmare a acestui act de terorism, conducătorul statului român a ordonat represalii. Acestea au fost puse în aplicare după regulile războiului.
6. Evenimentele s-au constituit într-unul din capetele de acuzare în procesul intentat mareșalului Antonescu la 6 mai 1946, în urma căruia a fost condamnat la moarte și executat.
1. Pătrunderea în oraș a presupus o serie de lupte izolate și operatiuni de „curățire" a terenului cucerit (anihilarea lunetiștilor, verificarea unor clădiri, capturi), concomitent cu plecarea pre-

cipitată a ultimelor trupe sovietice. Unele explozii și incendieri pot fi atribuite acestor trupe în retragere, dar numai pentru data de 16 octombrie, în mod cert, începînd cu dimineața de 17 octombrie, orașul Odessa se afla sub stăpfiiirea deplină a trupelor române. Drept autoritate de ocupatie a fost desemnată Divizia 10, iar comandantul acesteia, generalul Glogojeanu, a fost numit comandant militar al Odessei. Situatia în oraș era dramatică: pe de o parte, dezorganizarea vietii economice și sociale, iar pe de altă parte starea drumurilor, a utilităților publice, a clădirilor. Corespondentul ziarului „Universul", C. Șoldan, transmitea de la fata locului: „Unitari de geniu ale noastre se străduiau să stingă cu pompe aduse în grabă incendiile. Din timp în timp,

auzeam, în diferite cartiere, bubuituri puternice care zguduiau caldarîmul sub picioare. Erau mine aşezate de bolşevici în catacombele oraşului şi care făceau explozie cu întirziere. La intrarea trupelor române în Odessa s-a comunicat de către populatie că HI clădirile din centru a fost instalată o maşină infernală prevăzută cu ceasornic, într-un depozit de 700 kg de trotil - cel mai puternic exploziv. Explozia trebuia să se producă la ora 3, în noaptea de 17 spre 18 octombrie".[1] Deşi informatia provine dintr-un ziar, ea este importantă şi poate fi folosită drept mărturie, deoarece marchează clar şi oarecum neutru existenta unor date precise asupra actelor de sabotaj în curs sau în pregătire. Coerenta şi aspectul detaliat al acestor informaţii poate că au reprezentat într-adevăr caracteristicile declaraţiei unui localnic calificat şi proromân sau pot aparţine serviciilor militare de informatii din zonă, cu care corespondenţii de presă aveau contacte profesionale directe. Acum ştim că informatia, aşa cum a fost ea dată atunci, era parţial eronată, deoarece explozia a avut loc în 22 octombrie, la o distantă în timp de 6 zile, ceea ce schimbă fundamental situaţia. Oricum, C. Şoldan nu avea timpul tehnic necesar la dispoziţie pentru a difuza aceste date în ziua de 22 octombrie, după explozie, astfel încît să poată fi tipărite în ziarul din 23 octombrie şi el se referă evident la informaţii şi eveni-

1 „Universul" din 23 octombrie 1941, p. l.

mente anterioare orei 17.45. Ca martor al actului de sabotaj, sigur că ar fi scris altfel reportajul. La acea data însă, 22 octombrie, seara, nici armata nu ştia prea bine ce s-a întîmplat. Va trebui, aşadar, să dăm credit ideii că unităţile din oraş au fost informate din timp de cetăţeni asupra existentei încărcăturii (între 17 şi 22 octombrie), că au fost ordonate unele măsuri de verificare, dar acestea s-au dovedit insuficiente, în timpul interogatoriului său din procesul de la Bucureşti, mareşalul Antonescu a confirmat neglijenta generalului Glogojeanu şi a recunoscut că nu cunoştea detaliul asupra prevenirii:

, AC. publ. D. Săracu: D-le Preşedinte, încă o *precizare:* dacă înainte de intrarea în această clădire a fost înştiinţat de populatia locală să nu se intre în clădire, pentru că poate să fie minată?

Preşedintele: Bine, e un lucru care e stabilit, d-le acuzator public, e stabilit acest lucru. Generalul Glogojeanu a fost anunţat atunci.

Ion Antonescu: Da, este adevărat, am spus mai tîrziu,' şi generalul Glogojeanu, care a constatat proba, s-a încăpăţînat în această chestiune. Deci, nu o dată, de două ori a fost avertizat de cineva din populatia rusă: nu intrati în această casă, pentru că se întîmplă o nenorocire.

Ac. publ. D. Sâracu: Care era raţiunea represaliilor ordonate de d-1 Mareşal?

Preşedintele: Dacă populatia..., populatia anunţîndu-1 pe generalul Glogojeanu, de ce ati dat ordin de represiune contra populaţiei?

Ion Antonescu: Nu era populatia care a anunţat şi, la data aia, n-am ştiut acest lucru, d-le Preşedinte. Acest lucru 1-am aflat mult mai tîrziu".[1]

Pentru a înţelege atitudinea mareşalului, care nu a acceptat în final că „populatia" a anunţat, trebuie luată în calcul declaraţia dată de Eugen Cristescu la 26 mai 1949, în cursul operaţiilor de „exploatare" a sa de către serviciile secrete comuniste:„După ocuparea Odessei de către trupele române, Eşalonul şi-a ales ca

l Procesul mareşalului Antonescu, voi. I, p. 207.

sediu clădirea N.K.V.D. din Odessa, care rămăsese intactă şi avea tot mobilierul necesar. Comandamentul militar însă a pretins că el e în drept să ocupe această clădire, iar Eşalonul S.S.I. să-şi aleagă o altă casă din oraş, ceea ce s-a şi efectuat. După aceasta, un cetăţean din Odessa s-a prezentat colonelului Palius şi i-a denunţat că, după informaţiile sale, clădirea N.K.V.D. ar fi fost minată de trupele sovietice, înainte de părăsirea Odessei. Colonelul Palius a recompensat băneşte pe acest informator ocazional şi a informat despre aceasta Comandamentul Militar Român. Acesta a cerut germanilor o echipă de detectare, care a făcut unele cercetări cu rezultat negativ. După explozie s-a constatat că materialul exploziv fusese foarte bine izolat şi camuflat în subsolul clădirii, astfel că el nu a putut fi sesizat de aparatele germane".[1] Aşadar, a fost vorba de informatori şi poate de un zvon răspîndit în oraş. Problema esenţială a acestui detaliu constă însă în intervalul de timp inexplicabil, la prima vedere, dintre data ocupării oraşului (17 octombrie) şi data exploziei (22 octombrie).

în altă ordine de idei, odată stabilit în oraş, Comandamentul Militar Român a difuzat comunicate privind măsurile la care se expun persoanele care încalcă statutul internaţional al oraşelor ocupate. Tot în conformitate cu legile internaţionale, autoritatea militară română a expus în tot oraşul ordonanţe şi proclamaţii de dimensiuni afiş, în limbile română, germană şi rusă. Această obligaţie era prevăzută şi în Codul de Justiţie Militară, la art. 486, alin. 2: „în timp de război în zona de operaţiuni a armatelor, autoritatea militară superioară respectivă va putea edicta, prin ordonanţe publicate şi afişate, fapte şi pedepse menite să garanteze siguranţa armatei, apărarea ţării şi ordinea publîcâ".[2]

Care au fost aceste ordonanţe şi ce conţinut aveau ele? Imediat după instalarea la conducerea Armatei a 4-a, generalul Iacobici a emis ordonanţa nr. 10 către „toti locuitorii, de orice origine, etnică, aflători pe teritoriul Transnistriei şi în judeţele
1 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 408.
2 M.O., nr.132 *din 12* iunie 1939, p. l 881.

Cetatea Albă şi Chilia din Basarabia, care au făcut parte din Armata U.R.S.S. Ei sînt obligaţi ca în termen de 24 de ore de la afişarea ordonanţei de fată să se prezinte la autorităţile militare sau jandarmi. Cei care nu se vor prezenta *în* termenul de mai sus şi vor fi gâsifi ulterior în zonă, vor fi pedepsiţi cu moartea".[1]
Ordonanţa nr. 10 este datată 25 septembrie 1941. La pătrunderea în Odessa, autoritatea militară a emis o altă ordonanţă şi a afişat în oraş o proclamaţie, în limbile română, germană şi rusă, cu următorul conţinut:
..PROCLAMAŢIE CETĂŢENI AI ORAŞULUI ODESSA
Armatele române şi germane victorioase au învins şi ultima rezistentă comunistă din Ucraina. Inamicul a dat foc şi frumosului oraş Odessa, aşa cum a făcut pretutindeni de unde a fugit, fără să tină seama de nevoile poporului. Armatele germano-ro-mâne au dezrobit pământul transnistrean si oraşul Odessa si v-au scăpat de teroarea comunistă.
FIŢI LINIŞTIŢI!
Nimeni nu va face nici un rău populaţiei paşnice care îşi va vedea de treabă şi va respecta ordonanţele afişate. Veti fi puşi în drepturile sfinte şi vi se vor deschide bisericile. Se va avea grijă de hrană, sănătate şi se va asigura viaţa şi avutul vostru.
VĂ SFĂTUIESC!
- Să nu vă daţi la acte de ostilitate fafă de armate sau funcţionar» ce vor veni să administreze oraşul.
- Divulgau pe acei care au misiunea de terorism, spionaj, sabotaj, precum şi pe acei care deţin arme.
- Fiti cu băgare de seamă şi supuneti-vă măsurilor luate de conducerea militară şi civilă.
Am socotit ca o datorie, să vă aduc toate astea la cunoştinţă.
l Afiş din colecţia proprie.
Armata, mareşalul şi evreii

Totuşi, dacă "cineva dintre voi va călca dispozitiunile ordonanţelor date, precum şi a acelor care se vor mai da, să ştiti că: Va fi pedepsit pe loc cu moartea.
Fiecare la lucru, în ordine şi cu gîndul la Dumnezeu.
Dată la Cartierul nostru azi Ia 16 octombrie 1941.
COMANDANTUL ARMATEI
Gen. de corp de armată
I. IACOBICI
Şeful de Stat Major Gen. M. Tătăranu"[1]
Proclamaţia nu făcea o referire la evrei, în mod special, aceştia fiind tratati ca cetăţeni ai oraşului, fără discriminări. Ulterior, la 24 noiembrie 1941, a fost emisă ordonanţa nr. 7, care *preciza* măsurile de protecţie a locuitorilor şi sancţiunile ce se puteau da militarilor români:
,/../Art. 4. Se interzice orice atac direct, prin forţă, comis în dauna vietii sau bunurilor locuitorilor sau a prizonierilor inamici.
De asemenea, atentatele la pudoare.
Art. 5. Se interzice orice sustragere - fără forţă şi în mod privat - de obiecte sau mijloace de hrană, transport sau altele asemenea, de la locuitorii sau prizonierii inamici.
Art. 6. - Se interzice lovirea sau rănirea locuitorilor /.../
Art. 7. -/.../ Cele prevăzute la Art. 4 alin. l se sancţionează cu MOARTEA. A../"[2]
Aşadar, o serie de măsuri drastice luate împotriva militarilor români, infractori la legile războiului, ceea ce dovedeşte, cel putin declarativ, dorinţa de a respecta convenţiile internaţionale. Arhiva Pretoratului Militar confirmă că aceste măsuri s-au aplicat, dar a fost evitată pedeapsa cu moartea.
1 Acest document nu are un număr de înregistrare, dar exemplarul aflat în posesia mea, ca şi cel din anexele dosarului Odessa din Arh. M.Ap.N. au cleiul pe spate, dovada ca au fost lipite; evident, ele nu puteau fi lipite decît la Odessa.
2 Din colecţia autorului.

2. Trupele regulate ale armatei sovietice au părăsit oraşul, distrugînd în urmă tehnica de luptă şi unele obiective de interes militar. Aceasta intră în practica războiului şi nu poate constitui subiect de controversă asupra legalităţii, orice armată fiind în drept să procedeze astfel. Afirmaţia este valabilă însă numai pînă în

dimineaţa de 17 octombrie, cînd s-a instalat autoritatea română şi s-a retras ultimul soldat sovietic. După această dată, orice acţiune de distrugere intră sub incidenţa actelor de sabotaj şi terorism şi se pedepseşte cu moartea. Timpul de la care curge orice posibilitate de a atribui o explozie trupelor regulate sovietice este c+12 ore, adică traseul maxim al unei limbi de ceas între aceeaşi cifră a cadranului. _într-o notă informativă trimisă de rezidentul Rodler[1] Biroului de Informaţii al Forţelor Armate Germane din România se menţiona: „Potrivit Cartierului General Român, românii au capturat aproximativ 7 000 de ruşi la Odessa. Un număr de cîteva ori mai mare de bărbaţi bîntuie pe străzile oraşului îmbrăcaţi în haine civile. Toate aceste elemente au servit fără îndoială în Armata Roşie şi fie că au rămas ca voluntari, fie că au fost lăsaţi pe loc în mod deliberat /.../. Se ştie că pînă acum ruşii au distrus tot ceea ce putea fi de folos operaţiunilor lor înainte de a se retrage. Oraşul propriu-zis, spre deosebire de Chişinău, Dorohoi (sic!), Cernăuţi etc., nu suferise demolări. Singurele obiective distruse au fost cele bombardate de bombardierele sau artileria grea germană şi română, în port mai era şi un parc de maşini destul de mare. La prima inspecţie s-a putut vedea că majoritatea vehiculelor erau (sic!) distruse. Se mai găseau şi elemente de artilerie, inclusiv obuziere de 15 cm, artilerie antiaeriană etc. Toate aveau ţintele (dispozitivele de ochire - n.m.) distruse, în mare se aflau aruncate camioane".[2] Documentul face o distincţie profesională între distrugerile provocate de lupte sau cele produse în retragere de trupele sovietice, care aveau dreptul de a dispune de propriile efecte, şi dis-

1 Era şeful Abwehr-ului în România.

2 National Archives (SUA), Record Group 242, T 501, rola 278.

tragerile provocate după modificarea liniei frontului. Sabotajul era o infracţiune constatată în spatele acestuia şi era supus altei judecăţi, prin prisma legislaţiei specifice.

3. Pe de altă parte, mentinîndu-ne în contextul legislativ al vremii, rezultă că sabotajele şi actele teroriste au fost provocate de persoane din rîndul populaţiei - evrei, ruşi, ucraineni, polonezi, germani, români -, avînd statutul juridic de civili, sau de persoane infiltrate de către inamic prin folosirea statutului de civil în interiorul unei comunităţi locale ce nu reacţiona prin denunţ şi asupra căreia iniţiatorul şi executantul sabotajului răsfrîngea consecinţele implicării şi, evident, ale răspunderii. Altfel spus, un militar sovietic prins în haine civile şi actionînd ca sabotor sau terorist nu era tratat ca prizonier de război - beneficiind astfel de prevederile Convenţiei de la Geneva (1864 şi revizuită în 1929) -, ci drept un civil care duce acţiuni militare, ceea ce, peste tot în lume, se pedepsea cu moartea. Mai mult decît atît, printr-o prevedere excesivă a ordonanţei nr. 10, militarul sovietic avea obligaţia să se prezinte în 24 de ore la Comandamentul Militar Român, puţind fi executat dacă era prins după acea dată. Chiar şi dacă nu făcea nimic? Rămîne o întrebare fără răspuns, cercetarea în arhive nedezvăluind pînă acum 6 astfel de situaţie. O altă mărturie de la faţa locului prezenta opiniei publice încă un caz de sabotaj: „După patru zile de la intrarea trupelor noastre în oraş, nişte comunişti au avut curajul să dea foc bazarului Universel, cunoscînd din vreme dispozitivul de a face să explodeze mina aşezată acolo".[1] Corespondenţii ziarului „Universul" par din nou foarte bine informaţi. Oricum, la patru zile după căderea oraşului, sabotajele nu puteau fi operate de subunităţi, grupe sau echipe aflate în incursiune sau misiune de luptă, fiindcă retragerea trupelor sovietice s-a făcut pe mare, iar pe sute de kilometri în jurul oraşului era teritoriul dominat ferm de trupe germane, române, ungare, slovace etc. Cercetarea militară şi jandarmeria au

1 „Universul" din 23 octombrie 1941, p. l.

descoperit persoane civile aflate în legătură cu cei din catacombe, situaţii destul de frecvente din care ofer un exemplu: „în primele ore ale dimineţii de 23 octombrie a fost descoperită, în imediata vecinătate a clădirii distruse, o centrală telefonică completă, plasată sub patul unui evreu, despre care se spune că era conectată cu oamenii N.K.V.D.-ului în catacombe. Evreul acesta a declarat că activităţile partizanilor erau direcţionate din catacombe".[1] Modul de formulare sugerează că era vorba de partizani aflaţi în oraş, care primeau ordine din catacombe, de la conducerea N.K. VD.-istă rămasă pe loc. *în* lucrarea sa publicată după război, generalul Platon Chimoagă avea următoarea explicaţie: „în Odessa se găsesc tuneluri în care - la ocuparea oraşului de către români - s-au ascuns cîteva mii de soldati ruşi transformaţi în partizani. Aceştia ieşeau noaptea prin diferite guri de tunel care se deschideau în anumite case şi executau atacuri prin surprindere. Comandamentul român i-a somat să se predea, dar ei au *refuzat.* Punîndu-se pază la toate gurile tunelurilor, o parte din partizani, obligaţi de foame, s-au predat; altii au rămas pînă la urmă. După informaţiile date de cei care s-au predat, şefii partizanilor închişi în subterane - după ce au terminat tot ceea ce putea constitui un aliment - alegeau dintre partizani pe cei care erau mai slabi şi-i mîncau".[2] De aceeaşi situaţie dramatică se leagă şi problema „gazării" catacombelor. Pentru a nu trezi noi speculaţii, precizez că era vorba de gaze lacrimogene, care s-au dovedit cu totul ineficiente în tirajul acelor tuneluri fără sfîrşit. De

altfel, printr-un ordin expres, mareşalul Antonescu a interzis folosirea gazelor „pentru a nu încălca prevederile tratatelor internaţionale".[3]

4. Căderea Odessei a dat satisfacţie cetăţenilor României şi a născut opinia că războiul s-a încheiat pentru armata română.

1 Nota Rodler.

2 Genera) Platon Chirnoagâ, op. cit., p. 410.

3 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 205 (vezi şi Gh.Buzatu, Români în arhivele Kremlinului, p. 299).

Antonescu lăsase să se înţeleagă acest lucru o dată cu hotărîrea sa de a rezolva problema evreiască şi, în general, a minorităţilor prin izolarea şi îndepărtarea acestora de ţară, în mai multe declaratii, mareşalul a afirmat că evreii sînt iremediabil ataşati comunismului şi că tocmai ei determină rezistenta îndîrjită a Armatei Roşii. Astfel se explică de ce, imediat după ocuparea Odessei s-a declanşat o operaţie de ghetoizare menită să ducă la individualizarea grupurilor de populaţie din oraş: cetăţeni loiali (marea majoritate), evrei şi terorişti, îndepărtarea evreilor urma să se facă în două etape: strîngerea în ghetou şi deportarea în est, dincolo de zona de teritorialitate a Odessei. Pentru prima etapă s-a prevăzut şi trierea, căutîndu-se a se identifica evreii din Basarabia care atacaseră armata română în 1940, precum şi pe aceia care activaseră în structurile politice şi administrative stali-niste:

„GORUN (Divizia 10) Stat Major. Biroul 2
Nr. 14420
din 18 octombrie 1941 GORUN către Comandamentul Militar al Odessei
INSTRUCŢIUNI
ORGANIZAREA, TRIEREA ŞI EVACUAREA EVREILOR DIN ODESSA ÎN GHETOURI
Pentru executarea ordinului Vrancei (Armata 4), ia fiinţă lagărul ghetou provizoriu pentru evreii din oraşul Odessa.
Localul ghetoului înfiinţat de Serv. Pretoral se instalează, cu începere de azi 18 octombrie ora 16, în Penitenciarul Odessa de pe strada Fontanskaia Daroga.
Zona de cartiruire a evreilor se lărgeşte între această stradă şi pînă la mare - sector limitat la vest de şoseaua Fontanskaia Daroga, caroul 5-8/L.N. Planul oraşului Odessa, Sector colonel Paul Alexia

Toţi evreii, indiferent de sex şi vîrstă, vor fi evacuaţi pe f sectoare cu întreaga familie, copii, femei, bărbaţi, care la plecare de la domiciliu îşi vor lua strictul necesar de hrană şi dormit.
Nu se va aduce mobilier.
Organizarea şi pregătirea hranei, prin grija delegaţilor l ghetoului care vor avea delegaţie eliberată de Comandamentul f Militar al ghetoului, ÎL Alectoride.
Singuri, delegaţii ghetourilor vor avea permisiunea să intre în oraş.
Sectoarele vor da ordine precise batalioanelor (divizioa-nelor), să se ia măsuri ca la ridicarea evreilor de la domiciliu să nu se producă jafuri sau schingiuiri, ci vor fi îndrumaţi direct la l Serv. Pretoral, pe strada «Uliza Englisza», în parcul Sevcenco.
în cazul cînd vor aflui la Serv. Pretoral prea mulţi evrei, în aceeaşi zi, vor fi îndrumaţi direct după ordinele Pretoratului la Ghetou-Penitenciar unde se va face trierea lor.
Serv. Pretoral va înfiinţa un registru pentru toţi evreii internaţi în lagăr, înaintindu-se Comandamentului Diviziei zilnic, la ora 9, o situaţie numerică (bărbaţi, femei, copii) internaţi în lagăr.
COMANDANT SECUND GORUN
GENERAL C. Trestioreanu
Şeful de Stat major
LL Colonel C. Mitulescu"[1]

La trei zile după ocuparea oraşului, generalul Glogojeanu putea raporta primele măsuri luate pentru aducerea vieţii urbane la normal şi instalarea autorităţii române de ocupaţie, după prescripţiile legilor războiului. Totodată, Guvernămîntul Trans-nistriei primeşte şi primele informaţii asupra persoanelor reţinute pînă în seara zilei de 20 octombrie 1941: „Pînă în prezent s-au internat: 11 306 evrei; 3 481 prizonieri; 11 terorişti. S-au luat toate măsurile de reprimare severă a tuturor celor ce s-ar preta la acte de sabotaj, precum şi de identificarea teroriştilor ce eventual ar mai fi în oraş".[1] Subunităţile de geniu au continuat demi-narea clădirilor şi instalaţiilor de utilitate publică şi au început degajarea străzilor de baricade, material militar abandonat, cadavre de oameni şi cai rămase în urma luptelor.

5. „Curăţirea" oraşului de terorişti şi identificarea zonelor de acces din catacombe a durat mai multe zile. în

această primă perioadă de 5 zile a fost conturată o imagine a tipurilor de colaboraționism dezvoltat de regimul sovietic, în care numeroşi membri ai comunității evreieşti fuseseră implicați, şi modul de exercitare a puterii asupra populației locale. Ca un fapt general (asupra căruia voi reveni), populatia ucraineană era ostilă evreilor, deşi nu se înregistra o dominație a acestora într-o economie etatizată şi supusă complet controlului Moscovei. Actele de terorism au continuat în forme interzise de legislația internațională şi asta a asprit măsurile de siguranță ale Comandamentului:

„BULETIN CONTRAINFORMATIV
Nr. 213 144/22.X. 1941
ARMATA a IV-a către Divizia a 10-a
1. Starea de spirit în armată: foarte bună.
2. Prizonieri din ziua de 21 X: 915 trupă, dintre care şi civili foşti luptători.
3. Diverse:
- în Odessa au fost executați prin împuşcare, în ziua de 21 X, un număr de 15 comunişti terorişti printre care şi evreul Moise Victorovici Vexter, care a otrăvit doi ostaşi germani.
Ostaşii au fost internați în spital şi sînt în afară de orice pericol.
Din cercetări rezultă că li s-a pus otravă în ceai.

l Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 6.
l Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 4, f. 97.

- în cursul nopții 20/21 octombrie s-au produs în Odessa cîteva începuturi de incendii care au fost stinse cu ajutorul trupei şi a populației civile.
Focul a fost pus probabil de evreii din oraş care ştiu că vor fi ridicați de la casele lor.
- într-un spital din Odessa au fost găsiți 10 ofițeri şi 174 ostaşi români răniți, căzuți prizonieri la ruşi în ultimele zile; ei au fost superficial îngrijiți şi rău hrăniți de ruşi.
- Populația civilă din Odessa e liniştită şi binevoitoare cu trupele noastre; manifestă o ură vădită împotriva evreilor care le-au distrus căminurile.
D.O. Şeful Secției a H-a Colonel I. Ciocan"[1]

6. Ora la care s-a produs explozia, precum şi consecințele sale în pierderi de vieți omeneşti - în primul rînd uciderea comandantului şi suprimarea statului său major - dovedesc premeditarea, metodica în perfectă cunoştință de cauză asupra efectelor urmărite. Teoria amplasării explozibilului din timp (adică din 16 octombrie) se poate susține doar dacă admitem sau găsim probe că a fost conectat la un dispozitiv electric prelungit pe o distanță suficient de mare 3h catacombe şi acționat de acolo. Să nu uităm totuşi amănuntul exploziei de la bazarul Universel: „nişte comunişti au avut curajul să dea foc, cunoscînd din vreme dispozitivul de a face să explodeze mina aşezată acolo", în aceeaşi teorie intră şi posibilitatea unui fitil foarte lung, dar şi mai nesigur. Teoria bombei cu ceas lăsate de armata U.R.S.S. în clădire (autor Mihai Pelin) este puerilă, fiindcă, la ora aceea, o limbă de ceas nu se putea învîrti 6 zile pînă să declanşeze explozia! Nu este exclusă însă amplasarea explozibilului mai tîrziu, eventual chiar în ziua de 22 octombrie, prin folosirea ramificațiilor catacombelor pînă sub clădirea Comandamentului, avînd în vedere că eşalonul român de comandă luase măsuri de deminare pînâ atunci:„Deşi - înainte de ocuparea localului de

l Arh. M.Ap.N., fond Divizia 10 infanterie, dosar nr. 854, f. 775.

către Comandamentul Militar al Odessei, cît şi ulterior, după ce comandantul a fost prevenit - s-au întreprins operații de deminare, dispozitivul a fost atît de bine camuflat, încît nu a putut fi găsit".[1] Asocierea minării Comandamentului din subsol cu alte tipuri de minări, în interiorul clădirii, a creat confuzii pentru analişti. Arhivele militare dezvăluie că numeroase obiecte de mobilier, seifuri şi chiar încăperi erau minate divers şi au produs victime sau au fost desamorsate la timp. în memoriul adresat Tribunalului Poporului, mareşalul Antonescu dădea un exemplu: „Eram într-o stare sufletească grea. Dimineața văzusem la un spital un ofițer şi patru soldati orbi şi cu toate membrele amputate de la bază. Erau tbti victime ale unei maşini infernale, ataşată de clanța unei uşi, cînd s-a apăsat pe ea de ofițer, a explodat".[2] O altă confuzie s-a făcut în timp între explozia din subsol şi explozia produsă la îndepărtarea tabloului lui Stalin din clădire. Alte rapoarte militare vorbesc de mine puse în seifuri aflate în perete etc. Eu înclin să cred că, indiferent cînd şi unde a fost amplasat explozibilul care a distrus clădirea, importantă este data detonatiei şi faptul că atentatul nu a fost executat de trupe regulate (genişti) ale armatei U.R.S.S., ci de aşa-numitii partizani, a căror statut era acela de civili, chiar dacă ei nu se considerau ca atare şi acționau în baza Hotărîrii speciale a C.C. al P.C. (bolşevic) Ucțaina privind organizarea detaşamentelor de partizani (evident, acesta nu era un document legislativ recunoscut).[3] La acea dată nu era stabilit statutul juridic de partizan, în schimb funcționa din plin cel de sabotor şi terorist. Este statutul pe care îl aplicau sovieticii partizanilor ucrainieni sau vlasovişti, între care unii au acționat pe valea Bistriței şi în pasul Ținuta din

România pînă prin 1954.
O explicație suplimentară este necesară pentru înțelegerea
preponderenței jurisdicției militare în situații de război sau conflict deschis, în arta militară există studii şi practici în legătură cu regimul minelor şi al bombelor folosite în sabotaj sau
1 A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniştri, dosar nr. 92/1941, f. 207.
2 Procesul mareşalului Antonescu, voi. 2, p. 169.
3 Leonida Loghin, Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie, Bucureşti, Editura Politica, 1984, p. 95.

pentru acte de terorism. Discuția se poartă în jurul stabilirii vinovăției celui care plasează mina şi a celui care o detonează. De regulă, cazurile se judecă prin efecte. O bombă amplasată care nu este detonată (situația a două atentate asupra generalului De Gaulle în care cel desemnat să detoneze a renunțat) se judecă exclusiv prin acuzațiile de conspirație şi tentativă de asasinat, în ce-l priveşte pe inițiator, şi eventual de complicitate pentru potențialul făptaş, în cazul detonării ei, acuzația îl vizează direct şi imediat pe făptaş, la care se circumscrie vinovăția inițiatorului. Astfel, vinovăția în cazul Odessa s-a răsfrînt asupra executantului/ executanților şi a organizatorilor infractori la legile războiului, în calitate de inițiatori.
în privința neglijențelor generalului Glogojeanu, problema este şi ea nuanțată. Un alt fragment al notei rezidentului Rodler aduce unele lămuriri în acest sens: „în ziua de joi, 21 octombrie, în urma unei alarme false, Cartierul General a fost evacuat temporar, în după-amiaza de 22 octombrie, la orele 15.30 se spune că doi comunişti şi-au făcut apariția, avertizînd că (sic!) clădirea va fi aruncată în aer într-o jumătate de ora. Acest avertisment nu a fost luat în seamă din pricina alarmei false din ziua precedentă". Este greu de răspuns acum dacă acel avertisment a fost un act de diversiune - o jumătate de oră după 15.30 înseamnă ora 16.00, iar explozia s-â produs la 17.45 -, dar constatarea că după 30 de minute nu s-a întîmplat nimic, dădea toate argumentele pentru a crea senzația că e vorba de zvonuri alarmiste, că acea clădire era totuşi sigură şi se poate ignora avertismentul. Practic, de cel puțin 5 zile i se spunea comandantului că fosta clădire a N.K.V.D.-ului este minată şi nu se întimpla nimic. Se poate pune însă întrebarea de ce s-a încăpățînat generalul Glogojeanu să-şi mențină comandamentul în acea clădire? Răspunsul este simplu şi, pe undeva, amar-ridicol: din ordinul expres al lui Antonescu nu puteau fi ocupate decît clădirile de utilitate publică, în conformitate cu prevederile legilor internaționale. Astfel, spre deosebire de germani şi ruşi, care nu respectau această lege, armatei române îi era interzis să rechiziționeze şi să ocupe clădiri particulare, decît cele de încar-
tiruire a ofițerilor, pentru care plăteau chirie. Avertismentul din 21 octombrie poate fi deci calificat în două moduri: a) o diversiune menită să asigure pe atentatori că toți membrii comandamentului se află în clădire şi-şi țin liniştiți şedința operativă (în acest caz declarația evreului arestat cu statia este esențială) şi b) „doi comunişti" au încercat să prevină atentatul, conştienți de consecințele pe care le avea asupra populației si, mai ales, asupra numeroşilor „suspecți" reținuți de autoritățile române în urma unor delicte de război.
. Consemnările rapoartelor specifică producerea exploziei la ora 17.45, pe înserate, distrugerea pârtii centrale şi a aripii drepte a clădirii, iar efectele au fost comparate cu cele de la Blocul Carlton din Bucureşti, prăbuşit în urma cutremurului din 1940. Ca aspect general uman, în zilele imediat următoare evenimentului, telegramele militare exprimă o anumită stare emoțională, explicabilă în contextul dat, dar care trebuie avută în vedere şi pentru starea psihologică şi morală a comandanților de subunități. Durerea şi revolta față de acest act terorist au îndepărtat însă orice judecată asupra situației reale, în care armata română se afla pe un teritoriu străin, într-un oraş duşman, iar războiul, ca întotdeauna pînă atunci, nu prea îşi alegea mijloacele. Totuşi, mi se pare interesant de văzut cum reacționau emoțional oamenii eşaloanelor, pentru a ne putea imagina pe ce fond psihic s-au operat a doua zi represaliile: „Efectul a fost groaznic - blocuri mari de piatră fiind aruncate pînă la 2-300 metri şi distrugînd totul în drumul lor. Suflul a spart geamurile pe o rază de 500 metri, iar praful a acoperit totul în jur. Prăpădul a fost mare, dărîmăturile prinzînd sub ele, de la comandantul de divizie pînă la soldatul care îşi păzea cu sfințenie şeful, pentru ca acesta, după ce 1-a adus la glorie, acum să lucreze în tihnă penjru o viață mai bună a celor care au trăit atît amar de timp sub biciul Iudei. Moartea nu a căutat şi coasa ei nemiloasă a secerat fără cruțare pe cei care luptaseră cu atît avînt şi neînfricare pînă ieri".[1]
l Arh. M.Ap.N., fond 516, dosar nr. 54, p. 345.

7. Mareşalul Antonescu a ordonat represalii la numai cîteva J ore după consumarea evenimentului. Urmărind traseul ierarhic al raportărilor şi ordinelor, putem constata că suprastructura de comandă a Armatei a 4-a a fost anunțată asupra exploziei, pe diferite canale (informare + confirmare), în aproximativ o jumătate de oră

(conducerea nu se afla în oraş, ci într-o altă localitate); raportarea a fost scurtă, fără prea multe detalii, emoțională, întemeindu-se mai ales pe presupuneri, din care n-au lipsit referirile la partizani, la evreii ostili din oraş (mulți evrei, mai ales din pătura mijlocie, erau în raporturi corecte cu autoritatea militară, fără a vedea în asta o adeziune; rabinii se aflau în contact cu comandamentul etc.) şi la alte sabotaje cunoscute. Generalul lacobici 1-a informat pe mareşal la Bucureşti asupra evenimentului în mai putin de o oră. Antonescu a răspuns la puțin peste două ore de la producerea evenimentului prin | telegrama nr. 561/22.10.1941, ora 20.00, dînd cîteva indicații sumare pentru mutarea comandamentelor în clădiri sigure şi transferarea unor servicii operative în localități apropiate. El încheie cu ordinul: „de asemenea, să se ia drastice măsuri de represalii".[1] în aceeaşi noapte, generalul lacobici îi raportează trecerea la executarea ordinului prin telegrama nr. 302 327/ 22.10.1941, ora 23.15, în care face următoarea mențiune: „ca represalii şi pentru a da un exemplu populației s-au luat măsuri: s-au spînzurat în piețele publice un număr de evrei şi comuniști suspecți".[2] Este prima informatic asupra conținutului represaliilor şi voi remarca detaliul că era vorba de „evrei şi comuniști suspecți", prin suspecți înțelegîndu-se persoane care încălcaseră prevederile ordonanței din 16 octombrie, adică persoane care nu-şi puteau demonstra identitatea sau umblau cu acte false (de regulă, militari în civil), care nu-şi puteau justifica prezența în zona unor obiective militare (de exemplu, dintr-o mărturie de la fața locului aflu că un ucrainean a fost prins cu o armă şi a adus

1 Ibidem, fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 634.

2 Ibidem, f. 633.

argumentul că pleca la vînătoare!), indivizi arestați între 16 şi 22 octombrie în oraş sau din catacombe sau asupra cărora s-au găsit arme, stații de emisie, obiecte şi documente compromițătoare (manifeste, publicații de propagandă, însemne comuniste). Conceptul de suspect are aici altă semnificație decît cea cunoscută şi folosită în practicile de investigație, şi urmărire penală (unde beneficiază de prezumția de nevinovăție), fiind vorba de contextul concret al teatrului de război şi al legilor sale marțiale. Problema cea mai ciudată apărută din acest schimb de telegrame este însă momentul cînd au fost expediate, adică intervalul dintre orele 20.00 şi 23.15, cea din urmă anunțînd că masurile au fost deja luate.

Ne-am afla, aşadar, în fața unor represalii conduse noaptea, într-un-interval de trei ore, asupra căruia, de fapt, nu există nici o confirmare. Se poate presupune că generalul lacobici nu-i raporta fals mareşalului (dar putea exagera), că unele masuri au fost luate şi au fost spînzurați cîtiva suspecți în acea noapte, dar eu nu cred în această ipote/ă.

O mărturie consemnată după război vine să întărească ideea că lacobici a dat un răspuns pripit, neconform cu realitatea: „Maiorul Ovidiu Oncu, martor al apărării, fost ofițer de Stat Major la Odessa înainte şi după explozie, declară că Trestioreanu ar fi dat următorul ordin: «Du-te şi raportează situația şi că se vor lua măsuri de represalii». Ajunşi la Poştă, colonelul Moldoveanu a raportat, adăugind de la d-sa următoarele cuvinte: «prin spînzurătoare», la care am replicat: «cînd se vor face spînzurători», cînd generalul Trestioreanu îmi va comunica acest lucru, iar în timp de 2 ore nu s-au putut ridica aceste spînzurători, la care colonelul Moldoveanu (m-a întrebat): «de unde ştii dumneata?» Pînă a doua zi dimineață şi pînă la sosirea domnului general Macici, nu s-a făcut altceva decît s-au scos cadavrele de sub dărîmături /.../ Accentuez că în noaptea 22/23 octombrie 1941, nu s-a luat nici o măsură de represalii. Am auzit însă că au

venit ordine încă din seara de 22 octombrie, după explozie s-au făcut execuții de către trupele germane".[1]

Cîți au fost spînzurați? Putem vorbi fără să fim ridicoli de mii de oameni? Logica şi bunul-simț ne împiedică. Nu am întîlnit nici un document sau mărturie care să descrie o eventuală scoatere a oamenilor din case, urmată de o execuție sumară. Cel mult, pînă a doua zi - în timp ce alte rapoarte specifică doar că s-au adus reflectoare pentru a se putea lucra la dărâmăturile fostului Comandament -, am putea presupune efectuarea cîtorva execuțu limitate, demonstrative, în sensul că cei executați urmau să fie văzuți de populație a doua zi. De altfel, raportarea generalului lacobici asta şi spune: „pentru a da un exemplu populației". Şi, încă un amănunt care îndepărtează supoziția execuțiilor de noapte: circulația persoanelor şi vehiculelor era interzisă începînd cu ora 18.00. Era ora la care se întuneca în octombrie. Eventual, s-ar putea accepta că cele cinci persoane spînzurate, care apar într-o fotografie de epocă (publicată şi de cotidianul „Ora" din 29 iulie 1993, p. 7), au fost executate la lumina reflectoarelor, deoarece spînzurătoarea respectivă se afla, după unele mărturii, în preajma fostului Comandament.

A doua zi dimineață, la ora 7.45, investigația subşefului de stat-major, colonelul Stănculescu, stabilea că au fost date ordinele de represalii ale generalului lacobici:

„Telegramă 23 octombrie 1941, ora 09.45

Colonelul Stănculescu către dl general Tătaranu - şef de Stat Major Vrancea.

La ora 3 prezentat la Comandamentul Militar şi predat d-lui general Trestioreanu ord. nr. 302 826.

Dl general Trestioreanu, convocînd comandanții de regimente, a dat dispoziținni pentru represalii imediate între care

intră reprimarea celor aproximativ 18 000 evrei din ghetouri şi în fiecare sector suprimarea a cel putin 100 evrei prin spînzu-rătoare în piețe...
"l
în unele lucrări de memorialistică sau în volume de documente în locul cuvîntului „reprimarea" apare „suprimarea" (celor 18 000 evrei), ceea ce este cu totul altceva. Bănuiesc că dintr-o neglijență redacțională s-a perpetuat informația că ordinul colonelului Stănculescu viza executarea acestora, şi nu arestarea lor. Aşa cum voi arăta, nu a fost vorba de execuția a 18 000 evrei. De altfel, analiza textului arată că nu avea rost folosirea aceluiaşi verb pentru operații distincte (strîngerea celor 18 000 de evrei şi spînzurarea a cîte 100).
Nu ştim pe ce se sprijinea ordinul de suprimare a celor 18 000 de evrei, pentru că un astfel de ordin nu s-a păstrat sau nu s-a dat.
Tot în ziua de 23 octombrie 1941, dar la ora 12.30, mareşalul Antonescu intervine cu un ordin general şi explicit: „PREŞEDINȚIA CONSILIULUI DE MINIŞTRI Cabinetul Militar al Conducătorului Statului Nr. 562 din 23.X. 1941, ora 12.30
Către VRANCEA I
Ca urmare a celor petrecute la Comandamentul Militar Odessa, în ziua de 22 octombrie a.c., d. mareşal Antonescu ordonă:
1. Comandamentele militare şi autoritățile din Odessa se vor instala ta afara oraşului sau ta clădiri din oraş, care au fost ta prealabil şi în mod perfect şi sigur curățate de echipe speciale şi deminate, se vor cerceta cu atențiune şi împrejurimile lor.
2. D. mareşal Antonescu ordonă să se raporteze cine este responsabil de neexecutarea sau de incompleta exe-cutare a ordinului Comandamentului de căpetenie nr. 3 016
l Arh. S.R.I..F.P., dosar 40 010, voi. 45, f. 162 (apud 1940-1942: Perioada unei mari restrişti, partea a II-a, p. 107).
l 1940-1942: Perioada unei mari restrişti, partea a II-a, p. 108.

din 16 octombrie 1941 şi ord. nr. 3 092 din 16 octombrie 1941 al Comandamentului Vrancea.
3. Deoarece este aproape sigur că acțiunea de la Odessa a fost pusă la cale de către comunişti locali şi pentru â se înlătura pe viitor o asemenea acțiune d. mareşal ordonă să se treacă la represalii severe astfel:
a) Pentru fiecare ofițer român sau german, mort în urma exploziei vor fi executați 200 comunişti, pentru fiecare soldat sînt cîte 100 comunişti; execuțiile vor avea loc în cursul zilei de azi.
b) Toți comuniştii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea cîte un membru din fiecare familie evreiască. Li se vor aduce la cunoştință represaliile ordonate în vederea lor şi familiilor lor, că la al doilea act asemănător vor fi toti executați.
c) Masurile luate vor fi date publicității şi afişate în Odessa şi împrejurimi, chiar în cursul zilei de azi.
D.O. Şeful Cabinetului Militar (ss) Colonel Davidescu
Nr. 3 161 din 23 octombrie 1941, ora 12.30"[1]
în fața acestui document cursul analizei trebuie să se oprească pentru cîteva concluzii logice:
- Telegrama precizează că partea de execuții a represaliilor | se va aplica asupra comuniştilor, nu a locuitorilor Odessei, ta; general - cărora le redeschisese bisericile, sinagogile -, nu asupra vreunei etnii, în totalitate; atitudinea călduroasă cu care; a fost primită armata română în Odessa îl autoriza pe Antonescu j să facă o distincție între populația majoritară a oraşului (aprox.; 300 000 locuitori) şi comuniştii care reprezentau suprastructura,| politică şi militară de ocupație sovietică. Astăzi, cînd există dih| nou Ucraina, aceasta nu-şi asumă răspunderea pentru actele ddi terorism ale altei structuri statale care, este deja cunoscut, a| exterminat cîteva milioane de ucrainieni pe criterii etnice.
— Pasajul cu referire la evrei este distinct, se află la alin. b şi afirmă că este o luare de ostatici; altfel nu se justifică pasajul următor, unde se spune: „la al doilea act asemănător, vor fi toți executați".
- Evreii din alin.b nu au făcut obiectul execuțiilor în baza ordinului de represalii.
- Actul de represalii nu a fost secret, ci totalmente public, în conformitate cu ultimul paragraf al telegramei (alin. c).
Nu ne este greu să ne imaginăm cine erau comuniştii locali, la fel cum putem face şi un calcul matematic, pentru a obtine o cifră aproximativă a celor ce urmau să fie executați (24 ofițeri x 200 = 4 800; 22 grade inferioare x 100 = 2 200; total 7 000), conform datelor cunoscute despre pierderile produse de explozie la acea oră.[1] Cifra, chiar şi aşa, pusă rece pe hîrtie, este exagerată, în realitate, în Jurnalul de luptă al Regimentului 23 infanterie, unitatea aflată în oraş şi cu unele subunități în împrejurimi şi desemnată să ducă la îndeplinire ordinul de represalii, se găseşte în situația cea mai aproape de realitate în privința executării ordinului de represalii, în acest jurnal, la pagina 154, se fac următoarele însemnări (scris caligrafic, de aceeaşi mînă în tot jurnalul):
„La ora 3, Generalul Trestioreanu C. convoacă pe comandanții de regimente şi le dă ordin să execute fiecare regiment cîte 100 de evrei, prin împuşcare şi spînzurătoare, drept represalii.

Comandantul regimentului cheamă pe cdtii de batalioane, dîndu-le ordin ca în sectorul fiecăruia, în piețele publice, să execute fiecare, prin spînzurătoare şi împuşcare cîte 35 evrei comunişti, care vor rămîne pe locul execuției în văzul tuturor, pînă seara.
La ora 11, comand, de batalioane raportează de execuție.
Comandantul regimentului se duce în fiecare sector şi controlează executarea.
l Arh. MAp.N., fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 629-630.
l Ibidem, f. 687.

în cursul zilei, la comanda Div. a X-a se prezintă generalul Ghineraru Nicolae.
La ora 18, comandantul de regiment este chemat la divizie, de unde se reîntoarce la ora 19.35 şi comunică la telefon fiecărui corn. de batalioane următoarele:
Toți cei executați vor fi îngropați în această noapte, în afara oraşului, astfel ca pînă dimineața să nu mai existe nici un cadavru pe străzi.
Nu vor mai fi executați decît cei prinşi asupra faptului".[l]
Ce dovedeşte acest document capital:
- Ordinul de represalii a ajuns la trupă la ora 3 dimineața în 23.X. 1941.
- Fiecare regiment urma să execute cîte 100 de evrei comunişti; Divizia 10 era formată la acea dată din Regimentul 23 infanterie, Regimentul 3 artilerie şi Regimentul 38 infanterie, precum şi dintr-un număr de batalioane independente, care pot fi asimilate numeric încă unui regiment (Regimentul 33 dorobanți). Rezultă că, în ipoteza unei execuții făcute de toate aceste unități (ceea ce depăşea tipologia misiunilor lor, Regimentul 3 fiind de artilerie, iar unele batalioane independente constituiau unități din rezervă sau costiere), cifra maximă a celor executați nu putea depăşi cu mult 400 de persoane.
- Comandanții de batalioane au raportat execuția la ora 11.00, iar comandantul regimentului a verificat executarea ordinului; foarte importantă este precizarea că cei executați „vor rămîne pe locul execuției în văzul tuturor"; în mod cert nu poate fi vorba de mii de oameni.
- Indicația diviziei: „nu vor mai fi executați decît cei prinşi asupra faptului" vine să limiteze şi ea dimensiunile represaliilor, care au avut loc probabil în primele ore ale dimineții, într-o notă informativă trimisă Marelui Stat Major găsim o posibilă cifră oficială a execuțiilor:
l Ibidem, fond l 044, Jurnalul de operații al Regimentului 23 infanterie, p. 154.

NOTĂ Evrei executați
RgL 23.....102
Rgt. 33.....85
Rgt. 38.....100
Rgt. 3 art.....130
Total.....417[1]
Cifra continuă să fie aproximativă, avînd în vedere că Regimentul 33 anunța printr-un raport direct executarea a 75 de terorişti, nu 85:
„Regimentul 33 dorobanți Nr. 5 038 din 23.X. 1941
Către
Divizia a 10-a inf.
Am onoarea a raporta că astăzi 23.X. ora 11 au fost executați 72 evrei şi comunişti ruşi prin împuşcare. Cadavrele au fost aruncate în mare. Trei evrei comunişti au fost spînzurati în Piața Alexei. Comandantul Regt. 33 dorobanți Colonel C. lordăchescu"[2]
De observat rămîne în continuare cronologia provizorie a evenimentelor, deoarece execuțiile au avut loc din ordinul direct şi imediat al generalului lacobici, înainte ca Antonescu să emită ordinul nr. 3'161 (562) de represalii. Astfel, se poate reconstitui succesiunea evenimentelor:
22.X.1941, ora aprox. 19.00: generalul lacobici cere represalii; 22.X.1941, ora 20.00: mareşalul Antonescu le aprobă laconic;
1 Ibidem, fond Divizia 10 infanterie, dosar nr. 830, f. 487.
2 Ibidem.

22.X.1941, ora 23.15: generalul lacobici raportează de executarea ordinului de represalii (în realitate, raportează că a dat acest ordin); 23.X. 1941, ora 03.00: regimentele primesc ordinul de represalii; 23.X.1941, ora 11.00: regimentele raportează executarea ordinului; 23.X.1941, ora 12.30: mareşalul Antonescu dă ordinul nr. 3 161

(562) de represalii pentru a acoperi cu autoritatea supremă ordinele generalul Iacobici şi pentru a întări cu propria sa răspundere aceste măsuri.
în procesul său, Antonescu a reconfirmat această situaţie în două rînduri:, Atunci mi s-a cerut dacă aprob să se facă represalii. Represaliile sînt prevăzute în dreptul internaţional atuiicea cînd adversarul aplică mijloacele netolerate de legile normale ale războiului. Am aprobat să se facă represalii. Am indicat şi cifra. Eu îmi iau asupra mea toată această răspundere"[1] şi „Foştii mei colaboratori au încercat să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greşelile lor. Las ţării tot ce a fost bun în guvernarea mea. Tot ce a fost râu, iau asupra mea, în afară de crimă!..."[2]
Este de remarcat că deciziile privind soarta evreilor din Odessa, în primul rînd execuţia suspecţilor şi a teroriştilor, s-au luat înainte de trimiterea ordinului oficial de represalii de către mareşal, în 23 octombrie, la ora 11,30 - adică o oră înaintea ordinului nr.' 3 161 (56Î) - colonelul Stănculescu raporta Armatei a 4-a că execuţia teroriştilor a fost îndeplinită şi că mai continuă cea a evreilor: „Represiunea s-a executat în interiorul oraşului prin împuşcare şi spînzurare şi afişarea unor plancarde pentru prevenirea tuturor celor ce se vor deda la acte teroriste, iar executarea evreilor din ghetouri este în curs pentru efectivul raportat".[3] Se observă că măsurile cele mai drastice s-au luat în J urma telegramelor schimbate între Antonescu şi Armata a 4-a I chiar în seara şi noaptea atentatului din Odessa, sub denumirea I generică de represalii, şi au vizat izolarea celor 18 000 de evrei,
l
precum şi execuţii demonstrative. Ordinul expres al lui Antonescu de a doua zi dădea un alt sens represaliilor, făcînd o distincţie între comunişti şi evrei. Teoretic, în lumina documentelor cunoscute pînă acum, dacă au fost executaţi 18 000 de evrei, aceasta trebuie să se fi petrecut pînă la ora 12.30 din ziua de 23 octombrie, de cînd ordinul Armatei a 4-a de execuţie se transformă în ordin de luare de ostatici a evreilor. Pe acest fond, şi aşa cum voi arăta, execuţia celor 18 000 de evrei în dimineaţa de 23 octombrie este neverosimilă.
8. Procesul mareşalului şi al colaboratorilor săi este important ca document de istorie, iar în plan juridic exclusiv prin felul cum s-au apărat acuzaţii. Mai toate afirmaţiile şi cifrele acuzatorilor publici erau false, îngroşate, prelucrate şi elaborate mai întîi la Moscova şi puse la dispoziţia unui chelner (Dumitru Săracu) şi a unui cretinoid capabil doar de astfel de formulări: „înainte de a-i trimite la moarte pe aceşti nenorociţi, parte din ei au fost spînzuraţi pe străzile Odessei".[1] (Vasile Stoican). Ar fi de semnalat că în memoriul adresat Tribunalului Poporului la 15 mai 1946, mareşalul a dat o explicaţie pentru cifrele din ordinul de represalii, crezînd că erau doar cîteva victime ale atentatului terorist; foarte tîrziu s-a văzut că sînt 93 de victime:, Am ordonat represalii şi am indicat cîţi să fie omorîţi. Nu ştiam cîţi căzuseră victimă maşinii infernale. Ştiam că comandamentul unei divizii are 7 - 8 ofiţeri şi 15 - 20 secretari".[2]

One au fost cei executaţi?

Pentru o imagine cît mai clară a evenimentelor şi a protagoniştilor de la Odessa, mi se pare important să arăt că, în afara trupelor regulate române, unităţi şi subunităţi combatante, pe front

1 Procesul mareşalului Antonescu, voi. l, p. 206.
2 Ibidem, p. 33-34.
3 Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, dosar nr, 870, f. 654.
1 Procesul Marii Trădări Naţionale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1946, p, 288.
2 Procesul mareşalului Antonescu, voi. II, p. 169.

se aflau şi unităţi ale Jandarmeriei, menite să asigure poliţia zonelor ocupate, autorităţi civile destinate administrării teritoriului, precum şi un Serviciu Pretoral, format din jurişti militari sau concentraţi, care judecau toate infracţiunile petrecute în zona de operaţii, avînd drept norme legile române şi dreptul internaţional al conflictelor armate. Astfel, teoretic şi practic, trupele făceau prizonieri, care rămîneau sub autoritate militară, reţineau uneori şi civili (suspecţii), în timp ce jandarmii efectuau operaţiuni obişnuite de poliţie (păstrarea ordinii, urmărirea şi arestarea infractorilor, paza, nisotirea de convoaie). Jandarmeria de front se afla sub autoritatea armatei şi nu sub cea a Ministerului de Interne, cum se întîmpla în ţară, la pace. Oricum, Marele Cartier General conducea ambele instituţii. Toti cei arestaţi erau predati Serviciului Pretoral care îi judeca şi, după caz, îi condamna. Această procedură era valabilă şi pentru militarii români (dezertare, furturi, jafuri, violuri, infracţiuni mărunte). Evident, pedepsele se aplicau militarilor români pe un spectru juridic pornind de la cîteva zile de arest în unitate, pînă la închisoare grea şi execuţie (mai ales în cazul dezertării). Majoritatea cazurilor de pedeapsă capitală a fost soluţionată de mareşal prin graţiere. Conform legilor internaţionale în vigoare, se aplicau pedepse şi localnicilor, infracţiunile fiind justitiabile în întreaga lume, indiferent de situaţia ocupant-ocupat Diferenţa era dată, în cazul nostru, de cine făcea actul de justiţie.
Pentru o sistematizare a problematicii, găsesc necesară o reevaluare a considerentelor pe baza cărora s-au făcut arestări începînd cu data de 16 octombrie:
a) serviciile de informaţii militare române sau eşaloanele S.S.I. ştiau din timp cine sînt persoanele căutate în

vederea arestării, pe baza muncii operative (de exemplu, cine fuseseră secretarii de partid, activiştii, comandanţii militari ai oraşului,, miliţienii, politrucii, lucrătorii G.R.U. şi N.K.V.D., criminalii l căutaţi pentru atacarea armatei române în 1940);
b) un număr de indivizi a fost predat autorităţilor românei prin denunţ de alti cetăţeni ai oraşului (ordonanţele afişate chiarl
cereau acest lucru, iar în oraş se aflau numeroşi cetăţeni anticomunişti);
c) au fost prinşi în flagrant, actionînd sau avînd asupra lor corpul delict al infracţiunii (manifeste, arme, statii, explozibili);
d) au încălcat prevederile ordonanţelor militare (care au cuprins şi măsuri excesive, dar a căror aplicare n-o putem controla; de exemplu, nu putem şti dacă un cetăţean surprins plimbîndu-se după ora 18.00 a fost inclus în această categorie);
e) nu şi-au putut proba identitatea, adresa, locul de muncă sau au fost descoperiţi cu acte false.
Aceste persoane deţinute în diferite locuri, dar mai ales în închisoarea oraşului (la acea dată, suprapopulată) şi al căror număr variază, după diferite surse, între 3 000 şi 7 000 reprezintă suspecţii la care făceau referire telegramele militare şi nota lui Rodler. Ei fuseseră obiectul operaţiei militare de „curăţire a terenului", locuţiune pe care Eugen Cristescu a explicat-o la proces: „Prin «curăţirea terenului» se înţelege razii, prin care se ridică de pe teren suspecţii, cei condamnaţi, cei care n-au nici o meserie, cei care n-au acte de identitate. Aceştia merg la comisia de triere şi fiecare se repartizează apoi la autoritatea respectivă care urmează să-i fixeze situaţia".[1] Din rîndul lor s-au făcut execuţiile ca urmare a ordinului de represalii, în condiţiile emoţionale prezentate mai sus şi uşor de imaginat, nu trebuie exclusă posibilitatea unor acte de răzbunare, care însă au avut doar un caracter izolat. Nu exclud această posibilitate şi pentru că există reacţii tipice organismului militar, care se accentuează pe front, există întotdeauna „iniţiative" personale ale unor comandanţi de subunităţi, exces de zel şi lipsă de instruire. Ele nu pot lua însă dimensiuni de masă, deoarece devin vizibile, contrare ordinelor superioare şi ating prescripţiile disciplinei militare.
în privinţa reacţiilor tipice organismului militar consider necesară o paranteză, importantă pentru imaginea pe care,
l Cristian Troncotâ, op. cit., p. 347-348.

provocat sau deliberat, şi-o formează cetăţeanul fată de instituţia militară, în fragmentul din Jurnalul de luptă al Diviziei 10 pe care 1-am reprodus înainte s-a putut observa un anume sentimentalism în raportul dintre comandant şi subordonat: „soldatul care îşi păzea cu sfinţenie şeful, pentru ca acesta, după ce 1-a dus la glorie, acum să lucreze în tihnă" etc., legătură sufletească cultivată întotdeauna de armată şi care, atît în condiţii de pace, cît mai ales de război, este esenţială. Militarul conştientizează încă din primele luni de armată că soarta lui în luptă depinde de pregătirea, inteligenţa, responsabilitatea comandantului său, în timp ce acesta ştie că are viţele subordonaţilor pe mînă. în conditii de viaţă şi de moarte, în timpul ducerii luptelor, în tranşee, la atac, în timpul retragerii, comandantul este acel profesionist al armelor care poate decide, prin acţiunile şi ordinele lui, soarta a zeci, sute, mii, zeci de mii de oameni. Lupta împreună apropie oamenii. Dar dincolo de aceste legături fireşti există şi raţiunea militară care obligă prin prevederi regulamentare pe militar sâ-şi apere comandantul. Paradoxal pentru subiectul acestei analize, uciderea comandantului şi a întregului comandament şi stat-major al Diviziei 10 a creat în mod previzibil un reflex de aversiune faţă de oraş, populaţie, partizani, evrei. Generalul Glogojeanu avea aura unui militar de excepţie, a unui comandant foarte capabil, îndeplinea toate condiţiile pentru o imagine pozitivă în rîndul trupei şi al ofiţerilor din subordine. Chiar dacă metodologia proiecţiei imaginii unui general al timpului devenise deja stereotipă - „curaj, devotament fără margini, eroism, dragoste de soldaţi" etc. -, Ion Glogojeanu avea totuşi argumente substanţiale pentru a o susţine. Luptase în Transilvania şi în Moldova cu succes, în primul război mondial, condusese unităţi victorioase, avusese contactul, devenit aproape obligatoriu, cu şcoala militară franceză, la Versailles şi Tburs, devenise cunoscut în Marele Stat Major (1930 -1933). La cariera lui se adăuga şi o acţiune îndrăzneaţă condusă în timpul retragerii din Basarabia, cînd a comandat un detaşament mixt al • Diviziei 11 infanterie la est de Prut cu misiunea de a salva materialele Diviziei 12 infanterie de la Comrat şi pe cele ale Diviziei
21 infanterie, de la Cimişlia.[1] Faptul că în plină retragere şi debandadă el a atacat dincolo de Prut i-a adus glorie în armată şi ulterior comanda Diviziei 10 infanterie. La Odessa a condus bine lupta, deşi avea mijloace modeste, iar pierderile au fost mari (836 morţi, răniti şi dispăruţi numai într-o singură zi)[2]. Ca tip uman, generalul Glogojeanu era cult şi sentimental, portretul făcut de colegii săi din armată fiind acela al unui intelectual fără aere de superioritate şi cu multă înţelegere pentru subordonaţi. Datorită acestor calităţi, militarii Diviziei 10 se aflau într-o situaţie de puternică implicare emoţională fată de comandantul lor.
Este motivul pentru care afirm că se pot presupune şi acte de răzbunare la Odessa înainte şi după ordinul de represalii. Ca şi în alte cazuri mai putin complicate, dar nu mai puţin dramatice (cum a fost cel de la Cluj-Napoca

din timpul revoluției din 1989, cînd descărcarea armei la busculada dintre regretatul Călin Nemeş şi ofițer a fost interpretată ca un atac la adresa comandantului), ceea ce diferențiază tipurile de reactii este discernă-mîntul, combinat cu gradul de instruire al trupei, în cazul pierderii comandantului, următorul inferior în grad preia comanda şi-şi asumă responsabilitatea conducerii trupei, în lipsa unei astfel de măsuri, militarii sînt tentati să deschidă focul fără discernămînt. Un alt element al cazului este educatia civică şi militară a celor aflati în uniformă, mentalitatea fa{ă de drepturile omului, individ şi lege. Sentimentul de respect fată de om se diminuează atunci cînd eşti trimis să-1 ucizi. Or, asta este esența războiului. Credința că o faci pentru țara ta, pentru adevăr şi dreptate nu vine decît să se adauge misiunii de a distruge forța vie a inamicului, nicidecum să provoace gînduri filozofice. Este principalul motiv pentru care orice război este oribil, în timpul celui de-al doilea război mondial s-a constatat că o educație în spiritul drepturilor omului primiseră doar militarii din două

1 Locotenent-colonel Alesandru Dutu, Florica Dobre, Eroi români pe frontul de răsărit (1941-1944), Bucureşti, Editura Eminescu, 1995, p. 43.

2 Ibidem, p. 44.

armate: britanică şi americană. Lipsa exercițiului democratic în timp de pace a făcut din mai toate celelalte armate nişte infractoare la dreptul internațional umanitar pe timp de război.

*

Revenind la cazul particular al ordinului de represalii de la Odessa, mai trebuie subliniat că cei executați nu pot fi declarați generic evrei, deoarece, conform documentelor Arhivei MAp.N. ei erau de diferite naționalități: evrei, ruşi, polonezi, ucraineni, germani şi chiar români trădători.

Documentele aflate în Arhivele M.Ap.N. nu depăşesc un număr de 417 persoane executate în baza ordinului de represalii. Şi mai trebuie subliniat că la acea dată nu exista nici un motiv de ascundere a unor cifre mai mari, dacă acestea ar fi fost confirmate de unități.

Aşa cum am arătat, armata română era însoțită pe front de un Serviciu Pretoral, cu misiunea de a judeca toate cazurile de încălcare a legii. El a fost înființat în iunie 1941 şi a primit misiuni prin ordinul nr. 2 784/11 octombrie 1941. De la acest serviciu se poate afla cine erau arestații şi cine a fost executat în Darea de seamă a Serviciului Pretoral ataşat Diviziei de Gardă aflăm că „s-au luat măsuri de trierea populației şi trimiterea în lagăre de prizonieri a celor care, făcînd parte din armata sovietică, au fost îmbrăcați civil prin localități şi s-au luat măsuri pentru prinderea teroriştilor semnalați. Acest Pretorat a prins doi; terorişti care, după ce au fost cercetați, au fost predati Corpului l 11 armată şi executați împreună cu altii".[1] Acelaşi raport făcea\ si alte precizări importante: „La est de Nistru, populația liniştită l şi binevoitoare față de trupe a avut nemulțumiri din cauzal rechiziționării forțate a animalelor necesare la hrana trupei, j Această chestiune ne-a obligat să facem cercetările prin Pretoral: J a) cercetările s-au făcut numai prin Pretorat; b) nu s-a jude nici un proces, deoarece toate ordonanțele date prevede pedeapsa cu moartea", în Darea de seamă a Serviciului l
al Diviziei 11 au fost consemnate şi alte detalii asupra provenienței şi soartei celor arestați: „S-a făcut siguranța Comandamentului şi în spatele unităților prin arestarea persoanelor suspecte, contravenienților dresîndu-le acte, şi înaintat autorităților competente, iar unii retinîndu-i ca ostatecL în Basarabia s-au triat 557 de prizonieri. Majoritatea franctirorilor, din constatările noastre, au fost recrutați de către ruşi dintre cei ce în trecut au suferit condamnări şi cei lipsiti completamente de pămînt datorită viciului beției, de care în majoritate basarabeni sînt stăpîniti. Aceştia intrînd în compunerea Sel Sovietelor şi ocupînd funcțiuni sub regimul bolşevic au lucrat sub conducerea G.P.U., furnizîndu-le ştiri asupra bunilor gospodari, de care erau siguri că în viitor nu ar adera la colectivizare".[1] Alcoolici, foşti puşcăriaşi, turnători - tipologia cu care ne-am întflnit si la introducerea comunismului în România, agenții cunoscuți ai colectivizării în Darea de seamă a Serviciului Pretoral al Corpului 5 armată avem şi dovada unei cifre mai mari: „S-au controlat toate persoanele de pe zonă şi, după trierea făcută, s-au trimis în lagăr circa 3 500 indivizi suspecți sau dubioşi, luîndu-se măsuri preventive energice; nu am fost nevoiți să recurgem la executiuni capitale, decît în privința spionilor cărora li s-a aplicat legea marțială, următor hotărîrilor Comandamentului M.U. Prin felul cum s-au soluționat cererile, nemulțumirile şi doleanțele populației, am reuşit peste tot să se producă o stare de spirit favorabilă armatei române".[2] Este vorba deci de înfăptuirea justiției într-un teritoriu ocupat şi de o majoritate a populației care accepta prezența armatei române.

Asupra procedurilor de execuție, documentele Arhivelor M.Ap.N. dovedesc că persoanele care au făcut obiectul represaliilor au fost judecate în prealabil, că li s-a citit sentința de condamnare la moarte în română şi rusă. Rechizitoriul procurorului militar de la Odessa s-a păstrat în original şi are următorul continui:

l Arh, M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 295, f. (

1 Ibidem, f. 703 (text caligrafic, contrasemnat de comandantul diviziei).

2 Ibidem, f. 713 (text caligrafic, contrasemnat de comandantul diviziei).

„Pentru că voi, comunişti şi jidani, aţi aruncat în aer Comandamentul român aflat în localul J.N.K.V.D., omorînd un general şi mai multi ofiţeri români;
Pentru că sînteti bolşevici care aţi adus în stare de robie un întreg neam;
Pentru că aţi luptat neloial contra românilor, omorînd şi schingiuind ofiţeri şi trupă, căzuţi în mîinile voastre, răniţi sau vii;
Pentru că astăzi, îmbrăcaţi în haine civile, continuaţi a atenta la viaţa ostaşilor români, veniti cu gînd paşnic la voi;
Sînteti condamnaţi la moarte prin împuşcare.
Execuţia are loc imediat.
S-a citit conform ordinului D-lui colonel lordăchescu în faţa condamnaţilor".[1]
Prin conţinutul acestor documente se poate trage concluzia că represaliile au atins un număr redus de indivizi aflaţi sub incidenţa legilor marţiale şi că, în nici un caz, nu putem vorbi de masacre în această fază a evenimentelor, aşa cum a fost acuzat mareşalul la proces. Evreii au suferit un tratament distinct. De fapt, după cum voi arăta mai tîrziu, la acel proces s-a operat o diversiune calificată în folosirea argumentelor şi actelor la dosar, prin combinarea frauduloasă a unor depoziţii, cifre false şi documente referitoare la evenimente diferite pentru a le concentra asupra unuia singur: represaliile, în realitate, la Odessa s-au desfăşurat trei evenimente distincte, iar acesta a fost doar primul.

Baza legală a represaliilor şi comentarii asupra legislaţiei internaţionale

Cititorul va fi avizat de la început că evenimentele nu pot fi judecate după legile, principiile şi mentalităţile de astăzi,; modeme, cu privire la drepturile fundamentale ale omului, ci•• după legislaţia de atunci. Mai mult decît atît, dreptul j internaţional umanitar al conflictelor armate se constituia din ;
convenţii foarte vechi, din secolul al XDC-lea, cele mai recente fiind din 1907. Ele erau în cea mai largă măsură depăşite de evoluţia armelor, de metodele şi consecinţele primului război mondial, de apariţia unui nou tip de conflict: între sisteme politice majore (capitalism şi comunism). Toate aceste convenţii de drept internaţional acceptau dreptul la represalii şi el a fost folosit în timpul celui de-al doilea război mondial de ambele tabere. Uniunea Sovietică a excelat între toate celelalte state, dacă ar fi să începem cu Katyn şi să sfîrşim cu Germania (Cornelius Ryan, în Ultima bătălie, aduce suficiente dovezi).
Pentru sistematizarea informaţiei voi folosi din nou metoda identificării domeniului, urmată de comentariile sprijinite pe documente şi mărturii:
1. Nu exista un statut al partizanului; acesta era considerat civil, nebeligerant şi trebuia să se supună autorităţii ocupante, care avea obligaţia, la rîndul ei, să respecte legile internaţionale pentru ducerea războiului.
2. Aplicarea dreptului la represalii a generat peste tot excese, judecate apoi doar de învingători; de multe ori, sub acoperirea dreptului la represalii s-au făcut crime şi masacre.
1. Nu exista un statut al partizanului. Principalul instrument internaţional ale cărui dispoziţii erau incidente în astfel de cazuri şi, de altfel, a fost invocat la Odessa, era Convenţia a FV-a de la Haga din 18.X.1907, cu titlul Convenţie privitoare la legile şi obiceiurile războiului pe uscat Legea, intrată în vigoare oficial la *26* ianuarie 1910, a fost semnată, împreună cu alte state, de . România şi Rusia. Senatul României a votat Convenţia şi Regulamentul anexă la 13 ianuarie 1912, iar Adunarea Deputaţilor la 21 ianuarie 1912. Legea pentru ratificare a fost promulgată prin Decretul regal nr. 442 din l februarie 1912, publicat în „Monitorul oficial", nr. 272 din 11/24.03.1912.[1]

l Ibidem, f. 681 (Ib. rom.), f. 682 (Ib. rusă).
l Dr. Ionel Cloşcă, Dreptul internaţional umanitar al conflictelor armate. Bucureşti, Şansa SRL, p. 22.

în Anexa la convenţie, secţia I, cap. I, este stabilită calitatea de beligerant, care se transferă şi asupra miliţiilor şi corpurilor de voluntari. Dar aceştia, pentru a fi consideraţi ca atare, trebuiau să îndeplinească următoarele condiţii:
„a. de a avea în capul lor o persoană răspunzătoare pentru subordonaţii ei;
b. de a avea un semn distinctiv fix şi uşor de recunoscut de la distanţă;
c. de a purta armele pe faţă, şi
d. de a se conforma în operaţiunile lor legilor şi obiceiurilor i războiului".[1]
Nici una din prevederile acestui act normativ nu a fost respectată de „partizanii" de la Odessa, aşa cum s-a văzut din capitolele precedente. Ei acţionau îmbrăcaţi civil, dinamitau şi incendiau clădiri, iar despre purtarea armelor pe faţă nici nu se mai pune problema. Uciderea ofiţerilor români şi a altor militari se înscria în categoria actelor

teroriste, iar dinamitarea clădirilor în cea a sabotajelor.
Pentru a avea un model de comportament şi organizare a j zonei de ocupaţie voi reproduce un document al arhivelor olan- f deze emis de armata Canadei:
, .Proclamaţia nr. 2 către locuitorii provinciilor Utrecht, Noord şi Zuid - Holland
PORTUL ŞI PREDAREA ARMELOR DE FOC
1. în diferite ocazii s-au constatat incidente în care cetăţeni < olandezi şi soldati aliati şi-au pierdut viaţa datorită acţiunilor de j hărţuială dintre diferite armate aliate şi grupe de rezistenţă sau i diferite unităţi germane, care n-au fost încă dezarmate.
2. Pentru a evita vărsarea de sînge, se urmează acest ordin, l că toate persoanele care detin arme de foc au obligaţia să le pre- f
dea unităţilor Rezistenţei Olandeze organizate sau primului punct de poliţie militară.
3. Persoanele care au dreptul să detină arme:
a. membri ai armatelor aliate în uniformă;
b. membri ai Rezistenţei Olandeze care sînt autorizaţi de mine sau de reprezentantul meu şi poartă banderola pe braţ conf. pcL 5 (următor).
4. Cine nu depune armele deţinute pînă duminică 13 mai la miezul nopţii va fi supus arestării şi pedepsei drastice.
5. Unităţile autorizate să poarte arme vor fi identificate după însemne şi culori:
I. Poliţia militară - Brasardă neagră cu litere roşii MP. H. Politia regimentalâ - bransardă neagră cu litere roşii RP. HI. Personalul din serviciile auxiliare - o bransardă alb-albastră şi o bandă bleumarin cu litere CD în albastru deschis.
6. Nici un alt fel de bansardă nu se autorizează în zona ocupată de mine.
Gen. It. CHARLES FOULKES Comandant suprem al Corpului l canadian"[1]
Cei arestaţi erau concentraţi în diferite lagăre, unde erau interogaţi, judecaţi şi executaţi, conform sentinţei. Olanda a avut două astfel de lagăre cunoscute, la Oxerhof (Câmp 030 Interrogation Center) şi la Scheveningen. Dar şi în Olanda colaboraţionistii erau arestaţi de Rezistenţa Olandeză prin grupe de şoc (formate în majoritate din comunişti), executaţi pe loc sau predaţi aşa-numitelor „security-instanties".[2] Deţinem dovezi asemănătoare asupra tipului de precizări din această Proclamaţie şi ştim că armata română a emis comunicate şi proclamaţii de aceeaşi natură, cum a fost Ordonanţa nr. 11/16.X.1941 emisă de generalul lacobici sau Ordonanţa nr. 10/13.04.42 emisă de generalul P. Dumitrescu, avînd titlul: Depunerea Armelor, Muniţiilor
l Ibidem, p. 23.
1 „Buletinul Arhivelor Istorice Olandeze", no. 727, Archief van 21-27 Mei 1945, p. 6301.
2 L. de Jong, K-rijk Nederland in Tweede Wereld Oorlog, voi. 12, Epilog, p. 493.

şi Explozibililor, care urmăreau în principiu acelaşi algoritm aii Proclamaţiei canadiene din Olanda.[1] Referitor la situaţia locuitori rilor care au luptat în armata sovietică sau doar ca voluntari pi la intrarea trupelor române în oraş, doctrina de specialitate pre-1 cizează obligaţiile populaţiei civile în condiţiile ocupaţiei: „Cînd j pericolul de invazie a trecut sau cînd teritoriul a fost ocupat, J civilii care au luat armele în mînă nu mai beneficiază de statutul | de beligerant. Astfel, în caz de ocupaţie, dacă vor să revină laj calitatea de civili, sînt obligaţi să respecte ordonanţele date de Ş puterea ocupantă şi să depună armele în termenul prescris, altfel • sînt pasibili a fi judecaţi şi condamnaţi după legile penale ale î inamicului, aplicabile în caz de război".[2]
Armatele bine instruite şi educate aveau ca preocupare încă * din secolul al XK-lea eliminarea fenomenelor emoţionale, de ; răzbunare şi ură, din actele de represalii, datorită consecinţelor i nefaste pe termen lung (în cazul coloniilor britanice, de exemplu) *şi* a faptului că reprezentau subiect de cult eroic şi polarizare a forţelor pentru mişcările de rezistenţă. Cu toate acestea, una 'j din cele mai dure legislaţii incidente la cazul terorismului şi \ sabotajului de tip Odessa era cea americană. Cunoscute sub , denumirea de Instrucţiunile Lieber, Instrucţiunile pentru con- j ducerea armatelor Statelor Unite pe cîmpul de luptă au fost sancţionate prin Ordinul general nr. 100 de către preşedintele ' Abraham Lincoln, la 24 aprilie 1863. Principiile şi dispoziţiile acestor instrucţiuni au stat la baza proiectului declaraţiei internaţionale cu privire la legile războiului (Conferinţa de la Bruxelles 1874) şi au contribuit substanţial la adoptarea Convenţiilor de la Haga 1899-1907, fiind considerate drept cele mai înaintate norme legislative cunoscute, în Secţiunea a IV-a, cu titlul Rebelii de război, la articolul 85 se preciza:
„Rebeli de război sînt persoane dintr-un teritoriu ocupat care se ridică înarmaţi împotriva armatei de ocupaţie sau de cucerire
sau împotriva autorităţii instaurate de aceasta. Dacă sînt prinşi, ei pot fi condamnaţi la moarte, fie că au acţionat individual, în grupuri mai mici sau mai mari, fie că au fost sau nu îndemnaţi să procedeze aşa de guvernul lor în exil. Aceştia nu sînt prizonieri de război, nici dacă sînt descoperiţi şi internaţi înainte ca acţiunea lor complotistă să ajungă la o ridicare în grup sau la violenţă armată".[1]

Practic, articolul acoperă toate acțiunile teroriste de la Odessa şi stabileşte o normă inclusiv pentru cazul cînd sînt doar bănuiți a pregăti o revoltă, excluzîndu-i de la statutul de prizonier de război. Dar Instrucțiunile armatei americane mergeau şi mai departe, sancționînd spionajul şi trădarea, prin Secțiunea a V-a, Trădătorii de război: „Dacă un cetățean sau un supus al unei țări sau unui loc invadat sau cucerit furnizează informații propriului său guvern, acesta este un trădător de război, iar pedeapsa pentru delictul său va fi moartea".[2]
Norma americană se diferența însă în practică de metodele aplicate de armatele europene aflate în conflict terestru prin aceea că toate cazurile erau cercetate şi judecate amănunțit, excludeau execuțiile sumare şi se acopereau cu un morman de acte probatorii, justificative şi executorii. La articolul 28 al aceleiaşi instrucțiuni exista mențiunea: *„J..J* va recurge la represalii numai după examinarea atentă a situației reale şi a naturii fărădelegilor care trebuie pedepsite".[3] în timpul celui de-al doilea război mondial aceste instrucțiuni ale Armatei S.U.A. erau în vigoare şi nu conțineau incompatibilități cu normele convențiilor internaționale.„în cursul celui de al doilea război mondial, forțele armate americane nu dispuneau de un cod de legi care să guverneze comportamentul personalului militar. Utilizarea intensă a tribunalelor militare în timpul acestui război şi severitatea sentințelor date au condus la cererea vehementă a

1 Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, Comandantul MU, rola 5, c. 93.
2 Colonel V. Gherghescu, dr. I. Cloşcă, Reguli de drept internațional privind starea de pace şi starea de război, Bucureşti, Editura Militară, 1972, p. 201.
1 Dr. Ionel Cloşcă, op. cit, p. 382-383.
2 Ibidem, p. 383.
3 Ibidem, p. 375.

înfăptuirii unor reforme, în consecință, James Forestall, ministrul apărării, a înființat un comitet condus de Edmund Morgan de la Harvard Law School, care urma să alcătuiască un cod de legi. Forestall s-a adresat comitetului spunînd că «modernizarea actualului sistem trebuie făcută cu scopul de a apăra drepturile acelor persoane care i se vor supune şi de a mări încrederea publicului în justiția militară, fără a împiedica aducerea la îndeplinire a funcțiunilor militare». Aşa-numitul Uniform Code of Military Justice (UCMJ), adoptat în 1951, a liberalizat codul penal militar, extinzînd anumite drepturi civile asupra membrilor forțelor armate."[1] Nu cunoaştem cît de urgentă a fost ajungerea la sentință în cazul Odessa, dar avem documentele Serviciului Pretoral, care dovedesc că au existat fără îndoială o cercetare şi o judecare prealabile.
Dreptul de a lua măsuri împotriva nerespectării statutului de beligerant a fost consfințit prin Curtea Permanentă Internațională de Arbitraj în şedința din 9 iunie 1931. Acesta „atribuie ocupantului competența de a lua măsuri în sensul asigurării securității sale considerînd-o un drept care, în general, după dreptul internațional, aparține forțelor beligerante care ocupă un teritoriu inamic".[2] într-o lucrare de drept internațional public, apărută în România înainte de 1990, problema represaliilor este dusă lai o concluzie fără echivoc: „în vechiul drept internațional, recurgerea neîngrădită la represalii, ca răspuns la violarea normelor sale aplicabile în timp de război, era considerată licită".[3]
Din ansamblul acestor documente putem bage concluzia că ordinul de represalii nr. 3 161/23.X. 1941, dat de mareşalul Antonescu, avea tot sprijinul normelor internaționale şi a fost licit, neputfnd j constitui obiect al unei acuzații de crimă sau masacru. Problema* acelui ordin de represalii este însă cu totul alta: exista o cutumă, | o recomandare fără valoare de normă juridică, prin care se cerea l
ca dimensiunea represaliilor să nu depăşească nivelul în vieți omeneşti pierdute şi importanța distrugerilor produse. Era o formă de echivalență care presupunea şi excluderea de la represalii a populației nevinovate, în practică însă, deşi articolul 50 din Regulamentul Convenției a IV-a de la Haga (1907) specifica sumar că „nici o pedeapsă colectivă, bănească sau de alt fel, nu va putea fi pronunțată contra populațiilor din pricina faptelor individuale de care ele n-ar putea fi socotite ca solidar răspunzătoare",[1] textul a fost interpretat la sflrşitul războiului ca foarte restrîns şi aplicabil în situații criminale grosolane (Lidice, Oradour) şi tratat cît se poate de larg în alte cazuri (Dresden, Frankfurt, Berlin, Hiroshima). în cuvîntarea ținută la Radio B.B.C. din 10 mai 1942, Winston Churchill recunoştea implicit că bombardarea oraşelor germane era un act de represalii.[2]
Chiar şi astăzi, doctrina represaliilor, îndulcită cu termenul „sancțiuni", rămîne nesoluționată în forurile internaționale. Certificînd influența puternică pe care a avut-o Sfîntul Toma d'Aquino asupra civilizației europene - atft prin opera sa teologică, cît şi prin cea cu subiect juridic -, specialiştii în drepturile omului apelează şi în prezent la formulările sale, sprijinite pe fondul grav şi solid al dreptului roman.
Problema sensului intenției şi scopului aplicării unei pedepse reactive, căuta la marele teolog al secolului al Xffl-lea dorința de a face bine, luptihd contra răului, chiar dacă prin această luptă urmau să piară şi oameni nevinovați. Trecînd peste faptul că această doctrină a fundamentat excesele Inchiziției, este de observat că bombardarea unui oraş în scopul distrugerii unui inamic sau a unor obiective strategice n-are cum să aleagă vinovații de nevinovați. Teoria actuală - aflată în 1939-1944 doar în faza schițelor - face, de exemplu, o diferență „între «bombardamentul terorist» şi bombardarea «strategică» în timpul unei actiuni de război: în primul caz,

vătămarea populației
1 David F. Trask, Controlul civil asupra forțelor armate in SUA, USIA, i Ambasada SUA la București, 1993, p. 24.
2 Colonel V. Gherghescu, dr. loan Cloşcă, op. cit., p. 234.
3 G. Geamanu, Drept internațional public, voi. II, București, Editura Di-"| dactică si Pedagogica, 1983, p. 544.
1 Dr. Ionel Cloşcă, op. cit., p. 28.
2 Jean Matrat, Winston Churchill, Paris, Nouvelles Editions Debresse, 1973, p. 173.

civile este căutata deliberat, în al doilea caz ea este doar o posibilitate".[1] Principiul proporționalității enunțat de Sfîntul Toma d'Aquino: Potestamen aliquis ex bona intentione proveniens, illicitus reddi si non sit proportionatus fini[2], rămîne valabil şi pentru al doilea război mondial şi pentru zilele noastre. Astfel, deşi drepturile fundamentale ale omului interzic expres pedepsele colective, acestea se aplică şi astăzi, pe cale de consecință, în diferite locuri ale lumii (Irak, Haiti, Iugoslavia, Turcia - atacul contra satelor kurde în august-septembrie 1992, Cecenia - mai 1996, în satul Urus - Martan etc.). Doctrina anglo-saxonă a „dublului efect", extrasă tot din opera Sfîntului Toma d[1] Aquino, porneşte şi ea de la premisa că pedeapsa este aplicată în numele unui bine şi că cei loviti astfel, chiar nevinovați, trebuie să determine o schimbare a politicii care a generat reacția.[3]
Chiar dacă am accepta prin absurd că partizanii din catacombele Odessei acționau sub conducerea unor trupe regulate ale armatei U.R.S.S., aflate şi ele acolo, norma nu le acoperea acțiunile:„Pînă nu de mult, dreptul internațional a admis că individul poate fi făcut răspunzător pentru acțiunile ilicite ale unui stat".[4]
La fondul regulilor privind răspunderea penală a persoanelor fizice în domeniul legislației internaționale, se adaugă Tratatul de la Washington - 1922, unde, la articolul 3, se stipula: „Puterile semnatare /.../ declară că orice persoană aflată în serviciul oricărei puteri şi care va călca una din aceste reguli, şi aceasta, indiferent dacă lucrează din ordinul guvernului sau nu, va fi considerată ca infractor la legile războiului şi va fi supusă
1 Warren S. Quinn, Action, Intentions and consequences: The Doctrine of the Double Effect, în Philosophy and Public Affairs, voi. 11 (1989), p. 334-351.
2 Sint Thomas Aquinas, Summa Teologie, Secunda-Secundae, q. 64, art. 7, (Editori Rubers Billuart et alii), voi. 3, Tamini, 1932, p. 380.
3 Hans Kochler, Ethical Aspect o.f Sanctions in International Law, în „Review of International Affairs", volume XLVI (15VIII-15.IX.1995), p. 3.
4 G. Geamănu, op. cit., p. 544.
jurisdicției civile sau militare a fiecăreia în raza căreia va cădea".[1] Iar jurisdicția română, prin Decretul-lege din 6 februarie 1941 pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existența şi interesele statului, la capitolul I, articolul l, alineat g prevedea: „Se pedepsesc eu moartea acei care distrug instalațiile de utilitate publică"[2] (în speță clădirea Comandamentului din Odessa). Aşadar, doar natura excesivă a stabilirii numărului de 200 comunişti pentru un ofițer român şi 100 pentru fiecare soldat poate fi pusă în discuție, deşi la proces mareşalul a arătat cum s-a ajuns la ele, în timp ce acelaşi conducător al statului nu putea fi tras la răspundere în baza unei legi. Fără acest aspect imoral, ordinul său de represalii rămîne inatacabil.
2. Aplicarea dreptului de represalii a generat peste tot excese, în cartea sa The Scourge of the Swastika, lordul E. Russell aduce o serie de dovezi asupra crimelor de război comise de Germania nazistă, stat care, la fel ca şi Uniunea Sovietică, a încălcat în mod flagrant şi barbar toate normele dreptului internațional, chiar dacă uneori se acoperea cu motivații propagandiste. El citează unul din ordinele ilegale ale lui Hitler (Kommandobefehl din 18 octombrie 1942) care obliga comandamentele germane să execute pe membrii grupurilor diversioniste şi de comando ale Aliaților. Cu toate că lordul Russel se lansează într-un comentariu larg şi cam steril, esența ordinului lui Hitler, care dădea natura sa criminală, era la paragraful ffl, unde se ordona exterminarea membrilor detaşamentelor coman-dos, „chiar atunci cînd este vorba în aparență de soldați în uniformă sau de grupuri de distrugere cu sau fără arme".[3] Această consemnare a dat mînă liberă crimelor împotriva ofițerilor în uniformă, a militarilor aflați în incursiuni sau care se predau. Lucrarea oferă cîteva exemple indiscutabile: operațiunea
1 Colonel V. Gherghescu, dr. I. Cloşcă, op. cit, p. 342.
2 M.O., nr. 31 din februarie 1941.
3 E. Russell, Flagelul svasticii, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatura Politica, 1956, p. 28.

Freshman din Norvegia (2 ofițeri şi 27 militari în uniformă), Grupul S.A.S. din Munții Vosgi, septembrie 1944 (un ofițer şi 10 militari), Regimentul l S.A.S. din Vienne (32 militari în uniformă), toți executați ilegal de autoritățile naziste. Un alt caz, devenit celebru, a fost acela al crimelor de la Grotele Ardeatine din Roma, în martie 1944, care se mai judecă şi astăzi, prin arestarea şi expulzarea în Italia a unuia dintre executanții represaliilor, căpitanul S.S. Erich Priebke.[1] Ce s-a întîmplat? Un detaşament de poliție germană care mărşăluia pe Via

Rasella în jurul orei 15.00 a fost ținta unui atentat organizat de partizani (după toate aparențele, comuniști). Au murit pe loc 32 de militari germani iar mulți alții au fost răniți. Mareşalul Kesselring a dat ordin să fie împuşcați 10 italieni pentru fiecare polițist german ucis. Colonelul S.D. Kappler a cerut comandantului garnizoanei germane „să întocmească o listă cu 280 de persoane care «meritau moartea» (Totwiirdig)"[2], ceea ce însemna condamnați . la moarte cu sentința încă neexecutatâ, deținuți cu pedepse lungi | de închisoare, diferite persoane arestate pentru atitudini de par- f tizanat şi sabotaj, evrei aflați în arestul S.D.-ului din Roma. | Kappler - spune lordul Russel - a scotocit închisoarea sa din Via Tasso, dar n-a reuşit să împlinească numărul; a trecut prin alte închisori şi a strîns deținuți cu pedepse grele, precum si persoane aflate încă în judecată şi chiar oameni nevinovați, pînă la J numărul de 335. Din aceştia, 70 erau evrei. Kappler i-a executat în Grotele Ardeatine după care a dat ordin ca peşterile respective să fie aruncate în aer. Problema acestui act de represalii a fost (şi este) că persoanele arestate şi ucise n-aveau nici o l legătură deosebită cu detaşamentul de partizani care făcuse aten- | tatul. Spune mai departe lordul Russel: „Atentatul împotriva detaşamentului de poliție german a fost, desigur, un act de violență împotriva puterii de ocupație, şi cei care purtau râspun- l derea pentru el ar fi putut să fie judecați de un tribunal militar |
german şi condamnați, fără îndoială, la moarte. Nimeni dintre cei care au fost executați în Grotele Ardeatine nu a fost măcar judecat, darămite condamnat".[1] Acest caz aparent similar cu cel de la Odessa este însă fundamental diferit. Dincolo de particularitatea lipsei de judecată şi de condamnare, era situația că, la Odessa, „cei care purtau răspunderea" erau cunoscuți, fuseseră arestați şi cercetați în 6 zile de atentate şi incendieri, că aveau colaboratori la suprafață, unde ieşeau chiar ei în incursiuni, erau prinşi şi condamnați. Singura problemă era că n-au putut fi scoşi toți din catacombe. Iar în privința echivalenței în numărul de persoane executate, lordul Russel are remarca: „Măsuri de represalii nu trebuie luate înainte de a se face o anchetă şi eforturi reale pentru a-i prinde pe cei răspunzători de incidentele care justifică luarea unor măsuri de represalii. Aceste măsuri nu trebuie să fie excesive şi nu trebuie să depăşească actul de violență comis de inamic".[2] într-o broşură apărută la Stockholm în iulie 1944, şeful partizanilor din Odessa afirma că a ucis 20 000 de soldați români, ceea ce este sigur exagerat, dar totuşi semnificativ.[3]
Dar pentru cazul Grotele Ardeatine presa germană de astăzi aduce informații foarte interesante şi oarecum şocante pentru bunul-simț al cititorului actual. Colonelul S.S. Herbert Kappler a murit în 1978 în libertate, iar un complice, maior S.S. Karl Hass a fost declarat nevinovat., ,Hass a trăit netulburat decenii în Italia şi a lucrat pentru C.I.A., B.N.D. (Serviciul Secret de Informații al R.F.G. - n.m.) şi pentru Serviciul Militar Secret Italian".[4] O altă publicație ajunge la o concluzie surprinzătoare: .Judecătorii au îndrăznit să distrugă astfel mituri şi şi-au atras furia celor care trăiau din astfel de mituri. Este mitul rezistenței italiene, al rezistenței ca fundament al democratici de mai tîrziu

1 B.B.C. - Italia, nr. 189/24.08.1995, ora 19.00.
2 E. Russell, op. cit., p. 105.
1 Ibidem, p. 106.
2 Ibidem, p. 111.
3 Procesul mareşalului Antonescu, voi. I, p. 243 şi voi. II, p. 170.
4 „Der Spiegel", nr. 25/1996, p. 144.

din Italia şi prezentările horror despre extrema cruzime a naziştilor germani întotdeauna şi pretutindeni. De mult nu se mai putea ascunde observatorilor cu instruire istorică şi de istorie militară că nici un atentat din Via Rasella nu avea vreun sens din punct de vedere militar, ci doar unul politic, acela de a instiga populația italiană împotriva trupelor de ocupație germane - din cauza măsurilor de represalii care erau previzibile".[1]
în ce mă priveşte, am avut ocazia să aflu de la martori oculari, membri ai Rezistenței Olandeze din zona Gendringen, şi de la foşti deținuți în lagăre naziste, refugiați după terminarea războiului în lagărul de repatriere de la Miinster, două cazuri de represalii făcute de Aliați:
Cazul Rees. în zona graniței germano-olandeze, arondată localității Bocholt - ca centru industrial important -, se află localitatea germană Rees, aşezată pe malul sting al Rhinului. Oraşul este situat doar la cîțiva kilometri de un unghi teritorial olandez, o porțiune de uscat de forma unui pinten, care, urmînd forma ascuțită a graniței a primit în geografie chiar denumirea de intrînd (Achterhoek). Oraşul Rees era locuit în 1945 de germani, în primăvara acelui an, pe întreaga linie a Frontului Rhin, trupele aliate atinseseră malurile fluviului şi pregătiseră ofensiva pentru forțarea acestui curs major, inclusiv prin organizarea unor poziții de plecare pentru capete de pod. Forțele Aliate din zona Rees erau canadiene, sub comanda supremă a celor britanice, şi se compuneau din unitățile: North Scotia Highlanders, Starmont, Dundas şi Glengarry, aflate sub comanda generalului de brigadă Rockingham. în componența trupelor se aflau şi unități britanice. |
în fața unei iminente forțări a Rhinului, trupele germane s-au retras din zonă, inclusiv din Rees, în scop de regrupare. | Autoritățile civile germane ale oraşului, în frunte cu primarul purtînd insemnele funcției, au traversat în bărci fluviul şi au

comunicat comandantului ah'at că oraşul este liber de trupe. Un detaşament de militari a însoţit autorităţile germane în localitatea Rees, pentru a constata inexistenţa trupelor inamice, dar în timpul patrulării, dintr-un grup de trei copii Hitlerjugend unul a deschis focul cu o armă (puşcă) din podul unei case, omorînd un militar aliat (după toate probabilităţile, britanic). Drept represalii, comandamentul zonei a declanşat un bombardament de artilerie grea asupra localităţii, care a fost distrusă parţial. Numărul .victimelor a fost estimat de Rezistenţa olandeză din Gendringen la l 500 persoane, rănite, dispărute, ucise de obuze sau rămase sub dărimături. în noaptea de 23 spre 24 martie 1945, o dată cu asaltul trupelor Armatelor a n-a şi a K-a, urmat de desantul aerian al diviziilor engleze şi americane, precum şi al Batalionului I paraşutişti canadieni la est de capul de pod, ruinele localităţii Rees au fost rase de pe faţa pămîntului printr-un bombardament masiv de aviaţie (cuprins în planurile anterioare, dar neactualizate), cu toate că direcţia principală de atac fusese schimbată între timp şi era pe satul Bienen. Acolo se afla într-adevăr singura unitate germană de apărare, sosită două zile mai devreme şi semnalată imediat Aliaţilor de Rezistenţa Olandeză, de fapt, o grupare minoră din Divizia a 15-a Panzer Grenadiers. în ziua de 24 martie 1945, corespondentul de război al „The Canadian Press", ziaristul militar Ross Munro, consemna transformarea oraşului în mormane de moloz şi dărimături. Tot el consemna şi atacul oraşului Emmerich, care însă fusese apărat.[1]

Cazul Miinster în anul 1946, în această localitate din Germania a fost organizat un lagăr de repatriere sub autoritate americană. Se aflau acolo 3 000 de ruşi, l 800 de polonezi, 300 de români şi 300 iugoslavi. Comunitatea rusă era condusă de lideri proprii, pe principii militare şi îşi păstra o serie de arme. Uneori, executau incursiuni de jaf în localităţile apropiate, deşi

l „Frankfurter Allgemeine Zeitung", nr. 179 din 3 august 1996.

l Souvenirs de vaillance, Ministere des Approvisionnement et Services, Canada, 1981, p. 33.

trecuse un an de la terminarea războiului, şi nu o dată intrau în conflict cu poliţia militară aliată, în vara anului 1946, la o dată pe care martorii oculari n-o pot preciza, a fost descoperit un depozit de armament german în curtea unui localnic, încercarea proprietarului de a riposta a trezit reacţia conducerii militare americane a lagărului. Aceasta a considerat că poate pedepsi satul prin represalii şi a găsit soluţia de a transmite liderului comunităţii ruse din lagăr că este liber să jefuiască, ceea ce s-a şi întîmplat, numărul morţilor ridicîndu-se la aproximativ 50. Acţiunea violentă a pornit din centrul satului, radial prin aplicarea torturii (pentru a afla şi alte depozite de arme ascunse), violuri, crime urmate de incendieri.

Printre primele informaţii spectaculoase aduse la lumină după declanşarea procesului de perestroika în Uniunea Sovietică, au fost cele legate de crimele de război făcute de Armata Roşie şi serviciile N.K.V.D. şi G.R.U.[1] Totuşi, încă i foarte multe rămîn obscure. M-am oprit pentru exemplificare la

0 mărturie a generalului Platon Chirnoagâ, autorul unei căiţi ; echilibrate, cu puternică tentă profesionistă, lipsită de patimă.' într-o notă a capitolului Războiul contra Rusiei, el dădea Ş următoarea explicaţie pentru modul în care îşi tratau sovieticii J propriii militari şi pe prizonierii capturaţi: „Cu toate pierderile^ suferite, rezultate din desconsiderarea comandantului faţă de.j viaţa soldatului, acesta spunea: nu face nimic, este rus mult la l noi. Această desconsiderare a vieţii luptătorilor în armata rusă j apare şi într-o convorbire avută cu generalului Eisenhowerl Croisade en Europe, p. 528-529 (ediţia franceză): «Vorbind cuj un general rus, am semnalat într-o zi problema grea care ni s-a J impus în cursul diferitelor perioade ale războiului: aceea de ai avea grijă de un aşa de mare număr de prizonieri germani. Eil aveau aceeaşi raţie - am spus eu — ca şi propriii noştri soldaţi, j

1 Viorel Domenico, Istoria secreta a filmului românesc. Bucureşti, Editura^ Militară, 1996 (capitolul V. Filme arestate, p. 109-173).

Profund mirat, generalul rus m-a întrebat: pentru ce aţi făcut aceasta? Dar - am răspuns eu -, mai întîi, conform termenilor Convenţiei de la Geneva, ţara mea trebuia s-o facă. în al doilea rînd, se aflau mii de prizonieri americani şi englezi în Germania şi eu n-am vrut să dau lui Hitler un pretext sau o scuză ca să trateze prizonierii noştri mai aspru decît cum o făcea deja. Din nou rusul a părut înmărmurit de atitudinea mea. Dar pentru ce -îmi spune el - eraţi îngrijoraţi de oamenii pe care germanii îi făcuseră prizonieri? Ei s-au predat şi nu mai puteau continua să lupte». Dacă comandanţii ruşi manifestau această lipsă totală de umanitarism faţă de propriii lor soldaţi căzuti prizonieri, nu mai puţin şi soldatul rus era de o cruzime neobişnuită. La începutul războiului, cine cădea prizonier la ruşi era împuşcat imediat; chiar şi răniţii inamicului căzuti în mîna lor nu erau duşi la ambulanţă, ci erau omorîţi pe loc. în bătălia din stepa Nogai - în septembrie 1941 - am avut dovezi concrete de asemenea acte de cruzime în atacurile şi contraatacurile care se dădeau pentru cucerirea sau recucerirea unei părti din poziţie. Cu ocazia debarcării de la Teodosia- în Crimeea- în noaptea de 27/28 decembrie 1941, rusii debarcaţi au găsit în această localitate un spital cu răniţi care nu putuseră fi evacuaţi. Ruşii au scos toţi răniţii afară şi - pe un ger de 30° minus - i-au întins pe jos şi au turnat apă peste ei trans-formîndu-i în blocuri de gheaţă, în Caucaz, după retragerea germană din iarna anului 1942/1943 au adunat femeile care au făcut serviciu la popote germane, le-au tăiat mîinile şi le-au trecut peste front, germanilor. Cînd mai tîrziu ruşii au început să aibă prizonieri în număr foarte mare - cum a fost cazul la Stalingrad — asemenea acte de barbarie s-au rărit Ele

au reînceput în 1944 cînd au invadat Germania de Est, în România şi Ungaria Aici s-au manifestat prin foarte numeroase violuri sadice, atacînd fete de la 10 ani pînă la femei de cea mai înaintată vîrstă".[1] în proces, mareşalul a dat şi el un exemplu: „Guvernatorul

l General Platon Chirnoagă, op. cit., p. 411-412 (Citatul din Eisenhower a fost cenzurat în ediția românească din 1975 la p. 498).

Basarabiei îmi trimitea, în acelaşi timp, fotografiile cadavrelorf găsite în pivnițele localurilor în care funcționase politia rusă".[1]; , Avem încă putine date despre atrocitățile comise de sovieticii împotriva românilor şi evreilor din Basarabia, Bucovina,! Transnistria. După 1989, ele au ieşit sporadic la lumină, fără al contura însă dimensiunea atrocităților, pe care ne-o închipuiml după memoria supraviețuitorilor, într-un raport către M.St.M.,| Biroul 2 din 01.06.1943, locotenent-colonelul Traian Borcescul de la S.S.I. informa asupra descoperirii unei gropi comune pe l terenul numit „Spolka" situat la 7 km pe linia ferataf Odessa-Ovidiopol: „Din declarațiile luate locuitorilor dini vecinătatea terenului «Spolka», rezultă că organele N.K.V.D.| aduceau noaptea, cu un camion închis, cadavrele celor executați\ şi le aruncau în groapa comună, care era imediat astupată şi nive- i lată /.../ Investigațiile au stabilit că execuțiile săvîrşite del N.K.V.D. s-au intensificat în 1940, după ocuparea Basarabiei sil Bucovinei de Nord. loan Halip, Grigore Tatarcu şi Alexandrul Ivanov, locuitori din Basarabia şi Bucovina, în prezent domiciliații la Odessa, aduşi la fața locului, şi-au recunoscut, printre cadavre, | rudele lor, deportate de N.K.V.D. după cedarea teritoriilor".[2]

Răzbunarea învingătorului are uneori aspecte dintre cele mai *J* cinice. Iată două exemple furnizate de presa română:

1. „Londra 16 (Rador): Reuter. De la Cartierul general al| Armatei a 2-a (britanice):
Administrația militară a Grupului 21 de armate a decretați ratii reduse pentru civilii germani. Aceste ratii vor fi numai cu J putin peste nivelul de foamete şi livrarea de alimente pe acestei baze va continua pînă cînd nevoile armatei britanice şi alei «sclavilor» străini vor fi fost satisfăcute deplin şi pînă cînd ger-i .manii îşi vor fi mîncat alimentele pe care le-au jefuit sau din care| şi-au făcut rezerve".
2. „Reuter 16. Civilii germani, condamnați la moarte de Tribunalul administrației militare şi ale căror sentințe sînt aprobate de comandamentul suprem, vor fi remişi închisorilor germane spre execuție prin tăierea capului. Nu se ştie dacă germanii vor fi lăsati să păstreze actuala uniformă a călăului care, ca instrument al «Tribunalului popular» al Germaniei, purta mască şi joben".[!]

Situațiile de acest fel sînt consemnate astăzi în cărțile de istorie a Germaniei.[2]

Represaliile sînt o formă de răzbunare şi, în consecință, au un conținut inuman şi primitiv, pentru că, la originea lor — în substanța lor originară - ele sînt forme doar aparent evoluate ale Legii Talionului. Atunci cînd au fost aplicate conform legii, represaliile erau un răspuns la o acțiune teroristă, care însă n-a mai fost tratată ca atare la sfîrşitul războiului. Ar fi însemnat ca în această categorie să intre multe acțiuni ale diferitelor tipuri de rezistență antifascistă europeană (maquis-ul francez, de exemplu), ceea ce este absurd. Faptul că mai toate acțiunile violente erau organizate şi conduse de aripile dure ale rezistenței, formate din comunişti (mai ales în Franța şi Olanda) nu schimbă cu nimic modul de interpretare al atentatelor şi represaliilor. Era şi o problemă de mentalitate: stalinismul ca praxologie speculativă a marxismului nu tinea cont de răspunderea atentatorului față de aplicarea legilor războiului şi chiar miza pe provocarea execuțiilor din rîndurile populației, pentru a despărți cît mai evident situația de război în care se confruntă forțe militare (unii învinq, alții sînt înfrînti), de cea care desparte ideologii. Iar cea nazistă a fost fără îndoială criminală. Ca şi cea comunistă de altfel, dar de care lumea s-a convins mult mai tîrziu. Pentru multi, chiar foarte tîrziu.

Mi se pare că această teză ar putea fi mai bine sprijinită cu cîteva argumente inedite pentru români din experiența olandeză

1 Procesul mareşalului Antonescu, voi. II, p. 169. ,
2 Arh. M. L, dosar nr. 6 209, f. 37-54 (apud Cristian Troncotâ, 1940-1941: j Deportați şi asasinați, în „Magazin istoric", nr. 5/1992, p. 27).
1 „Universul" din 18 mai 1945, p. 2.
2 Theodor Eschenburg, Geschichte der Bundesrepublik Deutschland 1945-1949, cap. Jahre der Besatzung, Bonn, 1980, p. 61-65.

pe care am studiat-o la Institutul pentru Studii asupra Războiului din Amsterdam (Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie). Rezistența Olandeză a fost una dintre cele mai puternice din Europa, activitățile sale cuprinzînd o serie completă de metode ale luptei împotriva ocupantului. Totuşi, este interesant de ştiut că atît Rezistența Olandeză din țară, cît şi conducerea sa din exil nu aprobau sabotajele şi asasinatele pentru a nu provoca represalii asupra unor oameni nevinovați. La putin timp după eliberarea Olandei, un buletin al

Rezistenței Olandeze făcea o declarație oficială în acest sens, confirmată şi în timpul procesului criminalilor de război prin dispoziția lui Henricus Lieftinck, dată la 10 mai 1949.[1] Marea Britanie şi U.R.S.S. încurajau însă sabotajele şi asasinatele asupra liderilor naziști cunoscînd foarte bine că aceasta însemna o încălcare a legilor internaționale, dacă erau comise de civili, şi că pedeapsa legitimă pentru cei vinovați era moartea. De asemenea cunoaşteau că demența nazistă nu se oprea aici şi că urmau să moară mulți nevinovați din rîndul populației. Oricît ar părea de ciudat pentru cititorul român, prezența sovietică în Olanda (ca şi în alte state occidentale) a fost însemnată: „Uniunea Sovietică se încăpățîna să stimuleze activitatea subversivă în Olanda ocupată prin incitarea patrioților olandezi prin radio să se organizeze în «munca de partizan». Se pare că sovieticii chiar au trimis unul sau doi agenti specialişti în subversiune în Olanda".[2] Pentru asasinate, Marea Britanie şi U.R.S.S. paraşutau armament şi experți, cu toate că „în general, marea majoritate a grupurilor şi ziarelor rezistenței sancționau negativ execuția de informatori ai poliției sau trădători, care punea în pericol viața patrioților din organizațiile sale prin activitățile lor criminale".[3] Majoritatea acțiunilor de sabotaj şi asasinate a fost dusă la îndeplinire de comuniști olandezi, agenți ai Cominternului - ca şi în România -sau de comuniști olandezi care încă nu înțelegeau în ce mecanism sînt băgați: „Radio Moscova (în limba olandeză - n.m.) se

1 Wener Warmbrunn, The Dutch under German Occupation 1940-1945, Stanford University Press, 1972, p. 208.
2 Ibidem, p. 205.
3 Ibidem, p. 207.

făcea avocatul acestor asasinate, iar comuniştii evrei erau foarte activi în acest domeniu".[1] Astfel, cercul planurilor de luptă imagologică al N.K.V.D. se închidea într-o succesiune clasică: exista o rezistență olandeză națională; infiltrată în ea, agentura comunistă trecea la acțiuni violente ilegale în numele întregii rezistențe; naziştii olandezi şi germanii reacționau prin represalii, omorînd mulți nevinovați, suspecți şi membri ai rezistenței neimplicați; propaganda sovietică răspîndea în întreaga lume ştirea despre o nouă atrocitate, care corespundea adevărului, dar fusese bine provocată, în timpul războiului, aşa cum am arătat, Rezistența Națională Olandeză a cerut Londrei şi Moscovei în repetate rînduri să înceteze provocările, afirmînd că „numai guvernul legal constituit are dreptul să ia viața unor oameni, cu excepția cazurilor de autoapărare. Mai mult decît atît, oponenții asasinatelor au arătat că într-un stat polițienesc, un mare număr de persoane inocente trebuie să sufere din cauza represaliilor".[2] După război, în cadrul proceselor criminalilor de război această problemă s-a ridicat în mod paradoxal, punînd în dificultate completele de judecată care erau nevoite să judece după legile internaționale şi nu după directive de la Moscova. Sigur că la Haga şi Amsterdam respectul pentru lege, oricît de incompletă şi defectuoasă era aceasta, punea probleme de conştiință şi de drept, dar pericolul comunist în Olanda postbelică a fost atît de mare, încît, pînă la urmă, a primat considerentul politic: criminalii de război n-au fost judecați pentru represaliile asupra oamenilor nevinovați, ci pentru represalii în general. Pînă la apariția partidului euro-comunist, moderat şi regalist, comuniştii olandezi prosovietici au dat mult de furcă statului recent eliberat, primul partid reînființat în ziua eliberării Olandei, cu organizații, structuri şi presă proprie gata puse pe picioare încă din ilegalitate, fiind Partidul Comunist Olandez. Amenințarea pe care o reprezenta prezența activă a comuniştilor în mişcările de rezistență din Occident, popularitatea lor speculată pe fondul luptei antifasciste şi a gloriei de învingători a determinat în mare parte cedarea Estului Europei Uniunii Sovietice, permițînd astfel

1 Ibidem, p. 208.
2 Ibidem.

statelor occidentale înăbuşirea acestor organizații prosovietice, scoaterea lor din guverne, marginalizarea etc.[1] Calitatea de „partizan" a intrat în discuție şi a cunoscut un scandal imens în anii şaizeci, cînd marele istoric L. De Jong a dezvăluit multe din secretele rezistenței.

Fiind țară învingătoare şi recunoscîndu-i-se dominația asupra unei jumătăți de continent, U.R.S.S. a interpretat şi ea lupta partizanilor drept act patriotic, chiar dacă uneori fusese dusă cu mijloace ilegale. De altfel, ceea ce a lipsit din toate analizele făcute de istoricii comuniști în legătură cu raportul militar-civil pe timpul celui de-al doilea război mondial a fost interdicția de a folosi perfidia de către orice formațiune sau individ aflat în rezistență. Or, vorba mareşalului, „la Odessa a fost cazul din plin".

Chiar şi doctrina modernă as.upra dreptului umanitar actual face precizări clare asupra raportului dintre militar şi civil revoltat, manifestant sau grevist, în ziua de 16 martie 1992, domnul Hans Peter Gaser, consilier juridic în Comitetul Internațional al Crucii Roşii, a prezentat Ministerului Apărării Naționale o comunicare cu tema: Codul de conduită pentru tulburări şi tensiuni interne, în care insista asupra următoarei observații: „Există discemâmîntul că forțele de ordine nu ies în stradă pentru a ucide, ci pentru respectarea drepturilor constituționale, în acest caz, actul de ripostă al forțelor de ordine este legitim. Dreptul umanitar prevede protejarea militarului, împotriva acestuia fiind interzisă folosirea perfidiei".[2] Folosirea de capcane, obiecte minate, alimente otrăvite intră în această categorie.

Sursa situațiilor Urnită, de genul represaliilor, se afla într-un domeniu mult mai înalt, al principiilor generale care împârțeau statele beligerante în agresoare şi agresate sau în forțe militare care atacă şi care se apără. De

asemenea, urcînd şi mai sus, la semnificaţii care au mişcat lumea în al doilea război mondial,

1 De Lage Landen 1780-1980, Deel II, 1914-1980, XII - Herstel en Herorientatie in 1945-1958, Haga, Koninklijke Bibliotheek, 1982, p. 238.

2 Arhiva Direcției de Informare şi Relații Publice a Armatei (DIRPA) — M.Ap.N., Stenograma conferinței Hans Peter Gaser, 16.03.1992, p. 3.

Germania nazistă şi sateliții ei se confruntau cu o mare coaliție democratico-totalitar comunistă, anormală la prima vedere, dar cu misiunea istorică de a zdrobi o doctrină criminală imediată. Primul paradox este că în lupta pentru nimicirea unei ideologii totalitare naziste a prevalat alianța militară şi nu eventuala apropiere ideologică între Aliați, ceea ce ar fi presupus ca judecarea faptelor să aibă această preponderență. Judecat la Nurnberg pentru ordinul de represalii, mareşalul Antonescu ar fi scăpat probabil, ca militar, dar mai mult ca sigur ar fi fost condamnat ca şef al statului, ca om politic. Apoi, el a refuzat să colaboreze cu sovieticii după arestare, aşa cum au acceptat alți doi „criminali de război", feldmareşalul von Paulus şi ultimul împărat al Chinei, Pu-i.

Al doilea paradox este că, în timp ce Germania devenea la 22 iunie 1941 un agresor, România riposta la o agresiune pentru a-şi recupera teritorii ocupate prin forță de U.R.S.S. Trecînd Nistrul, a fost băgată în aceeaşi oală. Ieşind din granițele naturale ale României, mareşalul Antonescu a expus armata română unor situații noi, pentru care nu era pregătită: ea nu luptase niciodată în existența ei cu partizani şi nu mai asediase un mare oraş delaViena,din!683!

Cazul Dahric

O a doua fază a evenimentelor de la Odessa poate fi identificată, cu rezerva unor date ulterioare, după ora 12.30, în ziua de 23 octombrie 1941, adică după ce mareşalul Antonescu a trimis ordinul de represalii nr. 3161 (562). Deja, în dimineața aceleiaşi zile, fuseseră spînzurați şi împuşcați din ordinul generalului lacobici cele cîteva sute de comunişti, în baza confirmării nocturne a mareşalului şi cu scop demonstrativ. Cei executați au făcut parte în mod cert din rîndul „suspecților" arestați şi judecați. După ora 07.00, putem presupune şi acte de răzbunare izolată, asupra veridicității cărora există doar zvonul, elementele propagandei sovietice postbelice şi ipoteza asupra stării psihice

a militarilor. Ora 07.00 era reglementată prin ordonanțe ca limită a dreptului de circulație şi reprezenta timpul aproximativ la care se lumina de ziuă la Odessa în octombrie - noiembrie.

Ordinul de represalii al mareşalului cuprindea în substanță două tipuri de măsuri: execuțiile demonstrative şi luarea de ostatici („toți comuniştii din Odessa vor fi luați ca ostateci, de asemenea cîte un membru din fiecare familie evreiască"). Iar asupra situației reale de la Odessa, abia în dimineața zilei de 23 octombrie 1941 au început să curgă spre Bucureşti informațiile calificate ale serviciilor secrete româneşti:

„Secret 23 octombrie

NOTĂ CONTRAINFORMATIVĂ NR. 2 029

Din primele investigatiuni rezultă că minarea s-a făcut cu ocazia evacuării oraşului de către trupele sovietice, folosindu-se o mare cantitate de exploziv, acționată, probabil de la distanță, de un declanşator electric./.../

în oraş continuă a se produce incendieri însoțite de explozii la diferite întreprinderi, instituții, magazine şi depozite, acțiuni cari par a fi organizate după un plan dinainte stabilit, în scopul J de a întreprinde o stare de nesiguranță şi a produce panică în rîndul trupelor şi a populației.

Toate aceste acțiuni teroriste sînt executate de organizații de partizani - în majoritate evrei - lăsați în localitate cu misiuni, ascunşi în catacombele oraşului în diferite clădiri.

Cum sînt informatiuni - greu de verificat, dar cari se j dovedesc a fi temeinice - că în Odessa sînt minate numeroase clădiri şi în special acelea cari urmează a fi ocupate de Comandamente, autorități şi diferite întreprinderi de utilitate publică, precum şi faptul că se intenționează a se comite diferite j atentate asupra ofițerilor şi funcționarilor români şi germani, estef necesar a se lua imediat măsurile care ar putea fi cele de mai jos:

- Trecerea imediată la represalii masive, prin exterminarea] tuturor elementelor suspecte.
- Dețineri numeroase de ostateci din membri tuturor familiilor aflătoare în oraş - bărbați şi femei - care să fie executați în public, fără judecată, ca răspunzători pentru orice atentat ce se va mai produce. Acest lucru să fie adus la cunoştința populației printr-o largă afişare şi megafoane. /.../
- Să nu se mai acorde nici o autorizațiune de părăsirea Odessei de către populația care s-ar declara originară din Basarabia - întrucît din informatiunile ce avem - se pare că pînă acum s-au strecurat peste Nistru foarte mulți suspecți din această categorie.

Deşi măsurile de mai sus par să contribuie la îndepărtarea bunelor sentimente față de noi a populației locale, totuşi sînt absolut necesare şi singurele în măsură a stăpîni presiunile distructive în care au crescut şi au fost educate elementele comuniste şi N.K.V.D.-iste.[1]

Această notă a S.S.I. se dovedeşte a fi, prin felul cum este organizat conținutul ei, o sursă informativă

fundamentală pentru emiterea ordinului de represalii nr. 3161 (562). Prin documentul S.S.I. sînt cerute represalii masive (altele decît cele ordonate şi aplicate parţial de Armata a 4-a) şi se sugerează strîngerea de ostatici. Se afirmă că organizaţiile de partizani sînt compuse în majoritate din evrei şi că în oraş se află evrei din Basarabia, urmăriţi pentru acte ostile şi crime făptuite în 1940.
Dacă pentru execuţii exista deja confirmarea lapidară de la miezul nopţii, luarea de ostateci era un ordin nou şi mult mai complicat. Informaţia comună care a ajuns la noi este conţinută din păcate în rechizitoriul procesului din mai 1946, care prezintă în ansamblu atîtea erori, încît nu poate fi tratată ca veridică. Evident că nimeni n-a stat atunci să consemneze prea mult şi în detaliu evenimentele din oraş, strîngerea ostaticilor şi deplasarea lor. Majoritatea datelor se sprijină pe mărturii luate la 4 ani după evenimente şi a fost influenţată puternic de ocupaţia sovietică,

l A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 92/1941, f. 207-209.

de instalarea autorităţii comuniste în România. Totuşi, deşi confuze, unele date există.

Considerente asupra procesului

Despre procesul mareşalului Antonescu s-au formulat suficiente opinii critice: că a fost o mascaradă, că acuzatorii publici nu erau magistraţi, ci nişte imbecili puşi să execute ordine date din culise, că a fost ocazia istorică pentru a se observa demnitatea acuzatului principal şi ticăloşia unor oameni politici sau a unor foşti colaboratori ai săi. Lectura textelor complete duce într-a-devăr la aceste concluzii care pot fi eventual probate printr-o analiză atentă a întregului proces. (Cititorul se află astăzi în faţa a două variante, dintre care una este cea cenzurată, „prelucrată" după proces şi publicată cu titlul Procesul Marii Trădări Naţionale în 1946, la Editura Eminescu. Varianta aflată în arhivele Ministerului de Justiţie a fost publicată de editurile Saeculum IO. şi Europa Nova în două volume la începutul anului 1995 cu titlul: Procesul mareşalului Antonescu - documente, prefaţate şi îngrijite de Marcel-Dumitru Ciucă.)
Cercetarea personală în arhive îmi dă posibilitatea să afirm că toate documentele publicate în această ediţie sînt autentice şi integrale, motiv pentru care le-am folosit fără dubii. Sînt necesare însă unele precizări importante. Textul celor două volume (varianta l - 1995) este compus din documente reproduse fidel şi din stenograme transpuse în scris după înregistrările pe plăci ale procesului. Dar partea transpusă de pe plăci, şi care este inatacabilă ca probă, cuprinde doar interogatoriile lui Ion Antonescu, Minai Antonescu şi Eugen Cristescu, depoziţiile martorilor luliu Maniu, Gheorghe Brătianu şi Dinu Brătianu (luate între 6 şi 12 mai 1946), precum şi rechizitoriul acuzatorului public Dumitru Săracu (din 13 mai 1946). Restul documentelor publicate provine din acte la dosar, aşa cum au fost ele păstrate sub regimul comunist. Există probe că asupra acestora s-a intervenit ulterior, modificîndu-se date şi cifre. De exemplu,
pentru documentul care ne interesează în această analiză: Actul de acuzare nr. l din 29 aprilie 1946, autorul ediţiei 1995 face următoarea precizare:, Actul de acuzare are note infrapaginale, făcute de autorii lui, numerotate cu cifre oarbe, şi subpuncte în cadrul fiecărei note, indicate prin litere mici de alfabet /.../ Unele note lipsesc din textul original de la subsolul paginii acestuia /../'.[1] Asupra Actului de acuzare s-a intervenit ulterior şi voi arăta de ce. Dar să revin la semnificaţia procesului. Ceea ce au observat încă foarte puţini reprezintă trei probleme de fond:
a) Aşa-numitul „Tribunal al Poporului" era ilegal constituit; erau numiţi .judecători" cetăţeni români, majori, bărbaţi sau femei, aleşi dintre membrii celor şapte grupări politice care intrau în compunerea guvernului de „concentrare democratică".[2] Completul de judecată era compus din 9 membri, din care numai doi erau magistraţi, ceilalţi fiind „judecătorii poporului"; apartenenţa lor nu este greu de imaginat.
b) Prin revenirea la Constituţia din 1923, în baza Decretului regal din 31 august, pedeapsa cu moartea nu se putea aplica în acest caz, nefiind prevăzută în textul legii fundamentale (art. 16).
c) Actul de acuzare şi sentinţa au fost fundamentate pe Decretul-lege nr. 312/ 21 aprilie 1945, care nu putea avea valoare juridică mai mare decît Constituţia, fiind un act inferior acesteia; practic Decretul-lege nr. 312/1945, prin conţinutul său generalizator şi prin ambiguităţile periculoase, de tipul: „complicii, favorizatorii şi tăinuitorii celor vinovaţi" sau „instigatorii şi coautorii" sau toti cei care „au realizat averi în mod ilicit /.../ profitînd de legătura lor cu asemenea persoane sau de legiuirile şi masurile de fapt cu caracter hitlerist, legionar sau rasial"[3], a constituit baza legală, semnată de rege, pentru arestarea şi condamnarea întregii structuri politice, administrative şi militare a statului, pentru că toţi funcţionaseră după legile statului şi le apli-

1 Procesul mareşalului Antonescu, voi. l, p. 43.
2 Ibidem, p. 57.
3 Ibidem, p. 56.

caserâ; de aici începe şi „vînătoarea" împotriva partidelor politice care „au sprijinit regimul".
Fiind un act ilegal, judecarea procesului nu s-a împiedicat de aceste considerente, dar un proces trebuia ţinut şi mi-ar fi greu să spun ce verdicte s-ar fi dat în condiţiile unei judecăţi corecte. Antonescu a fost totuşi autorul unor enorme greşeli, iar în timpul guvernării sale au murit şi oameni nevinovaţi.
Toate situaţiile din depoziţiile lui în care afirmă că n-a cunoscut detaliile unor evenimente, că n-a ştiut atunci de o întîmplare sau alta, nu-1 scutesc de răspundere, deoarece conducea şi administraţia şi armata în calitate de conducător al statului. De altfel, a avut demnitatea şi superioritatea să şi le asume. Asta face şi mai dificilă judecata istoriei asupra unei personalităţi atît de controversate. Chiar si pe plan internaţional, portretul lui rămîne încărcat de nuanţe. Dicţionarul Le Petit Larousse -1995 îl prezintă drept „dictator al României în 1940, care a angajat tara sa în 1941 alături de Hitler contra U.R.S.S.", în timp ce The Wordsworth Encyclopedia - 1995 îl prezintă drept „general şi politician român care a condus un guvern progerman în timpul celui de-al doilea război mondial şi a fost executat pentru crime de război în 1946". Indiferent dacă aşa-numitul Tribunal al Poporului a fost legal constituit sau amendamentele aduse Constituţiei nu puteau avea valoarea ei, întrebarea este dacă Ion Antonescu a fost într-adevăr vinovat de crime de război! Problema noastră, a românilor, este că răspunsul care ni s-a dat pînă acum a fost formulat într-un proces mas, caradă, cu toate că multe lucruri spuse în el au făcut şi fac istorie.

Varianta, oficială sovietici

Unul din capetele de acuzare au fost, aşadar, crimele de război. In Actul de acuzare citit de acuzatorii publici în ziua de luni, 6 mai 1946, se făcea următoarea afirmaţie: „Toate aceste crime au fost anchetate de acuzatorii publici şi cea mai mare parte judecate de Tribunalul Poporului, iar autorii materiali au fost sancţionaţi".[1] Pornim deci de la premisa că toate faptele erau cunoscute şi sancţionate la acea dată, în ce-i priveşte pe făptaşii acestora, urmînd ca prin procesul mareşalului să se demonstreze răspunderea sa pentru ele. Mai adaug că acuzatorii trebuiau să aibă la dispoziţie şi toate sau cele mai importante probe zdrobitoare pentru a formula sigur această acuzaţie în procesul lui Antonescu. Şi totuşi...
în acelaşi Act de acuzare există următoarea descriere: „Masacrul de la Iaşi nu este egalat în cruzime decît de cel de la Odessa, dezlănţuit în urma următoarei telegrame transmisă de Ion Antonescu (urmează textul ordinului de represalii nr. 3 161 (562) din 23.X.1941 ora 12.30). Telegrama este prilejuită de explozia ce avusese loc la un comandament militar din Odessa. Fără să se stabilească nici o vinovăţie, numai pentru că Ion Antonescu decretează că este aproape sigur că acţiunea a fost pusă la cale de comunişti locali, se trece la o sălbatică represiune, care se desfăşoară în forma următoare:
în dimineaţa zilei de 23 octombrie 1941, apar pe străzile şi pieţele Odessei primii spînzurati, iar pe străzi oamenii sînt împuşcaţi la întîmplare, astfel că în acea dimineaţă sînt executaţi cea. 5 000 de oameni. La ora prînzului, execuţiile încetează, însă jandarmii şi politia încep să adune mii şi zeci de mii de oameni, pe care îi închid în marea închisoare de la Odessa. în ziua de 24 octombrie 1941, Compania a 2-a din Batalionul 10 mitraliere, primeşte ordinul de a escorta pe aceşti nenorociţi la bariera Dalnic, unde se aflau patru magazii lungi de aproximativ 25-30 metri şi late de aproximativ 10-15 metri. Deţinuţii - copii, femei, bătrîni şi bolnavi, de toate vîrstele - sînt scoşi din închisoare, încolonaţi şi minaţi ca vitele către abator, spre aceste magazii, în timpul transportului, mulţi dintre cei încolonaţi căzeau si erau imediat împuşcaţi de către jandarmi, astfel că drumul de la închisoare pînă la locul de execuţie, lung de cea. 3 km, era presărat cu cadavrele copiilor, femeilor şi bolnavilor. Primul lot adus la locul execuţiei, compus din 40 - 50 de inşi, strînşi legaţi

1 Ibidem, p. 103.

Armata, mareşalul şi evreii

cot la cot cu frînghii, a fost băgat într-un şanţ antitanc şi împuşcat. Constatindu-se că acest procedeu înseamnă risipă de timp şi muniţii, s-a hotărît să se treacă la o executare în masă. Aşa că au fost băgaţi în primele trei magazii, bărbaţi şi cîteva femei, care nu se putuseră despărţi de şotii lor, iar în a patra magazie au fost băgate femeile şi copiii, în total, în cele patru magazii au fost îngrămădiţi peste 5 000 de oameni. S-au făcut apoi creneluri în pereţii magaziilor, prin care s-au introdus gurile mitralierelor şi s-a început să se tragă în plin. Ţipetele sflşietoare au acoperit detunăturile gloanţelor de mitraliere. Deoarece s-a observat că gloanţele nu pot răzbate pînă la ultimii oameni, s-au astupat crenelurile şi ieşirile magaziilor, s-au umplut cu paie podurile, s-au stropit pereţii şi acoperişurile cu benzină şi s-a dat foc. Limbi uriaşe de foc se înălţau spre cer, cei dinăuntru, deveniţi torţe vii, se căţărau pe pereţi, ajungeau chiar la acoperiş, încercînd să se salveze, dar erau imediat împuşcaţi de jandarmi. Unii, reuşind să ajungă la ferestre, se rugau de soldaţi să-i împuşte, indicîndu-le cu mîna locul la frunte sau la inimă, însă, în momentul cînd vedeau arma ţintită asupra lor, nu aveau tăria să privească moartea în faţă şi îşi dădeau drumul iarăşi în mijlocul focului ucigător, pentru ca după cîteva secunde să apară iarăşi la acelaşi geam repetînd rugămintea făcută soldaţilor. Unii dintre ofiţeri au aruncat chiar ei grenade ruseşti

prin crenelurile făcute pentru mitraliere. Prin aceste procedee s-a reuşit ca, pînă la căderea nopţii, să fie exterminaţi cei închişi în primele | magazii, între care se găsea şi aceea în care erau închise femeile, şi copiii. O noapte întreagă şi o bună parte din dimineaţa următoare, femeile, copiii şi bătrînii închişi în aceste ultime j magazii, s-au zbătut aşteptindu-şi moartea. După ce au fost şi aceştia exterminaţi prin procedeele din ajun, magazia în care? erau bărbaţii, după ce au fost maltrataţi toti cei dinăuntru, a fost j aruncată în aer".[1]
în toată experienţa mea de scriitor şi în întreaga viaţă de citi-1 tor n-am întîlnit o descriere a unui eveniment atît de cutre-J
l Ibidem, p. 107-108.
murător exprimată atît de stupid. Formularea livrescă de o prostie tragică atinge pe alocuri, involuntar şi lipsit de pietate, ireprimabila ilaritate. Absenţa logicii, încurcarea termenilor şi a faptelor, distruge o consemnare care ar putea să fie reprezentarea unui eveniment în întregime sau cel puţin parţial exact. Să o luăm pe rînd:
1. în fragmentul Actului de acuzare citat se afirmă că în urma ordinului nr. 3 161 (562) s-a trecut la „o sălbatică represiune", care s-a pornit „în dimineaţa de 23 octombrie" şi s-a oprit „la ora prînzului". Am arătat că ordinul de represalii dat de Antonescu a venit la ora 12.30 şi în consecinţă textul se referă la ordinul lui Iacobici pentru executarea suspecţilor, consemnată în jurnalele de luptă ale Regimentului 23 infanterie şi Regimentului 33 dorobanţi; am văzut şi cine erau cei executaţi, în consecinţă, „masacrul" declanşat „în urma următoarei telegrame transmisă de Ion Antonescu" reprezintă elementele unei afirmaţii false, execuţiile avînd loc înainte de transmiterea telegramei; aceste represalii s-au desfăşurat în cadrul juridic al legilor războiului.
2. Fragmentul are o precizare care confirmă cronologia actului de represalii, aşa cum am prezentat-o la subcapitolul Evenimentele de la Odessa, 16 - 23 octombrie 1941: Jn dimineaţa zilei de 23 octombrie 1941, apar pe străzile şi pieţele Odessei primii spînzurati /.../"
3. Afirmaţia: „iar pe străzi oamenii sînt împuşcaţi la întîmplare, astfel că în acea dimineaţă sînt executaţi cea. 5 000 de oameni" nu se întemeiază pe nici o probă, atît alegaţia referitoare la focul nediscriminatoriu, cît şi cifra de 5 000 de oameni reprezentînd produsul Actului de acuzare în sine. Rapoartele militare precise şi care nu pot fi falsificate dovedesc modalitatea şi dimensiunea represaliilor, iar orice om raţional îşi poate imagina ce înseamnă 5 000 de morti într-un oraş ca Odessa.
4. Pasajul: „La ora prînzului, execuţiile încetează, însă jandarmii şi politia încep să adune mii şi zeci de mii de oameni, pe care îi închid în marea închisoare de la Odessa" este aluzia la a

doua componentă a ordinului nr. 3 161 (562), şi anume strîn-gerea ostaticilor.
Informaţiile independente pe care le deţin pînă acum arată că într-adevăr mare parte din cei arestaţi anterior, precum şi ostaticii au fost duşi la închisoarea oraşului, dar şi în anumite locuri (Piaţa Portului, de exemplu) sau „lagăre" improvizate. Oricum, ordinul de măsură în privinţa închisorii este exagerat.
5. în legătură cu pasajul: „în ziua de 24 octombrie 1941, Compania a 2-a din Batalionul 10 mitraliere primeşte ordinul de a escorta pe aceşti nenorociţi la bariera Dalnic", menţionez că acest ordin nu există sau, cel puţin, nu a fost consemnat în Jurnalul de luptă al Diviziei a 10-a, ceea ce este foarte ciudat. Ori este vorba de o confuzie cu Compania 10 poliţie, ori execuţia ulterioară a fost un act deliberat de răzbunare ce n-a fost consemnat datorită caracterului său ilicit. A doua ipoteză pare însă puţin probabilă şi iată de ce: în textul Actului de acuzare se spune mai departe că „în timpul transportului, mulţi dintre cei încolonaţi cădeau şi erau imediat împuşcaţi de către jandarmi"; în mod cert, Batalionul 10 mitraliere, care era o unitate combatantă, nu avea în compunere jandarmi, iar aceştia, la rindul lor, nu aveau mitraliere. Confuzia este evidentă, misiunile de pază şi însoţire fiind destinate unităţilor de jandarmi, nu trupelor combatante, iar Jurnalul Diviziei 10 cuprinde detalii asupra degajării ruinelor fostului local al Comandamentului, îndepărtarea baricadelor care mai erau în oraş şi eliberarea căilor de comunicaţii pentru zilele de 23 şi 24 octombrie. Situaţia este cu atît mai ciudată cu cît ordinul de represalii comunicat regimentelor în 23 octombrie prevedea, aşa cum am arătat, că „nu vor mai fi executaţi decît cei prinşi asupra faptului". Apoi, dînd la o parte orice document, logica vine să pună o întrebare firească: dacă ordinul de represalii al lui Antonescu a fost public, conform pct. c („măsurile luate vor fi date publicităţii şi afişate în Odessa şi împrejurimi"), iar unităţile au consemnat măsurile luate în jurnalele lor, cum se face că au ascuns acest eveniment, pentru care erau la fel de bine acoperiţi cu semnătura mareşalului?
Continuu să cred că a fost vorba de Compania 10 poliţie şi, eventual, de Compania a 2-a din Batalionul 10 mitraliere, care a operat însă în afara ordinului, dintr-o iniţiativă personală. Cu rezerva că, totuşi, subunităţile unei armate nu umblă de capul lor în timpul unei campanii militare, că un comandant acţionează în baza unei misiuni precise şi n-o poate părăsi pentru acte de iniţiativă, rămîne să las sub semnul întrebării acest episod.
6. Din memoriul adresat Tribunalului Poporului de către Antonescu la 15 mai 1946 ne parvine peste timp un amănunt la fel de ciudat. Actul de acuzare (varianta l - 1995) arată că au fost încolonaţi 5 000 de oameni spre Dalnic, numai că mareşalului i-a fost pus la dispoziţie în vederea apărării o altă variantă a Actului de acuzare, în care erau 20 000 de oameni duşi la Dalnic. Iată explicaţia mareşalului: „Darnicul se află la 4 - 5 km de Odessa.

20 000 de soldaţi încadraţi milităreşte, se întind pe şosea, pe 20 km. Patru barăci, a căror dimensiune era 25/16 reprezintă l 200 m.p. Socotind 2 şi chiar 3 oameni pe metrul pătrat, ceea ce este o imposibilitate, nu depăşim cifra de 3 000 de oameni".[1] într-adevăr, cifrele nu se potrivesc şi mareşalul avea dreptate. Acesta este motivul pentru care consider că în Actul de acuzare (varianta l - 1995) s-au operat modificări după proces, după ce s-a observat că cifrele sînt fanteziste. Folosind formula de calcul exactă a mareşalului, acuzatorii au optat pentru cifra de 5 000, care ar fi acoperit complet drumul de la Odessa la Dalnic! Forţat şi tratat superficial, am putea accepta şi că 5 000 ar fi intrat şi în cele 4 magazii.

7. Ipoteza mea asupra executanţilor acestui masacru este întărită de un alt amănunt al fragmentului citat: după ce s-a dat foc, cei dinăuntru „încercînd să se salveze, erau imediat împuşcaţi de jandarmi". Terminologia este în continuare confuză, fiindcă mai departe „se rugau de soldaţi să-i împuşte". Este posibil să fie o referire la gradul de soldat în Jandarmerie.

8. Mai există un moment foarte delicat al acestei descrieri dramatice. Din amănuntele naraţiunii ne putem imagina nişte

l Ibidem, p. 170.

magazii înalte, cu pod şi cu ferestre la o oarecare înălţime. Unele victime au reuşit să se catăre pînă la aceste ferestre, cerînd să fie împuşcate mai bine decît arse, „indicîndu-le cu mîna locul la frunte sau la inimă". Lăsînd la o parte faptul că „pereţilor h' se dăduse foc" şi dificultatea omenească de a te agăţa la înălţime şi arăta ceva în acelaşi timp, apelez la cinefilii care au văzut în 1985 pe ecranele româneşti filmul sovietic Du-te şi vezi de Elem Klimov. Această capodoperă a cinematografiei mondiale reconstituie destul de fidel masacrul de la Hatîn, în Bielorusia, făcut de naţionalişti locali, scene lungi de film dfrid toate detaliile asupra celor 4 magazii, căţăratul pe pereţi, cererile de a fi împuşcaţi decît arşi, salvarea eroului principal - un copil -printr-o fereastră aflată la înălţime. Paradoxal, aceleaşi elemente descriptive se găsesc în documentele puse la dispoziţia Tribunalului de la Niimberg asupra crimelor naziste din teritoriile sovietice ocupate, inclusiv în depoziţiile martorilor masacrului de la Oradour-sur Glane, în Franţa: „locuitorii de sex bărbătesc vor fi închişi în 6 hambare din sat", „la cinci minute după ce am intrat în hambar, soldaţii au deschis focul asupra noastră", „germanii au dat foc paielor care ne acopereau", amănunte similare existînd şi în ce priveşte descrierea victimelor: „tineri şi bătrîni, invalizi şi schilozi, tati şi fii, mame şi fiice, elevi şi învăţători, sugari în braţe şi prunci în cărucioarele lor".[1] Similitudinea acestor orori incontestabile şi distantele de mii de kilometri între masacre dovedesc o metodă nazistă aplicată de trupele germane. Să fi existat un „împrumut" de oroare din partea armatei române? Să fi existat o „mînă" germană la Odessa? Textul Actului de acuzare este atît de confuz încît nu oferă un răspuns şi nu poate fi pus alături de dovezile clare, cu martori, din celelalte masacre. Este posibil ca evenimentul să se sprijine pe un fapt real şi să fie „înflorit" apoi de serviciile sovietice specializate? Unde sînt martorii acestui masacru de la Dalnic în procesul lui Antonescu? A fost folosită doar depoziţia unui

sublocotenent de rezervă, Alexe Neacşu, a cărui intervenţie în acuzare se dovedeşte nulă de drept. Voi arăta mai tîrziu de ce. Poate că răspunsul la aceste întrebări - fără a exclude posibilitatea unui masacru real la Dalnic - se găseşte în Cartea Neagră. Suferinţele evreilor din România 1940-1944 (Bucureşti, 1947). în această lucrare, la volumul IU, Transnistria, documentele 121 şi 122 reproduc aceeaşi descriere făcută după depoziţia martorului sublocotenent de rezervă Alexe Neacşu şi folosită de acuzatorul public Vasile Stoican în proces (varianta 2 - 1946). Rechizitoriul acestuia dă o altă cifră a celor duşi la Dalnic - 25 000, ceea ce tine de prostie în forme vizibile, şi a fost pe bună dreptate ridiculizată de mareşal. Urmează o descriere asemănătoare variantei l -1995, dar şi cu alte amănunte, printre care cel mai interesant este numele criminalului: „ordinul de deschidere a focului 1-a dat sau colonelul Deleanu sau colonelul Niculescu Coca"[1], ceea ce dovedeşte că, deşi „autorii materiali au fost sancţionaţi" de fapt, nici acuzatorii nu prea ştiau ce s-a întîmplat şi cine e vinovat. Vasile Stoican menţionează numele martorului din a cărui depoziţie citea: „Grozăvia este aşa de înfiorătoare încît nu vreau să fac altceva decît să vă citesc din declaraţia acestui martor, profesorul Neacşu Alexe, asistent la Facultatea de Litere, ascultat pe 25 aprilie 1945, la Dvs. şi la instrucţie, fost sublocotenent de rezervă pe front în Regimentul 23 infanterie călăraşi".[2] Avînd în vedere că deasupra textelor reproduse de Cartea Neagră există explicaţia „documente puse la dispoziţie de Viaceslav Molotov" aş avea toate argumentele să afirm că ne aflăm în fata unei înscenări, a unui fals grosolan, a unei descrieri „împrumutate" de la alte masacre adevărate. Dar consider că argumentele trebuie duse pînă la capăt. Alexe Neacşu ar putea fi cheia. La urma-urmei, un ofiţer român a fost martor acolo şi a depus mărturie.

Este ciudat că nimeni nu şi-a pus întrebarea ce căuta un ofiţer al Regimentului 23 infanterie împreună cu Compania a 2-a

l E. Russell, op. cit., toate citatele în p. 99-100.

1 Procesul Marii Trădări Naţionale, p. 287.

2 Ibidem.

a Batalionului 10 mitraliere sau cu jandarmii Companiei 10 poliție?! Regimentul său executase în dimineața de 23 octombrie cea. 100 de comuniști suspecți, după care primise alte misiuni, în ziua de 24 octombrie este consemnat un incident în jurnalul regimentului: „La ora 10.20 Bat. 410, care este sub ordinea regimentului raportează că a prins o fată de 18 ani. Aceasta era într-o maşină cu mai mulți comuniști care au reuşit să scape. La ora 20.00, ofițerul informator o înaintează sub escortă la Serv. Pretoral al lui Gorun, pentru cercetări".[1] Informația este confirmată peste timp de Eugen Cristescu în declaratia dată la 26 mai 1949: „După explozia de la Comandament, Eşalonul a reuşit să capteze ca informator o fată tînără din Odessa".[2] Alexe Neacşu putea fi martor numai la execuția militarilor sovietici surprinşi *în* civil, celor condamnați şi judecati, apoi împuşcați şi spînzurati în 23 octombrie 1941, între orele 07.00 şi 11.00. Faptul că el a fost audiat numai la instrucție şi în cabinetul preşedintelui Tribunalului - „la Dvs.", cum s-a exprimat Vasile Stoican -, şi nu în proces este iarăşi foarte suspect. Asta însă numai pînă descoperi cine a fost Alexe Neacşu:

ALEXE NEACŞU
Născut 20 noiembrie 1909, comuna Luciu, jud. Ialomița
Părinți: RĂDUCANU şi ŞTEFANA
Sublocotenent în Reg. 23 infanterie (ofițer rezervist).
Decedat în 1979 la adresa: Bucureşti, Bdul Nicolae Grigo-rescu/.../.

Pînă la al doilea război mondial a fost profesor la Facultatea de Filologie din Iaşi. La data de 21.02.1940 a fost înaintat la gradul de slt. rez. La Reg. 23 infanterie a fost concentrat la 08.06.1940. A participat la războiul din Est în Crimeea, unde s-a îmbolnăvit de hepatită şi a fost trimis în țară. S-a mutat cu serviciul în Bucureşti, a lucrat în domeniul învățămîntului. Nu a fost prizonier, în 1950 i s-a retras titlul de profesor universitar,

1 Arh. M.Ap.N., Jurnalul de operații al Regimentului 23 infanterie, f. 154.
2 Cristian Troncotâ, op. cit., p. 408.

,precum şi calitatea de membru P.C.R. A fost prieten apropiat cu ALEXANDRU VOITINOVICI, preşedintele Tribunalului care 1-a judecat şi condamnat pe mareşal. Neacşu îl cunoştea pe Voitinovici încă înainte de 1945 de la Iaşi. A fost singurul martor al acuzării privind „masacrul" de la Odessa şi avînd în vedere relațiile sale cu preşedintele Tribunalului, depoziția sa este nulă de drept

După război a primit scrisori de mulțumire de la populația din zonele unde a activat pe Frontul de Est unitatea sa, pentru modul exemplar în care s-a comportat aceasta.

9. Dar inexactitățile Actului de acuzare continuă. S-au făcut „nişte creneluri în pereții magaziilor", se afirmă în document, prin care s-a tras cu mitraliera. Apoi, văzîndu-se că gloanțele nu răzbat, „s-au astupat crenelurile", numai că la cîteva rînduri mai jos, „unii dintre ofițeri au aruncat chiar ei cu grenade ruseşti prin crenelurile făcute pentru mitraliere". Nimic nu mai este de înțeles! Mai ales că delirul narativ continuă: „Prin aceste procedee s-a reuşitca, pînă la căderea nopții, să fie exterminați cei închişi în primele magazii, între care se găsea şi aceea în care erau închise femeile şi copiii. O noapte întreagă şi o bună parte din dimineața următoare, femeile, copiii şi bătrînii închişi în aceste ultime magazii, s-au zbătut aşteptîndu-şi moartea". Adică, după exterminare ei încă îşi aşteptau moartea!!! Ne aflăm în fata unui exemplu „clasic" de propagandă patetică, plină de elemente emoționale stridente din galeria celor folosite din abundență de stalinism. Studiind felul cum s-a compus istoria legendară a comunismului în România — celebrele torturi din beciurile Siguranței, naşterile în închisoare, tipografiile clandestine, manifestele ilegale, copiii eroi, rezistența supraomenească la interogatorii, Ana (evreică) şi Mihai (român), care se iubesc împotriva capitalismului fascist, burghezo-moşieresc, mama luptătorului care înfrunta gloanțele jandarmilor, mărşăluind în fruntea grevei muncitorilor etc. — nu este greu să înțelegem exagerările propagandistice ale textului. La urma-urmei, ceva real se afla la originea oricărui mit de acest fel: comuniştii erau închişi în

beciurile Siguranței, dar pentru activitate criminală, a născut Donca Simo în închisoare, dar dintr-o relație cu un gardian, au existat tipografii clandestine, furnizate de N.K.V.D., şi „tipografi" paraşutați o dată cu ele, rezistau comuniştii la interogatorii, cîteva minute, după care „turnau" toate rețelele şi deveneau informatori plătiți ai serviciilor speciale româneşti, se iubeau şi comuniştii, ca toți oamenii, momente în care doctrina marxist-leninistă le ajuta foarte putin, mama luptătorului suferea, ca şi mama legionarului, ca şi mama lui Antonescu, aşa cum suferă toate mamele din lume pentru fiii lor, aşa cum au suferit şi milioane de mame evreice. Se includ în categoria dovezilor şi astfel de texte: „Oriunde te uitai, nu vedeai decît spînzurători. Erau mii de spînzurători. La picioarele celor spînzurati zăceau oameni sfîşiați şi împuşcați. Oraşul nostru oferea un spectacol înspăimîntător:

era un oraş al spînzuratilor".[1] Textul s-a dovedit un fals executat de o echipă specială de propagandişti, condusă de Vasili Grossman şi flya Ehrenburg.[2]
Eu am credința că evenimentele tragice de la Dalnic reprezintă un episod real al represaliilor de la Odessa, dar informația conținută în Actul de acuzare, în ambele variante, nu poate reconstitui faptele. Ea îi distruge, de fapt, orice credibilitate.
Episodul se leagă mai degrabă de incidentul de la închisoarea oraşului, unde cei închişi pentru acte ilegale şi cei aduşi ca ostatici au suprapopulat clădirea şi curțile interioare. Am căutat martori. Pornind de la Ordinul de bătaie al unităților militare aflate atunci în oraş şi cu sprijinul Ministerului de Interne, am reuşit să identific un martor ocular în județul Teleorman. I. C. a fost soldat într-o companie de transmisiuni,
1 Matatias Carp, Cartea neagră. Suferințele evreilor din România 1940-1944, voi. III, Bucureşti, 1947, p. 96.
2 Gh. Buzatu, Români în Arhivele Kremlinului, p. 79-80, unde cifrele urca la 100 000 si 225 000 de spînzurati!
în vîrstă astăzi de 75 de ani. îmi relata că o parte a ostaticilor, care n-a mai încăput în penitenciar, a fost dusă la Dalnic. După estimarea lui, erau l 500 -1 700 de persoane, adunate din oraş. Ar fi vorba deci de ostatici şi nu de arestații din zilele precedente actului de terorism de la Comandament. Chiar dacă această mărturie nu poate fi o probă, confuziile care persistă în amintirile lui I. C. despre cazul Odessa îmi dau o imagine asupra modului cum a funcționat ulterior propaganda sovietică asupra unui om care a fost totuşi acolo, la fața locului. De exemplu, el este convins că la Odessa s-a petrecut un „masacru", dar la întrebările precise: unde se afla în zilele de 23 şi 24 octombrie 1941 şi ce â văzut exact?, el îmi răspunde că a aflat după război din ziare şi din zvon că a fost un masacru, că se afla în zona de litoral a oraşului, refăcea comunicațiile Comandamentului, şi că a văzut trei indivizi împuşcați lîngă un zid şi cu o pancardă alături, pe care scria în ruseşte terorist, şi i-a mai văzut pe cei cinci spînzurati de pe strada Engels. La întrebarea dacă a discutat cu camarazii săi despre represalii, mi-a răspuns că toti comentau execuțiile izolate la care nu participaseră. Şi încă un amănunt: I.C. a fost primul înscris la „colectivă" în 1950, în urma unei întîmplări foarte interesante, în ziua în care a apărut în sat echipa de activişti de la Alexandria, I.C. a fost primul vizitat, în aceeaşi seară. Ciudățenia întrevederii a constat în faptul că martorul avea foarte putin pămînt, deoarece fusese împărțit de părinții săi celorlalți 6 frati, dintr-o comună învecinată. Lotul lui nici nu intra în prevederile colectivizării, mai ales că era în marginea satului şi tinea cadastrial de comuna fraților săi, dar activiştii erau interesați să „dea exemplu" şi 1-au atacat pe cel mai vulnerabil. Unul dintre activişti i-a dat şi argumentul decisiv: , Ai fost la Odessa!"
Fără îndoială, reflexul evenimentelor imediate într-o unitate de transmisiuni trebuie să fi fost mai mic decît la una de infanterie, care a primit expres ordinul să execute teroriştii, dar mecanismul dimensionării spre exagerare trebuie să fi început chiar în zilele de doliu de la Odessa. Este totuşi paradoxal ca un

transmisionist - adică unul din militarii care, prin specialitate, i deplasează mult, comunică intens cu alți militari - nu a vî efectele unui masacru. Or, dacă erau 5 000 de morți împuşcații la întîmplare pe străzi, amintirea trebuie să fie foarte vie cu 1 că Odessa era un oraş cu 300 000 de locuitori, al cincilea cal mărime în U.R.S.S., cu o industrie importantă (armament;! chimie, textile, zahăr, tutun)[1] şi cu unghiuri de vedere datorită străzilor şi piețelor foarte largi.
Un magistrat militar (locotenent-colonel de justiție T.U.) inul relatează că a cunoscut şi el un martor al represaliilor de laf Odessa, tot soldat, care în septembrie 1994 trăia într-un sat du Dolj. Magistratul mi-a reprodus descrierea execuției a 40 - 50l de persoane într-o tranşee antitanc, dar din detaliile pe care i le-af dat martorul este vorba de execuțiile ordonate în dimineața i 23 octombrie, făcute de Regimentul 23 infanterie, asupra cărora! am dat deja explicații. Practic, propaganda sovietică a combinat! actul legal de represalii din prima zi cu actul ilegal al asasinatu-1 lui de la Dalnic şi cu strîngerea evreilor ostatici, umflînd cifrele,f declarind toate victimele evrei şi insistînd pe „bestialitatea" j represaliilor. Au legat apoi toate aceste evenimente într-unul sn-I gur: represalii, şi 1-au aşezat sub ordinul lui Antonescu. Judecind! invers, şi accepttnd întreaga desfăşurare a evenimentelor subf ordinul legal de represalii, naționaliştii dau un aspect legitim\ inclusiv crimelor petrecute acolo.
Primarul Odessei, Pîntea a scris mareşalului, descriindu-i! ceea ce a văzut şi informîndu-1 asupra evenimentelor: „Am asistat pînă noaptea tîrziu la dezgroparea cadavrelor. Plecînd spre casă şi ațipind cîteva clipe, m-am trezit dimineața j avînd în față o scenă îngrozitoare şi anume pe toate străzile prin- • cipale şi pe la colțuri stăteau spînzurati cîte 4-5 oameni, iar popu-lația înspăimîntată fugea din oraş în toate părțile. Revoltat, am întrebat cine a făcut această barbarie, această ruşine de care noi nu ne vom spăla niciodată în fața lumii civilizate. Cei în drept i
l „Soldatul", nr. 55, din 1.11.1941, p. 2.
nii-au spus că ei nu ştiu nimic. Pe de altă parte, pe zidurile Odessei a apărut un comunicat fără semnătură al Comandamentului Militar, prin care se dispunea ca toti evreii să părăsească oraşul în cursul zilei de 23 octombrie şi să plece în coloane spre Dalnic. Evreii îngroziți de cele petrecute în oraş au părăsit locuințele şi avutul lor şi s-

au îndreptat cu miile spre Dalnic, iar populația rămasă în oraş a început o jefuire totală a locuințelor.
Dîndu-mi seama, în calitate de primar al oraşului, că am şi eu o răspundere față de populația aceasta şi fiind informat că în localitate a venit domnul general Macici, comandantul Corpului 2 armată, m-am prezentat domniei sale. Domnul general avea însărcinarea de a supraveghea şi cerceta situația din Odessa. L-am găsit la locul catastrofei şi fiind îngrijorat de situația populației, 1-am întrebat dacă din ordinul domniei sale a apărut ordonanța pentru evacuarea totală a evreilor din oraş. Domnul general mi-a răspuns categoric că el nu a dat nici un ordin de asemenea natură şi nici nu ştie nimic de acest ordin. I-am arătat domnului general pericolul ce va decurge din această evacuare neomenoasă şi i-am cerut aprobarea domniei sale ca pe cale administrativă să iau măsuri pentru întoarcerea evreilor în oraş. Domnia sa mi-a dat cuvenita aprobare. Am rugat de asemeni pe domnul general Macici sâ-i dea delegație domnului prefect de la Politie, maiorul în rezervă Dimitrie Bogos, fost ministru, care, cunoscînd limba rusă, va putea contribui la liniştirea spiritelor agitate. Domnul general i-a dat în scris această delegație pînă la numirea titularului. După instalarea noului prefect, am plecat spre Dalnic pentru a înapoia evreii în oraş. Pînă în momentul de față circa 50 000 de evrei râWşi în oraş /neclar în text/ coloanele de mii de oameni le-am oprit şi le-am vorbit ruseşte, arâtînd că s-a produs o greşeală şi că domnul mareşal a dat ordin să vă înapoiați la casele voastre. S-au petrecut cu această ocazie scene sfîşietoare. Au năvălit asupra noastră, sărutîndu-ne mîinile, hainele, maşinile şi strigînd cu toții: Trăiască mareşalul Antonescu, salvatorul lor. Era un act drept, căci populația nu a avut nici un amestec în catastrofa de la 22 octombrie. Coloana

înaintată de evacuați a fost însă reținută de organele militare, s-a spus că aceştia vor fi executați ca represalii în urma ordinu-f lui dumneavoastră".[1]
„La ancheta întreprinsă de instanțele judecătoreşti, după 231 august 1944, Măriei recunoaşte că Pîntea a cerut, pe răspunderea! sa, întoarcerea coloanei formată din zeci de mii de evrei, în ziuaf de 23 octombrie 1941, pentru a fi împuşcați. Macici ar fi admişi această cerere, aprobînd lui Pîntea «ca acesta, personal, pe calei administrativă, să ia măsuri pentru întoarcerea coloanei de evreif de la Dalnic»".[2]
Urmărind cronologia şi datele cunoscute despre eveni-f mentele legate de represalii, se poate reconstitui cu aproximației succesiunea faptelor: f
23.X. 1941, între orele 07.00 şi 11.00 au loc execuțiile cerutei de generalul Iacobici şi aprobate formal de Antonescu; cifrele! celor executați trebuie să fie în jurul celei reconstituite dej Arhivele MAp.N.: 417 deținuți pentru infracțiuni la legile! războiului, „suspecți", comunişti notorii; la această cifră se poate! adăuga prin presupunere un număr de indivizi executați dini răzbunare, după explozia de la Comandament sau chiar cetățenii nevinovați, cifră care trebuie să fie însă foarte mică. La ora 11.00 f se primeşte ordin ca orice execuție să înceteze si să nu mai fief împuşcați decît cei prinşi asupra faptului.
23.X. 1941, după ora 12.30, se pun în aplicare celelalte J puncte ale ordinului de represalii cu nr. 3 161 (562), luarea osta-J ticilor şi afişarea ordinului; la închisoarea oraşului şi în zonei improvizate sînt adunate mii, poate chiar zeci de mii de! persoane.
24.X.1941, sînt duse la Dalnic l 500 - 3 000 de persoane f (folosind şi cifra presupusă de Antonescu), care făceau parte, cu' procent mare de probabilitate, din rîndul ostaticilor, şi executate i
în una sau mai multe magazii; execuția acestor ostatici nu este acoperită de nici un ordin şi trebuie să fi fost interpretarea personală a unui comandant asupra ordinului de represalii; aşa cum am arătat, la acea dată respectarea cifrelor indicate de Antonescu ar fi însemnat cel puțin 7 000 de morți.
25.X.1941, în oraş au loc funeraliile celor ucişi prin actul terorist de la Comandamentul Militar; surse încă suspecte precizează că la aceeaşi oră ar fi fost aruncată în aer una din magaziile cu ostatici, în semn de răzbunare.
Dar în perioada 23 - 25 octombrie, la Odessa se desfăşoară şi o altă activitate ordonată prin ordinul de represalii: strîngerea evreilor.
în succesiunea ordinelor schimbate între Odessa şi Bucureşti în perioada 22 - 27 octombrie 1941, există o serie de documente pe care le-a interpretat pînă acum doar ziaristul Minai Pelin, prin două articole publicate în cotidianul „Ora".[1] Cele două pagini de ziar au rămas pînă astăzi singura informație cunoscută de publicul românesc, lor opunîndu-li-se prin replică două-trei articole din ziarele „Vremea", „România Mare" şi „Românul", scrise foarte prost şi pline de alte confuzii.
Informația lui Minai Pelin se sprijină pe aşa-numitul„Dosar de la Muzeul Holocaustului", care este o sumă de copii xerox după documente autentice furnizate de arhivele româneşti Muzeului de la Washington, file bătute la maşina de scris fără nici o autentificare, extrase din documente ipotetice, citate trunchiate copiate după rechizitoriile de la proces, în varianta sovietică a faptelor. Cu acest „dosar" în mînă s-a prezentat în primăvara anului 1993, la un înalt demnitar guvernamental român, Şef Rabinul Cultului mozaic din România, dr. Moses Rosen. Au fost doi martori la această întrevedere, dintre care unul, numai pentru o parte a dialogului, a fost subsemnatul. Şef Rabinul a debutat cu formula: „Uite ce masacru a făcut armata română!" şi a încheiat cu: „De

despăgubiri nu veti scăpa în nici
1 1940-1942: Perioada unei mari restriști, partea a H-a, p. 120.
2 Ibidem, p. 121.
l „Ora", din 29 iulie 1993, p. 7 şi 30 iulie 1993, p. 7.

un caz!" Considerînd că este vorba de formule peiorative şi j excese umorale - convorbirea a decurs jovial, Şef Rabinul arătîndu-se a fi un mare om de spirit şi posesorul unui umor tipic i şi contagios -, înaltul demnitar 1-a rugat „să nu mai răsucească l acest cutit în rană" şi i-a propus să studieze volumul Arhivelor \ M.Ap.N., care cuprinde l 000 de pagini cu documente mărturii despre atrocitățile comise de bandele evreieşti în] Basarabia împotriva armatei române (militari torturați, umiliți,] îngropați de vii, împuşcați). Ținînd cont de relațiile româno-j israeliene foarte apropiate de astăzi, inclusiv de relațiile militare l excelente dintre cele două state, recomandarea mi s-a părut cît se poate de echilibrată. Solicitîndu-mi-se opinia, am întărit! demersul demnitarului, precizînd însă că, la prima vedere, „dosarul" mi se pare neconcludent. Studiindu-1 în amănunt, am | constatat că „cineva" selecționase numai anumite documente şi i le aşezase într-o ordine greşită, pe alocuri, argumentîndu-le cu J unele „completări" frivole. Acest dosar nu reprezintă un docu- ? ment profesionist, este opera unui amator care a crezut probabil l că varianta sovietică a capetelor de acuzare de la procesul lui f Antonescu legate de evrei ar putea fi încă valabilă, în forma i prezentată în 1946. Adică, diversionist. Şi iată că după cîteva / luni apar articolele din „Ora", întocmite pe baza paginilor din j „dosar" şi cu aceleaşi erori. De exemplu, Mihai Pelin afirmă în articolul din 30 iulie 1993, că „nu dispunem de textul ordinului nr. 3 161", care este ordinul de represalii al lui Antonescu, pen-1 tru că aşa-numitul „dosar" nu-1 conținea, dar el este un document public încă din 1946 (există în varianta 2 -1946) şi putea fi citit J de oricine la Biblioteca Academiei Române.

Soarta evreilor de la Odessa

In esență, în contextul evenimentelor de la Odessa, pe baza unor documente şi mărturii, se afirmă că au fost executați 18 000, 22 000 sau chiar 40 000 de evrei ca urmare a ordinului de represalii. Un document oficial românesc de la fața locului, care să fi
consemnat cifra evreilor arestați, nu am găsit; toate sînt consemnări indirecte, opinii tîrzii, rapoarte germane ale căror exagerări sînt suspecte (anumite relații germano-evreieşti de la Legația germană din Bucureşti determinau, după Radu Lecca, o exagerare a cifrelor declarate Berlinului pentru a arăta că românii extermină evrei în număr mare şi, în acelaşi timp, pentru a contracara informațiile deținute de Himmler, conform cărora, tot exagerat, românii îi protejează pe evrei).

Cercetarea mărturiilor în legătură cu soarta evreilor din Odessa comportă întoarcerea la anumite considerente politice şi juridice active în acel moment pe teritoriul unde se exercita ocupația românească. De regulă, datorită remanentei propagandei sovietice şi a cenzurării altui tip de informație în perioada regimului comunist, se afirmă şi astăzi fără explicații că România a atacat Uniunea Sovietică şi a ocupat un teritoriu al acesteia, instalîndu-şi la Odessa propria administrație. Dar situația era privită în epocă de o cu totul altă manieră, în primul rînd, şi cel mai important, armatele română şi germană erau privite la Odessa drept trupe eliberatoare, deoarece se aflau pe teritoriul Ucrainei, iar populația majoritară ucraineană se considera pînă atunci sub ocupație rusă. Aşa se explică o serie de atitudini de masă în favoarea prezenței militare române acolo şi gesturile de simpatie ale locuitorilor, precum şi demersurile oficiale trimise lui Antonescu pentru sprijinirea constituirii statului ucrainean independent Numeroşi cetățeni şi-au oferit serviciile, colaborînd activ cu trupele române, în condițiile în care Convenția privitoare la legile şi obiceiurile războiului terestru -Haga 1907 prevedea în Anexă, la Secțiunea a IH-a, Art. 44: „Este interzis unui beligerant să silească populația unui teritoriu ocupat a da informații despre armata celuilalt beligerant sau despre mijloacele lui de apărare",[1] volumul mare de informații deținut de serviciile secrete româneşti la Odessa ar putea să pară obtinut pe o cale ilegală. Or, la Odessa s-a înregistrat o colabo-
1 Ionel Cloşca, S. Suceava, op. cit., p. 29.

rare masivă a populației ucrainene locale împotriva armatei sovietice, tocmai datorită faptului că aceasta era identificată drept una de ocupație, drept cea care a impus regimul comunist,′, a deportat sute de mii de oameni şi la sfîrşit a hotărît distrugerea oraşului prin dinamitare. La 25 octombrie Antonescu era informat că „în oraş sînt foarte mulți tehnicieni şi specialişti de tot felul, care îşi oferă gratuit serviciile lor, pentru punerea în funcțiune a diferitelor întreprinderi şi instalațiuni de utilitate publică".[1] Este şi felul în care tratează astăzi istoriografia oficială ucraineană evenimentele din perioada 1939-1943. Teroarea sovietică lăsase urme vii şi recente: „Se estimează că între anexarea (sovietică) şi invazia germană peste 170 000 de indivizi au fost arestați, aruncați în

vagoane pentru vite şi deportaţi în Siberia. Lista categoriilor de oameni ce urmau a fi deportaţi, şi unde figurează, în principiu, aproape toţi cei care nu erau muncitori manuali, nici ţărani, nici comunişti declaraţi, a fost stabilită 7 luni înainte de ocupaţie de I. A. Serov din N.K.V.D. şi incorporată faimosului ordin nr. 001223/11 octombrie 1939 semnat de Serov care, aproape imediat după asta, s-a reînttlnit cu Hruşciov în Ucraina, unde a aplicat aceleaşi metode de arestare şi deportare, dar pe o scară mult mai mare".[2] Se estimează, de asemenea, că ucrainenii — declaraţi în mod constant de propaganda sovietică „fascişti" şi „naţionalişti" - au suferit 3 milioane de pierderi umane în urma operaţiilor de deportare şi exterminare duse de puterea de la Moscova, înainte şi după perioada de ocupaţie militară a Axei. Să nu uităm existenţa armatei vlasoviste şi cererea adresată lui Hitler pentru incorporarea a 2 milioane de ucraineni în armata germană, cerere refuzată de Fiihrer pe motiv că nu sînt arieni!

Cazul ucrainean are nevoie de o scurtă prezentare. La o privire obiectivă aruncată asupra centrului şi estului european se poate observa că situaţia istorică a Ucrainei şi, într-o anumită măsură, a Poloniei a fost mult mai dramatică decît a României.

Sfîşierea permanentă a teritoriului şi anularea temporară a existenţei ca stat au fost evenimente mult mai dureroase ca pierderea Basarabiei de către România. Formarea burgheziei ucrainene, de exemplu, a întîmpinat greutăţi infinit mai mari, iar o tentativă de asimilare a elementului evreiesc nici măcar nu s-a putut contura. „De fapt s-a realizat o divizare a populaţiei evreieşti, cei care tindeau să se asimileze separîndu-se de restul populaţiei evreieşti, care a continuat să trăiască după normele sale proprii. Burghezia locală, căreia trebuia să i se alăture evreii asimilaţi a devenit terenul pentru dezvoltarea antisemitismului, din motive de concurenţă. Modul diferit de tratare al ucrainenilor pornea de la faptul că aici asimilarea era imposibilă, pentru că Ucraina nu avea nici măcar germenii unei burghezii naţionale, care exista la polonezi si unguri. De aceea, în regiunile ucrainene evreii nu aveau cu cine să se asimileze. Exista un ocean de ţărani şi mici grupuri de intelectuali, care erau membri activi şi purtători de cuvînt ai mişcării naţionaliste."[1] Din Ucraina provine şi suprapunerea terminologică jidan = negustor, în aprecierea celui mai important gînditor politic ucrainean al secolului al XlX-lea, Mihailo Dragomanov (1841-1895), „aproximativ o treime din populaţia evreiască era compusă din oameni care munceau şi produceau: ţărani, muncitori, meseriaşi, specialişti. Cea de-a doua treime avea clar un caracter parazitar şi exploatator: cîrciumari, cămătari, negustori, intermediari, arendaşi, care reprezentau interesele statului (ocupant) sau al marilor proprietari".[2] Restul erau oameni foarte săraci, cerşetori, vagabonzi etc. Mari similitudini cu ce s-a consemnat în Moldova am găsit în cazul ucrainean, dacă nu cumva imigraţia evreiască a adus această problemă cu ea: „Ucrainenii au două acuzaţii permanente contra evreilor, una cu caracter social-economic şi

1 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 65/1941, f. 200.

2 Khrouchtchev, op. cit., p. 152 (nota 24).

1 Ivan Lesiak-Rudnetki, Răspunsuri la problema evreiască şi Observaţii la articolul prof. Zvi Gitelman privind rolul politico-social al evreilor în Ucraina, în Eseuri istorice, voi. I, Kiev, Editura Cabinetului de Miniştri, 1994, p. 115-143.

2 Ibidem.

cealaltă cu caracter politic. Prima se referă la exploatarea maselor de ucraineni de către negustorii şi intermediarii evrei. Cîrciumarul şi cămătarul evreu, care *ţineau* într-o dependentă totală sate întregi, nu erau un stereotip născocit de propaganda antisemită, ci un fapt al istoriei sociale a Ucrainei. Morala societăţii evreieşti în relaţiile sale cu ucrainenii stîmea pretutindeni indignare".[1] Un alt aspect a intervenit în timp - conform istoriografiei oficiale a Republicii Ucraina - prin contribuţia evreilor la rusificare şi apoi sovietizare: „Naţionalistul ucrainean Evhen Cekalenko scria în anul 1903 că se miră de ce guvernul ţarist limitează drepturile evreilor, aceştia fiind agentii guvernului pentru rusificare. Fără evrei, guvernul ţarist n-ar fi putut rusi-fica oraşele şi tifgurile ucrainene, aşa cum le-au rusificat evreii. Această tendinţă a evreilor - de a contribui la rusificarea şi respectiv polenizarea Ucrainei - a provocat permanent patrio-tilor ucraineni un sentiment de revoltă".[2] Din nou, similitudinile ating identitatea de reactie, mai ales în cazul abordării istoriei ca ansamblu cronologic real-fictionar. „Evenimentele, considerate de ucraineni ca paginile cele mai luminoase din istoria lor sînt dintre cele mai tragice din istoria evreilor. Conducătorul marii răscoale căzăceşti împotriva Poloniei de la mijlocul veacului al XVH-lea, hatmanul Bogdan Hmelnitki, considerat de ucraineni părintele natiunii şi eliberatorul Ucrainei de sub jugul odios al oligarhiei poloneze, rămîne în analele evreieşti pe un loc important printre cei mai mari criminali, în literatura evreiască numele *l* lui Hmelnifki se găseşte alături de Haman şi Hitler. Este greu de aşteptat de la evrei o apreciere obiectivă şi lipsită de prejudecată, f aşa cum nu putem aştepta de la irlandezii catolici despre Oliver Cromwell."[3] -j

Procesul de escaladare a extremismului ucrainean a fost şi el determinat de mişcările politice europene şi de acele decizii de instalare a evreilor în afara „zonelor de rezidentă", unde au ;J

ocupat rapid un loc precis şi extrem de important. Istoriografia ucraineană admite că decizia Marilor Puteri a împiedicat dezvoltarea firească a burgheziei naţionale - aşa cum s-a întîmplat în toate statele central si vest

europene unde n-a existat „problema evreiască" - şi, în consecinţă, a generat crizele antisemite. Continuarea procesului prin contribuţia la sovietizare a adus situafia la paroxism.
Din acelaşi context necunoscut nouă pînă acum se desprinde şi atitudinea populaţiei ucrainene fată de evrei. Aceştia erau considerati instrumente docile ale ocupantului rus, drept populaţie oricum «trainã, din care Moscova îşi numea şi autoriza liderii politici locali, agentii de propagandă şi colaboratorii. Am arătat în acest studiu răzbunările ucrainenilor împotriva evreilor în Bucovina imediat după eliberare, fapte ce s-au extins pe aproape tot teritoriul ucrainean încorporat de U.R.S.S. după 1939 sau înainte. Din aceeaşi atitudine s-a născut şi ura sălbatică, excesele criminalilor de război ucraineni care au dus asasinarea evreilor la cote de neimaginat. Nu fiitimplător germanii foloseau paznici şi kapo ucraineni în *lagărele* de exterminare, cunoscîndu-le ura manifestă şi brutalitatea fa{ă de evrei. Nu putem extinde această categorie la întreaga populatie a Ucrainei care fusese totuşi într-un conflict deschis cu evreii comunişti, în zona aşa-numitei Ucraine occidentale, evreii erau organizări într-un Partid Comunist pentru Apărarea Ucrainei, afiliat P.C.U.S. şi care acţionase împotriva ucrainenilor şi polonezilor atît înainte de 1939, cit şi după, fumizînd mare parte a cadrelor de conducere ale administraţiei sovietice.[1] Este interesant că aceştia se diferentiau de evreii de rînd, luîndu-şi drept nume cuvîntul jidan, a cărui semnificaţie deteriorată era de evreu comunist. [2]
Atitudinea populatiei ucrainene din Odessa nu era o exceptie -cum arătam şi mai sus: „populaţia manifestă o ură vădită împotriva evreilor" - , semnalîndu-se şi aici aceeaşi violentă nediscriminatorie fată de evreii nevinovati, nevoiti să se supună

1 Ibidem.
2 Ibidem.
3 Ibidem.
1 Khrouchtchev, op. cit., p. 148-149.
2 Ibidem.

regimului comunist şi în egală măsură victime ale opresiunii sovietice, într-o informare trimisă de Armata a 4-a română către Comandamentul Militar Odessa la 30 octombrie 1941, fenomenul este constatat din nou: „Populaţia evreiască din Odessa, care fusese evacuată, se înapoiază în oraş. Acest fapt.. nemulţumeşte populaţia care spera într-o rapidă curăţire a oraşului de elementul evreiesc".[1] Garnizoana Odessa, prin generalul Trestioreanu, anunţa Bucureştiul la o săptămînă după represalii: „Toată populaţia neevreiască de la primul intelectual pînă la ultimul cetăţean creştin a primit cu încredere şi satisfacţie măsura luată cu înlăturarea evreilor din mijlocul lor şi roagă cu insistenţă de a nu se reveni şi a nu se slăbi această măsură".[2] în tonul consemnărilor militare trebuie văzute şi acele exagerări specifice, dar şi acel entuziasm generat de considerentele ideologice care însoţeau Armata română acolo.
Aşadar, înainte de a încerca o reconstituire a soartei evreilor de la Odessa, îmi propun o nouă sistematizare a climatului politico-militar în care s-au desfăşurat evenimentele:
1. în concepţia politico-militară a momentului, trupele româno-germane se luptau cu inamicul - trupele sovietice - pe un teritoriu străin ambelor părţi beligerante; populaţia Ucrainei era în majoritate covîrşitoare favorabilă primilor.
2. Populaţia evreiască era considerată străină, instrument al regimului comunist sovietic, motiv pentru care ucrainenii au cerut insistent îndepărtarea acesteia din Odessa.
3. îi mod constant, populaţia ucraineană a oraşului a colaborat cu Armata română pentru identificarea, descoperirea şi reţinerea evreilor comunişti, a colaboratorilor sovietici şi a teroriştilor.
4. în realitatea imediată a conjugării aversiunii românilor şi ucrainenilor împotriva evreilor, mulţi dintre aceştia, bătrîni, femei, copii, oameni nevinovaţi au pierit sau au avut de suferit nedis-criminatoriu efectele atitudinii antisemite violente însoţite de crime.
Informaţiile despre soarta evreilor din Odessa ne vin astăzi printr-o serie de documente, dintre care, în mod paradoxal, cele mai cunoscute n-au fost interpretate în contextul arătat mai sus.
Raportul Rodler. în acest document foarte nesigur, întocmit la Bucureşti la 11 zile după consumarea evenimentelor se afirmă că în Piaţa Portului din Odessa au fost strinşi 19 000 de evrei, împrejmuiţi cu un gard, apoi executaţi. Cifra pare apropiată de cele vehiculate în mod curent, în schimb apar unele nedumeriri. Toate fotografiile din ziarele româneşti[1], cele din arhive şi ocazionale, arată că Piaţa Portului era ticsită de tehnică militară abandonată de sovietici (chiar Rodler o spune), iar drumul degajat printre tunuri, camioane, tanchete distruse abia putea permite trecerea unui autoturism. Jurnalele de luptă ale unităţilor Diviziei 10 consemnează că la 25-27 octombrie încă mai degajau armament greu şi baricade. Apelez şi la imaginaţia cititorului microbist, care a văzut poate un stadion de fotbal cu 20 000 de locuri invadat la sfîrşitul meciului de spectatori, pentru a-şi închipui cum trebuie să arate, ce dimensiuni trebuie să aibă un gard care împrejmuieşte 19 000 de oameni, într-o altă variantă a notei, Rodler se afirma că „a fost adus un convoi format din 40 000 de evrei la Darnic, unde toţi

au fost executaţi."[2] Informaţia, care urcă numărul victimelor la aproape 60 000 de oameni, este complet neserioasă.
Telegrama nr. 302 858/23 octombrie 1941, ora 16.45. Acest document reprezintă răspunsul generalului Iacobici la ordinul de represalii dat de Antonescu şi are următorul conţinut
„La ordinul nr. 3161 din 23.X.1941:
1. S-a dat ordin ca toate comandamentele militare şi autorităţile din regiunea Odessa să se instaleze la periferiile oraşului, în clădiri care au fost perfect şi sigur curăţate de mine şi de dispozitive de distrugere; clădiri care se pot păzi şi
1 Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 40. J
2 Ibidem, f. 8.
1 De ex., „Universul", din 22, 23, 24 octombrie 1941; „Soldatul", din 23 octombrie; l şi 8 noiembrie 1941.
2 Problema evreiasca, voi. II, p. 333, după R. Hilberg, Germany and Jewry 1939-1945. Documents of Destruction, p. 78-79.

supraveghea, în acelaşi timp, s-a dispus evacuarea populaţiei civile, pe o rază care va fi găsită necesară, din jurul clădirilor alese pentru comandamente şi autorităţi.
2. S-a ordonat gen. Macici să ancheteze şi să stabilească vinovaţii de nenorocirea întîrnplată. Divizia 10 raportează însă că, înainte de instalarea Comandamentului Militar, clădirea a fost deminată de germani şi apoi verificată amănunţit cu detectorul de mine de către un ofiţer din Batalionul de pionieri al diviziei.
3. S-au luat măsuri pentru executarea imediat a celor ordonate de către domnul mareşal Antonescu cu ordinul nr. 3 161 punctul 3, literele a, b, c.
4. La ora 13.10 a fost scos mort de sub dărîmături gen. Glogojeanul."[1]
La prima vedere, nimic neobişnuit nu prezintă această telegramă, cu excepţia unui pasaj care nu are aparent nici o legătură cu raportarea executării ordinului de represalii: precizarea asupra deminării. întorcîndu-ne însă la ordinul nr. 3 161/23.X.1941 vom constata că, la punctul 2, mareşalul ordonase: „să se raporteze cine este responsabil de neexe-cutarea sau de necompleta executare a ordinului Comandamentului de căpetenie nr. 3 016 din 16 octombrie 1941 şi ordinului nr. 3 092 din 16 octombrie 1941, al Comandamentului Vrancea". Este vorba deci de comandanţii militari români care n-au executat ordinele privind deminarea clădirilor înainte de instalare, care n-au asigurat comandamentele împotriva actelor de terorism şi sabotaj, conform ordinelor 3 016 şi 3 092 primite la intrarea în oraş. Antonescu avea obiceiul să-i pedepsească mai întîi pe ai lui, apoi devenea drastic cu inamicul. Pentru această anchetă a fost desemnat generalul Macici, şi nu pentru a afla cine sînt autorii atentatului, o dată ce ordinul nr. 3 161 îi identifica deja: „comunişti locali" şi preciza represaliile. Afirmaţia din „Ora" a lui Mihai Pelin: „De asemenea, nu putem trece cu vederea faptul că gen. losif Iacobici a ordonat
l Arh. MAp.N, fond Microfilme RSEM, l 080, c. 658.
gen. Nicolae Macici să întreprindă cercetări pentru depistarea vinovaţilor la aproape 24 de ore după ce represaliile se dezlănţuiseră. Aceasta fiind o dovadă peremptorie că represaliile s-au aplicat asupra unor oameni nevinovaţi" se dovedeşte astfel inexactă în substanţa ei. De altfel, în telegrama nr. 302 858 numai prin încercarea de a scuza conducerea Diviziei 10 de răspundere se poate interpreta pasajul cu precizări asupra verificărilor anterioare şi folosirea conjuncţiei adversative însă: „Divizia 10 raportează însă că, înainte de... etc". în continuare, mai este de observat că telegrama nr. 302 858 răspunde punct cu punct pe structura ordinului nr. 3 161, astfel că la pct. l se fac precizări asupra reinstalării comandamentelor, la pct 2 se anunţă ancheta generalului Macici, iar la pct. 3 se răspunde pct. 3, literele a, b, c. Să ne reamintim ce conţineau acestea:
„a) Pentru fiecare ofiţer român sau german, mort în urma exploziei vor fi executaţi 200 comunişti, pentru fiecare soldat mort cîte 100 comunişti; execuţiile vor avea loc în cursul zilei de azi.
b) Toţi comuniştii din Odessa vor fi luaţi ca ostateci, de asemenea cîte un membru din fiecare familie evreiască. Li se vor aduce la cunoştinţă represaliile ordonate în vederea lor şi familiilor lor, că la al doilea act asemănător vor fi executaţi.
c) Măsurile luate vor fi date publicităţii şi afişate în Odessa şi împrejurimi, chiar în cursul zilei de azi".
încă o dată, constatăm că Antonescu a făcut o diferenţiere între comunişti - arestaţi pentru orientarea lor politică, pentru sabotaje şi acte de terorism, pentru încălcarea ordonanţelor - şi evrei, ca naţionalitate din oraş, care sînt doar luaţi ostatici. Nu există nicăieri un ordin expres de exterminare a evreilor. Iar comuniştii erau ruşi, ucraineni, polonezi şi, mai mult ca sigur, în număr mare, evrei. Aceşti evrei, al căror număr va fi foarte greu de precizat, au fost executaţi o dată cu ceilalţi în ziua de 23.X.1941 şi se regăsesc în rechizitoriul citit în faţa condamnaţilor: „Pentru că voi comunişti şi jidani aţi aruncat în aer Comandamentul român..." etc. De altfel, chiar varianta sovietică citită de acuzatorul public-şef Vasile Stoican la proces (varianta

2 -1946) menționează cine erau cei strînşi şi du$i la Dalnic pentru a fi executați în magazii: „S-au strîns 25 000 (sic!) de nevinovați printre care erau cetățeni ai Uniunii Sovietice, evrei, români, tot felul de neamuri".[1]
Telegrama HUGHES nr. 4 400/24.X.1941, ora 01,15 şi ordinul nr. 563/24.X.1941, oră neprecizată. Prin telegraful tip HUGHES, generalul lacobici îl informează pe mareşal, asupra numărului victimelor identificate la acea dată de sub dărimăturile Comandamentului Militar: 41 de morti şi 30 de răniți. De asemenea, se confirmă luarea măsurilor de represalii:, J?entru a împiedica pe viitor repetarea unor asemenea acte, s-au ordonat represalii severe asupra comuniştilor şi evreilor, în proporție: pentru fiecare ofițer sau funcționar român sau german mort sau rănit se vor executa 200 comuniști; pentru fiecare soldat mort sau rănit se vor executa 100 comuniști. Executații sînt expuşi în piețele publice cu plancarde pentru avertizarea celor ce se vor gtadi la executarea unor asemenea atentate".[2] Aceeaşi telegramă făcea şi mențiunea: „în oraş domneşte liniştea", indicație pe care o găsim şi în telegrame transmise în timpul efectiv al represaliilor. Ce concluzii putem trage din acest document?
în primul rînd, am serioase îndoieli că cei executați şi expuşi cu placarde în piețele oraşului puteau fi de ordinul miilor sau zecilor de mii. Ei trebuie să fie cîțiva din cei 417 executați în ziua precedentă, dar la execuții trebuie să adăugăm pentru 24 octombrie şi pe cei duşi la Dalnic şi executați în magazii (l 500-3 000 persoane), care reprezintă mai mult ca sigur încercarea de a pune în practică ordinul de represalii cu proporțiile date de Antonescu, transportul lor acolo făcîndu-se „după ora prînzului", adică după ce sosise ordinul nr. 3 161 (ora 12.30). Aceştia au fost selecționați pe criteriile arătate şi între ei s-au aflat evrei. Luați de la închisoarea oraşului sau selectați din cei reținuți în după-amiaza de 24.X.1941, nu avem informații că au fost judecați în prealabil.
Ordinul nr. 563/ 24X1941. în al doilea rînd, putem înțelege că lista victimelor actului de sabotaj i-a dat mareşalului o primă dimensiune a pierderilor, că nu era vorba de 7 - 8 ofițeri, cum credea el, ci de un număr mult mai mare. în consecință, cunoscînd tipologia comportamentală a mareşalului, putem considera ordinul nr. 563/ 24.X.1941 drept posibil. El avea următorul conținut:
„Pentru general Trestioreanu sau lacobici (tâiati şi înlocuiți cu Macici - n.m.).
Ca represalii, dl Mareşal Antonescu ordonă:
1. Executarea tuturor evreilor din Basarbia, refugiați la Odessa.
2. Toti indivizii ce intră în prevederile ordinului nr. 302 858/ 3 161 din 23 octombrie 1941, încă neexecutati, şi altii ce mai pot fi adăugati, vor fi băgați într-o clădire în prealabil minată şi care se va arunca în aer. Aceasta se va face în ziua înmormîntării victimelor noastre.
3. Acest ordin se va distruge după citirea lui".[1]
După o lungă serie de comunicări între Bucureşti şi Odessa, între Comandamentul din oraş şi cel al Armatei a 4-a, acest ordin ajunge în mîna generalului Macici în seara zilei de 24 octombrie 1941, la ora 21.00. Dacă ordinul a fost pus în practică, aceasta s-a petrecut în ziua de 25 octombrie. Ordinul nr. 563 este cel mai controversat document al evenimentelor de la Odessa, deoarece s-a păstrat sub forma unei notițe de mînă. Ciudățenia sa provine din următoarele amănunte:
a. Pe text se constată mai multe intervenții ulterioare, ştersături şi cifre care n-au o justificare logică. Astfel, telegrama adresată generalilor Trestioreanu şi lacobici suferă o ştergere a acestor nume şi o înlocuire cu cel al generalului Macici. Generalul Trestioreanu era comandantul secund al Diviziei 10, iar generalul lacobici era comandantul Armatei a 4-a. Nu se putea trimite o singură telegramă la doi oameni aflați în două

1 Procesul Marii Trădări Naționale, p. 286.
2 Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, Statul Major, Secția 3, dosar m. 21 G.
l Ibidem, fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 688.

locuri diferite, decît daca ea era adresata Armatei a 4-a, care o retransmitea printr-un ordin propriu Diviziei 10 din oraş. Apoi, rămîne inexplicabilă aşezarea generalului Trestioreanu înaintea generalului lacobici, care îi era superior, fapt inacceptabil în armata, şi la acest nivel superior, absolut nepermis. E ca şi cum ai spune într-un comunicat oficial: „consilierul Cutare împreună cu preşedintele Constantinescu a făcut o vizită de lucru în județul X..."!
b. Cifra 302 858 din text este adăugată ulterior înaintea nr. 3 161 al ordinului de represalii, ceea ce este de neînțeles, pentru că, în timp ce nr. 3 161 este un ordin trimis de mareşal la Odessa, 302 858 reprezintă numărul unui raport expediat de generalul lacobici la Bucureşti, sensul de transmitere fiind exact invers, în consecință, ordinul de executare a evreilor cu nr. 563 se întemeia pe nr. 3 161, alt ordin de represalii şi nu se putea întemeia pe un raport care anunța măsurile luate (nr. 302 858). Nu generalul lacobici îi dădea ordine lui Antonescu, ci invers. Cifra 302 858 apare încă o dată, scrisă separat la sfîrşitul notiței, ca un fel de J insistență a legăturii între ordinul 3 161 şi telegrama respectivă, ceea ce anulează într-un fel însemnătatea acestei notițe deoarece telegrama 302 858 este confirmarea faptului că la acea oră j ordinul nr. 3 161 era deja executat! Iar asta se întîmpla în 24, nu în 25 octombrie.

c. Textul include o frază în care s-a făcut o nouă intervenție, astfel că ultima formă este literalmente: „...vor fi băgați într-o clădire în prelabil minată şi care se va arunca în aer", unde „şi care se va arunca" este adaosul ulterior, ca o corectură gramaticală. Această precizare se confirmă într-un fel cu datele Actului de acuzare de la proces, în ambele variante: „A doua zi (25 | octombrie 1941 — n.m.), una din magaziile unde nu se terminase operațiunea de mitraliere a fost aruncată în aer şi în mod simbolic şi explicativ, această operațiune de aruncare în aer s-a făcut cred la aceeaşi oră la care a fost aruncat Comandamentul în aer".[1]
Jurnalul Diviziei 10 confirma însă doar serviciul religios, în timpul căruia este de presupus că s-a petrecut actul demonstrativ de răzbunare: „în după-amiaza acestei zile (25 octombrie 1941 - n.m.) s-a făcut o slujbă divină, la spitalul Moto 10, pentru cei care au fost victimele criminalilor din ziua de 22 oct., aruncînd în aer fosta clădire a G.P.U. din str. Engleză, unde era instalat P.C. (Punctul de Comandă) al diviziei. După slujba divină, la care au luat parte ofițerii din Comandament, comandanții de regimente, cîte o companie din regimentele de infanterie, cîte o baterie pe jos din regimentele de artilerie şi un pluton din Detaşamentul Maritim, precum şi o unitate germană; sicriile au fost transportate în Parcul Sevcenco (peste drum de fosta clădire a G.P.U.) unde au fost înhumați".[1]
d. Nota scrisă de mînă este dubioasă şi dintr-un alt punct de vedere: este o însemnare pe o bucată oarecare de hîrtie. Telegramele cifrate, mai ales cele cu un astfel de conținut incendiar, aveau un regim special, nu se scriau şi nu circulau pe bucățele de hîrtie. Colonelul Davidescu, dacă' este autorul însemnării (şi nu este, fiindcă din confruntări cu alte texte ale sale se observă diferențe clare de scris) trebuia să completeze un formular tip, înregistrat şi supus apoi distrugerii. Nu era necesar nici să scrie pe o hîrtie oarecare şi altcineva să completeze formularul, fiindcă acesta nu putea fi transmis decît dacă avea semnătura lui (amănunt care lipseşte notiței). Apoi, tot de neînțeles este apelul la acest înscris, cînd ofițerul criptograf era lîngâ el, într-o cameră alăturată. Formularul cu textul ordinului era codificat şi trimis, decodificat, tot pe un formular, la Odessa, după care toate documentele erau distruse. Aici nu este vorba de ordine obişnuite, ci de ordine confidențiale, astfel că singura probă care rămîne în arhivele secrete este formularul de la Bucureşti, cel în clar, după care s-a transmis mesajul codificat. Pe el se consemnează expedierea, data, ora, recepția -, informații pe care nota nu le are.
l Procesul Marii Trădări Naționale, p. 287.
Arh. M.Ap.N., Jurnalul de operații al Diviziei 10, p. 348.

Nota scrisa de mînă de altcineva, plină de corecturi şi ştersături, cu cifre fără logică pe ea şi fără semnătură nu poate fi; ordinul oficial secret nr. 563. Ea poate fi însemnarea oricărui fal-j sificator, acuzator de la proces sau, de ce nu, reconstituirea făcută: sub anchetă de un militar criptograf. i
e. Notița a fost însă folosită în procesul generalului Macici, | din mai 1945 şi nu a mai fost folosită ca probă în procesul! mareşalului, deşi ar fi reprezentat o dovadă zdrobitoare a crimei! împotriva evreilor. Inaugurînd o posibilă explicație cu mențiunea P ziarului „Universul" din 16 mai 1945 că generalul Macici este -j judecat fără avocat, pun la dispoziție cititorului un pasaj din| apărarea generalului Macici: *l,*
„a. Dacă admitem că atunci am primit un ordin de represalii,] înseamnă, implicit, o reconfirmare a dovezilor că, ajuns lai Odessa, nu mi se dăduse nici un ordin în această privință (gene- f ralul se referea la acuzația că a fost trimis la Odessa cu un ordin | anterior de represalii, ceea ce era într-adevâr fals - n.m.).
b. Dacă 1-am băgat în buzunar fără să-i acord nici o impor- • tanță si fără ca nimeni din jurul meu să fi primit vreun ordin sau J dispoziție în această privință, constituie o dovadă elocventă că \ acest ordin era depăşit, pentru că represaliile se aplicaseră şi că | generalul Macici, prin gestul său, a considerat acest ordin ca fără l obiect".[1]
în speță, generalul Macici era acuzat că a fost trimis prin ordin de la Bucureşti să supravegheze represaliile ordonate. Acestea fuseseră ordonate cu 24 de ore înainte, iar comandantul Armatei a 4-a raportase deja de executarea lor. Am arătat că Macici fusese trimis să ancheteze cine este vinovat de neres-pectarea ordinelor privind siguranța clădirilor. Autoritatea lui Macici nu putea depăşi pe aceea a noului comandant de la Odessa, generalul Ghineraru în materia execuțiilor efective, care este cunoscut că s-au făcut sub ordinele adjunctului său, generalul Trestioreanu. Chiar Mihai Pelin scrie în articolul din „Ora":
l Documente din colecția autorului.
„Generalul Ghineraru a preluat comanda diviziei defunctului general Ion Glogojeanu, fiind prezentat ofițerilor supraviețuitori de Nicolae Macici". într-o telegramă anterioară cu nr. 302 827/22 octombrie 1941, ora 23.25, misiunea generalului Macici avea următorul conținut: „Pentru a conduce operațiunile de salvare şi a lua la fața locului măsurile impuse de evenimente".[1] Generalul Macici a negat la procesul său că ar fi dat sau coordonat ordinul de represalii, afirmînd în permanență că acestea fuseseră deja efectuate. Partea şi mai interesantă a procesului său constă în mărturia generalului Iacobici, care a dovedit în instanță că telegrama în baza căreia era acuzat generalul Macici fusese falsificată. Astfel, în conținutul telegramei de confirmare nr. 400 018/01.XI.1941, cineva adăugase în timpul instrucției procesului: „cu misiunea să supravegheze represaliile ordonate". Deşi

această probă a căzut, procesul generalului Macici, ca, de altfel toate, procesele de după 23 august 1944, era unul cu verdictul dat dinainte. Cazul său este exponențial: „Arestat la 28 aprilie 1945, generalul Nicolae Macici va fi judecat în primul proces al «criminalilor de război» români. Este acuzat ca principal responsabil de represaliile de la Odessa din octombrie 1941 şi condamnat la moarte, la 21 mai 1945. A fost o farsă judiciară cu sentința hotărîtâ cu mult înainte, generalul Macici neavînd nici o şansă pentru a-şi putea susține cauza. Nimic din faptele, documentele şi mărturiile invocate de general în apărarea sa nu a fost luat în considerare. La comunidarea sentinței, după ce fâcuSe tot ceea ce este omeneşte posibil să convingă tribunalul de nevinovăția sa, generalul Macici, cu un gest de supremă sfidare, a lăsat pe masa grefierului, alături de meşa de la ochiul pierdut în războiul pentru reîntregirea neamului, decorația militară pe care o primise de la sovietici" (pe Frontul de Vest).[2] Regimul de ocupație sovietic, considerind că „moartea de glonț e prea uşoară", i-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Va muri însă la 15 iunie 1950 astfel: „a fost scos într-o seară de

1 Arh. M.Ap.N., fond Armata 4, dosar nr. 870, f. 633.

2 „Viața Armatei", nr. 10/1993, p. 19.

iarnă friguroasă din celulă şi, pe un ger de minus 20 grade Celsius, obligat să facă o baie de aburi. Apoi, complet dezbrăcat, a fost tinut pînă a doua zi într-o celulă fără geamuri la ferestre. Dimineața a fost găsit înghețat".[1]

Acuzația principală din proces: că ar fi masacrat 25 000 de evrei la Odessa. Ordinul de ucidere a lui Macici în închisoare a aparținut lui Alexandru Nikolski. Evreu sau comunist?

f. Rămîne în discuție soarta evreilor strînşi în baza ordinului de represalii, punctul 3, alin. b. Dacă acceptăm că nota cu nr. 563 este totuşi autentică, atunci vom înțelege că ordinul nr. 3 161 a fost depăşit, iar Antonescu, înfuriat pe dimensiunea catastrofei de la Comandamentul din Odessa (şi, să nu uităm, la acea oră se ştia doar de 41 de morti!), a ordonat o exterminare a evreilor din Basarabia, „refugiați la Odessa".

Dar care sfiit evreii din Basarabia refugiați la Odessa, cîți au fost, cum s-a făcut distincția față de evreii ucraineni din oraş? Istoriografia evreiască insistă să afirme că atacatorii armatei române în 1940 au fost foarte putini. Dar revine întrebarea: cît de puțini? Pentru că se vorbeşte despre o „vînare" a lor în momentul eliberării Basarabiei şi se invocă numeroase sancțiuni ale Curții Marțiale! Dacă numărul evreilor retraşi o dată cu trupele sovietice era atît de mare (25 000,40 000), cum se afirmă cînd se pune problema represaliilor de la Odessa, atunci ei trebuie scăzuți din numărul victimelor produse de înaintarea armatei române peste Prut Din păcate, cazul evreilor numărați de două ori, o dată omorîți la intrarea armatei în Basarabia şi încă o dată omorîti la Odessa, are un reflex în jocul cifrelor la Memorialul Yad Vasem, unde evreii deportați şi asasinați de către Ungaria horthystâ mai sînt o dată numărați şi la pierderile din România.

Oricum, mie nota mi se pare de neînțeles. Ce-au căutat evreii din Basarabia la Odessa, pe direcția de atac a armatei române,

într-un oraş supus asediului? Să fie vorba într-adevăr de evreii care s-au retras o dată cu trupele sovietice, surprinşi apoi acolo de Armata a 4-a română? Aceştia erau comisari, comunişti credincioşi, activişti şi asasini din 1940, pentru că Odessa a fost Centrul serviciilor secrete sovietice pentru toată regiunea balcanică, sediul activităților de spionaj, propagandă, diversiune, sabotaj de pe teritoriul României. Radu loanid afirmă că cei executați au fost „evrei ucraineni".[1] Dar, indiferent de proveniența lor, există o consemnare precisă a documentelor militare, care stabilesc misiuni, activități şi dispuneri de lupta ale fiecărei unitati şi subunități implicate. Am văzut că în jurnalul de luptă al Regimentului 23 infanterie sînt consemnate execuțiile, cînd şi cum au fost puse în practică. La acea ora, furia şi durerea pentru pierderea conducerii Diviziei 10 au fost consemnate din plin. Avtad în vedere că ordinul de represalii nr. 3 161 prevedea execuții demonstrative, cu scopul de a impresiona populația, era total ilogic ca cineva să le ascundă. Ce rost ar fi avut un ordin secret?!

Documentul fundamental pentru descifrarea „secretelor" de la Odessa rămîne pentru mine consemnarea zilnică făcută de furierii militari ai unităților, cei care aveau obligația să scrie tot ce se întimplâ, la fel cum fac comandanții de navă.

în aceste documente nu există pagini rupte, înlocuite, ştersături sau intervenții neoficiale. Li schimb se consemnau cele mai mici amănunte. De exemplu, pe o pagină întreagă din Jurnalul de operații al Diviziei 10 stat trecute capturile. Lista ar putea să pară ilară pentru un neofit, pentru că ea conține numărul de arme capturate, efecte militare, obiecte personale, inventar de mobilier, mijloace de transport. De exemplu: 151 arme, l 837 măşti de gaze, 5 cai, două scaune pentru cabinet dentar, patru birouri mici, nouă vermorele, o trăsură, 30 bidoane cu vopsea...

l Ibidem.

l Radu loanid, în „22", nr. 6 din 9-15 februarie 1994.

Dar să urmărim consemnările precise şi importante ale Jurnalului de operaţii:
„22 oct. 1941
1. S-a continuat cu deminarea oraşului
2. Au fost făcuţi prizonieri: 782
3. Au fost trimişi în lagăre: l 832 evrei A../"[1]
Punctul 4 conţine lista de capturi, iar punctul 5, consemnarea aruncării în aer a Comandamentului şi un tabel cu morţi, răniţi şi dispăruţi. Este de remarcat că acest tabel poate fi sursa informaţiilor deţinute în scurt timp de Antonescu, deoarece furniza un total de 11 ofiţeri morţi şi răniţi. Este posibil ca pe baza acestei informaţii precipitate să fi considerat Antonescu şi lacobici că se pot „arunca" la cifre mari pentru execuţii.
„23 oct. 1941
în cursul nopţii de 22/23 oct. şi în ziua de 23 oct. s-a continuat la lucrul de la fosta clădire a G.P.U. din str. Engleză (Engels), pentru a scoate pe cei îngropaţi de sub dărîmături: Astfel, la ora 4,15' a fost scos viu Comandorul Bardescu, Comandantul Detaşamentului Maritim. La ora 13,10 a fost scos mort Generalul Glogojeanu, Comandantul acestei divizii şi , Comandantul Militar al Odessei. în memoria celui care a comandat prin vremuri grele şi a dus divizia la glorie, s-a păstrat un minut de reculegere - s-a dat onorul."[2]
Punctele următoare sînt iarăşi capturi (2 căruţe, 4 maşini de scris eto.), unele clădiri puse sub pază, precizarea că nu s-au mai capturat prizonieri şi evrei. Apoi punctul 6 conţine textul: „în seara acestei zile la ora 20.00 P.C. al diviziei a fost mutat în cazarma de pe şoseaua Odessa - Tâtarca, peste drum de aerodromul nr. 9".[3]
„24 oct. 1941
1. în această zi s-a continuat cu deminarea oraşului.
2. Prizonieri: 457
3. Evrei internaţi: 3 249
4. Capturi"[1]...etc. ,25. oct. 1941
1. S-a continuat cu deminarea şi ridicarea baricadelor din oraşul Odessa."[2]
Punctele 2 şi 3 consemnează că nu s-au mai capturat prizonieri şi evrei. Punctul 5 este cel care descrie slujba divină în memoria victimelor sabotajului. Punctul 6 este lista nouă a pierderilor (41 morţi şi 38 răniţi). * 26 oct. 1941
La această dată, Divizia 10 a primit o nouă misiune de luptă prin ordinul de operaţii nr. 210. Fiecare unitate subordonată a intrat într-un dispozitiv nou şi fiecărei unităţi i s-a dat o misiune specifică. Este interesant de văzut ce funcţiuni militare îndeplinesc unităţile implicate în represalii:
„1. Batalionul 10 mitraliere are misiunea să asigure paza litoralului şi a Odessei şi să menţină ordinea în zona limitată./.../
2. Regimentul 23 infanterie, iniţial supravegherea litoralului între partea de nord-est a oraşului Odessa şi limanul Kujalnitzki, cum şi menţinerea ordinei, în sectorul indicat pe schiţă./.../
3. Compania 10 poliţie execută paza evreilor internaţi în ghetou şi escortarea prizonierilor la Bielajevka".[3]
La 27 octombrie 1941, Jurnalul de luptă consemnează intrarea tuturor acestor unităţi în noul dispozitiv.
La 28 octombrie 1941 primele patru puncte ale Jurnalului au următorul conţinut:
„1. Unităţile din subordinele acestui Comandament au continuat instalarea în dispozitivul ordonat prin ordinul de operaţii nr. 210, din 26 oct. 1941.
2. Prizonieri: 264
3. Evreii în Ghetto - în total: 16 258.
1 Arh. M.Ap.N., Jurnalul de operaţii al Diviziei 10, p. 344.
2 Ibidem, p. 346.
3 Ibidem, p. 347.
1 Ibidem.
2 Ibidem, p. 348,
3 Ibidem, p. 352.

Armata, mareşalul şi evreii

4. Capturi (4 curele pt motor, 4 perechi skiuri, 3 biciclete"V.../j ete.)
Ce putem constata din acest raport detaliat şi care, prin con-1 strucţia şi evidenţa sa nu poate fi falsificat? în primul rînd că, în J timp ce surse indirecte vorbesc de 18 000 sau 19 000 de evrei J executaţi, Jurnalul consemnează o acumulare permanentă a] evreilor: l 832 la 22 octombrie 1941, 3 249 la 24 octombrie J 1941 şi 16 258 evrei luaţi ostatici în 28 octombrie 1941! Mai| mult decît atît, Compania 10 poliţie executa în ziua de 26*1* octombrie 1941 paza evreilor internaţi în ghetou, care, în mod j cert, nu erau morti. Alte documente, mai putin cunoscute, corn- < bina execuţiile demonstrative cu operaţia de strîngere a evreilor:
„1. Raportul S.S.I. din 25 octombrie 1941:
„Distrugerea clădirilor pare a fi organizată şi se produce succesiv, la intervale de timp variabile.

Tot în ziua de 22 octombrie 1941, către ora 15, a mai sărit în aer un bloc, care arde şi astăzi.
în urma acestor atentate s-au luat măsuri de represalii exe- j cutîndu-se numeroşi evrei, prin împuşcare şi spînzurare, în toate pieţele publice.
Concomitent, s-au început operaţiuni masive de internare a tuturor evreilor în lagăre. Oraşul oferă nesiguranţă şi încă multe surprize de această natură.
în oraş şi, mai ales, în port sînt răspîndite şi înmagazinate *J* mari cantităţi de explozive, mine, focoase şi proiectile diferite. Catacombele: neexplorate.
Controlul şi trierea populaţiei sînt în curs şi se execută încet, datorită insuficienţei mijloacelor, faţă de suprafaţa oraşului, l
mulţimea suspecţilor şi posibilitatea ascunderei lor în catacombe".[1]
2. Referat al Parchetului din 27 octombrie 1941:
„Pe ziua de eri 26 oct 1941, executările de evrei au fost suspendate deoarece Serv. Pretoral n-a mai cerut, aşa mi-a declarat comandantul ghetoului".[2]
3. Nota informativă nr. 2 056 a Biroului 2 din 27 octombrie 1941:
, Jnformatiuni, din sursă de toată încrederea, semnalează că la Odessa se continuă operaţiunile de curăţirea oraşului de evrei, prin evacuare".[3]
4. Ordinul Diviziei 10 către Regimentul 33 dorobanţi nr. 23 730 din 29 octombrie 1941:
„Garnizoana Odessa către Reg. 33 dorobanţi Cu onoare se ordonă următoarele:
1) Trupele să nu mai adune populaţia evreiască în masă pîna la noi ordine.
Se vor urmări însă şi prinde comuniştii, teroriştii, cei care încearcă atentate, cei care au activat contra trupelor noastre etc., cei care calcă ordonanţele date pe care-i vor trimite Serviciului Pretoral al Comandamentului Militar Odessa, strada Bebela nr. 12, sub stare de arest pentru cercetări şi internare în lagăr pînă la judecare.
2) Indivizii foşti militari se îmbracă în uniformă românească şi jefuiesc; se vor lua măsuri de identificare şi arestare.
Comandantul Garnizoanei Odessa General C. Trestioreanu"[4]
l Ibidem, p. 356.
1 A.N.I.C., fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar nr. 65/1941, f. 203.
2 Arh. M.Ap.N., fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 14.
3 Ibidem, f. 5.
4 Ibidem, dosar nr. 295, f. 763.
444

5. Raportul Regimentului 3 artilerie nr. 955 din 29 octombrie 1941:
„GORJ către GORUN
La ordinul Dvs. nr. 23 549/941, am onoarea a vă raporta că operaţiunea de ridicare a evreilor şi de internarea lor în ghetou a încetat.
Comand. Reg. 3 art. «Franţa»
Colonel Paul Alexiu"[1] 1
Cifra mare din 28 octombrie 1941 - 16 258 - este foarte : apropiată de cifra indicată de sursele indirecte -18 000 sau 19 000 de evrei, în acest caz, diferenţa dintre cifrele jurnalelor de luptă şi cea dată de informaţiile ulterioare ar putea fi valoarea reală a' represaliilor: 2 500 persoane. Adăugind cei 400 sau 417 de comunişti executaţi în prima zi obţinem cifra dată de mareşal la • proces: 3 000. Iar cifra precisă de 16 258 este confirmată prin telegrama nr. 28 087 din 30 octombrie 1941 trimisă de Divizia 10 către Corpul 2 armată: „Rog luaţi urgente măsuri pentru trierea celor 16 258 evrei din închisoarea ghetoului Odessa".[2]
g. Pentru a încheia această tragică contabilitate, necesară însă pentru spaţiul documentelor aflate astăzi în circuitul public şi pentru toate tentativele de reconstituire, voi pune la dispoziţie şi un ultim document, care ar putea lămuri soarta evreilor de la Odessa:
, ARMATA a lY-a
Nr.3024-24.X.1941
Către
Serviciul Pretoral Armata a 4-a
Cu onoare se comunică următoarele: Departamentul Guvernatorului Civil pentru Transnistria a comunicat măsurile luate contra evreilor şi anume:
Evreii din Transnistria sînt adunaţi în anumite sate, fixate de acel departament, unde vor fi lăsaţi liberi, să locuiască şi să trăiască cu mijloacele lor, fără a putea părăsi satul.
Conducătorul evreilor răspunde de disciplina lor şi de buna ordine care trebuie să domnească în tabără.
Comandamentele sînt rugate să dea concursul cînd vor fi solicitate.
D.O.
Şeful de stat-major

General M. Tătăranu
Şeful Secţiei a H-a
Colonel I. Ciocan
Ajuns la Serv. Pretoral în 24 octombrie 1941 spre ştiinţă Col. Marinescu"[1]
Tabloul pe care îl avem acum arată că marea majoritate a evreilor reţinuţi nu a fost executată, ci deportată în satele din Transnistria şi din apropierea Odessei.

O posibilă reconstituire

încercînd să păstrez obiectivitatea surselor şi a opiniilor, consider că pot enunţa un posibil scenariu al celor petrecute la Odessa între 22 şi 25 octombrie 1941, necesar chiar propriei limpeziri. Aşadar, în urma actului de sabotaj de la Comandamentul Militar Român din Odessa, generalul Iacobici cere în aceeaşi noapte aprobare de la mareşalul Antonescu pentru executarea de represalii. O primeşte formal, între orele 07.00 şi 11.00 ale zilei de 23 octombrie sînt executaţi 417 indivizi arestaţi, judecaţi în prealabil pentru crime de război, iar cadavrele lor sînt expuse cu placarde în pieţe. La ora 11.00 se

1 Ibidem, fond Divizia 10 infanterie, dosar nr. 850, f. 350.
2 Ibidem, fond Comandamentul Militar Odessa, dosar nr. 30, f. 17.
l Ibidem, dosar nr. 295, f. 75.

ordona că nu se mai execută decît cei prinşi asupra faptului. La ora 12.30 este trimis ordinul de represalii nr. 3 161 al mareşalului prin care se cere executarea a 200 de comunişti pentru ; fiecare ofiţer mort şi 100 de comunişti pentru fiecare soldat; evreii sînt luaţi ostatici. Se continuă stiingerea ostaticilor pînă la ' numărul ordonat, aceştia fiind concentraţi în diferite locuri mai largi din oraş, în ghetou şi în închisoarea localităţii. Aproximativ
1 500-2 500 sînt duşi la Dalnic şi executaţi. Pe baza diferenţei ipotetice între numărul evreilor declarat de unele surse indirecte; şi numărul evreilor arestaţi aflaţi în viaţă la 28 octombrie, aceste
2 500 de persoane pot fi considerate în totalitate evrei, ceea ce *l* ar da credibilitate unui ordin foarte suspect: nr. 563/24.X.1941. Nu cunoaştem cîţi din aceşti 2 500 erau vinovaţi de crime de război \ si cîţi nevinovaţi, important este că nu avem vreo informaţie că au fost judecaţi. La aceeaşi dată, ordinul inatacabil nr. 3 024 arată că \ evreii au fost încartiruiţi în sate, iar unităţile Diviziei 10 primesc ordin să-i păzească, în timp ce propaganda sovietică arată ca, de j fapt, ei erau de mai multe neamuri, documentele româneşti le ^ atribuie celor executaţi un singur apelativ: comunişti.
Pe temeiul acestei analize afirm că numărul victimelor i evreieşti ale actului de represalii de la Odessa este exagerat în lucrările care s-au ocupat de acest episod. Nu înseamnă că este î mai putin reprobabil. Cifrele exagerate au însă o sursă sigură.
într-o notă informativă trimisă de la Odessa de agentul Kor-Marin (pseudonim) se arătau următoarele:
„Din bună sursă a Legaţiei Germaniei, s-'a putut înregistra ;| zilele acestea, că autorităţile germane din teritoriul rusesc ocu-, pat intenţionează să lanseze în opinia publică o nouă afacere Katyn, unde se ştie că au fost asasinaţi o mare parte din corpul ofiţeresc polon.
Primele zile de Paşti, această ştire a căpătat consistenţa şi se I precizează că între Odessa şi Tâtarca (7 km de Odessa) s-a I
descoperit o groapă comună unde erau îngropate aproximativ 4 000 de cadavre.
Această ştire a circulat în cercurile naziste şi evreieşti din Capitală, fiind prezentată sub aspectul contrariu celor comunicate de Legaţia germană şi anume că este vorba de cadavrele evreilor asasinaţi în diferite ocazii de germani şi mai mult chiar. Mareşalul a plecat la Odessa pentru a înăbuşi izbucnirea acestui scandal.
Din şoaptele înregistrate printre evreii rusofili, se pot trage indicii că puterile aliate, cu concursul agenţilor comunişti, intenţionează, pe baza materialului strîns de la declararea războiului încoace (fotografii, declaraţii a ofiţerilor români şi germani, statistici - mare parte din materialul documentar şi informativ fiind deţinut personal de Maniu), să dea o replică pe plan internaţional afacerii de la Katyn.
Ieri dimineaţa, Legaţia germană se mai afla în posesia următoarelor date:
Operaţiunea de identificare a cadavrelor este în curs.
Ea este îngreunată prin faptul că s-au găsit mai multe schelete, dar după anumite indicii se poate spune că este vorba de asasinarea în masă a populaţiei româneşti evacuată din Bucovina şi Basarabia, după cum altă sursă precizează că ar putea fi vorba de cadavrele ucrainenilor sau a ruşilor ostili regimului sovietic".[1]
Textul are şi o notă de subsol:, Jntr-o altă notă informativă, din 2 mai 1943, acelaşi Kor comunica: «în general - după elementele aflate azi în posesia Legaţiei germane - situaţia se prezenta astfel: /.../ După părerea celor care au asistat, s-au descoperit pînă acum circa 100 cadavre şi identificarea sumară a permis să se constate că este vorba de basarabeni asasinaţi pe

l Arh. M.I., fond. D, dosar nr. 3 706, f. 88-89 (apud Cristian Troncota, 1940-1941 - Deportaţi şi asasinaţi, în „Magazin istoric", nr.

5/1992, p. 28).

timpul ocupației sovietice; se crede că în aceeaşi groapă au fost < aruncate circa 3-4 mii cadavre".
După 50 de ani de minciuni şi proteste internaționalei vehemente, Rusia a recunoscut doar masacrul de la Katyn. Dar | cercetarea în arhivele sovietice arată astăzi că pentru eveni-] mentele de la Odessa, N.K.VD.-ul a trecut la represalii şi a exe- \ cutat, împotriva oricăror prescripții legale, 15 000 de prizonierii români, ostatici în U.R.S.S.

X. UN POSIBIL PORTRET AL MAREŞALULUI ANTONESCU

în vara anului 1992 eram a patra persoană care, după decembrie 1989, avea posibilitatea să tină în mînă şi să citească fără a lua notițe Dosarul personal militar al lui Ion Antonescu. Acest document a fost sigilat chiar de mareşal în septembrie 1940, cînd a devenit conducătorul statului şi a cerut să-1 vadă. A fost, bineînțeles, deschis după 23 august 1944 de Emil Bodnăraş şi studiat de Serghei Nikonov (Sergiu Nicolau), devenit şeful serviciilor secrete militare române, apoi de alti lideri comunişti români şi evrei. Acest tip de document se întocmeşte dintotdeauna pentru fiecare ofițer al unei armate din orice timp modern şi din orice țară civilizată şi îl însoțeşte pe acesta pînă la moarte, functionînd şi după deces ca un instrument al drepturilor familiei, precum şi ca act oficial al arhivei istorice militare. Pînă de curînd ofițerul nu avea niciodată ocazia să-şi cunoască dosarul, deoarece el conține aprecierile făcute în timp de comandanții direcți sau de cei ai eşaloanelor superioare, consemnate în fiecare an, scopul acestei interdicții fiind acela de a nu influența relația între comandant şi subordonat. El rămîne şi astăzi, în principiu, un document cu caracter strict profesional şi privat Un studiu asupra lui a apărut în seria de articole publicate de Adrian Pândea şi Eftimie Ardeleanu în revista „Viața Armatei" (numerele 3 - 8/1993), în raport cu care îmi iau totuşi libertatea de a completa sau infirma unele informații conținute în serial.[1]

l Alegerea acestei modalități de abordare a comentariilor asupra personalității mareşalului a fost determinata de faptul ca „Viața Armatei" este o publicație oficială a Armatei, protejîndu-mă astfel de orice bănuială de rea-voință.

Armata, mareşalul şi evreii

Documentul în sine, care a purtat cîtva timp denumirea de „Memoriu de activitate", pentru unele fragmente ale sale, m-a ajutat să descifrez într-o măsură substanțială personalitatea mareşalului şi, prin corelare cu alte surse, să-mi formez o opinie. Această opinie strict personală este ceea ce formulez aici.
Ion Antonescu a fost un militar de carieră într-o vreme cînd casta militară era cu totul altceva decît este acum, iar cariera era un mod de viață privilegiat. Deşi astăzi se afirmă cu uşurință că Antonescu este „un produs suta la sută al Armatei române", alegația mi se pare nepotrivită şi periculoasă, motiv pentru care afirm din debut că a fost produsul vietii cazone şi al mentalității regulamentare. Această nuanță permite şi analiza unor compor--tamente anormale - pe care chiar armata le sancționează -, precum şi posibilitatea de a arăta cum poate fi influențat un militar i de carieră care uită să fie şi un om al cetății şi rămîne prizonier ; al lumii sale regimentare. Născut la 2/14 iunie 1882 la Piteşti j într-o familie de militari — tatăl şi cei trei frati ai săi, unchii lui, \ erau ofițeri -, Antonescu a primit un anumit tip de educație. Trebuie să înțelegem prin asta: devotamentul față de țară şi i popor, cultul pentru onoarea militară, pentru cinste şi rectitudine, f pentru istoria eroică, dar şi respectul față de lege, regulă, ordin. | Mai trebuie adăugat că Ion Antonescu a intrat în prima şcoală f militară la vîrsta de 16 ani, la pragul dintre copilărie şi ado-, lescență, şi nu a cunoscut altă educație institutionalizată decît cea | militară. Extrem de importante în formarea personalității sale au | fost moravurile, obiceiurile şi, în general, stereotipurile societății \ în care trăia Cu riscul de a-i şoca pe unii tradiționalişti, vă propun l să reflectăm asupra cîtorva aspecte negative ale acestui mediu, f

Eroism si orgolii

în prima jumătate a secolului al XX-lea, tendința de a j impune un anumit stil de conducere şi instrucție în Armata| română, moştenit din secolul trecut, a continuat în aceleaşi coor-J donate: o şcoală militară tradițională orientată după un model.[1] Nu putem înțelege exact diferitele opțiuni ale stilului de con-.;
ducere imprimat de generalii români fără să constatam că aceştia se pregăteau în acel timp după anumite principii, modele şi tehnici importate de la două armate occidentale: franceză şi germană. Ofițerul de manieră țaristă a dispărut la sfirşitul secolului al XK-lea, dar şi aici influența trebuie nuanțată, deoarece nu putem vorbi de un model țarist original, ci tot de unul german, transferat în Rusia prin raporturile directe de instructaj şi înzestrare generate de filiația germană a familiei conducătoare. După urcarea pe tron a principelui Carol de Hohenzollem-Sigmaringen, structurarea şi concepția instrucției militare române, regulamentele sale s-au orientat treptat de la modelul francez la cel german. Pe acesta din urmă, în mod surprinzător, 1-a păstrat şi după ocupația sovietică (1944), atunci cînd aşa-zisul model stali-nist reprezenta o prelungire alterată a tradiției țariste, deci - germane. Astăzi, sistemul de instrucție şi regulamentar supraviețuieşte pe vechea structură germană, trupelor de uscat fiindu-le mult mai uşor să sincronizeze cu das Heer der Bundeswehr.
Maniera franceză a persistat însă mult timp în domeniul operațiilor, datorită faptului că tradiția contactelor la

nivel de comandă româno-franceză era foarte puternică, iar majoritatea gradelor superioare studia în şcolile militare franceze. Din păcate, în timp, pe măsura evoluției armelor şi a dezvoltării gîndirii militare germane, modelul francez a devenit perimat. Semnificativ este faptul că, în urma unor rezultate slabe ale unităților de model francez, chiar Antonescu a hotărît elaborarea unor noi regulamente sau traducerea celor germane,[1] iar în timpul recuceririi teritoriilor ocupate de U.R.S.S. diferențele au fost vizibile, trupele române instruite şi echipate cu asistența germană zdrobind inamicul, în timp ce unitățile de manieră veche au avut foarte multe pierderi.

l Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei si a pârtii de nord a Bucovinei..., p. 80.

Armata, mareşalul şi evreii

Revenind la perioada de formare a lui Antonescu pentru cariera de ofițer, mai trebuie adăugat că influența nefastă a vieții politice dezordonate, a demagogiei şi a implicării politicului în armată de o manieră uneori scandaloasă (influențarea alegerilor i prin folosirea trupelor din garnizoane, sprijinul făţiş al unor comandanți etc.) a determinat şi o dilutie a valorilor militare la nivelul conducerii armatei, astfel că, alături de ofițeri superiori şi; generali de înaltă ținută profesională, se găseau şi multi, prea ′″ multi impostori, militari de operetă şi carieriști[1]. Primul război mondial a găsit la nivelul conducerii Armatei Regatului României generali de mare prestigiu, foarte populari, dar numai > ca individualități, grupati pe afinități politice şi despărțiți de uriaşe« orgolii. De altfel, influența politicianismului în armată a făcut din[!] aceasta o victimă sigură şi cvasiperpetuă a crizelor de impotență | politică sau de corupție din viața țării noastre; celebrele afaceri j cu furnituri si echipamente au dus în timp la o înzestrare pestriță, j lipsită de unitate, fâcînd ca armamentul armatei să depindă, în \ majoritate, de diferite şi multe surse de aprovizionare din] străinătate. Dar şi această situație era un reflex al celei din socie- J țate. Ca într-un carusel sinucigaş, producția autohtonă era mereu | sabotată prin efectul afacerilor care aduceau comisioane în valută. Există o listă lungă a adversităților care au măcinat conducerea l Armatei române în primul război mondial, culminînd cu cea din- \ tre Averescu şi Prezan, la fel cum există o evidență dezolantă a *i* schimbărilor de conducere si a motivației acestora: cum cădea un guvern (şi asta se întîmpla foarte des) şi se manifesta o nouă l orientare politică, precum şi o influență financiară externă] („micul" şi „marele" împrumut, care erau forme de finanțare din | străinătate a anumitor partide şi grupări), se produceau şi j mişcările în armată. Astfel s-ar putea explica unul din motivele i pentru care Armata română a fost mai mereu surprinsă | nepregătită de marile sfidări ale Istoriei. Iar reuşitele, bătăliile strălucite şi glorioase, victoriile superbe care ornează istoria noastră s-au datorat sacrificiului imens în vieți omeneşti pe care armata 1-a dat, suplinind astfel slăbiciunile „tehnice" ale structurii sale.

Deoarece ofițerului i se oferea un statut social de elită, obsesia carierei dar şi carierismul au bîntuit psihologia militarului în acele vremuri. Din corespondența inedită a viitorului mareşal se pot constata efectele unei avansări spectaculoase, cum fusese cea a lui Antonescu în preajma generalului Prezan, şi comportamentul tipic al celor care-1 cunoscuseră, îi fuseseră colegi, inferiori sau superiori. O lungă şi penibilă listă de scrisori adresate lui Antonescu îl acoperă cu laude apoi îi solicită intervenții pentru avansare în grad, mutare, promovare în funcție. Locotenent-colonelul Samsonovici, superior în grad şi viitor ministru al apărării, îi scria: „Cum ştiu că domnul general Prezan tine ca în compunerea Armatei I-a să existe şi această divizie, te rog să intervii tu cu ce ştii mai bine ca această divizie să fie cea dintîi care să fie retrasă de pe front".[1] Căpitanul Ciulei, fost camarad, aflînd de numirea lui Antonescu la Armata l, îi scrie: „Sînt în Spitalul Brincovenesc - internat de comisiunile militare -pentru boală de stomac. Sînt destinat a fi clasat temporar pentru serviciul de birou. Cum şef al celui mai important birou - al timpurilor ce trăim - este omul în care am cea mai mare încredere, alăturea de omul care îmi este drag, te întreb: Ai voi tu să ai în apropierea ta un om care să te înțeleagă şi să te ajute cu tot devotamentul?"[2] Căpitanul Miclescu îi scria în ianuarie 1917: „Vin deci să te rog să mă muți în Regimentul 50 sau în regimentul în care va fi colonelul Genuneanu dacă nu te supără absolut deloc că îți cer să revii asupra unei dispoziții pe care ai luat-o, cum ai crezut că e mai bine pentru mine".[3] Dar cea mai scandaloasă situație este înfățişată de colonelul-erou Mircea

l Vezi General Radu R. Rosetti, Mărturisiri (1914-1919), Bucureşti, • Modelism, 1997, p.105 şi urm.

1 Biblioteca Muzeului Militar Național, fond Scrisori (datata 17 decembrie 1916).

2 Ibidem (nedatată, probabil vara anului 1916).

3 Ibidem (datata 24.01. 1917).

Armata, mareşalul şi evreii

Bottez, nume de rezonantă în istoria națională, care a fost uitat pur şi simplu de conducerea militară şi politică: „Iubite Antonescule,

Cu toate că nu sîntem din aceeaşi armă şi nu prea am servit împreună, ocaziile în care ne-am cunoscut şi am trăit în apropiere | sînt din acelea care leagă pentru toată viața şi, în cazul special nouă, sper că legătura e însoțită de o

stima reciprocă.
Bazat pe această credinţă a mea îţi scriu cerîndu-ţi un serviciu care de altfel nu e întîiul ce mi-1 faci şi îţi sînt încă o dată dator. Totuşi, ştiind că poţi şi ocazia o să ţi se prezinte, iată | despre ce e vorba.
în toate ocaziunile cînd am luptat cu Divizia de cavalerie am fost felicitat, îmbrăţişat, mi s-au adus laude şi mulţumiri de modul cum m-am condus eu personal şi unitatea mea, la frontieră, la Oituz, cînd am căzut rănit grav, am fost luat în braţe de generalul Grigorescu şi sărutat, tot astfel de colonelul Rujinschi care a comandat brigada. Generalul Prezan cînd a venit să mă vadă la | spital mi-a spus că s-a interesat mai întîi despre purtarea mea şi apoi a venit să-mi mulţumească, i-a spus soţiei mele cuvinte de mîngîiere, felicitînd-o că e soţia unui erou şi asigurînd-o că pieptul îmi va fi acoperit de decoraţii. La venirea mea la Cartier am luat masa cu ataşaţii străini cărora, se vede, de către generalii Cristescu şi Sinescu care se aflau acolo, li s-a lăudat conduita mea şi toţi au venit să-mi facă cunoştinţă şi să mă felicite. Generalul f Sinescu mi-a spus în mai multe rînduri că sînt singurul care am fost propus pentru, „Mihai Viteazul" şi generalul Greceanu mi-a , spus că pentru mine a fost o întreagă „tartină" de laude şi propuneri, care însă s-au pierdut la Marele Cartier.
Dragul meu, oricît te-aş asigura că nu tin la o distinctiune nu mă vei crede, de aceea te rog mult, dacă ocazia ti se prezintă, i-a l vorba despre mine poate cu dl general Prezan, arătînd mîhnirea i| mea cînd citesc că s-a acordat „Steaua României" cu spade la comisarii regali pentru modul priceput cum şi-au condus servi-
ciul şi ajută, dacă crezi că e drept, la repararea unei erori sau scăpări din vedere, dacă a avut loc.
Dacă complimentele ce mi s-au făcut au fost numai de formă, atunci desigur nu mai am nici o pretenţie; dacă însă vei crede că am un drept atunci, după cîte te cunosc, sînt sigur că vei avea o mulţumire ajutînd la repararea unei greşeli.
Cu dragoste şi recunoştinţă, al tău devotat
Colonel Mircea Bottez"[1]
Sub aceleaşi vremuri, armata nu putea fi ocolită de fenomenul cultural-social al emancipării poporului român, care a fost însoţit de accentele eroismului legendar, de naţionalism şi demagogie. Cu toate ca expresia „ofiţer patriot" este un pleonasm evident, ofiţerul fiind prin definiţie şi.misiune cel mai pragmatic şi real patriot, sintagma a fost bătută pe moneda propagandei pînă a ajuns la suficienţă. Astăzi ea este tratată ca o aberaţie.
în^acest mediu a crescut ca adolescent şi adult militar Ion Antonescu şi în aceleaşi culori critice 1-a văzut şi el, emisia sa justiţiară fiind cu attt mai tăioasă cu cît coordonatele temperamentului său îl defineau drept o personalitate cu raţionamente fără echivoc. Iar în istoria noastră modernă „cazul Antonescu" a avut un precedent: mareşalul Averescu, un excepţional ofiţer de comandă, odată intrat în politică a fost pur şi simplu catastrofal: a tras în ţărani în 1907, a tras şi-n muncitori în 1920; mai rămînea să-i execute şi pe intelectuali în timpul rebeliunii legionare... Dar n-a mai apucat!

Cariera militară

Oricît ar părea de surprinzător, cariera militară a lui Ion Antonescu a fost extrem de sinuoasă şi nici pe departe exemplară. Acesta este un mit. Avea, fără îndoială, calităţi militare de

l Ibidem (datata 25.01.1917).

excepţie, talent în anumite domenii militare, la care se adăugau trăsăturile de caracter favorizante pentru calitatea de ofiţer (ceea ce nu înseamnă că, folosite fidel, erau la fel de valabile şi în viaţa civilă).
Din motive pe care încă nu le cunoaştem precis, dar care s-ar putea să fie de ordin medical, Ion Antonescu a fost înscris la Şcoala Fiilor de Militari din Craiova la vîrsta de 16 ani şi nu la 14 ani, cum de regulă se obişnuia. Şi astăzi, în liceele militare româneşti se intră la 14-15 ani. în 1902 devine elev al Şcolii de Ofiţeri de Infanterie şi Cavalerie din Bucureşti, pe care o va absolvi primul - la arma cavalerie - în 1904. De remarcat pentru acest interval (1902-1904) că la comanda acestei şcoli „se găsea colonelul Vasile Zottu care, ulterior, în 1916, va fi şeful Marelui Stat Major, ducînd cu el în mormînt (în octombrie acelaşi an) adevărul despre presupusa sa colaborare cu germanii (Q.e.d.: era adept al influenţei germane în armată, favorit al regelui Carol I, privit cu suspiciune de ofiţerii modelului francez -n.m.). După un an, un rol important în şcoală va fi jucat de căpitanul (pe atunci) Al. Sturdza, cel care a dezertat la inamic în anii primului război mondial".[1] Este de presupus că asupra tînărului ofiţer, aceste cazuri au avut mai tîrziu o influenţă importantă, ofiţerii păstrînd pe tot timpul carierei amintirea, imaginea-fetiş a comandanţilor care i-au format. Putem presupune că aceste nefericite cazuri i-au produs un şoc moral şi i-au întărit observaţiile critice şi prudenţa. Dar atunci, în şcoala de , ofiţeri Antonescu primea calificative elogioase (inclusiv de la Al. Sturdza), iar în iunie 1904 a fost prezentat „M.S. Regelui ca un elev deosebit de bun".[2]
înălţat la gradul de sublocotenent la l iulie 1904, Ion Antonescu a fost repartizat la Regimentul l roşiori din Galaţi. J Dar între 1905 şi 1906 urmează cursurile Şcolii Speciale de
Cavalerie din Tîrgovişte. O absolvă primul din 23 de cursanţi, cu note maxime la „recunoaşteri militare" şi „regulamente", în 1906 revine la Galaţi, unde începe să se remarce ca ofiţer de elită: „în decembrie 1906, după

manevrele de toamnă, cînd a fost ataşat la cartierul diviziei de cavalerie, el dobîndeşte calificări de excepţie din partea generalului Alexandru Averescu şi a principelui Ferdinand".[1] începe să se contureze, aşadar, profilul conducătorului militar, al cavaleristului de cartier divizionar, Antonescu fiind în practică un călăreţ mediocru. Putem înţelege că ambiţia sa exemplară şi tenacitatea 1-au făcut să suplinească unele carenţe ale stâpînirii armei cu un efort de pregătire intens în domeniile tactice şi operative. Nu trebuie neglijată din orice analiză faptul că Ion Antonescu a fost un tînăr deosebit de inteligent, o fire dinamică şi studioasă, trăsături cu care surclasa inconvenientele unei conformaţii fizice debile. Tot în 1906 calificativul comandantului său este: „Cred în curajul său militar, devotament, spirit de sacrificiu şi patriotism". E adevărat că aceste calităţi se constată de regulă în luptă, dar să le luăm ca atare, pentru profilul evident al viitorului stat-majorist
în 1907, sublocotenentul Ion Antonescu este implicat în incidentul de la Galati, a cărei desfăşurare reală am arătat-o. Dar pentru înţelegerea şi mai exactă a mediului în care şi-a condus cariera, este bine de observat reacţia conducerii armatei de atunci. Deşi documentele oficiale ale Procuraturii dovedesc excesul de zel al ofiţerului şi natura brutală, nejustificată, a atitudinii sale, inspectorul general al cavaleriei, care nu era altul decît principele Ferdinand, 1-a felicitat pe Antonescu în faţa întregii garnizoane Galati, apoi a scris cu mînă proprie în foaia de calificative a Dosarului personal militar: „Este un tînăr ofiţer care a făcut întocmai ceea ce promitea. Caracter cu deosebire serios şi de încredere, lucru de care a dat probe deosebite în timpul răscoalelor. Cunoştinţele sale sînt foarte bune şi are un raţionament just şi clar".[2]

1 Adrian Pândea, Eftimie Ardeleanu, Un produs sută la suta al armatei române, Ion Antonescu, în „Viaţa Armatei", nr. 3/1993, p. 6.
2 Ibidem.

1 Ibidem.
2 Ibidem, p. 7 (cu completările din dosar).

Armata, mareşalul şi evreii

începînd cu 25 mai 1907 Antonescu primeşte un concediu, apoi este detaşat la Depozitul de Remontă de la Cislău, ceea ce pare pur şi simplu caraghios, daca n-ar fi existat motive întemeiate, pe care le voi expune mai tîrziu. Este avansat la excepţional în gradul de locotenent la 10 mai 1908, cu toate că a rămas un an la unitatea aceea ridicolă din Cislâu, unde se ocupa de împerecherea cailor.
Sinuozităţile carierei şi destinului său continuă însă. în aprilie 1909 se prezintă la concursul de admitere în Şcoala Superioară de Război (Academia Militară) şi intră... primul! Aici 1-a avut profesor pe Nicolae lorga. Remarc faptul că din dosarul său lipsesc inexplicabil notările primului an de Academie, apoi termină cu calificativul „prea bine", al şaselea din promoţia de 33 ofiţeri. „Directorul de studii al şcolii, locotenent-colonelul Gheorghe Scărlătescu, avea să remarce, în notarea pe anul 1910-1911, «inteligenţa vie, judecata dreaptă şi bine format», «rezultatele excelente» la aplicaţiile tactice, «logica şi personalitatea» dovedite în elaborarea lucrărilor, propunîndu-1 pentru înaintarea la alegere (la excepţional - n.m.) la gradul de căpitan".[1] La manevrele din 1911, Antonescu primeşte din nou calificative excepţionale de stat-majorist de la conducerea superioară a Armatei. A fost, în mod logic, repartizat pentru stagiul de pregătire la Marele Stat Major (1912—1913) în gradul de căpitan (l aprilie 1913), unde s-a impus clar ca profesionist şi unde a impresionat prin „hotârîri limpezi şi nestrămutate".[2] Perioada 1911-1913 este însă acoperită cu o nouă „migrare" prin unităţi (Reg. 7 roşiori şi Reg. 4 roşiori) unde a făcut o practică de comandă absolut necesară pregătirii pentru stagiul de la M.St.M.
Imediat după avansarea în gradul de căpitan este mutat la Regimentul l călăraşi, dar după trei luni este adus de urgenţă la statul major al Diviziei 2 cavalerie, în urma intrării României în

1 Ibidem, nr. 4/1993, p. 6.
2 Ibidem.

al doilea Război Balcanic. Ghinionul îl urmăreşte pe Ion Antonescu: noul comandant al Diviziei 2 cavalerie era generalul Alexandru Mustaţă, o figura pitorească dar dubioasă şi care „avea sâ-şi încheie însă lamentabil cariera, dovedind un exces de zel nebănuit, dar dezaprobat de întreaga opinie publică românească, în ingrata funcţie de prefect al poliţiei pe timpul ocupării Bucureştilor de către armatele germane, austro-ungare, bulgare şi turce".[1] Aruncat pentru prima dată în luptă, Ion Antonescu dă măsura talentului său de militar, a seriozităţii cu care-şi trata meseria armelor şi a spiritului de sacrificiu, care sînt tipice ofiţerilor tineri pe timp de război, dar face şi dovada cunoştinţelor acumulate în şcoli şi unităţi, notările superiorilor săi pe timpul acestui conflict fiind de-a dreptul elogioase: „Căpitanul Antonescu, în calitate de ofiţer de stat-major la Divizia 2 cavalerie, mi-a dovedit în timpul mobilizării, al concentrării şi al operaţiunilor în Bulgaria că este un om de nădejde, în timpul operaţiunilor de mobilizare a lucrat cu stăruinţă şi pricepere, zi şi noapte, divizia fiind improvizată şi timpul foarte scurt. /.../ La trecerea Dunării a fost însărcinat să vegheze la adunarea şi ordinea diviziei dincolo de pod, în Bulgaria, şi să recunoască terenul pe care avea să înainteze divizia. S-a achitat perfect de această misiune şi m-a vestit la timp că divizia nu poate înainta spre Plevna /.../ din cauza inundaţiilor. S-a putut schimba astfel itinerarul fără nici un prejudiciu pentru trupe şi restul operaţiunilor, în timpul operaţiunilor a fost cu deosebire întrebuinţat în recunoaşteri şi transmitere de ordine la distanţe foarte mari şi în terenuri extraordinar de dificile. Străbătînd fără preget, în timpul nopţilor, pe vreme rea şi izolat, regiuni înţesate de comitagii (agitatori naţionalişti bulgari -

n.n.), mi-a dovedit că posedă în cel mai înalt grad calitatea de căpetenie a ofițerului de cavalerie şi stat-major: «Curajul în singurătate». Curaj şi sînge rece deosebit mi-a dovedit şi în afacerea de la Ohranie, unde a avut o atitudine foarte cavalerească în recunoaşterea
l Ibidem, p. 7.

dispozitiunilor de luptă şi în supravegherea lor sub focul inamicului, unde 1-am văzut în adevăr fericit că trăieşte şi că poate muri pentru țară. Mulțumită recunoaşterilor acestui neobosit ofițer, atît la înaintare cît şi la întoarcere, divizia s-a găsit întotdeauna /.../ în cele mai bune condiții de trai. Din cauza lipsei unui bun serviciu de subzistență, 1-am întrebuințat în acest serviciu şi pot zice că nu am văzut un om mai harnic, mai priceput şi mai ales foarte scrupulos. L-am găsit adesea în spital /.../ printre boieriei, unde se ducea fără nici un ordin, ci numai din dorința de a stăvili teribilul flagel. Le ducea tutun şi-i: îmbărbăta, încredințat că, dacă fiecare face cît de puțin se pricepe în acest sens, boala se va stinge. Era în adevăr devotat /.../ Mult simț național şi excelent patriot, în rezumat, am rămas cu impresiunea că este un eminent ofițer de cavalerie şi stat-majof şi că, cu un asemenea om, se poate întreprinde orice. El merită orice distinctiune".[1]
Căpitanul Ion Antonescu este acoperit cu decorații, cea mai importantă fiind Virtutea Militară (de aur), pe care n-au primit-o decît 7 ofițeri.
Deşi în continuare înscris în ordinea de bătaie a Regimentului l călăraşi, Antonescu a fost trimis pentru perfecționare în arma infanterie la Regimentul 38 Neagoe Basarab, unde, din noiembrie 1913, a primit comanda unei companii. Dar la izbucnirea primului război mondial, Antonescu este din nou mobilizat la statul major al Diviziei 2 cavalerie (22 iulie -1 noiembrie 1914) de unde se afirmă ca „un real ajutor şefilor săi în serviciul de stat-major".[2] Această apreciere nu este lipsită de contur profesional, pe fondul creşterii importanței stat-majorismului în Armata română şi înțelegerii rolului tot mai acut al modului de conducere a luptei, pe fondul diminuării rolului manevrei de forțe, care aducea multe pierderi. Pentru noi, această modificare a concepției era destul de tardivă, încă lentă, dar a stat la originea
marilor victorii din Moldova, unde factorul esențial al conducerii a fost reprezentat de ofițerii nivelurilor 3-4, care au adăugat tinereții lor cunoştințele luptei modeme..
La l noiembrie 1914, încă inexplicabil, Antonescu este mutat ca instructor la Şcoala Specială de Cavalerie din Tîrgovişte, la comanda escadronului de elevi. Străluceşte şi aici. Apoi, la l aprilie 1915 este numit într-o funcție capitală, printr-un salt amețitor, la comanda Biroului Operații în Statul Major al Corpului 4 armată, avînd ca şef pe generalul Constantin Prezan. Paradoxal, întîlnirea lor a fost un eşec. Numirea lui Antonescu în această funcție înaltă s-a făcut peste capul generalului Prezan şi acesta a protestat. O „protecție înaltă", cum se spunea în acea vreme, intervenise categoric pentru numirea sa şi am fi naivi să nu observăm că fostul inspector general al cavaleriei, prințul Ferdinand, era de la 28 septembrie/11 octombrie 1914 regele României! Amintirile viitorului mareşal şi conducător al României despre această numire arată însă că nu era inițiatorul ei:„Domnule general - i-a ripostat el lui Prezan -, am fost mutat fără ca eu să fi cerut şi nici mie nu-mi convine să stau în corpul acesta de armată, aşa încît vă rog chiar să insistați să fiu mutat".[1] Generalul Prezan trebuie să fi fost luat prin surprindere, pentru că astfel de reacții dure erau foarte rare, carierismul epocii implicînd servituti şi umilințe ruşinoase. Dar seriozitatea şi profesionalismul lui Antonescu 1-au impresionat pe generalul Prezan şi ei au devenit de nedespărțit, pînă spre sfîrşitul anilor '20, cînd a intervenit o răcire. La notarea din 1915, Prezan consemna clar: „Căpitanul Antonescu este desemnat de pe acum pentru cele mai înalte trepte militare".[2] O dată cu declanşarea ostilităților, comandamentul Corpului 4 armată este transformat în comandament de armată (Armata 4 de Nord) şi înaintează formidabil în Transilvania, depăşind prin viteză şi forță toate celelalte efective. Numai schimbarea situatiei politice determină
1 Ibidem, (notarea şefului de stat-major al Diviziei 2 cavalerie, maior Marcel Olteanu).
2 Ibidem, în „Viața Armatei", nr. 5/1993, p. 5.
1 Ibidem.
2 Ibidem.

trecerea sa la defensivă, în urma acestei campanii absolut fulminante, pe care statul român de atunci nu a fost capabil s-o susțină pînă la capăt, eliberînd Transilvania, Antonescu a fost avansat de către Ferdinand proprio-moto, adică direct de suveranul României, la gradul de maior. Ei bine, pentru a înțelege exact caracterul acestui om, este important de subliniat că Antonescu a refuzat categoric numirea peste termen, 1-a refuzat pe regele țării şi a cerut printr-un înscris ca asemenea tentative să nu se mai repete. Adus la exasperare de încăpățînarea ofițerului, generalul Prezan declanşează formalitățile regulamentare pentru avansare şi în urma a două rapoarte

succesive şi a calificativului unic pînă acum în armată: „Tot ce pot să spun de acest ofițer este că rar am întîlnit în viața mea militară un ofițer care să îndeplinească toate condițiile unui militar desăvîrşit"[1], Antonescu este făcut maior la l noiembrie 1916. Precaritatea valorilor la nivelul comandamentelor superioare a făcut ca figura lui Antonescu să | iasă şi mai mult în evidență. El conducea practic singur Biroul, ataşîndu-şi o serie de ofițeri tineri neexperimentați, dar pe care-i j conducea magistral prin ordine clare, precise şi, mai ales, coerent explicate. A urmat apoi operațiunea Argeş-Neajlov, cunoscută l sub denumirea „Bătălia pentru Bucureşti", în care generalul j Prezan a condus Armata l şi apoi un grup de armate mai mare, ocazie cu care, prin alt salt spectaculos dar, se pare, absolut nece- f sar, maiorul Antonescu devine şeful de stat-major al comandamentului acestui grup. Planurile bătăliei au fost concepute de el, dar alte complicații, slăbiciunile din alte sectoare, au împiedicat punerea sa în practică pînâ la capăt.

Este însă pentru prima dată cînd Antonescu face erori profesionale, determinate probabil de izolarea sa în mijlocul unui comandament depăşit de amploarea evenimentelor: „Studiind cu atenție documentele, rezultă clar, în cazul primei versiuni, că importanța atribuită episodului de la Răţeşti (pierderea ordinului de operații), ca şi retragerii precipitate a generalului Socec,

este exacerbată în mod voit pentru a estompa unele erori - în special datorate lipsei de informații - aparținînd comandamentului".[1] începe retragerea în Moldova. Generalul Prezan, numit în fruntea Marelui Cartier General, îl ia cu el pe Antonescu. De la 6/19 decembrie 1916, Antonescu a fost şeful Biroului Operații din cadrul Secției Operații, dar această funcție a fost aproape formală, el lucrînd direct cu generalul Prezan, stîrnind astfel invidia şi ura cîtorva superiori peste care se trecea cu uşurință, în altă ordine de idei, dar în aceeaşi temă, aceştia se arătau preocupați mai mult de ierarhii militare, grade şi sensibilități de paradă în timp ce țara era trei sferturi ocupată, armata înghesuită în Moldova, iar regele Ferdinand se ruga de germani să nu-l detroneze. Din această catastrofă s-a ieşit cu oameni ca Antonescu, Vaitoianu (Weithofer pe numele real), Averescu, Grigorescu, prin jertfa zecilor de mii de militari şi a ofițerilor de front, care umplu pe merit adevărata istorie eroică a armatei noastre. Se terminase războiul şi generalii Averescu, Iliescu, Constantin Cristescu, Cihoski încă se mai certau cine e vinovat, cine a dat nu-ştiu-care ordin greşit şi cine trebuie să împartă gloria. Literatura noastră de război nu a întârziat să surpindă tipologia ofițerului superior superficial şi deprofesionalizat, iar o vorbă chiar a rămas celebră: „Ocupați gările!" Ar trebui studiate cu toată atentia aceste fenomene dăunătoare - după ce ne încărcăm bine cu admirația pentru eroismul exemplar al înaintaşilor -, pentru a trage învățămintele de rigoare.

în octombrie 1918, subşeful Marelui Cartier General, generalul Lupescu nota în Dosarul personal militar al lui Antonescu că acesta este autorul reorganizării armatei din 1917, ceea ce rămîne absolut remarcabil. Documente şi mărturii ale vremii dovedesc că Antonescu a fost autorul aproape în întregime al planurilor de operații care au dus la marile victorii din Moldova. Pe acest front se petrece şi o altă întimplare importantă din cariera viitorului conducător: îi însoțeşte pe generalul Prezan şi pe Ion

l Ibidera.

l Ibidem, p. 27.

Armata, mareşalul şi evreii

I. C. Brătianu la Petrograd şi Moghilev pentru tratative cu aliatul rus. Cu această ocazie, Antonescu intră şi în domeniul militar al cooperării între armate, nivelul atribuțiilor dar şi al eforturilor sale crescînd simțitor. Astfel, după revenirea în țară el pregăteşte o contraofensivă puternică. Dar retragerea ruşilor de pe front în urma revoluției din octombrie face ca toată munca sa uriaşă şi eforturile de zile şi nopți intense să se prăbuşească în cîteva săptămîni. Mărturiile unor camarazi de arme arată că Antonescu a luat această situație ca foarte personal şi s-a încărcat cu o ură nedisimulată împotriva ruşilor, potențată apoi delira împotriva comunismului. Cîteva episoade în particular - cum a fost cel de la Tecuci, în care trupele ruse şi-au vîndut armamentul germanilor şi aceştia au bombardat oraşul cu el - au pus foc pe imaginea de trădători pe care şi-o formase despre foştii aliați de la Est Dotat cu o memorie ieşită din comun, Antonescu nu uita niciodată astfel de episoade, le ținea minte peste timp şi-şi realimenta cu ele disprețul, dîndu-le semnificații generale, etno-politice.

înțelegînd acum anumite motivații, putem dimensiona exact atitudinile sale de mai tîrziu, care însă au o origine imediată, în iama 1917-1918, cînd mulți aşteptau să se petreacă un miracol, j locotenent-colonelul Antonescu întocmeşte trei planuri de operații: dezarmarea trupelor ruse bolşevizate, pătrunderea trupelor române în Basarabia la cererea Sfatului Țării de la Chişinău şi rezistența pe Frontul de Sud, după armistițiul de la Focşani, în foarte scurt timp, armata română trece la anihilarea trupelor bolşevice de la Socola şi din alte zone ale Moldovei, apoi de peste Prut, cu o viteză lăudabilă (decembrie 1917 - ianuarie 1918). „Cel de al treilea plan a căpătat proporții de mit şi a fost denumit «triunghiul morții», dar nu a fost pus în aplicare pentru că, la 24 aprilie/7 mai 1918, Puterile Centrale au impus României pacea de dictat de la Bucureşti."[1] La 21 iulie 1918, locotenent-colonelul Ion Antonescu este numit într-o funcție

foarte interesantă, prin perspectiva patriotismului său, funcție pe care a solicitat-o singur, comanda Divizionului l din Regimentul 7 roşiori, de la Chiscani, în Basarabia, pe Nistru.

Ca într-o epopee plină de mistere, dar care nu o dată face istorie, regele îi aduce în secret pe Antonescu şi Prezan la Iaşi în octombrie 1918 şi le ordonă să întocmească proiectul reintrării României în război. Creierul acestei operaţii politico-militare a fost de această dată cel mai mare om politic din toate timpurile pe care 1-a avut România: Ion I.C. Brătianu. La 28 octombrie/10 noiembrie 1918 Armata română a fost remo-bilizată, iar la l Decembrie (stil nou) a avut loc Marea Unire.
Cariera lui Antonescu nu s-a oprit aici. El este planificatorul campaniei împotriva Ungariei sovietice în urma căreia Armata română a ocupat prima dată Budapesta (4 august 1919). La trecerea Tisei, locotenent-colonelul Ion Antonescu este decorat de suveran cu Ordinul„Mihai Viteazul", clasa a m-a, iar Ferdinand îi adresează următoarele cuvinte, care mă scutesc de orice comentariu: .Antonescu, Regele, mai mult ca oricare altul în această ţară, ştie cît îţi datorează România Mare".[1] Mai tîrziu, ele vor domina psihologia mareşalului.
în aprilie 1920 este avansat colonel, după ce primise o serie de misiuni diplomatice în străinătate: Constantinopol (ianuarie 1919), Belgrad (aprilie 1919) şi Conferinţa de Pace de la Paris (septembrie 1919), apoi Varşovia (1920). Ascensiunea sa rapidă nu a avut o continuare firească, Antonescu fiind numit în diferite funcţii minore, în comparaţie cu ce condusese el în războaiele ţării. Ca şi în alte situaţii, după ce s-a terminat războiul şi s-a făcut România Mare, n-a mai fost loc de atttia eroi. Timp de doi ani (1920-1922), Antonescu a fost comandantul Şcolii Speciale de Cavalerie (Oradea şi Sibiu), interval în care a făcut o excursie de studii în Franţa (mai-august 1921) şi un curs „de informare" la Versailles. Din acest episod minor se trage legenda că ar fi

l Ibidem, nr. 7/1993, p. 10.

l Ibidem.

urmat Academia Saint-Cyr, că a terminat-o primul etc., poveste care în mod categoric nu corespunde adevărului.[1]
în 1922, este într-adevăr ataşat militar la Paris, iar între 1923 şi 1926 ataşat militar la Londra şi Bruxelles. De acolo s-a întors cu importante influenţe britanice, dar politice, nu militare, acestea din urmă fiind limitate datorită ponderii care se punea atunci şi acolo pe Marina Regală şi mai puţin pe Trupele de Uscat ale Majestăţii Sale. De atunci provine şi preferinţa sa pentru ţinuta vestimentară militară de tăietură britanică. Tot în Occident, colonelul Antonescu a conştientizat capacitatea economică şi financiară a democraţiilor, precum şi rolul imens pe care îl juca evreimea în întreaga suprastructură economică şi politică mondială. Fără a fi fascist, el a văzut în ascensiunea ulterioară şi-n violenţa antisemită a lui Adolf Hitler o modalitate de a lupta împotriva acestei ordini internaţionale, ale cărei reflexe în România dădeau apă la moară naţionalismului xenofob. Cu toate că şi evreii s-au comportat extrem de neprevăzători şi imprudent în favoarea comunismului internaţionalist, Antonescu greşea din cel putin două puncte de vedere: 1) puterea economică şi politică • a evreimii era rezultatul unui efort propriu al acestui admirabil popor şi 2) milioanele de evrei obişnuiţi nu puteau reprezenta suprastructura lumii. Dar, ca să observe asta atunci, lui Antonescu îi trebuia un cap politic.
în toamna anului 1926, pe fondul delirului vigilenţei care-i apucă pe mediocri atunci cînd sînt puşi în faţa unui eveniment deosebit, de mare gravitate, Antonescu este chemat urgent la Bucureşti şi acuzat că susţine reîntoarcerea în ţară a fostului prinţ Carol, în acel moment cetăţeanul Caraiman. Numai o aberaţie poate alătura un caracter ca al lui Antonescu de aventurierul pe care-1 respingeau casele regale europene, ca pe mărul putred. Colonelul Antonescu, fostul planificator strălucit al primului război mondial, ajunge astfel să bată pe la diferite uşi de generali, între care unii, în buna regulă a oportunismului românesc,
vor contribui chiar ei decisiv la aducerea lui Carol Caraiman pe tron şi la detronarea regelui legitim, în sfîrşit, ca „o favoare", este numit la comanda Regimentului l roşiori, dar unde stă doar 7 luni. Abia la 15 iulie 1927, pe fondul eşecului lui Averescu (duşmanul său declarat) de a forma guvernul, Antonescu este numit comandant al Şcolii Superioare de Război. Nu întîmplător insistă studiul de faţă pe mediul în care s-a format Antonescu, pentru că acesta este cel care 1-a adus la putere în 1940. Exact în clipa numirii sale la conducerea celei mai înalte instituţii de învăţămînt militar, Nicolae lorga privea astfel noul guvern:, Am asistat apoi la harţa de fiecare clipă între miniştrii care se urau între ei şi n-aveau nici un sentiment şi nici o stimă pentru un conducător răsărit prin surprindere (Barbu Stirbey - n.m.), mulţumită unor uneltiri personale".[1] Ion Antonescu a îndeplinit această funcţie pînă în 1929, iar pentru ultimele două luni ale anului 1928 a fost şi secretar general al Ministerului de Război. Numai că o schimbare de guvern (a cîta, oare?) îl aduce în fruntea ministerului pe generalul H. Cihoski, alt duşman din timpul războiului, care îl destituie imediat din răzbunare, fără motiv profesional. Este important de ştiut că Antonescu n-a ripostat niciodată la aceste provocări, dar le-a ţinut foarte bine minte. Sînt anii în care începe să simtă dezastrul care se apropie şi crede că steaua lui este destinată unui moment al „curăţeniei generale", în perioada 1930-1931 a fost numit succesiv la comanda brigăzilor 8 şi 6 cavalerie, iar la 10 mai 1931, după 11 ani de aşteptare (nota bene!) este avansat general. Rămîne comandant al Şcolii Superioare de Război pînă în 1933, cînd este numit comandant al Diviziei 3 infanterie din Piteşti. Din decembrie acelaşi an primeşte şi însărcinarea de subşef al Marelui Stat Major.

Revâzînd acest traseu chinuit, obstacolat de incompetență şi orgolii, al unui militar pasionat de profesia sa, dar captiv al ierar-

1 Ibidem.

l N. lorga, O viața de om, aşa cum a fost. Orizonturile mele, Bucureşti, Minerva, 1971, p. 693.

hiilor rigide şi al unei mentalități pe care armatele modeme au depăşit-o după evaluarea corectă a primului război mondial, putem înțelege mai uşor reticențele lui Ion Antonescu față de viața politică, în general, față de partide politice şi lideri ai acestora. Imaginea catastrofală pe care o prezentau toate acestea unui individ moral şi înțepenit în principiile sale trebuie să-i fi întărit convingerea că la baza democrației româneşti s-a instalat ; o boală fără leac. Este exact ceea ce, din umbră sau izolat, pe căi nu totdeauna clare, emiteau legionarii, asupra cărora chiar oamenii politici inconştienți proiectau o lumină falsă, perversă şi atrăgătoare, de „tineret al țării". De aici şi pînă la ideea înlocuirii „putregaiului" nu mai era decît un pas. A fost probabil locul, poate singurul, în care concepțiile lui Antonescu se întîlneau cu ale Căpitanului. O țară clădită de un partid şi condusă ferm de un om avea exponenți de imagine în simbolurile România Mare şi Brătianu, iar cînd acesta din urmă a murit şi Partidul Național Liberal a intrat în derută, căderea statului sau ? redresarea sa a rămas la discreția conjuncturii internaționale. A i încercat Maniu să facă ceva, dar mai mult a stricat, a încercat şi ! Carol al II-lea, dar totul s-a prăbuşit în cîteva luni ale anului 1940. în acelaşi timp, în armată, invidia, ura împotriva ofițerului inferior care se dovedeşte mai capabil, care sare prin meritele sale ierarhia, sînt aspecte tipice ale incompetenței instalate la conducere. Ne mirăm mereu că armata era nepregătită, că , războaiele ne-au surprins neechipați modem... Iată, cea mai '*! recentă analiză oficială militară asupra participării în al doilea război mondial arată că la data trecerii la eliberarea teritoriilor ocupate de U.R.S.S., în iunie 1941, Armata română avea „un procent de neinstruiți de 50% la contingentele de completare şi 56% la cele din rezervă!"[1] Dacă s-ar republica ziarele din perioada iunie 1940 - iunie 1941 s-ar vedea cît zgomot s-a făcut pe seama cedării de teritorii, cîte angajamente „serioase" s-au

l Armata română in al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei si a părții de nord a Bucovinei..., p. 82.

luat pentru pregătirea armatei, cît a avut de suferit populația de pe urma aventurilor de ultimă instanță: dictatură național-legionară şi regim autoritar militar. Generalul Ion Gheorghe, care 1-a cunoscut bine, ne lasă următoarea imagine: „Fără nici un sentiment de pietate el a măturat praful aşternut timp de decenii pe întregul organism al armatei române. El a cutezat să înfiereze minciuna despre o pretinsă armată puternică. Cu această minciună au încercat toate guvernele să ascundă adevărul cu privire la această situație, în realitate, armata existentă nu oferea țării nici cea mai mică securitate militară. Ea era umflată pe dinafară, dar cu totul goală pe dinăuntru. Generalul Antonescu i-a demascat slăbiciunile fără scrupule, la fel cum a biciuit fariseismul partidelor şi guvernelor care se pronunțau în mod demagogic pentru armată, fără a ieşi din gesturile fățarnice".[1]

Revenind însă la momentul contactelor lui Antonescu în lumea politică de la noi (1934-1937) vom observa că de jur împrejurul României triumfau regimurile autoritare, dictaturile militare - Horthy, Metaxa, Pilsudski -, ceea ce, nu este greu de imaginat, nu se putea să nu aibă efect asupra acestui militar ambițios. Părea de mult că România este predestinată unui general, aşa de prost era condusă. Antonescu a avut astfel toate condițiile să creadă că va fi nevoie de el într-o nouă formă de conducere a statului, autoritară, pusă pe fapte mari. Implicarea în politică (deşi marginal, stîngaci şi nepotrivit, în comparație cu alți comandanți militari, ca ministrul general N. Condeescu, coautor iresponsabil al loviturii de stat anticonstituționale din iunie 1930) a f acut din Ion Antonescu un general care trăia cu convingerea că este cel mai bun, că deține soluțiile precise şi corecte pentru soarta armatei, că nu este înțeles de şefii săi - față de care, să o spunem, se comporta nu de putine ori arogant -, că se fac greşeli capitale în imediata lui apropiere — şi se făceau cu grămada! —, că este înconjurat de imbecili, că buni sînt numai ofițerii pregătiți de el sau cei pe care-i respecta el, deoarece avea

l General Ion Gheorghe, op. cit., p. 114.

criterii valorice inatacabile, că numai el poate rezolva cauza armatei şi a țării, dur, fără menajamente, în disprețul față de politicienii corupți şi partidele lor corupte. Aureolat de o carieră 'f sinuoasă dar care 1-a făcut foarte popular, de o viață personală ireproşabilă şi de o ținută morală aproape stranie în comparație cu ce se întîmpla în jurul său, generalul Antonescu s-a simțit irezistibil atras de Putere. La 6 septembrie 1940, acest om tensionat şi bolnav avea deja toate trăsăturile unui dictator discreționar căruia societatea îi oferea pe tavă şi în totalitate posibilitatea de a se comporta ca atare.

Cazul medical

Din Dosarul personal militar putem înțelege că Ion Antonescu a avut o debilitate fizică încă din copilărie, iar din mărturiile unor apropiați şi din scrisorile sale sau ale Măriei Antonescu aflăm că era destul de bolnăvicios şi, de

aceea, protejat de la efortul fizic de către mama sa. Aceasta a încercat să-i imprime şi un anume romantism, o înclinare spre reflecţie, limitate însă de aerul militar al familiei conservat de părinte şi de anturajul social. Din păcate, tatăl său, Ion, căpitan de administraţie, a murit timpuriu, de educaţia şi pregătirea copilului ocupîndu-se tatăl vitreg, maiorul Baranga, cu care se recăsătorise mama sa. Chiriachiţa Antonescu (Liţa Baranga) era o femeie inteligentă şi cultă, cu ascendenţă nobiliară românească. Dar este cert că modelul pe care 1-a avut copilul în faţa ochilor a fost cel militar, ofiţeresc, peste care s-au suprapus implacabil coordonatele patriotismului local, argeşenii şi muscelenii fiind cunoscuţi pentru naţionalismul lor robust; ei i-au dat pe Brătieni şi pe Ion Mihalache, pe Arnăuţoiu şi Arsenescu, ceea ce spune foarte mult.

„înclinaţiile spre cariera militară se manifestau încă din anii copilăriei, jocurile preferate ale lui Ionel, nume cu care va fi alintat şi în anii maturităţii, erau cele inspirate din scenele de luptă învăţate la scoală din apropiatul război pentru independenţa ţării, îi plăcea să comande, el fiind de cele mai multe ori întruchiparea lui Walter Mărâcineanu, Gheorghe Şonţu, Candiano Popescu sau chiar a sergentului Niculae, care a cucerit drapelul otoman la Griviţa."[1] Tatăl vitreg al lui Ion Antonescu a fost un tip uman despre care ştim doar că refuza cu obstinaţie orice compromis, fapt care 1-a împiedicat să urce în carieră. Putem presupune însă că orientarea fiului său către cavalerie, precum şi amînarea cu doi ani a înscrierii la Şcoala Fiilor de Militari au avut drept cauză slăbiciunile fizice, înţelegînd prin acestea capacitatea mai redusă la efort fizic, talia, forţa musculară scăzută, ceea ce nu înseamnă, nici pe departe, că era un copil anormal. Problema era trecerea unor probe fizice cu barem pentru care nu toti copiii sînt dotaţi. Să remarcăm însă existenţa unei şcoli speciale pentru fiii militarilor, ceea ce dezvăluie şi o anumită mentalitate de castă. Ne putem închipui, totodată, ce şoc psihic a primit copilul Antonescu, descoperind că nu îndeplineşte condiţiile pentru a intra în şcoala predestinată, în lumea castei sale. Nu este exclus ca încă de atunci să fi apărut primele simptome ale complexului de inferioritate faţă de persoanele mai înalte de statură, fenomen observat public mai tîrziu. Totuşi, copilul era inteligent şi agil, crescuse într-un mediu familial intelectual, făcea parte din lumea bună, şi probabil că nu-i lipsea ambiţia de a-şi depăşi modelul. Altfel nu se explică surclasarea debilităţii fizice cu un mare efort de pregătire, deşi în şcolile timpurii'de cavalerie rămîne deficitar tocmai la specialitatea armei. Aşa cum am arătat, orientarea sa către alte domenii ale artei militare 1-a predestinat conducerii de trupe şi mai puţin luptei propriu-zise. Ion Antonescu n-a condus niciodată o subunitate sau o unitate în luptă! Cazon spus, a fost întotdeauna un ofiţer de hartă, de recunoaştere şi de regulament, un excelent planificator, ceea ce nu-i diminuează meritele,

l Comandor dr. Jipa Rotaru, Ion Antonescu - un destin tragic (Mica biblioteca „Viaţa Armatei"), nepublicat.

deoarece gînditorul militar are pînă la urmă pe sufletul său viaţa trupelor.

Antonescu a fost toată viaţa un individ puternic încărcat î emoţional, comportamentul său devenind nu o dată oscilant, J ciclotimie chiar pe intervale foarte scurte, impulsurile nervoase ale „bunătăţii" şi „răutăţii." acţionînd cu mare rapiditate între ele, * dînd impresia că trece de la una caldă la una rece prea repede. '< Episodul 1907 dovedeşte că trăirile interioare ale tinărului sublo- ' cotenent erau violente, extrem de intense şi în bună măsură j pasionale, într-un memoriu din 1938, el recunoaşte stupefiant: „Am călcat în sînge românesc nevinovat dar am căzut şi grav bolnav. Imaginea celor căzuţi nu m-a părăsit niciodată. O am şi astăzi vie în faţa ochilor mei".[1] Sînt simptomele unui complex de vinovăţie exacerbat, dus la limite, pentru că, într-adevăr, Ion Antonescu s-a îmbolnăvit destul de serios pe fond psihic şi începînd cu 25 mai 1907 a fost trimis de Ministerul de Război într-un concediu de 4 (patru) luni de zile cu diagnosticul „pentru debilitate".[2] în anul următor, afecţiunea psihică recidivează | şi este trimis într-un nou concediu medical, de 45 de zile. Apoi «

este detaşat pe caz de boală la ridicolul Depozit de Remontă din | Cislău. Pare un ofiţer irecuperabil şi cu cariera iremediabil ratata. | Dar tocmai această perspectivă îl mobilizează, îl ambiţionează şi printr-o tărie de caracter admirabilă îşi continuă pregătirea, | vine de la depozitul acela de prăsit caii, dă examen la cea mai j înaltă instituţie militară de învăţămînt şi intră primul. Fără îndoială, ne aflăm în faţa unui bărbat cu o voinţă de fier. Profilul său moral, potenţat de suferinţa prin care trecuse, precum şi de efortul propriu de a-şi depăşi boala, 1-a făcut să refuze avansarea „peste rînd". începe să se construiască imaginea proprie despre propria personalitate şi ajung la maturitate accentele de corectitudine, moralitate, justiţie, onoare militară, sacrificiu, dragoste de ţară şi popor pe care le gîndeşte în mod absolut. La ciclo-

1 Adrian Pândea, Eftimie Ardeleanu, op. cit., în „Viaţa Armatei", nr. 3/1993, p. 7.

2 Ibidem.

tunici, acestea sînt întotdeauna însoţite de negaţia lor: incorectitudine, imoralitate, nedreptate, dezonoare, laşitate, trădare, pe care le urăşte şi le disprefuieşte tot în mod absolut. Ca militar, supus stereotipurilor castei sale, faptul că unii dintre instructorii şi comandanţii săi s-au dovedit trădători de ţară a fost interpretat ca un furt din propria sa existenţă, Antonescu simţindu-se frustrat că nu se putea lăuda cu profesorii săi, cu şcolile în care se pregătise. Exista obiceiul prost de a arunca oprobriul asupra unei instituţii din cauza unor indivizi care le necinsteau, mai ales dacă locul respectiv era cumva un cuib liberal, conservator etc. Destinul a fost cît se poate

de crud cu acest om: „La începutul anului 1921, în manejul şcolii de la Sibiu, Ion Antonescu suferă un grav accident soldat cu o fractură la baza craniului şi cu consecinţe extrem de neplăcute - pierderea echilibrului, paralizia feţei şi a mîinii drepte etc."[1] în urma acestui accident, Antonescu are o convalescenţă de 6 luni şi rămîne cu o sensibilitate la frig şi un tic facial, interpretat uneori de oameni care nu-i cunoşteau suferinţa drept „o crispare a muşchilor feţei", „un semn de mare concentrare", sau „un acces de furie abia stapînită". Nu am găsit nici o confirmare a suspiciunii de sifilis care planează asupra sa, cu toate că unii analişti se arată foarte categorici: „Ion Antonescu a fost un notoriu sifilitic, afectat de această boală într-un anume grad care nu a fost fără influenţă asupra comportării sale, accentuîndu-i în tot cazul tendinţele megalomane, autiste, mergînd pînă la delirul grandorii şi mania persecuţiei. (Cunosc acest amănunt de la o rudă foarte apropiată a mea care s-a tratat cu acelaşi medic şi care 1-a cunoscut bine pe viitorul «Conducător», atît la Statul Major, cît şi în timpul pacificării răscoalelor de la 1907. El a evitat soluţia fatală a boalei, dar a rămas marcat de ea; de altminteri şi Nichifor Crainic explică aşa purtarea lui ciudată şi afirmă că Antonescu ar fi «dispărut» în vara anului 1941, cînd ar fi urmat tratamentul

l Adrian Pândea, Eftimie Ardeleanu, op. cit., în „Viaţa Armatei", nr. 7/1993, p. 10.

învechit, zic eu, ca malarie, ceea ce 1-ar fi dus la oarecare limpezire mentală, observată şi de alţii.)"[1] Ipoteza valorosului critic literar este cumva hazardată, în primul rînd, expresia „sifilitic notoriu" este inadecvată, din moment ce nici astăzi nu ştim dacă a fost sau nu. Ea se referă probabil la impresia pe care o năştea comportamentul său nefiresc, care putea fi foarte bine urmarea afecţiunilor fizice şi psihice de care suferise şi care erau suficiente pentru o boală nervoasă, fără să fie nevoie de spiro-/ cheta Treponema pallidum. în al doilea rînd, ruda apropiată care 1-a cunoscut la M.StM. şi apoi în perioada răscoalei din 1907 face o confuzie, întinerindu-1 de la 51 de ani, cît avea cînd a intrat în Marele Stat Major, la 25 de ani cît avea la Galaţi în 1907. Nichifor Crainic a fost un legionar notoriu (sic transit,..), ale cărui păreri sînt partizane, exprimate în contextul bizantinismului care domina moravurile vremii: doi ani mai tirziu el va aduce elogii spumoase mareşalului în „Gazeta de Turda" (31 ianuarie 1943): „Onoarea si eroismul său conglăsuiesc" etc. Dar bănuiala că Antonescu a avut un sifilis netratat la timp rămîne încă foarte puternică la opozanţii săi.

Unele pagini ale corespondenţei sale dovedesc fără dubiu o stare psihică precară, un echilibru fragil care se pierdea foarte uşor în stări depresive, mergînd pînă la gesturi spectaculoase, într-o scrisoare adresată şotiei generalului Prezan - una din putinele femei de care s-a apropiat cu o prietenie plină de afecţiune -, Antonescu pare foarte deprimat pentru faptul că nu fusese avansat colonel. Această scrisoare, trimisă în luna aprilie 1920, ne dezvăluie şi alte aspecte ale stării sale de sănătate:

„Dragă Olga,

Conform promisiunii din scrisoare trebuia să-ti scriu ieri. O întîmplare dureroasă, una din cele mai dureroase poate din viaţa mea, m-a făcut să amîn pe astăzi convorbirile mele cu tine.

l Alexandru George, O importanta problema a istoriei noastre, în „Dilema" nr. 165 din 8-14 martie 1996, p. 9.

Ceea ce prevedeam s-a întimplat Au ieşit ieri înaintările. S-au făcut Bereşteanu, Bădulescu, Bolintineanu M., Vasilescu, Cristea, lonescu Sergiu şi dr. Cristian etc. etc. Toţi colegi de clasă, de vîrstă şi de promoţie cu mine, afară de dr. Cristian, care este ofiţer cu doi ani mai mare ca mine.

Poţi acum să-ti închipui starea mea şi revolta de care sînt cuprins. Poti, în acelaşi timp, să apreciezi dacă este sau nu justificată.

în cavalerie, înaintările s-au oprit cu 3 - 4 înaintea mea, în schimb la infanterie, unde figurau 65 pe tabel, s-au făcut 61, lonescu Sergiu fiind al 60-lea. Cum au putut să aibă atît îndrăzneala? Sînt trei zile de cînd mă zbat în chinuri morale groaznice. Ce să fac? Am pus în cumpănă trecutul, munca şi conştiinţa cu care am lucrat, în raport cu aceea a acelora care, astăzi, deşi clasă cu mine, mi-au luat-o înainte şi care, desigur, îi vor face generali înainte şi mă vor comanda, cu demnitatea mea.

Aşa sărac lipit cum mă ştii, am luat totuşi hotărîrea supremă şi nespus de dureroasă de a mă despărţi de haina şi de cariera cărora le închinasem cu pasiune şi fără restricţiune viaţa mea întreagă.

După o muncă de atitia ani, fiind aproape de bătrînete (avea 38 de ani! - n.m.), nevoit sînt, orice s-ar întîmpla, să mă arunc în voia soartei şi să găsesc în altă parte, afară din oaste şi departe de ea, pîinea cea de toate zilele şi puterea de a uita nedreptatea omenească. Oricît de grav, de dureros şi de periculos este gestul ce sînt hotarît sâ-1 fac, trebuie să-1 fac, fiindcă înţelegi bine că un om care a crezut şi a trăit o viaţă întreagă numai din muncă, din conştiinţă şi din dreptate nu se poate arunca în mocirlă şi nici trăi fără demnitate în situaţia în care se găseşte. Avînd însă suficientă putere de muncă nu se poate să nu găsesc în lumea aceasta atît de mare un loc unde să mă adăpostesc şi o pîine cît de neagră cu care să mă hrănesc.

Nu voi întinde niciodată o mînă cerşetoare nici unei mărimi pămînteşti, oricît de strălucitoare ar fi ea. Călăuzit de acest principiu îmi dau demisia fără a mă plînge şi fără a mă ruga de unul

sau de altul pentru a încerca o revenire asupra erorii făcute, dacă într-adevăr ea, după cum cred eu, a fost făcută. Dar o nenorocire n-a venit niciodată separat.
Acum sînt complet vindecat...
Aşadar, nici o grijă nu mai am în această privinţă.
D-zeu a vrut aşa; poate dacă rămîneam cu consecinţele absolut inevitabile în accidente similare, aş fi fost condamnat să port şi umilinţa care mi-a pregătit-o... (indescifrabil - n.m.) acei cărora le-am făcut şi-i speriam cu umbra mea.
Dar nu! Cred că şi în acest caz aş fi plecat Mai bine vînzător de ziare, însă om, decît un ÎL col. cu demnitatea călcată în picioare.
Eu am hotărît şi am reflectat dacă este uman şi corect să-ţi întunec, fie cît de puţin, zilele de repaus şi de distracţie pe care v-aţi dus să le găsiţi acolo. Dar, ce vrei! nevoia de a spune cuiva suferinţa mea a dominat voinţa.
Şi cui era să mă confensez altuia decît ţie?
îţi cer deci iertare şi am speranţa că terminînd scrisoarea mea vei exclama «ce măgărie omenească!» şi vei uita totul după cum am făcut şi eu.
De acum înainte numai viitorul mă mai preocupă. Tot ce este, în această privinţă, trecut - la coş.
Salutări respectuoase celuia (generalul Prezan - n.m.) care are, mai mult ca mine dreptul ca să se plîngă şi să sufere de mizerabilele apucături omeneşti.
Ionică"
Nu ştim încă dacă Antonescu şi-a depus atunci o cerere de demisie, dar după cîteva zile era colonel.
l în textul original, Antonescu a lăsat două rînduri cu puncte de suspensie; ele înlocuiesc probabil denumirea afecţiunilor de care suferea sub forma unei aluzii la o situaţie pe care doamna Prezan o cunoştea. Probabil erau doua boli distincte (poate sifilisul, poate boala nervoasa) dar, avînd în vedere data prezumtivă a scrisorii, nu poate fi accidentul de călărie din 1921.
După accidentul de la Sibiu, generalul Prezan îi scria de la proprietatea sa Schineta:
„Iubite Antonescu,
Dacă eventual ai dori să încerci depurativul de sînge despre care ţi-am vorbit la Bucureşti, iată comanda ce ar trebui făcută:
- un litru de sirop depurativ nr. l
- trois boites pilules toniques ferrugineuses
adresa este: M-me Vincent (pharmacien) 8, place Victor Hugo, Grenoble, France.
Comanda s-ar putea face prin un camarad de la Paris. Preţul nu-1 cunosc care ar fi cel actual; înainte de război un litru de sirop costa 20 de lei, iar cutiile de pilule cîte doi lei una.
Modul de întrebuinţare este: siropul cîte două linguriţe de dulceaţă, dimineaţa, imediat la sculare, fie simplu, fie, mai bine, în infuzie de foi de frasin, cîte o ceşculiţă de cafea. Pilulele cîte *4 pe zi: 2* la începutul fiecărei mese (dejun şi prînz).
Cum mergi cu sănătatea? în orice caz, odihna de cîteva săptamîni la Paşte la Sckineta nu-ti face rău.
Dar cu Diamandy cum a rămas?
Noi ne zbatem cu strînsu de materiale pentru construcţia casei şi asistăm cu dezgust la certurile ordinare dintre partidele politice ce sînt în opoziţie.
Cu multă afecţiune,
Prezan"[1]
Trei sâptămîni mai tîrziu, generalul Prezan îi scria din nou, confirmîndu-ne ipotezele asupra suferinţelor lui Antonescu, unele de durată şi cu sechele inevitabile:
l Biblioteca Muzeului Militar National, fond Scrisori (datată 6 februarie 1922).

„Iubite Antonescu,
Cînd a plecat Olga de aici a rămas convenit că, dacă este ceva urgent pînă nu soseşte ea acolo să-ţi telegrafiez d-tale spre a o înştiinţa. Credeam că, după sosire, să-mi trimită adresa ca să ştiu unde să scriu. Neavînd încă aceasta, te rog dacă eşti bun să-i remiti alăturata scrisoare.
Sper că îmbunătăţirea sănătăţii, pe care mi-ai anunţat-o cîtva timp după ce te-ai reîntors la Sibiu, se menţine cu bun progres şi că, în curind, îmi vei face cunoscut completa restabilire, ceea J ce o doresc din toată inima; este destul un an de cînd suferi.
Ce zici, nu este aşa că am făcut foarte rău că nu am primit Ministerul de Război?
Cu multă afecţiune,

Prezan"[1]
O lună mai tîrziu, implicat într-un incident administrativ banal, din care duşmanii lui au făcut un „caz", Antonescu se adresa patetic Comandamentului Şcoalelor de Aplicaţie ale Cavaleriei, aducînd dovezi ale nevinovăţiei sale (era acuzat că şi-a însuşit o litografie-aparat de la Regimentul 35 artilerie) şi contestînd pedeapsa:
, Am spus întotdeauna adevărul şi-1 voi spune chiar dacă aş fi convins că prin această procedare merg la ruina completa şi iremediabilă a sănătăţii şi situatiunii mele. în consecinţă, dacă se va dovedi că într-adevâr n-am informat complet ministerul asupra chestiunii sînt gata să trag imediat consecinţele şi le voi trage fără a ezita. în ordinul d-voastrâ se spune că «procedeul întrebuinţat» de mine a fost «nemilitâresc», fapt pentru care vi s-a ordonat să mă «observaţi în scris».
l Ibidem (datata 26 februarie 1922).
Acuzarea este foarte gravă şi nu poate sta sub apărarea ei, fără a se sufoca, un ofiţer care are un trecut greu, absolut nepătat şi îndelungat de muncă, un memoriu[1] plin de elogii, de laude şi de admiratiune şi care n-a primit în întreaga lui carieră nici o pedeapsă şi nici o observatiune scrisă sau chiar verbală. Sînt în această privinţă, o recunosc, de o sensibilitate maladivă care se datoreşte nu unor cauze fizice, ci conştiinţei, muncii şi zelului pe care 1-am depus în toate ocaziunile pentru a-mi servi ţara, armata şi arma.
Am considerat întotdeauna ca o jignire mortală orice gest de nemulţumire şi orice observaţie mi-ar face vreunul din şefii mei, pentru faptul că ar putea fi nemulţumit de modul în care îmi îndeplinesc datoria. Numai datorită acestei mentalităţi şi sensibilităţi am putut pe de o parte să produc ceea ce am produs şi pe de altă parte să ajung, de la această vîrstă, la ruina fizică în care mă găsesc".[2]
Radu Lecca este cel care confirmă „dispariţia" din 1941: „Tot în anul 1941, mareşalul Antonescu s-a îmbolnăvit grav, şi multă vreme nici nu venea la Preşedinţia din Piaţa Victoriei, dar rezolva hîrtiile la vila care o avea la Băneasa. Doctorii nu ştiau ce boală are. Doamna Goga îl trata cu farmece. Sub patul lui Antonescu erau oase de morti şi alte remedii vrăjitoreşti".[3] Informaţia întăreşte presupunerea că era vorba de o boală psihică, subliniind că din acel moment Veturia Goga a avut o mare influenţă asupra mareşalului. Asta nu 1-a împiedicat pe mareşal s-o ameninţe cu închisoarea atunci cînd a constatat că face declaraţii în numele său şi, mai ales, trafic de influenţă. „Unul din cele mai ciudate fenomene ale bolii sale era teama de singurătate şi de izolare. Aceasta favoriza exercitarea de influenţă asupra Mareşalului."[4] Cu toate rezervele de rigoare, trebuie însă
1 Aluzie la dosarul personal.
2 Biblioteca Muzeului Militar Naţional, fond Scrisori (datată Sibiu, 29.03.1922).
3 Radu Lecca, op. cit., p. 173.
4 General Ion Gheorghe, op. cit., p. 270.

să acceptăm că a te încrede în „remedii" macabre presupune, la un intelectual, o judecată deteriorată, într-o notă din acelaşi *J volum, Alexandru V. Diţă arată că boala s-a agravat în 1942, fără ca medicii să poată stabili un diagnostic precis. „Diagnosticul real - malarie - a fost pus de un medic adus de la Viena, doctorul Eppinger."[1] într-un memoriu întocmit de generalul losif lacobici după 23 august 1944, acesta descrie o scenă petrecută imediat după sărbătorile Crăciunului 1941: „Fusesem chemat, împreună cu generalul Tătâranu, la mareşal, care se afla bolnav în pat, avînd temperatură ridicată. La întrevedere asistase şi Minai Antonescu. Mareşalul ne chemase, în mod vădit speriat de unele evenimente locale defavorabile de pe aripa de sud a frontului german. Ne ordonase a lua măsuri de prevedere pentru cazul unei eventuale replieri a acestui front, măsurile recomandate cuprinzînd regiunea Odessa-Nistru, spaţiul de deasupra Galatiului şi frontul fortificat permanent de pe Siret-Focşani. Demoralizarea mareşalului fusese aşa de mare încît vorbind de posibilitatea retragerii frontului spre tară, avea viziunea şi-şi exprima voinţa fermă de a se retranşa la nevoie şi o luptă cu Armata română chiar şi în vestul Olteniei. Am fost foarte impresionat de pesimismul mareşalului, dar apreciind că vorbesc cu 'f un om cuprins de febră, n-am intrat în nici o discuţie contradictorie, luînd numai act de dorinţele lui. Părăsind camera bol- J navului am spus generalului Tăfâranu impresia mea de a fi vorbit cu un om anormal. Cît de aproape am fost de adevăr mi-a dovedit Minai Antonescu, care, deşi cu desăvîrşire străin de problemele militare, totuşi, putuse constata că mareşalul i-a părut «tare speriat». Bineînţeles, întrevederea nu avusese, în ceea ce priveşte activitatea Marelui Stat Major şi a armatei, nici o urmare, căci apreciasem situaţia strategică cu mult calm",[2] O astfel de atitudine bizară pentru iama 1941, adică după ce Armata română
eliberase Basarabia, Bucovina şi înainta rapid spre inima Rusiei, lasă deschisă varianta comportamentului patologic special, care presupune că Antonescu lua decizii fiind influenţat de starea sănătăţii sale. Astfel, chiar în intervalul 25 şi 29 decembrie 1941, revenindu-şi din boală (care putea fi şi o gripă rebelă), ieşind din starea de depresie, cheamă la el pe ataşatul militar german, colonel dr. Spalke, şi îl roagă să-i transmită Fiihrerului propunerea pentru „participarea masivă a armatei române la campania din primăvara anului 1942".[1] Generalul lacobici, care era la acea dată şeful Marelui Cartier General îşi exprima uimirea: „Cum se putea nu numai schimba, dar chiar inversa hotărîrea anterioară a mareşalului de o importanţă capitală, fără ca Marele Stat Major să fi fost

invitat de a-şi da părerea înainte de a se lua această hotărîre?"[2] Situaţia este confirmată şi de generalul Ion Gheorghe: „Din nefericire, boala Conducătorului Statului a început să se înrăutăţească tocmai în acele zile decisive. Mareşalul suferea deja de crize de leşin, de depresiuni apatice şi de o slăbiciune generală. Fjiergia şi hotărîrea sa au fost afectate, într-o vreme se părea chiar că viaţa îi este în primejdie. Boala, ale cărei cauze şi al cărei caracter medicii nu îl puteau constata şi pe care încercau s-o combată cu tot felul de injecţii, a fost în cele din urmă identificată ca o malarie cronică. Mareşalul s-a tinut mult timp pe picioare. Cînd în cele din urmă a fost silit să stea la pat, suferinţa a luat forme îngrijorătoare".[3]

Constatind că starea sănătăţii îi influenţa deciziile politice şi militare ne putem forma o imagine asupra fondului psihic pe care a făcut greşelile cunoscute, la care se vor adăuga şi alte argumente: cunoştea precaritatea pregătirii şi dotării Armatei române (spaima în faţa unei înfrîngeri locale); exagera rolul onoarei şi cuvîntului dat, lansîndu-se într-o alianţă fără nici un document sau garanţie convenită („Greşeala lui Antonescu este

1 Ibidem, p. 336.

2 Colonel dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, Opoziţie sau conflict?, în „Revista de istorie militară", nr. 1/1996, p. 28.

1 Ibidem, p. 29.

2 Ibidem.

3 General Ion Gheorghe, op. cit., p. 236.

că nu a negociat cu Hitler concursul armatei române dincolo de Nistru şi că a declarat că acest concurs este oferit necondiţionat"[1]); considera că personalitatea sa este suficientă pentru garantarea statului şi că, la situaţii excepţionale, sînt suficiente măsurile excepţionale.

încrezător în voinţa sa şi-n lupta contra bolii, Antonescu transfera această luptă la nivelul unei conflagraţii în care angajase total România, considerînd că impunîndu-şi voinţa şi învingînd boala, va fi victorios şi în bătăliile armatei sale. Aceasta este o formă de megalomanie în care subiectul ajunge să se autoidentifice cu statul şi poporul, ale cărui exponent este prin forţa lucrurilor.

în amintirile sale, locotenent-colonelul (r) Gheorghe Magherescu, unul dintre aghiotanţii lui Antonescu la Cabinetul Militar, arată că la l august 1944, într-un moment extrem de greu pentru ţară, Antonescu a hotărît să urmeze sfatul medicului şi a părăsit brusc postul de conducere al armatei şi al ţării pentru o cură balneară la Olăneşti. Cunoscîndu-1 pe mareşal, Magherescu îşi exprima surpriza pentru această decizie. Probabil că boala, neglijată mult timp, atinsese puncte nevralgice ale sănătăţii şi trupul slăbit, nervii uzati, deziluziile n-au mai lăsat loc de rezistenţă. Aşa se pare că, în toiul unei situaţii catastrofale, Antonescu se găsea la Olăneşti în următoarea postură: „Oricine îl putea vedea trecînd dimineaţa la ora 8, urmat de valetul său care-i ducea halatul, întovărăşit de doctorul Zilişteanu, spre instalaţia de băi, unde rămînea o oră. După aceea, tot pe acelaşi drum, fără nici o măsură de protecţie, revenea la vila particulară aflată la intrarea în localitate, unde-şi fixase reşedinţa. Acolo lua şi masa. După-amiază, urmat de toată suita, făcea o plimbare la izvoare, în acel interval, dintre baie şi plimbare, rezolva problemele care

1 Florin Constantinii!, Nici înger, nici demon, în „Dilema", nr. 165 din 8-14 martie 1996, p. 8.

2 Gh. Magherescu în Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire, Nagard, Cannaregio, Veneţia, 1986, p. 327.

soseau zilnic prin curieri speciali".[2] Cura, prescrisă pentru 20 de zile, a durat., două zile şi jumătate!

Atitudinile sale „ciudate", schimbătoare, cînd colerice, cînd duioase, odată pline de ură, altă dată pline de afecţiune, dar mai ales megalomania şi împingerea unor trăsături pînă la fanatism şi idealism desuet, concură la concluzia că Antonescu a suferit de paranoia - şi anume, de cea eroică -, o formă de psihoză cronică, definită mai ales prin organizarea logică şi impresionantă a temelor delirante. Ca personalitate paranoică, Ion Antonescu îşi supraestima persoana - aducînd ca argumente meritele incontestabile ale carierei sale şi calitatea de salvator al neamului —, se motiva printr-o mare încredere în forţele proprii - învingînd singur toate obstacolele, îşi aroga tot singur dreptul de decizie şi infailibilitatea hotărîrilor sale -, accepta foarte greu autocritica, iar atunci cînd o accepta, remuşcarea cădea foarte uşor în depresii şi accente de vinovăţie exagerate - folosea drept argumente faptul că încercările de rezolvare a problemei României se consumaseră pînă la el, eşuaseră, astfel că el rămînea să repare tot, motiv pentru care, dată fiind şi înălţimea misiunii, nu putea greşi -, apoi nu reuşea sub nici o formă să iasă din mentalitatea sa rigidă, crezînd în victoria alături de Germania nazistă, crezînd în Hitler personal, şi în onoarea sa de mareşal al Armatei române, aflată mai presus de soarta poporului român. Cînd intra în delir, acesta era pasional, fiind dedicat exclusiv patriotismului, pe care nimeni nu i-1 poate contesta în intenţie.

Se mai constată la mareşalul Antonescu, aşa cum se poate constata la mulţi alti indivizi afectaţi psihic, o acumulare a frustrărilor din copilărie şi pînă în ultima clipă a procesului din 1946. Din tinereţe rămîne cu complexul de inferioritate faţă de camarazi mai înalti sau mai bine pregătiţi profesional, astfel că în momentul ajungerii la putere se înconjoară cu militari pe care-i cunoştea foarte bine şi-i putea domina, aceştia fiind de regulă firi ascultătoare (cazul generalului loanitiu, „tolerant şi tăcut", cum ni-1 prezintă generalul lacobici), în timp ce pe generalii care îl

contraziceau, îi îndepărta cu brutalitate (Ciupercă, Iacobici, Negrescu şi alţii). Problema complexelor sale de inferioritate a devenit acută în prezenţa anumitor generali germani, care îi furnizau lui o imagine covîrşitoare: nobili de veche tradiţie, impecabili, înalţi şi competenţi. Pe unii îi ocolea (cazul generalului E. von Schobert, comandantul trupelor germano-române care au trecut Prutul, cu care avea şi un diferend ierarhic, dar pe care germanul îl trata cu deferentă echilibrată) iar faţă de alţii considera că „îi domină prin inteligenţă". Nu este de neglijat faptul că Hitler îşi cunoştea bine omul şi îi servea exact ce vrea să audă acesta, cedînd în zona unor amănunte de efect, dar lipsite de importanţă. De exemplu, tatăl meu îmi mărturisea că la Şcoala Superioară Tehnică de Aviaţie de la Charlottenburg, în 1943, toţi studenţii din numeroasele ţări satelite sau neutre (cehi, polonezi, unguri, italieni, slovaci, croaţi, japonezi, argentinieni etc.) erau obligaţi să poarte uniforma şcolii militare germane, cu excepţia românilor, care-şi păstrau uniforma printr-un ordin direct al lui Hitler, „în semn de respect faţă de mareşalul Ion Antonescu".

Pentru cei care au citit cartea sau au văzut filmul despre cunoscutul personaj, mareşalul Ion Antonescu a fost generalul Patton al românilor, unul dintre acei militari „nebuni" în stare să conducă strălucit armate în luptă şi apoi să pălmuiască un soldat rănit, acuzîndu-l că se preface. Aceste tipuri umane iubesc intens în secret, investind o afecţiune oarbă în persoana iubită, şi pedepsesc extrem de aspru, se consumă rapid în explozii umorale şi devin duioşi în faţa unui cîine şchiop. A iubit o singură femeie, Măria Antonescu, ale cărei defecte nu le vedea, dar pentru care, în schimb, era capabil de violenţe nemăsurate. Este de acum cunoscută implicarea sa într-un proces de bigamie, instrumentat de Mihai Moruzov din ordinul lui Carol al n-lea, pentru a-l compromite. Şeful Serviciului Secret aflase că Măria Antonescu fusese căsătorită cu un evreu francez şi se ocupase

l Râmîne ca un fapt straniu că unii dictatori ai României au fost influenţaţi de femei cu trecut dubios: Elena Lupescu, Măria Antonescu, Elena Ceauşescu.

un timp cu viaţa de tripou.[1] în urma declanşării scandalului, Ion Antonescu a avut o reacţie violentă: „Gazetarul M. Soreanu mi-a relatat că generalul Antonescu personal s-a dus în principalele redacţii bucureştene şi, arătînd revolverul pe care îl purta asupra sa, a cerut să nu publice nimic în ziare, ceea ce directorii acestora au consimţit, de frică, sau din prudenţă politică".[1]

Personalitatea complexă a paranoicilor eroici influenţează oamenii, pentru că excită ceea ce este paranoic în fiecare om, stîmind în aceeaşi măsură admiraţia şi ura, ei păstrînd însă întotdeauna o mare distanţă faţă de oricare alt individ, deoarece lumea lor este în totalitate înăuntru. Introvertiţi pînă la masochism, ei sînt gata să moară pentru o cauză înaltă, ateiiti pînă la pedanterie cu numele lor în istorie şi gata a se crucifica în locul unui vinovat singular sau colectiv fără speranţă. Ei trăiesc într-o lume ideală irealizabilă - Antonescu credea într-o recunoaştere internaţională a greşelilor făcute împotriva României, într-un troc teritorial între Transnistria şi nord-vestul Transilvaniei şi într-o aureolă mondială de cruciat anticomunist -şi sînt gata să ucidă pentru acest ideal, încredinţaţi că scopul înalt şi misiunea lor istorică permit orice măsură. Aceşti militari sînt întotdeauna foarte slabi politicieni, dar istoria dovedeşte că, nu o dată, popoarele urmează astfel de conducători.

Ion Antonescu - mareşal-conducător, cum era lăudat în versuri şi proză - a fost în întregime produsul erorilor politicii interne româneşti, al prăbuşirii sistemului democratic autohton şi al scandaloaselor nedreptăţi făcute României de Marile Puteri. Fără acest mediu viciat, Ion Antonescu ar fi rămas un militar cu mari merite, pensionat eventual înainte de termen pe caz de boală.

Schiţe de portret contemporane

l Gheorghe Buzatu, Din istoria secreta a celui de-al doilea război mondial, voi. II, p. 93 (mărturia lui N.D. Stanescu).

Am ales special două descrieri total diferite ale mareşalului, venite de la persoane care l-au cunoscut direct, pentru a ilustra cît de controversată era această figură chiar în epocă. El a lăsat amintiri şi poze care-i mai frămîntă pe unii şi astăzi, în contextul încercărilor confuze de reabilitare a unor personalităţi istorice de pe ambele părţi ale baricadei.

Căutînd cu disperare să găsească înţelegere la diferite autorităţi, Şef Rabinul Alexandru Safran a fost refuzat de toţi. Era vorba de operaţia deportării evreilor din Basarabia şi Bucovina din toamna anului 1941. Aşa cum am arătat, comunitatea de la Bucureşti se simţea responsabilă pentru ei, deoarece plăteau în masă, nediscriminatoriu pentru evreii comunişti. Spre surprinderea sa, Şef Rabinul a fost primit chiar de Antonescu. Iată cum descrie acest moment: „Mareşalul, dimpotrivă, a sfîrşit prin a accepta întîlnirea. Odată ajuns în faţa lui, emoţia m-a copleşit. L-am implorat să-i fie milă de cei în nenorocire, hăituiţi, alungaţi de la casele lor, şi să nu-i trimită la moarte. O clipă am crezut că l-am impresionat, dar imediat s-a apucat să tipe şi să profereze ameninţări. Am încercat atunci să-l calmez şi să-l fac să înţeleagă faptul că un singur cuvînt al lui ar fi suficient ca să oprească

cursul acestei tragedii, aceste distrugeri si asasinate. S-a mulţumit să mă privească cu un aer glacial, declarînd că «evreii şi-au meritat soarta». A roşit, apoi a devenit brusc palid, părînd gata să mă facă bucăţele. A trebuit să-mi adun tot ce mi-a mai rămas din forţa spirituală pentru a înfrunta această întîlnire, cînd deodată am început să murmur Şema Israel (Crezul fundamental evreiesc - n.t.), ca şi cum aş muri... Amintirea fiecărei clipe a acestei înspâimîntătoare întrevederi a rămas întipărită în sufletul meu, şi ceea ce am simţit atunci nu se poate exprima prin cuvinte. Am spus deja că Antonescu era dezechilibrat din punct de vedere psihic. Trecea de la o extremă la alta, cu uşurinţă, de la o relativă amabilitate, pe neaşteptate, la o turbare totală".[1]

1 Alexandru Safran, op. cit., p. 81-82.

Este însă tot aşa de adevărat că Antonescu a exclus exterminarea evreilor ca soluţie politică şi a considerat asasinatele de la reintrarea în Basarabia şi Bucovina drept inevitabile într-o zonă de conflict, iar ulterior, după alte intervenţii ale şefilor comunităţii evreieşti, a acceptat reîntoarcerea unora la căminele lor, iar pe unii comunişti i-a scos din focul trupelor germane aflate în retragere şi i-a întors în ţară. Aici au devenit curînd lideri ai P.C.R., preluînd după 23 august 1944 conducerea principalelor instituţii ale statului şi ordonînd fără amintiri represaliile împotriva „antonescienilor".

Un cu totul alt portret face doamna Henriette Magherescu, şotia fostului şef al Biroului HI Operaţii la Cabinetul Militar al Conducătorului Statului, care 1-a cunoscut personal în familie pe mareşal:„Ion Antonescu era un om de talie potrivită, slab, osos la faţă, cu ochii albaştri, frunte înaltă şi părul creţ, tuns scurt şi pieptănat cu cărare. Glasul îi era limpede şi potolit, subţire şi pătrunzător. Uneori pe chipul său apăreau o încrîncenare, o asprime rezultată dintr-o crispare a muşchilor feţei - semnul unei extraordinare concentrări de gîndire şi voinţă. Zîmbetul fugar îi însenina, însă, deseori chipul. Atunci devenea deodată frumos: un chip spiritualizat, de sfînt îndurerat şi vizionar. Gesturile, oricare ar fi fost ele, erau ample, rotunde, elegante. Era uşor îndoit din spate, cu umerii duşi înainte, ca şi cum ar fi purtat o povară nevăzută. Ca un însemn al destinului. Dominator prin apariţie, impunător prin atitudine, se făcea respectat de la prima vedere, ascultat de la primele cuvinte, în jurul său radia parcă un cîmp magnetic de forţe vitale, astfel încît oricine s-ar fi aflat în preajma lui devenea, deopotrivă, captivat şi dominat de personalitatea sa fascinantă. Acest uimitor potenţial de atracţie provenea îndeosebi dintr-o vastă cultură grefată pe capacitatea intelectuală, pe voinţa sa acerbă, pe spiritul organizatoric, pe memoria şi puterea de observaţie dezvoltate la maxim. Şi, desigur, pe un fierbinte patriotism. Toate acestea se împleteau cu experienţa sa unică, provenind din exercitarea încă din tinereţe a unor funcţii înalte şi de mare răspundere în aproape toate instituţiile cheie ale

Armata, mareşalul şi evreii

Armatei $i Ţării, din contactul permanent cu majoritatea marilor personalităţi politice şi intelectuale, din îndeplinirea unor importante misiuni în diplomaţia românească (în Rusia ţaristă, în Comisia României care a participat la Conferinţa de Pace de la Paris, ataşat militar la Londra etc.)- A fost prieten cu Titulescu, cu Enescu, cu marii bărbaţi de stat ai ţarii, iar regii României îl consultau deseori.... Aşadar, nimic, dar absolut nimic din imaginea cîinelui roşu care scotea foc pe nări şi înghiţea săbii - cum mai circulă, din păcate, legenda. Dimpotrivă, mareşalul Antonescu a fost un romantic, întruchipînd figura cavalerului cu un comportament corect şi demn, luptînd împotriva abuzului, necinstei şi crimei, fiind liber şi suveran în acţiunile sale, cul-tivînd onoarea, omenia şi adevărul".[1]

Prin boala sa, Antonescu a purtat de fapt ambele chipuri.

Mai ştim că nu agrea laudele publice, deoarece fl aduceau în preajma ridicolului. El considera că se afla imprimat în conştiinţa populară prin faptele sale şi, în consecinţă, nu avea nevoie de legende despre actele sale de conducere. Totuşi, mai ales publicaţiile militare continuau să construiască imagini idilice în jurul mareşalului, îmbrăcate în haina stupida a propagandei, cum este acest text din „Gazeta militară" (22 iunie 1943): „Sub bicele piezişe ale ploii, în dimineaţa posomorită de cupola plumburie a norilor, Mareşalul Conducător se află în maşina care lunecă printre holdele de răpită galbenă şi de levăntică albăstrie". N-a scăpat nici de mesaje de devotament, de mormanul dedicaţiilor elogioase şi de poezii: „Celui ce o ţarâ-ntreagă 1-a ales Conducător/ Mareşale, Mareşale, brav erou desrobitor".[2]

în privinţa culturii, mărturiile scrise rămase de la el sau reproducînd cuvinte ale lui dovedesc un univers destul de limitat pentru un intelectual ajuns la conducerea statului. El a avut ca suport ceea ce se numeşte „ansamblul cultural istorico-literar

1 „Viaţa Armatei", nr. 3 /1991, p. 12 (interviu de colonel Viorel Domenico).

2 „Gazeta militară", nr. 91-92 din 25 decembrie 1943, p. 15 (autor Florin Constan-tinescu).

al armatei", dezechilibrat spre istoria eroică, străbătut numai de bătălii victorioase şi susţinut informaţional şi stereotip prin cuvinte celebre ale unor oameni iluştri. O idee revenea în declaraţiile sale: „Cine îşi iubeşte poporul, o dovedeşte numai prin jertfă, pentru care trebuie să fie întotdeauna pregătit". Este un mesaj generos, eroic şi perfect integrat vremurilor, avînd în vedere situaţia istorică în care se afla Ion Antonescu. El ar putea rămîne tipul de frază care să-1 caracterizeze succint pe mareşal dacă n-ar fi în realitate un citat integral din Adolf

Hitler: Wer sein Volk liebt, beweist es einzig durch die Opfer, die er fur dieses zu bringen bereit ist. Sigur că nu-i putem pretinde acestui militar de carieră să fie savant sau academician (în sensul bun al cuvîntului!), dar nu este greu de observat că postura istorico-militară 1-a obsedat. El îi compara pe legionari cu creştinii torturaţi în catacombele Romei, se compara pe el cu Ginghis Han, Hanibal şi Napoleon şi îşi fabrica argumente din situaţii istorice practic incomparabile. De la aşezarea lui Hitler în galeria marilor eroi istorici, Antonescu a trecut la aplicarea unor principii militare, construite în alte etape istorice şi cu alţi protagonişti, la situaţia concretă a românilor. Astfel, a devenit celebră afirmaţia sa din proces că o armată trebuie să-şi urmărească inamicul pînă în fundul pămîntului. Dar lupta dusă la o distanţă imensă de ţară nu înseamnă doar onorarea unei alianţe, ci probleme practice insurmontabile de alimentare şi reîmprospătare a trupelor, comunicaţii şi asigurare logistică, sanitară şi psihologică etc. Documentele dovedesc indubitabil nemulţumirile mareşalului faţă de realizarea în practică a alianţei, deoarece aceasta se traducea în disfunctionalităţi la nivelul ducerii luptei, adică acolo unde Armata română depindea în totalitate de posibilităţile aliatului. Cînd frontul german s-a prăbuşit, ne-am prăbuşit şi noi. Cu totul! în sfîrşit, hotărîrea din august 1944 de a-şi păstra alianţa pe considerentele neîncălcării onoarei militare, se dovedeşte un argument inoperant în

dezvoltarea istorică. Ea a fost reflexul aceluiaşi sentiment de identificare eroică, dar şi fictionară, cu statul, cu tara, cu poporul. Onoarea trebuie să fie pentru militar mai presus decît viata, dar onoarea judecată în termenii realităţii. Pentru că tu poţi să mori eroic, comandîndu-ti plutonul de execuţie şi lăsînd această imagine impregnată în conştiinţa urmaşilor, dar uniforma pe care ai purtat-o şi cu care trebuie să fii înmormîntat nu este un obiect de lenjerie personală. Ea reprezintă ia de luptă a poporului tău. Iar atunci cînd preţul onoarei tale este chiar poporul, onoarea însăşi trebuie să îmbrace straiele oricărei umilinţe personale. Este ceea ce nu a făcut mareşalul Antonescu.

Un remarcabil istoric român îşi pune astăzi întrebarea „dacă mareşalul a fost sau nu vinovat de toate cele ce i s-au imputat, dacă unele fapte din cele imputate puteau fi evitate în situatia în care fusese ţara după rapturile teritoriale din 1940 şi în contextul politico-strategic al epocii".[1] în primul rînd ar fi o greşeală să-1 judecăm pe mareşal prin prisma strîmbă a procesului său din 1946. Nu acesta este punctul de referinţă, ci actele sale de guvernare urmate de evenimente identificate cert prin documente plauzibile constituie măsura exactă a comportamentului său politico-militar. Se afirmă, într-adevăr, că Antonescu a fost un om politic slab şi un militar remarcabil. Am arătat că acest tip de afirmaţie este hazardată la ambele Urnite. N-a fost un politician mai prost ca alţii, care au adus România în situatia să fie guvernată de un general, şi nici militarul care să conducă Armata română la victorie. Mai important decît orice acum este că democraţia română a eşuat mult înaintea lui şi că ţara s-a găsit în situaţia de a face din el ultima şansă a naţiunii. Patriot înflăcărat, naţionalist convins şi bun creştin, mareşalul Ion Antonescu a fost acel „mesia sălbatic" chemat de toti pentru a-i salva şi bătut de toti cil pietre la sfîrşit. A greşit enorm, pentru

l Dr. Alesandru Duţu, Florica Dobre, Drama generalilor români (1944-1964), p. 36.

istorie, nu pentru o epocă, de aceea erorile sale nu pot fi justificate integral prin vicisitudinile timpului:

- căutînd personal şi irațional să se identifice cu ţara, a sfîrşit prin a identifica ţara cu el;
- a aruncat armata într-o campanie militară mult departe dincolo de Nistru, fără să semneze un acord cu aliatul german, fără termeni şi limită;
- a ordonat deportarea evreilor din Basarabia dincolo de Nistru fără a fi acoperit de normele dreptului internaţional, iden-tificîndu-i pe toti evreii şi pe fiecare evreu în parte cu inamicul, cu Satana, cu comunismul;
- a tolerat crimele subordonaţilor săi, acoperindu-i cu ordinele sale, cînd contradictorii, cînd inaplicabile, pentru ca în final să dea un blam propriei sale armate;
- a crezut în ideea politică aberantă că prin cucerirea de teritorii străine în Est (Transnistria) poate obtine la masa tratativelor un pămînt românesc, de drept, cucerit prin luptă politică şi cu arma în mînă de înaintaşii săi.

Om grav bolnav şi individ pasionat de putere, mareşalul Ion Antonescu poate fi considerat oricînd o figură etern controversată, dar a fost în realitate un mare naiv venit la conducerea unei ţări mici şi slabe. De aceea, el nu poate fi judecat doar în interiorul dramei sale personale.

Antonescu şi evreii

Ion Antonescu a fost fără îndoială antisemit. Atitudinea sa provenea în primul rînd din faptul că era xenofob şi în al doilea rînd din coordonatele temperamentului său, pe care le-am schiţat deja. Antisemitismul în rindul ofiţerilor se dezvolta de la simpla imitare fără substanţă a modei pînă la ura manifestă. Actele de • agresiune fizică s-au produs însă exclusiv în cadrul unor situaţii

distincte, fiind concentrate în majoritate la momentul recuceririi provinciilor estice, pe fondul imaginii

generalizatoare de suprapunere a inamicului comunist peste întreaga comunitate evreiască de acolo. A fost, fără discuție, o eroare cu consecințe nefaste. Totuși, în permanența, de la conducătorul statului și pînă la comandanții de unități, documentele militare preconizează deportarea sau izolarea în lagăre improvizate. Crimele au existat - este ceea ce putem dimensiona cel mai greu, deși multe surse estimează 70 - 80 000 pentru tot spațiul estic[1] - dar ele au avut loc în afara ordinelor militare superioare. Nu există nici un ordin de execuție, cu excepția celor de represalii, care au avut un statut special, analizat deja. Dată fiind răspunderea politică și militară pe care o avea, mareșalul Ion Antonescu se face vinovat de aceste asasinate, scăpate de sub control și contrar spiritului românesc, și, cu toate că nu le-a recunoscut, rămîne indiscutabil în categoria criminalilor de război, salvarea a 400 000 de evrei sub regimul său fiind o circumstanță atenuantă pe care numai istoricii evrei și români a pot cîntări.

în ce consta antisemitismul lui Antonescu? într-o con-ceptie-sintezâ acumulată în ani de politică antisemită practicată de partide, într-o imagine proiectată insistent de anumite ziare populare, în atitudinea unor personalități pe care le respecta el, iar după 1921 și în asocierea fără nuanțe a evreilor cu comunismul. Coordonatele antisemitismului său nu depășeau primitivismul conceptual:

- evreii sînt o populație străină imigrată ilegal în România;
- ei au ocupat ilegal comerțul, practicînd cămătă si cîrciu-măritul necinstit la sate;
- ei au cerut în mod nejustificat drepturi politice și pentru asta au apelat la presiuni grosolane din partea Marilor Puteri;

l De exemplu: Oliver Lustig (70-80 000) - Denaturări și falsificări care jignesc și profanează memoria victimelor terorii hothyste, in .Magazin istoric", nr. 4/1987, p. 79; Zigu Omea (80 000) în emisiunea citată, Radio B.B.C.

- România a fost supusă unui șantaj ordinar: România Mare contra încetățenirea evreilor,
- aceste nedreptăți și situații ilegale au determinat apariția mișcărilor antisemite;
- violențele împotriva mișcărilor antisemite, a legiona-rismului, prin măsuri luate de guvernele democratice din ordinul francmasoneriei mondiale au rupt societatea românească în două;
- tineretul creștin și național a fost ostracizat din cauza evreilor și a fost declanșată criza de încredere în societatea românească; lupta între partide pe această temă a slăbit statul;
- în consecință, evreii sînt vinovați pentru dezastrul țării. Cîteva alte imagini-simbol negative au concurat la întărirea

sentimentului că evreii sînt un dușman infiltrat în sînul poporului român, iar aderența la comunism a întărit aceste imagini. A venit apoi dezastrul retragerii din Basarabia și nordul Bucovinei în care evreii comuniști au dat proba calității lor de inamic marcat. Radu Lecca declara în memoriile sale: „Generalii români, politia, jandarmeria, miniștrii civili (Ion Marinescu, Aurelian Pană, Constantin Dănulescu) erau mult mai antisemiți ca nemții".[1] Oricît am fi de critici, va trebui să recunoaștem că Antonescu a fost cît de cît un factor ponderator. Oricît ar părea de nepotrivit, trăsăturile sale de caracter, pe care le-am înfățișat înainte, au acționat și în cazul evreilor, Antonescu simtindu-se responsabil pentru evreii pămînteni, refuzînd cu încăpățînare să-i cedeze lagărelor naziste pentru că asta ar fi însemnat o încălcare a autorității sale și o dezonoare, în concepția lui, cedarea evreilor români era o crimă, în schimb deportarea celor comuniști (sau a celor prea săraci pentru a avea o opțiune) din provinciile estice era un act legitim, sanitar, o „ocazie istorică unică", în permanență, Antonescu i-a privit pe evrei ca pe niște vinovați, pe unii

l Radu Lecca, op. cit., p. 157.

pedepsindu-i mai blînd (contribuții financiare, muncă obligatorie), pe alții foarte aspru (deportare, represalii). Mulți evrei au recunoscut aceste realități; evident dintre cei care au supraviețuit „Profesorul universitar dr. Israel Gutman din Israel, într-un referat intitulat Situația evreilor din România pe fondul Europei cucerite sau dominate de naziști, arată că planurile naziste de a-i deporta pe evrei din România în lagărele de exterminare din Polonia au întîmpinat o opoziție energică din partea poporului român și a autorităților românești, inclusiv a guvernului și dictatorului Ion Antonescu/.../ Refuzul lor de a-i preda pe evrei a crescut cu timpul și această rezistență este factorul care a salvat majoritatea evreilor români de soluția finală de concepție nazistă. Mi se pare că aceasta nu a fost doar consecința unor poziții oportuniste și a schimbărilor de pe front, ci, în mare măsură și, în parte, în mod decisiv, rezultatul deosebirilor de poziții și concepții care existau între Germania nazistă și România de sub dictatura lui Antonescu în privința evreilor".[1] Cu ocazia unui simpozion științific ținut la București, cunoscutul istoric evreu Jean Ancei declara: „Dacă considerăm Stalingradul ca eveniment hotărîtor în istoria celui de-al doilea război mondial, moment care marchează începutul sfîrșitului dominației naziste în Europa, atunci refuzul guvernului român de a-și preda evreii poate fi considerat ca unul din marile acte de rezistență din Europa, într-un moment cînd Germania se afla în cuhnea puterii sale".[2]

Şef Rabinul Alexandru Safran recunoaşte implicit şi cu multă amărăciune că regimul comunist instalat în România ajunsese să distrugă ce fusese salvat cu atîtea sacrificii în timpul regimului „fascist" antonescian: „Mă gîndesc cu mare nostalgie

1 Lucrările simpozionului ştiinţific româno-israelian, publicate în „Anale de istorie", nr. 6/1984, p. 88 (apud Oliver Lustig, în „Magazin istoric", nr. 4/1987, p. 79).

2 Citat de Oliver Lustig în .Magazin istoric", nr. 4/1987, p. 80.

la tot ceea ce am realizat în domeniul educaţiei. Şcolile primare, Tarbuth, şcoala unde învăţămîntul se făcea în întregime în ebraică, n-au încetat să se dezvolte, îmi place să citez aici numele dnei Dora Litman, care conducea o foarte importantă şcoală secundară, pe care am vizitat-o adesea, şi care a funcţionat în tot timpul războiului. De asemenea, numele lui Leon Iţcan, preşedintele Comitetului şcolii de agronomie, unde viitorii pionieri (în sensul de colonişti - n.m.) se pregăteau pentru viaţa în Eretz Israel. Acest aşezămînt a ajuns să suscite ura, cuvîntul nu e prea mare, a membrilor Comitetului Democrat Evreiesc (comunişti - n.m.), care au sfîrşit prin a distruge acest cuib sionist în modul cel mai simplu: au confiscat tot materialul şi i-au trimis acasă pe cei şapte sute de evrei. Exista, de asemenea, o prestigioasă şcoală de meserii, «Ciocanul» (viitorul club sportiv Dinamo[1] - n.m.), înfiinţată cu mulţi ani în urmă, pe care antisemiţii au vrut să o desfiinţeze încă înainte de război. Am încercat să-i prelungesc existenţa..."[2]

în comparaţie cu ce s-a întâmplat peste tot în Europa, salvarea evreilor din România rămîne într-adevăr un miracol. Exemplele Şef Rabinului Safran dovedesc însă încă *o* dată că minoritatea evreiască a fost folosită propagandistic de către U.R.S.S. împotriva României, că evreii au reprezentat o masă de manevră strategică, speculîndu-se aspiraţiile legitime la viaţă şi drepturi fundamentale ale acestei comunităţi. Dacă în România ar fi existat mintea lucidă şi influentă care să înţeleagă din timp acest fenomen, poate că tragedia pierderii atîtor vieti nevinovate ar fi fost evitată.

Şi totuşi, de ce rămîne mareşalul Antonescu un criminal de război? Pentru că sub acoperirea ordinului său au murit evrei nevinovaţi în Basarabia şi Transnistria, pentru că sub acoperirea

1 Mihai lonescu, Mircea Tudoran, Fotbal de la A la Z, Bucureşti, Sport-Turism, 1984, p. 34.

2 Alexandru Safran, op. cit., p. 174-175.

ordinului său au fost executaţi nediscriminatoriu unii ostatici ai represaliilor de la Odessa, pentru masacrul de la Iaşi pe care nu l-a putut împiedica, dar mai ales pentru războiul iresponsabil dincolo de Nistru, fără nici o garanţie, fără nici o înţelegere, război în care a omorît zeci de mii de români.

Ajuns în acest punct, îmi permit o concluzie: Atitudinea Armatei române şi a statului român faţă de evrei nu s-a constituit ca parte a unei campanii de teroare organizate pe principii rasiale criminale, planificată programatic înainte de izbucnirea războiului şi apoi executată fidel, potrivit unui proiect preconceput sau imaginat ulterior, ca în cazul Germaniei naziste. . Reacţia faţă de evrei s-a manifestat în cadrul antisemitismului demagogic şi în raport cu asocierea acestora la comunism, ideologie care ameninţa direct, prin doctrina şi practica sa, integritatea teritorială şi suveranitatea statului român; cu toate că marea majoritate a evreilor din România a supravieţuit, generalizarea prin antisemitism ilogic a imaginii evreu-comunist a condus la moartea multor oameni nevinovaţi în Basarabia şi Transnistria (70-80 000), Antonescu nu poate fi scos din această ecuaţie.

El este în aceeaşi măsură - prin comportamentul său oscilant $i prin concepţii politice rudimentare - vinovat de moartea acelor oameni nevinovaţi şi, totodată, coautor al salvării comunităţii evreieşti din România (400 000 de oameni). Trebuie să ne gîndim că dacă ar fi omorît doar un singur om nevinovat şi tot ar fi fost judecat pentru crima asta. Ca şi în alte cazuri de personalităţi româneşti decedate în condiţii impresionante -asasinate, execuţii, temniţe comuniste — avem obligaţia să le plîngem soarta, să le onorăm faptele bune dar să nu le uităm greşelile care i-au adus, nu o dată, la acel sfîrşit tragic. „Tragedia

l

vieţii lui Antonescu constă în eşecurile pe care le-a suferit în cele două probleme de bază ale politicii sale: el a eşuat în sarcina sa de politică internă, de a însănătoşi viaţa românească; el a eşuat de asemenea în politica externă, în redobîndirea vechilor graniţe ale României. Nici unul din ţeluri nu a fost atins de el, deoarece nu puteau fi îndeplinite şi deoarece pornea de la premise false[1]./.../ Tragedia acestei vieţi care ar fi putut fi eroică şi ar fi trebuit să fie eroică, consta în faptul că Generalul Antonescu s-a lăsat purtat de evenimente, deoarece spera să poată duce pe această cale vasul naţiunii nevătămat prin strîmtori. El nu a încercat nici măcar să domine evenimentele. El a devenit astfel un calculator politic, un raţional. El nu a devenit un luptător fanatic pentru o idee. Din acest motiv, nu a căzut ca un erou, în pofida mortii sale tragice, ci ca un politician naufragiat."[2]

în ce-i priveşte pe evrei, drama lor nu s-a încheiat. Urmăriţi de ură şi antisemitism dement sau doar desuet, ei au continuat să moară pentru că sînt evrei. Nici nu se uscase bine cerneala pe Tratatul de Pace, care încheia ultimul război mondial, şi evreii au fost din nou tinta asasinatului. Un atlas al holocaustului evreiesc publicat acum nouă ani arată că după terminarea războiului în Europa, asasinarea evreilor a continuat cu alte metode dar pe aceleaşi

principii. La Bialystok, în Polonia, au fost asasinaţi l 000 de evrei la jumătatea anului 1947, apoi în diferite alte localităţi europene: Boleslowiec - 8 evrei, Kielce - 41 evrei, Snina - 16 evrei, Mordy - 7 evrei, Kunmadoros (Budapesta) -3 evrei, Diosgyor - l evreu, cazuri neaccidentale, ci determinate de principii ţasiale. Ca şi cum cineva ar fi vrut să şteargă urmele, cei cîţiva supravieţuitori ai lagărelor de exterminare au fost urmăriţi pentru a fi asasinaţi şi după terminarea războiului. Asta

1 General Ion Gheorghe, op. cit., p. 148.

2 Ibidem, p. 132.

s-a întîmplat mai ales în Polonia. „După uciderea a doi tineri evrei în Biela Podlaska, toţi ceilalţi 30 supravieţuitori ai lagărului au fugit. La Lublin, Leon Felhendlen, unul dintre liderii revoltei de la Sobibor, a fost de asemenea ucis. Tot astfel, la 19 martie 1946, a fost ucis la Lublin Chaim Hirschmann, unul din cei doi singuri supravieţuitori ai lagărului morţii de la Belzec. încercarea de a ajunge în Palestina şi-a atins culmea prin programul de la Kielce în care au fost asasinaţi 41 de evrei."[1] Cercetări recente au venit să confirme tragedia de la Kielce şi alte aspecte ale acestui fenomen: „La 4 iulie 1946, la numai 14 luni de la capitularea regimului nazist, în cochetul oraş Kielce au fost asasinaţi cel putin 42 de evrei. Mulţimea formată din mai multe sute de muncitori şi casnice, salariaţi, săteni, poliţişti şi soldaţi îşi manifesta violent pofta de a ucide, de la 10 dimineaţa pînă la 4 după-amiaza. în oraşele Cracovia, Censtochan, Radom şi Ostrowiec s-a ajuns în anii 1945 şi 1946 la excese asemănătoare, între l 500 şi 2 000 de evrei, majoritatea supravieţuitori ai lagărelor de exterminare germane, au fost lapidaţi, înjunghiaţi, omorîţi în bătăi".[2] Motivul general al acestor crime: Alia, plecarea în Israel. Din acest punct de vedere, aşa cum planificase dr. W. Filderman încă din timpul războiului, România a reprezentat principalul centru de emigraţie al poporului evreu pentru formarea statului Israel.

Pentru români a urmat comunismul...

Uniunea Sovietică a instalat evrei la conducerea tuturor statelor ocupate în Estul Europei, apoi, după ce statul evreu a apărut, s-a declanşat o nouă prigoană împotriva lor - nu mai

1 Toate datele conf. Atlas of the Holocaust, de Martin Gilbert, Pergamon Press, 1988, p. 240 şi harta nr. 314.

2 „Der Spiegel", nr. 27, din l iulie 1996, p. 128 (vezi şi „Frankfurter Alle-gemeine Zeitung". nr. 156, din 8 iulie 1996, p. 5).

corespundeau manevrelor propagandistice şi diversioniste ale Moscovei. Urmele antisemitismului în Est sînt cheagurile acestei răni adinei, pe care trebuie s-o vindecăm cît mai repede. Prin a nu uita şi prin adevăr. Bucureşti 1993 -1997

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

-'Ancei, Jean, Documents concerning the faith of Romanian Jewry during the Holocaust, voi. I - XH, New-York, 1985-1986 (selectiv)

- Ancei, Jean, Antonescu şi evreii, University Tel-Aviv, 1990

- Ancei, Jean, German - Romanian relations, în The Tragedy of Romanian Jewry, New York, Columbia University Press, 1994

- Aroni, Samuel, Memories of the Holocaust: Kishinev" 1941-1944, University of California, International Studies and Overseas Programs, 1995

- Bar, Avi, Aspectul evreiesc al răscoalei din 1907, Jerusalem, 1966

- Bossy, Raoul, Amintiri din viaţa diplomatică, Hoover, S.U.A., 1990

- Buzatu, Gheorghe, Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial, voi. I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988; voi. H, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995

- Buzatu, Gheorghe, Aşa a început holocaustul împotriva poporului român, Bucureşti, Majadahonda, 1995

- Buzatu, Gheorghe, Români în arhivele Kremlinului, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1996

- Carmilly-Weinberger, Moshe, Istoria evreilor din Transilvania (1623 - 1944), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1994

- Carol al II-lea, Regele, însemnări zilnice, voi. I (11 martie 1937^ septembrie 1938), Bucureşti, Scripta, 1995

- Carol al II-lea, între datorie şi pasiune, însemnări zilnice, voi. H, (1939-1940), Bucureşti, Şansa SRL, 1996

- Carp, Matatias, Cartea neagră. Suferinţele evreilor din România 1940-1944, voi. ffl, Bucureşti, 1947

- Călinescu, Armând, însemnări politice, Bucureşti, Humanitas, 1990

— Chimoagâ, General Platon, Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice, Madrid,

Editura Carpați, 1965
- Cloşcă, Ionel, Suceavă, Sorin, Dreptul internațional umanitar şi al conflictelor armate, Bucureşti, Şansa SRL, 1993
- Cristian, S.C., Patru ani de urgie, Timpul S.A, 1945
- Deletant, Denis, Studies in Romanian History, Bucureşti, Editura Enciclopedica, 1991
- Di{ă, Alexandru V., Istoria mişcării legionare scrisă de un legionar, Bucureşti, Roza Vânturilor, 1993
- Dobrinescu, Valeriu Florin, Bătălia diplomatică pentru Basarabia (1918-1940), Iaşi, Junimea, 1991
- Dobrinescu, Valeriu Florin, Emigrația română în lumea anglo-saxonă 1939 - 1945, Iaşi, Institutul European, 1991
- Duțu, Locotenent-colonel Alesandru, Dobre, Florica, Eroi români pe frontul de răsărit (1941 — 1944), Bucureşti, Editura Eminescu, 1995
- Duțu, Dr. Alesandru, Dobre, Florica, Drama generalilor români (1944-1964), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997
- Eisenberg, Josy, O istorie a evreilor, Bucureşti, Humanitas, 1993
- Eschenburg, Theodor, Geschichte der Bundes-Republik Deutschland 1945 -1949, Bonn, 1980
— Gafencu, Grigore, înseninări politice, Bucureşti, Humanitas, 1990
- Geamănu, Grigore, Drept internațional public, voi. II, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983
— Gheorghe, General Ion, Un dictator nefericit, Mareşalul Ion Antonescu (Calea României spre statul satelit), Bucureşti, Editura Machiavelli, 1996
- Gherghescu, Colonel V, Cloşcă, dr. L, Reguli de drept internațional privind starea de pace şi starea de război, Bucureşti, Editura Militară, 1972
- Gilbert, Martin, Atlas of the Holocaust, Bergamon Press, 1988
— Heydecker, Joe, Leeb, Johannes, Procesul de la Niirnberg, Bucureşti, Orizonturi, 1995
- Hillgruber, Andreas, Hifler, regele Carol şi mareşalul Antonescu. Relații româno-germane (1938-1940), Bucureşti, Humanitas, 1994
- Hitckins, Keith, România 1866 -1947, Bucureşti, Humanitas, 1996
- Khrouchtchev, Souvenirs, Paris, Robert Laffont, 1971
- lancu, Carol, L'Emancipation de Juifs, în SHVUT 16,1993
- lancu, Carol, Le combat internațional pour l'emancipation des Juifs de Românie, voi I, Tel Aviv University, 1994
- loanid, Radu, The Antonescu Era, în The Tragedy of Romanian Jewry, New York, Columbia University Press, 1994
- Ivănescu, Dumitru, Jewish Population of lassy, în „Studia et Acta Historiae ludaeorum Romaniae" (SAHIR), voi. I, Tel Aviv University, 1996
- Jong, L. de, K-rijk Nederland in Tweede Wereld Oorlog, voi. 12, Amsterdam, 1981
- Kara, Itic, Obştea evrească din Bacău, Bucureşti, Hasefer, 1995
- Kara, Itic, Obştea evrească din Podul Iloaiei, Bucureşti, Hasefer, 1990
- Kara, Itic, Jewish Sources in the History of the Jews in România, în „Studia et Acta Historiae ludaeorum Romaniae" (SAHIR), voi. I, Tel Aviv University, 1996
- Kareţki, Aurel, Covaci, Măria, Zile însîngerate la Iaşi, Bucureşti, Editura Politică, 1978
- Lecca, Radu, Eu i-am salvat pe evreii din România, Bucureşti, Roza Vînturilor, 1994
- Leibovici-Laiş, Şlomo, Pagini din istoria evreilor în „Response" rabinice şi alte surse istorice, în „Studia et acta histo-riae iudaeorum Romaniae, voi. U, Bucureşti, Hasefer, 1997
- Loghin, Leonida, Al doilea război mondial. Acțiuni militare, politice şi diplomatice. Cronologie, Bucureşti, Editura Politică, 1984
- Lupaş, L, Istoria Unirii Românilor, Bucureşti, Fundația Culturală Regală „Principele Carol", 1937
- Magherescu, Gh., Antonescu, mareşalul României şi războaiele de reîntregire, Nagard, Cannaregio, Venetia, 1986
- Maiorescu, Titu, Istoria politică a României sub domnia lui Carol I, Bucureşti, Humanitas, 1994
- Maxim, Mihai, Capitulațiile în istoria relațiilor româno-otomane în Evul Mediu, Bucureşti, Editura Militară, 1984

- Mihalache, Ion, în fața istoriei, Bucureşti, Gîndirea Românească, 1993
- Mircu, Marius, Dosar Ana Pauker, Bucureşti, Gutenberg -Casa Cârtii, 1991
- Mircu, Marius, Pogromul de la Iaşi, Bucureşti, Glob, 1945
— Mircu, Marius, Pogromurile din Bucovina şi Dorohoi, Bucureşti, Viața literară, 1945
- Muşat, Mircea, Ardeleanu, Ion, România după Marea Unire, voi. H, partea 1,1918-1933; partea a n-a, noiembrie 1933-sep-tembrie 1940, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986-1988
- Neagoe, Stelian, Asasinatele de la Jilava..., Snagov şi Strejnicul, 26-27 noiembrie 1940, Bucureşti, Scripta,

1992
- Pândea, Adrian, Ardeleanu, Eftimie, Un produs sută la sută al armatei române, Ion Antonescu, în „Viata Armatei", nr. 3-7/1993
- Papacostea, Şerban, Românii în secolul al XJH-lea, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1993
- Pavelescu, L, Enigma Moruzov, Iaşi, Gaudeamus, 1995
- Pelin, Mihai, Legendă şi adevăr, Bucureşti, Edart, 1994
- Râdulescu-Zoner, Şerban, Marinescu, Beatrice, Bucureştii în anii primului război mondial 1914-1918, Bucureşti, Albatros, 1993
- Rosen, Moses, Primejdii, încercări, miracole, Bucureşti, Hasefer, 1991
- Russel, E., Flagelul svasticii, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură Politică, 1956
- Rudnefki, Ivan Lesiak, Răspunsuri ucrainene la problema evreiască şi Observaţii la articolul prof. Zvi Gitelman privind rolul politico-social al evreilor în Ucraina, în Eseuri istorice, voi. I, Kiev, Cabinetul de Miniştri, 1994
- Schaary, David, Jewish culture in multinaţional Bukowina between the world wars, în SHVUT 16, Tel Aviv, 1993
- Scurtu, loan, Din viaţa politică a României (1926 - 1947). Studiu critic privind istoria Partidului Naţional Ţărănesc, Bucureşti, Editura Ştiinţică şi Enciclopedică, 1983
- Scurtu, loan, Un episod dramatic din istoria României, 30 august 1940, Bucureşti, 1990

- Scurtu, loan, Bulei, Ion, Democraţia la români 1866 - 1938, Bucureşti, Humanitas, 1990
- Scurtu, loan, Hlihor, Constantin, Anul 1940. Drama românilor dintre Prut şi Nistru, Bucureşti, Editura Academiei de înalte Studii Militare, 1992
- Sebastian, Mihail, Jurnal 1935-1944, Bucureşti, Humanitas, 1996
- Simion, Aurică, Preliminarii politico-diplomatice ale insurecţiei române din august 1944, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979
- Stan, Apostol, Grupări şi curente politice în România între Unire şi Independenţă (1859 - 1877), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979
- Stănescu, Marin C., Moscova, Comintemul, filiera comunistă balcanică şi România^(1919 - 1943), Bucureşti, Silex, 1994
- Safran, Alexandru, înţelepciunea Cabalei, Bucureşti, Hasefer, 1997
- Safran, Alexandru, Un tăciune smuls flăcărilor. Comunitatea evreiască din România 1939-1947. Memorii, Bucureşti, Hasefer, 1996
- Tabouis, GeneVieve, Douăzeci de ani de tensiune diplomatică, Bucureşti, Editura Politică, 1965
- Tătărescu, Gheorghe, Mărturii pentru istorie, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1996
-Titulescu, Nicolae, Discursuri, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967
- Trask, David R, Controlul civil asupra forţelor armate în SUA, USIA, 1993
- Troncotă, Cristian, Eugen Cristescu. Asul serviciilor secrete româneşti: Memorii, mărturii, documente, Bucureşti, Roza Vînturilor, 1995
- Vago, Raphael, Romanian Jewry During the Interwar Period, în The Tragedy of Romanian Jewry, New York, The Rosenthal Institute for Holocaust Studies, Columbia University Press, 1993
- Vitcu, Dumitru, Emanciparea evreilor români în gîndirea şi practica politică kogălniceană, în „Studia et Acta Historiae ludaeorum Romaniae", voi. U, Bucureşti, Hasefer, 1997
- Volovici, Leon, Ideologia naţionalistă şi „problema evreiască", Bucureşti, Humanitas, 1995

- Volovici, Leon, Romanian Jewish intelectuals after World War I: social and cultural trends, în Jewish Problems in the U.S.S.R and Eastern Europe (SHVUT-16), Tel Aviv, 1993
- Wald, Lucia, Lingvişti şi filologi evrei din România, Bucureşti, Hasefer, 1996
- Warmbrun, Werner, The Dutch under German Ocupation 1940 - 1945, Stanford University Press, 1972
- Zincă, Haralamb, Fiecare om cu clepsidra lui, Bucureşti, Cartea Românească, 1988
- Zissu, A. L., Sioniştii sub ancheta, Bucureşti, Edart - FFP, 1993
*
- 1940-1942: Perioada unei mari restrişti, Bucureşti, Hasefer, 1997
- 23 August 1944. Documente, voi. I - IV, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984 - 1985
- Affaires e"trangeres. Documente diplomatiques. Questions de reconnaissance de la Roumanie (Livre Jaune), Paris, Imprimerie Naţionale, 1880
- A History of România, Edited by Kurt W. Treptow, Iaşi, The Center for Romanian Studies, The Romanian

Cultural Foundation, 1996
- Antonescu - Hitler. Corespondentă şi întîlniri inedite, 1940-1944, voi. I, Bucureşti, Editura Cozia, 1991
- Armata română în al doilea război mondial, voi. I, Eliberarea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei (22 iunie-26 iulie 1941), coordonatori: colonel dr. Alesandru Dutu, conf. univ. dr. Mihai Retegan, Bucureşti, Editura Militară, 1996
- Constituţia României comentată şi adnotată, Bucureşti, Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1992
- De Lage Landen 1780 - 1980, Deel U, Amsterdam 1991
- Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, serie D, volume VH, London, HMSO, 1956
- Emigrarea populaţiei evreieşti din România în anii 1940 -1941. Culegere de documente din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României, Bucureşti, Silex, 1993
-Istoria României între 1918 - 1944. Culegere de documente, (coordonator loan Scurtu), Bucureşti, 1982
- Jewish Problems in the USSR and Easten Europe, (SHVUT-16) Tel Aviv, 1993
- Martiriul evreilor din România 1940-1944. Documente şi mărturii, Bucureşti, Hasefer 1991
- Memoriile Regelui Carol I al României de un martor ocular, voi. 1,1866-1869, Bucureşti, Scripta, 1992
- Pe marginea prăpastiei. 21-23 ianuarie 1941, voi. I, II, Bucureşti, Scripta, 1992
- Problema evreiască, voi. I, Legislaţia antisemită, Bucureşti, Hasefer, 1995
- Problema evreiască, voi. H, Stenogramele Consiliului de Miniştri, Bucureşti, Hasefer, 1996
- Procesul Marii Trădări Nationale. Stenograma desbaterilor de la Tribunalul Poporului asupra guvernului Antonescu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1946
- Procesul mareşalului Antonescu. Documente, voi. I, H, Bucureşti, Saeculum I.O. Europa Nova, 1995
- România în anii celui de-al doilea război mondial, voi. I - HI, Bucureşti, Editura Militară, 1989.
- Souvenirs de vaillance, Ministere des Approvisionnement et Services, Canada, 1981
- Stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri. Guvernarea Ion Antonescu, voi. I (septembrie-decembrie 1940), Bucureşti, 1997
- „Studia et Acta Historiae ludaeorum Romaniae", voi. I, Tel Aviv University, 1996 (SAfflR)
- „Studia et Acta Historiae ludaeorum Române", voi. II, Bucureşti, Hasefer, 1997 (SAfflR)
- The Tragedy of Romanian Jewry, New York, The Rosenthal Institute of Holocaust Studies, Columbia University Press, 1994

In curînd la RAO
de
ERNEST VOLKMAN
în orice colţ de lume informaţia a ajuns marfa cea mai scumpă. Dacă zona-ţintă este lumea serviciilor secrete, preţul ei creşte exponenţial, ca de altfel şi pericolul înfruntat, într-o geografie I stranie, delimitată de Zidul Berlinului sau de *l* Cortina de Fler şi populată de tirani sangvinari [sau dictatori cu mîna pe butonul roşu, Ernest i Vblkman omagiază sobru o specie sinucigaşă. i Aceasta e compusă din agenţi dubli, cîrtiţe, pioni l otrăviţi, aventurieri, mercenari sau pur şi simplu l patrioţi a căror meserie e riscul şi a căror recompensă se întîmplă a fi - de cele mai multe ori -un glonţ în ceafă. Dincolo de profilul lor, cititorul are prilejul să afle că operaţiunile secrete au contabilizat şi chixuri, că nici măcar Mossadul nu e fără fisuri şi că unul dintre spionii iluştri ai Moscovei era custodele-şef al tablourilor Coroanei Britanice.
RAO INTERNATIONAL PUBLISHING COMPANY S.A.
Honore de BALZAC Emily BRONTE Daniel DEFOE Charles DICKENS F.M. DOSTOIEVSKI
J. W. GOETHE
Nathaniel HAWTHORNE
STENDHAL
W.M. THACKERAY
Albert CAMUS
Gabriel GARCfA MÂRQUEZ
Andrf GIDE
Hennann HESSE
I.ILF, E.PETROV Franz KAFKA Thomas MANN Andre MALRAUX
Antoine de SAINT-EXUPERY J.P. SARTRE
Virginia WOOLF
COLECŢIA Don DeLILLO Dorainique FERNANDEZ Joseph HELLER John IRVING Julia KRISTEVA Rose TREMAIN
Ted ALLBEURY
Kevin J. ANDERSON Jeffrey ARCHER
Noel BARBER John le CARRE
COLECŢIA „RAO CLASIC"
> Iluzii pierdute
> La răscruce de vînturi
> Moli Flanders
> Impresii din Italia
> Fraţii Karamazov (2 voi.)
> Amintiri din Casa Morţilor

> Suferinţele tînărului Werther
> Litera stacojie
> Roşu şi negru
> Bîlciul deşertăciunilor (2 voi.) COLECŢIA „OPERE XX"
> Străinul, Ciuma, Căderea, Exilul şi împărăţia
> Fata şi reversul. Nunta,
Mitul Iui Sisif, Omul revoltat. Vara
> Generalul in labirintul său
> Toamna patriarhului
> Falsificatorii de bani
> Amintiri de la Curtea cu Juri, Sechestrata din Poitiers
> Pivniţele Vaticanului
> Jocul cu mărgele de sticla
> Lupul de stepă
> Siddhartha,
Călătoria spre Soare-Râsare
> Douăsprezece scaune
> Viţelul de aur
> Opera antumă
> Castelul
> Doctor Faustus
> Casa Buddenbrook
> Antimemorii I - Oglinda limburilor ^ Condiţia umană
> Citadela
> Cuvintele, Greaţa
> Zidul
> între acte
RAO CONTEMPORAN"
> Mao II
^ îngerul destinului
> Catch-22
> Hotelul New Hampshire
> Samuraii
> Restauraţia SUCCESE INTERNAŢIONALE
^ Aratâ-mi un erou
> Oglinzi
> De o parte şi de alta a frontierei ^ Dosarele X — Ruinele
> O duzină de tertipuri ^ Hoţi de onoare
> Plîns şi ris
> Jocul
> Un spion desavîrşit
> O crima la case mari
Cathy CASH-SPELLMAN Tom CLANCY
Nelson DEMILLE William DIEHL
Dominick DUNNE Paul ERDMAN
Colin FORBES Mark FROST
Emest K. GANN John GRISHAM
UuraHASTINGS Mary HIGGINS CLARK
P.D. JAMES
John KATZENBACH Brian LOWRY
Margaret MITCHELL Marcia MULLER
Ralph PETERS Rosamunde PILCHER
Mărio PUZO Anne RICE
Kenneth ROYCE Robert ROSENBERG Lawrence SANDERS
John SAUL
Paul THEROUX Michael TOLKIN Scott TUROW
Barbara VICTOR
> Binecuvintat fie copilul
> Fără şovăire
> Datorie de onoare (2 voi)
> Spencerville
> Fiinţa răului >27
> Huliganii
> Chipul râului
> Un anotimp în purgatoriu
> Ultimele zile ale Americii
> Panica din '89
> Fiihrerul şi damnaţii
> Omul cu două fete
> Lista celor 7
> Cei 6 Mesia
> Magistratul
> Firma
> Clientul
> Partenerul
> Secretul şoimului
> Aminteşte-ţi de mine
> Noapte de vis
> Planuri şi dorinţe
> Moartea unui expert
> Fiul omului

> Ziua răfuielii
> Adevărul este dincolo de noi (Dosarele X - Ghidul oficial)
> Nu vă încredeţi: Noul ghid oficial al Dosarelor X
> Insula pierdută
> Pe aripile vintului (2 voi.)
> Trofee şi lucruri moarte
> Lupul din umbră
> Flăcări din cer
> Caruselul
> Sfirşitul verii
> Arena sumbră
> Norocosul pelerin
> Naşul
^ Interviu cu un vampir
> Vampirul Lestat
> Regina damnaţilor
> Dansul marionetelor
> Preşedintele a murit
> Teroare la Ierusalim
> Camera de montaj
> Secretul Iui McNally
> Reversul medaliei
> Norocul lui McNally
> Se arată furia oarbă
> Pedeapsă păcătoşilor
> Vlăstarul minţii
> Roiul
> Dublă personalitate
> Printre morţi
> Vinovăţie dovedită
> Vină mărturisită
> Coriander
A.E. van VOGT
Robert James WALLER Joseph WAMBAUGH
Michael WEAVER Herman WEISS
COLECŢIA
^ Destinaţia Univers ^ Cartea lui van Vogt
> Vals lent la Cedar Bend
> Nopţile fugarului
> Execuţia ^ Impuls
> Operaţiunea Jessica
.PROZĂ ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ"
loan-Mihai COCHINESCU Damian NECULA Alex Minai STOENESCU Cristian TEODORESCU
COLECŢIA J.M. BARRIE L.Frank BAUM Kenneth GRAHAME Erich KÂSTNER C.S. LEWIS
Louis PERGAUD Felix SALTEN R.L. STEVENSON P.L. TRAVERS
Jaymi CRISTOL
Carlos CASTANEDA
ZlataFILIPOVIC
Şam & Chuck GIANCANA
Hans HOLZER
HdgerKERSTEN&ElmarRGRUBER
Brian LANE & Wilfred GREGG
Naomi OZANffiC
Martin PALMER
John SNELLING
L. Fletcher PROUTY
Donald SPOTO
Lino ALDANI
Dean DEVLIN & Roland EMMERICH
^ Visul de iama al Isabellei
> Sărbătoare continuă
> Misiunea dominicană
S" Povestiri din lumea nouă RAO PENTRU COPII"
> Peter Pan
> Vrăjitorul din Oz ^ Vîntul prin sălcii
> 35 Mai
> Nepotul magicianului
> Şifonierul, leul şi vrăjitoarea
> Războiul bumbilor >Bambi
> Răpit de tîlhari
> Mary Poppins
> Mary Poppins se întoarce >• Mary Poppins deschide uşa
> Mary Poppins In Parc
> Mary Poppins pe Aleea Cireşilor
> Mary Poppins şi Casa de Alături
> Povestiri de la curtea regelui Arthur LOVE STORY"
> Trei dorinţe FICŢIUNE
> Călătorie la Ixtlan
> Povestiri despre Putere
> Jurnalul Zlatei
> Trădarea

^ Fereastră spre trecut
> Isus?
^ Enciclopedia ucigaşilor în serie
> Elemente de ceakra
> Elemente de taoism ^ Elemente de budism >JFK
> Marilyn Monroe
Editura FAHRENHEIT
SCIENCE FICtION
Crucea de gheață
COLECIA
NON-
Stephen MOLSTAD Gerard KLEIN Walter M. MILLER Jr Norman SPINRAD
Ion HOBANA
> Ziua Independenței
> Povestiri de parca ar fi...
> Canticâ pentru Leibowitz >• între două lumi
DOCUMENT
> Un englez neliniştit
Editura ENCICLOPEDIA RAO
> incredibila călătorie **PRIMA MEA ENCICLOPEDIE**
> Animalele
> Cum se face...
> Pământul
> Plantele ENCICLOPEDIA PENTRU TINERI
> Carpul uman
> Descoperirea Pământului ~*r* Istoria lumii
> Religiile lumii
Editura RAO "
Viorela ANASTASIU > Geografia României
Z. APOSTOIU, M. POPA, A. SOARE > Limba Franceză pentru clasa a IV-a
VasileTEODORESCU
Aurelia TURCU, Ilie MINESCU
> Limba si literatura română pentru admiterea in liceu
> Limba Franceză pentru clasa a V-a
> Caiet de exerciții pentru Limba Franceză clasa a V-a
ULTIMELE APARIŢII
SUETONIUS
VirginiaWOOLF
JavierMARtAS
Anne RICE
Stanley POTTINGER
Ridley PEARSON
Mărio PUZO
Alex Minai STOENESCU
> Viețile celor doisprezece Cezari [RAO CLASiq
> Valurile [OPERE XX]
> Inima atît de alba [RAO CONTEMPORAN]
> Povestea hoțului de trupuri
> A patra tentativă
> Nume de cod: Albatros
> Ultimul Don
> Armata, Mareşalul şi evreii [NON-FICŢ1UNE]_____
CLUBUL CĂRŢII RAO
Şi dumneavoastră puteți deveni membru al Clubului Cărții RAO, beneficiind de următoarele avantaje: ^ Veți primi cu maximum de rapiditate cărțile comandate şi veți fi informat cu
regularitate asupra ultimelor apariții, planuri editoriale, oferte speciale. <!> Pentru cărțile comandate, editura suportă costurile de transport prin poştă, în plus:
^ pentru 2 cărți se acordă o reducere de 10%;
t de la 3 cărți in sus se acordă o reducere de 15% şi titlul de membru al Clubului
Cărții RAO.
. Despre alte avantaje ce decurg din calitatea de membru al Clubului Cărții RAO va puteți informa din taloanele editurii noastre sau scriindu-ne pe adresa:
C.P. 2-124, Bucureşti